

ΕΣΤΙΑ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ
ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΒΙΒΛΙΟΔΕΤΕΙΟΝ
ΧΡΗΣΤΟΥ Ι. ΠΛΑΤΩΝΑ
ΜΠΟΤΙΣΑΡΗ 15 - ΙΩΑΝΝΙΝΑ

ΤΟΣ Κ'

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ

ΤΕΥΧΗ 225 - 226 - 227

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ - ΜΑΡΤΙΟΣ 1971

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

Σ Τ Ν Δ Ρ Ο Μ Α Ι

Ἐσωτερικοῦ: Ἐτησίᾳ Δραχ.	200.—
Νομιζῶν Προσώπων, Ὁμο- γανισμῶν Τραπεζῶν Δραχ.	300.—
Ἐξωτερικοῦ Ἐτησίᾳ Δολλ.	10.—
ἢ Λίραι Ἀγγλίας	4.—
Ἐξέμνητος κ.λ. (ἀναλόγως)	
Τιμὴ τεύχους Δραχ.	50.—

Ἀντεπιστέλλοντα Μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς

ΚΩΝ. ΜΕΡΤΖΙΟΣ (Βενετία)
 Λ. Ι. ΒΡΑΝΟΤΣΗΣ (Ἀθήναι)
 ΧΡΥΣ. ΖΙΤΣΑΙΑ (Θεσ/νίκη)
 ΜΙΧ. ΠΕΡΑΝΘΗΣ (Ἀθήναι)
 ΤΑΚΗΣ ΤΣΙΑΚΟΣ (Ἀθήναι)

Ἐμβάσματα: «ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗΝ ΕΣΤΙΑΝ» Ὁδὸς Σμύρνης ἀριθ. 11, Ἰωάννινα, Τηλ. 266.59

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

	Σελ.	
Πάυλου Βρέλλη	Μπρεσύντζος (γλυπτό)	»
DONALD M. NICOL	Τὸ Δεσπατάτον τῆς Ἠπείρου (πραγματεία)	»
Κ. Δ. Μέρτζιου	Μικρὸς ἑλληνομνήμων (ιστοριοδιφικά)	» 22
Σ. Κ. Σιωμοπούλου	Ἡ κατοστροφή τῆς Ἠπείρου ἀπὸ τοὺς Ῥωμαίους	» 31
Λ. Ι. Μελά	Ἱστορικὰ (ιστορικά στοιχεῖα)	» 3
Αρχιμ. Φ. Α. Βιτάλη	Τὰ διὰ τοὺς εὐεργέτας τῆς Πρεβέζης τελούμενα, κατ' ἔτος, ἱερὰ μνημόσυνα	» 4
Δ. Τ. Παπαζήση	Χριστόφορος Βαρλααμίτης ὁ ἐκ Μετσόβου	» 5
Α. Εὐθυμίου	Παλαιὰ ἔγγραφα καὶ ἱστορικὲς ἐπιγραφές καὶ ἐνθυμίσεις ἐκ τῆς Ἐπαρχίας Κονίτσης	» 61
Ν. Β. Πατσέλη	Λαογραφικὰ Δελθινάκιου	» 6
Π. Γρίσπου	Δασικὴ Λαογραφία	» 7
Ν. Χ. Τσάκα — Ζ. Ζαΐμωφ	Πάργα — Στεργιά (ἐπιστολαί)	» 82
Γ. Ν. Δημητριάδη	Ἡ Ζηρούπολις	» 84
Θ. Ι. Μαλδογιάννη	Διοσημεῖα διὰ τὴν πρόγνωση τῶν καιρῶν	» 86
Κ. Κίτσου	Τὸ πάθος τῆς Παιδαγωγίας	» 93
Τεοφίλ ντὲ Βιάου	Ἡ Μοναξιά (ποίημα)	» 105
Γ. Μ. Οἰκονόμου	Ἐπὶ τὸ κύκνειο ἄσμα (διήγημα)	» 106
Μ. Β. Ραϊζή	PAUL HAMILTON HATNE	» 109
Α. Πωγωνίτη	Ὅψεις τῶν Πεύκων — Ἀδράνεια (ποίηματα)	» 109
Α. Γεροντικοῦ	Ἀνθρωπισμὸς καὶ Ἱατρικὴ	» 111
Ν. Κάππα — Νταριλῆ	Προσμνή (ποίημα)	» 117
Δ. Κοκκίνου	Ἵστατον (ποίημα)	» 119
Τ. Μ. Πολιτάρχη	Ἀγαπημένη θάλασσα (διήγημα)	» 119
Χρυσ. Ζιτσαία	Ψηλὰ ἀπὸ μιὰ ραχοῦλα (ποίημα)	» 125
Γάκη Μακρῆ	Ὅλα σβύνουν (ποίημα)	» 125
Σ. Γ. Μουσελίμη	Ὁ Ἀρχαῖος Ἄδης καὶ τὸ Νεκρομαντεῖο τῆς Ἐφύρας	» 126
Β. Ι. Λαζανά	Ἀπὸ τὰ Ἀρχαῖα Ἑλληνικὰ ἐπιγράμματα τῆς Παλατινῆς Ἀνθολογίας	» 138
Ν. Βαρδάρη	Ὀνειρο (ποίημα)	» 139
Ν. Μούλια	Ἀδυναμία (ποίημα)	» 139

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ: Σημειώματα: Τὰ ἀριστεία γραμμάτων — Ἡ δου-
 ρεὰ τοῦ Κων. Μέρτζιου — Τὸ Πανεπιστήμιον καὶ ἡ Ἠπειρος — Τὰ Βυζαντι-
 νὰ Μνημεῖα στὴν Ἠπειρο (Δ. Κόκκινος) — Προσφορὰ τοῦ Ἐθνικοῦ Ἰδρύ-
 ματος — Τεχνολογία: Παραστάσεις τοῦ θιάσου «Ρωμιόσυνη» —
 Τὸ Ἐθνικὸ Θέατρο στὰ Γιάννινα (Δ. Κόκκινος) — Ὁ καθηγητὴς Louis
 Roussel — Κριτικὴ τοῦ Βιβλίου: Λάμπρου Μάλαμα: «Τουρ-
 στικὴ Ἠπειρος» — Τὰ πνευματικὰ Τρίκαλα — Κώστα Γ. Μίσου: «Μνήμες
 (ποίηματα) — Τάσος Π. Δέλλιον «Σπονδές» (ποίηματα) — Γιάννη Σαμα-
 νάκη «Ἡ Χώρα με τοὺς ἀνέμους» διηγήματα — Δημ. Γαλάνη: «Ὁ ἄλλος
 νεμὸς» (ποίηματα) — Γ. Μ. Πολιτάρχη: «Γνώρισα τὸν Πειραιᾶ» ὁδοιπορ-
 γιὰ — «Ποιητικὲς μορφές» δοκίμια — Β. Ι. Λαζανά: «Ἀρχαῖα ἑλληνικὰ
 ἐπιγράμματα» — Χ. Σ. Σολωμονίδη «Ὁ Σμύρνης Χρυσόστομος» (Δ. Κόκ-
 κινος) — Κων. Τσιφτανλῆ: «Σύντομη ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης»
 «Νεοελληνικὸ Ἀναγνωστικὸ γιὰ τοὺς Ἀμερικανούς» (Παν. Καραγιώργου)
 Περιοδικὰ πὸν ἐλάβαμε.

Δ/ΝΣΕΙΣ: Συντάξεις: Δ. Κόκκινος — Μελετίου Γεωργίου, 51 — Ἰωάννινα
 Τυπογραφείου: Π. Ν. Καλουδάς — Ἀγγελάκη, 15 — Θεσσαλονίκη

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ

ΤΟΜΟΣ Κ' - ΤΕΥΧΗ 225 - 226 - 227
ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ - ΜΑΡΤΙΟΣ 1971
ΙΩΑΝΝΙΝΑ

ΜΗΡΟΥΝΤΖΟΣ
(Παύλου Βοέλλη)

ἩΠΕΙΡΩΤΙΚῆ ΕΣΤΙΑ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΤΟΣ Κ' • ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ - ΜΑΡΤΙΟΣ 1971 • ΤΕΥΧΟΣ 225-226-227

DONALD M. NICOL

Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου
τοῦ Ἐδιμβούργου

Μετάφραση: ΠΕΡΙΚΛΗ ΑΕΥΚΑ
Καθηγητοῦ Ἀγγλικῆς

ΤΟ ΔΕΣΠΟΤΑΤΟΝ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ*

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν 2.

ΜΙΧΑΗΛ Α' ΑΓΓΕΛΟΣ (1206 - 15)

Ἡ ἐπιχείρησις τοῦ Μιχαήλ στὸ Μωριά τὸ 1205 ὑπῆρξε ἡ τελευταία του προσπάθεια νὰ διεκδικήσῃ τὸν τίτλον τοῦ κυβερνήτου τοῦ Θέματος τῆς Πελοποννήσου. Μαζί του στὴν ἐπιχείρησις αὐτὴ ἦταν ὁ ἑτεροθαλής ἀδελφός του, Θεόδωρος Ἀγγελος. Καὶ σ' αὐτὸν ἦταν ποὺ ὁ Μιχαήλ βασικὰ ἐμπιστεύτηκε τὴν ἄμυνα τῶν τελευταίων κτήσεών του στὸ Μωριά. Αὐτὸς ὁ ἀδελφός, ποὺ θὰ ἔπαιζε ἰσοσημαντικὸν ρόλον στὴν ἐπέκτασις τοῦ Δεσποτάτου στὰ κατοπινὰ χρόνια, εἶχε ἔλθει μὲ πρόσκλησιν τοῦ Μιχαήλ ἀπὸ τὴν Μ. Ἀσίαν, ὅπου ἀπὸ τότε ποὺ ἔπεσε ἡ Κωνσταντινούπολις ἦταν ἀπησχολημένος πολεμῶντας τοὺς ἐχθροὺς καὶ βάζοντας τὰ θεμέλια τοῦ βασιλείου τῆς Νικαίας. Μέχρι τὸ 1205 δὲν ὑπῆρχαν σαφεῖς ἐνδείξεις πὺς θὰ ἐδημιουργοῦνταν κανένας σοβαρὸς ἀνταγωνισμὸς ἀνάμεσα στὴν Νίκαιαν καὶ τὴν Ἡπειρον. Ὁ Θεόδωρος Λάσκαρης ἀγωνίζονταν ἀκόμη νὰ ἐδραιώσῃ τὴν ἐξουσίαν του, καὶ δὲν εἶχε υἱοθετήσῃ ἀκόμη τὸν τίτλον τοῦ Αὐτοκράτορος. Ἐποῖν ἡ παράκλησις τοῦ Μιχαήλ νὰ τὸν συναντήσῃ ὁ ἀδελφός του στὴν Ἑλλάδα ἔγινε δεκτὴ. Ἀλλὰ ὁ Λάσκαρης εἶχε τὴν προνοητικότηταν νὰ ζητήσῃ ὄρκον πίστεως τοῦ Θεοδώρου πρὸς τὸν ἴδιον καὶ τοὺς διαδόχους στὴ Νίκαιαν.

Ὁ σκοπὸς τοῦ Μιχαήλ νὰ φέρῃ τὸ Θεόδωρον στὴν Ἑλλάδα πιθανὸν νὰ ἦταν κυρίως ἡ ἐξασφάλισις ἐνὸς ἰκανοῦ διαδόχου τοῦ Δεσποτάτου σὲ περίπτωση θανάτου του. Τοὺς ἄλλους ἑτεροθαλεῖς ἀδελφούς του, Κωνσταντῖνον καὶ Μανουήλ, τοὺς θεωροῦσε ἀκατάλληλους νὰ κυβερνήσουν. Ἐπικρατεῖ ἡ γνώμη πὺς ὁ Μιχαήλ δὲν εἶχε νόμιμον ἀπόγονον, καὶ πὺς οἱ ἑτεροθαλεῖς ἀδελφοί του ἦταν οἱ μόνον πιθανοὶ κληρονόμοι τοῦ τίτλου του καὶ τῆς πε-

* Συνέχεια ἐξ τοῦ προηγουμένου τόμου, σελ. 663.

ριουσίας του. Ἀλλὰ ἐκτός ἀπὸ τῆς τρεῖς κόρες του εἶχε ἓνα γιὸ πὺ λέγονταν Κωνσταντῖνος, τὸν ὁποῖο ὁπωσδήποτε θεωροῦσε νόμιμό κληρονόμο του. Ἀναφέρεται μόνο μιὰ φορά, σὲ κείμενο τῆς συνθήκης τοῦ πατέρα του μετὰ τοὺς Ἑνετοὺς τὸ 1210. Ἀλλὰ τότε ἦταν φανερό ὅτι θεωροῦνταν ὡς ὁ διάδοχος τοῦ Δεσπογιάτου, ποὺ ἐνιέλλονταν νὰ τηρήσῃ τοὺς ὅρους τῆς συνθήκης μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Μιχαήλ. Ἐπομένως φαίνεται πὺ πιθανὸ πὺς ὁ Μιχαὴλ ζήτησε τὴ βοήθεια τοῦ Θεοδώρου ἐπειδὴ εἶχε στρατιωτικὲς ικανότητες, ποὺ δὲν εἶχαν οἱ ἄλλοι ἀδελφοί του».

Ἐποῖα κι ἂν ἦταν τὰ ἐλατήριά του ὁ Μιχαὴλ τελικὰ φόρτωσε τὸν ἀδελφὸ του με ἓνα καθῆκον ποὺ ἀποδείχτηκε πὺς ξεπερνοῦσε ἀκόμη καὶ τῆς στρατιωτικὲς του ικανότητες. Μετὰ τὴν μάχη τῆς Κουντούρας ὁ Θεόδωρος ἔμεινε σὲ Μωριά νὰ βοηθήσῃ στὴν ἄμυνα τῶν ὀχυρῶν τοῦ Ἄργους τοῦ Ναυπλίου καὶ τῆς Κορίνθου, ὅπου ὁ Λέων Σγουρὸς ἀντιστέκονταν ἀκόμη ἀπεγνωσμένα κατὰ τῶν Φράγκων. Ἡ Ἀκροκόρινθος πολιορκοῦνταν συνεχῆ ἐπὶ τρία χρόνια ἀπὸ τὸν στρατὸ τοῦ Γουλιέλμου Σαρπλίτ, καὶ ὅταν ὁ Σγουρὸς ἀπελπισμένος τελικὰ ἔπεσε ἀπὸ τὴν ἀκρόπολη καὶ σκοτώθηκε τὸ 1208 οἱ κτήσεις του πέρασαν σὲ Θεόδωρο. Ὁ Μιχαὴλ ἔγινε κληρονόμος τοῦ τίτλου τοῦ «Λόρδου τῆς Κορίνθου», καὶ ἄφησε σὲν ἀδελφὸ του τὴν πραγματοποίηση τῆς ἀξιώσεως».

Τὸ 1209 ὁ Γουλιέλμος Σαρπλίτ ἐπέστρεψε στὴ Γαλλία, ἀφήνοντας ὡς ἐγγυητὴ του σὲ Μωριά τὸν Γοδεφρείδο Βιλλεαρδουῖνο. Ὁ Βιλλεαρδουῖνος ἔκαμε χρῆσι τῆς προσωρινῆς του ἐξουσίας γιὰ δικὸ του ὄφελος καὶ ματαίωσε με ἐπιτυχία τῆς διεκδικήσεως τοῦ ἐξαδέλφου τοῦ Σαρπλίτ Ροβέρτου πρὸς ἀπεστάλη νὰ τὸν ἀντικαταστήσῃ. Τὸ 1210 ἐπιδοκιμάστηκε ἀπὸ τοὺς ἀκόλουθους του καὶ ἀναγνωρίστηκε ἀπὸ τὸν Πάπα ὡς «πρίγκηπας τῆς Ἀχαΐας». Τὴν ἴδια χρονιά, με τὴ βοήθεια τοῦ Ὁθωνα Δὲ Λὰ Ρώε, Δούκα τῶν Ἀθηνῶν, ζανάρχησε τὴν πολιορκία τῆς Κορίνθου, καὶ μπροστὰ στὴ συνδυασμένη ἐφοδο ἡ ἀκρόπολη τελικὰ παραδόθηκε.

Ὁ Μιχαὴλ τότε ἦταν ἀπηχολημένος στὴ βόρειο Ἑλλάδα, ἀλλὰ φαίνεται νὰ εἶχε καὶ καμμιά πρόθεση νὰ στείλῃ στρατὸ πρὸς ὑποστήριξη τοῦ ἀδελφοῦ του. Ἦταν καλύτερα νὰ δεχτῆ μόνον νὰ χάσῃ τὸν τίτλο καὶ τὴν περιουσία ποὺ κληρονόμησε ἀπὸ τὸ Σγουρό. Ὁ Θεόδωρος κατῴρθωσε δραπετεύσει ὅταν μπῆκαν οἱ Φράγκοι στὴν Κόρινθο καὶ τράβηξε γιὰ τὸ Ἄργος παίρνοντας μαζί του τοὺς θησαυροὺς τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κορίνθου. Στὸ μεταξὺ ὁ Βιλλεαρδουῖνος ἐπετέθηκε ἐναντίον τοῦ Ναυπλίου καὶ τὸ κατέλαβε με τὴ βοήθεια Ἑνετικοῦ στόλου, καὶ στὶς ἀρχὲς τοῦ 1212 βιάσισε ἐναντίον τοῦ Ἄργους. Ὁ Θεόδωρος τράπηκε σὲ φυγή. Τοὺς θησαυροὺς τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κορίνθου, ποὺ ἄφησε πίσω του στὴν ἀκρόπολη τοῦ Ἄργους, τοὺς μοιράσθηκαν οἱ κατακτητὲς μεταξὺ τους, πράξι ποὺ ἔκαμε τὸν Πάπα νὰ τοὺς ἐπιπλήξῃ δριμύτητα. Ὁ Θεόδωρος κατάφερε καὶ πάλι νὰ ξεφύγῃ τὴ σύλληψη καὶ τράβηξε πρὸς τὴν Ἠπειρο νὰ συναντήσῃ τὸν ἀδελφὸ του. Ἡ Μονεμβασία ἀπόμεινε πάλι τὸ μόνον κέντρο ἑλληνικῆς ἀντιστάσεως σὲ Μωριά, καὶ οἱ ἐδαφικὲς διεκδικήσεως τῶν Δεσποτῶν τῆς Ἠπείρου δὲν ἐκτείνονταν πάλι ποτὲ στὰ νότια πέρα ἀπὸ τὸν Κορινθιακὸ Κόλπο».

Στὸ μεταξὺ ὁ Μιχαὴλ εἶχε ἀρχίσει νὰ χρησιμοποιοῦ διπλωματικὲς μεθόδους γιὰ νὰ ἰσχυροποιήσῃ τὴ θέση του ἀναφορικὰ με τοὺς ἰσχυροὺς ἄντιπάλους του. Με τοὺς Ἑνετοὺς ποὺ εἶχαν ἐγκατασταθῆ στὴν Κέρκυρα καὶ τὸ Δυρράχιο καὶ τοὺς Σταυροφόρους στὴ Θεσσαλία καὶ τὴ Θεσσαλονίκη τὸ ἑλληνοκρατὸ ἦταν περικυκλωμένο ἀπὸ ἐχθροὺς καὶ ἀπὸ ἀνατολικά καὶ ἀπὸ

τικά. Για να διασκεδάση τις ύποψίες τους και να τους εξαπατήσει ο Μιχαήλ άποφάσισε να προβή σέ διαπραγματεύσεις με όλα τὰ μέρη. Για να πετύχη μιὰ προκαταρκτική προस्ताσία έναντίον και τῆς Βενετίας και τῆς Λατινικῆς Αὐτοκρατορίας ἀκολούθησε τὸ παράδειγμα τοῦ Μάϊο Ὁρσίνι και δῆλωσε ὑποταγή στον Πάπα ἀναθέτοντας τὴ χώρα του κάτω ἀπὸ τὴν προस्ताσία τῆς Ἀγίας Ἐπισκοπῆς.

Αὐτὸ ἦταν μιὰ χρήσιμη φόρμουλα ἀσφαλείας κατὰ τῆς ἐπιθέσεως ἀπὸ τὰ δυὸ μέρη και τίποτε παραπάνω. Οἱ ὑποσχέσεις και οἱ συνθῆκες πού ὁ Μιχαήλ εὔρισκε σκόπιμο νὰ κάνη με τοὺς Ἴταλοὺς καθὼς και με τοὺς Φράγκους ποτὲ δὲν ἦταν κάτι περισσότερο ἀπὸ μικρὲς ἀνάπαυλες ἀναπνοῆς κατὰ τὶς ἐκστρατείες του έναντίον τους. Ὑποσχέσεις και συνθῆκες πού γίνονταν με σοβαρότητα και παραβιάζονταν πολὺ εὔκολα.

Κατὰ τὶς διαπραγματεύσεις του με τὴ Βενετία ὁ Μιχαήλ ἦταν σὲ στενή συμμαχία με τὸν Ἄλβανὸ πρίγκηπα τῆς Κρόϊας και τοῦ Ἐλβασάν. Ἡ κατοχή τῶν ὄχυρῶν εἶχε περάσει ἀπὸ τὸν Γκίνη στον ἀδελφὸ του Δημήτριο τὸ 1207. Ὁ Δημήτριος συνδέονταν με τὴ βασιλικὴ οἰκογένεια τῆς Σερβίας ἀπὸ τὴ γυναίκα του πού ἦταν κόρη τοῦ Στεφάνου Β' Νεμάνια και τῆς Εὐδοκίας, και τὰ ἐνδιαφέροντά του μοιράζονταν ἀνάμεσα στὴν Ἡπειρο και τὴ Σερβία. Ἀκολουθώντας ἴσως τὴν πολιτικὴ τοῦ Μιχαήλ ἔκαμε ἐμπορικὴ συμφωνία με τὴ Ραγούσα, ἐπιτρέποντας στοὺς κατοίκους της νὰ μπαίνουν ἐλεύθερα στὴ χώρα του, και ὀνομαζόντας τὸν ἑαυτοῦ του *Dei gratia raphy persevastos et magnus archon*. Καὶ στὶς ἀρχὲς τοῦ 1208 ζήτησε νὰ σταλῆ στὴν Αὐλὴ του ἕνας Παπικὸς ἔξαρχος νὰ τὸν διδάξη και νὰ τὸν μυήσει στὴν Καθολικὴ πίστη. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο πίστευε χωρὶς ἀμφιβολία, ὅπως ὁ Μιχαήλ, νὰ προστατέψη τὸν ἑαυτοῦ ἀπὸ τὶς παρεμβάσεις τῶν Ἐνετῶν.

Και ὁ Μιχαήλ και ὁ Δημήτριος πάντως γρήγορα κατάλαβαν πὼς εἶχαν μεγαλύτερο συμφέρον νὰ ἔλθουν σὲ διαπραγματεύσεις με τοὺς Ἐνετοὺς τῆς Ἀλβανίας, και θὰ πρέπη νὰ πραγματοποιήσαν κάποιο εἶδος συμφωνίας κατὰ τὸ δεῦτερο μισὸ τοῦ 1208. Ἡ Βενετία ἔτρεφε μεγάλες ἐλπίδες γιὰ τὴν καινούργια της ἀποικία στὸ Δυρράχιο πού τὴν εἶχε κιάλας τιμήσει με τὸν τίτλο τοῦ Δουκάτου. Ὅταν πέθανε ὁ Ἀρχιεπίσκοπος τοῦ Δυρραχίου τὸ 1208 ὁ Ἐνετὸς κυβερνήτης οἰκειοποιήθηκε τοὺς πόρους και τὶς περιουσίες πού ἀνήκαν στὴν Ἐκκλησία. Στὸ Μιχαήλ και τὸ Δημήτριο ἐπετράπη νὰ πάρουν ὅσα μπορούσαν ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴ περιουσία τοῦ Δυρραχίου, γιὰ νὰ περιέλθουν κατὰ τὰ φαινόμενα στὴν ἐπικυριαρχία τῆς Βενετίας. Νέος Ἀρχιεπίσκοπος, ὁ Μανφρέδος, πού χειροτονήθηκε ἀπὸ τὸν Πάπα και ἐπικυρώθηκε ἀπὸ τὸν Πατριάρχη τῆς Κωνσταντινουπόλεως, διορίστηκε τὸ 1209. Ἀλλὰ ὁ Ἐνετὸς κυβερνήτης ἀρνήθηκε νὰ τὸν δεχτῆ στὸ Δυρράχιο και ἐπέμενε νὰ διοριστῆ Ἀρχιεπίσκοπος ἀπὸ τὴ Βενετία. Ὁ Πάπας ἔκαμε δυναμικὲς παραστάσεις στὸ Δόγη, και τελικὰ ὁ Μανφρέδος πήρε τὴν ἄδεια νὰ εἰσέλθῃ στὴν Ἐπισκοπὴ του με ὀρισμένες προϋποθέσεις. Ταυτόχρονα ὁ Πάπας ἔγραψε ἐπιστολὲς στὸ Μιχαήλ και στὸ Δημήτριο παραγγέλοντάς τους νὰ ἐπιστρέψουν στὴν Ἐκκλησία τοῦ Δυρραχίου τὴν περιουσία πού εἶχαν ἀρπάξει. Τὸ Δημήτριο τὸν ἀπειλῆσε με ἀφορισμὸ πρὶν ἀκόμη συμπληρωθῆ ἡ οἰκειοποίηση τῆς περιουσίας, και τὸ Μιχαήλ τὸν προειδοποίησε πὼς αὐτοὶ πού διακηρύττουν ὅτι εἶναι ὑπῆρέτες τοῦ Πάπα πρέπει νὰ περιβάλλουν τὴν Ἐκκλησία του με σεβασμὸ και ὄχι με βία^ο.

Δὲν εἶναι γνωστὸν ἂν εἰσακούστηκε ἡ ἐντολὴ τοῦ Πάπα, ἀλλὰ πρὸς τὸ παρὸν ὁ Μιχαήλ προτίμησε νὰ παραδεχτῆ σὰν τετελεσμένο γεγονός τὸν

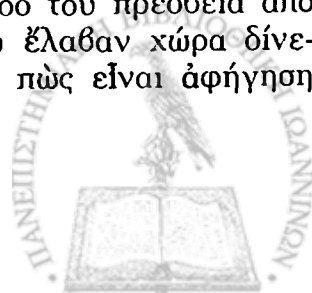
ἀποικισμό τῆς Βενετίας στὸ Δυρράχιο καὶ τὴν Κέρκυρα. Τὸ καλοκαίρι τοῦ 1209 ἕνας πολὺ πιὸ ἄμεσος κίνδυνος γιὰ τὸ Δεσποτᾶτο ἐμφανίστηκε ἀπὸ τὸ Βασίλειο τῆς Θεσσαλονίκης ποὺ βρίσκονταν ἀνατολικά.

Ὅταν σκοτώθηκε ὁ Βονιφάτιος Μομφερρατικὸς τὸ 1207 ὁ θρόνος τῆς Θεσσαλονίκης πέρασε στὸν ἀνήλικο γιὸ τοῦ Δημήτριου, μὲ κηδεμόνα τὴ μητέρα του Μαργαρίτα τῆς Οὐγγαρίας, καὶ τὴ δυναστεία τοῦ Αὐτοκράτορα Ἐρρίκου. Ἀλλὰ ἡ πραγματικὴ δύναμη τοῦ Βασιλείου βρίσκονταν στὰ χέρια τῶν Λομβαρδῶν Βαρῶνων ποὺ χρωστοῦσαν τὴ θέση τους στὸ Βονιφάτιο καὶ ἀρνοῦνταν νὰ ἀναγνωρίσουν τὴν ὑποτελεία τους στὸν Ἐρρίκο. Ἰσχυρίζονταν πὺς ἡ διαδοχὴ ἀνῆκε δικαιοματικά ὄχι στὸ Δημήτριο ἀλλὰ στὸν ἑτεροθαλῆ ἀδελφὸ τοῦ Γουλιέλμου Μομφερρατικὸ. Ἀρχηγὸς τους ἦταν ὁ κόμης Οὐβέρτος τοῦ Biandrate πού, μὲ τὴν ὑποστήριξη τοῦ Γουλιέλμου, Βαρῶνου τῆς Λάρισας, τοῦ Γκὺ Πελαβιτοῖνο Μαρκησίου τῆς Βουδονίτσας, καὶ ἄλλων Λομβαρδῶν ἵπποτῶν ποὺ εἶχαν ἐγκατασταθῆ στὴ Θεσσαλία, ὑποστήριξε τὴν ἀνεξαρτησία τῆς Θεσσαλονίκης ἀπὸ τὴ Λατινικὴ Αὐτοκρατορία, καὶ προσκάλεσε τὸ Γουλιέλμο Μομφερρατικὸ νὰ ἔλθῃ ἀπὸ τὴν Ἰταλία. Αὐτοὶ διεκδικοῦσαν ἐν ὀνόματί του «ὅλη τὴ χώρα ἀπὸ τὸ Δυρράχιο μέχρι τὰ Μέγαρα, ὅλα τὰ νησιά τῆς Ἑλλάδος καὶ τὴν ἐπικυριαρχία ἐπὶ τοῦ Μιχαὴλ καὶ ὄλων τῶν Βαρῶνων του στὴν Ἡπειρο».

Ὁ Αὐτοκράτορας Ἐρρίκος ἔδρασε κεραυνοβόλα γιὰ νὰ καταπνίξῃ αὐτὴ τὴν ἀνταρσία κατὰ τῆς ἐξουσίας του. Τὸ χειμῶνα τοῦ 1208 βάδισε γιὰ τὴ Θεσσαλονίκη, ἀνέτρεψε τὸν Κόμητα Οὐβέρτο, καὶ ἔσπευε ὁ ἴδιος τὸ νεαρὸ Δημήτριο. Ἐπειτα, στὶς ἀρχὲς τοῦ 1209, κατεδίωξε τοὺς ὑπόλοιπους ἐπαναστάτες στὰ νότια τῆς Λάρισας. Ὁ Γουλιέλμος τῆς Λάρισας νικήθηκε ἀλλὰ τοῦ ἐπετράπη νὰ διατηρήσῃ τὸ κάστρο. Ὁ Μαρκήσιος τῆς Βουδονίτσας ὅμως, καὶ ἄλλοι βαρῶνοι ἀρνήθηκαν νὰ παραδοθοῦν ἢ νὰ διαπραγματευθοῦν, καὶ ὀχυρώθηκαν στὴν ἀκρόπολη τῶν Θηβῶν. Ἐκεῖ πολιορκήθηκαν καὶ ἔξαναγκάστηκαν νὰ παραδοθοῦν τὸ Μάϊο τοῦ 1209. Ἡ ἀνταρσία τελείωσε, καὶ ὁ Ἐρρίκος ὠδήγησε τὸ στρατό του θριαμβευτικὰ στὴν Ἀθήνα καὶ στὴν Εὐβοία πρὶν ἐπιστρέψῃ στὴ Θεσσαλονίκη⁸.

Τὸ Βασίλειο τῆς Θεσσαλονίκης συνδέονταν τώρα ἀσφαλέστερα μὲ τὴ Λατινικὴ Αὐτοκρατορία περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη φορά. Οἱ βαρῶνοι τοῦ Βασιλείου εἶχαν διεκδικήσει κιόλας τὸ δικαίωμα νὰ ἀσκήσουν ἐξουσία στὴν Ἡπειρο, καὶ ὁ μεγαλύτερος φραγκικὸς στρατὸς ποὺ εἶχε φανῆ ἕως τότε στὴν Ἑλλάδα θὰ μπορούσε εὐκόλα νὰ στραφῆ πρὸς τὴν πραγματοποίησιν αὐτῆς τῆς διεκδικήσεως. Ὁ Μιχαὴλ τῆς Ἡπείρου προσάρμοσε τὶς ἐνέργειές του στὴν περίστασι. Ὁ Αὐτοκράτορας Ἐρρίκος ἦταν σὲ θέση νὰ πολεμήσῃ ἐναντίον ἑνὸς γείτονα ποὺ τὸν ἔβλεπε μὲ τὴ μεγαλύτερη δυσπιστία. Ὅπως ἀπέδειξαν τὰ γεγονότα ποὺ ἀκολούθησαν, ὁ Μιχαὴλ δὲ σκέφτονταν τίποτε περισσότερο ἀπὸ τὴν ἀπομάκρυνση αὐτοῦ τοῦ ἄμεσου κινδύνου. Γιὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν εἰρηνικὴ ὑποχώρησι τῶν στρατευμάτων τοῦ Ἐρρίκου ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα ἦταν ἕτοιμος νὰ κάμῃ κάθε παραχώρησι ποὺ θὰ φαίνωνταν χρήσιμη. Ἀξιοσημεῖωτον εἶναι πὺς ὁ Αὐτοκράτορας, ἂν καὶ γνώριζε καλὰ τὸν ἄπιστο χαρακτήρα τοῦ Μιχαὴλ, ἔξαπατήθηκε μὲ τὴν ἀποδοχὴ τῶν προτάσεών του.

Τὸ καλοκαίρι τοῦ 1209, ἐνῶ ὁ Ἐρρίκος βρίσκονταν στὴν περιοχὴ ποὺ εἶναι στὰ νότια τῆς Θεσσαλονίκης, ἔφτασε στὸ στρατόπεδό του πρεσβεΐα ἀπὸ τὴν Ἡπειρο. Ἡ περιγραφὴ τῶν διαπραγματεύσεων ποὺ ἔλαβαν χώρα δίνεται μόνον ἀπὸ τὸν Ἐρρίκο τῆς Βαλανσιέν, καὶ φαίνεται πὺς εἶναι ἀφήγησι

αυτόπου μάρτυρα. Όταν αναγγέλθηκε ή άφιξη τών πρέσβεων ό Έρρίκος ουνεκάλεσε σέ σύσκεψη τούς συμβούλους του Κόνονα από την Bethune και τόν Πέτρο από τó Douai. Ό Μιχαήλ, τούς είπε, έθεωρείτο «θαυμαστός στην άπιστία και την άπάτη» και οί λόγοι του σφοδροί και πανούργοι. Τα δώρα που είχε στείλει δέν θά τά δεχόταν ποτέ ένας έντιμος άνθρωπος. Ό Μιχαήλ είχε προσφερθή νά κλείσουν συμφωνία με τόν Αύτοκράτορα. Πρέπει νά τού τονισθή πως ό Αύτοκράτορας θά δέχονταν την προσφορά του μόνον με έναν όρον, ότι όλες οί κτήσεις του θά διατηροϋνταν σαν φέουδο της Λατινικής Αύτοκρατορίας. Αν ό Δεσπότης συμφωνούσε με τόν όρον αυτόν ό Αύτοκράτορας θά τόν λογάριζε όπως τόν ίδιο τόν αδελφό του. Άλλιώς ως προετοιμάζεται νά δεχθή την εισβολή όλου τού Αύτοκρατορικού στρατού.

Αυτό ήταν τó μήνυμα που διατάχτηκαν οί δυό σύμβουλοι τού Έρρίκου νά επιδώσουν στο Μιχαήλ. Αύτοί τόν βρήκαν σ' ένα μοναστήρι εκεί κοντά, επέδωσαν τά διαπιστευτήριά τους και τούς ζητήθηκε νά δηλώσουν τούς όρους τους. Τότε εκείνοι έδωσαν σέ γενικές γραμμές την πρόταση τού Αύτοκράτορα. Ό λόγος τους εκφωνήθηκε με τόση λεπτότητα, άξιοπρέπεια και μειριοπάθεια που όλοι όσοι τούς άκουσαν και ακόμη και ό ίδιος ό Δεσπότης ήθελαν πολύ νά κερδίσουν τή φιλία τών Φράγκων. Και ή εύγενική τους προσφώνηση και ό τρόπος τους «μαλάκωσαν λίγο την καρδιά τού Μιχαήλ».

Ό Μιχαήλ μπορεί νά στάθηκε στο ύψος της περιοιάσεως σέ μιá τέτοια επίδειξη καλών ίπποικων τρόπων, αλλά ή άπαλότητα της καρδιάς του δέν έξασθενίζε την έφευρετικότητα τού νου του. Στην άπάντησή του απέφυγε με πονηριά τó θέμα και άφαίρεσε τó κεντρί από τις άπειλές και τούς όρους τού Έρρίκου. Πρότεινε νά πανιρευτή ή μεγαλύτερη κόρη του τόν αδελφό τού Αύτοκράτορα Εύσταθιο της Φλάνδρας. Με βάση μιá τέτοια συγγενική σχέση, δήλωσε, θά έξασφαλίζονταν ή ειρήνη και ή άμοιβαία κατανόηση. Δίνοντας την κόρη του υποσχέθηκε ως προίκα τó τρίτον της χώρας του. Καί, σαν τελευταία χειρονομία, είπε στους Φράγκους απεσταλμένους νά κάμουν γνωστό στον Αύτοκράτορά τους πως αυτός ήταν ό πιο καλά έξοπλισμένος σέ «όλη τή Ρωμανία» νά προσφέρη υπηρεσίες και στην ξηρά και στη θάλασσα στην αύτοκρατορική υπόθεση".

Με αυτές τις υποσχέσεις και διαβεβιώσεις ό Μιχαήλ κατώρθωσε νά ματαιώσει τά αρχικά σχέδια τού Έρρίκου και ό Έρρίκος, παρά την όμολογουμένη αστάθεια τού Μιχαήλ, μπήκε τυφλά σέ μιá συμμαχία που δέν τού έδινε καμμιά πραγματική δικαιοδοσία στο Δεσποτάτο παρά μόνον μιá υποτυπώδη διεκδίκηση στο ένα τρίτο της χώρας που είχε άπειλήσει νά οικειοποιηθή. Η συμφωνία υπεγράφη και λίγο άργότερα έγινε ό γάμος τού Εύσταθίου και της κόρης τού Μιχαήλ.

Η άμεση άπειλή για τó Δεσποτάτο είχε άποσοβηθή με διπλωματικό τρόπο. Άλλά τó Βασίλειο της Θεσσαλονίκης βρίσκονταν στο έλεος τού πιο ύπουλου έχθρου του. Ό Έρρίκος ώδήγησε ξανά τó στρατό του στην Κωνσταντινούπολη, αφήνοντας τούς βαρώνους της Θεσσαλίας νά κανονίσουν τις υποθέσεις τους, και διώρισε ως υπερασπιστές της πρωτεύουσάς τους τó νέο γαμπρό τού Μιχαήλ, Εύστάθιο της Φλάνδρας, και ένα Γερμανό ίππότη, τόν Μπέρτχολνι από τó Katzenellenbogen, που ήταν κόμης τού Βελεστίνου στη Θεσσαλία. Ό Εύστάθιος και ό Μπέρτχολνι θά ενεργούσαν ως κηδεμόνες και αντίβασιλείς τού ανήλικου Βασιλιά Δημητρίου.

Όλες οί έλπίδες που μπορεί νά έτρεφε ό Έρρίκος για ένίσχυση της

ἐξουσίας του στο Δεσποτάτο γρήγορα ἀποδείχτηκαν ἀπατηλές. Ὁ Μιχαήλ πολὺ λίγο σκόπευε νὰ κρατήσῃ τὸ λόγο του καὶ ἀκόμη λιγώτερο νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν ἐπικυριαρχία τῆς Λατινικῆς Αὐτοκρατορίας σὲ ὁποιοδήποτε μέρος τῶν κτήσεών του.

Ὁ Αὐτοκράτορας δὲν πρόλαβε νὰ φύγῃ καλὰ - καλὰ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα ὅταν ἡ κατάσταση ἄλλαξε μὲ τὴν ἐπέμβαση τῆς Βενετίας. Ὁ Μιχαήλ εἶχε κίολας σχέσεις μὲ τὸν Ἑνετὸ κυβερνήτη τοῦ Δυρραχίου, καὶ εἶναι πολὺ πιθανὸν μὲ τὴ μεσολάβησή του νὰ πρότεινε τώρα ὁ ἴδιος ὁ Δόγης ὄρους γιὰ τὴν εἰρηνικὴ διευθέτηση τῶν ἐνετικῶν διεκδικήσεων στὴν Ἀλβανία καὶ τὴν Ἡπειρο. Ἀπὸ τὸ 1205 τὸ βᾶρος τῆς πραγματοποιήσεως αὐτῶν τῶν διεκδικήσεων εἶχε περάσει ἀπὸ τοὺς Ἑνετοὺς τῆς Κωνσταντινουπόλεως στοὺς Ἑνετοὺς τῆς Ἰταλίας, ἀλλὰ μόνον ἡ Κέρκυρα καὶ τὸ Δυρράχιο εἶχαν κατακτηθῆ μέχρι τότε. Κατὰ γενικὸν κανόνα ἦταν ἀντίθετο μὲ τὴν πολιτικὴ τῶν Ἑνετῶν νὰ μπαίνουν σὲ μπελάδες καὶ ἐξοδα γιὰ τὴν κατάκτηση καὶ κατοχὴ σὲ ξένες κῶρες. Τὶς κῶρες αὐτὲς μπορούσαν νὰ τὶς ἐλέγχουν ἢ παραχωρώντας τες σὲ κυβερνήτες τῆς ἐκλογῆς τους ἢ πείθοντας τοὺς κυβερνήτες ποὺ εἶχαν νὰ γίνουν ὑποτελεῖς τους. Μὲ τὸ Μιχαήλ ὡς Δεσπότη τῆς Ἡπείρου θὰ μπορούσε νὰ γίνῃ ἕνας διακανονισμὸς μὲ τὸν ὁποῖο θὰ κυβερνοῦσε τὴ χώρα του σύμφωνα μὲ τὰ συμφέροντα τῆς Βενετίας. Ἡ Συνθήκη ποὺ μόλις τότε εἶχε κλείσει ὁ Μιχαήλ μὲ τὸν Αὐτοκράτορα Ἐρρίκο ἔρχονταν σὲ φανερὴ ἀντίθεση μὲ τὸ συμφέρον τῆς Βενετίας. Τὸ ὅτι μάλιστα τὸ ἕνα τρίτο τοῦ Δεσποτάτου θὰ ἦταν ὑποτελὲς στὴ Λατινικὴ Αὐτοκρατορία ἀποτελοῦσε ἀντίφαση πρὸς τοὺς ὄρους τῆς ἀρχικῆς Συνθήκης Διανομῆς καὶ τῆς συμφωνίας μεταξὺ τοῦ Ἄρχοντα (Podestà) καὶ τοῦ Δόγη. Ἔτσι οἱ Ἑνετοὶ δὲν εἶχαν ἐνδοιασμοὺς νὰ προχωρήσουν σὲ διαπραγματεύσεις μὲ τὸ Μιχαήλ γιὰ νὰ περιφρουρήσουν τὶς διεκδικήσεις τους στὴν Ἡπειρο. Ἄν ὁ Δεσπότης τῆς Ἡπείρου συναινοῦσε νὰ γίνῃ ὑποτελής τους, τότε ἡ κατάσταση θὰ ἐπανορθώνονταν ὑπὲρ αὐτῶν.

Ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ Μιχαήλ μιὰ τέτοια συμφωνία εἶχε πολλὰ πλεονεκτήματα. Τοὺς Ἑνετοὺς, ποὺ οἱ ἔμποροὶ τους ἦταν γνωστοὶ στὴν Ἡπειρο δὲν μπορούσαν νὰ τοὺς δοῦν μὲ τὴν ἴδια ἐχθρότητα ποὺ ἔβλεπαν τοὺς Φράγκους εἰσβολεῖς. Προφασιζόμενος ὁ Μιχαήλ πῶς διατηρεῖ τὴ χώρα του ὡς φέουδο ἀπὸ τὴ Βενετία θὰ ἐμπόδιζε νὰ γίνῃ τὸ Δεσποτάτο πεδῖον μαχῶν, καὶ θὰ ἔθετε σὲ κίνδυνο τὶς διεκδικήσεις τοῦ Λατίνου Αὐτοκράτορα. Ἀπὸ τὴ ἄλλη μεριά, ἐπιτρέποντας στοὺς Ἑνετοὺς νὰ μπαίνουν ἐλεύθερα σὲ ἀγορὰς ποὺ εἶχαν ἐγκατασταθῆ πρὸ πολλοῦ, θὰ βοηθοῦσε στὴν εὐημερία τοῦ Δεσποτάτου. Ἔτσι συνήφθη συμφωνία μεταξὺ τοῦ «Michael Comnanus Dux» καὶ τοῦ Δόγη Pietro Ziani ποὺ ἱκανοποιῦσε καὶ τοὺς δύο. Ἡ συμφωνία αὐτὴ ὑπεγράφη σὲ 20 Ἰουνίου 1210¹⁰.

Ὁ Μιχαήλ ὀρκίστηκε νὰ εἶναι πιστὸς στὸν Ἅγιο Μάρκο καὶ τὸ Δόγη καὶ τοὺς διαδόχους του, καὶ ἐπικύρωσε κάθε ἄρθρο τῆς συμφωνίας μὲ χρυσοβοῦλλα. Ἀνεγνώρισε τὴν παραχώρηση τῆς Βενετίας πρὸς αὐτὸν καὶ τοὺς κληρονόμους του «nomine feudi» ὅλης τῆς χώρας του, ποὺ ἐκτείνονταν ἀπὸ τὸ ποταμὸ Urcus¹¹, πρὸς τὸ κάτω μέρος τοῦ Δουκάτου τοῦ Δυρραχίου, μέχρι τὸ κάτω στὴ Ναύπακτο¹², καὶ περιελάμβανε τὸ Δουκάτον τῆς Νικοπόλεως μὲ τὰ γειτονικὰ μέρη τῆς Ἄρτας, τὸν Ἀχελῷο, καὶ τὸ Αἰτωλικὸ¹³, καθὼς καὶ τὴν Talisiana¹⁴ καὶ ἄλλα σημαντικὰ κτήματα καὶ πέρουσες. Βτὴν ἐπαρχία Grandis¹⁵ τῶν Ἰωαννίνων, τὶς ἐπαρχίες Istronopolis¹⁶, Colloneia τῆς Βαγεντίας, καὶ τὸ Χαρτουλαράτο τῆς Glavernica¹⁷. Σὲ ὅλη αὐτὴ τὴν περιοχὴ ὁ Μ

καὴλ ὑποσχέθηκε νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἀσφάλεια ὅλων τῶν Ἑνετῶν καὶ τῶν κατοίκων τοῦ Δυρραχίου, καὶ νὰ ὑπερασπισθῆ τὸ δικαίωμά τους νὰ ἐμπορεύωνται ὅπου ἤθελαν χωρὶς φόρους ἢ εἰσαγωγικοὺς δασμούς. Τοὺς παραχώρησε ἄδεια νὰ ἔχουν δικά τους σπίτια, ἐκκλησίες καὶ βουλευτήρια σὲ ὅποιο-δήποτε μέρος τῆς ἐπικρατείας του, καὶ ἐπικύρωσε ὅλα τὰ προνόμια ποὺ ἀπολάμβαναν ἀπὸ τὸν Αὐτοκράτορα Μανουήλ. Οἱ Ἑνετοὶ θὰ ἐμπορεύωνταν ἐλεύθερα στὸ Δυρράχιο, θὰ ἔμπαιναν σὲ ὅλα τὰ ποτάμια καὶ λιμάνια, καὶ θὰ ταξίδευαν διὰ ξηρᾶς χωρὶς νὰ πληρώνουν κανένα φόρο. Γιὰ κάθε προσβολὴ ἢ βλάβη σὲ βάρος Ἑνετοῦ ἢ πολίτου τοῦ Δυρραχίου ἢ τῆς Κερκύρας ἀπὸ Ἡπειρώτη ὁ Μιχαὴλ ὑποσχέθηκε νὰ δώσῃ ἰκανοποίηση μέσα σὲ δεκαπέντε μέρες, ἢ σὲ περίπτωσι ἀποτυχίας νὰ τοὺς ἀποζημιώσῃ διπλά. Οἱ ἐχθροὶ τῆς Βενετίας θὰ ἦταν καὶ ἐχθροὶ του καὶ θὰ ἀρνοῦνταν τὴν εἴσοδό τους στὴ χώρα του, καὶ ἂν οἱ Ἄλβανοὶ ἢ οἱ Κερκυραῖοι ἔδειχναν ἀπροθυμία νὰ ὑποταχθοῦν στὴν ἐξουσία τῆς Βενετίας θὰ στέκωνταν στὸ πλευρὸ τῶν Ἑνετῶν ἐναντίον τους. Τὸ ἐξαγωγικὸ ἐμπόριο σίτου ἀπὸ τὴν Ἡπειρο στὴ Βενετία θὰ διεξάγωνταν ἐλεύθερα καὶ σὲ περίπτωσι ναυαγίου ἐνετικοῦ πλοίου ἔξω ἀπὸ τὶς ἀκτὲς τῆς Ἡπέρου, θὰ παρέχωνταν κάθε βοήθεια γιὰ τὴν ἀποκατάστασι τοῦ φορτίου. Τέλος ὁ Μιχαὴλ ὑποσχέθηκε νὰ πληρῶνῃ σὲ Ἑνετὸ πρέσβυ στὸ Δυρράχιο, ἢ στὸν κυβερνήτη τῆς πόλεως αὐτῆς, ἢ σὲ κάποιον ἄλλο ἀπεσταλμένο ἕνα ἐτήσιο χρηματικὸ ποσὸ ἀπὸ σαράντα δύο λίτρες ὑπέριον ἢ τὸ ἰσοδύναμον (σὲ ἄλλο νόμισμα), μισὰ τὸ Μάιο καὶ μισὰ τὸ Σεπτέμβριο, καὶ νὰ προσφέρῃ ἕνα χρυσοστόλιστο τραπεζομάντηλο γιὰ τὴν Ἁγία Τράπεζα τοῦ Ἁγίου Μάρκου καὶ ἕνα στὸ Δόγη. Στους ὅρους αὐτοὺς πρόσθεσε τὸν ὄρκο τῶν «baillies» του, καὶ δήλωσε πὺς εἶναι δεσμευμένος μὲ τὰ δεσμὰ τῆς πίστεως πρὸς τὸν Ἁγιο Μάρκο γιὰ νὰ ἐγγυηθῆ πὺς οἱ ὑποσχέσεις του θὰ τηρηθοῦν μὲ ἐντιμότητα σ' ὅλη τὴ ζωὴ τὴ δική του καὶ τοῦ γιου τοῦ Κωνσταντίνου. Τὸ ἔγγραφο ἐπέδωσαν στὸ Δόγη στὴ Βενετία ὁ Θεόδωρος, Ἐπίσκοπος Κερνίκου καὶ ὁ Συμεὼν Κουνάλης¹⁵.

Τέτοιες ἦταν οἱ ὑποσχέσεις ποὺ ἔδωσε ὁ Μιχαὴλ γενναιοδωρα γιὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴ θέση του στὴν Ἡπειρο. Στὰ πέντε χρόνια ἀπὸ τότε ποὺ εἶχε αὐτοδιορισθῆ ὡς Δεσπότης εἶχε κατευνάσει μὲ δεξιότεχνία ὅλους τοὺς ἐχθροὺς του παίζοντας διπλὸ παιχνίδι ποὺ ἔφερνε αὐτοὺς ἀντιμέτωπους μεταξύ τους. Ὁμολογώντας ὑπακοὴ στὸν Πάπα εἶχε ἐκθέσει τὶς διεκδικήσεις τῆς Βενετίας, καὶ ἀναγνωρίζοντας τὴν ἐπικυριαρχία τῆς Βενετίας εἶχε ἀπαλλαγῆ ἀπὸ τὴν ἐνοχλητικὴν συμμαχία τοῦ Λατίνου Αὐτοκράτορα. Τὸ 1210 τὸ Δεσποτᾶτο ἔπαψε νὰ ἀποτελῆ κυρίως ἀμυντικὸ καταφύγιον ἐναντίον τῶν Λατίνων. Μὲ τὴν ἡγεσία τοῦ Μιχαὴλ ἔγινε ἡ βάση γιὰ μιὰ ἐπιθετικὴ ἐκστρατεία ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν τῶν Ἑλλήνων, ἕνα ἀνεξάρτητο κράτος ποὺ τὰ σύνορά του ἐπεκτείνονταν σταθερὰ σὲ βάρος τῶν Φράγκων, Λομβαρδῶν καὶ Ἑνετῶν. Πολὺ γρήγορα ἀποκαλύφθηκε πὺς οἱ συμφωνίες ποὺ εἶχε κάμει ὁ Μιχαὴλ μὲ τὸν Πάπα, τὸν Αὐτοκράτορα, καὶ τὸ Δόγη δὲν ἦταν τίποτε περισσότερο ἀπὸ προκαταρκτικὲς διπλωματικὲς ἐνέργειες γιὰ τὴν κήρυξι τοῦ πολέμου ἐναντίον ὅλων αὐτῶν.

Ἡ ἱστορία τῶν πολέμων τοῦ Μιχαὴλ ἐναντίον τῶν Φράγκων καὶ τοῦ Λομβαρδικοῦ Βασιλείου τῆς Θεσσαλονίκης μπορεῖ νὰ συγκεντρωθῆ μόνο ἀπὸ σκόρπιες πληροφορίες, πολλὰ ἀπὸ τὶς ὁποῖες προέρχονται ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς του. Οἱ Βυζαντινοὶ ἱστορικοὶ ἐνδιαφέρονταν γιὰ τὸ Δεσποτᾶτο τόσο μόνον ὅσο ἡ ἐπιτυχία του ἢ ἡ ἀποτυχία του ἐπιδροῦσε στὴν τύχη τῶν Λασκαριδῶν τῆς Νικαίας. Καὶ μεταγενέστεροι ἱστορικοὶ τῆς ἴδιας περιόδου, ἀκολουθώντας

τις ἀφηγήσεις τους, ἔβγαλαν τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ Μιχαὴλ διεξήγαγε μόνο σποραδικούς ἀνταρτοπολέμους ἀνατολικά τῆς Πίνδου, παρενοχλώντας τοὺς Λατίνους χωρὶς ὅμως νὰ κερδίση σημαντικές νίκες. Ἀλλὰ οἱ ἐπιστολὲς τοῦ Πάπα Ἰννοκεντίου Γ', πού ἔτρεφε ζωτικὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν ἐξέλιξη τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας στὴν Ἑλλάδα, σὲ συνδυασμὸ μὲ τις πληροφορίες πού ὑπάρχουν στὴν ἀλληλογραφία τῶν μεταγενεστέρων Ἐπισκόπων τοῦ Δεσποτάτου, ἀποδεικνύουν πὺς οἱ κατακτήσεις τοῦ Μιχαὴλ στὴ Θεσσαλία εἶχαν διαρκέστερο χαρακτῆρα. Τὸ καλοκαίρι τοῦ 1210 ἔκαμε τὴν πρώτη του ἐπίθεση στὴν περιοχὴ τῆς Θεσσαλονίκης. Ἡ εὐκολὴ περιφρόνηση πού ἔδειξε γιὰ τὴ συνθήκη του μὲ τὸν Αὐτοκράτορα Ἑρρίκο μόλις ἓνα χρόνο μετὰ τὴν ὑπογραφή τῆς κατατρόμαξε τὸν Πάπα, καὶ θὰ πρέπη νὰ προκάλεσε ἀμφιβολίες στὸ Δόγη γιὰ τὴν εἰλικρίνειά του. Ἡ παρόμοια προδοσία τοῦ Θεοδώρου Λάσκαρη, πού εἶχε παραβιάσει τὴ συνθήκη μὲ τὸν Αὐτοκράτορα, θὰ μπορούσε νὰ συσχετισθῆ, ἀλλὰ φαίνεται δύσκολο νὰ βρεθῆ δικαιολογία γιὰ τὴν ἐπιπορκία πού ὁ Μιχαὴλ σχεδὸν μὲ βεβαιότητα σκέπτονταν κατὰ τὸν χρόνο τῶν διαπραγματεύσεων μὲ τὸν Ἑρρίκο. Οἱ Δεσπότες τῆς Ἠπείρου σπάνια ἔδειχναν εὐσυνειδησία στὴν τήρηση τῶν συμφωνιῶν πού ἔκριναν σκόπιμο νὰ κάμουν μὲ τοὺς Λατίνους. Ὁ Αὐτοκράτορας διαμαρτυρήθηκε δριμύτατα γιὰ τὴ διαγωγή τοῦ Μιχαὴλ. Ὁ Πάπας τὸν ἀφώρισε. Γιὰ χειροτέρευση τῆς καταστάσεως ἀποκαλύφθηκε πὺς ἓνα μέρος τοῦ πρώτου ἑλληνικοῦ στρατοῦ πού θὰ ἔκανε ἐπίθεση ἐναντίον τοῦ Βασιλείου τῆς Θεσσαλονίκης ἀποτελοῦνταν ἀπὸ Φράγκους μισθοφόρους πού ὁ Μιχαὴλ εἶχε προσελκύσει στὰ βουνά.

Ἡ ἐπίθεση εἶχε ἐπιτυχία μὲ μεγάλη ἀπήχηση. Ὁ Ἰννοκέντιος Γ' σ' ἓνα γράμμα του πρὸς τὸν Λατῖνο Πατριάρχη τῆς Κωνσταντινουπόλεως, γραμμένο τὸ Δεκέμβριο τοῦ 1210, τὴν περιγράφει μὲ τὰ μελανώτερα χρώματα. Ὁ Μιχαὴλ κατώρθωσε νὰ στήσει ἐνέδρα καὶ νὰ συλλάβῃ τὸν Κόνσταβλο τοῦ Αὐτοκράτορα Ἀμαδέο Μπούφφα μαζί μὲ τὴ συνοδεία του ἀπὸ ἑκατὸ ἰππότες. Μερικοὺς ἰππότες τοὺς ἔσφαξαν, τοὺς ἄλλους τοὺς φυλάκισαν καὶ τοὺς βασάνισαν. Τὸν Κόνσταβλο καὶ τὸν ἱερέα τῆς μονάδος του μὲ τρεῖς συνοδοὺς του τοὺς κρέμασαν¹⁹.

Τὸ γράμμα τοῦ Πάπα ἀναφέρεται οὐ ἄλλες ἐπιθέσεις πού μπορεῖ νὰ μὴν ἦταν τόσο θεαματικές. Ἀλλὰ ἡ ἐκστρατεία τοῦ Μιχαὴλ φαίνεται πὺς ἦταν καὶ σοβαρὴ καὶ μεγάλη. Τὸ στρατόπεδο τοῦ Αὐτοκράτορα κατελήφθη μὲ ἔφοδο, ὄχυρά καὶ χωριά παραδόθηκαν στὶς φλόγες, καὶ πολλὰ μέλη τοῦ Λατινικοῦ Κλήρου ἐκτελέστηκαν. Τὸν Πάπα τὸν ἀνησυχοῦσε κυρίως ἡ ἐκθρότητα τοῦ Μιχαὴλ πρὸς τὴν Καθολικὴ Ἐκκλησία καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν Φράγκων στρατιωτῶν πού «τυφλωμένοι ἀπὸ τὴ λαιμαργία» εἶχαν δεχθῆ τὴν προσφορὰ τῆς πληρωμῆς του. Ἡ ποινὴ τοῦ ἀφορισμοῦ ἀφοροῦσε καὶ αὐτοὺς ὅπως τὸν Μιχαὴλ. Προέτρεψε τὸν Αὐτοκράτορα νὰ ἐμποδίσῃ τὴ λιποταξία αὐξάνοντας τὸ μισθὸ τῶν στρατιωτῶν του, καὶ ἔκαμε αὐστηρὴ προειδοποίηση καὶ ἀπειλὴ πὺς θὰ τιμωροῦσε κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο τοὺς Λατίνους πού θὰ πήγαιναν μὲ τὸ μέρος τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἰδιαίτερα μὲ τὸ Μιχαὴλ.

Κατὰ τὴν ἐκστρατεία ἐναντίον τῆς Θεσσαλονίκης ὁ Μιχαὴλ γρήγορα συνδέθηκε μὲ ἓνα Βούλγαρο τυχодиώκτη πού ὀνομάζονταν Δοβρομὶρ Στρέζ. Ὅταν πέθανε ὁ Καλογιάννης τὸ 1207 τὸ βουλγαρικὸ θρόνο τὸν σφετερίστηκε ὁ ἀνεψιὸς του Βόριλ, δυὸ συγγενεῖς τοῦ ὁποῖου βρῆκαν τὴν εὐκαιρία νὰ γίνουν ἀνεξάρητοι ἀρχηγοί. Ὁ ἑξάδελφος τοῦ Βόριλ Ἀλέξιος Σλάβος διάλεξε γιὰ ἀρχηγεῖο του τὸ ὄχυρὸ τοῦ Μελενίκου πάνω ἀπὸ τὴν κοιλάδα τοῦ Στρυμόνα, καὶ ἀπὸ κεῖ ἐπέκτεινε τὴν κυριαρχία του στὰ

βουνά προς νότιον τῶν Σερρῶν καὶ τῆς Δράμας. Τὸ 1208 παντρεύτηκε τὴ νόθο κόρη τοῦ Λατίνου Αὐτοκράτορα καὶ τιμήθηκε μὲ τὸν τίτλο τοῦ Δεσπότη γιὰ τὴ βοήθειά του ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν τοῦ Αὐτοκράτορα. Ὁ Δοβρομῖρ Στρέζ ἦταν ἀδελφὸς τοῦ Βασιλιᾶ Βόριλ. Ὁ Καλογιάννης τὸν εἶχε κάμει φρούραρχο τῶν ἀπόκρημνιων ὄχυρῶν τοῦ Prosek καὶ τῆς Στρούμνιτσας στὴν κοιλάδα τοῦ Βαρδάρη, καὶ ἀργότερα τὸν ἐξώρισε μὲ τὴν ὑποψία τῆς συνωμοσίας. Ἀλλὰ στὴ σύγχυση πού ἐπακολούθησε μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Καλογιάννη ὁ Στρέζ εἶχε κατορθώσει νὰ ἐπανακτήσῃ τὴν πρώτη του θέση μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Στεφάνου Νεμάνια τῆς Σερβίας. Ἡ δεσπόζουσα θέση τοῦ Prosek καὶ ἡ κοντινὴ ἀπόσταση ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη τὸν κατέστησαν ἐπικίνδυνον ἐχθρὸ τοῦ Λατίνου Αὐτοκράτορα. Καὶ οἱ καταστροφές πού ἐπέφερε στὴ γύρω περιοχὴ ἦταν τόσο μεγάλες πού ἀκόμη καὶ ὁ Σέρβος Βασιλιᾶς πού τὸν εἶχε βοηθήσει σχεδίαζε νὰ ἐκστρατεύσῃ ἐναντίον του γιὰ νὰ τὸν τιμωρήσῃ²⁰.

Οἱ ἐπιχειρήσεις τοῦ Μιχαὴλ στὴν περιοχὴ αὐτὴ ἐνεθάρρυναν τοὺς πόθους αὐτοῦ τοῦ ληστάρχου γιὰ λεηλασία. Ἐνωσαν τὶς δυνάμεις καὶ οἱ συνδυασμένες ἐπιθέσεις τους κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης τὸ φθινόπωρο τοῦ 1210 ἀποδείχτηκαν τόσο ἀποτελεσματικὲς πού ὁ Αὐτοκράτορας Ἐρρίκος ἀναγκάστηκε νὰ σπεύσῃ ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη γιὰ νὰ βοηθήσῃ στὴν ἄμυνα τοῦ ὑποτελοῦς Βασιλείου του. Μετὰ ἀπὸ σκληρὸν ἀγῶνα πού κράτησε ἀρκετοὺς μῆνες ὁ Μιχαὴλ καὶ ὁ Στρέζ ἀναγκάστηκαν νὰ ἀποχωρήσουν μὲ σοβαρὲς ἀπώλειες.

Γεγονότα στὴν ἀνατολὴ ἐπέβαλαν ἐπιτακτικὰ τὴν ἐπιστροφὴ τοῦ Αὐτοκράτορα στὴν πρωτεύουσά του, ὥστε νὰ μὴ μπορῇ νὰ ἐπιδιώξῃ τὴν τελικὴ νίκη. Ἀλλὰ προτοῦ φύγῃ ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη τὴν ἄνοιξη τοῦ 1211 δέσμευσε καὶ τοὺς δύο ἐχθρούς του μὲ τοὺς πιὸ ἀυστηροὺς ὄρκους πίστεως πρὸς τὴ Λατινικὴ Αὐτοκρατορία, καὶ ἡ ὀλιγόχρονη συμμαχία τοῦ Μιχαὴλ καὶ τοῦ Δοβρομῖρ Στρέζ τελείωσε.

Μπορεῖ νὰ εἰπωθῇ πρὸς τιμὴ τοῦ Μιχαὴλ πὼς ἔκαμε τουλάχιστον μιὰ προσπάθεια νὰ τηρήσῃ τὶς ὑποσχέσεις του πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα. Γιατὶ ἀμέσως μετὰ τὴν ἤττα του πρόδωσε τὴν πρώτη του συμμαχία καὶ ἔκλεισε συμφωνία μὲ τὸ γαμπρό του Εὐστάθιο τῆς Φλάνδρας καὶ τὸν Μπέρτχολντ τοῦ Katzenellenbogen, ἀντιβασιλεῖς τῆς Θεσσαλονίκης. Μόλις ἔφυγε ὁ Ἐρρίκος ὁ Στρέζ ξανάρχισε τὴν ἐπίθεση μὲ τὴν ὑποστήριξη ἐνισχύσεων τοῦ ἀδελφοῦ του Βόριλ. Ὁ Μιχαὴλ δὲν ἤθελε νὰ δῇ τὴ Θεσσαλονικὴ νὰ γίνῃ τμῆμα τῆς Βουλγαρικῆς Αὐτοκρατορίας τοῦ Βόριλ. Προσέφερε τὶς ὑπηρεσίες του στὸν Εὐστάθιο καὶ τὸν Μπέρτχολντ καὶ τοὺς βοήθησε νὰ κερδίσουν μιὰ ἀποφασιστικὴ νίκη κοντὰ στὴν Πελαγονία, ἀπὸ τὴν ὁποία ὁ Στρέζ δὲ μπόρεσε ποτὲ νὰ συνέλθῃ. Αὐτὴ ἦταν ἡ μοναδικὴ περίπτωση πού ὁ Μιχαὴλ πολέμησε γιὰ τὴ Λατινικὴ ὑπόθεση, καὶ σὰν τέτοια εἶναι ἀξιοσημείωτη στὴν ἀνακεφαλαίωση τοῦ Αὐτοκράτορα τῆς κατὰ τὰ ἄλλα ἄπιστης συμπεριφορᾶς του²¹.

Ἡ ἐπίθεση τοῦ Μιχαὴλ ἐναντίον τῆς Θεσσαλονίκης κράτησε τόσο μόνο ὅσο καὶ ἡ συμμαχία του μὲ τὸ Στρέζ. Ἡ ἄμυνα τῆς πόλεως βρισκόνταν σὲ ἱκανὰ χέρια, καὶ ἡ ἤττα του ἀπὸ τὸν Ἐρρίκο τὸν ἔπεισε πὼς ὁ στρατὸς του θὰ μπορούσε νὰ χρησιμοποιηθῇ πιὸ ἀποτελεσματικὰ ἐναντίον τῶν Λατινικῶν κτήσεων τοῦ νότου πού ἦταν πιὸ ἀνίσχυρες. Ἀφοῦ βεβαιώθηκε πὼς ἡ Θεσσαλονικὴ δὲν θὰ ἔπεφτε σὲ ἓνα ἀντίπαλο Βούλγαρο ἀποσύρθηκε στὴν πρωτεύουσά του τὴν Ἄρτα. Ἴσως νὰ τοῦ ἤρθαν εἰδήσεις πὼς ἡ Ναύπακτος καὶ τὰ μέρη του στὴν Αἰτωλία κινδύνευαν. Ἡ τελικὴ παράδοση τῆς Κορίνθου τὸ

1210 είχε καταστήσει τούς Φράγκους κυρίους ὅλου σχεδόν τοῦ Κορινθιακοῦ Κόλπου. Στὴ βόρειο ἀκτὴ τοῦ Κόλπου ὁ Γάλλος Βαρῶνος τῶν Σαλώνων Θωμᾶς δ' Autremontcourt ἐξουσίαζε τὴν πεδιάδα ἀνάμεσα στὸν Παρνασσὸ καὶ τὴ θάλασσα. Εἶχε κίολας προσαρτήσῃ στὸ φέουδό του τὴν περιοχή τοῦ Γαλαξειδίου στὴν εἴσοδο τοῦ Κόλπου τῆς Ἰτέας καὶ τὰ μικρὰ νησιά ἔξω ἀπὸ τὴν ἀκτὴ, καὶ σχεδίαζε περισσότερες κατακτήσεις πρὸς τὴ δύση. Ἀλλὰ οἱ Ἕλληνες πατριῶτες τοῦ Γαλαξειδίου ἔκαμαν ἀμέσως συγκινητικὴ ἔκκληση στὴν Ἄρτα, καὶ ὁ Μιχαὴλ πέρασε μὲ τὸ στρατό του τούς λόφους γιὰ νὰ τοὺς βοηθήσῃ. Ἡ τοπικὴ παράδοση ἔχει διατηρήσῃ τὴν ἀνάμνηση μιᾶς μάχης σῶμα μὲ σῶμα πού οἱ Γαλαξειδιῶτες καὶ οἱ Ἡπειρώτες ἀγωνίστηκαν ὁ ἕνας πλάϊ στὸν ἄλλο. Οἱ Φράγκοι τράπηκαν σὲ φυγὴ. Ὁ Βαρῶνος σκοτώθηκε, καὶ τὰ Σάλωνα ἐπανῆλθαν προσωρινὰ στοὺς Ἕλληνες²².

Ἡ προσάρτηση τῶν Σαλώνων στὴ χώρα τοῦ Μιχαὴλ ἐδραίωσε τὴν ἐπιρροή του στὴ Ναύπακτο, καὶ ἡ ἀπώλειά τους πρέπει νὰ ἔπεισε τοὺς γείτονες Φράγκους ἰππότες γιὰ τὴν ἰσχὺν τοῦ Ἡπειρωτικοῦ στρατοῦ. Ἀπὸ τὰ Σάλωνα ὁ Μιχαὴλ, πιθανὸν νὰ ἤλπιζε νὰ προχωρήσῃ ἀνάμεσα ἀπὸ τὴν Γραβιά καὶ νὰ ἀνεβῆ στὴ Λαμία. Ἀλλὰ ὁ Γάλλος Λόρδος τῆς Γραβιάς Νικόλαος ντὲ Σαιντ Ὁμὲρ κρατοῦσε τὸ δρόμο πρὸς βορρᾶν πάνω ἀπὸ τοὺς πρόποδες τοῦ Παρνασσοῦ, καὶ ἀκόμη βορειότερα ὁ Λομβαρδὸς Μαρκήσιος Γκὺ Πελαβιτσινο ἀπὸ τὸ ὄχυρό του στὴ Βουδονίτσα ἤλεγχε τὰ στενὰ τῶν Θερμοπυλῶν. Ἐναντίον μιᾶς τέτοιας ἰσχυρῆς ἀντιστάσεως ἡ νίκη τῶν Σαλώνων δὲ μπορούσε νὰ ὀλοκληρωθῆ, καὶ ὁ Μιχαὴλ κράτησε τὶς δυνάμεις του γιὰ μιὰ ἐπίθεση στὰ Ἰταλικά ὄχυρά τῆς Θεσσαλίας πού εἶχαν ἀσθενέστερη ἄμυνα.

Ἡ ἱστορία τῆς Λατινικῆς κατοχῆς τῆς Θεσσαλίας δὲν ἔλαβε τὴ δημοσιότητα πού δόθηκε σ' ἐκείνη τῆς Βοιωτίας, τῆς Ἀττικῆς, καὶ τοῦ Μωριά. Σύμφωνα μὲ τοὺς ὅρους τῆς Συνθήκης Διανομῆς εἶχαν παραχωρηθῆ στοὺς Σταυροφόρους τοῦ Βονιφατίου Μομφερρατικοῦ «ἡ περιοχή τῆς Λάρισας, ἡ ἐπαρχία τῆς Βλαχιάς (Θεσσαλία), μὲ ὅλες τὶς ἰδιωτικὲς καὶ μοναστηριακὲς περιουσίαι πού περιεῖχαν», καθὼς ἐπίσης καὶ τὸ Βελεστίνο, κοντὰ στὸ Βόλο, καὶ ἡ Νεοπάτρα, ἡ σημερινὴ Ὑπάτη. Ἀνάμεσα οἱ ἰδιωτικὲς περιουσίαι πού ἀναφέραμε ἦταν τὰ κτήματα τῆς ἐξόριστης Αὐτοκράτειρας Εὐφροσύνης στὰ Vessena, στὰ Φάρσαλα, στὸ Δομοκὸ, στὰ Ravenika, στὸν Ἄλμυρό, καὶ στὴ Δημητριάδα. Ἡ οἰκογένεια Μελισσηνοῦ, μὲ τὴν ὁποία ὁ Μιχαὴλ συγγένευε διὰ γάμου, εἶχε ἐπίσης σημαντικὴ περιουσία στὴν περιοχή τοῦ Κόλπου τοῦ Βόλου. Σὲ μιὰ ἐκστρατεία νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς Λατίνους ἀπὸ τὴν κεντρικὴ Θεσσαλία ὁ Μιχαὴλ μπορούσε ἐπομένως νὰ περιμένῃ κάθε ὑποστήριξη, ἀφοῦ καὶ ἡ ἴδια ἡ Εὐφροσύνη καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Μελισσηνὸς ζοῦσαν σὺν ἀποστερημένοι φυγάδες στὴν Ἄρτα²³.

Τὰ κυριώτερα προπύργια τῶν Λατίνων σ' αὐτὴ τὴν περιοχή φαίνεται νὰ ἦταν ἡ Λάρισα, ὁ Ἄλμυρός, καὶ τὸ Βελεστίνο. Ὑπῆρχαν μικρότερες ἀποικίες στὸ Δομοκὸ καὶ στὰ Φάρσαλα, καὶ στὴ Νεοπάτρα καὶ Ravenika νοτίως τοῦ Σπερχειοῦ ποταμοῦ. Κατὰ τὴν ἐποχὴ τῆς εἰσβολῆς τοῦ Μιχαὴλ στὴ Θεσσαλία ἡ ἄμυνα τῶν ὄχυρῶν αὐτῶν ἦταν πολὺ ἐπισηφελῆς. Ἡ Λάρισα, πού ἔγινε ἡ ἔδρα Λατίνου Ἀρχιεπισκόπου, ἀρχικὰ εἶχε δοθῆ ἀπὸ τὸ Βονιφάτιο σὲ ἕνα Λομβαρδὸ εὐγενῆ, τὸν Γουλιέλμο, τὸ 1205, καὶ ὁ Ἐρρίκος τοῦ εἶχε ἐπιτρέψει νὰ μείνῃ παρὰ τὴ συμμετοχὴ του στὴν ἀνταρσία τὸ 1209. Ἡ μεταγενέστερη ἱστορία τῆς Λάρισας κάτω ἀπὸ τὴ Λατινικὴ ἐξουσία εἶναι σκοτεινὴ. Τὸ ὄνομα τοῦ Γουλιέλμου χάνεται γρήγορα ἀπὸ τὶς σελίδες τῶν χρονογράφων καὶ ἡ τελευταία Παλικὴ ἐπικοινωνία μὲ τὴ Λάρισα γράφτηκε τὸ

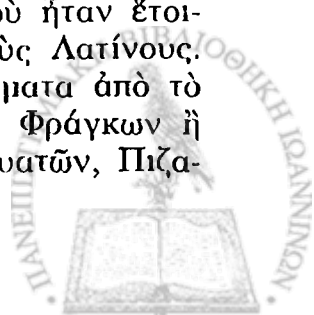
Μάϊο τοῦ 1212.

Τὸ Βελεστίνο γιὰ ἓνα χρονικὸ διάστημα ἀποτελοῦσε φέουδο τοῦ κόμη Μπέρτχολντ τοῦ Katzenellenbogen, ἀλλὰ πέρασε σὲ ἄλλα χέρια ὅταν ἀνέλαβε τὰ καθήκοντά του σὰν κηδεμόνας τοῦ νεαροῦ Βασιλιᾶ τῆς Θεσσαλονίκης τὸ 1210. Ὁ Δομοκὸς εἶχε ἀποστειρηθῆ ἐπίσης τὸν πρῶτο του Λατῖνο κυβερνήτη τὸν ἴδιο χρόνο ὅταν ὁ Ἀραδέος Μπούφφας θανατώθηκε ἀπὸ τὸν Μιχαήλ²¹.

Ἡ δύναμη τῶν νοτίων αὐτῶν ἐξαρτήσεων τοῦ Βασιλείου τῆς Θεσσαλονίκης εἶχε ἐπηρεασθῆ σοβαρὰ ἀπὸ τὴ Λομβαρδικὴ ἀνταρσία, καὶ εἶναι ἀμφίβολο ἂν ἡ Λατινικὴ ἐξουσία εἶχε ποτὲ ἐξαπλωθῆ στὸν Ἑλληνικὸ καὶ Βλάχικο πληθυσμὸ πρὸ πέρα ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῶν μεγαλυτέρων πόλεων. Ἡ πόλη τῶν Τρικάλων, στὰ δυτικὰ τῆς Λάρισας, φαίνεται πῶς ποτὲ δὲν ἔχει δοκιμάσει τὴν κατοχὴ τῶν Σταυροφόρων. Τὸ Τρίκαλα βρίσκεται στὸ ἀνατολικὸ τέρμα τῆς διαβάσεως ποῦ ὀδηγεῖ πάνω ἀπὸ τὴν Πίνδο ἀπὸ τὴν Ἄρτα στὴ Θεσσαλία, καὶ πιθανὸν ἀπὸ δῶ νὰ κατηύθυνε ὁ Μιχαήλ τὴν ἐπίθεσή του στὸ Θεσσαλικὸ κάμπο τὴν ἀνοιξή τοῦ 1212. Οἱ Λομβαρδοὶ ἰππότες ποῦ ἀπόμειναν φαίνεται πῶς δὲν ἐπρόβαλαν μεγάλη ἀντίσταση, καὶ πρὶν τελειώσῃ ὁ χρόνος ὁ στρατὸς τοῦ Μιχαήλ εἶχε φτάσει πρὸς ἀνατολὰς μέχρι τὸν Κόλπο τοῦ Βόλου. Κατὰ τὸν Ἰούνιο τοῦ 1212 ἡ Λάρισα ἐπανῆλθε στὴν ἑλληνικὴ ἐξουσία καὶ ἡ μητρόπολή της ἀνετέθη στὴ φροντίδα Ἑλληνα Ἐπισκόπου ποῦ ὁ διορισμὸς του ἐγκρίθηκε ἀπὸ τὸ Μιχαήλ²⁵.

Ὁ Πάπας Ἰννοκέντιος Γ΄ ἔτρεφε μεγάλη ἐκτίμησι γιὰ τὴ Λατινικὴ Ἀρχιεπισκοπὴ τῆς Λάρισας στὴν προσπάθειά του νὰ διαδώσῃ τὴν Καθολικὴ πίστι στὴν Ἑλλάδα, καὶ ἡ σιωπὴ τῶν Παπικῶν ἐγγράφων σχετικὰ μὲ τὴ Λάρισα μετὰ τὸ 1212 ἔχει σημασία. Ἡ ἔκτασι τῆς Ἐπισκοπῆς ἦταν σημαντικὴ, ἀλλὰ εἶναι ἀδύνατο νὰ ἐξακριβωθῆ πόση ἀπὸ τὴν γύρω περιοχὴ προσαρτήθηκε στὸ Δεσποτᾶτο κατ' αὐτὸ τὸ στάδιο. Τὰ Φάρσαλα κι ὁ Δομοκὸς φαίνεται πῶς ἐπανακτήθηκαν, ἀλλὰ οἱ ἐχθροὶ ποῦ ἐγκαταστάθηκαν κατὰ μῆκος τῆς κοιλάδας τοῦ Σπερχειοῦ διέθεταν τέτοια δύναμη ποῦ δὲν ἐπέτρεπαν ἐπίθεσι στὴ Λαμία. Ἀνατολικά τῆς Λάρισας ὅμως ὁ στρατὸς τοῦ Μιχαήλ εἶχε μεγαλύτερες κατακτήσεις. Τὸ Βελεστίνο καὶ ἡ περιοχὴ τῆς Δημητριάδος στὴν ἀκτὴ, ποῦ τώρα δὲν τὰ ὑπερασπίζονταν πιά ὁ κόμης Μπέρτχολντ τοῦ Katzenellenbogen, ἐπανῆλθαν στοὺς Ἑλληνες. Ἐνας Λατῖνος Ἐπίσκοπος ποῦ εἶχε διορισθῆ στὴν Ἐπισκοπὴ Δημητριάδος, ὑποχρεώθηκε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴ θέση του ἀπὸ τὸν Ἀρχιεπίσκοπο Θεσσαλονίκης τὸ 1212, ἀφοῦ τοῦ ἦταν ἀδύνατον νὰ φθάσῃ στὴν Ἐπισκοπὴ του. Καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Μελισσηνός, ποῦ εἶχε πολεμήσει μὲ τὸ στρατὸ τοῦ Μιχαήλ, ἐπέστρεψε στὴν κληρονομία του ὡς τοπικὸς κυβερνήτης. Στὴν ἐκκλησία τῆς Δημητριάδος διωρίστηκε Ἑλληνας Ἐπίσκοπος, καὶ τρία χρόνια ἀργότερα ὁ Μελισσηνός ἔχτισε τὸ Μοναστήρι τῆς Παναγίας Μακρινίτσας στὶς δυτικὰς πλαγιὰς τοῦ Πηλίου σὰν εὐχαριστήρια προσφορὰ γιὰ τὴ σωτηρία του ἀπὸ τοὺς Λατίνους²⁶.

Τὸ ἀνθηρὸ ἐμπόριο τοῦ Ἄλμυροῦ, ποῦ βρίσκεται στὴν ἀκτὴ στὰ νότια τοῦ Βελεστίνου, παρέμεινε κατὰ ἓνα μέρος χωρὶς ἀμφιβολία σὲ ξένα χέρια. Ὁ Ἄλμυρὸς ἀποτελοῦσε γιὰ πολὺ καιρὸ τὸ ἐξαγωγικὸ κέντρο τῆς Θεσσαλικῆς βαμβακαγορᾶς, μὲ ἓνα κοσμοπολίτικο πληθυσμὸ ἐμπόρων ποῦ ἦταν ἔτοιμοι νὰ κάνουν ἐμπόριο τόσο μὲ τοὺς Ἑλληνες ὅσο καὶ μὲ τοὺς Λατίνους. Δὲν ὑπάρχει λόγος ποῦ νὰ ἐπιτρέπῃ τὴν ὑπόθεσι πῶς τὰ χρήματα ἀπὸ τὸ ἐπικερδὲς αὐτὸ ἐμπόριο ἄλλαξαν πορεία μὲ τὴν ἐπέμβασι τῶν Φράγκων ἢ τῶν Ἡπειρωτῶν καὶ ἔφυγαν ἀπὸ τὴν ἰσέπη τῶν Ἑνετῶν, Γενουατῶν, Πίζα-

1210 είχε καταστήσει τούς Φράγκους κυρίους ὕλου σχεδὸν τοῦ Κορινθιακοῦ Κόλπου. Στὴ βόρειο ἀκτὴ τοῦ Κόλπου ὁ Γάλλος Βαρῶνος τῶν Σαλώνων Θωμᾶς δ' Autremontcourt ἐξουσίαζε τὴν πεδιάδα ἀνάμεσα στὸν Παρνασσὸ καὶ τὴ θάλασσα. Εἶχε κίολας προσαρτήσῃ στὸ φέουδό του τὴν περιοχὴ τοῦ Γαλαξειδίου στὴν εἴσοδο τοῦ Κόλπου τῆς Ἰτέας καὶ τὰ μικρὰ νησιά ἔξω ἀπὸ τὴν ἀκτὴ, καὶ σχεδίαζε περισσότερες κατακτήσεις πρὸς τὴ δύση. Ἄλλὰ οἱ Ἕλληνες πατριῶτες τοῦ Γαλαξειδίου ἔκαμαν ἀμέσως συγκινητικὴ ἔκκληση στὴν Ἄρτα, καὶ ὁ Μιχαὴλ πέρασε μὲ τὸ στρατό του τούς λόφους γιὰ νὰ τοὺς βοηθήσῃ. Ἡ τοπικὴ παράδοση ἔχει διατηρήσῃ τὴν ἀνάμνηση μιᾶς μάχης σῶμα μὲ σῶμα πού οἱ Γαλαξειδιῶτες καὶ οἱ Ἡπειρῶτες ἀγωνίστηκαν ὁ ἓνας πλάϊ στὸν ἄλλο. Οἱ Φράγκοι τράπηκαν σὲ φυγὴ. Ὁ Βαρῶνος σκοτώθηκε, καὶ τὰ Σάλωνα ἐπανῆλθαν προσωρινὰ στοὺς Ἕλληνας²².

Ἡ προσάρτηση τῶν Σαλώνων στὴ χώρα τοῦ Μιχαὴλ ἐδραίωσε τὴν ἐπιρροή του στὴ Ναύπακτο, καὶ ἡ ἀπώλειά τους πρέπει νὰ ἔπεισε τοὺς γείτονες Φράγκους ἰππότες γιὰ τὴν ἰσχὺν τοῦ Ἡπειρωτικοῦ στρατοῦ. Ἀπὸ τὰ Σάλωνα ὁ Μιχαὴλ, πιθανὸν νὰ ἤλπιζε νὰ προχωρήσῃ ἀνάμεσα ἀπὸ τὴν Γραβιά καὶ νὰ ἀνεβῆ στὴ Λαμία. Ἄλλὰ ὁ Γάλλος Λόρδος τῆς Γραβιάς Νικόλαος ντὲ Σαιντ Ὁμὲρ κρατοῦσε τὸ δρόμο πρὸς βορρᾶν πάνω ἀπὸ τοὺς πρόποδες τοῦ Παρνασσοῦ, καὶ ἀκόμη βορειότερα ὁ Λομβαρδὸς Μαρκήσιος Γκὺ Πελαβιτοῖνο ἀπὸ τὸ ὄχυρό του στὴ Βουδονίτσα ἤλεγχε τὰ στενὰ τῶν Θερμοπυλῶν. Ἐναντίον μιᾶς τέτοιας ἰσχυρῆς ἀντιστάσεως ἡ νίκη τῶν Σαλώνων δὲ μπορούσε νὰ ὀλοκληρωθῆ, καὶ ὁ Μιχαὴλ κράτησε τὶς δυνάμεις του γιὰ μιὰ ἐπίθεση στὰ Ἰταλικά ὄχυρά τῆς Θεσσαλίας πού εἶχαν ἀσθενέστερη ἄμυνα.

Ἡ ἱστορία τῆς Λατινικῆς κατοχῆς τῆς Θεσσαλίας δὲν ἔλαβε τὴ δημοσιότητα πού δόθηκε σ' ἐκείνη τῆς Βοιωτίας, τῆς Ἀττικῆς, καὶ τοῦ Μωριά. Σύμφωνα μὲ τοὺς ὅρους τῆς Συνθήκης Διανομῆς εἶχαν παραχωρηθῆ στοὺς Σταυροφόρους τοῦ Βονιφατίου Μομφερρατικοῦ «ἡ περιοχὴ τῆς Λάρισας, ἡ ἐπαρχία τῆς Βλαχιᾶς (Θεσσαλία), μὲ ὅλες τὶς ἰδιωτικὲς καὶ μοναστηριακὲς περιουσίαι πού περιεῖχαν», καθὼς ἐπίσης καὶ τὸ Βελεστίνο, κοντὰ στὸ Βόλο, καὶ ἡ Νεοπάτρα, ἡ σημερινὴ Ὑπάτη. Ἀνάμεσα σὲς ἰδιωτικὲς περιουσίαι πού ἀναφέραμε ἦταν τὰ κτήματα τῆς ἐξόριστης Αὐτοκράτειρας Εὐφροσύνης στὰ Vessena, στὰ Φάρσαλα, στὸ Δομοκὸ, στὰ Ravenika, στὸν Ἄλμυρό, καὶ στὴ Δημητριάδα. Ἡ οἰκογένεια Μελισσηνοῦ, μὲ τὴν ὁποία ὁ Μιχαὴλ συγγένευε διὰ γάμου, εἶχε ἐπίσης σημαντικὴ περιουσία στὴν περιοχὴ τοῦ Κόλπου τοῦ Βόλου. Σὲ μιὰ ἐκστρατεία νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς Λατίνους ἀπὸ τὴν κεντρικὴ Θεσσαλία ὁ Μιχαὴλ μπορούσε ἐπομένως νὰ περιμένῃ κάθε ὑποστήριξη, ἀφοῦ καὶ ἡ ἴδια ἡ Εὐφροσύνη καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Μελισσηνὸς ζοῦσαν σὰν ἀποστερημένοι φυγάδες στὴν Ἄρτα²³.

Τὰ κυριώτερα προπύργια τῶν Λατίνων σ' αὐτὴ τὴν περιοχὴ φαίνεται νὰ ἦταν ἡ Λάρισα, ὁ Ἄλμυρός, καὶ τὸ Βελεστίνο. Ὑπῆρχαν μικρότερες ἀποικίες στὸ Δομοκὸ καὶ στὰ Φάρσαλα, καὶ στὴ Νεοπάτρα καὶ Ravenika νοτιῶς τοῦ Σπερχειοῦ ποταμοῦ. Κατὰ τὴν ἐποχὴ τῆς εἰσβολῆς τοῦ Μιχαὴλ στὴ Θεσσαλία ἡ ἄμυνα τῶν ὄχυρῶν αὐτῶν ἦταν πολὺ ἐπισημῆς. Ἡ Λάρισα, πού ἔγινε ἡ ἔδρα Λατίνου Ἀρχιεπισκόπου, ἀρχικὰ εἶχε δοθῆ ἀπὸ τὸ Βονιφάτιο σὲ ἓνα Λομβαρδὸ εὐγενῆ, τὸν Γουλιέλμο, τὸ 1205, καὶ ὁ Ἐρρίκος τοῦ εἶχε ἐπιτρέψει νὰ μείνῃ παρὰ τὴ συμμετοχὴ του στὴν ἀνταρσία τὸ 1209. Ἡ μεταγενέστερη ἱστορία τῆς Λάρισας κάτω ἀπὸ τὴ Λατινικὴ ἐξουσία εἶναι σκοτεινὴ. Τὸ ὄνομα τοῦ Γουλιέλμου χάνεται γρήγορα ἀπὸ τὶς σελίδες τῶν χρονογράφων καὶ ἡ τελευταία Παπικὴ ἐπικοινωνία μὲ τὴ Λάρισα γράφτηκε τὸ

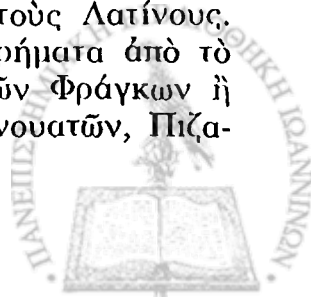
Μάιο τοῦ 1212.

Τὸ Βελεστίνο γιὰ ἓνα χρονικὸ διάστημα ἀποτελοῦσε φέουδο τοῦ κόμη Μπέρτχολντ τοῦ Katzenellenbogen, ἀλλὰ πέρασε σὲ ἄλλα χέρια ὅταν ἀνέλαβε τὰ καθήκοντά του σὰν κηδεμόνας τοῦ νεαροῦ Βασιλιᾶ τῆς Θεσσαλονίκης τὸ 1210. Ὁ Δομοκὸς εἶχε ἀποστερηθῆ ἐπίσης τὸν πρῶτο του Λατῖνο κυβερνήτη τὸν ἴδιο χρόνο ὅταν ὁ Ἀμαδέος Μπούφφας θανατώθηκε ἀπὸ τὸν Μιχαήλ²¹.

Ἡ δύναμη τῶν νοτιῶν αὐτῶν ἐξαρτήσεων τοῦ Βασιλείου τῆς Θεσσαλονίκης εἶχε ἐπηρεασθῆ σοβαρὰ ἀπὸ τὴ Λομβαρδικὴ ἀνταρσία, καὶ εἶναι ἀμφίβολο ἂν ἡ Λατινικὴ ἐξουσία εἶχε ποτὲ ἐξαπλωθῆ στὸν Ἑλληνικὸ καὶ Βλάχικο πληθυσμὸ πρὸ πέρα ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῶν μεγαλύτερων πόλεων. Ἡ πόλη τῶν Τρικάλων, στὰ δυτικὰ τῆς Λάρισας, φαίνεται πῶς ποτὲ δὲν ἔχει δοκιμάσει τὴν κατοχὴ τῶν Σταυροφόρων. Τὸ Τρίκαλα βρίσκεται στὸ ἀνατολικὸ τέρμα τῆς διαβάσεως πρὸς ὁδηγεῖ πάνω ἀπὸ τὴν Πίνδο ἀπὸ τὴν Ἄρτα στὴ Θεσσαλία, καὶ πιθανὸν ἀπὸ δῶ νὰ κατηύθυνε ὁ Μιχαήλ τὴν ἐπίθεσή του στὸ Θεσσαλικὸ κάμπο τὴν ἀνοιξή τοῦ 1212. Οἱ Λομβαρδοὶ ἰππότες πρὸς ἀπόμειναν φαίνεται πῶς δὲν ἐπρόβαλαν μεγάλη ἀντίσταση, καὶ πρὶν τελειώσῃ ὁ χρόνος ὁ στρατὸς τοῦ Μιχαήλ εἶχε φτάσει πρὸς ἀνατολὰς μέχρι τὸν Κόλπο τοῦ Βόλου. Κατὰ τὸν Ἰούνιο τοῦ 1212 ἡ Λάρισα ἐπανῆλθε στὴν ἑλληνικὴ ἐξουσία καὶ ἡ μητρόπολις τῆς ἀνετέθη στὴ φροντίδα Ἑλληνα Ἐπισκόπου πρὸς ὁ διορισμὸς του ἐγκρίθηκε ἀπὸ τὸ Μιχαήλ²².

Ὁ Πάπας Ἰννοκέντιος Γ΄ ἔτρεφε μεγάλη ἐκτίμησι γιὰ τὴ Λατινικὴ Ἀρχιεπισκοπὴ τῆς Λάρισας στὴν προσπάθειά του νὰ διαδώσῃ τὴν Καθολικὴ πίστιν στὴν Ἑλλάδα, καὶ ἡ σιωπὴ τῶν Παπικῶν ἐγγράφων σχετικὰ μὲ τὴ Λάρισα μετὰ τὸ 1212 ἔχει σημασίαν. Ἡ ἔκτασις τῆς Ἐπισκοπῆς ἦταν σημαντικὴ, ἀλλὰ εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐξακριβωθῆ πόσις ἀπὸ τὴν γύρω περιοχὴ προσαρτήθηκε στὸ Δεσποτᾶτο κατ' αὐτὸ τὸ στάδιον. Τὰ Φάρσαλα καὶ ὁ Δομοκὸς φαίνεται πῶς ἐπανακτήθηκαν, ἀλλὰ οἱ ἐχθροὶ πρὸς ἐγκαταστάθηκαν κατὰ μῆκος τῆς κοιλάδας τοῦ Σπερχειοῦ διέθεταν τέτοια δύναμις πρὸς δὲν ἐπέτρεπαν ἐπίθεσιν στὴ Λαμία. Ἀνατολικὰ τῆς Λάρισας ὅμως ὁ στρατὸς τοῦ Μιχαήλ εἶχε μεγαλύτερες κατακτήσεις. Τὸ Βελεστίνο καὶ ἡ περιοχὴ τῆς Δημητριάδος στὴν ἀκτὴ, πρὸς τῶρα δὲν τὰ ὑπερασπίζονταν πρὸς ὁ κόμης Μπέρτχολντ τοῦ Katzenellenbogen, ἐπανῆλθαν στοὺς Ἑλληνες. Ἐνας Λατῖνος Ἐπίσκοπος πρὸς εἶχε διορισθῆ στὴν Ἐπισκοπὴ Δημητριάδος, ὑποχρεώθηκε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴ θέσιν του ἀπὸ τὸν Ἀρχιεπίσκοπο Θεσσαλονίκης τὸ 1212, ἀφοῦ τοῦ ἦταν ἀδύνατον νὰ φθάσῃ στὴν Ἐπισκοπὴν του. Καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Μελισσηνὸς, πρὸς εἶχε πολεμήσει μὲ τὸ στρατὸ τοῦ Μιχαήλ, ἐπέστρεψε στὴν κληρονομία του ὡς τοπικὸς κυβερνήτης. Στὴν ἐκκλησίαν τῆς Δημητριάδος διωρίστηκε Ἑλληνας Ἐπίσκοπος, καὶ τρία χρόνια ἀργότερα ὁ Μελισσηνὸς ἔχτισε τὸ Μοναστήρι τῆς Παναγίας Μακρινίτσας στὴς δυτικὰς πλαγιὰς τοῦ Πηλίου σὰν εὐχαριστήρια προσφορὰ γιὰ τὴ σωτηρία του ἀπὸ τοὺς Λατίνους²³.

Τὸ ἀνθηρὸ ἐμπόριον τοῦ Ἄλμυροῦ, πρὸς βρίσκεται στὴν ἀκτὴ στὰ νότια τοῦ Βελεστίνου, παρέμεινε κατὰ ἓνα μέρος χωρὶς ἀμφιβολίαν σὲ ξένα χέρια. Ὁ Ἄλμυρος ἀποτελοῦσε γιὰ πολὺ καιρὸ τὸ ἐξαγωγικὸ κέντρο τῆς Θεσσαλικῆς βαμβακαγορᾶς, μὲ ἓνα κοσμοπολίτικον πληθυσμὸν ἐμπόρων πρὸς ἦταν ἔτοιμοι νὰ κάνουν ἐμπόριον τόσο μὲ τοὺς Ἑλληνες ὅσο καὶ μὲ τοὺς Λατίνους. Δὲν ὑπάρχει λόγος πρὸς νὰ ἐπιτρέπῃ τὴν ὑπόθεσιν πῶς τὰ χρήματα ἀπὸ τὸ ἐπικερδὲς αὐτὸ ἐμπόριον ἄλλαξαν πορεία μὲ τὴν ἐπέμβασιν τῶν Φράγκων ἢ τῶν Ἡπειρωτῶν καὶ ἔφυγαν ἀπὸ τὴν ἰστένη τῶν Ἑνετῶν, Γενουατῶν, Πίζα-

ων, καὶ Ἑβραίων ἐμπόρων ποὺ σόχναζαν στήν πόλιν²⁷.

Ἡ κατάληψη τῆς Λάρισσας ἐμπόδιζε σοβαρὰ τὴν ἐπικοινωνία ἀπὸ τὴν ἑρὰ ἀνάμεσα στὴ Θεσσαλονίκη καὶ τὰ Λατινικὰ κράτη τοῦ νότου. Τὸ Δεσποῦτο ἐκτείνονταν τώρα ἀπὸ τὸ Ἴβνιον ὡς τὸ Αἰγαῖον Πέλαγος. Ὁ Μιχαὴλ φαίνεται πὺς εἶχε σχεδιάσει ἐπίθεση στὴν ἴδια τὴ Θεσσαλονίκη ἀπὸ τὸ νότο. Ἀλλὰ ἡ Λατινικὴ Αὐτοκρατορία καὶ οἱ ἑξαρτήσεις της βρισκόνταν σὲ ἰσχυρὴ θέση. Ὁ Αὐτοκράτορας Ἑρρίκος μάλιστα εἶχε ἐπιτρέψει νικητῆς ἀπὸ μιὰ ἐκστρατεία ἐναντίον τοῦ Θεοδώρου Λάσκαρη στὴ Μ. Ἀσία, καὶ ὁ Βόριλ τῆς Βουλγαρίας εἶχε συμπαχήσει μαζί του γιὰ προσωπικοῦς λόγους. Οἱ Ἀντιβασιλεῖς τῆς Θεσσαλονίκης μπορούσαν νὰ ζητήσουν τὴ βοήθεια τόσο τῶν Βουλγάρων ὥς καὶ τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ σιρατοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἔτσι ὁ Μιχαὴλ προτίμησε νὰ ἐπιτεθῆ σὲ κάποιον ἄλλον ἐχθρὸ ποὺ εἶχε λιγώτερες ὑποψίες σὲ μιὰ ἄλλη περιοχή.

Οἱ ὑποσχέσεις ποὺ εἶχε δώσει καὶ σὶὸν Πάπα καὶ σὶὸν Αὐτοκράτορα εἶχαν ἀγνοηθῆ σκανδαλωδῶς. Ἀπόμεινε ἀκόμη νὰ παραβιάσῃ τὴ συμφωνία του μὲ τὴ Βενετία, καὶ νὰ διώξῃ τοὺς Ἑνετοὺς ἀπὸ τὸ Δυρράχιο καὶ τὴν Κέρκυρα. Ἡ ἐπικυριαρχία τῆς Βενετίας εἶχε ἀποτελέσει τὸ ἴτημα τῆς εἰρήνης σὶὸ Δεσποῦτο. Ἀλλὰ αὐτὸ ἦταν μόνο προσωρινὸ τέχνασμα. Ἑνετικὰ πλοῖα εἶχαν μεταφέρει μοθοφόρους ἀπὸ τὴν Ἰταλία νὰ πολεμήσουν σὶὸ πλευρὸ τῶν Ἑλλήνων. Ὅσο ὅμως τὸ Δυρράχιο παρέμενε κάτω ἀπὸ τὸν ἔλεγχο τῶν Ἰταλῶν ἢ Χερσαῖα ὁδὸς ἀπὸ τὴν Ἀδριατικὴ πρὸς τὴ Θεσσαλονίκη ἦταν ἀνοικτὴ γιὰ τίς ἐνισχύσεις τῶν Λατίνων. Ἡ λεπτομερὴς συμφωνία ποὺ εἶχε ὑπογράψει ὁ Μιχαὴλ μὲ τὸ Λόγη τὸ 1210 κατήντησε νεκρὸ στοιχεῖο μόνον τρεῖς χρόνια ἀργότερα. Τὸ Δουκάτο τοῦ Δυρραχίου, ποὺ τόσο πολὺ εἶχε τιμῆσαι ἡ Βενετία, ἐπανῆλθε σὲ Ἑλληνα κυβερνήτη, καὶ τὸ νησί τῆς Κερκύρας προσαρτήθηκε σὶὸ Δεσποῦτο τῆς Ἡπείρου.

Λίγα εἶναι γνωστὰ γιὰ τίς κατακτήσεις αὐτές. Ὁ Ἀλβανὸς ἡγεμόνας Δημήτριος χωρὶς ἀμφιβολία ὑποστήριξε τὸν σὺμμαχά του σὲ μιὰ τέτοια ἐπίθεση ποὺ εἶχε πολλὰ ὀφέλη. Ὁ Μιχαὴλ ἐξαιέλωσε τὴν ἐπίθεσή του σὶὸ Δυρράχιο τὸ 1213, καὶ ἡ Ἑνετικὴ φρουρὰ ἐξαναγκάστηκε νὰ ὑποχωρήσῃ μετὰ ἀπὸ σκληρὴ μάχη. Ἡ μοναδικὴ μνεία γιὰ τὴν κατάκτηση τοῦ Δυρραχίου γίνεται ἀπὸ τὸν Γεώργιο Βαρδάνη, τὸν μετέπειτα Μητροπολίτη Κερκύρας, σὲ μιὰ ἀπολογία τοῦ Δεσποῦτο ποὺ ἀπευθύνεται σὶὸν Πατριάρχη Νικαίας. Ἀλλὰ τὸ γεγονός ἐπιβεβαιώνεται ἀπὸ τὸν διορισμὸ Ἑλληνα Ἐπισκόπου σὶὸ Δυρράχιο τὸ 1213, καὶ φαίνεται πὺς ὁ Μιχαὴλ βιάσθη πρὸς βορρᾶν μετὰ τὴν ἐκστρατεία του στὴ Θεσσαλία. Ἡ Σερβικὴ παράδοση ἔχει διατηρήσει κάποια ἀνάμνηση τοῦ γεγονότος σὲ μιὰ περιγραφή τῆς ἐγκαταστάσεως τοῦ Μιχαὴλ σὶὸ Δυρράχιο, καὶ μιᾶς μάχης ποὺ λέγεται πὺς ἔδωσε καὶ κέρδισε ἐναντίον τοῦ σιρατοῦ τοῦ Στεφάνου Νεράνια στὴ Σκόδρα. Ἡ μάχη τῆς Σκόδρας ἦταν ἡ μόνη περίπτωση ποὺ οἱ Δεσποῖτες τῆς Ἡπείρου πολέμησαν μὲ τὸ Βασίλειον τῆς Σερβίας. Τὰ βόρεια σύνορα τοῦ Δεσποῦτου μετὰ ἀπ' αὐτὰ περιορίστηκαν σὶὸ Δυρράχιο²⁸.

Ὁ Μιχαὴλ ἀφοῦ ἀποστέρησε τὴ Βενετία ἀπὸ τὴν πὺ πολύτιμη κτήση της σὶὸ ἐσωτερικὸ τῆς Ἡπείρου σιράφηκε πρὸς τὴν κατάκτηση τοῦ νησιοῦ τῆς Κερκύρας. Οἱ λεπτομέρειες τῆς ἐκστρατείας του, ἡ δύναμη τοῦ σιρατοῦ του καὶ τὸ μέγεθος τοῦ στόλου του ἔχουν ξεχασθῆ ὅλα, καὶ τὸ ἴδιο ἀκόμη τὸ γεγονός μάλιστα μπορεῖ νὰ τὸ συμπεράνῃ κανεὶς ἀπὸ μιὰ ἀσημαντὴ ἀναφορά σ' ἓνα χρυσόβουλλο τῶν ἀρχέων τῆς Νεαπόλεως. Ὁ Μιχαὴλ ἐνε-

θάρρυνε τούς Κερκυραίους νὰ εἶναι πιστοὶ στὸ Δεσποτᾶτο ἀνανεώνοντας ὠρι-
σμένα προνόμια ποὺ τούς εἶχαν παραχωρηθῆ ἀπὸ τὸν Αὐτοκράτορα Ἰσαά-
κιο Β΄.

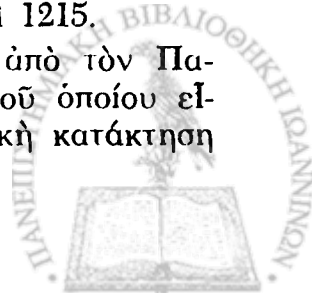
Ἡ προσάρτηση τῆς Κερκύρας στὸ Δεσποτᾶτο μπορεῖ μὲ πιθανότητα νὰ
χρονολογηθῆ τὸ 1214. Ὁ Ἕλληνας Μητροπολίτης, Βασίλειος Πεδιαδί-
της, κατεῖχε πάλι ἀξίωμα στὸ νησί τότε, καὶ ἔλαβε πρόσκληση νὰ παρακο-
λουθῆσθαι τὸ Παπικὸ Συνέδριο στὸ Λατεράνο τὸν ἐπόμενον χρόνο. Μπορεῖ ἐπί-
σης νὰ ἔχη σημασία γιὰ τὴν ἀλλαγὴ τῶν κυβερνητῶν στὴν Κέρκυρα τὸ ὅτι
ὁ κόμης Μάιο Ὀρσίνι τῆς Κεφαλλονιάς, ποὺ τὸ 1209 εἶχε ἀναγνωρίσει τὴν
ἐπικυριαρχία τῆς Βενετίας στὰ νησιά του, ἔκλεισε νέα συμφωνία μὲ τὸν Πά-
πα τὸ 1215, ποὺ ὑπόσχονταν νὰ κληροδοτήσῃ τὴν περιουσία του στὴ Ρώμη
οὐδὲν ἐπιπλέον θανάτου χωρὶς νόμιμο κληρονόμο, καὶ νὰ πληρῶνῃ ἐτήσιο φό-
ρο στὴ Ρώμη σὲ ὅλη τὴ ζωὴ του²⁹.

Τὸ ὅτι ἡ κατάληψη δύο τόσο σημαντικῶν θέσεων ὅπως τὸ Δυρράχιο
καὶ ἡ Κέρκυρα δὲν σχολιάστηκε καθόλου ἀπὸ τούς Ἕλληνες ἱστορικοὺς δὲν
εἶναι παράξενο. Ὁ μόνος σχεδὸν σύγχρονος ἱστορικός, Γεώργιος Ἀκροπολί-
της, λίγες λέξεις ἀφιερώνει στὴν καριέρα τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου. Σκοπὸς
του ἦταν νὰ παρουσιάσῃ τούς Λασκαρίδες τῆς Νικαίας καὶ τούς διαδόχους
τους σὰν τούς νομίμους κληρονόμους τοῦ θρόνου τοῦ Βυζαντίου. Οἱ ἀντερα-
στῆς αὐτοῦ τοῦ θρόνου, οἱ Δεσπότες τῆς Ἠπείρου καὶ οἱ Αὐτοκράτορες τῆς
Τραπεζούντας, καταδιώχτηκαν σὰν ἀπλοῖ διεκδικητές, καὶ οἱ νίκες τους ἐναν-
τίον τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ ἀναφέρθηκαν πολὺ λίγο ἢ ἀγνοήθηκαν.

Οἱ νίκες τοῦ Μιχαὴλ ἦταν κάρφος στὸ κορμὶ τῆς Νικαίας, καὶ οἱ με-
ταγενέστεροι ἱστορικοί, ποὺ εἶχαν γράψῃ γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τῆς Κων-
σταντινουπόλεως ἀπὸ ἓναν Αὐτοκράτορα τῆς Νικαίας, ἔβλεπαν τὴν αὐξηση
τοῦ Δεσποτάτου σὰν ἀπειλὴ στὶς ἀξιώσεις τῶν Λασκαριδῶν. Ἡ ἱστορία τους
αὐτὴ ἐπρόκειτο νὰ ἀποδειχθῆ ἀκριβῆς καὶ δικαία. Ἡ κατάληψη τοῦ Δυρρα-
χίου καὶ τῆς Κερκύρας θὰ πρέπη νὰ φάνηκε ἀσήμαντη ἀπὸ ἱστορικῆς ἀπό-
ψεως μπροστὰ στὶς κατακτήσεις τοῦ σιρατοῦ τῆς Νικαίας, ποὺ ὠδήγησε τε-
λικὰ καὶ σὰν ἀπὸ Θεῖα βούληση στὴν ἀποκατάσταση τῆς Βυζαντινῆς Αὐτο-
κρατορίας. Καὶ ὅμως καὶ τὰ δύο παρέμειναν στὰ χέρια τῶν Δεσποτῶν σχε-
δὸν μέχρι ἐκείνη τὴ χρονολογία, καὶ θὰ μπορούσαν καὶ τὰ δύο νὰ βοηθή-
σουν γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ ἂν τὰ πράγματα εἶχαν ἐξελιχθῆ διαφορετικά. Τὸ
Δυρράχιο ἦταν μιὰ ἀπὸ τίς μεγαλύτερες δόξες τοῦ Δεσποτάτου κατὰ τὴν
ἐποχὴ τοῦ Θεοδώρου, διαδόχου τοῦ Μιχαὴλ, καθὼς μαρτυρεῖ ἀκόμη ἐπιγρα-
φὴ τῶν τειχῶν του. Καὶ ἡ Κέρκυρα, μὲ τὸν Ἐπίσκοπό της Γεώργιο Βαρδά-
νη, ἔπαιξε σπουδαῖο ρόλο στὴν πρόκληση τοῦ ἱμπεριαλισμοῦ τῆς Νικαίας καὶ
στὴν ὑποστήριξη τῆς ἡγεμονίας τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου.

Τὸ ἱστορικὸ ὕλικό γιὰ τὰ τέσσαρα τελευταῖα χρόνια τῆς ἡγεμονίας τοῦ
Μιχαὴλ εἶναι πάρα πολὺ λίγο. Οἱ Βυζαντινὲς πηγὲς εἶναι ἀνεπαρκεῖς ἢ ὀλο-
κάθαρα ἐχθρικές. Τὰ Παπικὰ ἀρχεῖα σταματοῦν τὸ 1213, καὶ ἡ τελευταία γνω-
στὴ ἀναφορὰ τοῦ Αὐτοκράτορα Ἐρρίκου ἀναφέρεται σὲ γεγονότα πρὶν ἀπὸ
τὸ 1212. Ἡ χρονολογικὴ σειρὰ τῶν γεγονότων πάντως μπορεῖ νὰ ἀνασυγκρο-
τηθῆ κατὰ ἓνα μέρος ἀπὸ τὰ γραπτὰ κείμενα τῆς ἱεραρχίας τῆς Ἠπειρωτι-
κῆς Ἐκκλησίας καὶ τίς πληροφορίες ποὺ περιέχουν σχετικὰ μὲ τὸν διορισμὸ
τῶν διαφόρων Ἐπισκόπων στὸ Δεσποτᾶτο ἀνάμεσα στὰ 1212 καὶ 1215.

Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἠπείρου φαίνεται πὼς ἐξαρτῶνταν ἀπὸ τὸν Πα-
τριάρχη τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὁ τίτλος καὶ τὰ προνόμια τοῦ ὁποῖου εἶ-
χαν υἰοθετηθῆ ἀπὸ τὸν Ἐπίσκοπο τῆς Νικαίας μετὰ τὴ Λατινικὴ κατάκτηση

σὲ κάθε οἰκογένεια γῆ καὶ περιουσία καθὼς καὶ καταφύγιο καὶ προστασί-
 σύμφωνα μὲ τὶς ἀνάγκες τοὺς καὶ τὴν κοινωνικὴ τους θέση. Οἱ ντόπιοι κ-
 τοικοὶ προφανῶς ἔβλεπαν τοὺς ἀποίκους μὲ καχυποψία, καὶ τοὺς ζήλευαν γι-
 τὶς ἄφθονες εὐκολίες ποὺ τοὺς παρέχονταν, ἀλλὰ ὁ Μιχαὴλ καὶ οἱ διάδοχοί
 του φρόντισαν νὰ ἐξασφαλίσουν τὸ σεβασμὸ τῶν δικαιωμάτων τους. Ἐν-
 μεταγενέστερο ἔγγραφο ποὺ ἐπιβεβαιώνει τὰ προνόμια τους ἀναφέρεται στὸ
 Μιχαὴλ ὡς «ἰδρυτὴν, προστάτην, καὶ σωτῆρα τῶν Ἰωαννίνων», ποὺ τὰ μετ-
 βαλε ἀπὸ μικρὴ πόλη σὲ ἀπόρθητο ὄχυρό³⁵.

Ὅταν πέθανε ὁ Μιχαὴλ τὸ Δεσποτᾶτο περιελάμβανε ὅλα τὰ παράλ-
 τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Ἀκαρνανίας ἀπὸ τὸ Δυρράχιο μέχρι τὴ Ναύπακτο, καὶ
 τὰ νησιά τῆς Κερκύρας καὶ τῆς Λευκάδος, καὶ στὰ ἀνατολικά τὴ Λάρισα, τὴ
 Σάλωνα, καὶ ἓνα μέρος τῆς κεντρικῆς Θεσσαλίας. Στὰ βόρεια ὁ καθορισμὸς
 τῶν συνόρων του μὲ τὴ Βουλγαρικὴ Αὐτοκρατορία ἦταν ἀκόμη δύσκολο
 καὶ οἱ Βλάχοι περιφέρονταν ὅπου ἤθελαν εἰς τὴ Μακεδονία καὶ βόρειο Θεσα-
 λία. Ἀλλὰ ὁ Μιχαὴλ εἶχε δημιουργήσει φιλικὲς σχέσεις μὲ τοὺς ἡγεμόν-
 τῆς Ἀλβανίας. Ἡ Βενετία εἶχε ἀποστερηθῆ τὴν Κέρκυρα καὶ τὸ Δυρράχιον.
 Ἡ ἀπειλὴ εἰσβολῆς τῶν Λομβαρδῶν τῆς Θεσσαλονίκης εἶχε ἀπομακρυνθῆ
 τὸ θάνατο τοῦ Βασιλιᾶ τους καὶ εἶχε ξεχασθῆ μέσα στὶς δικές τους ἐριδι-
 τῶν. Τὸ Δουκᾶτο τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν Θηβῶν οὐσιαστικὰ εἶχε ἀπομονωθῆ ἐκ
 τῆ Θεσσαλονίκης μὲ τὴν κατάληψη τῆς Λάρισας, καὶ μὲ τὴν νίκη τοῦ Μιχα-
 ῆλ στὰ Σάλωνα ἢ ἐξάπλωση τῆς Φραγκικῆς ἐξουσίας δὲν πρόλαβε νὰ φτάσῃ
 εἰς τὴ Ναύπακτο.

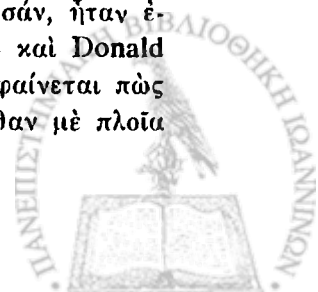
Ὁ Αὐτοκράτορας Ἑρρίκος ἀναφέρει τέσσαρες ὑποσχέσεις πίστις
 ποὺ τοῦ εἶχε ὀρκισθῆ ὁ Μιχαὴλ, καὶ εἶχαν παραβιαστῆ ὅλες πρὶν καλὰ
 λὰ δοθοῦν. Τὸν Μιχαὴλ, τὸν «*Traditor potentissimus*», τὸν καταγράφει τρὶν
 ἀνάμεσα στοὺς ἐχθρούς του μετὰ τὸν Θεόδωρο Λάσκαρη καὶ τὸν Βόριλ
 τῆς Βουλγαρίας. Ἀπὸ τὴ σκοπιὰ τοῦ Ἑρρίκου ἡ ἄμυνα τῆς Κωνσταντινουπόλεως
 περνοῦνταν συνεχῶς ἀπὸ τὶς γειτονικὲς κῶρες Νίκαια καὶ Βουλγαρία. Τὸ
 Δεσποτᾶτο ἀποτελοῦσε ἀπειλὴ περισσότερο γιὰ τὴ Θεσσαλονίκη καὶ λιγώτερο
 γιὰ τὴν καρδιὰ τῆς Λατινικῆς Αὐτοκρατορίας, καὶ οἱ βλέψεις τῶν ἡγετῶν
 μοιράζονταν ἀνάμεσα εἰς τὴν Ἀνατολὴ καὶ Δύση. Ἀλλὰ ὁ στρατὸς τοῦ Δεσ-
 ποτᾶτου, ποὺ εἶχε ἐνισχυθῆ ἀπὸ Φράγκους καὶ Ἰταλοὺς μισθοφόρους, εἶχε
 ἀποκαταστήσει νὰ προσδώσῃ τέτοιο κῦρος εἰς τὴν Ἠπειρο ποὺ γρήγορα ἐπρόκειτο
 εἰς τὴν διεγείρη τὸν φθόνον τῆς Νικαίας, καὶ οἱ κατακτήσεις τοῦ Μιχαὴλ ἀνοίξαν
 ἄνευ δρόμο γιὰ τὶς νικηφόρες ἐκστρατείες τοῦ διαδόχου του, Θεοδώρου Ἀγγέλου
 ποὺ ἀπέπλησαν τὴν ἴδια τὴν ὑπαρξὴ τῆς Λατινικῆς Αὐτοκρατορίας³⁶.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

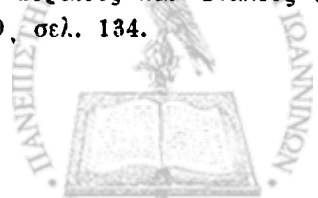
- 1) Ἀκροπολίτης 24—5. Στὴ σημείωση αὐτὴ οἱ Βυζαντινοὶ ἱστορικοὶ, ἀνταγωνιστικοὶ εἰς
 πρὸς τὸ Δεσποτᾶτο, κατηγοροῦν τὸν Μιχαὴλ γιὰ πειθορῆ. Ἡ ὑπόθεσις ἀναπτύσσεται
 ἀνομότερα εἰς τὸν Πατριάρχην τῆς Νικαίας ἀπὸ τὸν Μητροπολίτην Κερκύρας. Ἰδὲ Dale
 M. Nicol. *The Despotate of Epiros* σελ. 95.
- 2) Akropolites, loc. cit. Tafel and Thomas, *Urkunden*, II, σελ. 123. Ἡ νομιμότητα τοῦ
 τοῦ Κωνσταντίνου ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ ἂν ἦταν ὁ γιὸς ἀπὸ τὸν πρῶτον ἢ τὸ δεύτερον
 τοῦ Μιχαὴλ, καὶ τὸ πρόβλημα περιπλέκεται ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ παιδί του ἐπὶ
 τοῦ δεύτερου γάμου του, ὁ Μιχαὴλ Β', ποὺ ἡ Ἐκκλησία καὶ οἱ ἱστορικοὶ θεωροῦσαν νόμι-
 μόνον.

φαίνεται πώς είχε κι' αὐτός τὸ ὄνομα Κωνσταντῖνος. Ὁ χρόνος γεννήσεως τοῦ Μιχαήλ Β' δὲ μπορεῖ νὰ ὀριστῆ μὲ ἀκρίβεια, ἀλλὰ πιθανὸν νὰ γεννήθηκε μετὰ τὴν ἀφιξη τοῦ Θεοδώρου στὴν Ἑλλάδα.

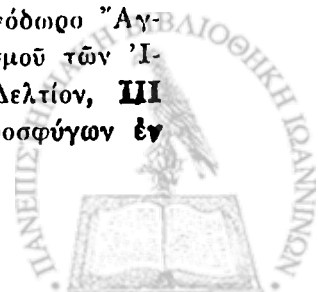
- 3) «Signour de Chorynte», Henri de Valenciennes, ἔκδ. Longnon, σελ. 118. (μόνον ὁ MS. «C» δίνει αὐτὸν τὸν τίτλο). Ὁ Θεόδωρος ἀλλοιῶς καλεῖται «quondam dominus Corinthi» (ἐπιστολὲς Ἰννοκεντίου Γ', XV, 77).
- 4) Χρονικὸν τοῦ Μορέως 2096—437. Livre de la Conquete 117—72. Ἐπιστολὲς Ἰννοκεντίου Γ' XV, 77. Buchon, Recherches et Matériaux, τόμ. I, σελ. 330.
- 5) Ἐγγραφα δημοσιευθέντα ὑπὸ τοῦ A. Soloviev, B.Z., XXXIV (1934), σελ. 304 f., καὶ Thaloczy, Jireček, Sufflay, τόμ. 1, ἀριθ. 133, σελ. 42. Ἐπιστολὲς Ἰννοκεντίου Γ', XI, 7 (πρὸς τὸν Δημήτριον, Μάρτιος 1208. Ὁ Ἰννοκέντιος τὸν προσφώνησε ὡς *mobili viro Demetrio Arbanensi Principi*) καὶ «judicem Albanorum». Ὁ τίτλος τοῦ «Panhypersévastos» μπορεῖ νὰ τοῦ δόθηκε ἀπὸ τὸν Στέφανον Νεμάνια.
- 6) Ἐπιστολαὶ τοῦ Ἰννοκεντίου Γ', XII, 96, 97 (πρὸς τὸν Νικόλαον, Ἀρχιδιάκονον τοῦ Δουραχίου, τὸν Δημήτριον καὶ Μιχαήλ, 16 καὶ 17 Αὐγούστου 1209). Thaloczy, Jireček, Sufflay, I, ἀριθ. 135—8, 141, σελ. 43—5. S. Romanin, Storia documentata di Venezia, τόμ. II, σελ. 184, 207. Ὁ κυβερνήτης τοῦ Δουραχίου ἦταν ὁ Μαρῖνος Βαλαρέσσος.
- 7) Valenciennes, ἔκδ. Longnon, 560—605, σελ. 61, σημ. 3, καὶ σελ. 118, σημ. 2. Ἡ Βουδονίτσα βρισκόνταν στοὺς λόφους ἀνάμεσα στὶς Θερμοπύλες καὶ τὴ Βοιωτικὴ πεδιάδα. Ἰδὲ Longnon, l' Empire latin, σελ. 106—9. W. Miller, Latins, in the Levant, σελ. 72—5.
- 8) Valenciennes 641—86. Longnon, l' Empire latin, σελ. 109—11.
- 9) Valenciennes 688—94. Τὸ ὄνομα τῆς πόλεως τοῦ Μιχαήλ δὲν εἶναι γνωστὸν. Τὸ ὅτι ἦταν ἡ μεγαλύτερη ἀπὸ τὶς τρεῖς φαίνεται ἀπὸ τὸ γράμμα τοῦ Πάπα πὺν ἔστειλε στὸ Λατῖνον Πατριάρχη στὶς 7 Δεκεμβρίου 1210 (Ἐπιστολαὶ Ἰννοκεντίου Γ' XIII, 184).
- 10) Λατινικὸ κείμενον εἰς Tafel καὶ Thomas, II, σελ. 119—23. Buchon, Recherches et Matériaux, II, σελ. 210. Dandolo (R.I.S. XII), 336. Martin da Canal, ἔκδ. Galvani, 341. Ἰδὲ R.L. Wolf, op. cit., Mélanges H. Gregoire, IV (1953), σελ. 548—9. P. Lemerle, Trois Actes du Despote d' Epire Michel II concernant Corfu, Ἑλληνικά, 4 (Προσφορὰ εἰς Στ. Κυριακίδην, Θεσσαλονίκη 1953), ἀριθ. 1, σελ. 407 καὶ σημ. 10.
- 11) Ὁ ποταμὸς Urchus, ὁ σημερινὸς Σκούμπι, στὴν Ἀλβανία.
- 12) Ναύπακτος, πρῶτος τύπος τοῦ ὀνόματος Lepanto. Ἰδὲ Miller, Latins in the Levant, σελ. 79, σημ. 1.
- 13) Ἀνατολικό, ἢ Αἰτωλικό, στὸ στόμιον τοῦ Ἀχελώου.
- 14) Λεσιανὰ (Λιχόνια;). Ἰδὲ Tafel, Symbolarum criticarum geographiam byzantinam spectantium, partes duae, II σελ. 60, 94.
- 15) Πιθανὸν Γραδίτσιον, ἐπισκοπὴ τοῦ Δουραχίου. Ἰδὲ Parthey, Hieroclis Synecdemus, σελ. 124.
- 16) Δρυϊνούπολη.
- 17) Γκλαβινίτσα, κοντὰ στὸ ἀκρωτήριον τῶν Ἀκροκεραυνίων. Ἰδὲ κατωτέρω, τοπογραφικὸν χάρτη τοῦ Δεσποτάτου.
- 18) Γιὰ τὸν γιὸν τοῦ Μιχαήλ Κωνσταντῖνου, ἰδὲ D. M. Nicol, The Despotate of Epiros, σελ. 24 καὶ σημ. 2. Τὸ Κέρνικο, σήμερον Κερμίνικο, ἀνατολικά τοῦ Ἑλβασσάν, ἦταν ἐπισκοπὴ τῆς Ἀχρίδας καὶ τοῦ Δουραχίου. Ἰδὲ Parthey, op. cit., σελ. 124 καὶ Donald M. Nicol, the Despotate of Epiros, σελ. 223. Ὁ ἴδιος Σιμεὼν Κουνάλης φαίνεται πὺς ἦταν ὁ μεσίτης τοῦ Μιχαήλ στὶς συναλλαγὰς μὲ τοὺς μισθοφόρους πὺν ἤρθαν μὲ πλοία

- ἀπὸ τῆ Βενετία στὴν Ἠπειρο. Ἰδὲ D. M. Nicol, the Despotate of Epirus, σελ. 22, σημ. 19.
- 19) Ἐπιστολαὶ Ἰννοκεντίου Γ' XIII, 184. Baronius, ἔκδ. Theiner, I σελ. 276. Ὁ Ἀμάδεος Μπούφφας ἦταν ἀρχικὰ Βαρώνος τοῦ Δομοκοῦ, ἀνάμεσα στὴ Λαμία καὶ τὰ Φάρσαλα. Ἰδὲ Valenciennes, ἔκδ. Longnon, σελ. 79, σημ. 1.
- 20) Ὁ Σλάβ καλεῖται Σλάβος ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες καὶ Ἑσκλὰς ἢ Ἑσκλάβ ἀπὸ τοὺς δυτικοὺς χρονογράφους. Ὁ Ἑρρίκος ἀναφέρεται σ' αὐτὸν ὡς «Greco nostro». Ἰδὲ D. M. Nicol, the Despotate of Epirus, σελ. 59. Ὁ Στρέξ καλεῖται Στρέτσας, Στρατίος ἢ Στρεάζος. Ἡ «Τυρρανία» του ἀναφέρεται μιὰ φορὰ ἀπὸ τὸ Δημήτριον Χωματηνὸ (ἔκδ. Pitra, 537). Γιά τὴν ἀρχικὴ σταδιοδρομίαν τοῦ Στρέτσα καὶ τοῦ Σλάβου, ἰδὲ Jireček, Bulgaren, σελ. 243—44. Zlatarski, Istorija, τόμ. III, σελ. 120—2. Ὁ Νικητάς Χωνιάτης σχολιάζει τὴν ἰσχὺν τοῦ Prosek (ἔκδ. Bonn, 655). Ἰδὲ ἐπίσης Jireček, op cit., σελ. 231.
- 21) Ἡ μόνη ἔνδειξις γιὰ τὰ γεγονότα αὐτὰ εἶναι τὸ γράμμα τοῦ Ἑρρίκου στὶς 13 Ἰανουαρίου 1212 «ad universos amicos suos», στὸ Recueil des Historiens des Gaules et de France, τόμ. XVIII, σελ. 531—2 καὶ Buchon, Recherches et Matériaux, τόμ. II, σελ. 211. Ὁ Μηλιαράκης (σελ. 63, σημ. 2) συγγέει τὴν περιγραφὴν τοῦ Ἑρρίκου. Ἰδὲ ἐπίσης Longnon, l' Empire latin, σελ. 124—6.
- 22) Τὸ ὄνομα τῶν Βαρώνων στὰ Σάλωνα (Ἄμφισα) δόθηκε ἀρχικὰ ὡς «Stromoncourt». Ἰδὲ Longnon, Les Autremoncouts, Seigneurs de Salona en Grèce, Bulletin de la Société de Haute Picardie, XV (1937), σελ. 15—48. Ἡ ἱστορία τῆς μάχης τοῦ Μιχαήλ προέρχεται ἀπὸ τὸ Χρονικὸν τοῦ Γαλαξειδίου (ἔκδ. Σάβας, σελ. 134 καὶ 201), ποὺ τὸ ἔγραψε τὸ 1703 ἕνας μοναχὸς τοῦ Μοναστηρίου ποὺ ἰδρύθηκε ἐκεῖ ἀπὸ τὸ Μιχαὴλ Β'. Ἡ Φραγκικὴ Βαρωνία ἐπανακτήθηκε μερικὰ χρόνια ἀργότερα ἀπὸ τὸν Θωμᾶ Β' d' Autremoncourt, ἀλλὰ οἱ Γαλαξειδιῶτες παρέμειναν πιστοὶ στὸ Δεσποτάτο.
- 23) Tafel καὶ Thomas, Urkunden, I, σελ. 486—8: «Orion Larisse. Provincia Blachie cum personalibus et monasterialibus in eis existentibus... Pertinentia Imperatrikis, scilicet Vesna, Fersala, Domocos, Reuenica, duo Almiri, cum Demetriadi. Pertinentia Neopatron. Provincia Velechatine (Βελεστίνο)...». Γιά τὰ ὄχνηρα τῶν Σαλώνων καὶ τῆς Βουδονίτσας ἰδὲ A. Bon, Forteresses médiévales de la Grèce centrale, Bulletin de Correspondance Hellenique, 61 (1937), σελ. 148—86.
- 24) Ἐπιστολαὶ Ἰννοκεντίου Γ', XV, 73. Valenciennes, ἔκδ. Longnon, σελ. 103, σημ. 4. Καὶ ὁ Γουλιέλμος (Guglielmo de Larsa) καὶ ὁ Μέρτχολντ συμμετείχαν στὴ δευτέρᾳ κοινοβουλευτικῇ συνέλευσιν ποὺ συνήλθε στὴ Ραβένικα τὸ Μάϊο τοῦ 1210. Honoropera, ἔκδ. Hogoy, τόμ. IV, σελ. 414.
- 25) Ὁ Λατίνος Ἀρχιεπίσκοπος τῆς Λάρισας ἔλαβε πρόσκλησιν νὰ λάβῃ μέρος στὸ Συνέδριον τοῦ Λατεράνου τὸ 1215. Τὰ γράμματα «ad hoc concilium spectantes» ἀπεστάλησαν τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1213, τὴν ἐποχὴν ποὺ ὁ Ἀρχιεπίσκοπος θὰ πρέπει νὰ κατοικοῦσε καὶ πού ἄλλοῦ. Ἰδὲ Mansi, Conciliorum amplissima Collectio, τόμ. XXII, στήλαι 962—963. Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία μποῖκοτάρισε τὸ Συνέδριον αὐτό, καὶ δὲν παρευρέθη ἐπίσκοπος τῆς Λάρισας. Ἕνας ἐπίτιμος Ἀρχιεπίσκοπος τῆς Λάρισας ζοῦσε στὴ Θήβα τὸ 1222. (Pressuti, Regesta Honorii III, τόμ. II, ἀριθ. 4134, 4529, σελ. 96, 167). Ἰδὲ Longnon, l' Empire latin, σελ. 147—8.
- 26) Ἐπιστολαὶ Ἰννοκεντίου Γ', XV, 42. Miclosich καὶ Müller, IV, 382—3 (Ἐγγραφοὶ ἐπιφυλάξεως ὑπὸ Ἀρσενίου, ἐπισκόπου Δημητριάδος, Φεβρουάριος, ἔνδειξις 3) Ἰ. Ν. Γιαννόπουλος, Ἐπετηρίς, I (1924), σελ. 210.
- 27) Τὰ προνόμια τῶν Ἑνετῶν ἐμπόρων στὰ δυὸ λιμάνια τοῦ Ἀλυρού εἶχαν ἀνανεωθῆ ἀπὸ τὸν Ἀλέξιο Γ' τὸ 1199 (Tafel καὶ Thomas, I, 264—7). Ἕνα ἀδημοσίετο γράμμα τοῦ Ἰωάννη Ἀπόκαυκου ἀναφέρεται στοὺς Ἕλληνες, Ἑβραίους καὶ Ἴταλοὺς ἐμπόρους βάμβακος. Ἰδὲ N. A. Βέης, Ἐπετηρίς, II (1925), σελ. 134.

- 28) Βαρδάνης, Ἐπιστολή πρὸς τὸν Πατριάρχη, ἔκδ. Μουστοξύδη, Delle Cose Corciresi, Παράρτημα, σελ. I—LVI (εἰδικώτερα σελ. LIV). Οἱ χρονολογίαι τῆς ἐκστρατείας τοῦ Μιχαὴλ κατὰ τῆς Σερβίας δὲν συμπέτουν: 1215 σύμφωνα μὲ τὸν Thalloczy, Illyrisch - Albanische Forschungen, σελ. 104—5· 1212 σύμφωνα μὲ τὸν Corčević, Geschichte Von Montenegro Und Albanien, σελ. 35.
- 29) N. Barone, Notizie Storiche di Re Carlo III di Durazzo, σελ. 61. Μουστοξύδης. Op. cit., σελ. 400 καὶ 684. Theiner, Vetera Monumenta Slavorum, I, σελ. 67. Γιὰ τὸν Βασίλειο Πεδιαδίτη ἰδὲ D. M. Nicol, The Despotate of Epiros, σελ. 77.
- 30) Ἰδὲ Ἰωάννης Ἀπόκαυκος, ἔκδ. V. G. Vasilievsky, Epirotica Saeculi XIII, V.V., III (1896), σελ. 241—99. Τὰ πορίσματα τῆς συνόδου τοῦ Μανουὴλ ἀναφέρονται στὸ γράμμα τοῦ πρὸς τὸν Ἀπόκαυκο, ἀριθ. 16, σελ. 268, εἰδικώτερα στίχοι 11—14: ἔμενε δὲ ἡ τοιαύτη ἀναφορὰ τὸ ἐξ ἐκείνου καὶ μέχρις ἡμῶν... οἷα δὲ ἐκείνου καὶ τῶν μετ' ἐκείνου πατριάρχων δυσχερανάντων.
- 31) Ἀπόκαυκος, loc. cit., ἀριθ. 17, σελ. 270, στίχοι 21—3 (γραμμένοι τὸν Ἀπρίλιο 1222). Ὁ Δοκίανὸς λέγεται ὅτι εἶχε διοριστῆ «μπροστὰ ἀπὸ ἐννιά χρόνια» (ἐνναετηρίδος ἤδη παρφηγκίας... ἐκ θελήματος τοῦ ἀοιδίμου κύρ Μιχαὴλ τοῦ Κομνηνοῦ πὰρὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν ἐπισκόπων). Ἰδὲ N. A. Βέης, Λέων - Μανουὴλ Μακρὸς κλπ., Ἐπετηρίς, II (1925), σελ. 125—31, 133—7 (δύο γράμματα τοῦ Ἀπόκαυκου τοῦ Μαΐου ἢ Ἰουνίου 1212.
- 32) Ἀ MS. ἀπὸ τὸ Μοναστήρι τῆς Μεταμορφώσεως τῶν Μετεώρων ὑπογράφεται ἀπὸ τὸν Συμεὼν Δεσποτόπουλο, διάκονο τῆς Λάρισας, τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1215, ἴσως ὁ ἴδιος Συμεὼν ἀργότερα νὰ προήχθη στὴν Ἐπισκοπὴ Δομοκοῦ (τὸ 1219), πού εἶχε χηρέψει μὲ τὸ θάνατο τοῦ πατέρα του. Τὸ ὄνομα Δεσποτόπουλος δείχνει πῶς ὁ πατέρας του ἦταν Ἐπίσκοπος Δομοκοῦ τὸ 1215. Ἰδὲ Βέης, Op. cit., σελ. 137—8. Π. Κεραμεύς, Analecta, τόμ. IV, ἀριθ. 37, σελ. 118.
- 33) Ἐπιστολαὶ Ἰννοκεντίου Γ', XI, 179· XIII, 184. W. Norden, Papsttum und Byzanz, σελ. 187, σημ. 6, καὶ σελ. 197. Γιὰ τὴ γενικὴ στάση τῶν Ἑλλήνων πρὸς τὴ Καθολικὴ Ἐκκλησίαι μετὰ τὸ 1204, ἰδὲ S. Runciman, The Eastern Schism, σελ. 151—8. Ἰδὲ ἐπίσης τὰ διατάγματα τοῦ Συνεδρίου τοῦ Lateran τὸ 1215, ἀριθ. 4 («De superbia Graecorum contra Latinos») Mansi, Conciliorum amblyssima Collectio, τόμ. XXII, στήλ. 989—90. Hefele - Leclercq, Histoire des Conciles, τόμ. V (ii, σελ. 1333. Ph. Lauér, Une Lettre inedite d' Henri Ier d' Angre, Mélanges offerts à M. Gustave. Schlumberger, τόμ. I (Paris 1924), σελ. 201 («...Latinos videlicet pro canibus reputabant et eos in contemptum nostri fidei canes communiter appellabant»). Ἀπόκαυκος, ἔκδ. Vasilievsky, ἀριθ. 17, σελ. 276, στίχοι 23—5: ...Τὴν Λατινικὴν μαριάν διὰ τῆς ἡμετέρας ἀρρύπου καὶ θρησκείας καὶ ἀγιστείας ὡσπερ ἀνακαθαίρεσθαι ibid, ἀριθ. 26, σελ. 292, στίχοι 25—6: τὰ ἐπισκοπεῖα Θεοῦ Λατινικῆς μαριίας ἀπελυτρώσατο.
- 34) Ἀκροπολίτης 25. Ephraim 7657. Ἰδὲ Schlumberger, Numismatique de l' Empire byzantin, σελ. 359· Corčević, op. cit. σελ. 36. Ὁ Ἀραβαντινός, Χρονογραφία, I, σελ. 61, θεωρεῖ τὸ δολοφόνον πρᾶκτορα τοῦ Πάπα Ὁ Σάθας, Chronicle of Galaxidi, σελ. 135, τὸν θεωρεῖ Φράγκον. Ὁ Ρωμανός, ὁ Φίνλεϋ, ὁ Μίλλερ κ.ά., δίνουν τὴ χρονολογία 1214. Ὁ Μηλιαράκης, ὁ Du Cange, καὶ ὁ Muralt τὸ 1216. Ὁ Σάθας τὸ 1219.
- 35) A. Marmora, Historia di Corfu (Venice 1672), σελ. 210. Mustoxidi, op. cit., σελ. 401. Τὸ Γαρδίσιον ἴσως νὰ εἶναι ἡ πόλις Γαρδίσι, κοντὰ στὸ Ἀργυρόκαστρο, πού ὁ Ἀλῆ Πασῆς μετέβαλε σὲ εἰρείπια. Ὁ Μάρμορας λέει ἐπίσης πῶς ὁ Μιχαὴλ ξανάχτισε τὰ τεῖχη τοῦ Δυρραχίου, ἀλλὰ τοῦτο εἶναι πῶς πιθανὸν νὰ ἔγινε ἀπὸ τὸ Θεόδωρο Ἀγγελό. Γιὰ τοὺς πρόσφυγες τῶν Ἰωαννίνων, ἰδὲ Κεραμεύς, Περί συνοικισμοῦ τῶν Ἰωαννίνων μετὰ τὴν Φραγκικὴν κατὰστασιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, Δελτίον, III (1891), σελ. 451—5· Μ. Δενδίας, Διενέξεις μεταξὺ αὐτοχθόνων καὶ προσφύγων ἐν

Κ. Δ. ΜΕΡΤΖΙΟΥ - ΜΙΚΡΟΣ ΕΛΛΗΝΟΜΗΜΕΝΩΝ - Τεύχος Γ' (μέρος 4ον)
ΚΡΑΤΙΚΟΝ ΑΡΧΕΙΟΝ ΒΕΝΕΤΙΑΣ-FILZA 154 DELIBERAZIONI SENATO-ROMA

('Αντίγραφον ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΟΥ Έγγράφου τοῦ 1697)

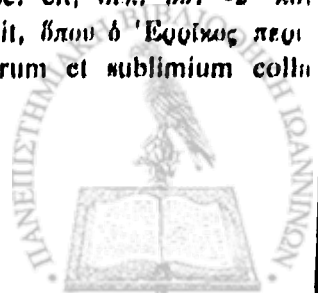
† Καλλίνικος, ἑλέω Θεοῦ Ἀρχιεπίσκοπος Κοινοταντινουπόλεως Νέας Ρώμης καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης

† Θεοφιλέστατε Ἐπίσκοπε Ρέοντος, κύρ Ἰάκωβε χάρις εἴη σοι καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ, γίνωσκε ἡ θεοφιλεία σου ὡς ἐλάβομεν τὰ διακόσια γρόσια ὑπερ ἔπεμψας χάριν ὑποταγῆς καὶ εὐπειθείας πρὸς τὴν καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ μεγάλην Ἐκκλησίαν ἐξ ὧν συνάγεις Ἐκκλησιαστικῶν Εἰσοδημάτων παρὰ τῶν αὐτόθι εὐλογημένων χριστιανῶν ὅθεν διὰ τὴν τοιαύτην σου ἀγαθὴν προαίρεσιν καὶ εὐχάριστον γνώμην καὶ διὰ τὴν εὐγνωμοσύνην ἣν ἐδείξατε τῇ εὐεργεσίᾳ ὑμῶν καὶ πνευματικῇ μητρὶ μεγάλῃ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ ἦτε σὴ Θεοφιλεία νῦν διὰ τῆς ἄσθεως τῶν διακοσίων γροσίων καὶ ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης Χριστιανουπόλεως κύρ Ἀθανάσιος καὶ συνάδελφος ἡμῶν, ἄλλοτε μνηθεὶς αὐτῆς δι' ἱκανῆς κορηγείας χρημάτων, ἔυναλγῆσαντες αὐτῇ ἄρμότεροι ὑμεῖς ὑπὸ ἀνάγκην καὶ ἐνοχὴν χρεῶν καὶ δεινὴν ἀπαίτησιν εὐρισκομένη, γράφομεν καὶ ἡμεῖς διὰ τοῦ παρόντος καὶ ἐν ἀγίῳ ἀποφαινόμεθα, πνεύματι, συνοδικῶς μετὰ τῶν περὶ ἡμᾶς ἱερωτέρων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων, τῶν ἐν ἀγίῳ πνεύματι ἀγαπητῶν ἡμῶν ἀδελφῶν καὶ συλλειτουργῶν, ἵνα ὁ μὲν ἱερώτατος μητροπολίτης Χριστιανουπόλεως κύρ Ἀθανάσιος καὶ ἡ θεοφιλεία σου ὡς εὐπειθεὶς καὶ εὐγνώμονες καὶ εὐχάριστοι φανέντες πρὸς τὴν μητέρα ἡμῶν καὶ εὐεργεσίᾳ μεγάλῃ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν καὶ μνηθείντες αὐτῆς εἰς ἣν εὐρίσκεται νῦν στενοχωρίαν καὶ ἀνάγκην, εἴητε εὐλογημένοι καὶ ἡγιασμένοι παρὰ Πατρός, Υἱοῦ καὶ Ἁγίου Πνεύματος, τῆς Παναγίας Τριάδος, τοῦ ἑνὸς τῆ φύσει μόνου Θεοῦ καὶ συγκεχωρημένοι, ἐν τῇ νῦν αἰῶνι καὶ ἐν τῇ μέλλοντι, προκόπιοντες εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν καὶ σωτήριον, ψυχικῶς τε καὶ σωματικῶς· οἱ δὲ λοιποὶ τῶν αὐτόθι Ἀρχιερέων, μητροπολίται καὶ

- 1) Ἡ Ἐπισκοπὴ αὕτη ἠθροίζεται εἰς τὴν προσηρὴν τῆς Τουρκοῦρας. Ἐπίγειοι γὰρ ἀρχὴς εἰς τὴν Μητροπόλιν Μονεμβασίας. Ἀρχότρου τιτολοφρεται ΡΕΟΝΤΟΣ ΚΑΙ ΠΡΑΣΤΟΥ. Ἡ Ἐπισκοπὴ ΡΕΟΝΤΟΣ ἀνοσφύρεται ἤδη στὸ χρυσόβουλλον τοῦ Ἀνδρονίκου τοῦ ΔΕΥΤΕΡΟΥ τοῦ ἔτους 1301. Πρὸς τῆς Ἐπισκοπῆς εἶχον γωμφῆ ἐνδιαφέροντα εἰς τὴν ΘΕΟΛΟΓΙΑΝ (τόμος 1—1923 σελίδες 111 καὶ 208—209) τὰς ἀνωτέρω πληροφορίας εἶχε τὴν καλωσύνην νὰ μοῦ τὰς ἀνακοινώσῃ ἡ Βιζαντινολόγος δεσποινὶς Μαρία Θεοδόση τὴν ἑποῖαν καὶ εὐχαριστῶ θερμῶς.

Ἦπερ μετὰ τὸ 1204 καὶ ἡ ἀκολουθηθεῖσα ἐποικιστικὴ πολιτικὴ, Atti VIII Congresso Internazionale di Studi bizantini, 1951, II (1953), σελ. 302—6. Ἡ ἀνάφωσις τῶν Ἰωννίνων στὸν Ἀρχάγγελον Μεγαλῆ, ἰδρυτὴ τῶν Ἀγγέλων, μπορεῖ ἴσως, νὰ χρονολογηθῇ ἀπὸ τὴν ἀνάφωσις τῆς πόλεως ἀπὸ τὸ Μεγαλῆ. Ἐν καὶ ἓνα χρυσόβουλλο τοῦ Αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου Β' ἀνοσφύρεται τὴν ἰδέαν, ἴσως ἔχι ἀπὸ ἐχθρότητα πρὸς τὸ Λεσποτάτο. Ἰδὲ Miklosich καὶ Müller, V, σελ. 78.

- 36) Ἰδὲ γράμματι τοῦ Ἐφοῖκου στοὺς φίλους του στὴ Λάση, loc. cit, σελ. 531—2' καὶ γενικῶς ἰδὲ Ph. Lauer, Une Lettre inedite d' Henri Ier, la. cit, βλου ὁ Ἐφοῖκος περιγράφει πῶς ἐδάμιασεν τὴν ἀπόδημα τῶν Ἑλλήνων (curperborum et sublimium colla Graecorum ...calleaverit).

ἐπίσκοποι ὡς ἀχάριστοι καὶ ἀσπλαγχοὶ καὶ ἀμνήμονες φανέντες τῆς εὐεργε-
τιδος αὐτῶν μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας ἐξ ἧς τὴν τιμὴν καὶ τὴν ἀγίαν
τῆς ἀρχιερωσύνης αὐτῶν ἔλαβον καὶ τὰ εἰσοδήματα αὐτῶν συνάγουσι καὶ
μηδέποτε μνησθέντες αὐτῆς, δι' οἷας οὖν δόσεως, ἀλλ' ἀνυποταξίαν ἄκραν
ἐνδείξαντες αὐτῇ, ἀσυνειδήτως καὶ ἀνεπαισθήτως, ἀργοὶ μενέτωσαν πάσης
ἀρχιερατικῆς ἐνεργείας καὶ τάξεως καὶ ἀφωρισμένοι ἀπὸ Θεοῦ Κυρίου Παν-
τοκράτορος καὶ κατηραμένοι καὶ ἀσυχώρητοι καὶ ἄλυτοι μετὰ θάνατον αἰω-
νίως καὶ τῷ ἀναθέματι ὑπόδοκοι. Ἀλλὰ καὶ ὅσοι τῶν αὐτόθι χριστιανῶν τολ-
μήσουσι τιμᾶν αὐτοὺς τοῦ λοιποῦ ὡς ἀρχιερεῖς καὶ διευλαβεῖσθαι ἢ ὡς ἀ-
πλῶς χριστιανούς λογίζεσθαι, κἀκεῖνοι ἀφωρισμένοι εἴησαν ἀπὸ Θεοῦ καὶ
κατηραμένοι καὶ ἀσυχώρητοι καὶ ἄλυτοι μετὰ θάνατον καὶ προκοπὴν οὐ μή-
ποτε ἴδωσιν. Οὕτω γενέσθω, ἡ χάρις δὲ τοῦ Θεοῦ εἴησιν, αχ3ζη (1697).

Ἐν μηνὶ Ἰουλίου Ἰνδικτιῶνος Ε'.

- ὁ Καισαρείας Κυπριανὸς
- ὁ Ἀδριανουπόλεως Ἰωαννίκιος
- ὁ Νικομηδείας Παρθένιος
- ὁ Ρόδου Ἰωαννίκιος
- ὁ Ἰωαννίνων Κλήμης
- ὁ Τραπεζοῦντιος Νεκτάριος
- ὁ Μεσημβρίας Χριστόφορος
- ὁ Καστορίας(;) Σωφρόνιος(;)

**Ἐμπορικὸν γράμμα ἐκ τοῦ 1635 ἐκ Κερκύρας ἀπευθυνόμενον εἰς
τὸν Ἐπιφάνιον Ἠγούμενον ἔμπορον εἰς Βενετίαν καὶ εἰς τὸν
ἀδελφὸν του Γεώργιον Ἠγούμενον.**

(πιστὸν ἀντίγραφον)

(Ἐκ τῆς Βιβλιοθήκης Κ. Δ. Μέρτζιου)

Τιμιότατοι αὐθέντες

+ ταῖς ἀπερασμέναις ἡμέραις ἴχα γραψῆ τις αὐθεντία σας μὲ μία Ταρ-
τάνα¹ καὶ τοὺς δίδω ἴδιοι διὰ τὰ γενόμενα, τόρα πάλιν δεν ἰθέλῖοια νὰ λυψω
νὰ τοὺς υπὸ πῶς ὁ μισερ γεώργιος ὁ Βοντιλάκις δεν τοβάνη εἰς τον νούν του
νὰ πληρώσι, ἐγῶ ἔκανε χρία νὰ ἀσικοσω την αποφασην νὰ ιντριτζαριστῶ² εἰς
τὰ ὑποστατικά του καὶ ἐπίρα εκ το σπίτι μου τὸ ασίμι μου καὶ ἐσιγουράριοια
διὰτὶ ο μισερ Νικολὸς δεν θέλη νὰ μου δωση τορνέσια³ καὶ μοῦ κανη πολὺν
ἔμποδον καὶ μου ηβρε ἀφορμὴν ὅτι ἐγῶ δὲν ἔκαμα καλὰ τοῦ Βοντιλάκι εκίνα
οπου αὐτὸς ἔλαβε καὶ ἐγῶ τοῦ ἐδιξαν οτι ἐγῶ τὰ ἔκαμα καλὰ ἀμὴ αὐτὸς εἶναι
παραξενος ἄνθρωπος ος καὶ τα Τορκία¹ ὅπου μου ἐστίλατε τα ἐπουλισε καὶ

2) Ἀπὸ ἄλλα ἐπίσημα ἔγγραφα τοῦ καιροῦ ἐκείνου ἐπὶ Βενετικῆς κατοχῆς τοῦ Μωρέως,
μανθάνομεν, ὅτι οἱ κατὰ τόπους Διοικηταὶ τῶν Ἐνετῶν εἶχον ἀπαγορεύσει αὐστηρῶς
τὴν συλλογὴν ἐράνων ὑπὲρ τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, εἰς τρόπον ὥστε
οὔτε οἱ Ἐπίσκοποι οὔτε ὁ λαὸς ἠδύναντο νὰ εἰσπράξουν οἰανδήποτε ἔστω καὶ τὴν πα-
ραμικρὰν εἰσφορὰν. Καὶ ἐφόσον ἔτσι ἔχει τὸ ζήτημα, ὁ ἀφορισμὸς ποὺ ἐξηκόντισε κατὰ
τῶν ἀνωτάτων ἐν Πελοποννήσῳ Κληρικῶν τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, νομίζω
ὅτι εἶναι ἀυθαίρετος.

ουτε εκίνα τα τορνέσια δέν μου τα εδοσε, σίμερα έσπεδίριασ⁵ άνθρωπον αυθεντικον ὄξο μηνα εβρω τιποτε, γενίματα οπου καί αν είναι νατα ιντρομετερω⁶ δια δυναμειωσ τῆς απόφασις, αμη μου λεγουν κάποιιοι οτι τα επουλιοε κριφά, θελω ιδεί τι εχη νά γένη. Το σκριτον⁷ του λαδιού μου το αρνετε λεγωντας πως δεν είναι απο το χερι του, το λυπον καλο θελη ιστεν να στειλετε το αυτέντικο⁸ το οπιο είναι εις τους 1633, δεν είναι βολετον να μου δωσι την αναγραφην να την ιδω και παλην έαν του κάνι χρία να του την επιστρεψω διατι εινε τοπος ουζουρπαδοσ⁹. Εμινιοσ του να καμη ρεμεδιό¹⁰ να πλεροσι, αλεωσ τρόπου του περνω την μπαρονιαν¹¹ απο το χερι. Έστιλατου και ταίς γραφεσ της αυθεντια σας και αυτος δεν κάνι καζο¹² με ολα ετουτα εγω εκω υπομονην, μου κριβετε και δεν ημπορω να τον εβρω να τον ορισω καπιος του ειπε ὅτι θελω να τον βαλω εις την φυλακην καί είναι ψεματα διατι έγώ αυτό δέν το κάνω ποτέ μου, οχη αλο μονον ο κυριοσ να διαφυλατη την αυθεντια σας.

Εκ τους κοριφουσ Οκτοβριου 6 1635
Της αυθεντια σας δουλοσ ηγαπημένοσ
γεωργιοσ Πολίτης

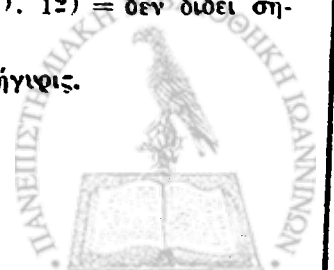
Έμπορικόν γράμμα εκ Λαρίσσης τῆς 28 Μαΐου 1724 (εκ τῆς βιβλιοθήκης Κ. Δ. Μέρτζιου) από τόν ἴδιον φάκελλον τῶν παλαιῶν ἔμπορικῶν ἐπιστολῶν ἀντέγραψα καί τήν τοῦ Μαΐου 28ῆ τοῦ ἔτους 1724, ἡ ὁποία εἶναι ὀρθογραφημένη τόσοσ ὥστε νά καταντᾶ ἀπίστευτον πῶσ εἶναι δυνατὸν νά ἐγνώριζον εις τήν Λάρισσαν τόσοσ καλά τήν γλῶσσαν πρὸ 247 ἔτῶν

(Πιστὸν ἀντίγραφον ἐκ τοῦ πρωτοτύπου)

Τιμώτατε καί εὐγενέστατε κύριε κύρ Κόστα Παπὰ καί σάρο τήν αυθεντιάν σας ἀκριβῶσ προσκυνῶ τοῦ κυρίου δεόμενοσ διὰ ταίς καλαίς της υἱγίαισ. με τήν παρόν μου εις μάκροσ δέν εἶμαι παρὰ πρῶτον νά σᾶσ ἀκριβοπροσκυνησίω καί δεύτερον νά σᾶσ σημειώσω ὁποῦ ἔχω τόσοσ καιρόν ὁποῦ γραφήν σας δέν ἔλαβα ἔχω ἀπὸ τὸν φευρουαριον μηνα ἀφ' οὔ μου ἔστειλεσ τὸ πρᾶγμα εις Ζάκυνθον ἄλλην γραφήν δέν ἔλαβα ὁποῦ εἶχαν ἄλλοι 26 Μαρτίου καί Μαΐου καί ἐγώ ἀκαρτεροῦσα εις τὸ μασχολοῦρι¹ πρᾶγμα ὁμοῦ

1) Ταχὺ ἔμπορικὸν ἱστιοφόρον. 2) Interessarsi = ἐνδιαφέρομαι ἢ indirizzare = στρέφομαι, κατευθίνουμαι. 3) Τὰ τορνέσια ἦσαν Γαλλικὰ νομίσματα. Ἐδῶ ἡ σημασία των εἶνε γενικῶσ «χρήματα». 4) Εἶνε πιεστήρια διὰ τὰς ἐλαίαισ (torchi). 5) = ἀπέστειλα. 6) = λαμβάνω ὑπὸ τήν κατοχήν. 7) = γραπτὸν. 8) = αυθεντικόν. 9) = παράνομος κατάληψις. 10) = θεραπεία. 11) Οἱ Βενετοὶ εἶχον σιστήσει διαφόροσ μπαρονιάσ ἐν τῇ νήσῳ Κερκυράσ αἱ ὁποῖαι ἐξεμεταλλεύοντο δι' ἴδιον λογαριασμὸν τὰ ἔσοδα τῶν ἐλαιῶνων. Εἰδικῶσ διὰ τήν μπαρονίαν Φραντζέσκου Τρόν, εὐγενοῦσ Βενετοῦ, γνωρίζομεν ἀπὸ γράμμα τῆς 26 Ἰουνίου 1636 ἐνόσ Γεωργίου Βουδιλάκη Κερκυραίου πρὸσ τὸν Ἐπιφάνιον Ἠγοῦμενον μεγαλέμπορον ἐν Βενετία, ὅτι τήν μπαρονίαν τοῦ Τρόν τήν εἶχε πακτίσει ὁ Ἐπιφάνιοσ εις τὸν Βουδιλάκην. (Βλ. Ἠπειρωτικὰ Χρονικὰ - τόμοσ 11οσ, τὸ ἐν Βενετία Ἠπειρωτικὸν Ἀρχεῖον σελ. 55, ἐπιστολὴ ἀρ. 19). 12) = δέν δίδει σημασίαν.

1) Εἰς τὸ Μασχολοῦρι, ὡσ καί ἄλλοτε ἔγραψα, ἐγένετο ἔμποροπανήγιφις.

καὶ τὸν λογαριασμὸν καὶ ἐγὼ δὲν ἔλαβα οὔτε γραφὴν καὶ θαυμάζω τί εἶναι τὸ αἴτιον τῶρα σὲ παρακαλῶ καταπολλὰ εἰς ἀλασσῶνα ² νὰ μὴν μοῦ λείψῃ τὸ πρᾶγμα ὁμοῦ καὶ ὁ λογαριασμὸς σὲ παρακαλῶ τῶρα νὰ μὲ βοηθήσῃς καὶ νὰ μοῦ δώσῃς τὴν εἶδῃσιν διὰ τὰ μετάξια τόσον διὰ σγαρδί ὡσὰν καὶ μοραϊτικο καὶ κοῦκλα νὰ ἔχω τὴν εἶδῃσιν διὰ τὰ πάντα ἐγὼ θαυμάζω διατὶ δὲν μοῦ γράφεις μὲ κάθε καράβι ὅπου ἔρχεται διὰ τοὺς κορφοὺς καὶ σὲ παρακαλῶ χωρὶς ἄλλο μὲ κάθε καράβι ὅπου ἔρχεται πὲρ βία ³ μωρέως θέλεις μοῦ γράφει καὶ στέλνεται εἰς χεῖρας τοῦ κόστα σάρου καὶ αὐτὸς μοῦ τὴν στέλνει ἐγὼ σοῦ ἔστειλα δύο γραφαῖς τὴν μίαν τὴν ἔδωσα τοῦ Πλακᾶ καὶ τὴν ἄλλην τοῦ κόστα σάρου καὶ δὲν ἤξεύρω ἀνίσως καὶ ταῖς ἔλαβαν. Ταῦτα κατὰ τὸ παρὸν ἰδὲ κύριος βοηθός σας.

1724 Μαΐου 28 εἰς Λάρισα

Εἰς τοὺς ὀρισμοὺς τῆς πάντα

(Ἵπογραφὴ ἑβραϊστὶ)

Χαῖμ Κοὲν

(Τὸ γράμμα τοῦτο ἔφθασεν εἰς Βενετίαν τὴν 1ην Ἰουλίου 1724)

Ἐν ἔγγραφον τοῦ 1690 ἀπὸ τὴν νῆσον Ὑδραν

Ὁ Γενικὸς κατὰ θάλασσαν προβλεπτής Ἀντώνιος Ζὲν γράφει εἰς τὸν Δόγην:

Ναύπλιον 21 Φεβρουαρίου 1690 (ἐνετ. ἔθος = 1691) Δεσμὸς 844.

«... Ἀκόμη καὶ οἱ κάτοικοι τῆς Ὑδρας βλέποντες ἑαυτοὺς ἐκτεθειμένους χωρὶς ἄμυνάν τινα, εἰς τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Ὀθωμανικῶν Πειρατικῶν, πρὸ τῆς ἀφίξεώς μου, εἶχον στείλει ἀντιπροσώπους εἰς τὴν Εὐβοίαν ἵνα συνεννοηθοῦν μὲ τὸν Ἱμπραῆμ Πασσᾶν διὰ τὸ ζήτημα τοῦ πληρωτέου Χαρατοῖου, τὸ ὁποῖον ἔκανονίσθη εἰς 250 Ρεάλια ἅτινα θὰ καταβάλουν τὸν μῆνα Μάρτιον, ὡς θὰ τὸ ἴδουν αἱ ὑμέτεραι ἐξοχότητες¹ εἰς τὴν συνημμένην μαρτυρίαν, τὴν ὁποῖαν κατέθεσεν ὁ διαπραγματευθεὶς τὴν συμφωνίαν.

Μόλις ἐπληροφορήθην τοῦτο, ἐκάλεσα πλησίον μου τοὺς δημογέροντας τοῦ νησιοῦ καὶ κατέβαλα κάθε προσπάθειαν ἵνα τοὺς ἀποτρέψω ἀπὸ τὴν ὑποχρέωσιν ποὺ ἀνέλαβον, τούλάχιστον μέχρι τοῦ κατάπλου τοῦ ἡμετέρου Στόλου. Πλὴν δὲν ἔχω πολλὰς ἐλπίδας διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῆς παρεμβάσεώς μου, διότι, ὡς πληροφοροῦμαι, ἔδωκα εἰς τὸν Ἱμπραῆμ Πασσᾶν ὡς ἐγγυητὰς, κατόικους Εὐβοίας...».

Μετάφρασις ἐκ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης εἰς τὴν Ἱταλικὴν ὀπόθεν ξαναμεταφράζεται εἰς τὴν Ἑλληνικὴν.

Ὑδρα 1690 Νοεμβρίου 18.

Οἱ κάτοικοι τῆς Ὑδρας πρὸς τὸν Τζιακομὶν Φραντσέσκο ἀπὸ τὰ Βουρλά.

Διὰ τῆς παρουσίας ὁμολογοῦμεν καὶ μαρτυροῦμεν ἡμεῖς οἱ ἱερωμένοι καὶ δημογέροντες τοῦ βράχου τῆς Ὑδρας, μικροὶ καὶ μεγάλοι, ὅτι, κατόπιν τῆς ἰδικῆς μας θελήσεως, συνήλθομεν ὅλοι καὶ ἐξελέξαμεν τὸν Τζιακομὶν Φραντσέσκον ἵνα μεταβῇ ὡς πληρεξούσιός μας εἰς τὸν Σερασκέρην εἰς Εὐβοίαν

2) Καὶ εἰς τὴν Ἑλασσῶνα ἐγένετο ἐμποροπανήγυρις, ὅπου προσέτρεχον πολλοὶ ἀπὸ διάφορα μέρη καὶ ἦτο ἡ ἐμποροπανήγυρις αὕτη ἐφάμιλλος τῆς τοῦ Μοσχολογίου.

3) Ἀπὸ τὴν κατεύθυνσιν (Ἱταλ. λέξις pervia), διὰ μέσου τοῦ Μωρέως.

1) Ἐννοεῖ τοὺς Γερουσιαστὰς. Τὰ πρὸς τὸν Δόγην ἔγγραφα τῶν Γενικῶν Προβλεπτῶν ἀνεγινώσκοντο εἰς τὴν Γερουσίαν.

τὸν Ἱμπραήμ Πασσᾶν καὶ κανονίση τὴν φορολογίαν μας καὶ ὅ,τι ἐκεῖνος ἀποφασίσει θὰ εἶναι καλῶς ἀποφασισμένον καὶ ἂν ἔλθῃ καμμία ἀπαίτησις ἀπὸ τὴν δικαιοσύνην τοῦ Γενικοῦ κατὰ θάλασσαν Καπιτάνου εἰς βᾶρος τοῦ Γιακουμῆ τούτου, ὑποχρεοῦνται ὅλοι νὰ παρουσιασθοῦν ἐνώπιον τοῦ Καπιτάν Τζενεράλ.

Εἰς πίστωσιν τῶν ἄνω ἐκάμαμεν τὴν παροῦσαν, ἐνώπιον τῶν κάτωθι ὑπογεγραμμένων:

Οἰκονόμος βεβαιῶ τὰ ἄνωθεν
 Σακελλάριος ὁμοίως
 Παπανικόλας μαρτυρῶ τὰ ἄνωθι
 Ἱερεὺς Ἰάκωβος καὶ Πρωτοπαπᾶς μαρτυρῶ τὰ ἄνωθι
 Ἀντώνιος Ροφελία πληρεξούσιος ἦτοι σὺνδίκος
 Γέρος Γιάννης μαρτυρῶ τὰ ἄνωθι
 Νεφελία ὁμοίως
 Δήμας Μπέλι >
 Δημήτριος Μπαροῦ >
 Θεοδόσιος >

καὶ ἐπειδὴ δὲν γνωρίζουν γραφὴν οἱ προαναφερθέντες ἀνέθεσαν εἰς ἐμένα τὸν Παπαῖωσῆφ καὶ ὑπέγραψα

Ἀναγνώστης μαρτυρῶ
 Λάζαρος τοῦ Γκίκα μαρτυρῶ
 Σταμάτης μαρτυρῶ
 Δημήτριος Ζάνε μαρτυρῶ
 Νικόλαος τοῦ Γκίκα ὁμοίως
 Σταμάτης >
 Λέκα Στακιάνι >
 Λέκα Θεοδόσι >

Ἰωσήφ Ἱερομόναχος ὑπογράφω μετὰ τὴν συγκατάθεσιν πόσης τῆς πόλεως
 Νικολὸ Ἀνδρέοπαλι μαρτυρῶ
 Δημήτριος Κουζούκα ὁμ.
 Γιώργος τοῦ Μαύρου

καὶ ἐπειδὴ δὲν γνωρίζουν νὰ γράφουν ἀνέθεσαν εἰς ἐμὲ τὸν πρωτοπαπᾶν νὰ ὑπογράφω

Σταμάτης Δειλινὸ μαρτυρῶ
 Λέκα Θεοδώρου ὁμ.
 Μαστρο Ἀνδρέας ὁμ.
 Γιώργο Κάβουρα ὁμ.
 Θεωριὶ Κάβουρα ὁμ.
 Γιάννης Παπασταμάτης ὁμ.
 Δημήτριος Κεπάρδι ὁμ.
 Γιάννης Πολίτης ὁμ.
 Σταμάτης τοῦ Γκόκα ὁμ.
 Δέδε Ζατάλι ὁμ.

2) Λέκα Ἀλβανιστὶ εἶναι ὁ Ἀλέξανδρος.

2, 3, 4) Κάμνει ἐντίπιστον τὸ γεγονὸς ὅτι εἰλάχιστα τότε εἰς τὴν Ἱῶραν ἐγνωρίζον γραφὴν. Οἱ περισσότερα ἦσαν ἀναγράφηται.

5, 6) Ἀλβανικὰ ὀνόματα εἶναι καὶ αὐτὰ.

Νίκα Μάλικο	ὄμ.
Λέκα Στακίανη	ὄμ.
Ἄναγνώστη Διαμάντη	ὄμ.
Ἀντώνιος Παροῦ	ὄμ.
Σάρλο	ὄμ.
Γιώργος Πάλη	ὄμ.
Γιάννης Μαρασκίни	ὄμ.
Νικόλα Ψαρᾶς	ὄμ.

Ὁ Γαβριήλ Σεβήρος διαιτητής

Κρατικὸν Ἀρχεῖον Βενετίας - Δέσμη 11654 - Νοτάριος Μαρίν Ρενιέ (πρᾶξις Νοταριακῆ)

14 Μαρτίου 1592. Ἐνεφανίσθησαν —λέγει τὸ ἔγγραφον— ἐνώπιον τοῦ νοταρίου ὁ ἔκλαμπρος κύριος Μιχαήλ Ἐπαρχος ἔμπορος ἀπὸ τὸ ἐν μέρος καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο ὁ κύριος Θεωωρίς Γκιόλμας τοῦ ποτε Νικολάου ἔμπορος ἀπὸ τὰ Γιάννινα καὶ ἐδήλωσαν ὅτι ἔχουν μεταξὺ των μίαν ἐμπορικὴν διαφορὰν καὶ θέλουν νὰ τὴν λύσουν διὰ συμβιβασμοῦ ὡς εἶναι ἡ συνήθεια ἐν Βενετία ὅταν ἐμφανίζονται παρόμοιαι διαφοραὶ καὶ μάλιστα χωρὶς ἐνδεχομένην ἔφεσιν. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον διορίζουν δύο ἐμπόρους Βενετοὺς ὡς κριτὰς ἤτοι τὸν ἔκλαμπρον Πέτρον ντὶ Σέκκι καὶ τὸν Ἀλβίζε Τοίτσιαν καὶ μένουν σύμφωνοι νὰ ἀποδεχθοῦν χωρὶς ἀντίρρησην οἵανδήποτε ἀπόφασιν περὶ συμβιβασμοῦ ἤθελον λάβει αἱ δύο οὗτοι πληρεξούσιοί των.

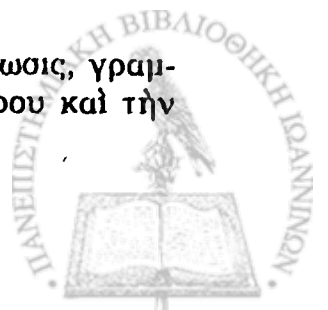
Τὴν νοταριακὴν ταύτην πρᾶξιν ὑπογράφουν δύο μάρτυρες, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ ἓνας εἶναι Βενετοῖανος καὶ ὁ ἄλλος ὀνομάζεται Ἰωάννης Θεωωρίς ὁ ὁποῖος καταγεται ἀπὸ τὸν Βραχίονα τῆς Μάνης καὶ κατοικεῖ εἰς Βενετίαν εἰς τὴν ἐνορίαν Ἀγίου Πέτρου εἰς τὸ Καστέλλο.

Ὅμως ἡ ἀπόπειρα ἵνα ἐπιτευχθῇ ὁ συμβιβασμὸς μεταξὺ τῶν προαναφερθέντων ἀντιδίκων Μιχαήλ Ἐπάρχου καὶ Θεωωρὶ Γκιόλμα, ἀπέτυχε καὶ οἱ δύο ἐνδιαφερόμενοι ἐζήτησαν τὴν παρέμβασιν τοῦ Μητροπολίτου Φιλαδελφείας Γαβριήλ τοῦ Σεβήρου ὁ ὁποῖος ἀνέλαβε τὴν ὑπόθεσιν ὡς ἐπιδαιτητής, ἔχων ὡς συνεργάτας τοὺς ἐκλάμπρους Νικολὸν Μονδίνον καὶ Μαρίνον Σουλλιμάν. Ἡ πρᾶξις αὕτη τοῦ αὐτοῦ νοταρίου εἶναι τῆς 27ης Ἀπριλίου τοῦ 1592 καὶ ἀναφέρει ἐν ἀρχῇ ὅτι οἱ ἔκλαμπροι Μιχαήλ Ἐπαρχος ἀφ' ἐνὸς καὶ ὁ κύριος Θεωωρίς Γκιόλμας ἀφ' ἑτέρου ἔμπορος ἀπὸ τὰ Γιάννινα, ἐν ὀνόματι τοῦ Θεοῦ, ἀπὸ συμφώνου διορίζουν, ὡς ὀρίζουν οἱ νόμοι τῆς Βενετίας, διαιτητὰς τὸν Σεβασμιώτατον Μητροπολίτην Φιλαδελφείας καὶ τοὺς δύο ἀναφερθέντας. Ὑπογράφουν ὡς μάρτυρες εἰς τὴν πρᾶξιν ὁ Πέτρος Καστέλλο τοῦ Φραγκίσκου καὶ ὁ Κεφαλλῆν Ἀντώνιος Δούζης τοῦ Γεωργίου.

Εἰς τὸ ἴδιον Κατάστιχον τοῦ Νοταρίου ἀκολουθεῖ ἡ κάτωθι δήλωσις, γραμμένη διὰ χειρὸς τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Φιλαδελφείας Γαβριήλ Σεβήρου καὶ τὴν ὁποίαν παραθέτομεν Ἰταλιστὶ ὡς ἀκριβῶς ἔχει τὸ πρωτότυπον:

«Noi Gabril per la divina misericordia Arcivescovo di Filadelfia et Marin Sulema et Nicolo Mondini judici arbitri et amicabili compositori, eletti dal magnifico Michel Eparco de una et dall' altra, messer Thodorin Giolma nella differentia che havevano per occasion di una lettera de cambio de ducati 1400 et altra differenza che sopra di essa lettera vertiva per occasione come nel compromesso di 27 Aprile p.p., alditì le ragioni de una et l' altra parte, dette a sufficienza dall' avvocato di detto messer Thodorin, invocato il nome dello spirito Santo, dal quale procedono tutti li giusti et retti giudicii, ispirati, tutti tre dacordo, pronunciamo et sententiamo che detto messer Thodorin sia obligato a dar a detto magnifico messer Michel per l' utile del suo danaro ducati 1256 lire 4 che doveva sborsarli a Corfù de utile ducati 75 da lire 6 e 4 perducato, ascendono in tutto la summa: utile et cavedal 1331, dal quale si deve scontar quello che detto magnifico Michel ha ricevuto dal tratto di Tre colli di seda, il resto sia obligato esso messer Thodorin a sborsarli quanto andà debitor et questo sententiamo per coscienza nostra.

+ Gabril Arcivescovo di Philadelphia

+ Io Marin Soliman affermo quanto ut supra

+ Io Nicolo Mondino affermo quanto di sopra

Ἰδοῦ καὶ ἡ μετάφρασις: «Ἡμεῖς Γαβριὴλ Θεῖω ἐλέει Ἀρχιεπίσκοπος Φιλαδελφείας καὶ Μαρία Σουλεμά καὶ Νικολὸ Μονδίνι δικασταί, διαιτηταὶ καὶ φιλικοὶ συμβιβασταί, ἐκλεγέντες ἀπὸ τὸν ἔκλαμπρον Μιχαὴλ Ἐπαρχον ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου παρὰ τοῦ Θεοδωρῆ Γκιόλμα εἰς τὴν διαφορὰν ποῦ εἶχον ἀπὸ μίαν συναλλαγματικὴν ἐκ δουκάτων 1400. Εἶχον καὶ ἄλλην διαφορὰν ὡς ἐμφαίνεται ἀπὸ τὸν συμβιβασμὸν τῆς 27ης Ἀπριλίου, ἄρτι παρελθόντος· ἀκούσαντες τοὺς λόγους τοῦ ἑνὸς καὶ τοῦ ἄλλου, ποῦ ἀνέπτυξεν ἐν ἐκτάσει ὁ δικηγόρος τοῦ Γκιόλμα Θεοδωρῆ, ἐπικαλεσθέντες τὸ ὄνομα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ὁπόθεν ἐκπηγάζουν πᾶσαι αἱ δίκαιαι καὶ ὀρθαὶ κρίσεις, ἐμπνεόμενοι, εἴμεθα καὶ οἱ τρεῖς σύμφωνοι ἵνα δικηρύξωμεν καὶ ἀποφασίσωμεν ὅπως ὁ ρηθεὶς Θεοδωρῆς ὑποχρεωθῆ νὰ δώσῃ εἰς τὸν ἀναφερθέντα ἔκλαμπρον κύριον Μιχαὴλ ἐκ τῶν χρημάτων του Δουκάτα 1256 καὶ λίρας 4 ποῦ ὤφειλε νὰ καταβάλλῃ εἰς Κέρκυραν. Ἐπὶ πλέον δουκάτα 75 διὰ κέρδος πρὸς λίρας 6 καὶ σολδία 4 ἕκαστον, εἰς τρόπον ὥστε τὸ καταβλητέον ποσὸν ἀνέρχεται εἰς δουκάτα 1331. Ἀπὸ τὸ ποσὸν αὐτὸ θὰ ἀφαιρεθῆ ἡ ἀξία τριῶν δερμάτων μετάξης ποῦ ὀφείλει ὁ Μιχαὴλ εἰς τὴν Θεοδωρῆν.

Ταῦτα ἀποφασίζομεν κατὰ συνείδησιν

+ Γαβριὴλ Ἀρχιεπίσκοπος Φιλαδελφείας

+ Ἐγὼ Μαρίν Σουλιμὰν βεβαιῶνω τὰ ἄνωθι

+ Ἐγὼ Νικολὸ Μονδίνο βεβαιῶ τὰ ἄνωθι.

Κάτωθι τοῦ ἰδιογράφου τοῦ Γαβριὴλ ποῦ ἀνεφέραμεν, ὁ νοτάριος ἔκαμε τὴν σχετικὴν πρᾶξιν τοῦ συμβιβασμοῦ καὶ ἡ ὑπόθεσις ἐληξεν.

★

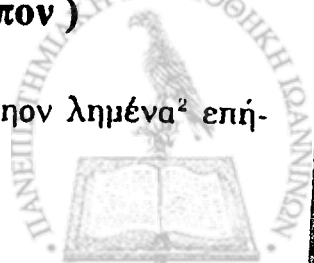
Μία διαμαρτυρία ἐκ τῆς Νήσου Θάσου τοῦ ἔτους 1778

(Ἀρχεῖον τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἐνετοῦ Βαυλοῦ-Δέσμη 257)

(ἀντιγράφεται ὅπως ἔχει εἰς τὸ πρωτότυπον)

Ἐν ετει 1778 εν μηνι μαρτιου 16

με τω παρὸν φανερόνομεν ημεῖς εἰ Θασιώτες ἀπὸ χωρὸν λημένα² ἐπὶ-

τροποι καὶ προεστὴ ὄμου καὶ οὐ μηνμαρὶς¹ μαστροφιλιπῆς ὡτὴ περνόντας ὁ σκλαβούνοσ καπητὰν Ἡάκουβοσ Κιλήτζις ἀραξεν εἰσ τὴν λημεῶνα² καὶ μετονοχριαζοῦνταν διὰ χριαν τὸν καραβίων του σανήδια πεντακοσια δεκάξι, ἐκράξεν τοὺσ μαστῶρουσ καὶ τοὺσ ἐκαμεν παζάρι διαναταβγαλουν εὐσ νὰ παγι στω ρουφανη³ νὰ φορτώοι ἡστρα⁴ καὶ γιρίζοντας φορτωμενο νὰ σταθι εἰσ τοῦ λῆμνα² νὰ τὰ πάρη καὶ τελήνοντας ἰο παζαριν τοὺσ το βράδη ἠθελεν νὰ σικοθὶ δια το ρουφάνη, ἠβγαλεν ἔξου τον μαστορί του ωνομαζόμενον μαστρογιανην καὶ τὸν παραγγελεν νὰ σταθι δια τα σανηδια νὰ τα βγαλουνε τῆσ ὠρεξῆσ του καθοσ εἰχεν παραγγίλη καὶ νὰ κοψη καὶ δῖω κατάρτια καὶ κλαδιὰ δια χριαν του καραβίου καὶ δια τα ὁποία ἐστάθικεν ἐπιστατῆσ ὡ ανοθεν μαστρογιάνησ καὶ βγαίνοντας τα σανήδια ἐδοσεν πεγίν⁵ γροσια ἠκοσιεν καὶ μῆσῶ καὶ τελήνοντας τα σανηδια πλέρωσεν καὶ ἐκοψεν καὶ τα δῖω κατάρτια τόσον καὶ τὰ κλαδια, τὰ κάμουν χαζίρι καὶ τὴν ἡμεραν ὅπου κατέβαζεν τα καταρτια ἠλθεν το καραβη καὶ ἀραξεν καὶ βλέποντας ὠ καπιτανηοσ ἐξο ἠβρίκε τοὺσ μαστόρουσ ὅπου βγαλανε τα σανηδια καὶ τοὺσ εἰπεν νὰ στήλουνε νὰ κραξονε τον μαστρογιάνη νὰ κατέβη κάτω καὶ εὐσ νὰ ἐλθὶ στον μαστρογιάνη το χαμπέρι σεκοθηκεν το καράβι καὶ ἐφυγεν καὶ φευγοντας το καραβι ἀληκοντήσανε⁶ τον μαστρογιάνη ἰ μαστόρι που βγάλανε τὰ σανήδια καὶ του γιρευανε τὰ ασπρα⁷ καὶ ἐμεῖσ βλέποντας σῆ δὲν φτέβη εἰσ σε τουτο ο μαστρογιανησ γινηκαμεν κυφίληδεσ⁸ νὰ ἐλθῆ εἰσ τον καπητανηο ἠ τα ασπρα νὰ σῆλη καὶ νὰ ἐλθῆ νὰ τα παρη ἐπηδη εμεῖσ ξεύροντας τον μαστρογιάνη ἀπο προτον, δηα τουτο γινηκαμεν κυφίληδεσ α δὲν ἐλθουνε τα ασπρα, στέλνομεν στον Πασᾶ καὶ τὰ πέρνομεν ἀπὸ τὸν μαστρογιάνη καὶ διὰ τουτο ἐγίνῆ τὸ παρον μαρ εἰσ φανεραν καὶ εἰσ ἠδισιν του καπιταν Ἰακωβο σκλαβουνο διὰ μπίστωοιν καὶ βεβέωσην.

(Μετὰφρασισ τοῦ Ἰταλικοῦ συνημμένου τιμολογίου ξυλείασ)

Δοῦναί

ἐδόθησαν ὡσ προκαταβολὴ εἰσ τοὺσ χωρικὺσ ποὺ ἐργάζονται εἰσ τὴν Θάσων ὡσ ξυλάδεσ	Πιάστρεσ 21 καὶ 20
Ἐπληρώθησον παρ' ἐμοῦ Γιάννη Καλαφάτο εἰσ τοὺσ ἀναφερθέντασ διὰ τὰ δύο κατάρτια...»	» 10
Εἰσ τοὺσ ἰδίουσ διὰ τὴν συλλογὴν κλαδιῶν ἀπὸ τὰ δένδρα	» 5. 10
Δι' ἀξίαν 26 σανίδων ποὺ παρήγγειλεν ὁ πλοίαρχοσ	» 18. 10

1) **Μειμάρις** Τουρκιστί = ἀρχιτέκτων. Ἐγνωστον ἂν ὁ μαστροφιλιπῆσ ἦτο ἀρχιτέκτων.
 2) **Λημένα**, λημιῶνα, λῆμνο, εἶναι τρεῖσ διαφορετικαὶ γραφαὶ τοῦ ὀρου ΛΙΜΗΝ τῆσ Θάσου. 3) Πρέπει νὰ ἐννοῆται ὁ κόλποσ τοῦ Ὄρφανοῦ μὲ τὴν λέξιν Ρουφάνι. 4) Ἰστιρά. Περὶ αὐτοῦ βλ. Μνημεῖα Μακεδ. Ἱστορίας passim. Ἄλλὰ μία πρόσφατοσ ἔρευνα μᾶσ δίνει τὴν ἀκριβῆ σημασίαν τῆσ λέξεωσ «ιστιρά». Ἦτο δηλαδὴ μία ὑποχρέωσισ εἰσ τοὺσ ἀγρότασ, παραγωγόσ σίτου, νὰ μεταφέρουν σιτηρὰ ἐν ὄρα πολέμου ὅπου ὑπῆρχεν ἀνάγκη καὶ νὰ πληρώνωνται μόνον τὸ ἡμισυ τῆσ ἀξίασ των. 5) Ἡ λέξισ εἶναι «πεσίν» ἢ πισίν (Τουρκ.) = προκαταβολή. 6) Ἡ λ. εἰσ τὴν διάλεκτον «ἀλικωτάω» = ἐμποδίζω, ἐνοχλῶ. 7) Ἄσπρα ἐδῶ = χρήματα. 8) Τουρκ. λ. = ἐγγυηταί.

Διὰ ἀγώγιον τοῦ μουλαριοῦ ποῦ ἀνεβοκατέ-
βηκε στὸ βουνὸ

Ἔδωθησαν εἰς τὸν υἱὸν τοῦ πλοιάρχου

Ἔδωθησαν διὰ τὴν συντήρησίν μου
ἐπὶ 55 ἡμέρας πρὸς 8 μόνον παράδες τὴν
ἡμέραν

Δι' ἡμερομισθιὸν μου καὶ ὑπηρεσίαν μου ἐπὶ
τρεῖς μῆνας καὶ 10 ἡμέρας πρὸς 15 πιάστρες
τὸν μνηα

Δι' ἔξοδα τοῦ ναύλου ἕως ἐδῶ

Πιάστρες 3

» 1. 20

» 11

» 50

6

Σύνολον Πιάστρες

126

καὶ παράδες 20

Λαβεῖν

Δι' ὅσα ἐμετρήθησαν εἰς τὸν μάστορο Γιάννην
Καλαφάτον ἔναντι λογαριασμοῦ κοπῆς ξυ-
λείας εἰς Θάσον

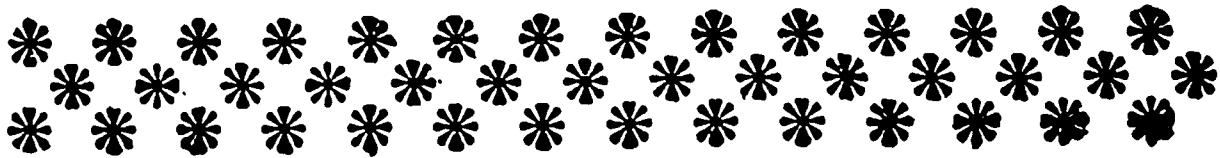
Μένει χρέος πρὸς ἐξόφλησιν εἰς βάρος τοῦ
πλοιάρχου

Πιάστρες 35. 34

» 90. 26

» 126. 20

ΣΤΕΛΙΟΥ Κ. ΣΙΩΜΟΠΟΥΛΟΥ

Δι κ η γ ό ρ ο υ

Η ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΡΩΜΑΙΟΥΣ

(167 π. Χ.)

Π Ρ Ο Λ Ο Γ Ο Σ

“Όσοι ασχολήθηκαν με την Ήπειρωτική ιστορία έπεσήμαναν τις μεγάλες δυσκολίες που παρουσιάζει ή σχετική έρευνα. Ή αιτία όφείλεται στην έλλειψη τόσο συγγραφικών πηγών, όσο και ανασκαφικής προσπάθειας, παρά τó άφθονο έρειπιακό ύλικό που διαθέτει ή Ήπειρος, μεγάλο μέρος του όποιου δύσκολα θά μπορούσε νά χαρακτηρισθί σαν «άνευ σημασίας».

Έκείνο που γίνεται άμέσως αντιληπτό κι από τον πιο επιπόλαιο ή βιαστικό έρευνητή είναι ή άπουσία οργανωμένης κοινωνικής ζωής στην Ήπειρο για χίλια περίπου χρόνια. Τοῦτο δέν είναι ύπερβολή, και μ' αυτό δέν έννοούμε την πολιτιστική άφάνεια μιās κάποιας μακρυνής άπ' τα μεγάλα κέντρα του πολιτισμού έπαρχίας, όπως π.χ. της Ισπανίας, της Κρήτης, της Δακίας, ή όποια, έστω και πίσω άπ' τó προσκήνιο της ζωής, έξακολουθεί νά ζεί, την περίοδο που αναφερόμαστε, αυτής της κάποιας χλιετηρίδας, και στην όποια ό άνθρωπος έχει σνειδηση ότι άποτελεί κύτταρο ενός οργανισμού στον όποιον άνήκει, όπως άνήκε κι ό πατέρας του, και θά άνήκουν και τα παιδιά του. Έννοούμε την έλλειψη οργανωμένης κοινωνίας ανθρώπων.

Παρατηρεί ό κάθε έρευνητής ότι τον δεύτερο προ Χριστού αιώνα, σαν άπ' τó πέρασμα κάποιοι σίφουνα ή από κάποιο τρομερό σεισμό, κόβεται άπότομα ό ρυθμός μιās ζωής γεμάτης σφορίγος στην Ήπειρο, ή χώρα έξαφανίζεται, θά λέγαμε, από τó χάσθη της γής, και ή ζωή άρχίζει νά επαναλαμβάνεται άργά και άρρυθμα, όπως μετά την περίοδο των παγετώνων, αιώνες μετά την ίδρυση του Βυζαντινού Κράτους, όταν ό Ίουστινιανός, έστρεψε τó βλέμμα του και προς την Δύση, και έμφανίζεται, όριστικά πια σχηματοποιημένη, την εποχή των Κομνηνών.

Στό ένδιάμεσο τεράστιο διάστημα, ή Ήπειρος, δέν άποτελούνταν παρά από «όλόμαυρες ράχες», γεμάτες έρείπια, με λίγες πόλεις - στοιχειά άπάνω στους μεγάλους δρόμους της στερηάς ή της θάλασσας, που άφείθηκαν άπειραχτες ή που χτίστηκαν για τις άνάγκες κάποιοι κατακτητή, και που ή λάμψη τους, τόνιζε άκόμα πιο έντονα την έρημιά της ένδοχώρας.

Πυκνό ιστορικό σκοτάδι καλύπτει τους αιώνες αυτούς, και κάθε προσπάθεια συγκέντρωσης των λίγων και άσθενικών ακτίνων, που ρίχνουν ένα θαμπό φώς σ' αυτό τó έρεβος, μοιάζει σαν την προσπάθεια εκείνου που προσπαθεί νά βάλει σε τάξη τα άχυρα ενός σκοτεινού σταύλου.

Άναφερόμαστε στο άτύχημα που είχε ή Ήπειρος, μοναδικό για Έλληνική έπαρχία, νά καταστραφεί συνθέμελα άπ' τους Ρωμαίους, τó 167 π.Χ. και νά έρημωθεί άπ' τους κατοίκους της, και μάλιστα με πανουργία και ταχύτητα τέτοια που κατέπληξε τον τότε κόσμο. “Αν σ' αυτά προστεθεί και τó γεγονός ότι αυτό έγινε

σέ περίοδο ειρήνης, σάν χειμωνός «έν αθήρσ», τότε τὸ Ἑπειρωτικὸ δράμα γίνεται ἀνεπανάληπτο στήν ἱστορία τῆς Ἀνθρωπότητος.

Ἐδύτυχῶς γιὰ τὴν ἱστορία τοῦ πολιτισμοῦ, οἱ Ῥωμαῖοι δὲν ἐπεφύλαξαν τέτοια τύχη σέ καμμιά ἄλλη περιοχὴ ἀπ' ἐκεῖνες ποὺ κατέκτησαν, μὲ ἔξαιρση λίγες μόνο πόλεις (ἐλάχιστες), σκόρπιες στὸ μεσογειακὸ χῶρο, καὶ αὐτὲς εἴτε γιὰ ἐκδίκηση, εἴτε γιὰτὶ νόμισαν ὅτι τὸ ἐπέβαλλαν οἱ ἀνάγκες τοῦ πολέμου (σάν πῶ ὀνομαστὲς ἀπ' αὐτὲς ἀναφέρουμε τὴν Καρχηδόνα, τὴν Ἱερουσαλήμ, τὴν Κόρινθο, τὸν Πειραιῶ καὶ τὴν μακρυνὴ Παλμύρα). Κατὰ μιὰ περίεργη, ἀλλ' ἀσήμαντη συγκυρία, τὴν Καρχηδόνα κατέστρεψε ὁ γιὸς ἐκείνου ποὺ κατέσκαψε τὴν Ἑπειρο, ἀφοῦ ἔλαβε, ὁ διάσημος αὐτὸς γιὸς, στρατιωτικὸς νεοσσὸς ἀκόμη, πολύτιμα μαθήματα ἀνελέτητης στρατηγικῆς τῆς «καμμένης γῆς» στὰ ἑπειρωτικὰ βουνά.

Ἦταν φυσικὸ νὰ ἀναρωτηθεῖ ὁ ἐρευνητὴς γιὰ τὴν αἰτία αὐτῆς τῆς πρωτόφαντης καταστροφῆς «ἔθνους ὀλοζλήρου» - ἡ φράση εἶναι τοῦ Πλουτάρχου, ἡ ὁποία προξενεῖ κατάπληξη στοὺς ἱστορικοὺς ὄλων τῶν ἐποχῶν.

Ἄν θὰ ζουραστεῖ κανένας ψάχνοντας. Τὴν ἐξήγηση θὰ τὴ βρεῖ εὐκόλα σέ χιλιάδες βιβλία: ἡ Ἑπειρος καταστράφηκε ἀπ' τοὺς Ῥωμαῖους ἀπὸ ἐκδίκηση γιὰτὶ βοήθησε τὸν Περσέα τῆς Μακεδονίας στὸν πόλεμό του μὲ τοὺς Ῥωμαῖους στὸ γνωστὸ Τρίτο Μακεδονικὸ πόλεμο, ποὺ κατέληξε στὴ συντριπτικὴ ἡττα τοῦ βασιλεῦ καὶ στὴ διάλυση τοῦ Μακεδονικοῦ Κράτους, καὶ, σέ συνέχεια, στὴν ὑποδούλωση τῶν Ἑλλήνων στοὺς Ῥωμαῖους.

Αὐτὴ εἶναι μιὰ «ἐξήγηση» ποὺ ἔχει ὑπὲρ αὐτῆς, ὄχι μόνο τὴν ἔγγραφη καταμαρτύρηση, ἀλλὰ καὶ τὴ φυσικότητα τῆς κοινῆς λογικῆς. Αὐτὸ τὸ βεβαιώνουν οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς, καὶ, φυσικά, ὄλοι οἱ νεώτεροι, Ἑλληνες καὶ ξένοι. Αὐτὴ ἡ ἐξήγηση τοῦ Ἑπειρωτικοῦ δράματος ἀποτελεῖ τὴν κρίση τῆς ἱστορίας, ποὺ τὴν ἐπεκύρωσε, σάν μόνη, ἀναμφισβήτητη καὶ ἀδιατάρακτη, τὸ πέρασμα τῶσων αἰώνων. Ἄλλωστε ἡ ἐκδίκηση εἶναι ἓνα κίνητρο ἀποτρόπαιων πράξεων ἀκόμα καὶ στὶς μέρες μας. Ἀνήκει καὶ αὐτὴ στὴ σφαῖρα τοῦ Φυσικοῦ Δικαίου ὅπως ἀνήκει καὶ ἡ Ἐπιείκεια. Ἔτσι ὁ ἀναγνώστης τῆς ἱστορίας, συνηθισμένος στὴν ἀνάγνωση πράξεων βίας ἐναντίον ἐμψύχων καὶ ἀψύχων, δὲν ξενίζεται.

Στὴν περίπτωσή ὅμως τούτη γεννιῶνται ὠρισμένες σκέψεις, φυσικὲς καὶ αὐτὲς: «Ἄφοῦ ἀπὸ ἐκδίκηση τῶν νικητῶν καταστράφηκε ἡ Ἑπειρος ποὺ βοήθησε τὴ Μακεδονία στὸν πόλεμό της, ἦταν φυσικὸ ἡ Μακεδονία νὰ βρῆκε ἴση μεταχείρηση, ἀφοῦ δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ βρῆ χειρότερη μιὰ ποὺ στὴν Ἑπειρο δὲν ἔμειναν πολλοὶ τοῖχοι ὄρθιοι». Οἱ ἀπλοῖζες αὐτὲς σκέψεις, δὲν ἔρχονται σέ καμμιά ἀντίθεση μὲ τὴν παραπάνω πατροπαράδοτη ἀπόψη γιὰ τὴν Ἑπειρο, ἀντίθετα γεννιοῦνται ἀπ' αὐτὴ, χωρὶς μεγάλη πνευματικὴ προσπάθεια.

Ἐπιπλέον καὶ ἐμεῖς μὲ τὸ θάρρος ποὺ προκαλεῖ ἡ ἀναμονὴ προβολῆς εἰκόλων φρίκης, προχωρήσαμε στὴν ἔρευνα τοῦ Μακεδονικοῦ... ὀλοκαυτώματος!! Τὸ ἀποτέλεσμα ὅμως τῆς ἔρευνας ἦταν... ἀρνητικὸ.

Μὲ πολὺ λίγα λόγια θὰ ὑπενθυμίσουμε στοὺς ἀναγνώστες τί ἔκαναν οἱ Ῥωμαῖοι στὴ Μακεδονία μετὰ τὴ νίκη τους, γιὰτὶ μόνον ἔτσι θὰ γίνῃ ἀντιληπτὸ ἂν καὶ κατὰ πόσον οἱ Ῥωμαῖοι στὴν Ἑπειρο κινήθηκαν ἀπὸ ἐκδικητικὸτητα.

Στὴ Μακεδονία μὲ ἔξαιρση τὸ φόνο τῶν ἀδελφῶν τοῦ Περσέα καὶ μερικῶν ἀξιοματικῶν του τῶν ἐπαρχιῶν, ποὺ εἴτε σκοτώθηκαν στὶς ἔδρες τους, εἴτε σφύθηκαν αἰχμάλωτοι στὸ ἄρμα τοῦ νικητῆ στὴ Ῥώμη γιὰ νὰ σκοτωθοῦν μετὰ, μὲ τὴν ἔξαιρση, ἐπαναλαμβάνουμε, αὐτῶν τῶν λίγων, οὔτε σποτομοί, οὔτε αἰχμαλωσίς, οὔτε καταστροφὲς πόλεων, οὔτε λεηλασίες ἔγιναν μετὰ τὴ μάχη τῆς Πύδνας. Ἄν στὴν ἄλλη Ἑλλάδα οἱ πόλεις βουτήχτηκαν στὸ αἷμα, ὅπως θὰ δοῦμε στὶς παρακάτω σελίδες, ἀπ' τίς προγραφὲς τῶν Ῥωμαίων καὶ πῶ πολὺ τῶν φιλορωμαϊστῶν Ἑλλήνων, στὸ ἄλλοτε Κράτος τῆς Μακεδονίας ξαναγύρισαν οἱ μέρες τῆς ειρήνης. Ὁ

πλοῦτος τῶν ἰδιωτῶν καὶ τῶν πόλεων, πλὴν φυσικά τοῦ Περσέα καὶ τῶν φίλων του, πὸν θεωρήθηκαν ἐχθροὶ τοῦ ρωμαϊκοῦ λαοῦ, ἔγινε σεβαστός, οἱ ἄνθρωποι ἀποδόθηκαν στὶς δουλειές τους, καὶ οἱ φόροι πὸν πλήρωναν πρῶτα στὸ βασιλεῖα κόπηκαν μὲ μιᾶς στὴ μέση. Ἀπλῶς τὸ Κράτος διαλύθηκε, ἔλαβε ἄλλη διοικητικὴ μορφή (ἔγιναν 4, ὡς ποῦμε, ὁμόσπονδα κράτη μὲ ἀπαγόρευση ἐμπορικῆς ἢ ἄλλης ἐπικοινωνίας μεταξὺ τους, ἀκόμα καὶ ἐπιγαμίας, γιὰ νὰ ἀποφραχθεῖ ἡ ἐπανένωση). Ἡ δημόσια οἰκονομία βέβαια ἀπετέλεσε προέκταση τῆς ρωμαϊκῆς τσέπης, ἀλλὰ αὐτὸ ἐπισημάνθηκε ὕστερα ἀπὸ πολλοὺς αἰῶνες. Γιὰ τὴν ὥρα, αὐτοὶ πὸν σήκωσαν τὰ ὄπλα κατὰ τῶν Ρωμαίων, γλύτωσαν τὰ κεφάλια τους, τὶς περιουσίες τους καὶ τὶς οἰκογένειές τους καὶ μάλιστα τώρα πλήρωναν τὸ μισὸ φόρο ἀπὸ ὅσο πλήρωναν πρῶτα.

Ἐνῶ λοιπὸν στὴ Μακεδονία οἱ ἄλλοτε στρατιῶτες τοῦ Περσέα ἀπολάμβαναν τὰ ἀγαθὰ τῆς εἰρήνης πὸν τοὺς ἦλθε ἀπὸ τὴ Ρώμη, ἡ Ἡπειρος, ἓνα χρόνο μετὰ τὴ λήξη τοῦ πολέμου, ἐξαφανίσθηκε στὴν κυριολεξία: 70 πόλεις τῆς καταστράφηκαν καὶ 150.000 ἄνθρωποι σύρθηκαν δεμμένοι στὴν Ἰταλία, ἀπ' ὅπου δὲν ξαναγύρισαν ποτέ.

Εἶναι φανερὸ ὅτι ἡ παραπάνω γενικὰ παραδεκτὴ γιὰ τὸν ἀφανισμό τῆς Ἡπειροῦ ἱστορικὴ ἀποψη, πὸν ἀποτελεῖ μέχρι σήμερα τὴν ἐτυμηγορία τῆς Ἱστορίας, δηλαδὴ ἡ ἀποψη τῆς ἐκδικήσεως, δὲν ἀντέχει ὄχι μόνον σὲ σοβαρὴ ἔρευνα, ἀλλὰ οὔτε καὶ σὲ ἀπλὴ συγκριτικὴ παρατήρηση τῆς μεταπολεμικῆς μεταχείρισης ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους τῶν δύο αὐτῶν γειτονικῶν τμημάτων τῆς ἑλληνικῆς γῆς, σὲ σχέση μὲ τὴ θέση τους στὸν πόλεμο. Κι' ἂν ἀκόμα δεχθοῦμε ὅτι ἡ Ἡπειρος (ἢ τμήματα αὐτῆς), ἔλαβε τὸ μέρος τοῦ Περσέα, ἡ συμπεριφορὰ τῶν Ρωμαίων ἀπέναντί της δὲν δικαιολογεῖται ἀπὸ τὸ ἐκδικητικὸ αἶσθημα, ὅταν στὸν κύριον ἐχθρὸ, στὸν αὐτοῦργὸ τριῶν πολέμων μέσα σὲ μιὰ γενιὰ σχεδόν, στὴ Μακεδονία, οἱ Ρωμαῖοι ἐπεφύλαξαν τὴ μεταχείριση πὸν ἐκθέσαμε μὲ πολὺ λίγα λόγια παραπάνω καὶ ἡ ὁποία ἦταν ὀλότελα ξένη πρὸς τὶς συνήθειες τῶν πολέμων, ὄλων τῶν ἐποχῶν, θάλεγε κανένας στοργικὴ.

Συνεπῶς ἄλλοι πρέπει νὰ ἦταν οἱ λόγοι τῆς καταστροφῆς.

Γιατὶ λοιπὸν καταστράφηκε ἡ Ἡπειρος;

Τὸ ἐρώτημα αὐτὸ ἔγινε ἀφορμὴ νὰ μποῦμε στὸ σταῦλο μὲ τὰ ἄχυρα τῆς Ἱστορίας. Ἐπρεπε νὰ ψάξουμε σὲ Λατίνους καὶ ἀρχαίους Ἑλληνες συγγραφεῖς, ἱστορικοὺς καὶ μὴ, σύγχρονους πρὸς τὰ γεγονότα καὶ νεώτερους ἀπ' αὐτά, σὲ ὅσους μπορούσε νὰ φτάσει ἡ ἰσχὺ τῶν γεγονότων, μήπως βροῦμε στοιχεῖα, ἔστω καὶ σκόρπια, ἀπ' τὰ ὁποῖα θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ χυθεῖ λίγο φῶς σ' αὐτὸ τὸ ἀνεξήγητο περιστατικὸ, γιατί δὲν ὑπάρχει τὸ χρονικὸ τῆς συμφορᾶς. Ἡ Ἡπειρος δὲν εἶχε οὔτε τὸ Φραντζῆ οὔτε τὸ Βιλλαρδουίνο της.

Μὲ ἀρκετὴ προσπάθεια, νομίζουμε ὅτι βάλουμε σὲ κάποια τάξη τὸ σκόρπιο καὶ ἰσχνὸ ὕλικὸ πὸν βοήκαμε, μερικὲς φορὲς τυχαῖα καὶ ἀναπάντεχα, καὶ, χωρὶς οὔτε τὸ ὕλικὸ νὰ εἶναι ὀλοκληρωμένο, οὔτε ἡ ταξινόμηση ἄρτια, ἀποφασίσαμε νὰ παρουσιάσουμε τὸ ὕλικὸ αὐτὸ στὶς παρακάτω σελίδες, μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι ἡ παράθεση ἀτόφων τῶν πηγῶν τῆς Ἱστορίας πὸν εἶναι διάφορες καὶ πολλὲς φορὲς ἀντίθετες, θὰ βοηθήσει τὸν ἀναγνώστη, πρῶτα νὰ ἰδεῖ τὰ γεγονότα ἀπὸ διαφορετικὲς, διαδοχικὰ, ὄψεις καὶ ὕστερα νὰ βγάλει τὰ δικὰ του συμπεράσματα, τὰ ὁποῖα δὲν ἀποκλείεται νὰ εἶναι διαφορετικὰ ἀπ' τὰ δικὰ μας, ἢ ἀπ' αὐτὰ τῶν ἰδίων τῶν ἱστορικῶν οἱ ὁποῖοι ἀποτελοῦν τὶς πηγές μας. Αὐτὸ, δὲν εἶναι σπάνιο στὴν ἱστορικὴ ἔρευνα, ἀρκετὴ τὰ κείμενα νὰ μὴ παρουσιάζονται στρεβλωμένα, σύμφωνα μὲ τὶς ἐπιδιώξεις ἐκείνου πὸν τὰ παρουσιάζει, πράγμα πὸν ἀποτελεῖ πλαστογράφηση.

Ἐπειδὴ ἡ καταστροφὴ τῆς Ἡπειροῦ ἀποτελεῖ καρπὸ τοῦ τρίτου Μακεδονικοῦ πολέμου, θὰ ἀνατρέξουμε, βιαστικά, καὶ σ' αὐτόν, ὅπως καὶ στὰ αἷτια καὶ στὶς

άφορμές του, για να εξετάσουμε το πολιτικό κλίμα που έδημιουργήθηκε απ' αυτόν. Τοῦτο είναι ἀναγκαῖο γιὰ τὴν ὀρθὴ τοποθέτηση τοῦ ἱστορικοῦ περιστατικοῦ στὸ ὁποῖο ἀναφερόμαστε.

Ἀναγκαῖο θεωρήσαμε νὰ παρουσιάσουμε καὶ τὰ στοιχεῖα ποὺ ὑπάρχουν, ἢ ἀκριβέστερα, ποὺ κατορθώσαμε νὰ βροῦμε, γιὰ τὴν θέση τῶν Ἡπειρωτῶν, μέσα στὴ ροὴ τῶν γεγονότων τοῦ παράξενου αὐτοῦ πολέμου.

Ἄλλωστε τὰ στοιχεῖα αὐτὰ εἶναι ἀκριβῶς ἐκεῖνα ποὺ θὰ μᾶς βοηθοῦσαν νὰ θεμελιώσουμε τὴν ὁποιαδήποτε κρίση μας γιὰ κείνα ποὺ ἐπακολούθησαν, καί, ὀφείλουμε νὰ μὴ τὸ κρύψουμε, τραβήξαν τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς προσοχῆς μας ἀπὸ τὶς πρώτες μέρες τοῦ πολέμου μέχρι καὶ πέρα ἀπ' τὸ τέλος του, καὶ μάλιστα σὲ ὅλες, κατὰ τὸ δυνατόν, τὶς ἐκδοχές του ποὺ μᾶς διέσωσε ἡ Ἀρχαιότητα. Στὸ τέλος θὰ ἐρευνήσουμε καὶ τὴν ἔκταση τῆς καταστροφῆς καὶ τὰ ἀποτελέσματά της, τόσο γιὰ τὴν Ἡπειρο, ὅσο καὶ γιὰ τὴν Ἰταλία.

Στὴ συρραφὴ τοῦ λιγοστοῦ ὕλικοῦ μας ἀκολούθησαμε τὴ μέθοδο ποὺ μᾶς ἐπέβαλλε ἡ φύση τοῦ ὕλικοῦ αὐτοῦ.

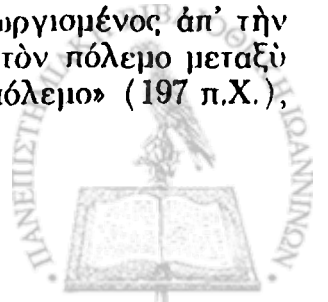
Γνώμες καὶ κρίσεις νεωτέρων καὶ συγχρόνων ἱστορικῶν δὲν θὰ ἀναφέρουμε, γιατί, ἀπ' ὅσο τουλάχιστο κατορθώσαμε νὰ ἐξακριβώσουμε, ὅλες τους εἶναι ὁμόφωνες: Ἐκδίχησι!!! Ἄλλωστε, μ' ὅλο τὸ σεβασμὸ ποὺ νοιόθουμε γιὰ τὸ ἔργο τῶν ἱστορικῶν τῆς μεταπελευθερωτικῆς Ἑλλάδας δὲν μπορούμε νὰ κρύψουμε τὴ λύπη μας γιὰ τὸ θέμα τοῦτο τὸ ἀντιπαρῆλθαν χωρὶς ὀλόφρυχο σκύψιμο στὶς πηγές, θά'λεγε κανένας, μὲ ἀδιαφορία. Αὐτὸ ὁ ἀναγνώστης μπορεῖ νὰ τὸ διαπιστώσει εὐκόλως οἰστώντας μιὰ ματιὰ σὲ ὁποιαδήποτε Ἱστορία τῆς Ἡπείρου ἢ τῆς Ἑλλάδας: "Ὅλοι ἀντιπαρέρχονται βιαστικά, μὲ λόγια —πάντοτε— θλίψης καὶ ἀπορίας αὐτὸ τὸ ἀπροσδόκητο ἐμπόδιο, ποὺ ἂν δὲν μπῆ στὰ καλούπια τοῦ νόμου τοῦ πολέμου, θὰ εἶναι δύσκολο νὰ ἐξηγηθεῖ «ἱστορικῶς», θὰ βρῆται ἔξω ἀπ' τὴν ἱστορικὴ συνέπεια. Ἄν ὁ καθένας, ποὺ ἀσχολεῖται μὲ τὴν ἱστορικὴ ἐρευνα, ἰσχυρίζεται πὼς ἐξετάζει τὰ γεγονότα μὲ ψυχρὸ μάτι, χωρὶς ἐθνικὲς ἢ τοπικιστικὲς ἢ ἄλλες προκαταλήψεις, δὲν θὰ διατάσουμε νὰ ὑποσχεθοῦμε εἰς ἑμῆς τὸ ἴδιο, ἐξηγώντας ὅμως ἀπὸ τώρα τὸ ὑποκειμενικὸ μας κίνητρο: Ἐπειδὴ ἡ ἀποψη τῆς τιμωρίας εἶναι κατὰ τὸ μεγαλύτερο μέρος της, θά'λεγε κανένας στὸ σύνολό της, ἀναπόδεικτη ἀπ' τὰ γεγονότα, ψάξαμε μήπως βροῦμε ἄλλα αἷτια, ὅπως π.χ. πολιτικὰ ἢ οἰκονομικὰ. Ὅ,τι βρήκαμε θὰ τὸ παραθέσουμε, ἀραῦ πρώτα ἐξιστορίσουμε, τὰ ἄγνωστα ἀκόμα στὸ κοινὸ, γεγονότα, μὲ κάθε σεβασμὸ πρὸς τὰ κείμενα.

Θὰ ἦταν ἀνόητο νὰ ἰσχυρισθοῦμε ὅτι κάναμε χρῆσι ὅλων τῶν ἱστορικῶν στοιχείων ποὺ ὑπάρχουν ἢ ὅτι μὲ τὰ λίγα ποὺ κατορθώσαμε νὰ βροῦμε, ἀπὸ ἔλλειψη τῶν μέσων πλατύτερης ἐρευνας, κατορθώσαμε τάχα νὰ λύσουμε τὸ ἡπειρωτικὸ δράμα. Θελήσαμε μόνον νὰ συγκεντρώσουμε τὸ ὕλικὸ ποὺ βρήκαμε σχετικὰ μὲ τὸ θέμα μας, καὶ νὰ διατυπώσουμε τὶς σκέψεις μας γύρω ἀπ' αὐτό, μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι προσφέρουμε κάποια συμβολὴ στὴν ἐρευνα καὶ στὴ μελέτη τῆς Ἡπειρωτικῆς ἱστορίας τοῦ δευτέρου π.Χ. αἰῶνα.

Α'.

ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΚΑΙ Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΤΙΣ ΠΑΡΑΜΟΝΕΣ ΤΟΥ Γ' ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Ὁ Φίλιππος Ε' τῆς Μακεδονίας ταπεινωμένος καὶ ἐξωργισμένος ἀπ' τὴν ἦττα του στὶς Κυνὸς Κεφαλές, ἡ ὁποία εἶχε βάλει γέρμα στὸν πόλεμο μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν Ῥωμαίων, τὸ γνωστὸ σὰν «Δεύτερο Μακεδ. πόλεμο» (197 π.Χ.),

είχε αρχίσει και πάλι, ύστερα από λίγα χρόνια, να βάζει σε κίνηση το στρατιωτικό μηχανισμό του Κράτους του, για την έξυπνη αντιμετώπιση των πολιτικών του φιλοδοξιών.

Τούτη τη φορά όμως ενεργούσε «λάθρα και πανούργως» και για τους λόγους που του αποδίδει ο Πλούταρχος¹, αλλά και κυρίως γιατί απογοητωμένος από τη συνθήκη ειρήνης, από τους πρώην «συμμάχους» του, δεν τολμούσε να διακινδυνεύσει την πρόκληση. Δεν έχουν σημασία τα τεχνάσματα τα οποία έχρησιμοποιήσε για να εξαπατήσει τους πράκτορες των Ρωμαίων, ως προς τη δύναμη του στρατού του και τις προθέσεις του. Σημασία έχει ότι όταν πέθανε (το 179 π.Χ.) άφησε έναν άρτιο στρατιωτικό και διοικητικό μηχανισμό στο γυιό του Περσέα, που τον διαδέχθηκε, κάτω από συνθήκες αρκετά θολές².

Όταν ο Περσέας ανέβηκε στο θρόνο του πατέρα του, η Μακεδονία κατείχε τη σημερινή περίπου διοικητική θέση, με όρια πάντα άσαφη προς το βορρά, με τμήμα της Δυτ. Θράκης, τη βόρεια Θεσσαλία, με φυσικό σύνορο τον όρεινο όγκο της Πίνδου προς τα δυτικά, και έναν αρκετά πλατύ διάδρομο μέσα στη σημερινή βόρεια Ήπειρο και Άλβανία, που δεν έφθανε μέχρι την Αδριατική, από την οποία είχε αποκλεισθεί από τους Ρωμαίους με τη συνθήκη ειρήνης.

Όπως φαίνεται από τα παραπάνω, δεν ήταν δύσκολο με κατάλληλους διπλωματικούς χειρισμούς, μια που η θέση της ήταν «δεσπόζουσα» να κυριαρχήσει η Μακεδονία στην ηπειρωτική τουλάχιστον Ελλάδα.

Κουτά 8 χρόνια κυβέρνησε με ειρήνη ο Περσέας το βασίλειο του πατέρα του, χωρίς μεγάλα όνειρα κυριαρχίας. Ζώντας σε ένα κόσμο γεμάτο δυσμενή προκατάληψη για την πολιτική της Μακεδονίας, που μέσα σε 25 χρόνια ματοκύλισε δυο φορές μέχρι τότε την Ελλάδα, και μη μπορώντας ο ίδιος να αντιληφθεί τα μηνύματα του καιρού του, κλείστηκε πίσω από τα σύνορά του, κι απόλάμβανε, χωρίς περιπέτειες, αυτός τους θησαυρούς του, που τους είχε αδυναμία, κι ο λαός την ειρήνη του.

Άνεξάρτητα από το γεγονός ότι οι ιστορικοί ή οι ιστοριογράφοι, όλων των αιώνων, δεν του αναγνωρίζουν ικανότητες, παρά μόνον έλαττώματα, δεν μπορούμε να του άρνηθούμε ώριμα θετικά έπιτεύγματα, και μερικές έκρηκτικές προσπάθειες στον κοινωνικό τομέα, που δείχνουν έναν Περσέα διαφορετικό από εκείνον που διδαχθήκαμε.

Έγκαταλείποντας την πολεμότητα, σε κάθε κατεύθυνση, πολιτική του πατέρα του, που σύντομα θα εξατλούσε τα οικονομικά της χώρας του, βάλθηκε να αποκαταστήσει ένα ρυθμό οικονομικής ζωής και από παντού όμοιο.

1) Πλούταρχου: Αίμιλιος Παύλος VIII, 4 (έκδ. The Loeb Classical Library, Plutarchs Lives Vol. VI).

2) Τον Περσέα βαρβαίνει ακόμα και σήμερα στην κρίση της 'Ιστορίας ή δολοφονία, με το χέρι του πατέρα του, του αδελφού του Δημητρίου. 'Ο Πλούταρχος (Αίμιλιος VIII, 6) κι' ο Τίτος Λίβιος XL, 5, 10—13) αποδίδουν τη δολοφονία του αγαθού και λαμπρού αυτού νέου, που θεωρούνταν ότι είχε και διπλωματικές ικανότητες και φιλορωμαϊκές διαθέσεις, σε δική του ήθικη ατυρογία. 'Ο Πausanias όμως (Κορινθιακά IX, 5) έχει άλλη γνώμη, ακόμη χειρότερη. Σημειώνουμε απλώς ότι τον βάρανε το κρίμα του φόνου του αδελφού του, πράγμα που έμεταλλεύθηκε πολύ έπιδέξια ή Ρωμαϊκή διπλωματία, όταν ήρθε ή κατάλληλη ώρα.

λογεῖται ὅτι τὸ κατάφερε. Χάραξε μιὰ σκανδαλώδη γιὰ τὴν ἐποχὴ του κοινωνική πολιτική, τὴν ὁποία συναντοῦμε μόνο, καὶ μάλιστα σπάνιες φορές, στὶς δημοκρατίες τῆς Ἀρχαιότητος, στὶς ὁποῖες πολὺ συχνά, πνίγηκε στὸ αἷμα τῶν πρωτεργατῶν της. Ἀνακούφισε τὶς ἀπορώτερες τάξεις ἀπ' τὰ δυσβάσταχτα φορολογικὰ βάρη τους, ὅπως κι' ἀπ' τὰ ἰδιωτικὰ τοκογλυφικὰ χρέη τους, τὰ ὁποῖα χρόνο μὲ τὸ χρόνο, ἐπισωρεύονταν ἀπὸ ἀδυναμία καταβολῆς τους, κι' ὄδηγοῦσαν τοὺς χρεῶστες στὴν οἰκονομικὴ καταστροφή. Εἶναι ἓνα φαινόμενο τὸ ὁποῖο στὴν Ἀρχαιότητα ἀντιμετωπίσθηκε κατὰ διάφορους τρόπους σὲ διάφορες ἐποχές. Ὁ Περσέας ἄλλοῦ τὰ χάριζε, κι' ἄλλοῦ τὰ μετρίαζε. Ἐκτὸς ἀπ' αὐτὸ ἄνοιξε καὶ τὰ σύνορα τῆς χώρας τοὺς χρεῶστες φόρων ἢ δανείων τῶν ἄλλων κρατῶν ἢ πόλεων - κρατῶν, ὅπως καὶ τοὺς κατατρεγμένους δημοκρατικοὺς τῶν αὐτονόμων πόλεων, ποὺ κυβερνοῦνταν ἀπὸ τὶς ἀριστοκρατικὲς φατρίες ποὺ εἶχαν ἐγκαταστήσει οἱ Ρωμαῖοι, μετὰ τὴν ἦτα τοῦ πατέρα του.

Οἱ καινούργιες κι' ἐπικίνδυνες τοῦτες ἰδέες ποὺ προέρχονταν ἀπὸ βασιληᾶ, καὶ μάλιστα ἀπ' τὸν ἰσχυρότερο στὴ λεκάνη τῆς Μεσογείου, θορύβησαν τοὺς ἀριστοκρατικοὺς τῆς ἄλλης Ἑλλάδας, καὶ τοὺς ἀνάγκασαν νὰ συσπειρωθοῦν ἐναντίον του παραμερίζοντες τὶς διαφορὲς τους καὶ νὰ «κρούσουν» τὸν κώδωνα τοῦ κινδύνου τοὺς προστάτες τους, τοὺς Ρωμαῖους. Τὸ ἴδιο ἔκαναν καὶ οἱ Ἕλληνες βασιληᾶδες τῶν κρατῶν τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τῆς Μέσης Ἀνατολῆς, οἱ κληρονόμοι τῶν ἐπιγόνων τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Ὁ βασιληᾶς, μὲ τὸν πανίσχυρο στρατὸ του εἶχε τὴ δυνατότητα νὰ υπερασπισθεῖ τὸ κράτος του καὶ τὶς ἰδέες του, οἱ πολιτικὲς του ὅμως ἰκανότητες ἦταν μέτριες καὶ ἡ διπλωματικὴ του ἐκπροσώπιση στὶς ἄλλες αὐλὲς καὶ στὴ Ρωμαϊκὴ Σύγκλητο, ὅσες φορές ἐπιχειρήθηκε, ἦταν ἄθλια.

Στοὺς σκοποὺς τῆς μελέτης μας εἶναι καὶ ἡ ἀναφορὰ τῶν αἰτίων τοῦ πολέμου τούτου, γιὰ νὰ φανεῖ ἂν ἡ Ἡπειρος εἶχε καμμιά σχέση μ' αὐτά, καὶ γιὰ τοῦτο ἦταν ἡ θέση της στὸν κοινωνικὸ αὐτὸ ἀναβρασμὸ ποὺ συνώδεψε τὸν ἀρχαῖο Ἑλληνισμὸ στὸν τάφο του, καὶ ὁ ὁποῖος δὲν μελετήθηκε σχεδὸν καθόλου.

Ὁ Ρωμαῖος ἱστορικὸς Τίτος Λίβιος³⁾ μᾶς πληροφορεῖ ὅτι στὴν Αἰτωλία στὴ Θεσσαλία καὶ στὴν Περραιβία τὸ 173 π.Χ. οἱ διαμάχες ἐξ αἰτίας τῶν δυσβάστακτων ἰδιωτικῶν χρεῶν εἶχαν πάρει τὴ μορφή ἐμφύλιων πολέμων. Ἐπειδὴ οἱ περιοχὲς αὐτές, καὶ πιὸ πολὺ οἱ δύο τελευταῖες ἀποτελοῦσαν «περιοχὲς - κλειδιὰ» στὰ πλευρὰ τῆς Μακεδονίας, ἡ Σύγκλητος, ἔστειλε ἓνα ἀπὸ τὰ μέλη της, τὸν Ἀππιο Κλαύδιο, νὰ ρυθμίσει τὶς διαφορὲς, γιὰ τὶς ὁποῖες γράψαμε παραπάνω, τῶν Ἑλλήνων, σὰν ὑπέρτατος δικαστής, ἢ διπλωματικῶς «διαιτητής». Ἐκεῖνος, βλέποντας ὅτι ἂν ἔπαιρνε φανερὰ τὸ μέρος τῆς ἀριστοκρατίας τὸ ἀποτέλεσμα θὰ ἦταν τελείως διαφορετικὸ ἀπὸ κείνο ποὺ ἐπεδίωκε, βάδισε, μὴ μπορῶντας νὰ κάνει ἄλλοιῶς, στὰ χνάρια τοῦ... Περσέως Ἐλάττωσε τὰ χρέη σὲ ὕψος αὐθαίρετο καὶ ἄγνωστο σὲ μᾶς, καί, τὰ κεφάλαια ποιεημένα πιά ποσά, κανόνισε νὰ δοθοῦν σὲ δέκα ἴσες ἐτήσιες δόσεις, καὶ μετὰ τὴν ἐπιπλέον ἐπιβάρυνση τῆς ἀριστοκρατίας, ἦταν μιὰ «λύση» ποὺ χωρὶς νὰ δίνει λύση στὸ πρόβλημα, ἀπλῶς τὸ ἀνέβαλλε γιὰ παραπέρα. Γιὰ τὴν ὥρα ὅμως τὰ πνεύματα ἠρέμησαν, τὰ ξίφη ξαναμπήκαν στὶς θήκες τους, κι' οἱ φιλορωμαῖοι ἐξοφάλισαν τὴν ἐξουσία τους. Τὸ ἀποτέλεσμα ἦταν ὅτι οἱ Θεσσαλοὶ, οἱ Περ

3) Titii Livii: Ab Urbe Condita. Lib. XLII, V, 8. Ἐκδ. The Loeb Classical Library.

ραιβοὶ καὶ οἱ Αἰτωλοὶ ἔγιναν πᾶ ἀδιάφοροι γιὰ τὶς κοινωνικὲς μεταρρυθμίσεις τοῦ βασιληᾶ.

Φαίνεται πὼς ἡ «ἐμβαλωματικὴ» αὐτὴ λύση ποὺ δόθηκε ἀπ' τοὺς Ρωμαίους βιαστικά, ἦταν ἀναγκαία. Τὸ λόγο θὰ τὸν μάθουμε τὸν ἄλλο χρόνο, ἀπ' τὸ στόμα τοῦ Εὐμένη, τοῦ μεγάλου ἐμπρηστῆ τοῦ πολέμου τούτου ὁ ὁποῖος μπροστὰ στὴ Σύγκλητο ἀπαρίθμησε τοὺς λόγους γιὰ τοὺς ὁπίους ἐπιβάλλονταν νὰ κηρύξει ἡ Ρώμη τὸν πόλεμο στὸν Περσέα: «Διεπέρασε μὲ τὸ στρατιό του», καταγγέλλει ὁ Εὐμένης τὸ βασιληᾶ τῆς Μακεδονίας, «τὴ Θεσσαλία καὶ τὴ Δωρίδα, ἐπεμβαίνοντας στὸν ἐμφύλιο πόλεμά τους, καὶ βοηθώντας τὴ χειρότερη πλευρὰ καὶ καταπιέζοντας τὴν καλύτερη (δηλαδὴ τοὺς ἄρχοντες φιλορωμαῖστὲς) καὶ ἔρριξε σὲ σύγχυση καὶ ἀναστάτωση τὸ κάθε τι στὴ Θεσσαλία καὶ τὴν Περραιβία, μὲ τὴν ὑπόσχεση ἀφέσεως τῶν χρεῶν, σκοπεύοντας μὲ τὶς συμμορίες τῶν ὀφειλετῶν (πρόκειται γενικὰ γιὰ τοὺς χρεῶστες φόρων ἢ ἰδιωτικῶν δανείων) ποὺ τοῦ εἶναι πιστὲς νὰ ἀνατρέψει τὴν ἀριστοκρατία»⁴.

Ἡ ζωντανὴ τούτη εἰκόνα, ποὺ τὴν παίρνομε ἀπὸ ἕναν ἐχθρὸ τοῦ Περσέα, εἶναι παράξενη, καὶ ὁποσοδήποτε ὄχι σύμφωνη μὲ ἐκεῖνα ποὺ ἔχουν γίνεαι γενικὰ δεκτὰ γιὰ τὴν προρωμαϊκὴ κατάσταση στὴν Ἑλλάδα καὶ γιὰ τὸν Περσέα, τὸν παρεξηγημένο τελευταῖο αὐτὸ βασιληᾶ τῆς Μακεδονίας ποὺ ἀπετέλεσε τὴν τελευταία ἐλπίδα ἐπιβίωσης τοῦ ἀρχαίου ἐλληνικοῦ κόσμου.

Ἀπ' τὸν ἴδιο ἱστορικὸ μαθαίνουμε⁵ ὅτι ὁ Περσέας εἶχε συγκεντρώσει σὶς παραμονὲς τοῦ πολέμου τὴ συμπάθεια μεγάλου μέρους τοῦ ἐλληνικοῦ πληθυσμοῦ, καὶ ἐξηγεῖ ὁ Ρωμαῖος ἱστορικὸς ποὺ κατηγορεῖται ἔντονα ἀπ' τοὺς μεταγενέστερους γιὰ ἀκρισία, ὅτι ἡ συμπάθεια αὐτὴ ὀφείλονταν ἢ στὴν (αἰώνια) ἐπιθυμία ἀλλαγῆς ἢ στὸ γιὰ τὸ οἱ Ἕλληνες δὲν ἐπιθυμοῦσαν τὴν ὀλοκληρωτικὴ ὑποταγὴ τους στοὺς Ρωμαίους. Φαίνεται πὼς ὁ Ρωμαῖος ἱστορικὸς, ἔπιασε ἐδῶ τὴν οὐσία τοῦ θέματος, τὸ ὁποῖο, ὅπως εἶναι φανερό, δὲν θέλησε νὰ ἀναπτύξει περισσότερο.

Ἄσὰ τὰ παραπάνω ἐδημιούργησαν ἐπικίνδυνα ἠλεκτρικὰ φορτῖα στὸν ἐλληνικὸ οὐρανό, καὶ θὰ ἴδει ὁ ἀναγνώστης παρακάτω, ὅτι τὶς τελευταῖες μέρες τῆς ἔνοπλης τούτης εἰρήνης, ἄγριοι ἀλληλοσπαραγμοὶ ὄχι μόνον μὲ κοινωνικὸ ἢ οἰκονομικὸ περιεχόμενο, ἀλλὰ στὴν κυριολεξία γιὰ τὴν ὑπεράσπιση τῆς ἐλευθερίας, ποὺ ἦταν φανερό σὲ ὅλους, πλὴν τῶν ἰσχυρῶν φιλορωμαϊκῶν πατριῶν, ὅτι κινδύνευε ἀπ' τοὺς Ρωμαίους, ξέσπασαν στὴν κεντρικὴ Ἑλλάδα ἀπ' τὸν Ὀλυμπο μέχρι τὴ Θῆβα. Τὸ «διαίρει καὶ βασιλεύει» τῶν Φιλίππων τῆς Μακεδονίας, εἶχε περάσει πᾶ σ' ἄλλα χέρια.

Ἄς ἀφίσουμε τὶς σειρῆνες τοῦ πολέμου νὰ ἠχοῦν σὶ τὴ Ρώμη καὶ νὰ προπαγανδίζουν αὐτὸ ποὺ λέμε σήμερα «προληπτικὸ πόλεμο» γιὰ νὰ μὴ πέσει ἡ Ἑλλάδα στὰ χέρια τοῦ Περσέα, κ' ἄς ριζώσουμε μιὰ βιαστικὴ ματιὰ στὸν ὑπόλοιπο ἐλληνικὸ κῶρο.

Ἡ Αἰτωλικὴ Συμπολιτεία, ἀφοῦ βοήθησε ἔνοπλα τοὺς Ρωμαίους στὸν προηγούμενο πόλεμο κατὰ τοῦ Φιλίππου, γρήγορα πλήρωσε αὐτὴ τὴν ἀκατανόητη γιὰ τὰ συμφέροντά της συμμαχία, γιὰ τὸ ὄχι μόνον δὲν ἀνταμείφθηκε, ἀλλὰ ἔχασε καὶ τὶς Θεσσαλικὲς τῆς κτήσεις, ἐπὶ πλέον δέ, κόπηκαν ὀριστικὰ καὶ οἱ ὀρέξεις τῶν στρατηγῶν τῆς γιὰ κυριαρχία στὴν κεντρικὴ Ἑλλάδα ἢ τουλάχιστον γιὰ ἐνέργεια σ' αὐτὴ ληστρικῶν ἐπιδρομῶν, ἀφοῦ τὴν «ἀνεξαρτησία» καὶ τὸ ἀπαραβίαστό της ἐγγυῶνταν πλέον ἡ ρωμαϊκὴ ἐξουσία. Ἄλλωστε οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι τοὺς ὁποῖους ἀναφέραμε παραπάνω, εἶχαν φθεῖρει ἄ-

4) Titii Livii XLII, 13, 9.

5) » » XLII, 5, 2.

νεπανόρθωτα τῆ γνωστῆ ἀκαταγώνιστη ζωτικότητα τῶν Λίτωλῶν καί τοὺς λιγιστοὺς πόρους τῆς χώρας τους. Ἡ Ἀχαϊκὴ Συμπολιτεία διαλύονταν κάτω ἀπ' τὰ χτυπήματα τῶν ἴδιων τῶν μελῶν της, μὲ τὶς εὐλογίες πάντα τῆς Ρώμης, ἡ ὁποία πολλὰς φορές κλήθηκε ἀπὸ Πελοποννησίους σὰν διαιτητὴς στίς πελοποννησιακὰς διαφορὰς, ἀποστολὴ ποὺ τὴν ἐκτελοῦσε πάντα μὲ συγκινητικὴ προθυμία... Ἀνεξάρτητα ἀπ' αὐτό, κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ πολέμου ποὺ ἔρχονταν ὁ ρόλος τῆς Συμπολιτείας αὐτῆς ἦταν ἄθλιος.

Ἡ Ἡπειρος μετὰ τὴ δολοφονία τῆς τελευταίας τῆς βασίλισσας, τῆς Δηδάμειας (250 π.Χ.) κόρης τοῦ Μεγάλου Πύρρου, χωρίστηκε σὲ αὐτόνομες πόλεις - δημοκρατίες, οἱ ὁποῖες ἀργότερα ἀπετέλεσαν ὁμοσπονδιακὴ δημοκρατία, ἢ γιὰ νὰ ἐκφραστοῦμε καλύτερα, χαλαρὴ ἔνωση αὐτόνομων δημοκρατιῶν, μὲ ἓνα ὄργανο ἀντιπροσωπευτικῆς κεντρικῆς ἐξουσίας (διοίκησης) τὸ «κοινὸν» μὲ περιορισμένες ἐξουσίες καὶ πολὺ δυσκίνητο, ἀλλὰ ποὺ παρέμεινε σεβαστὸ στὴν Ἡπειρο μέχρι τὸ τέλος τῆς ζωῆς του. Πάντως γιὰ τὰ χρόνια ποὺ ἀναφερόμαστε, ἡ Ἡπειρος γιὰ πρώτη καὶ τελευταία φορὰ στὴ μακραίωνη ἱστορία της εἶχε πετόχει τὴν εὐλογία τῆς εἰρήνης, τῆς ἀδιατάρακτης ἀπὸ ἐξωτερικοὺς ἐχθροὺς καὶ ἐσωτερικὰς φαγωμάρες, ποὺ ποτὲ πρὶν δὲν εἶχαν λείψει. Φαίνεται πὺς ἡ κακοτράχαλη ἡπειρωτικὴ γῆ δὲν εὐνόησε ποτὲ τὴ δημιουργία μεγάλων ἰδιοκτησιῶν, καὶ ἔτσι ἐκεῖ τὰ οἰκονομικὰ καὶ κοινωνικὰ προβλήματα δὲν πῆραν ποτὲ τραγικὴ ὀξείτητα, δὲν λύθηκαν ποτὲ μὲ τὰ μαχαίρια. Γι' αὐτὸ δὲν εἶδαμε παραπάνω τοὺς Ρωμαίους ἀγγέλους τῆς εἰρήνης μεταξὺ χρεωσιῶν καὶ δανεισιῶν νὰ τιμοῦν τὴν Ἡπειρο, οὔτε νὰ γίνεται καθόλου λόγος γι' αὐτὴ στὰ κηρύγματα τοῦ πολέμου.

ΛΕΟΝΤΟΣ Ι. ΜΕΛΑ

ΙΣΤΟΡΙΟΔΙΦΙΚΑ

Ὅπως εἶναι γνωστὸ ἀλλὰ καὶ φυσικὸ ἢ ἀναδίφησις ἀρχείων καὶ διαφόρων ἄλλων πηγῶν δὲν τελειώνει. Πάντοτε θὰ βρεθῆ κάτι καινούργιο. Τὸ ὑλικὸ εἶναι ἀνεξάντλητο. Τὰ ὀλίγα, ὅπως πρὸ κάτω πρὸς βρήκαμε ἀναφορικὰ μὲ τὸν Ἐπιφάνιο Ἡγούμενο, τὸν πλούσιο Ἡπειρώτη τῆς Βενετίας, πρὸς πρῶτος αὐτὸς σκέφθηκε νὰ ἰδρῦση Σχολὴ στὰ Γιάννινα ἀλλὰ καὶ στὰς Ἀθήνας, ὅπως θὰ δοῦμε, θεωρήσαμε σωστὸ νὰ δημοσιεύσουμε καὶ μὲ συνδυασμὸ ἄλλων δικῶν μας στοιχείων προσπαθοῦμε νὰ δώσουμε μιὰ ἐξήγησι σὲ ὠρισμένες ἀπορεῖες πρὸς προκύπτουν. Ἐπειδὴ ὅ,τι θὰ γράψουμε παρακάτω γιὰ τὸν Ἐπιφάνιο Ἡγούμενο εἶναι κρίσεις δικές μας, πρὸς προέρχονται μὲν ἀπὸ γραπτὰ στοιχεῖα ἀλλὰ καὶ πρὸς μποροῦν ν' ἀμφισβητηθοῦν, θὰ παρακαλέσουμε καὶ ὅποιον ἄλλον μελετητὴ τοῦ παρόντος, νὰ συμβάλῃ μὲ τὰ πιθανὰ στοιχεῖα, πρὸς εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξεύρη, στὴν διαλεύκανσι τῶν ἀποριῶν μας. Ὀλίγα ἐπίσης θὰ γράψουμε καὶ γιὰ τὴν οἰκογένεια Μίσσιου. Ἔτσι τὰ παρακάτω ὡς θεωρηθοῦν σὰν συμπλήρωμα τοῦ βιβλίου μας «Μιὰ οἰκογένεια - Μιὰ ἱστορία».

Α'. Σχετικὰ μὲ τὸν Ἐπιφάνιο Ἡγούμενο

Ὁ Ἀκαδημαϊκὸς καὶ γνωστὸς ἱστοριογράφος στὸ βιβλίον του «Ἱστορία τῶν Ἀθηναίων» Γ' τόμος ἀναγράφει καὶ τὰ πρὸς κάτω:

Προσωπικότητες - Σελὶς 256:

«Παρὰ τὰς ἀρχικὰς ἡμῶν προθέσεις δὲν θὰ δυνηθῶμεν νὰ διαθέσωμεν ἐπαρκῆ χῶρον πρὸς βιογραφικὴν ἀνάλυσιν τῶν κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τῆς Τουρκοκρατίας ἀγμασάντων Ἀθηναίων, περὶ ὧν πολλάς συνεκεντρώσαμεν πληροφορίας, θὰ περιορισθῶμεν δὲ εἰς ἀπλὴν ἀναγραφὴν τῶν σπουδαιοτέρων, ἐπιφυλασσόμενοι ἐν ἰδιαιτέρῳ μελέτῃ ν' ἀναπτύξωμεν τὰ κατ' αὐτοὺς...».

Ἀνάμεσα σὲ ἄλλα ὁ Δ. Καμπούρογλου ἀναγράφει καὶ πέντε εὐεργέτας τελευταίον ἐκ τῶν ὁποίων τὸν Ἐπιφάνιον Μέλανα.

«Τὸν Ἐπιφάνιον Μέλανα (ἂν μὴ Μελᾶν) ἰδρυτὴν σχολῆς» καὶ ἐξακολουθεῖ «πλὴν τούτων ὡς εὐεργέται δύνανται νὰ θεωρηθῶσι καὶ ἄλλοι τινὲς ἀνήκοντες εἰς προγενεστέρους ἀλλὰ καὶ εἰς κατόπιν χρόνους...».

Σχολεῖα - Σελὶς 287:

«Σχολεῖα κοινοτικά ἢ τῆς πολιτείας -- ὅπως κατόπιν δὲν ὑπῆρχον κατὰ τὴν πρώτην περίοδον ἐν Ἀθήναις, πλὴν τοῦ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἰδρυθέντος Σχολεῖου τοῦ Ἐπιφανίου, περὶ οὗ κατωτέρω. Κατὰ τὸ ἀρχαῖον σύστημα οἱ λόγιοι ἐδέχοντο μαθητὰς ἐν τῇ οἰκίᾳ των, οἵτινες, ὅταν ἠῤῥξανον ἱκανῶς κατὰ τὸν ἀριθμὸν, μετέβαλον τὴν οἰκίαν εἰς σχολεῖον...».

Πνευματικὸς βίος - Σελὶς 302—304:

«Σχολὴ Ἐπιφανίου — Ὁ ὡς Ἡγούμενος γνωστὸς Ἐπιφάνιος οὗτος, Μέλος

ἐπονομαζόμενος κατὰ τὸ σημεῖωμα τοῦ Πιττάκη (Μν. Α. 31), Ἠπειρώτης τὴν πατρίδα διαμένων ἐν Βενετία κατέθηκεν ἰκανὰ κεφάλαια, ὅπως διὰ τῶν τόκων αὐτῶν διατηρεῖται Σχολὴ καὶ ἐν Ἀθήναις» καὶ συνεχίζει:

«Ὁ Ἰ. Βελούδιος ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ περὶ τῆς ἐν Βενετία ἀποικίας τῶν ὀρθοδόξων Ἑλλήνων σημειοῖ τὰ ἑξῆς σχετικὰ:

Ἐν Ἑλλάδι ἐθεμελίωσε (1647) δύο σχολεῖα (τὰ πρῶτα κατὰ τὴν ΙΖ' ἑκατονταετηρίδα) Ἐπιφάνιος τοῦπίπλην Ἠγούμενος τὸ μὲν ἐν Ἰωαννίνοις, τῇ ἑαυτοῦ πατρίδι, τὸ δὲ ἐν Ἀθήναις, ἐν αἷς παρεδίδοντο γραμματικά καὶ φιλολογία καὶ ἐπιστήμαι. Τὸ σχολεῖον τοῦτο εὐηργετήθη κατόπιν ὑπὸ Στεφάνου τοῦ Ρούτου» καὶ ἔξακολουθεῖ:

«Προσέτι κατωτέρω (ὁ Ἰ. Βελούδιος) ἀναφορικῶς εἰς μεταγενεστέρους χρόνους προστίθῃσιν:

Εὐγνωμονοῦσιν οἱ Ἀθηναῖοι πρὸς τὸν πολίτην Γεώργιον Μέλον (1732) δι' ἄφθονον εἰσόδημα ὑπὲρ τοῦ ἐκεῖσε σχολείου τοῦ Ἠγούμενου καὶ διατήρησιν τοῦ διδασκάλου καὶ τέκνων διατροφῆν.

Βεβαίως ὁ Γεώργιος οὗτος ἦτο ἐκ τῆς αὐτῆς οἰκογενείας τοῦ Ἐπιφανίου.

Ὁ Ἐπιφάνιος Ἠγούμενος ἀπεβίωσε τῷ 1648, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τοῦ Ἐπιταφίου λίθου τοῦ «ἀπέναντι ποτὲ τῆς ἐν τῷ εἰκονοστασίῳ (τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τῆς Βενετίας) εἰκόνας τῆς Θεομήτορος» καθὰ ὁ Βελούδιος σημειοῖ.

Ἐξ ἐπιστολῆς πρὸς ἡμᾶς ἐκ Βενετίας τοῦ ἀξιοτίμου κ. Π. Τυπάλδου Φορέστη —ἀπαντῶντος εἰς ἐρωτήματα ἡμῶν— οὐδὲν συμπληρωματικὸν ἠδυνήθημεν ν' ἀρισθῶμεν.

Ἐν τῷ Ἀρχεῖῳ τῆς ἐνταῦθα Ἑλληνικῆς ἀδελφότητος ὑπάρχει μία διαθήκη τοῦ 1649 (sic) ἐκ σελίδων 12 τοῦ Ἐπιφανίου Ἠγούμενου ἐξ Ἰωαννίνων, σημειοῖ ἡμῖν ὁ κ. Τυπάλδος, ἠτις οὐδὲν ἀξιοσημείωτον ἐμπεριέχει ἀφορῶν τὴν ἱστορίαν τῶν Ἀθηνῶν».

Κατὰ τὸν Βελούδιον (σελ. 180) ἐν τῇ Σχολῇ τοῦ Ἐπιφανίου ἐν Ἀθήναις ἐδίδαξαν:

Διονύσιος ὁ πρῶν Πρεστῶν (1683)

Ἀργυρὸς ὁ Βεναλδῆς (1687—1692) ὧν τότε Ἰπλότης φαίνεται ὅτι μετὰ τὸ 1688 ἐδίδαξεν εἰς Πάτρας, ἐκεῖ δὲ θὰ ἐδίδαξε καὶ ὁ

Νικόδημος Βαβατενῆς (1691—1694) - ἱεροδιάκονος.

Θεοφάνης Καβαλάρης, ἱερομόναχος, Ἀθηναῖος, ἐδίδαξε κατόπιν γενόμενος μετὰ ταῦτα ἠγούμενος Καισαριανῆς.

Ἡ παράδοσις τῶν μαθημάτων μετετέθη εἰς Πάτρας ἕνεκα τοῦ συνελείῃ τοῦ Βενετικοῦ πολέμου ἐκπατρισμοῦ τῶν Ἀθηναίων...».

Ἀπὸ τὰ πῦρ πάνω ἀποσπάσματα τῆς «ἱστορίας τῶν Ἀθηναίων» τοῦ Δ. Καμπούρογλου προβαίνουμε οὐ ὠρισμένες διαπιστώσεις. Ἔτσι:

1) Ἐπιφάνειον Μέλανα ἀναγράφει ὁ Καμπούρογλου τὸν Ἐπιφάνιον Ἠγούμενον χωρὶς νὰ μᾶς κἀνῃ γνωστὴ τὴν πηγὴ ἀπὸ τὴν ὁποία ἠρύσθη τοῦτο. Μήπως καὶ αὐτὸ ἀπὸ τὸν Ἰ. Βελούδιο; Ὅπως, ὅμως, μᾶς γίνεται φανερὸ ἀπὸ τὸ βιβλίον «Μιὰ οἰκογένεια - Μιὰ ἱστορία» σελ. 15, 22, 32, 38, 162 Μέλας (τοῦ Μέλανος τὸν Μέλανα) ἦταν τὸ ἐπώνυμο τῆς Ἠπειρωτικῆς οἰκογένειας Μελαῦ στὸν 15ο καὶ 16ο αἰῶνα καὶ Μελανᾶς ἢ Μελανιάς στὸν 17ο αἰῶνα. Στὰ χρόνια αὐτὰ δὲν ἐμφανίζεται στὰ Γιάννινα ἄλλη οἰκογένεια μὲ τὰ παραπάνω ἐπώνυμα. Ὁ Ἐπιφάνιος Ἠγούμενος γεννήθηκε στὸ τέλος τοῦ 16ου αἰῶνα καὶ ἔζησε ὡς τὰ μέσα τοῦ 17ου στὴν περίοδο ἀκριβῶς, πού τὸ ἐπώνυμο τῆς οἰκογένειας Μελαῦ ἦταν Μέλας (Μέλανος) ἢ Μελανιάς. Σὰν Ἠπειρώτης τὴν καταγωγὴ καὶ μᾶλλον Γιαννιώτης καὶ μὲ τὸ ἐπώνυμο Μέλας, πού

του αποδίδουν, ο Έπιφάνιος Ἡγούμενος πρέπει καθ' ἡμᾶς νὰ ἦταν γόνος τῆς ἴδιας οἰκογένειας Μέλανος ἢ Μελανιά καὶ πολὺ πιθανὸν τὸ «Ἡγούμενος» νὰ ἦταν παρωνύμιο (παρατσούκλι), ὅπως ὄχι σπάνια συνέβαινε ἄλλοτε καὶ μάλιστα στὰ πιὸ παλιὰ χρόνια. Ὁ ἴδιος ὁ Καμπούρογλου ἄλλωστε τὸ συνδυάζει μὲ τὸ ἐπώνυμο Μελάς, ὅταν γράφει στὴν παρένθεσι «ἂν μὴ Μελάς».

2) «Ὁ ὡς Ἡγούμενος γνωστὸς Ἐπιφάνιος οὗτος, Μέλος ἐπονομαζόμενος» σύμφωνα μὲ τὸ σημεῖωμα τοῦ Πιττάκη:

Μᾶς εἶναι γνωστὸ, μὲ βάσι πάντοτε τὸ βιβλίον «Μιὰ οἰκογένεια - Μιὰ ἱστορία» σελ. 37, 38, 46—49, ὅπως καὶ παραπάνω, πὼς τὸ ὄνομα τῆς οἰκογένειας Μελά στὸν 16ο αἰῶνα καὶ πρὶν ἦταν Μέλας καὶ ἐγίνε ἀργότερα Μελανᾶς ἢ Μελανιάς γιὰ νὰ καταλήξῃ στὴ γραφὴ Μελάς μόνον στὶς ἀρχὲς τοῦ 18ου αἰῶνα. Ἐδῶ ὁ Πιττάκης μπορεῖ νὰ μὴ κάνῃ λάθος. Τὸ πιθανώτερον εἶναι κάποια παραφθορὰ ἢ ἀλλοίωσις τοῦ «Μέλας» εἰς «Μέλος», γιὰτὶ βλέπουμε νὰ ἐπαναλαμβάνεται τὸ Μέλος καὶ ἀργότερα στὸν 18ο αἰῶνα ὅπως παρακάτω.

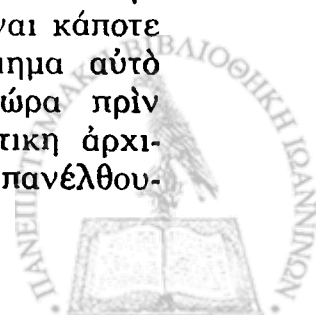
3) Γεώργιον Μέλον (1732) ἀποκαλεῖ ἐπίσης ὁ Ἰ. Βελούδιος ἀπόγονον τῆς οἰκογένειας τοῦ Ἐπιφανίου Ἡγουμένου. Ὁ Καμπούρογλου δέχεται, πὼς ὁ Γ. Μέλος, πού ἔζησε ἓνα αἰῶνα ἀργότερα ἀπὸ τὸν Ἐπιφάνιο Ἡγούμενον ἦταν ἀπὸ τὴν οἰκογένεια τοῦ τελευταίου τούτου.

4) Ἀπὸ τὰ παραπάνω πληροφοροῦμαστε, πὼς ὁ Ἐπιφάνιος Ἡγούμενος ἢ Μέλας εἶχε ἰδρύσει καὶ Σχολὴ ὀνομαστὴ στὰς Ἀθήνας. Μᾶς γίνεται λοιπὸν φανερό, πὼς οἱ εὐεργεσίαι τοῦ Γιαννιώτη αὐτοῦ δὲν εἶχαν περιορισθῆ μόνον στὴν πατρίδα του.

Γιὰ ἓναν Ἠπειρώτη σὰν τὸν Ἐπιφάνιο πρέπει ν' ἀσχοληθοῦν οἱ εἰδήμονες, οἱ ἱστοριοδίφες καὶ στὴν περίπτωσί μας εἶναι ὅσοι μένουσιν στὴ Βενετία ὅπου τὰ σχετικὰ ἀρχεῖα στὴν πόλι αὐτῆ, πού ἔδρασε καὶ πλούτισε ὁ μέγας αὐτὸς Ἕλληνας ἀπὸ τοὺς πρωτοπόρους ἂν ὄχι ὁ πρωτοπόρος τῆς Ἑλληνικῆς μεταβυζαντινῆς παιδείας, πού ἀπὸ τότε οὐσιαστικὰ σημειώνεται ἡ ἀναγέννησις τοῦ σκλαβωμένου Ἔθνους. Δὲν εἶναι χωρὶς σημασία, γιὰ νὰ μὴ ποῦμε ὅτι εἶναι οὐσιῶδες, νὰ ἐξακριβωθῆ ἂν τὸ ἐπώνυμο «Ἡγούμενος» εἶναι παρατσούκλι καὶ ἐὰν ναί τότε πὼς εἶναι τὸ πραγματικόν; Ὁ πὼς ἀρμόδιος γιὰ ἓνα τέτοιον ζήτημα εἶναι καὶ πάλιν ὁ ἀκούραστος ἐρευνητὴς ὁ Κων. Δ. Μέρτζιος, στὸν ὁποῖον ἀπευθυνόμεσθε ἂν καὶ μὲ τοῦτο κάνουμε κατάχρησι τῶν σεβαστῶν μας, ἀλλὰ θαλερῶν γηρατειῶν του.

Β'. Ὀλίγα ἀπὸ τὸ ἀρχεῖο τῆς οἰκογένειας Μισίου

Πάντοτε εἶχαμε τὴν ἐλπίδα, πὼς στὸ ἀρχεῖο τῆς ἀρχοντικῆς αὐτῆς οἰκογένειας θὰ μπορούσαμε νὰ βροῦμε κάτι τὸ ἐνδιαφέρον. Τελευταῖα ἀπευθυνθήκαμε στὴν Κυρία Χαρίκλεια Μισίου σύζυγο τοῦ πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἀποβιώσαντος Λεάνδρου Μισίου, πού ἦταν καὶ ὁ τελευταῖος ἐκ τοῦ κλάδου τῆς οἰκογένειας τοῦ διαμένοντος στὰ Ἰωάννινα. Ἡ Κυρία Μισίου καταβάλλει κόπο ἀρκετὸ καὶ δαπάνες ὄχι μικρὰς γιὰ νὰ διατηρῆται τὸ παλιὸ ἀρχοντόσπιτο τῆς οἰκογενείας, πού εἶναι σήμερον μοναδικὸ σπίτι στὰ Γιάννινα μὲ τὴν παλιὰ Γιαννιώτικη ἀρχιτεκτονική. Καὶ διερωτῶμαι τί θ' ἀπογίνῃ τὸ μουσειακὸ αὐτὸ ἀρχοντόσπιτο μὲ τὴ Γιαννιώτικη τυπικὴ του διαρρύθμισι καὶ τὴν παλιὰ τῆς ἐποχῆς ἀκόμη ἐπίπλωσι, ὅταν δὲν θὰ εἶναι κάποτε σὲ θέσι ἢ Κυρία Μισίου νὰ φροντίζῃ καὶ νὰ διατηρῆ τὸ κόσμημα αὐτὸ τῆς πόλεως; Δὲν θὰ πρέπει νὰ βρεθῆ κάποια λύσις ἀπὸ τώρα πρὶν νὰ εἶναι πολὺ ἀργά; Γιὰτὶ αὐτὸ τὸ σπίτι ἐκτὸς ἀπὸ τὴ Γιαννιώτικη ἀρχιτεκτονικὴ κλείνει καὶ παλιὰς καὶ νεώτερες δόξαι. Καὶ τώρα ἄς ἐπανέλθου-

με ἔπειτα ἀπὸ τῆ μικρῆ αὐτῆ παρέκβασι σὶ τὸ θέμα μας.

Ἡ κυρία Μίσιου παρὰ τὶς προσπάθειές της δὲν μπόρεσε ν' ἀνεύρη παρὰ δύο μόνον ἔγγραφα καὶ αὐτὰ ὄχι πολὺ παλιά, γιὰ τὸ ἀρχεῖο, πὺ τηροῦσε ἡ οἰκογένεια καταστράφηκε ὅταν βομβαρδίστηκε ἡ ἀρχοντικὴ οἰκία Μίσιου τὸ 1941. Ἐπειδὴ ὅμως καὶ τὰ ἐλάχιστα αὐτὰ παρουσιάζουν κάποιον ἐνδιαφέρον καὶ ἡ κυρία Μίσιου εἶχε τὴν καλωσύνη νὰ μᾶς τὰ παραχωρήσῃ θὰ γράψουμε τὰ παρακάτω:

Ὅπως μᾶς εἶναι γνωστὸ ὁ Ἀλέξιος Μ. Μίσιος (περίπου 1720) ἄρχων Προστέλνικος, πὺ γυναῖκα του ἦταν ἡ ἀδελφὴ τῶν περιφήμων Μαρκησιῶν, τῶν ἀδελφῶν Μαρούτσι («Σελίδες τῆς Ἡπείρου» Λ. Ι. Μελά σελ. 121) εἶχε γιοὺ τὸν Μιχαὴλ Μίσιον. Οὗτος εἶχε δύο γιοὺς καὶ δύο θυγατέρες τοὺς Ἀλέξιο, Στέφανο, Εὐκχημία καὶ Αἰκατερίνη ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἡ μὲν Εὐκχημία (Χήμιω) εἶχε παντρευτεῖ τὸν Ἰωάννη Λ. Μελά, ἡ δὲ Αἰκατερίνη τὸν Ἰωάννη Β. Λιάμπεη. Ὁ Μιχαὴλ Μίσιος ἀπεβίωσε ἀδιάθετος τὸ θέρος τοῦ 1839 καὶ γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ τὰ παιδιά του προέβησαν σὲ διανομὴ τῆς πατρικῆς περιουσίας ὅπως τὰ πιδ κάτω ἔγγραφα.

1) Ἐγγραφο α.

«Ἡ ὑποφαινομένη Αἰκατερίνη θυγάτηρ τοῦ ποτὲ Μιχαὴλ Μήσιου καὶ τῆς Ἑλένης Ἀλεξίου Κρομμύδη σύζυγος Ἰωάννου Βασιλείου Λιάμπεη ὁμολογῶ διὰ τοῦ παρόντος μου ὅτι διὰ τὸν πρὸ τριῶν περίπου ἔτων ἐπισυμβάντα θάνατον εἰς τὸν μακαρίτην πατέρα μας Μιχαὴλ Μήσιον καὶ ἐκ τούτου ἀποβιώσαντος ἀδιάθετος ἔλαβον σήμερον εὐχαρίστως παρὰ τῶν ἀδελφῶν μου Ἀλεξίου καὶ Στεφάνου Μιχαὴλ Μίσιου τὸ ἀνήκον μου μερίδιον ἔξ ἀπάσης τῆς πατρικῆς μου κλητῆς καὶ ἀκινήτου περιουσίας εἰς γρόσια μετροητὰ χιλιάδας εὐδομηῆντα γρ. 70.000, καὶ οὕτω μνίσκουν ἔξοφλημένοι καὶ ἀκαταζήτητοι παρ' ἐμοῦ καὶ τῶν κληρονόμων μου οἱ εἰρημένοι ἀδελφοί μου διὰ τὸ ἀνάλογόν μου ἐπὶ τῆς οἰθησίας πατρικῆς μου κλητῆς καὶ ἀκινήτου περιουσίας εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα. Ὅθεν καὶ εἰς ἔνδειξιν δίδω τὸ παρόν μου εἰς χεῖρας τῶν ἄνωθεν ἀδελφῶν μου ἵνα ἔχη τὸ κῦρος καὶ τὴν εὐχὴν ἐν παντὶ καιρῷ, τόπῳ καὶ κριτηρίῳ δικαιοσύνης, ὑποφαινομένη ἐνώπιον τῶν σηνυποφαινομένων μαρτύρων.

Τῆ α Μαΐου 1842 Ἰωάννινα»

Ἐπογράφου

Αἰκατερίνη θυγάτηρ Μιχαὴλ Μίσιου, καὶ σύζυγος τοῦ Ἰωάννου βασιλείου Λιάμπεη βεβαιῶ
Ἰωάννης Β. Λιάμπεης μαρτυρῶ
Δημήτριος Δρόσος μαρτυρῶ
Δημήτριος Ζώτογλου μαρτυρῶ
Γεώργιος Μακρὺς μαρτυρῶ

Ἀπὸ τὸ πιδ πάνω ἔγγραφο μᾶς γίνεται φανερό, πὺς σύζυγος τοῦ Μιχαὴλ Ἀ. Μίσιου ἦταν ἡ Ἑλένη θυγατέρα τοῦ Ἀλεξίου Κρομμύδη, πὺ ἦταν κι αὐτὴ μιὰ ἀπὸ τὶς τρεῖς θυγατέρες τοῦ Ἀλεξίου Κρομμύδη, πὺ πάντρεψε ὁ Ἀλῆ Πασᾶς ἀπὸ... μεγαλοψυχία!! τοῦ μὲ τρεῖς πλούσιους νέους τῶν Γιαννίνων τοὺς Κ. Ἀθανασίου, Ν. Μακρῆ καὶ Μιχ. Μίσιον, ἀφοῦ δηλητηρίασε τὸν πατέρα τῶν κοριτσιῶν καὶ σφετερίσθηκε ὅλη του τὴ μεγάλη περιουσία. Ἀπὸ παραδρομὴ λοιπὸν ἀναγράφεται σὶ τὰ «Ἡπειρωτικὰ Χρονικὰ» ἔτος 3ον 1928 σελ. 231 ὡς πατέρας τῶν τριῶν αὐτῶν κοριτσιῶν ὁ Στέφανος ἀντὶ ὁ Ἀλέξιος. Ἀπὸ τὴν αἰτία αὐτὴ παρασυρθήκαμε καὶ ἡμεῖς καὶ γράψαμε σὶ τὸ βιβλίο μας «Σελίδες τῆς Ἡπείρου» σελ. 124 Στέφανος ἀντὶ Ἀλέξιος. Ὅρθα ὡστε

αναγράφει ὁ Π. Ἀραβαντινὸς στὴ «Χρονογραφία τῆς Ἠπείρου» τ. II σελ. 267—270 Ἀλέξιο Κρεμμύδη ἀντὶ Στέφανο.

Τὸ προηγούμενο ἔγγραφο μᾶς κάνει νὰ θεωρήσουμε σὰν πρὸ σωστῆ γραφῆ τοῦ ἐπωνύμου τῆς ἀρχοντικῆς αὐτῆς οἰκογένειας, πού μέχρι σήμερα ἀρκετὰ ἐδεινοπάθησε, τὸ «Κρομμύδης».

2) Ἐγγραφο 6.

Τὸ ἔγγραφο αὐτὸ μὲ ἡμερομηνία 10 Σεπτεμβρίου 1846 συντάχθηκε ἐπίσης στὰ Γιάννινα ὅπου καὶ ὑπογράφηκε ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς Μίσιο τὸν Ἀλέξιο καὶ Στέφανο καὶ τὴν ἀδελφή τους Εὐχημία (Χήμω) Λ. Μελᾱ.

Πρόκειται γιὰ ἓνα χρεοπιστωτικὸ λογαριασμὸ μὲ ἐπικεφαλίδα

«ἠ ἀδελφή μας Χήμω σύζυγος ποτὲ Ἰωάννου Μελᾱ»

Σ τὴν πίστωσι: ἀναγράφονται διάφορα ποσὰ τὸ σύνολο τῶν ὁποίων ἀνέρχεται σὲ γρόσια 213.449 καὶ μὲ διάφορες αἰτιολογίες ὅπως:

Διάφορα εἰσοδήματα λειβαδίων καὶ λοιπὰ τῶν ἐτῶν 1839—1846 ὅπως καὶ τόκοι καὶ ἀνατοκισμὸς Γρ. 62.864.—

Γρ. 62.864

Ἐπίσης ὅσα ἀπὸ κληρονομίαν Σάρορου ὅπως καὶ τόκοι καὶ ἀνατοκισμὸς Γρ. 36.075

» 36.035

Ἐσαύτως «ὅσα τὸ ἀνάλογόν της ἀπὸ τὴν πατρικὴν μας κινήτην καὶ ἀκίνητον περιουσίαν κεφαλαίου Γρ. 70.000 καὶ ὁ τόκος καὶ ἀνατοκισμὸς αὐτῶν ἀπὸ α' Μαΐου 1842 ἕως α' Σεπτεμβρίου 1846 χρόνων καὶ μηνῶν Γρ. 44.550 τὸ ὅλον Γρ. 114.550»

» 114.550

Γρ. 213.449

=====

Σ τὴ χρέωσι: ἀναγράφονται διάφορες δαπάνες, πού ἔγιναν γιὰ τὴν Εὐχημία Λ. Μελᾱ ὅπως:

Διὰ ζωοτροφίαν της (ἐννοεῖ τροφίμα) Γρ. 5.500 τὸ χρόνο γιὰ 7 χρόνια 1839/1846 —διὰ μετροπτά— διὰ εἶδη πού τῆς ἔφερε ὁ ἀδελφός της Στέφανος ἀπὸ Κορφούς — Διὰ μίαν γούνα της ἀπὸ Ἀσβεστᾶν καὶ Σιντροφία — Καὶ διάφορες ἄλλες δαπάνες καὶ τόκους

Γρ. 50.449

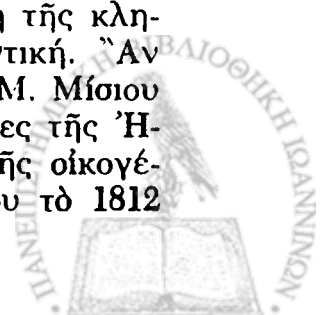
«1846 Σεπτεμβρίου α' ὅσα πρὸς ἐξίσωσιν τοῦ παρόντος καὶ διὰ τὰ ὁποῖα σήμερον τῆς ἐδόθη χρεωστικὴ μας

» 163.000

Γρ. 213.449

=====

Τὰ δύο πρὸ πάνω ἔγγραφα μᾶς φανερώνουν, πὼς αἱ οἰκογένειες Μίσιου, Μελᾱ καὶ Λιάμπεη συμφώνησαν γιὰ τὴ διανομὴ τῆς περιουσίας τοῦ ἀποβιώσαντος τὸ 1839 Μιχ. Μίσιου. Ἡ ἐπὶ μίᾳ τριετία (1839—1842) καθυστέρησις γιὰ τὴ διανομὴ τῶν κληρονομικῶν μεριδίων μὲ τὴν Αἰκατερίνην Λιάμπεη καὶ ἐπὶ μίαν ἑπταετία (1839—1846) μὲ τὴν Εὐχημία Μελᾱ θὰ προῆλθε ἀπὸ κάποια ἀσυμφωνία ἀνάμεσά τους. Δὲν μᾶς εἶναι δυνατὸ νὰ γνωρίζουμε βάσει τίνων περιουσιακῶν στοιχείων ἔγινε ὁ ὑπολογισμὸς γιὰ τὴ διανομὴ τῆς κληρονομηθείσης περιουσίας, πού πιθανώτατα πρέπει νὰ ἦταν σημαντικὴ. Ἐν ἀληθεῖ ὑπ' ὄψιν τὰ ὅσα γράφει ὁ Holland γιὰ τὴν περιουσία τοῦ Μ. Μίσιου καὶ τὰ ὁποῖα δημοσιεύει ὁ γράφων τὸ παρὸν στὸ βιβλίον του «Σελίδες τῆς Ἠπείρου» σελ. 123 μπορεῖ ν' ἀντιληφθῆ κανεὶς τὸν πλοῦτο αὐτῆς τῆς οἰκογένειας. Ὁ Holland ἀναβιβάζει τὸ κατ' ἔτος εἰσόδημα τοῦ Μ. Μίσιου τὸ 1812

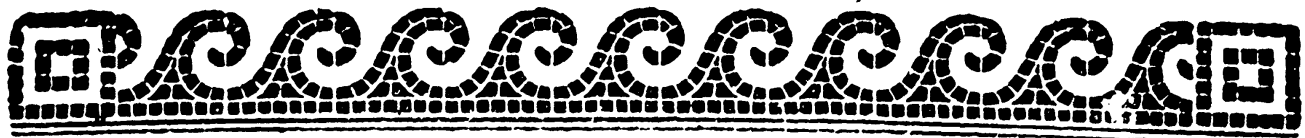
είς τὸ ποσὸν τῶν χρυσῶν λιρῶν Ἀγγλίας 1.000, πού με τὴν ἀνταλλακτικὴ ἀξία τῆς ἐποχῆς ἦταν πολὺ μεγάλο (τούλάχιστον ἑκατὸ φορές περισσότερο συγκρινομένη με τὴ σημερινή). Ὁ Holland, πού ἦταν φιλοξενούμενος τῆς οἰκογένειας Μίσιου γράφει ἐπίσης: «Αὐτὰ τ' ἀναφέρω, ἀπὸ τὴν πείρα, πού ἀπέκτησα με τὴν μεταξὺ μας (ἐννοεῖ τὸν Μ. Μίσιου) συχνὴ συνομιλία...».

Ἀπὸ ὅσα λοιπὸν ἀναφέραμε παραπάνω σχετικὰ με τὴν παρουσίᾳ τοῦ Μ. Μίσιου θὰ θεωρηθῆ μικρὸ τὸ ποσὸν τῶν γροσίων 70.000, πού παραδέχτηκε νὰ λάβῃ σὰν κληρονομικὸ μερίδιο ἢ κάθε μιὰ θυγατέρα του. Τοῦτο ὅμως μπορεῖ νὰ ἐξηγηθῆ ἂν ληφθῆ ὑπ' ὄψιν καὶ ἡ προίκα, πού τοὺς εἶχε δοθῆ καὶ ἡ ὁποία δὲν θὰ ἦταν εὐκαταφρόνητη. Ἀναφορικὰ σ' αὐτὸ θὰ παραθέσουμε ἕνα ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴν περιγραφὴ τοῦ Hughes γιὰ τοὺς γάμους τοῦ Ἰωάννου Λ. Μελά τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1814 με τὴν Εὐχημίᾳ Μίσιου καὶ πού ἀναγράφεται στὸ βιβλίον «Μιὰ οἰκογένεια - Μιὰ ἱστορία» σελ. 397—398: «... (Ἡ νύφη)... ἦταν μεγαλοπρεπέστατα ντυμένη καὶ ἡ ἀξία τῶν κοσμημάτων με τὰ ὅποια ἦταν στολισμένη μποροῦσαν νὰ ἐκτιμηθοῦν σὲ δύο χιλιάδες λίρες (ἐννοεῖ λίρες χρυσῆς Ἀγγλίας περίπου...) καὶ ἐξακολουθεῖ: «... Ἦταν θυγατέρα τοῦ πρώτου ἄρχοντα τῶν Γιαννίνων καὶ ἡ προίκα τῆς διαδίδονταν πὺς ἦταν σημαντικώτατη.». Ἀνάλογη θὰ ἦταν καὶ ἡ προίκα τῆς μικρότερης θυγατέρας τοῦ Μίσιου τῆς Αἰκατερίνης.

Στὸν παραπάνω λογαριασμὸ τῆς Εὐχημίᾳς Λ. Μελά ἀναγράφεται καὶ κληρονομηθὲν ποσὸν ἀπὸ κληρονομία Σάρρου ἀρκετὰ δὲ σημαντικό, πού ἀνέρχεται σὲ Γρόσια 36.035, εἰς τὸ ὅποιον ποσὸν συμπεριλαμβάνονται καὶ οἱ τόκοι. Ὁ Σάρρος αὐτὸς πρέπει νὰ ἦταν στενὸς συγγενῆς τοῦ Μ. Μίσιου. Δὲν μᾶς εἶναι γνωστὸ περὶ ποίου Σάρρου πρόκειται. Τὸν μόνον Σάρρον τῆς ἐποχῆς, πού γνωρίζουμε εἶναι ὁ Δ. Σάρρος στὴν Κωνσταντινούπολι τὸ 1818, ὅπως ἀναγράφεται στὸ βιβλίον «Μιὰ οἰκογένεια - Μιὰ ἱστορία» Σελ. 402: «Ἡ καταγραφή τῶν συνδρομητῶν (Σ. διὰ τὸν Φιλολογικὸν τηλέγραφον Βιέννης) γίνεται παρὰ τοῖς ἀκολουθοῦσι φιλογενέσι. — Ἐν Κων/πόλει παρὰ τῷ ἐντιμολογιωτάτῳ κ. Δ. Σάρρῳ...». Ὁ τελευταῖος αὐτὸς γεννήθηκε στὴ Βίτσα τὸ 1784 καὶ σπούδασε στὰ Γιάννινα στὴ Σχολὴ Καπλάνη με τὸν Ψαλῖδα. Κατὰ τὸ 1815 μετέβη στὴν Κων/πολι ὅπου ἐμπορεύθηκε. Τὸ 1821 κατὰ τὸν διωγμὸ τῶν Ἑλλήνων με κίνδυνον τῆς ζωῆς του κατώρθωσε νὰ φυγαδεύσῃ πολλοὺς Ἕλληνας καὶ δαπάνησε γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ πολλὰ χρήματα ἀπὸ τὴν προσωπικὴ του παρουσία. Κατώρθωσε τελικὰ νὰ διαφύγῃ στὴν Ὀδησσὸ με τὴν οἰκογένειαν Μουρούζη καὶ ἀργότερα ἐγκαταστάθηκε στὸ Βουκουρέστι, ἀπεβίωσε δὲ τὸ 1858.

Δὲν φαίνεται ὅμως νὰ εἶναι ὁ Δ. Σάρρος, πού ἄφησε τὴν κληρονομίαν στοὺς Μίσιους, γιὰτὶ αὐτὸς εἶχε παιδιά, τὸ ἐλάχιστον μιὰ θυγατέρα, πού εἶχε παντρευτεῖ ἕνα Γερμανὸ καὶ ἀπόγονοί τῆς ὑπάρχουν καὶ σήμερα, ὅπως μᾶς γνώρισεν ὁ Γ. Σάρρος γυμνασιάρχης στὴν Ἀθήνα.

Στὰ μέσα τοῦ 17ου αἰῶνα ζοῦσε ὁ Νικόλαος Σάρρος Ἡπειρώτης καὶ μᾶλλον ἀπὸ τὸ χωριὸ τοῦ Ζαγοριοῦ τῆ Βίτσα καὶ ὁ ὁποῖος στὸ τέλος αὐτοῦ τοῦ αἰῶνα μετέβη στὴ Βενετία ὅπου ἴδρυσε τυπογραφεῖο. Δὲν εἶναι διόλου ἀπίθανο κάποιος ἀπόγονός του νὰ ἄφησε τὴν κληρονομίαν. Οἱ Μίσιου, πού κατὰγονταν ἀπὸ τὸ Μονοδέντρι ὅπου διατηροῦσαν καὶ μεγάλο ἀρχοντικὸ θὰ εἶχαν σχέσεις με τὴ γειτονικὴ Βίτσα καὶ ὄχι ἀπίθανο καὶ σχέσεις ἐπιγαμίας. Ἐξηγεῖται ἔτσι μιὰ συγγένεια τῶν δύο οἰκογενειῶν Μίσιου καὶ Σάρρου. Τὸ ἐνδεχόμενον νὰ ἦταν κάποιος ἀπόγονος τοῦ Νικ. Σάρρου, ὅπως πρὸ πάντων μᾶς κάνει νὰ τὸ πιστεύουμε, γιὰτὶ ὁ Μ. Μίσιος ἦταν στενὸς συγγενῆς τῶν ἐν Βενετίᾳ Μαρούτσηδων, ἀφοῦ ἡ μάνα του ἦταν ἀδελφὴ τους καὶ ἔτσι εἶχε στε-

Ἀρχιμανδρίτου
ΦΙΛΑΡΕΤΟΥ ΑΠ. ΒΙΤΑΛΗ
Πρωτοσυγκ. Ἱεροκήρυκος
Νικοπόλεως

ΤΑ ΔΙΑ ΤΟΥΣ ΕΥΕΡΓΕΤΑΣ ΤΗΣ ΠΡΕΒΕΖΗΣ ΤΕΛΟΥΜΕΝΑ ΚΑΤ' ΕΤΟΣ ΙΕΡΑ ΜΝΗΜΟΣΥΝΑ

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

Ἐνδιατρίβοντες περὶ τὴν ἄγνωστον ἐν πολλοῖς ἱστορίαν τῆς ἀγαπητῆς Πρεβέζης, διεκδιώσαμεν ὡραιότατην καὶ τὰ μάλιστα συγκινητικὴν ἐκδήλωσιν αὐτῆς, ἀπὸ ἀμνημονεύτων ἐτῶν καθιερωμένην, πρὸς τιμὴν καὶ μνήμην τῶν αἰοδύμων ἰδρυτῶν καὶ εὐεργετῶν τῶν ἐν αὐτῇ ἐκκλησιαστικῶν, ἐκπαιδευτικῶν καὶ λοιπῶν φιλανθρωπικῶν καθιδρυμάτων καὶ κληροδοτημάτων.

Ἦχθημεν, ὄθεν, εἰς τὴν ἀπόφασιν, ὅπως ταύτην φέρωμεν εἰς τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος, τοῦτο μὲν πρὸς παρουσίᾳσιν τῶν ὡς εἴρηται εὐεργετῶν καὶ ἔξαρσιν τῶν εὐγενῶν συναισθημάτων τῆς εὐεργετουμένης πόλεως, τοῦτο δὲ πρὸς ὑπόμνησιν καὶ συμμόρφωσιν τῶν ἐπιγενομένων.

Φ. Β.

Ἄφ' ἧς ἐνεφανίσθησαν εἰς τὸ προσκήνιον τῆς ἱστορικῆς ζωῆς τῆς Πρεβέζης ἄνδρες ἢ γυναῖκες, ἐξόχως φιλοπάτριδες, οἵτινες ἀνεδείχθησαν, ποικιλοτρόπως, ἐν ζωῇ ἢ μετὰ θάνατον, εὐεργέται αὐτῆς, ἐθεωρήθη, ἀπὸ μέρους τῆς πόλεως ταύτης, ἐπιβεβλημένον, ὅπως ἐξ ἑνὸς μὲν ἐκδηλοῦται ὁ πρὸς τὴν μνήμην αὐτῶν ἀπαραμείωτος σεβασμὸς καὶ τὸ αἶσθημα τῆς βαθυτάτης εὐγνωμοσύνης, ἐξ ἑτέρου δ' ἐξαίρηται καὶ προβάλλεται, εἰς τὸ διηνεκές, τὸ ἔξοχον ὄντως καὶ ἀξιομίμητον αὐτῶν παράδειγμα.

Τοῦντεῦθεν, πλὴν τῶν, συμφώνως τῇ διατυπωμένη ἐν τῇ διαθήκῃ θελήσει, διεξαγομένων ἐτησίων μνημοσύνων αὐτῶν¹, ἀπεφασίσθη καὶ καθιερωθῆ, ἵνα πανδήμως τελῆται, κατ' ἔτος, ἐν ἡμέρᾳ Κυριακῇ, ἐπίσημον, καὶ δὴ ἀρχιερατικόν μνημόσουνον, ἐν τῷ ἐν Πρεβέζῃ Μητροπολιτικῷ Ἱ. Ναῷ τοῦ Ἁγίου Χαραλάμπους. Ἡ ἡμερομηνία ὅμως δὲν ἦτο εἰσέτι σαφῶς καθωρισμένη, διὰ τὸν λόγον, ὅτι ἡ περιοχή ἐστερεῖτο τότε ἰδίου ἀρχιερέως, ἔπρεπε δ' ὡς ἐκ τούτου ν' ἀναμένηται ἢ ἐξ Ἄρτης ἄφιξις τοῦ οἰκείου Ἱεράρχου, ὑπὸ τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ ὁποίου ὑπήγετο ἡ Πρέβεζα, πρὸ τοῦ 1881. Οὐ μὴν συνήθως συνέπιπτε τὴν Μεγάλην Τεσσαρακοστὴν ἢ εἰς τὴν Πρέβεζαν ἔλευσις τοῦ Μητροπολίτου Ἄρτης, οὗ ἕνεκα τελικῶς ἐπεκράτησε νὰ τελῆται τὸ ἐν λόγῳ ἐ-

1. Ὁρα Βιτ ἀλ η Φιλαρέτου, Ἀρχιμανδρίτου, Ἡ ἠθικὴ ἀκτινοβολία τῶν Τριῶν Ἱερομαχῶν, ἐν Ἀθήναις 1968, ἔνθα ἐν τῇ ὑπ' ἀριθ. 32 ὑποσημειώσει γράφονται ἀρχοῦντως ἱκανὰ ἐπ' αὐτοῦ.

πίσημον μνημόσυνον αὐτὴν τὴν περίοδον, καὶ δὴ τῇ λαμπρᾷ Κυριακῇ τῆς Ὁρθοδοξίας, ἐν «μονωκκλησίᾳ» οχολαζουσῶν δῆλον ὅτι κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν, τῶν λοιπῶν ἐκκλησιῶν, ὥστε οὐ μόνον σύμπαν τὸ ἱερατεῖον, ἀλλὰ καὶ ἅπαν τὸ χριστεπώνυμον πλήρωμα τῆς πόλεως νὰ δύναται νὰ συμμετέχη τῆς τοιαύτης εὐγνώμονος ἐκδηλώσεως αὐτῆς.

Ἐν τῷ ἀρχαιοτέρῳ —ἐξ ὅσων διεσώθησαν μέχρι τοῦδε— Κώδικο τῆς ἐν Πρεβέζῃ Ἱερᾶς Μητροπόλεως, καὶ ἐν τῇ σελ. 203, εὗρομεν πίνακα φέροντα τὴν ἐξῆς ἐπικεφαλίδα:

«Τὰ ὀνόματα τῶν Εὐεργετῶν τῆς Κοινότητος ταύτης ὧν ὀφείλει μνημονεύειν ὁ Ἀρχιερεὺς κατὰ τὴν ἐπέτειον ἐπίσημον Θεῖαν Μυσταγωγίαν εἰοὶ τάδε:»

Καίτοι δ' ὁ ἐν λόγῳ πίναξ, δὲν φέρει ἡμερομηνίαν συντάξεως αὐτοῦ, ἐν ἰσοσούτῳ ἐμφανῶς καταδηλοῦται, ὅτι οὗτος αὐτόθι κατεστρώθη ὑπὸ τοῦ, τὰ πρῶτα φέροντος ἐν Πρεβέζῃ, δημογέροντος καὶ γραμματέως τῆς ἐν Πρεβέζῃ ἐκκλησιαστικῆς Δημογεροντίας, Ἀθανασίου Ἀθανασιάδου, καγκελλαρίου, μεταξὺ Φεβρουαρίου καὶ Αὐγούστου τοῦ ἔτους 1867, ὡς καταδείκνυται ἔκ τε τῆς προηγουμένης καὶ τῆς ἐπομένης πράξεως.

Τὰ διαλαμβανόμενα δ' ἐν αὐτῷ ὀνόματα εἶναι τὰ ἀκόλουθα, μετὰ τῶν μεταγενεστέρων προσθηκῶν, περὶ ὧν ἐν ταῖς ὑποσημειώσεσι γίνεται λόγος:

Ἀμβροσίου Ἀρχιερέως².

Ἀναστασίου Θεοφάνους, τοῦ ἀοιδίου ἱδρυτοῦ τῆς Θεοφανείου ταύτης

Σχολῆς καὶ τῶν λοιπῶν ἐλεσθετῶν.

Παναγιώτου Ἱερέως, Τζουράκη.

Θεοδώρου Βαρζέλη.

Δημητρίου Βάλκου.

Θεοδώρου Ζυγούρη.

Ἀθανασίου Ἀθανασιάδου³.

Γεωργίου Γιούργα (ἢ Μηνᾶ).

Ροζίνης Γιακουμῆ Ἀντωνοπούλου.

Γιαννούλας Ἀθανασιάδου καὶ Ἰωάννου Ἀθανασιάδου⁴.

Σπυρίδωνος Καραμάνη.

Αἰκατερίνης Τσιντώση.

Ἀργυρῆς Δεληγιάννη.

2. Ἐπιθι ἡμετέραν ἐπ' αὐτοῦ ἐργασίαν, δημοσιευθεῖσαν ἐν τῷ περιοδ. «Ἡπειρωτικῇ Ἑστία», ἔτ. ΣΤ (1957).

3. Ἐπ' ἄλλης χειρὸς προσετέθη μετέπειτα, καθ' ὅσον ὁ Νικοπόλεως Ἀμβρόσιος πρὸς Κύριον ἐξεδήμησε τὸ 1885, κατὰ μῆνα Αὐγούστου (βλ. Βιτάλη Φιλαρέτου Ἀρχιμ., Ἀμβρόσιος ὁ Κωνσταντινίδης, Μητροπολίτης Νικοπόλεως, ἐν «Θρησκευτικῇ καὶ Ἠθικῇ Ἐγκυκλοπαίδειᾳ» τόμ. Β', στ. 282—283, Κώδιξ Α' Πρακτικῶν τῆς ἐν Πρεβέζῃ Δημογεροντίας (1882—1894), σελ. 32).

4. Ἐπὶ ἑτέρας χειρὸς, δι' ἄλλης μελάνης, προσετέθη εἴτα, δοθέντος ὅτι αὐτὸς οὗτος, ὡς δείκνυται, ὁ Ἀθαν. Ἀθανασιάδης, ἔγραψε τὸν ὑπ' ὄψιν κατάλογον, θανὼν τῇ 5ῃ Ἀπριλίου 1885 (ἴδρα «Ὁ Κώδιξ Β'» τῆς ἐν Πρεβέζῃ Ἱερᾶς Μητροπόλεως (1873—1883), σελ. 280).

5. Τοῦτο τὸ τελευταῖον προσετέθη διὰ χειρὸς τοῦ ἀνταδέλφου αὐτοῦ Ἀθανασίου, μετὰ τὸν θάνατον ἐκείνου, ἐπισυμβάντα τῇ 19ῃ Ἰανουαρίου 1883 (ἴδρα ἔνθ. ἀνωτ., σελ. 249).

Θεοδώρου Τσιντώση⁶.
 Ἀθανασίου Ζυγούρη⁷.
 Ἀναστασίου Καλοῦ⁸.
 Ἰγνατίου Ἱερομονάχου⁹.
 Κοντύλως Παρούση.

μνησθεῖν Κύριος ὁ Θεὸς ἐν τῇ Βασιλείᾳ Αὐτοῦ.
 Ἀθανάσιος Ἀθανασιάδης γέγραφα.

Σοφούλας Χρόνη, Κυράννης, Χρυσούλας, Ἑλένης, Ἀντωνίου Θωμᾶ Πάρλα¹⁰. Γεωργίου (Α.) Αὐγερινοῦ¹¹. Σπυρίδωνος Αὐγερινοῦ¹². Πέτρου Σκεφερέως καὶ τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ Μαρίας. Βασιλείου Τσακαλώτου καὶ τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ Ἀγγελικῆς. Σωτηρίου Κερασσίτου¹³. Χαραλάμπους καὶ Εὐαγγελινῆς Βίτσα. Ἰωάννης Ζουμπούλης¹⁴.

Διὰ τῆς αὐτῆς χειρὸς ἐγράφησαν ἐπευσμένως, πρὸ τοῦ τελευταίου ὀνόματος, καὶ τὰ τῶν Ἰωάννου, Γιαννούλας Ἀθανασιάδου, ὡς καὶ τὰ τῶν Χρυσούλας, Θωμᾶ, Ἑλένης Πάρλα, διαγραφέντα εὐθύς, διότι διεπίστωσεν ὁ γράψας ἐκ τῶν ὑστέρων, ὅτι πάντα ταῦτα συμπεριλαμβάνοντο καὶ ἀνωτέρω¹⁵.

Ἐν ἔτει 1895 συνέπεσεν ὁ Μητροπολίτης Νικοπόλεως Κωνσταντῖνος νὰ διατελῆ συνοδικὸς Σύνοδος ἐν τοῖς ἐν Κωνσταντινουπόλει Πατριαρχείοις. Τούτου ἕνεκα λόγος ἐγένετο, ἂν ἔδει νὰ τελεσθῆ τὸ καθιερωμένον μνημόσυνον τῶν εὐεργετῶν ἐν μονωκκλησίᾳ, ἐφ' ὅσον ἀπουσίαζεν ὁ ἀρχιερεὺς. Ἐντεῦθεν ἡ Δημογεροντία, εἰς τὴν συνεδρίαν αὐτῆς, τῆς 17ης Φεβρουαρίου 1895, ταῦτα ἀπεφάσισεν:

«Ἐπειδὴ ἀπὸ ἐτῶν ἐπεκράτησε καὶ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, ἵνα τῇ Κυριακῇ τῆς Ὁρθοδοξίας ἐν μονωκκλησίᾳ τελῆται Ἀρχιερατικὸν μνημόσυνον ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῶν ψυχῶν τῶν αἰοδιμῶν εὐεργετῶν τῆς Ὁρθοδόξου Κοινότητος τῆς πόλεως ταύτης, ἐφέτος δὲ κατὰ τινα ἀδέσποτον φήμην δὲν ἔπρεπε ἐν

6. Ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ Ἀθανασιάδου προσετέθη εἶτα, μετὰ τὸν συμβάντα θάνατον ἐκείνου τῇ 28ῃ Φεβρουαρίου 1874 (Αὐτόθι, σελ. 232).

7. Ὁμοίως ὁ αὐτὸς ἔγραψεν μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ, ἐπελθόντα τῇ 8ῃ Δεκεμβρίου 1874 (Ἐνθ. ἀνωτ., σελ. 82).

8. Ὁσαύτως, μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ, ἐπισυμβάντα ἐν Ἀθήναις, τὸν Μάιον τοῦ 1881 (Αὐτόθι, σελ. 219).

9. Προσθήκη καὶ αὕτη μεταγενεστέρα διὰ χειρὸς τοῦ Μητροπολίτου Ἄρτης—Πρεβέζης Σεραφεῖμ, δοθέντος, ὅτι ὁ Ἰγνατίος ἐξεδήμησε πρὸς Κύριον μετὰ τὸν Νοέμβριον τοῦ ἔτους 1875.

10. Ὁμοίως ὁ αὐτὸς Ἀρχιερεὺς ἐνέγραψε καὶ ταῦτα, πλὴν τῶν ὀνομάτων Ἑλένη, Πάρλα.

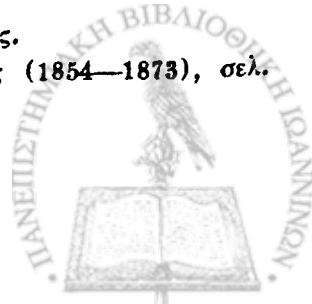
11. Ἄλλη γραφή. Οὗτος ἀπέθανε τῇ 24 Ἰουλίου 1877 (Ὁ Κῶδιξ Β' τῆς ἐν Πρ. Ἰ. Μ)λεως, ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 160.

12. Ὁσαύτως ἑτέρα γραφή, γενομένη μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ, ἐπελθόντος τῇ 16ῃ Ἰανουαρίου 1880 (βλ. Αὐτόθι, σελ. 182).

13. Ὁμοία γραφή. Ὁ Σωτήριος Ἀλεφαντόπουλος ἢ Κερασσίτης ἀπέθανε τῇ 30ῃ Σεπτεμβρίου 1880 (Αὐτόθι, σελ. 212).

14. Καὶ αὕτη ὑπῆρξε μεταγενεστέρα προσθήκη δι' ἑτέρας χειρὸς.

15. Ὅρα Ὁ Κῶδιξ Α' τῆς ἐν Πρεβέζῃ Ἱερᾶς Μητροπόλεως (1854—1873), σελ. 203.

μονωκκλησία νὰ τελεσθῆ τὸ μνημόσυνον, ἅτε ἀποδημοῦντος τοῦ Ἀρχιερέως ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὡς μέλους τῆς Ἁγίας καὶ Ἱερᾶς Συνόδου, ἀπεφάσισεν ἡ συνέλευσις, ὅπως διὰ πρακτικοῦ θεσπισθῆ καὶ τελεῖται κατ' ἔτος κατὰ τὴν εἰρημένην ἡμέραν ἐν μονωκκλησία τὸ ἐν λόγῳ μνημόσυνον, εἴτε παρόντος εἴτε ἀπόντος τοῦ Ἀρχιερέως, καθ' ὅσον δὲν γίνεται ἡ μονωκκλησία εἰς τιμὴν τοῦ Ἀρχιερέως, ἀλλ' ἡ πόλις σύμπασα, ὡς ἐν σῶμα, συνερχομένη ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐκδηλοῖ τὴν πρὸς τοὺς εὐεργέτας αὐτῆς ὀφειλομένην εὐγνωμοσύνην¹⁶.

Ἐπομένως οὕτως καθιεροῦται ἐπισημότερον καὶ ἀσφαλέστερον τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος μνημόσυνον τελούμενον ἔκτοτε, κατ' ἔτος, ἀνελλιπῶς, τῇ Κυριακῇ τῆς Ὁρθοδοξίας, ἐν μονωκκλησία, ἀρχιερατικὸν ἢ ἐν ἀνάγκῃ ἱερατικόν, τῇ συμμετοχῇ ἀπάντων τῶν ἱερέων τῆς πόλεως, συλλειτουργούντων.

Ἐν τούτῳ τῷ μεταξύ, ὁ ἀναγινωσκόμενος κατάλογος τῶν ἀοιδίμων εὐεργετῶν «τῶν ἐκπαιδευτικῶν καὶ φιλανθρωπικῶν καθιδρυμάτων» τῆς Πρεβέζης, ὁλοὲν καὶ περισσότερον συνεπληροῦτο διὰ νέων ὀνομάτων ἀνθρώπων συμβαλόντων ποικιλοτρόπως εἰς τὴν φιλανθρωπικὴν, πνευματικὴν, ἐκπολιτιστικὴν ζωὴν τῆς πόλεως καὶ τῆς ἐν γένει περιφερείας τῆς Πρεβέζης. Τὰ ὀνόματα τῶν οὕτωσι ἐγγραφέντων εἰς νέον κατάλογον γραφέντα μεταξύ τῶν ἐτῶν 1915—1920, εἶναι τὰ ἑξῆς:

«Ναθαναὴλ Ἀρχιερέως καὶ Δωροθέου¹⁷

Κοσμᾶ Ἀρχιερέως

Γεωργίου Ἀβέρωφ

Ἀγγελικῆς Αὐγερινοῦ

Πηνελόπης Καραγιαννοπούλου

Αἰκατερίνης Γρίβα

Βασιλείου Λέππα

Σπυρίδωνος καὶ Κοσμᾶ Ρέντζου

Ἀντωνίου Θεοχάρους

Περικλέους Κονεμένου

Νικολάου Περδικάρη

Σπυρίδωνος Γιακουμῆ

Κυράννης Μαρίας Βέτση

Κωνσταντίνου Παρούση

Γεωργίου Κονεμένου Βέη

Κωνσταντίνου Κολοβοῦ

Ἰωάννου Παχούμη

Διαμάντως Ἀθανασίου Ταράνα

Εὐρυδίκης Μπερετούλη

Ἀνδρέου Συγγροῦ

Χριστοφόρου Ροΐζου

Χρήστου Ψιλοδημήτρη

Ἀναστασίου Ποταμιάνου

Χρήστου Τσιόκου

16. Κὼ δι' ἑ Β' τῆς ἐν Πρεβέζῃ Δημογεροντίας (1894—1898), σελ. 10.

17. Μεταγενεστέρα προσθήκη, δι' ἑτέρας χειρός, συμπεριληφθεῖσα, καθ' ὅτι ὁ Δωρόθεος, Προύσης καὶ Τοποτηρητῆς τοῦ Οἴκ. Πατριαρχείου ἐξεδήμησε πρὸς Κύριον τῇ 6 Μαρτίου 1921 (βλ. Σταυροῖδη Β., Δωρόθεος ὁ Προύσης, ἐν «Θρησκευτικῇ καὶ ἠθικῇ ἐγκυκλοπαιδείᾳ», τόμ. 5ος, στ. 278—279).

Ειρήνης Τ. Πεταλά
 Ἐλένης Α. Βαρζέλη (ἡ Χριστοδούλου)
 Ἀποστόλου Ροΐζου
 Εὐαγγελίνης Ἀθ. Καστάνη
 Κωνσταντῶς Ν. Κολόκα
 Εὐγενίας καὶ Εὐφροσύνης Π. Καρυστινοῦ
 Γερασίμου Βεντούρα¹⁸.

Ἄλλος κατάλογος γεγραμμένος διὰ χειρὸς τοῦ πρωτοσυγκέλλου Ἰωακείμ Ζαγοριανοῦ, μετέπειτα τιτουλαρίου ἐν Πρεβέζῃ ἐπισκόπου Φωτικῆς, καὶ παρόμοιος ἄλλος τοῦ αὐτοῦ, ὑπὸ ἡμερομηνίαν 8 Μαρτίου 1925, διαλαμβάνουν τ' αὐτὰ πρόσωπα, καὶ πλέον τούτων τὰ ἑξῆς:

«Εὐδοξίας Θωμᾶ Βασιλά
 Θεοδώρου, Παρασκευῆς, Κωνσταντίνου καὶ Γεωργούλας Μπάκου».

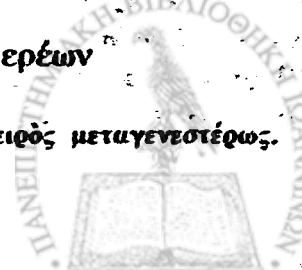
Ἐξ ἄλλου εἰς κατάλογον τοῦ ἔτους 1938, καταρτισθέντα ὑπὸ τοῦ τότε μητροπολίτου Νικοπόλεως καὶ Πρεβέζης Ἀνδρέου Μαντούδη, ἀνεγράφησαν πάντα τ' ἀνωτέρω ὀνόματα καὶ προσετέθησαν τάδε:

Κωνσταντίνου, Γαβριήλ, Ἰωακείμ καὶ Ἰωακείμ τῶν Ἀρχιερέων,
 Γεωργίου Τσακαλώτου
 Μαρίνης Τσακαλώτου
 Ἀποστόλου καὶ Ἐλίξης Βαρζέλη
 Γεωργίου Ποταμάνου
 Νικολάου καὶ Γερασίμου Βρεττοῦ
 Νικολάου, Μιχαήλ, Ἀγγελικῆς καὶ Ἀθηνᾶς Μπάκα
 Παναγιώτου καὶ Σοφίας Ἀργυροπούλου
 Γεωργίου Σμπόνια
 Ἀλεξάνδρας Τσακαρδώκη
 Σπυρίδωνος καὶ Ἀγλαΐας Λαζάρου
 Γλυκερίας καὶ Σπυρίδωνος Πεταλά
 Δημητρίου καὶ Ἀννης Μαυρογεώργη
 Εὐγενίου Κοντογιάννη
 Εὐσταθίου Μαρίας Περδικάρη
 Γεωργίου, Τασούλας, Εὐσταθίου Περδικάρη
 Ἡλίας, Χριστίνης, Κωνσταντῶς Ἀκρίδα
 Πάνου καὶ Ἀγγελικῆς Τσοῦμα
 Κωνσταντίνου, Στράτου, Λαμπράκη, Μαρίας, Δημητρίου
 καὶ Ἀναστασίας Γιαμαρέλου
 Σωτηρίου, Χρήστου καὶ Φωτεινῆς Μαντζαμόρτου
 Βελισσαρίου καὶ Νικηφόρου Περδίκη
 Δημητρίου Φασουλῆ
 Βασιλείου Μικρούλη
 Εὐτυχίας, Ἀγγελικῆς καὶ Χαραλάμπους Καστάνη
 Ἀνδρέου Μαντζούκη
 Παύλου Χάρου
 Στέλλας Βελκίδου.

Ἐπίσης, εἰς τὸν νεώτερον κατάλογον τοῦ ἔτους 1959, ἀναφέρονται πάντα τ' ἀνωτέρω ὀνόματα, προσετέθησαν τὰ ἑξῆς:

«Ἰερωνύμου, Ἰωακείμ, Νεοφύτου καὶ Ἀνδρέου Ἀρχιερέων»

18. Τὰ τελευταία τρία ταῦτα ὀνόματα προσετέθησαν δι' ἄλλης χειρὸς μεταγενεστέρως.

Σπυρίδωνος Ἀρχιερέως, Γκινάκα.
 Πανωραίας Καστάνη
 Ἀποστόλου Μαυρογεώργη
 Αἰκατερίνης Ἀκρίδα
 Δημητρίου καὶ Μιλτιάδου Χάρου
 Κοσμᾶ Τσακαμπίκα
 Δημητρίου Φλωρᾶ
 Εὐαγγελίας Μιχαηλίδου
 Δημητρίου καὶ Πηνελόπης Σκέφερη
 Ἐλισάβετ καὶ Ἰωάννου Κολιαδήμα
 Γεωργίου Γκανία
 Χρήστου Σωτηρέλη
 Ἀποστόλου Τσακαλώτου
 Νικολάου, Ἀχιλλέως, Ἰωάννου καὶ Βικτωρίας Σάκκουλα
 Θεοδώρου Ποστακίδου
 Δημητρίου Ζάνου
 Σπυρίδωνος, Θέκλης Ἀντωνάτου
 Δημητρίου, Ἀθηνᾶς Κοσιδᾶ
 Κωνσταντίνου καὶ Μαρίας Σερβερῆ
 Ὀλγας Γιώτη
 Βασιλείου Μπάλκου γονέων - ἀδελφῶν
 Θεοδώρου, Καλλιόπης, Κωνσταντίνου, Ἀργυρίου, Ματρώνης Μπάλκου».

Ἐντύπωσιν βαθεῖαν ἐνεποίησεν ἡμῖν τὸ γεγονός, ὅτι ὁ Ἀθανάσιος Ἀθανασιάδης, μέγας εὐεργέτης τῆς Πρεβέζης καὶ τῆς Ἱερᾶς ταύτης Μητροπόλεως, οὐδαμοῦ ἀναφέρεται εἰς πάντας τοὺς μεταγενεστέρους καταλόγους. Τὸ τελευταῖον τοῦτο ἤγαγεν ἡμᾶς εἰς τὴν ἀπόφασιν, ὅπως διερευνήσωμεν τὸ βιβλίον τῶν Διαθηκῶν τῶν Κληροδοτημάτων τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως (1814—1940), καθ' ὅσον ὑποψιάσθημεν ὅτι καὶ ἕτεροι τινὲς ἐνδεχομένως, ἐκ παραδρομῆς, θὰ εὕρισκοντο ἐκτός. Τοιοῦτοτρόπως ἀνεύραμεν ἐκ τῆς λήθης τοῦ παρελθόντος τὰ ὀνόματα τῶν εὐεργετῶν:

Ἱεροθέου ἀρχιερέως, Μπάλκου
 Ἀθανασίου καὶ Ἀγγελικῆς Ἀθανασιάδου
 Σπυρίδωνος καὶ Σοφίας Γκανία
 Ἀναστασίου Χρόνη
 Ἀδαμαντίας Καραμάνη
 Θεοώρας Μπαρονάκη
 Θεοδώρου καὶ Φορτουνάτας Βασιλᾶ
 Χρυσούλας Κανίκη
 Ἐλένης Κολοκοτρώνη
 Κωνσταντίνου Τσαμπᾶ
 Ἀλεξάνδρας Μαζαράκη
 Θεοώρας Μουτούσιτσα
 Γεωργίου Τσόκου
 Ἰωάννου Φουρνιώτη
 Ἀναστασίας Στάϊκου
 Λαμπρινῆς Νικάκη
 Ἀποστόλου Ναστούλη
 Ἰωάννου Βερίτση

Ευαγγέλου Κωνσταντῆ
 Βαρβάρας Χαλντούπη
 Θεοδώρου καὶ Αἰκατερίνης Μπούρου
 Κωνσταντίνου Πριμηκυρίου
 Βασιλικῆς Ἀμερῦ
 Μαρίνης Ζήκα
 Ἀναστασίας Τσανοῦ
 Καίσαρος Κονεμένου.

Ἐπὶ τῇ βάσει, ἄρα, τῶν ὡς ἄνω δεδομένων ἠδυνήθημεν καὶ κατηρτίσαμεν νῦν πλήρη κατάλογον τῶν, ἀειμνήστου κλέους, εὐεργετῶν τῶν τε ἐκκλησιαστικῶν, φιλανθρωπικῶν καὶ ἐκπαιδευτικῶν καθιδρυμάτων καὶ κληροδοτημάτων τῆς Πρεβέζης, ὡς κάτωθι ἐμφαίνεται, χωρὶς —ἡμεῖς τούλάχιστον— νὰ εἴμεθα ἀπολύτως πεπεισμένοι, ὅτι ἅπαντες οἱ ἐν αὐτῷ διαλαμβανόμενοι κέκτηνται, ἀναμφισβητήτως, τοῦ δικαιώματος, ὅπως θεωρῶνται καὶ μνημονεύωνται ὡς εὐεργέται, ἐν πλήρει κυριολεξίᾳ. Διατηροῦμεν δὲ ταύτην τὴν ἐπιφύλαξιν, διότι μετὰ τὸ ἔτος 1936 παρεισέφρυσε, κατ' ἰδίαν ἡμῶν διαπίστωσιν καὶ παρατήρησιν καὶ κατ' ἀσφαλῆ πληροφορίαν ἐτέρων εἰδότην, πλῆθος ὀνομάτων εἰς τὸν κατάλογον τοῦτον, διὰ παλλὰ τῶν ὁποίων οὐδὲν στοιχεῖον ἔχομεν, βεβαιοῦν ὅτι οὗτοι προσήνεγκον πράγματι σοβαράν τινα ὑπηρεσίαν καὶ θετικὴν προσφορὰν εἰς τὸ θεάρεστον ἔργον τῆς κοινῆς ὠφελείας, εὐποιῆας καὶ ἀγαθοεργίας, ἐν τῇ Ἱερᾷ Μητροπόλει Νικοπόλεως, τοῖς Ἱεροῖς Ναοῖς, τοῖς φιλανθρωπικοῖς Ἰδρύμασι τῆς πόλεως καὶ τῆς περιφερείας Πρεβέζης, δι' ὧν κατεστόλισε ταύτην κατ' ἐξοχὴν ὁ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1952 εὐκλεῶς ἀρχιερατεύων ἐν αὐτῇ Σεβ. Μητροπολίτης κ. Στυλιανός, ὁ Τήνιος.

Ἐκ τῆς ἐπόψεως ταύτης θὰ ἔδει νὰ γίνῃ μία ἐπίσημος διερεύνησις, περὶ τοῦ «πόθεν ἐστὶ», πρὸς καταρτισμὸν εἴτα ἐνὸς καταλόγου ἀποδίδοντος κατὰ πάντα τὴν κρυσταλλίνην πραγματικότητα, ὥστε οἱ ὄντως εὐεργέται ἐφεξῆς καὶ νὰ προβάλλωνται, καὶ νὰ τιμῶνται πάνυ ἀξίως.

Τὸ σοβαρὸν ὅμως καὶ κατ' ἐξοχὴν λεπτὸν τοῦτο θέμα ἐκφεύγει τῆς ἡμετέρας ἀρμοδιότητος. Καὶ διὰ τοῦτο ἀπλῶς περιωρίσθημεν εἰς τὸν ὑπάρχοντα κατάλογον τοῦ ἔτους 1959 νὰ προσθέσωμεν τοὺς ἀπαραδέκτως, κατὰ τὸ παρελθόν, παραληφθέντας εὐεργέτας, μετὰ ποιᾶς τινος, ἐπὶ τὸ ἱστορικώτερον ἀναδιάρθρωσεως αὐτοῦ. Καὶ τοιοῦτοτρόπως πιστεύομεν, ὅτι ἐγένετο ἤδη καὶ ἐπ' αὐτοῦ μία καλὴ ἀπαρχή.

Ὁ διαληφθεὶς κατάλογος ἔχει οὕτως:

Κ Α Τ Α Λ Ο Γ Ο Σ Ε Υ Ε Ρ Γ Ε Τ Ω Ν

ΤΩΝ ΤΕ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ, ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΙΚΩΝ & ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ

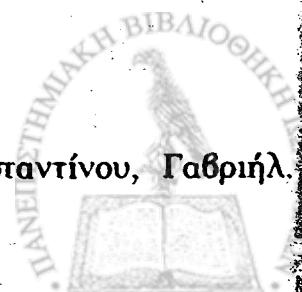
ΚΑΘΙΔΡΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΚΛΗΡΟΔΟΤΗΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΠΡΕΒΕΖΗΣ

ΩΝ ΤΑ ΟΝΟΜΑΤΑ ΜΝΗΜΟΝΕΥΟΝΤΑΙ

Τῆ ΚΥΡΙΑΚῆ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΙΑΣ

(1 9 6 8)

Ἀμβροσίου, Ἱερωνύμου, Ἰωακείμ, Νεοφύτου, Κωνσταντίνου, Γαβριήλ.

Κοσμίᾳ, Δωροθέου, Ναθαναήλ, Ἰωακείμ, Ἰωακείμ καὶ Ἀνδρέου, τῶν ἰοιδίμων Ἀρχιερέων.

Ἰεροθέου Ἀρχιερέως Μπάλκου.
Σπυρίδωνος Ἀρχιερέως, Γκινάκα.
Ἰγνατίου Ἱερομονάχου, Βέμη.
Παναγιώτου Ἱερέως, Τζουράκη.
Ἀναστασίου Θεοφάνους.
Δημητρίου Μπάλκου.
Γεωργίου Μηνᾶ.
Θεοδώρου, Ἀποστόλου καὶ Ἑλένης Βαρζέλη.
Ἀργυροῦς Δεληγιάννη.
Κωνσταντίνου, Κονδύλως Παρούση.
Ροζίνης Ἀντωνοπούλου.
Ἀναστασίου Χρόνη.
Σπυρίδωνος Σοφίας καὶ Γεωργίου Γκανία.
Σπυρίδωνος καὶ Ἀδαμαντίας Καραμάνη.
Θεοδώρου καὶ Αἰκατερίνης Τσιντύση.
Πηνελόπης Καραγιαννοπούλου.
Θεοώρας Μπαρονάκη.
Θεοδώρου καὶ Ἀθανασίου Ζυγούρη.
Γεωργίου, Σπυρίδωνος καὶ Ἀγγελικῆς Αὐγερινοῦ.
Θεοδώρου καὶ Φορτουνάτας, Θωμᾶ καὶ Εὐδοξίας Βασιλᾶ.
Πέτρου, Μαρίας, Δημητρίου καὶ Πηνελόπης Σκέφερη.
Ἰωάννου καὶ Ἰωάννας Ἀθανασιάδου.
Ἀθανασίου καὶ Ἀγγελικῆς Ἀθανασιάδου.
Σωτηρίου Ἀλεφαντοπούλου.
Χαραλάμπους Βίτσα.
Ἀναστασίου Καλοῦ.
Βασιλείου, Γεωργίου, Ἀγγελικῆς, Μαρίνης καὶ Ἀποστόλου Τσακαλώτου.
Βασιλείου Λέπα.
Ἀντωνίου Θεοχάρους.
Νικολάου καὶ Μαρίας, Γεωργίου, Ἀναστασίας καὶ Εὐσταθίου Περδικάρη.
Χριστοφόρου - Εἰρήνης καὶ Ἀποστόλου Ροΐζου.
Σπυρογεωργίου, Κοσμίᾳ καὶ Σπυρίδωνος Ρέντζου.
Σπυρίδωνος Γιακουμῆ.
Κωνσταντίνου Κολοβοῦ.
Γεωργίου, Περικλέους - Κλεοπάτρας καὶ Καίσαρος Κογεμένου.
Ἀθανασίου καὶ Ἀδαμαντίας Ταράνα.
Χρυσούλας Κανίκη.
Ἑλένης Κολοκοτρώνη.
Κωνσταντίνου Τσαμπᾶ.
Ἀλεξάνδρας Μαζαράκη.
Θεοώρας Μουτσίτσα.
Γεωργίου καὶ Χρήστου Τσόκου.
Ἰωάννου Φουρνιώτη.
Χρήστου καὶ Μαρίνης Ψιλοδημήτρη.
Ἀναστασίας Στάϊκου.
Λαμπρινῆς Νικάκη.

Ἀποστόλου Νασιούλη.
 Ἰωάννου Βερίση.
 Εὐαγγέλου Κωνσταντῆ.
 Βαρβάρας Χαλντούπη.
 Θεοδώρου καὶ Αἰκατερίνης Μπούρου.
 Κωνσταντίνου Πριμικηρίου.
 Ἀγγελικῆς Μπατσούλη.
 Βασιλικῆς Ἀμερύ.
 Ἀναστασίου καὶ Γεωργίου Ποταμιάνου.
 Ἰωάννου Ζουμπούλη.
 Νικολάου καὶ Γερασίμου Βρεττοῦ.
 Δημητρίου καὶ Ἀθηνᾶς Κοψιδᾶ.
 Γερασίμου Βεντούρα.
 Εὐρυδίκης Μπερετούλη.
 Ἀνδρέου Συγγροῦ.
 Ἰωάννου Παχούμη.
 Γεωργίου Ἀβέρωφ.
 Αἰκατερίνης Γρίβα.
 Εὐαγγελίας Καραβέλλα.
 Ἀντωνίου, Θωμᾶ, Χρυσούλας, Ἑλένης Πάρλα.
 Κυράνης Μαρίας Βέση.
 Νικολάου, Μιχαήλ, Ἀγγελικῆς, Ἀθηνᾶς Θεοδώρου, Παρασκευῆς, Κων-
 σταντίνου καὶ Γεωργίας Μπάκα.
 Παναγιώτου καὶ Σοφίας Ἀργυροπούλου.
 Γεωργίου Σμπόνια.
 Σπυρίδωνος καὶ Ἀγλαΐας Λαζάρου.
 Σπυρίδωνος, Γλυκερίας καὶ Εἰρήνης Πεταλᾶ.
 Ἀποστόλου, Δημητρίου καὶ Ἄννης Μαυρογεώργη.
 Εὐγενίας, Εὐφροσύνης Καρυστινοῦ.
 Εὐγενίου Κοντογιάννη.
 Ἡλία καὶ Χριστίνης, Κωνσταντίνας καὶ Αἰκατερίνης Ἀκρίδα.
 Δημητρίου Φασούλη.
 Παναγιώτου καὶ Ἀγγελικῆς Τσοῦμα.
 Ἰωάννου καὶ Ἐλισάβετ Κολιαδήμα.
 Θεοδώρου Ποστακίδου.
 Δημητρίου Ζάνου.
 Κωνσταντίνου, Εὐστρατίου, Λάμπρου, Μαρίας, Δημητρίου
 καὶ Ἀναστασίας Γιαμαρέλου.
 Σωτηρίου, Χρήστου καὶ Φωτεινῆς Ματζαμόρτου.
 Βελισσαρίου καὶ Νικολάου Περδίκη.
 Βασιλικῆς Μικρούλη.
 Χαραλάμπους, Εὐτυχίας καὶ Ἀγγελικῆς Καστάνη.
 Ἀνδρέου Μανιζούκη.
 Στυλιανῆς Βελκίδου.
 Παύλου, Δημητρίου καὶ Μιλτιάδου Χάρου.
 Κοσμᾶ Τσακαμπίκα.
 Δημητρίου Φλωρᾶ.
 Εὐαγγελίας Μιχαηλίδου.
 Χρήστου Σωτηρέλη.

Νικολάου, Ἀχιλλέως, Ἰωάννου καὶ Βικτωρίας Σάκκουλα.

Ἦλγας Γιώτη.

Μαρίνης Ζήκα.

Δημητρίου ἢ Ἀθηνᾶς Κοψιδᾶ.

Ἀναστασίας Τσανοῦ.

Κωνσταντίνου καὶ Μαρίας Σερβερῆ.

Ἀθανασίου - Εὐαγγελίας καὶ Πανωραίας Καστάνη.

Κωνσταντίνας Κολόκα.

Σπυρίδωνος, Θέκλης Ἀντωνάτου.

Βασιλείου, Θεοδώρου, Κωνσταντίνου, Ἀργυρίου, Καλλιόπης
καὶ Ματρώνης Μπάλκου.

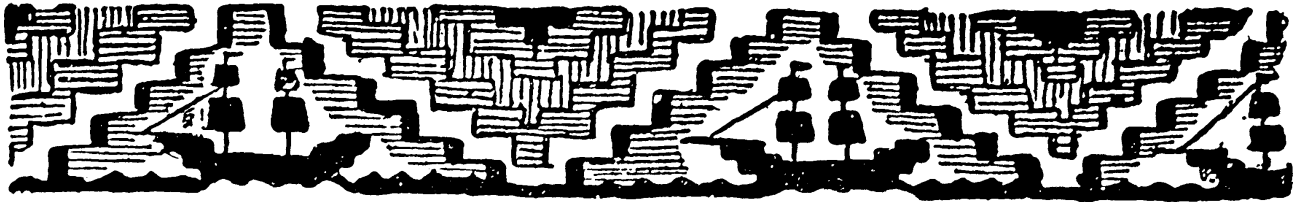
Δημητρίου καὶ Ζαχαρούλας Σταθοπούλου,

τῶν ἀειμνήστων εὐεργετῶν τῶν ἐκκλησιαστικῶν
φιλανθρωπικῶν, ἐκπαιδευτικῶν ἰδρυμάτων καὶ κλη-
ροδοτημάτων τῆς Πρεβέζης,
εἴη αἰωνία καὶ ἀγήρως ἡ μνήμη!

Ἐν κατακλειδί σημειοῦμεν, ὅτι τὰ διὰ τοὺς ἀειμνήστους εὐεργέτας τῆς Πρεβέζης ἱερὰ ταῦτα μνημόσυνα, πρὸς τοῦ ἔτους 1928, ἐτελοῦντο τῇ πρωτοβουλίᾳ, μερίμνηκαὶ δαπάνῃ τῆς ὀρθοδόξου χριστιανικῆς Κοινότητος Πρεβέζης, ἥς βεβαίως προΐστατο ἢ τε Δημογεροντία καὶ ἢ Ἀντιπροσωπεία, ὑπὸ τὴν προεδρείαν καὶ ἐποπτείαν τοῦ κυριάρχου Μητροπολίτου Νικοπόλεως. Μετὰ δὲ ταῦτα, καταργηθέντων ἐκείνων, ἡ Ἱερὰ Μητρόπολις Νικοπόλεως, ἐξ ἰδίας αὐτῆς προαιρέσεως, ἀνέλαβε τὴν ἐπιτέλειον τοῦ συγκινητικωτάτου τούτου ἐθίμου, καὶ μέχρι σήμερον ἀξιεπαίνως τοῦτο ἐπιτελεῖ ἐπακριβῶς, ἐν μονωκκλησίᾳ, καὶ ἐν τῷ Μητροπολιτικῷ Ἱερῷ Ναῷ τῆς Πρεβέζης, τῇ λαμπρᾷ Κυριακῇ τῆς Ὀρθοδοξίας ἐκάστου ἔτους.

Φρονοῦμεν, κατόπιν τούτου, ὅτι ἄξιον καὶ δίκαιον τυγχάνει, ὅπως οἱ τε ἄρχοντες καὶ οἱ τὰ πρῶτα φέροντες τῆς Πρεβέζης, κατ' ὀφειλὴν ἱερὰν σέβωνται, καὶ διὰ τῆς παρουσίας αὐτῶν τιμῶσι, τὴν μνήμην τῶν ἀοιδίμων τούτων εὐεργετῶν αὐτῆς, παρέχοντες καλὸν παράδειγμα καὶ εἰς τὸν λαόν, εἰς τρόπον ὥστε Ἐκκλησία, Ἀρχαὶ καὶ Ἐξουσίαι τῆς πόλεως καὶ τοῦ νομοῦ καὶ σύμπασα ἡ Κοινωνία τῆς Πρεβέζης, ἐμπράκτως νὰ ἐκφράζουσι τὴν ἐπίσημον ταύτην ἡμέραν τὴν εὐγνωμοσύνην καὶ τὴν τιμὴν πρὸς τοὺς ἀλήστου μνήμης μεγάλους τούτους εὐεργέτας.

ΔΗΜ. ΤΡ. ΠΑΠΑΖΗΣΗ

ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ ΒΑΡΛΑΑΜΙΤΗΣ

ὁ ἐκ Μετσόβου

Ὁ Χριστόφορος κατήγετο, καθὼς ἀναφέρει ὁ Ν. Βέης, ἀπὸ τὸ Μέτσοβο, ἐγεννήθη ὅμως περὶ τὰ μέσα τοῦ 18ου αἰῶνος εἰς τὴν Ἀπάνω Μπούρστανη τοῦ ἄλλοτε δήμου Τυμφαίων, ποῦ ἦτο, κατὰ τὴν παλαιὰν διοικητικὴν διαίρεσιν, ἕνας ἀπὸ τοὺς ἑπτὰ δήμους τῆς ἐπαρχίας Καλαμπάκας. Ἔτυχεν φαίνεται σχετικῆς παιδείας καὶ ἐν συνεχείᾳ μετέβη νὰ μονάσῃ εἰς τὴν μονὴν Βαρλαάμ, ὅπου ἐκάρη μοναχὸς τὴν 24.2.1768 καὶ μετωνομάσθη ἀπὸ τὸ κατὰ κόσμον Χριστόδουλος εἰς τὸ κατὰ Χριστὸν Χριστόφορος. Μετὰ δέμηνον (τὴν 21.4.1768) ἐχειροτονήθη διάκονος ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Σταγῶν Παρθενίου (+ 26.3.1784) καὶ κατὰ τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1772 ἔγινεν ἱερομόναχος (παπᾶς).

Τὸ ἱστορικὸν τῆς μονῆς Βαρλαάμ ἔχει δι' ὀλίγων ὡς ἑξῆς:

Κατὰ τὸν 14' αἰῶνα κάποιος ἀσκητὴς ὀνόματι Βαρλαάμ ἐγκατεστάθη εἰς ἕν ἀπόκρημον βράχον τῶν Μετεώρων ἢ λίθον ἢ στύλον, ὅπως τὸν ὠνόμαζον. Μετὰ τὸν Βαρλαάμ ὁ βράχος ἔμεινεν ἀκατοίκητος ἐπὶ πολλὰ χρόνια. Τὸ 1500 δύο ἀδελφοὶ ὁ Νεκτᾶριος καὶ ὁ Θεοφάνης Ἀψαρᾶδες (Ἀψαρᾶτες) γόνοι ἀρχοντικῆς οἰκογενείας τῶν Ἰωαννίνων ἤλθον καὶ ἐμόνασαν εἰς τὴν σκήτην τῆς Δούπιανης, νῦν δὲ Μετεώρου, καὶ ἀνήγειραν τὴν μονὴ τῆς Θεοτόκου, τῆς ὁποίας σώζεται τὸ Καθολικόν.

Μετὰ τινα ἔτη, τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1517, ἀνῆλθον ἐπὶ τοῦ ἐρήμου βράχου τοῦ ὀνομαζομένου Βαρλαάμ καὶ ἤρχισαν διὰ ἰδικῶν των χρημάτων καὶ μὲ προσωπικὴν ἐργασίαν νὰ ἀνεγείρουν μεγαλοπρεπεῖς ναοὺς καὶ ἄλλα οἰκοδομήματα, ἅτινα ἀποπερατώθησαν περὶ τὸ 1541, ἀναδειχθέντες ἰδρυταὶ τῆς μονῆς Βαρλαάμ.

Εἰς τὴν μονὴν Βαρλαάμ συνέρρευσαν πολλοὶ μοναχοὶ ἀπὸ τὴν περίλμπρον Μητρόπολιν τῶν Ἰωαννίνων καὶ οὕτω κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους ἐμόναζον εἰς αὐτὴν σχεδὸν μόνον Ἡπειῶται, αἱ δὲ μοναὶ τῶν Μετεώρων συνεδέθησαν στενὰ μὲ τὴν Ἡπειρον καὶ τοὺς Ἡπειώτας. Εἰς τὸ μοναστήρι λοιπὸν τοῦ Βαρλαάμ, ὅπου εἶχε καὶ συμπατριώτας του, ἀπεφάσισε νὰ μονάσῃ καὶ νὰ ὑπηρετήσῃ ὁ Χριστόφορος. Φαίνεται ὅτι ἐκαλλιέργησε τὴν βασικὴν παιδείαν, διότι τοῦτο ἀποδεικνύεται καὶ ἀπὸ τὰ ἔργα του καὶ ἀπὸ τὰς ἀναληφθεῖσας ὑπ' αὐτοῦ ἐργασίας. Διὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς ὁ Α. Παπαδόπουλος Κεραμεὺς τὸν ὀνομάζει λόγιον.

Ἐπεμιλήθη τῆς συντάξεως ὀρισμένων κωδίκων, ὡς προθέσεων, παρησιῶν, νεκρωσίου ἀκολουθίας κλπ.

Κατὰ τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1788 ἡ ἀδελφότης τῆς μονῆς τὸν ἐκλέγει ὡς

κατάλληλον διὰ τὴν συγκέντρωσιν βοηθημάτων (ἐλεῶν) διὰ τὴν μονὴν καὶ τὸν ἐφοδιάζει μὲ τὰ κατάλληλα ἔγγραφα. ἀπαραίτητα διὰ τὴν διενέργειαν τοῦ ἔρανου, εἰς τὰ ὁποῖα μεταξὺ τῶν ἄλλων ἀναγράφονται καὶ τὰ ἑξῆς:

«Ἰλαροπροσώπως τὸν ἐν ἱερομονάχοις παπᾶ Χριστόφορον σεμνόβιον ὄντα καὶ καλογερικόν, ἐκ τῆς σεβασμίας μονῆς τοῦ Βαρλαάμ, καὶ θέλετε ἐλεήσει αὐτόν, ἐξ ὧν ὑμῖν ὁ φιλόανθρωπος Κύριος ἐδωρηθήσατο, καναβίων καὶ βαρπακίων καὶ ἄλλων, γράφοντες καὶ τὰ τίμια ὑμῶν ὀνόματα ἐπὶ τῷ μνημονεύεσθαι εἰς τὴν σεβασμίαν ταύτην μονήν, καὶ προσκαλοῦντες αὐτόν εἰς τὰ εὐλογημένα ὑμῶν ὀσπίτια χάριν ἀγιασμοῦ τε καὶ εὐλογίας. Φέρει γὰρ μεθ' ἑαυτοῦ τὴν θαυματόβρυτον χεῖρα τοῦ μεγαλομάρτυρος Προκοπίου καὶ ἄλλα θαυμάσια λείψανα καὶ χρησιμεύση ὑμῖν τε καὶ σώματι ὅσον δύναται». Τὸ 1796 ὁ Χριστόφορος συγκεντρώνει τὶς ἀκολουθίας τῶν Ἡπειρωτῶν νεομαρτύρων Ἰωάννου τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων, μαρτυρήσαντος ἐν Κων/πόλει τὸ 1526, Νικολάου τοῦ ἐκ Μετσόβου, μαρτυρήσαντος εἰς Τρίκκαλα τὸ 1617, Νεκταρίου καὶ Θεαφάνους τῶν Ἀσφαράδων κτητόρων τῆς μονῆς Βαρλαάμ καὶ τοῦ Ὁσίου Μοδέστου Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας καὶ συντάσσει κώδικα αὐτῶν.

Τὸ ἐπόμενον ἔτος 1797 ἀνακαινίζει τὴν ἐκκλησίαν τῆς γενετείρας τοῦ Ἀπάνω Μπρούσιανης, ἡ ὁποία ἐτιμᾶτο ἐπ' ὀνόματι τῆς Ἁγίας Κυριακῆς καὶ ἦτο ἰδιοκτησία τῆς μονῆς Βαρλαάμ μέχρι τελευταίως. Τὸ 1798 συντάσσει κατάλογον τῶν κειμηλίων τῆς μονῆς Βαρλαάμ τῶν εὕρισκομένων εἰς τὸ σκευοφυλάκιόν της.

Φαίνεται ὅτι ὁ Χριστόφορος ἠσχολεῖτο καὶ μὲ τὸ κήρυγμα, ἰδίως εἰς τὰ βλαχοχώρια τῶν ὁποίων τὴν γλῶσσαν κατεῖχεν ὡς καταγόμενος ἀπὸ τὸ Μέτσοβον. Συνάγεται δὲ τοῦτο ἐξ ἑνὸς ἀντιτύπου τῆς «Ἐκκλησιαστικῆς Διδασκαλίας», τὸ ὁποῖον ἐξέδωκεν χάριν τοῦ Βλαχικοῦ λαοῦ ὁ Ἀνθίμος ὁ ἐξ Ἰβηρίας, ὅστις διετέλεσε Μητροπολίτης Οὐγγροβλαχίας (1708—1716).

Τὸ βιβλίον τοῦτο, καθὼς ἀναφέρει ὁ Ν. Βέης, ἐχρησίμευεν εἰς τὸν Χριστόφορον ὡς βοήθημα διὰ τὰ κηρύγματά του, ἰδίως εἰς τὰ μέρη ὅπου ὠμιλεῖτο ἢ Βλαχική, καθὼς καὶ διὰ τὰ ἄλλα ἱερατικά του καθήκοντα.

Εἰς τὸ βιβλίον τοῦτο ὁ Χριστόφορος προσέθεσε καὶ μερικὰ φύλλα χάρτου, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐσημείωσεν ὅσα συνέβησαν εἰς τὴν μονὴν καὶ εἰς τὴν γύρω αὐτῆς χώραν κατὰ διαφόρους ἐποχάς.

Κατὰ τὸ 1859 ἐπεσκέφθη τὰ μοναστήρια τῶν Μετεώρων ὁ Ρῶσος ἀρχιμανδρίτης Πορφύριος Οὐσπένσκις, ὁ ὁποῖος εὔρε τὸ ἀνωτέρω βιβλίον πού ἐχρησιμοποῖε ὁ Χριστόφορος καὶ εἰς τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀναγράψει τὰ διάφορα συμβάντα. Ἀπέκοψε, ἐλαφρᾶ τῇ συνειδήσει, 8 φύλλα ἀπὸ τὸ βιβλίον, τὰ ὁποῖα ἀνέφερον τὰ τῆς μονῆς καὶ τὰ ὁποῖα εἶχε γράψει ὁ Χριστόφορος καὶ τὰ παρέλαβε μαζύ του καθὼς καὶ ἄλλα χειρόγραφα τῆς μονῆς.

Ἀπὸ τὰ κλαπέντα αὐτὰ στοιχεῖα ὁ Πορφύριος συνέθεσε μικρὸν κώδικα, τὸν ὁποῖον ἠγόρασε μετὰ τὸν θάνατόν του ἡ Αὐτοκρατορική Δημοσία βιβλιοθήκη τῆς Πετροπόλεως.

Τὰ ἐν τῷ κώδικι τούτῳ ἀναγραφόμενα ἔχουν ὡς κατωτέρω ὁ Α. Παπαδόπουλος ὁ Κεραμεὺς ἀναφέρει:

«1767. Κατὰ τὴν πρώτην τοῦ μηνὸς Μαΐου παραμονὴν οὖσαν τῆς Μεσοπεντηκοστῆς τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου ἐκάη εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Ἁγίου Στεφάνου τὸ καινούργιον κτίριον ὄντάδες τέσσαρες».

«1767 Ἰουλίου II ἡμέραν τῆς Ἁγίας Εὐφημίας Παρασκευῆ οὐση τῆς ἑβδομάδος μετὰ τὴν λειτουργίαν ἐσείσθη ἡ γῆ ὀλίγον».

«1767 Ὀκτωβρου τετάρτη ἡμέρα Πέμπτη τῆς ἑβδομάδος ἐβάρεσαν μὲ τὸ τουφέκι τὸν σακελλάριον κύρ παπᾶ Διαμαντῆν καὶ ἀπέθανεν καὶ ἦτον τῆς ἡμέρας ὥρα πέμπτη καὶ μέσα εἰς τὸ χωρίον τὸν ἐβάρεσαν (ἐννοεῖται τὸ χωρίον τῶν Σταγῶν)».

«1768 Φεβρουαρίου 24 τῆ ἡμέρα τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ, Κυριακῆ τρίτη τῶν νηστειῶν ἐκουρευῆθην καλόγερος ὑπὸ τοῦ κύρ Ἀρσενίου καὶ κύρ Ἀνατολίου τοῦ γενομένου μοι ἐν τῆ κουρᾷ γέροντος καὶ μετωνομάσθην ἀπὸ Χριστοδούλου - Χριστοφόρος ἐπὶ τῆς ἡγουμενίας κυρίου Σεραφεῖμ ἱερομονάχου. Ἐν ταύτῃ τῇ Κυριακῇ ἔτυχεν ἡ κατὰ μῆνα ἐτήσιος ἑορτὴ τῆς αἰς καὶ βασις εὐρέσεως τῆς τιμίας κεφαλῆς τοῦ Προδρόμου».

«1768 Ἀπριλίου 21 τῆ ἡμέρα τοῦ ἁγίου Ἰανουαρίου Δευτέρα τυχούση τῆς ἑβδομάδος ἐχειροτονήθην ἱεροδιάκονος ὑπὸ τοῦ ἀρχιερατεύοντος ἐν Σταγοῖς κυρίου Κυρίου Παρθενίου».

«1768 Σεπτεμβρίου 23 τῆ ἡμέρα τῆς συλλήψεως τοῦ Προδρόμου, Τετάρτη οὐση τῆς ἑβδομάδος, ἔφυγεν ὁ πρόην πατριαρχικός ἀρχιδιάκονος Ἱερεμίας καὶ ἐπῆγεν εἰς τὰ Τρίκκαλα καὶ ἀπ' ἐκεῖ εἰς Κωνσταντινούπολιν».

«1768 Δεκεμβρίου 25. Τῆ ἡμέρα τῶν Χριστουγέννων μετὰ τὸ γεῦμα ἀνεχώρησεν ἀπὸ τὰ Μετέωρα ὁ Καισαρείας μητροπολίτης κύρ Παΐσιος, ὅπου ἔμεινεν ἐξόριστος ὑπὲρ τοὺς δύο χρόνους, καὶ προτῆτερα ἀνέβη ἐδῶ καὶ ἐπροσκύνησε καὶ ἔμεινε μίαν ὥραν».

«1770 οἱ Ἀρβανίταις, ὁ Μπάγιος ἔκαυσαν τὰ Τρίκκαλα τὸ τζιαρσί πατοῦντες καὶ ὀσπίτια Τούρκικα καὶ ρωμαϊκὰ εἰς ταῖς 14 Ἰουλίου ἡμέρα Τετράδι. Ἐπι ἀπῆραν πρόβατα καὶ γίδια καὶ γελᾶδια ἀπὸ τοὺς Σταγούς καὶ Καστροῦ καὶ ἀπὸ ἄλλα χωριὰ τοῦ κάμπου. Τότε ἐπολεμοῦσαν εἰς τὸν Μωρέαν οἱ Ἀρβανίταις».

«1786 Μαΐου 30. Ἐκίνησεν ὁ Ἀνανίας διὰ τὴν Βλαχίαν ἡμέρα Σαββάτω, τῆ τρίτη ὥρα τῆς ἡμέρας».

«1786 εἰς τὸ πανηγύρι τοῦ Μαυρονόρου ἀπουλήθηκε τὸ μετάξι ἡ ὀκτὼ γρόσια δέκα, κα κατὰ τὸν μῆνα Νοέμβριον γρόσια δέκα ἕξ καὶ ἐπέκεινα».

«1786 Νοεμβρίου 21 ἡμέραν Σαββάτω ὥρα τρίτη τῆς ἡμέρας, ἐπλήρωσε τὸ κοινὸν χρῆος ὁ σκευοφύλαξ Παΐσιος».

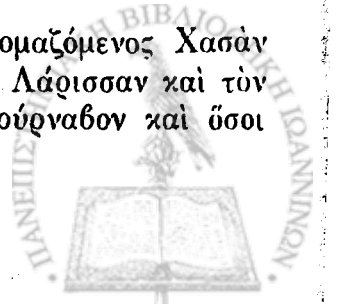
«1786 Κατὰ μῆνα Δεκέμβριον, ἦλθεν ὁ Ἀλῆ - πασᾶς ἀπὸ τὸ Τεπελέγγι μὲ χιλιάδες τέσσαρες καὶ πεντακοσίους τὰ δὲ αὐτοῦ ἀνδραγαθήματα ὅσα ἐποίησεν, ἃς τὰ διηγηθοῦν ἄλλοι».

«1787 ἐν μηνὶ Ἀπριλίῳ. Ὁ αὐτὸς ἐκινήθη πολέμιος ἐναντίον τοῦ Σκόντρα, καὶ τότε ἐσκοτώθησαν πολλοί».

«1788 Κατὰ μῆνα Ἀπριλίον Ἐκίνησεν ὁ Ἀλῆ - πασᾶς διὰ τὸ σεφέρι τοῦ Νέμτζα εἰς τὸ Μπελιγράτι».

«1788 Μαΐου 24 ἡμέρα Τετράδι ὥρα τῆς ἡμέρας δευτέρα, ἔγινεν ἔκλειψις τοῦ ἡλίου καὶ ἐστάθη μίαν ὥραν καὶ παρᾶνον».

«1789 Κατὰ μῆνα Μαΐον. Ἦλθεν ὁ καπετὰν πασᾶς ὀνομαζόμενος Χαπὰν πασᾶς. Ἐφανερώθηκεν εἰς τὸν κόσμον ἀπὸ τὰς Σέρρας εἰς τὴν Λάρισσαν καὶ τὸν Τούρναβον, καὶ ἔκαυσε τὰ ὀσπίτια τοῦ Μπεκιράκου εἰς τὸν Τούρναβον καὶ ὅσοι

'Αρβανίταις ἦταν εἰς τῆς Ροῦμελης τὰ μέρη, ἔχασαν τὰ κατάστιχά τους, καὶ ὅσους ἐπίασεν, ὅλους ἀπὸ τὸ σπαθὶ τοὺς ἐπέρασε καὶ τοὺς ἔγινε μεγάλη συμφορὰ».

«1790 Μαρτίου 4 ἡμέρα βα ἐκατέβησαν ἀπὸ τὸ Μετέωρον οἱ Οὐγγροβλάχοι ἄρχοντες διὰ τὸν τόπον τους».

«1790 Κατὰ μῆνα Μάρτιον. Ἐκίνησεν ὁ Γιαννάκης ὁ υἱὸς τοῦ πατῆρ Δῆμου ἀπὸ χωρίον Καστανιὰν τὸν καυγᾶν μὲ τὰ παιδιά τοῦ Χαλήλ ἀγᾶ, καὶ ἤφεραν τὸν Μπεζὶο πασσᾶ καὶ ἐδίωξαν τὸν Γιαννάκην Καλαμπακιώτην καὶ ἄλλους πολλούς. Ἐπειτα κατὰ μῆνα Ἀπρίλιον ἐπέρασε καὶ ὁ Ἀλῆ - πασσᾶς διὰ τὸν μέγαν σφεῖρι, καὶ ἔκραξε τοὺς κοτζιαμπάσηδες τοῦ Τριζκάλου καὶ τοὺς ἔκαμε τεμπῆχι νὰ μὴν ἔβγῃ κανεὶς νὰ τὸν προῦπαντήσῃ, ὅτι τζιουβάπι δὲν τοῦ δίδει ὕστερον, καὶ ἔτσι ἔγινεν ἡ ὑπόθεσις».

«1792 Μαΐου 20 — Ἐκίνησεν ὁ Ἀλῆ - πασσᾶς τὸν πόλεμον διὰ τοὺς κακο - Σουλιώταις καὶ ἐσκοτώθησαν καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη πολλὰ παλικάρια».

«1790 Κατὰ μῆνα Μάρτιον. Ἐπάτησε τὸ περίφημον μοναστήρι εἰς τὴν Ἀλασσόνα, τὸ τῆς Παναγίας, ὁ Σούλιο Κερόσης καὶ ὁ Γκαβολιάτζιος ἐξ αἰτίας ἀπὸ τὰ ταράφια τῶν προεστῶν, ἡγουμενεύοντος δὲ τοῦ σοφολογιωτάτου κὺρ Ἀνθίμου καὶ ἔγινε συμφορὰ μεγάλη τῶν ἐκεῖ κατοικούντων πατέρων· ὁμοίως ὁ πάτερ Ἄνθιμος εὗρηκε καὶ χρησμὸν μετὰ ταῦτα...».

«1792 Αὐγούστου 25 — Ἐπλήρωσε τὸ κοινὸν χρέος ὁ πατῆρ Γαβριήλ ὁ Ἀγιομονίτης ἡμέρα Τετράδι».

«1793 Ἰανουαρίου 29 ἡμέρα Σαββάτω, ὥρα ἕκτη τῆς νυκτός, ἀπέθανεν ὁ γέρο - Πορφύριος».

«1775 Ἰουλίου 17, ἡμέρα Πέμπτη — Ἐκοψεν ὁ μπουλούμπασης τοῦ Κούρτ - πασιᾶ τὸν Δημάκην καὶ τὸν υἱὸν του».

«1782 Δεκεμβρίου 5 ἡμέρα Κυριακὴ - - Ἐκαμεν ὁ Χασάν πασιᾶς ὁ Λειβαδιώτης σουργιούνη τὸν Χαλήλαγα εἰς τὴν Θεσσαλονίκην καὶ αὐτὸς μὲ μεγάλην ἐπιτηδειότητα ἔφυγε καὶ ὑπῆγεν εἰς τὸν Κούρτ - πασιᾶ. Αὐτὸς ὁ πασιᾶς πῆρε τρεῖς φοραῖς τὰ Τριζκάλα πασιαλίκι».

«1774 Ἐλαβεν ὁ Κούρτ - πασιᾶς τὰ Ντερβένια καὶ ἔκαμε ζάπι τοὺς ζουρμαδάδες».

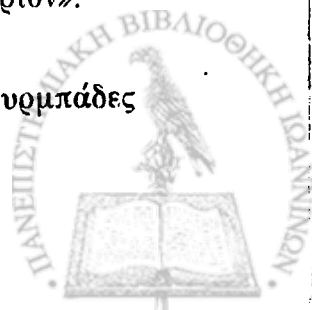
«1778 ἔλαβεν ὁ Χατζῆ Ἀλῆ πασιᾶς ὁ Φερσαλινὸς τὰ Ντερβένια καὶ τὰ ἔκαμε τεσλίμι ἐπάνω στὸν υἱὸν τῆς Βελὴ πασιουῦς εἰς τὸν Ἀλήμπεην καὶ τότε ἔφυγαν οἱ Κούρτ - πασιαλῆδες ὡσάν γυναῖκες, καὶ ἐκράτησε τὰ Ντερβένια ἀπὸ τοῦ ἁγίου Δημητρίου ἕως τοῦ ἁγίου Γεωργίου, καὶ τὰ κακὰ ὅπου ἔκαναν οἱ κοτζιῆδες του τίς δύναται νὰ τὰ διηγῆθῃ; μόνον ἀπὸ τοῦτο νὰ καταλάβητε ὀλίγον, ὅτι ἔβαλεν ἕναν κουμερτζιάρην εἰς τὴν Κούαν Βούσιν (τὸ ὄνομά του Κυριακῆς) καὶ ἔπαιρνε ἀπὸ τοὺς Τούρκους παράδες δέκα καὶ ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους τέσσαρες παράδες, καὶ ἦτον παλικάρι ἄξιον καὶ εὖμορφον καὶ ὑπερήφανον, καὶ τὴν σήμερον φυλάγει τὸ Ντερβένι καὶ κομμερτζι δὲν παίρνει, ὅτι τὸν ἐσκοτώσαν οἱ σίντροφοὶ τοῦ ὕστερον».

«1772 Ἐκοψε ὁ Νιμετήμπεϊς τὸν Μιχαλάκην μέσα στὸ σεράϊ του κατὰ μῆνα Ἰούλιον στὰς τριάντα ἡμέρα Κυριακῆ».

«1773 Ἐκαψαν τὰ Τριζκάλα ὁ Ἀσμάν Μεούσης κατὰ μῆνα Νοέμβριον».

«1774 Ἐπάτησαν τὸν Δομοκὸν οἱ Ἀρβανίταις, ὁ Τζιάτζιος».

«1774 Ἀπέθανεν ὁ Νιμετήμπεϊς εἰς τὴν Καβάλλαν. Ἦταν οἱ Ζουρμαδάδες

ὡς χιλιάδες δύο καὶ ἔστειλε ὁ Κουρτ - πασιᾶς τὸν τελήμπασή του καὶ ἐσύναξε τὰ βιλαέτια ὅλα καὶ τοὺς ἐβάρεσε».

«1784 Κατὰ τὴν δωδεκάτην Ἰουλίου. Ἐκᾶν τὸ Τζαμί ἐμπροσθὰ στὸν Χα-
λήλαγα».

«1780 Κατὰ μῆνα Ἀπρίλιον. Ἦλθεν εἰς τὸ μοναστήριόν μας ἓνας Φράγκος ἀπὸ τὸ βασιλεῖον τῆς Σβετζίας, ὀνομαζόμενος Ἰάκωβος, πεπαιδευμένος κατὰ πολ-
λὰ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ εἰς ἄλλας γλώσσας. Εἰς αὐτὸ τὸ ἔτος ἀνεκαι-
νίσθη καὶ τὸ καθολικὸν τῆς ἐκκλησίας. Αὐτοὶ οἱ δύο Φράγκοι ἦσαν περιηγηταί».

«1784 Κατὰ μῆνα Μάρτιον. Ἦλθεν ἄλλος Φράγκος ἀπὸ τὴν Σβετζίαν ὀνο-
μαζόμενος Φοιδέριχος, καὶ ἦτον πεπαιδευμένος εἰς ταῖς γλώσσας, ἕως γλώσσας
δεκαπέντε».

«1783 Κατὰ μῆνα Αὐγουστον. Ἐπλεσαν ἀστροπελέκι ἀπὸ τὸν οὐρανὸν εἰς τὰ
Τρίκκαλα, εἰς τὸ τζαμί ὅπου πηγαίνομεν κατὰ τὴν Ἀγίαν Μονήν, μαζὺ μὲ τὸν
Χότζιαν ἔπλεσαν ὁ μιναρὲς καὶ ἄλλοι ὅσοι εὐρέθησαν μέσα ἀφανίσθησαν».

«1785 Κατὰ μῆνα Αὐγουστον, ἐσχότωση ὁ Σκόδρα πασιᾶς τὸν Χαμσολιόραν
καὶ τὸν Δερεβίς Ἀχμέτην καὶ ἄλλους 300 μέσα εἰς τὴν Τζιόρτζιαν».

«1784 Μαρτίου κς'. ἐξημερώνοντας ἡ ἁγία καὶ μεγάλη Τρίτη τῆς Μεγάλης
Ἑβδομάδος, ὥραν ἑνάτη τῆς νυκτός, ἐπλήρωσεν τὸ κοινὸν χρέος ὁ ἅγιος Σταγῶν
κὺρ Παρθένιος, ὁ ὁποῖος εἶχε πατριδα τὴν Πορταριὰν τοῦ Βώλου, καὶ αὐτὴν
τὴν ἡμέραν ἔβρεξε πολὺ νερόν, καὶ ἀπλημμύρισαν οἱ ποταμοὶ καὶ τῇ Μεγάλῃ Τε-
τραδί ἐνταφιάσθη ὥρα 6 τῆς ἡμέρας. Ἐχειροτονήθη δὲ ὁ νῦν Σταγῶν Κλινοβίτης
κὺρ Παῖσιος κατὰ τὴν δωδεκάτην Μαΐου ἡμέρα Κυριακῇ τῶν ἁγίων Πατέρων.
Ἐγινε δὲ ἡ χειροτονία εἰς τὸν ἴδιον θρόνον, καὶ εἰς τὰς δεκαπέντε τοῦ αὐτοῦ μη-
νὸς ἦλθεν εἰς τὸ μοναστήριόν μας ὁ Τρίκκης κὺρ Ἀμβρόσιος καὶ ὁ Θαυμαζοῦ κὺρ
Ἰάκωβος καὶ Γαρδικίου κὺρ Παῖσιος ὁμοῦ μὲ αὐτόν, καὶ ἐδιάβασαν τὰ μνημόσυνα
τοῦ μακαρίτου: καὶ μετὰ τὴν θανὴν τοῦ μακαρίτου δὲν εἶδομεν βροχὴν ὀλοτελῶς
ἕως εἰς τὰς 22 Σεπτεμβρίου καὶ τότε ἡμέρα Κυριακῇ ἦλθε βροχὴ πολλή».

«1784 Ἐσυμπροβαδίσαμεν τὸν παπᾶ Κάλλιστον Σταγηνὸν διὰ τὴν Βλαχίαν
τῇ 8 Αὐγούστου, ἡμέρα Πέμπτη, ὥρα τῆς ἡμέρας δευτέρα».

Προσθῆκαι πιθανῶς ἐξ ἄλλων βιβλίων:

«Ἔτους ζ'η' ἀκοιμήθη ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ Καλλίνικος ἱερομόναχος καὶ καθη-
γούμενος εἰς τὰς κ' Δεκεμβρίου μηνὸς ἡμέρα Σαββάτω».

«Ἔτος αφνα' ἐν μηνὶ Ἰανουαρίῳ ἔγινεν χειμῶνας μέγας καὶ ψύχρα ἰκανή,
καὶ ἔπεσε χιόνι ὀκτώ πῆγες καὶ ἐπάγωσαν τὰ νερά, ζῶα ἐψόφισαν, ἀπέθαναν καὶ
κόσμος περισσὸς ἀπὸ τὴν ψύχρα».

«1779 - ἕως 1783. Πεῖνα ἔγινε μεγάλη εἰς ἐτοῦτα τὰ μέρη, ὅπου ἐπουλήθηκε
τὸ καλαμπόκι τὸ λουτζέκι γρόσσια 3 καὶ τὸ σιτάρι φόρτωμα γρόσσια 36: μὰ εἰς
τῆς Ἀλβανιτίας τὰ μέρη ἔγινε τὸ χειρότερον, ὅπου ἐπούλησαν τὰ ἄρματα τοῖς καὶ
τὰ ἔφαγαν καὶ ἐπούλησαν καὶ χορίτζια καὶ παιδιὰ καὶ μετ' αὐτὸ ἐγλύτωσαν».

Τὰ ἀνωτέρω ἐνδιαφέροντα σημειώματα ἀποτελοῦν μικρὸν χρονικὸν τῶν
ἐτῶν 1767—1793 καὶ εὐρίσκομεν εἰς ὠρισμένα μὲν ἐξ αὐτῶν στοιχεῖα ἄγνω-
στα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης εἰς ἄλλα δὲ πληροφορίες ποὺ συμπληρῶνουν καὶ δια-
σαφηνίζουσι ἀναγραφὰς ἄλλων χρονικογράφων. Ἐκ τῶν ἐκτεθέντων συνάγε-
ται ὅτι ὁ Χριστόφορος ἠργάσθη ὑπὲρ τῆς μονῆς καὶ διέσωσε διὰ τοῦ χρονι-
κοῦ του πολῦτιμες πληροφορίες τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ ΕΥΘΥΜΙΟΥ

ΠΑΛΙΑ ΕΠΓΡΑΦΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΕΠΙΓΡΑΦΕΣ ΚΑΙ ΕΝΘΥΜΙΣΕΙΣ ΕΚ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΚΟΝΙΤΣΗΣ *

«Ἐσωτερικὴ ἐπιγραφή ἐξωκκλησίου Ἁγίου Νικάνορος (Κορτίνιστας)»

Οὗτος ὁ θεῖος καὶ πάνσεπτος Ναὸς τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν ΝΙΚΑΝΟΡΟΣ τοῦ θαυματουργοῦ, ἀνιστορήθη διὰ δαπάνης τῶν βοηθησάντων ὀρθοδόξων χριστιανῶν καὶ συνδρομῇ τοῦ ἐπιτρόπου Θ.Γ.Θ. Ἰωάννου Γεωργίου Κ. ΔΙΑ χειρὸς ἐμοῦ τοῦ ταπεινοῦ Βασιλείου τοῦ Ἀποστόλη ἐκ κώμης Φραστὰνὰ τῆς πόλεως Πωγωνιανῆς. Ἀρχιερατεύοντος τοῦ Θεοφιλεστάτου κ.κ. Ἰωσήφ Βελλᾶς, ἐν ἔτει 1826 Ἰούλιος 30

«Προικοσύμφωνον ἔτους 1838»

1838 μαΐου α. (ΚΟΝΙΤΣΑ)

ἡς δῶξαν του ἀγίου θεοῦ καὶ τῆς κυρίας θεοτόκου Πρηκοσίμωφονο τοῦ Ἰωάννου γεοργίου με γηνὴν του σάνα θηγατέρα του ζίση μάντζιου τζιούτζιουρα ἡς πρότον γάμον καὶ τοῦ δῆδονται τὰ κάτοθεν ὡς φαίνονται ἢ» μετριτὰ καὶ εἰς τετιμημένα » εἰς μετριτὰ ἐποί χῆρας δηὰ τὰ φορέματα 1.800

κρέβατοστρόσι

1	στρόμα γεματο	50	(γροσιαν)	
1	μαξηλάρα γεμάτη	15		
1	πάπλομα ὁμοῦ μὲ το σιντόνη	60		
1	καρσέλα ὁμοῦ μὲ τιν κληρονιαν	30		
1	σιντονι στροματισιον	30		185
2	πονκάμησα καλά	50		
2	ὄμηα κατότερα	45		90
				2.075

Ὅλλα συμποσοῦνται γρόσια δηο χιλιάδες καὶ ἐβδομήντα πέντε δηὸ ἔγιναν δῆο παρόμια νὰ βαστὰ ὁ κάθε ἕνας τὸ ἔδηγον του.

Χρῖστος τζιάτζιου γράψας καὶ μαρτιρῶ,
τολῆς πασκαλι μαρτιρο
γιοργις τοβας μαρτιρο
Γιανῆ τζιατζιου μαρτιρο

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου τόμου, σελ. 558.

δημητρης μηρας
ζησις μαντζιου

Μιά όμολογία χρέους του έτους 1838

1838

= με την ησημερινή φανηρονο κε μολογο εγο ο πετας τολι ραπος πηγα κε παρακαλησα τον παπανηκολα απο χορηο κανοικο κε με δανησε γροσα δεκακοσα ηκοσι 220 ητη δεκακοσα ηκοσι κε να τρεχουν με τον διαφορο τους τα δεκα εντεκα κε εχομε τηνη δηορηα δεκαπεντε αλοναρη κε έχο κε το βοδη αμα αργι να μου τα διδι τα γροσα εχο να παρο το βοδη το ψαρη ος κατα την ομολογια εχο να δηνο το ραεμη στο βαλη εγο πετας κι εχο να δοσο το βοδι στο τζατζο στα χερηα το οχη αλο δια το λογο της αληθης

εγο τζατζος με λογο το πετα γραφας κε μαρτιρο 1838 μαγης 10

Σαλίσ του αλιμπέη μαρτίρω

γιώργης μπαλταδόρος μάρτυρας

μουσας καστρινος μαρτιρο

(δπισθεν) όμολογία του παπα νικόλα από κανοικο είναι του μπέτα κονιτζιότι δια γρόσια 220 1838 μαίου 10

Όμολογία έτους 1839 (Βούρμπιανη)

μέ το παρόν φάνερονω και ομολογο εγο ο διμητροίς γιάνι νουκαλής οτι μου εκάμαν χρια και παρακάλεσα τον λάλον (θειον) μου λλολήν ζηκοῦ και με δάνισε δια χρηās μου γρο. 100 ητι εκατο και να τρέξουν με τον διαφορόν τους τα δεκα εντεκα κε μισο το χρονο να του τα συχωρηγίσο με χορίς λογόν ξανα του κε ός καθός μου τα εδοσεν με ναν λογον κε δια τούτο δηνο το παρόν ης χηρας του λαλου μου δια βεβεδόν τής αληθιας κε εστο ης ενδιξιν κε ασφαληαν

1839 σεμτεβρηου 7

διμητροίς ηποσκομε τα ανοθεν

εγω ο διμητροίς ζούνι μαρτιρας

εγο μητση του γηανη μαρτιρας

εγο ο νικολας αναστασι μαρτιρας.

Η άνωτέρω όμολογία προέρχεται από το οικογενειακό μας άρχείο.

Ένα διαχωριστικό έγγραφο (διανομή κοινής περιουσίας)

του έτους 1840 από το χωριό Βούρμπιανη.

«διὰ του παρόντος δηλοποιῶ ἐγὼ ὁ ὑποφενόμενος ὑποκάτωθεν Ἰωάννης Χαρίση Παπαγιότι ὅτι ἐπειδὴ καὶ τὸ πατρικόν μας σπῆτι ἦτον ἀμοίραστον σήμερον ἐπήραμεν τοὺς κάτωθεν καὶ μῆς ἐμοίρασαν κατὰ τὰ ἀκόλουθα σύνορα, τὰ δύο ἐπάνω χωρίσματα. τὰ ἐπῆρα ἐγὼ, λέγω ὀγνίσταν καὶ ὄντᾶν τὰ ὁποῖα εἶναι ἀπὸ τὸ μέρος τὸν τζογέον τὰ δὲ δύο κάτω χωρίσματα τὰ ἐπῆρεν ὁ παπαναστάσης καὶ ἀπὸ τὸν ὄθορον ὅσον τόπον ἔληπε διὰ νὰ γίνουιν σωστά τὰ δύο χωρίσματα του, καθὼς ἦναι καὶ τὰ ἰδικά μου, ἀπὸ τὸ ὀπίσω μέρος ἀπο τὸν τῆγον τοῦ χαγιατιοῦ καὶ ἔξω πηθαμᾶς ἐπτὰ τὸ ἴδιον καὶ ἀπὸ τὸ κάτω μέρος καθὼς ἐσημήωσαν τὰ σύνορα οἱ μοιραστᾶδες μας τὸ δὲ μεσοτῆχι ὁποῦ μᾶς χωρίζη καὶ τοὺς δύο τὸ ἔχωμεν κοινόν καὶ ὅτι ἔξοδα τρέξουν ὁποῦ νὰ τὸ φιάσωμεν καὶ τὰ μαστιρικά, ἢ τὰ δέματα ἢ τὰ περόνια ἢτε χαράτσι μαστόρων ἔχομεν νὰ τὰ πληρώνομεν οἱ δύο. διὰ δὲ τὰ λιθάρια ὁποῦ νὰ λήψουιν διὰ τὸ μεσοτῆχι καὶ τὸ καινούριον καὶ τὸ παλαιόν νὰ τὰ βάλη

ὁ πατῆρ καὶ νὰ τοῦ δώσω ἐγὼ τοῦ παπαναστάση γρόσια σαράντα καὶ ὅποιος ἀπὸ τοὺς δύο δὲν ἤθελεν ἀποκριθῆ εἰς τὰ ἔξοδα τοῦ μεσοτηγιοῦ νὰ χρεωστῆ τοῦ ἄλλου γρόσια διακόσια (ποινικὴ ρήτρα) καὶ ἄλλα πεντακόσια τοῦ βαλῆ καὶ ἅμα κἀνὴ χρῆμα ὅπου νὰ φιάσῃ τὸ σπῆτι ὁ παπαναστάσης καὶ σὺγατίση τὸ σπῆτι ἀπὸ τὸ κάτω μέρος ὅσον τόπον νὰ μοῦ πάρῃ ὁ παπαναστάσης νὰ μοῦ τὸν ἀπολίση ἐδῶ ὡς καὶ ἀπὸ τὸν ἐδικόν του. ἔξω ὁμῶς ἀπὸ τὴν ὁστροῦραν ὁ δὲ ὄβορος μένη κοινὸς τὰ δὲ σταλάγματα νὰ πίπτουν εἰς τὸν ὄβορον καὶ ὄθεν εἶναι σταλάγματα γύρα γύρα στὸ σπῆτι νὰ ἦναι ἀνεμπόδιστα, καὶ νὰ τὰ ὀριζῇ ὁ καθὴς. τὰ δὲ ἄλλα ἐξωτερικὰ μας μοῦλκια τὰ ἦχαμαν μοιρασμένα καὶ δὲν ἔχομεν λιακὰ ἢ νταβὰ ἕνας τοῦ ἄλλου. διὰ δὲ τὸ σπῆτι ὁποῦ εἰς τὰς ἀρχὰς λέγω ἦτον ὁμοίραστον, ἦτον μοιρασμένον, ὁμῶς ἦμασθαν τρία ἀδέλφια καὶ ὁ ἕνας ἐχάθη ἀπέθανεν ἀκλιηρὸς καὶ σήμερον τὸ ἐχωρίσαμεν ἦτοι ἐστρέξαμεν καὶ τὰ δύο μέρη καὶ ἔγιναν δύο παρόμοια καὶ βαστᾶ ὁ καθὴς ἀπὸ ἓν διὰ ἀσφαλιάν του καὶ ἔστω.

1840 μαρτίου 20 Βοῦρμπιανη

γηνανης Χαρηση μὴν ηξεβροντας γραματα παρακαλεσα τον γιορρη σοτηρη κε μογραψε κε θανο το δακτηλον μου κε θεβεονο τα ανοθεν κε θανο το δακτηλον μου γιορρης σοτηρης μαρτηρας

Παπαγεόργιος Παπαχαρήση με λόγον τους ἔγραψα (τὸ ἄνωθεν ἔγγραφο) καὶ μαρτυρῶ

δημο τσοκαρις δεκήλις κε μεσητης παρον μαρτιρο

ζοτα πατσες δεκιλις κε μεσιτης μαρτηρας

Χαρήση γηνακος (Γκινάκος) μαρτηρας

Παπαδημήτριος παπασωτήρι μαρτυρῶ

Χρηστο γιοτης (ἢ γκηόκας;)

Λογαριασμοὶ τοῦ ἔτους 1840 ἀπὸ ἀρχεῖον Γκότζου «Κόνιτσα»

1840 ὀκτωμβρίου 21

σημείωσις ὅσα χρεωστοῦν με ὁμολογίαις
γρόσια 1614 τόλης γκόντζου με ὁμολογίαν κεφάλαιον
» 62 διάφορος αὐτῶν Χρόνου 2 καὶ μῆνας 7
μάνθος χαμτζου ταγ. (άρια) καλαμπόκι 3
300 τοῦ ἡμπραχίμη καραπάνου κεφάλαιον
43 διάφορος αὐτῶν διὰ χρόνον ἕναν

Χάνκος νουντουὺς ὁμολογία

ρέντζηος μεκίραγα ὁμολογία

40 σπύρου λόλου με ὁμολογίαν, διάφορος αὐτῶν.

10 γροσια του βασιλι σηνας με ομολογίαν

“Ὅσα χρεωστοῦν χωρὶς ὁμολογίας

γο. 83,20 γρηγορέων. 33,20 μηχαηλ μεκιάρι.

24,20 Γιώργη ντζίλι. 56,27 Γιάνη μιλίγκος.

6,10 Γιώργη ντόβα.

18 Δημήτρη τατζη ντζιάτζιον. 2,20 λούπα βλάγου.

1,30 θανάση μαύροβουνιώτη.

2 κώστα σαμαρά.

15 Κώστα καλαθά τῆς τζιούπρας του.

8 νικόλα γκόντζου

30 βασίλη Μάντζιου ρωμιού

40 βασίλη ζώη παντούλα

Χρέος πολιτικόν νά λογαριασθοῦν
 5 γρ. (όσια) εἰς μεργιάτικα μάρμπα καί πανταζή κροτήνος
 παπὰ Γεώργη καί Γρηγόρι καί κράχτη
 κυρίντζη σίντζα καί ἄς λογαριασθοῦν

Ὁμολογία τοῦ ἔτους 1840 (Κόνιτσα)

125 ἦτη γροσηα εκατον ηχοσι πεντε εδανηστηκα εγο ηποκατοθεν γεγραμενος απο τον γιοτη παντου απο πηλαρι κε να τρεχουν με τον διαφορον τους τον χρονο τα δεκα εντηκα κε μισο και εχο να τον ευχαρητισσο οποτες να μου ζιτιση τα γροσηα και (ἄν) του καμο λογια (δυστροπήσω) και παγη ης τον θαλιν εχο να δινο και το ρεσιμη (χαρτόσημον) εγο ο γιανης διμητηρη πουστιοτις θεβεονο τα ανοθεν

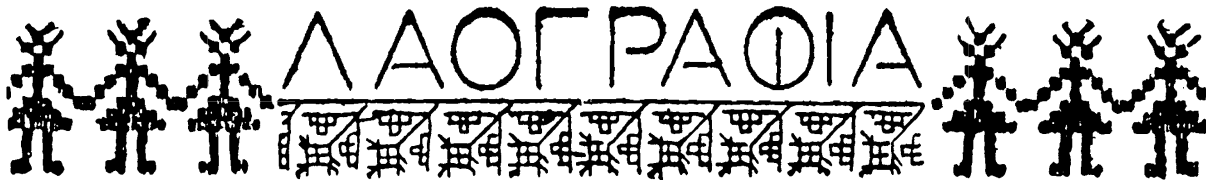
1840 αδιμητρις (δκτώβριος) 27 κονητζα

+ παναγιοτης φλορος με λογον του κοντογιανη πουστιοτη (μήπως μπουσιώτη από τὸν ὁμώνυμο συνοικισμό.) μην ξεροντας γραματα ο ηδιος με παρακαλεσεν κε εγραψα κε μαρτηρο

Νηκόλαος αναστασιου ντζατζου μαρτιρας

Θανασης μαυροβουνοιτης μαρτηρας

ΝΙΚ Β. ΠΑΤΣΕΛΗ

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ ΔΕΛΒΙΝΑΚΙΟΥ

Ὁ ἰδρυτὴς τῆς συγχρόνου Λαογλωσσίας ὁ Richl, γράφει ὅτι διὰ νὰ ἀνακαλύψῃ κανεὶς τὴν λαϊκὴν ψυχὴν, πρέπει νὰ μελετήσῃ κυρίως μερικὰ πρωταρχικὰ στοιχεῖα τῆς λαϊκότητος ἢτοι τὸ παραμῦθι, τὸ λαϊκὸ τραγοῦδι, τὴν λαϊκὴν ἀρχιτεκτονικὴν τῶν σπιτιῶν, τὰς λαϊκὰς ἐνδυμασίας, τὰ ἥθη καὶ ἔθιμα, τὸ μοιρολόγι, ὅπου ἀποκαλύπτεται ἰδιαίτερος ἢ ξεχωριστὴ ψυχοσύνθεσις ἑνὸς λαοῦ. Ἡ ξένη γλωσσικὴ ἐπίδρασις παραμένει πάντοτε ὡς κάτι τί τὸ ἐξωτερικόν, καὶ οὐδέποτε ἐπιηρεάζει τὸ βάθος τῆς ἐθνικότητος ἑνὸς λαοῦ.

Μέσα εἰς τοὺς θησαυροὺς αὐτοὺς ποὺ ἐξεχωρίσαμεν ἀνωτέρω εὐρίσκεται, ἐπαναλαμβάνομεν, ἀποτυπωμένη αὐτὴ αὐτὴ ἢ λαϊκὴ αὐτοδιάγνωσις ἑνὸς ἔθνους. Μέσα εἰς αὐτοὺς ἀποκαλύπτεται ἡ ἐθνικὴ του συνείδησις διότι ἀπὸ τὰ στοιχεῖα αὐτὰ τῆς λαϊκότητος καὶ τῆς ἐθνικότητος, δὲν δύναται νὰ ἀποσπασθῇ ἓνα ἄτομον, ὅπως δὲν δύναται ν' ἀποσπασθῇ καὶ ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν ἑαυτὸν του.

Ἀπὸ τὰ στοιχεῖα αὐτά, τὰ ἥθη καὶ ἔθιμα ποὺ θὰ περιγράψωμεν κατωτέρω, διὰ τὴν ἰδιαίτεράν μας πατρίδα, τὸ Δελβινάκιον τῆς Ἠλείου, εἶναι ἡ ἔκφρασις τῆς πίστεως τοῦ λαοῦ εἰς ὀρισμένας ἀξίας ποὺ ἀποτελοῦν τὸ περιεχόμενον τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ. Ἀπὸ τὰ δύο αὐτὰ στοιχεῖα ἐνῶ τὸ ἥθος ἀναφέρεται εἰς τὸ ἐσωτερικόν, εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀτόμου, τὸ ἔθιμον τοῦναντίον εἶναι ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον ἐκδηλοῦται ἡ ἐσωτερικότης, ὁ ψυχικὸς χαρακτήρ. Φυσικὸν ὡστε ὅτι τὰ ἥθη καὶ ἔθιμα ἐκτείνονται εἰς ὅλας τὰς ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς, καὶ οὐθιμίζουν τὰς σχέσεις τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὴν οἰκογένειάν του, τοὺς συνανθρώπους του, τὸν Θεόν του...

Πολλὰ ἀπὸ τὰ ἥθη καὶ ἔθιμα τοῦ Δελβινακίου τῆς ἀκριτικῆς αὐτῆς περιοχῆς τῆς Ἠλείου, τῆς παναρχαίας αὐτῆς κοιτίδος τοῦ ἑλληνισμοῦ ποὺ δὲν ἔπαυσε νὰ διατηρῆ καὶ σήμερον, ἔχουν τὴν καταγωγὴν των εἰς τοὺς ἀρχαίους προγόνους μας, ἰδίως ὅσα σχετίζονται μὲ τὴν θρησκείαν (λαμβάνομένης ὑπ' ὄψιν καὶ τῆς συντηρητικότητος ποὺ ἐπικρατεῖ πάντοτε εἰς τὰ ζητήματα τῆς θρησκείας) προσαρμολόμενα ἐκαστοτε πρὸς τὸ νέον περιεχόμενον τῆς θρησκείας.

Τὰ ἥθη καὶ ἔθιμα αὐτά, ἐκτὸς τοῦ ὅτι περικλείουν θησαυρὸν ἀγώνων, μαρτυροῦν ἐπὶ πλέον, μὲ τὰ λαογραφικὰ πορίσματα καὶ τὸν παραλληλισμὸν τῆς γλώσσης καὶ τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων, τὴν ἀδιάσπαστον ἐνότητα τῶν διαφορῶν μερῶν τῆς Ἑλλάδος.

Τέτοια λοιπὸν ἔθιμα ποὺ συγκεροῦν, κατὰ τρόπον θαυμάσιον τὴν ἀρχαίαν, μὲ τὴν χριστιανικὴν παράδοσιν δὲν πρέπει νὰ λησμονῶνται.

Ἐννόητος λοιπὸν εἶνε ἡ σημασία τῶν ἐθίμων αὐτῶν καὶ νὰ διαφυλαχθοῦν ποῖν ὁ χρόνος τὰ παρασῶρη ἀνεπανορθότως εἰς τὴν λήθην. Τὰ ἔθιμα αὐτὰ μεταδιδόμενα ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν, διατηροῦν εἰσέτι μικρὰν ἀπὸ τὴν παλαιάν των γραφικότητα καὶ δὲν παύουν νὰ συγκινοῦν καὶ τὰς ψυχὰς τῶν νεωτέρων, ἔστω καὶ ἂν οὗτοι ἔχουν ὑποστῆ ξενικὰς ἐπιδράσεις καὶ τὴν ἐπήρειαν τοῦ συγχρόνου πολιτισμοῦ. Ἀπὸ τὰ ἔθιμα ποὺ θὰ ἀναφέρωμεν εἰς τὰς ἐπομένας σελίδας,

ἄλλα μὲν παρουσιάζουν ἐνδιαφερούσας παραλλαγὰς μὲ τὰ ἔθιμα ἄλλων περιοχῶν, τῆς γενετικῆς γῆς, ἄγνωστα εἰς ἄλλα μέρη, ἄλλα δὲ ἀφήνουν εἰς τὴν ψυχὴν μας ἐνθυμήσεις ποῦ εἶνε τὸ νῆμα ποῦ μᾶς συνδέει μὲ τοὺς τόπους ὅπου διήλθομεν τὰ παιδικὰ μας χρόνια.

Ὁ Γάλλος ἀκαδημαῖζὸς Ἰούλιος Κλαρετί ἔγραφεν «ὅτι ὅλοι ὅσοι ἔζησαν » ποῖα χρόνια, ὅταν πλησιάζουν εἰς τὸ τέλος τῆς ζωῆς, αἰσθάνονται τὴν ἐπιθυμίαν νὰ συλλέξουν τὰ ὡς πεπρωκότε φύλλα τοῦ δάσους ἢ μαραθέντα ἄνθη τὰς » ἀναμνήσεις των. Αἱ δὲ νέαι γενεαὶ αἰσθάνονται ζωηρὰν εὐχαρίστησαν ὅταν ἀπὸ » τὰς προσωπικὰς των αὐτὰς μαρτυρίας μανθάνουν ὅσα ἐπιθυμοῦν νὰ γνωρίζουν».

Καὶ συνεχίζει ὁ Κλαρετί: «Φαίνεται ὅτι ὁ νέος αἰὼν ἔχει ἀνάγκην νὰ γνωρίσῃ » τί ἐσκέφθησαν, τί προσπάθησαν νὰ πράξουν, τί ἔπραξαν, τί ἠγάπησαν, τί ὑπέ- » φερον οἱ ἄνθρωποι ποῦ ἔζησαν κατὰ τὸν λήξαντα αἰῶνα»¹.

Ὁ δὲ ἰδικὸς μας Ἄγγελος Βλάχος ἔγραφεν ὅτι «ὅταν λευκανθῇ ὑπὸ τῶν » χιῶνων ἢ κεφαλῇ καὶ οἰκνωθῇ ὑπὸ τοῦ βίου ἢ καρδα... ἐκεῖ εἰς μακρο- » νῆν χώραν τῶν πρώτων ὀνείρων καὶ τῆς πρώτης χαρᾶς, ζητεῖ πάλιν ἄσυλον ἢ » οἰκῶσα φαντασία, ἐκεῖθεν δανεῖζεται φῶς ἢ μνήμη ὅπως συγκεράσῃ τὸ λυ- » κόφως τῆς ἐσπέρας καὶ θέρημιν τὸ στήθος, ἵνα ταχύνῃ τοὺς ἀραιούς του παλ- » μούς»². Εἶχε λοιπὸν δίκαιον ὁ Δ. Βερναρδάκης ὅταν ἔγραφεν ὅτι «αἱ ἀναμνή- » σεῖς εἶναι βῆκτρον τοῦ Γήρατος, ὡς αἱ ἐλπίδες πτέρυγες τῆς Νεότητος».

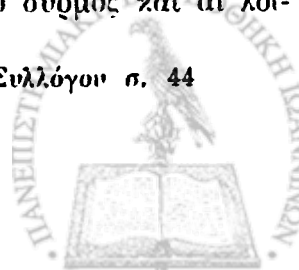
Τὰ ἔθιμα αὐτά, τηρούμενα ὑπὸ μεγάλης ὁμάδος ἀνθρώπων, δύνανται νὰ χαρακτηρισθῶν ὡς ἄγραφος νόμος ἢ παράβασις τῶν ὁποίων δὲν συνεπάγεται βεβαίως τὴν διὰ τῆς βίας τιμωρίαν, ἀλλὰ δὲν μένει καὶ ἐντελῶς ἀνεξέλεγκτος ἐφ' ὅσον συνήθως ὁ παραβάτης ἐκτίθεται εἰς γενικὴν ἀποδοκιμασίαν τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου. Τοῦτο πιθανὸν νὰ μὴ εἶναι τόσον κατανοητὸν διὰ τοὺς κατοίκους τῶν πόλεων, οἱ ὅποιοι ὄντες οἱ περισσότεροὶ ἄγνωστοι μεταξὺ των καὶ παρασυρόμενοι ἀπὸ τὸν ρυθμὸν τῆς ζωῆς ὁ ὁποῖος τὰ τελευταῖα ἔτη κατέστη γοργότατος δὲν ἐνδιαφέρονται διὰ τὰς πράξεις καὶ τὴν διαγωγὴν τῶν συνανθρώπων των. Εἰς τὰ χωρία ὅμως ὅπου κάθε γενεὰ ἀνατρέφεται βάσει αὐτῶν τῶν ἐθίμων καὶ παραδόσεων, ἢ ἐπίδρασις τὴν ὁποίαν ἐξασκοῦν εἶνε μεγίστη. Τὰ ἔθιμα αὐτά δικαίως ἐ- χαρακτηρίσθησαν ἀπὸ μερικὸς ὡς ὄστρακα ποῦ προφυλάττουν καὶ συγκροτοῦν τὰ «μαλακὰ μόρια» τοῦ κοινωνικοῦ σώματος, ἥτοι ἀποτελοῦν τὸν σκελετὸν ἐπὶ τοῦ ὁποίου διαπλάσσεται ὁ χαρακτὴρ τῶν λαῶν. Ὅσάκις λοιπὸν θέλομεν νὰ μελετήσωμεν τὴν συμπεριφορὰν ἐνὸς λαοῦ καὶ νὰ κατανοήσωμεν πλήρως τοὺς τρόπους του, ὀφείλομεν νὰ ἐξετάσωμεν τὰ ἔθιμα καὶ τὰς παραδόσεις ποῦ ἀναφέρονται εἰς γεγονότα ἱστορικὰ ἢ εἰς τὸν βίον καὶ τὰ κατορθώματα ἀναδειχθέντων ἀνδρῶν. Δι' ἡμᾶς μάλιστα τοὺς Ἕλληνας, ἀποδεικνύουν ἐπὶ πλέον τὴν ἱστορικὴν ὑπαρξίν μας καὶ τὴν συνέχειαν ἀνά τοὺς αἰῶνας, ἐφ' ὅσον συνήθειαι ἀπαντῶμεν εἰς τὸν Ὅμηρον, διατηροῦνται ἀκόμη εἰς μερικὰς περιοχάς.

Ἡ Ἠπειρος ὅσο καὶ ἂν ἐπέρασεν ἀπὸ δυσκόλους περιστάσεις καὶ κατεπατήθη ἀπὸ ξένους δυνάστας, ποῦ τὴν ἐτυράνησαν καὶ τὴν αἱματοκύλισαν, διετήρησεν ἐν τούτοις ἀγνὴν τὴν ἑλληνικότητά της, τὴν γλῶσσαν της καὶ ἀμετάβλητα τὰ ἦθη καὶ ἔθιμά της. Ἡ ἀναλλοίωτος διατήρησις τῶν ἐθίμων αὐτῶν, εἰς τὰ ὁποῖα, μὲ ὅλην τὴν μεγαλοπρέπειάν της διαλάμπει ἢ ἀγνότης τῶν ἠθῶν, συνέτεινεν ἀρκετὰ εἰς τὴν οἰκογενειακὴν εὐτυχίαν τῶν κατοίκων πρὶν ἢ ὁ σφοδρὸς καὶ αἱ λοι-

1) Πεντηκονταετηρίς 1861—1911 τοῦ ἐν Κ)λει Ἑλλην. Φιλολ. Συλλόγου σ. 44

2) Ἀνάλεκτα (Βιβλιοθήκη Μαρμαρῆ 1901 τόμ. Β σελ. 353)

παί ἀπαιτήσεις τοῦ κακῶς νοουμένου πολιτισμοῦ εἰσχωρήσουν εἰς τὴν πατρίδα μας. Ὅπου πράγματι τὰ ἔθιμα αὐτὰ παραμένουν ἀμιγῆ καὶ ἀνόθευτα ἀπὸ τὴν ἐπήρεια τοῦ ψευδοπολιτισμοῦ, ἐκεῖ διαλάμπει ἀκόμη ἡ ἀγνότης τῶν ἠθῶν ποὺ χαρακτηρίζει τοὺς προγόνους μας, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἐτέθησαν αἱ βάσεις τοῦ ὑγιоῦς πολιτισμοῦ.

Τὸ ἀσφαλέστερον δὲ κριτήριον διὰ νὰ βεβαιωθῶμεν ἔαν ἕνα γεγονὸς τῆς ἱστορίας κατέλαβε μόνιμον θέσιν εἰς τὴν συνείδησιν ἐνὸς λαοῦ εἶνε τὸ κριτήριον τῆς ἀντιστάσεως, ποὺ προέβαλε τὸ γεγονὸς τοῦτο εἰς τὸν χρόνον ἢ ἀκριβέστερα εἰς τὴν φθορὰν ποὺ τὸ ἀπειλεῖ μὲ τὴν παρέλευσιν τοῦ χρόνου. Διότι ὅπως φθείρονται οἱ ζωντανοὶ ὄργανισμοὶ τὸ ἴδιον συμβαίνει καὶ μὲ τὰ ἱστορικὰ γεγονότα. Καθὼς δὲ ὁ καιρὸς μὲ τὸ πέρασμα ἀλλάζει τὴν ἀτμόσφαιραν ἐντὸς τῆς ὁποίας ἐπροκάλεσαν ταῦτα τὰς πρῶτας ζωηρὰς ἐντυπώσεις των, ἐλαττώνει τὴν ἀρχικὴν τῶν λάμπριν καὶ μαζὶ μὲ αὐτὴν τὴν δημοτικότητά των, διὰ νὰ τὰ μεταφέρει τελικῶς εἰς τὴν κατάστασιν τῆς «ρουτίνας» ὅποτε αἱ τιμαὶ ποὺ ἀποδίδονται εἰς τὴν μνήμην των περιορίζονται πλέον εἰς τὸν «τύπον» μιᾶς ἐορταστικῆς ἐπαναλήψεως.

Δι' ἡμᾶς λοιπόν, ποὺ νοσταλγοῦμεν τὰ ὠραῖα ἔθιμα τῆς γενετείας μας, καὶ οἱ ὅποιοι κατὰ τὰς στιγμὰς τῆς ἀναπαύσεως καὶ τῆς ψυχικῆς συγκεντρώσεως, κάποια ἀόρατος δύναμις ἐπαναφέρει μὲ πόνον τὴν σκέψιν μας εἰς τὴν γενέτειραν, ἢ ἀνάμνησις τῶν ἐθίμων τούτων, τὰ πατριωτικὰ τραγούδια μὲ τοὺς χοροὺς εἰς τὰ ἐξωκλήσια καὶ τὰ μαγευτικὰ τοπία τοῦ Δελβινακίου, οἱ ἔρημοι τόποι, ἕνα μοιρολόγι νὰ παίζεται ἀπὸ τὰ ἐγγῶρια ὄργανα, ὅλαι αὐταὶ αἱ ἀπολαύσεις, εἶναι ἀπὸ τοὺς ἰσχυροτέρους λόγους, ποὺ ἐπιδροῦν εἰς τὴν ψυχὴν μας, ποὺ μᾶς κρατοῦν εἰς διαρκῆ ἐπαφὴν μὲ τὴν ὁμορφὴν πατρίδα μας, ποὺ μᾶς ὁμιλοῦν κατ' εὐθείαν εἰς τὴν ψυχὴν, καὶ μᾶς ζωντανεύουν τὰς καλλιτέρας ἀναμνήσεις τῆς ψυχῆς μας. Ὅσον καὶ ἂν ἠμβλυνεν ὁ χρόνος τὴν μνήμην μας, ὅσον καὶ ἂν μᾶς ἰσοπέδωσεν ὁ πολιτισμὸς καὶ μᾶς ἐψύχρανεν ἡ ἀδιαφορία, μένει πάντοτε εἰς τὰ μύχια βάρη τῆς καρδίας μας, ἢ εὐωδία τῆς παιδικῆς ἡλικίας, ὅπως μένει καὶ εἰς ἕνα κενὸν φιαλίδιον τὸ ἄρωμα τοῦ ἑξατμισθέντος μύρου.

Δι' ἡμᾶς τοὺς νοσταλγοὺς τοῦ παλαιοῦ καιροῦ, ἕνας γάμος μὲ ἠπειρωτικὸς χοροὺς καὶ ὄργανα, μὲ τὰ ἥσυχα, σεμνὰ καὶ στρωτὰ τραγούδια, εἶνε κάτι ποὺ μᾶς συγκινεῖ καὶ μᾶς γεννᾷ τόσας ὄνειροπολήσεις. Νοσταλγοῦντες τώρα ἡμεῖς τὰ ὠραῖα ἐκεῖνα ἔθιμα, φέρομεν αὐτομάτως εἰς τὴν σκέψιν μας τὰ λόγια τοῦ Ἐρριώ, πῶς «τίποτε δὲν εἶναι ὠραιότερον εἰς τὴν ζωὴν ἀπὸ τὰς μελωδίας, ποὺ δὲν ἀκούει κανεὶς —ἔστω καὶ τὰς πλέον λυπητερὰς— ἐνὸς μακρυνοῦ παρελθόντος» ποὺ προβάλλει πάντοτε μὲ τὴν γοητείαν τοῦ μυστηρίου».

Εἰς τὴν σημερινὴν ὁμῶς σύγχυσιν καὶ παραζάλην τῶν ἰδεῶν καὶ τάσεων ὅπου τὰ ὠραιότερα ἰδανικὰ παραμορφώνονται ἀπὸ μισομορφωμένους φαντασιοκόπως νέους, οἱ ὅποιοι, χωρὶς νὰ τὸ αἰσθάνωνται ὑποστηρίζουν τὰς ἰδεολογίας καὶ τεχνοτροπίας τοῦ συρμοῦ ἀπὸ φόβου μήπως χαρακτηρισθοῦν ὡς καθυστερημένοι καὶ ἀσυγχρόνιστοι, ὅλαι αὐταὶ αἱ παραδόσεις σὺν τῷ χρόνῳ χάνονται, σβύνουν. Τὰ ἠθῆ καὶ ἔθιμα αὐτὰ μὲ ἱστορίαν τόσων αἰῶνων, τόσην ποίησιν, γραφικότητα καὶ ἰδιορρηθμίαν, σὺν τῷ χρόνῳ καταγοῦνται. Τὰ παρασύρει τὸ λεγόμενον πνεῦμα τοῦ κοσμοπολιτισμοῦ καὶ τοῦ μοντερνισμοῦ, τὸ ὁποῖον ὁμῶς νομίζομεν ὅτι τότε μόνον πρέπει νὰ δεχώμεθα ὅταν τοῦτο συντελεῖ εἰς τὴν συντήρησιν καὶ ἀναζωγόνησιν τοῦ ἐθνικοῦ ὄργανισμοῦ καὶ ὄχι ὅταν ὑπονομεύῃ τὸ ἐθνικὸν φρόνημα³.

Λυστιγῶς συνεπεία τῆς ταχείας ἐξελίξεως ποὺ ἔλαβε μεταπολεμικῶς ἡ ὑπαιθρος καὶ τὸ ρεῦμα τῆς ἀστυφιλίας, ἐξελίξεως καὶ προόδου, πολλὰ ἠθῆ καὶ ἔθιμα

καὶ τρόπους ζωῆς μεγάλων κέντρων υἰοθέτησεν ἢ ὑπαίθρου καὶ τὰ ἀρκετὰ ἀποκεντρωμένα μέρη τῆς ἑλληνικῆς ἐπαρχίας. Οὕτω λοιπὸν ἀπὸ τὰ χωρῖα τῆς ὑπαίθρου, δὲν φεύγουν μόνον τὰ ἔθιμα καὶ ἥθη τῶν προγόνων μας καὶ ἡ ἀπλῆ ζωὴ τῶν, ἀλλὰ χάνεται ἓνας ὁλόκληρος κόσμος καὶ τοῦτο διότι ἡ ψυχαγωγία περιῆλθεν εἰς τὰς χεῖρας ἐμπόρων, οἱ ὅποιοι προσπαθοῦν νὰ ζολακεύσουν τὰς δρεῖξεις τοῦ ἐνὸς καὶ τοῦ ἄλλου. Τὰ ὠραῖα λαϊκά μας τραγούδια εἰς τὰς γραφικὰς πλατείας τῶν χωριῶν ἐξετοπίσθησαν ἀπὸ τὸ ρεμπέτικο.

Ἡ ξενολατρεία ὅμως αὐτὴ ποὺ παρατηρεῖται σήμερον, συντελεῖ πολὺ εἰς τὴν ἐξασθένεισιν τῶν ἠθικῶν δυνάμεων τοῦ ἔθνους, εἰς τὴν χαλάρωσιν τοῦ ἐθνικοῦ γοήτρου καὶ φρονήματος, καὶ τὸν βαθμιαῖον ἐκφυλισμὸν. Δὲν πρέπει νὰ λησμονῶμεν ὅτι ἡ ἀπάρνησις τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων μας εἶναι τὸ πρῶτον βῆμα πρὸς τὸν ἐκφυλισμὸν. Ὅταν πράγματι ὑπάρχουν Ἡπειρώται ποὺ ἀρνοῦνται τὸν ἠπειρωτισμὸν καὶ τὴν καταγωγὴν τῶν καὶ προσηλυτίζονται εἰς ξένα ἥθη καὶ ἔθιμα, τί ἄλλο σημαίνει αὐτὸ ἢ ὅχι ὅτι τὸ ἠπειρωτικὸν ὄνομα ἔχασε τὴν γοητείαν του καὶ ἀντὶ νὰ συναθροῖζι περὶ τὴν σημαίαν αὐτοῦ τὰ τέκνα του, τουναντίον τὰ ἀπομακρύνει; Τί ἄλλο σημαίνει ἢ ὅτι τὸ ἠπειρωτικὸν ὄνομα διέρχεται κρίσιν ἐπικίνδυνον ὥστε νὰ περιφρονεῖται ἀπὸ τὰ ἴδια του τὰ τέκνα;

Πρὶν λοιπὸν αἱ ὠραῖαι αὐταὶ παραδόσεις καὶ ἔθιμα λησμονηθοῦν καὶ ἐφ' ὅσον διατηροῦνται ἀκόμη ὡς ἡ καλλιτέρα ἀνάμνησις τῆς ἐποχῆς μας εἰς ἡμᾶς ποὺ ζῶμεν μὲ τὴν ἀνάμνησιν τῶν τὰ καταχωροῦμεν στοργικὰ καὶ τὰ μεταβιβάζομεν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους ὡς ἱερὰν παρακαταθήκην, ὅχι βέβαια διὰ νὰ ξαναπάρουν ἀξίαν κυκλοφορίας εἰς τὸν σημερινὸν πολιτισμὸν, τοῦ ὁποίου δὲν δυνάμεθα νὰ προδικάσωμεν τὸ αὔριον, ἀλλὰ διὰ νὰ γίνουν ἀντιζείμενον μελέτης, διότι ὅταν τὰ ἥθη καὶ ἔθιμα αὐτὰ συλλεγοῦν καὶ παραλληλισθοῦν, δύνανται πολλὰ νὰ φέρουν εἰς φῶς, μὲ βοήθην πάντοτε τὴν σκαπάνην τοῦ ἀρχαιολόγου, ποὺ θὰ φέρει εἰς φῶς, ὅσα ἢ γῆ κρύπτει ἀκόμη φιλοτίμως εἰς τὰ σπλάγγνα της.

Ἡ ἐμβριθὴς μελέτη τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων μιᾶς ἐπαρχίας καὶ ἡ σύγκρισις τῶν ἐθίμων τούτων πρὸς τὰ σύγχρονα τοιαῦτα ἄλλων ἐπαρχιῶν, ὅχι μόνον προάγει τὴν ἐπιστήμην, ἀλλὰ καὶ πάσης φύσεως σημαντικαὶ ὠφέλεια προέρχονται ἀφορῶσαι εἰς τὴν ὅλην τοῦ ἑλληνισμοῦ σταδιοδρομίαν. Ὅτι δὲ ἡ μελέτη τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων ἀποτελεῖ τὸ κάτοπτρον τῆς ἠθικῆς ὑποστάσεως καὶ ἐκπολιτιστικῆς καταστάσεως αὐτοῦ, ἐπιμαρτυρεῖ καὶ ἡ ἱστορία, διὰ τὸν λόγον αὐτὸν καὶ οἱ Γερμανοὶ τοῦ μεσαιῶνος τὰς συλλογὰς τῶν ἐθίμων αὐτῶν καὶ ἰδίως τοῦ δικαίου, ἀπεκάλουν λίαν προσφυῶς «*ά τ ο π τ ρ α*» (Spiegel).

Προκειμένου νὰ προβῶμεν εἰς τὴν καταχώρησιν τῶν ἠθῶν αὐτῶν καὶ ἐθίμων, θὰ ἀρχίσωμεν ἀπὸ αὐτὸν τοῦτον τὸν ἄνθρωπον κατὰ τὰς διαφόρους ἐμφανίσεις τῆς ζωῆς του ἥτοι γέννησις, γάμος, θάνατος καὶ ἐν συνεχείᾳ θὰ προχωρήσωμεν εἰς τὰς ὁμαδικὰς λαϊκὰς ἐκδηλώσεις κοινωνικῶν ἐθίμων, ὅπως Ἀποκριές, Πάσχα, Χριστούγεννα, ἀναχώρησις εἰς τὰ ξένα καὶ ἐπιστροφή κ.τ.λ. ἵνα καταλήξω-

3) Τὸ φαινόμενον αὐτὸ νὰ θεωρητῆ ἢ πρόοδος ἀσυνβίβαστος μὲ τὴν διατήρησιν τῶν γραφικῶν μας παραδόσεων καὶ νὰ ἐγκαταλείπωνται αὐταὶ χάριν τοῦ νεωτερισμοῦ ἔχει καὶ αὐτὸ τὴν καταγωγὴν του εἰς τοὺς ἀρχαίους προγόνους μας διὰ τοὺς ὁποίους ὁ Πανσανίας ὁ περιηγητὴς ἔγραψεν ὅτι «Ἕλληνες αἶε ἐν θαύματι τιθέασιν τὰ ἀλλότρια ἢ τὰ οἰκεία» ἤτοι «Οἱ Ἕλληνες θαυμάζουν τὰ ξένα πράγματα περισσότερο τῶν ἰδικῶν των».

μεν εἰς τὰς ἐκτάκτους συγκεντρώσεις διασκεδάσεων κ.τ.λ.

Γέννησις.— Εἰς τὸ Δελβινάκι, ὅπως καὶ εἰς ὅλην τὴν Ἑπειρον γενικῶς τὰ παλαιὰ χρόνια καὶ εἰς πολλὰ μέρη καὶ σήμερον ἀκόμη ἡ γέννησις ἄρρενος θεωρεῖται εὐτυχὲς γεγονός διὰ μίαν οἰκογένειαν, ἐνῶ ἡ ἀπόκτησις θήλεος προκαλεῖ θλίψιν εἰς αὐτὴν ὥστε κατὰ τὴν λαϊκὴν ἔκφρασιν «κλαῖνε καὶ τὰ σταλίκια τοῦ σπιτιοῦ».

Ὅταν πλησίαζεν ἡ ὥρα τοῦ τοκετοῦ, ἐφρόντιζον τὰ παλαιὰ χρόνια νὰ καλύψουν μὲ ὕφασμα ὅλους τοὺς καθρέπτας, διὰ νὰ μὴ δύναται ἡ λεχῶ, κατὰ τὰς ὠδύνας τοῦ τοκετοῦ νὰ βλέπῃ τοὺς μορφασμοὺς τοῦ προσώπου της. Ὅταν ἐγεννᾶτο ἄρρεν, ἔφκλιαναν τηγανίτες διὰ νὰ φέρουν τύχην εἰς τὸ νεογέννητον. Ἡ συνήθεια αὕτη ἐξακολουθεῖ καὶ σήμερον. Ὅλοι τότε συγγενεῖς καὶ φίλοι συναθροίζονται εἰς τὸ εὐτυχισμένο σπίτι διὰ νὰ πανηγυρίσουν τὸ εὐτυχὲς γεγονός. Ὁ ρόλος πού ἔχουν οἱ τηγανίτες εἶνε γνωστὸς καὶ χαρακτηριστικὸς. Τέτοιες φτιάχνουν καὶ τὴν νύκτα τῶν Χριστουγέννων διότι τότε γεννᾶται ὁ Χριστός. Οὐδέποτε ὅμως φτιάχνουν τηγανίτες ἂν ἔνα σπίτι ἔχει πένθος, διότι ἂν κάμουν ἂν δηλαδή συμμετάσχουν εἰς ἑορτασμοὺς καὶ ἐκδηλώσεις πού σχετίζονται μὲ τὴν γέννησιν, τὸ τοιοῦτον δὲν θεωρεῖται μόνον κοινωνικὴ ἀπρέπεια, ἀλλὰ καὶ «πρόκλησις» εἰς τὸν νεκρὸν τους πού τόσο ἐνδόλως ἐλησμόνησαν χωρὶς νὰ τοῦ χαρίσουν τὰς ἀγράφους ἀλλ' ἀπαγράφτους τιμὰς πένθους.

Τρεῖς ἡμέρας, μετὰ τὸν τοκετόν, ὅταν ἡ λεχῶ ἐπροωτοσηκῶνετο, ἔπρεπε νὰ πατήσῃ ἐπάνω εἰς ἓνα κομμάτι σιδήρου, ἐκεῖνοι δὲ πού τὴν περιεστοίχιζον τῆς ἤρχοντο «σιδεροκέφαλη». Ἡ λεχῶ ὅμως δὲν ἐξήρχετο τῆς οἰκίας πρὶν «σαντίση» καὶ τῆς διαβάσῃ ὁ παπᾶς τὰς εὐχὰς τῆς «καλῆς λευτεριᾶς».

Μαζῆ μὲ τὰς πρώτας φροντίδας τῆς μητρὸς, μόλις τὸ παιδί ἐγεννᾶτο ἦτο νὰ τὸ προστατεύσῃ ἀπὸ τὸ μάτιασμα καὶ τὰς ἀσθενείας, τὰς ὁποίας φαντάσματα, ἢ κακὰ πνεύματα, ὅπως οἱ νεράιδες ἠδύναντο νὰ τοῦ μεταδώσουν. Διὰ νὰ ἀποσοθήσουν αὐτὸν τὸν κίνδυνον, ἔδεναν εἰς τὸν λαιμόν τοῦ μωροῦ μίαν χάνδραν μπλέ, ἢ σκόρδον πού ἐθεωρεῖτο θαυμασίον προφυλακτικόν διὰ τὸ μάτιασμα. Ἄν τύχῃ πράγματι κανεὶς διαβάτῃ καὶ ἔλεγε βλέπων τὸ νεογέννητο «ἄ τί ὠραῖο παιδί», τότε ἡ μητέρα εἰς ἀντιφάσμακον ἔλεγε καθ' ἑαυτὴν μουρμουρίζουσα «σκόρδα στὰ μάτια σου».

Ἡ δεισδαιμονία ἦτο τόσο χρονία, ὥστε ἐν περιπτώσει ἀσθενείας, οἱ ἱατροὶ συνήντων πραγματικῶς δυσκολίας, διότι αἱ μητέρες ἐπροτίμων νὰ θεραπεύσουν μόνες τῶν τὰ μωρὰ τῶν, μὲ διάφορα ἱατροσόφια.

Ὅλοι αὐταὶ αἱ προλήψεις καὶ ὅσαι θὰ ἀναφέρωμεν ἐν συνεχείᾳ δὲν στηρίζονται ἐπὶ τῆς λογικῆς, ἀλλὰ σχηματίζονται ἀνθαιρέτως ἀπὸ διάφορα αἷτια ἢ συμπτώσεις καὶ εἶναι μία προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου νὰ προμαντεύσῃ τὸ ἄγνωστον μέλλον διὰ τὸ ὁποῖον αἰσθάνεται ἑαυτὸν ἀνίσχυρον πρὸ τῆς παντοδυναμίας τῆς φύσεως καὶ σχηματίζει ὡς ἐκ τούτου τὴν γνώμην ὅτι ὅ,τι συμβαίνει περίξ του εἶνε συνέπεια ἐνεργείας πού προκαθορίζεται ἀπὸ τὰς ὑπερφυσικὰς δυνάμεις πού κατευθύνουν τὰς τύχας τοῦ κόσμου. Φοβούμενος λοιπὸν καὶ προσπαθῶν νὰ ἀποτρέψῃ τὸ κακόν, πού νομίζει ὅτι τὸν ἀπειλεῖ καταφεύγει εἰς τὸ μέσον τῆς μαντείας μὲ τὴν ὁποίαν προσπαθεῖ νὰ προεικᾶσῃ τὰς ἐνεργείας τῶν ὑπερφυσικῶν δυνάμεων, πιστεύων ὅτι αἱ ἐνεργεῖαι του αὐταὶ εἶναι προειδοποιητικαὶ τῶν ὅσων μέλλουν νὰ συμβοῦν. Τὰ ὑπολείμματα ὅμως αὐτοῦ τοῦ παρελθόντος περιωθέντα ἐξακολουθοῦν νὰ ἀποτελοῦν ἀναπόσπαστον στοιχεῖον τοῦ βίου τῶν προγόνων μας κυρίως εἰς τὰ κατώτερα στρώματα τοῦ λαοῦ χάρις εἰς ἰσχυρότατα καὶ βασικώτερα αἰσθήματα τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, πού ὁ φόβος ἀσθενείας ἢ θανάτου, ἡ ἀπορία διὰ τὸ

μέλλον συνεπικουρούμενα από τὰς διαφόρους θρησκευτικὰς ἀντιλήψεις, προκαλοῦν.

Δ ρ ὄ μ ε ς: Τὸ ἀπτότερον παράδειγμα τῶν προλήψεων αὐτῶν εἶναι οἱ περιφημεις «δ ρ ὄ μ ε ς» ποὺ ὅλοι ἐνθυμούμεθα καὶ τὰς ὁποίας αἱ γηραιότεραι γυναῖκες τοῦ Δελβινακίου καὶ ἄλλων ἴσως περιοχῶν ἐνθυμοῦνται ἀκόμη.

Τὰς πρώτας οὕτω ἡμέρας τοῦ Αὐγούστου καὶ Μαρτίου, ἀπεφεύγοντο ὡρισμέναι ἐργασίαι, διότι ἢ τυχὸν ἐκτέλεσις των, ἦτο δυνατόν νὰ ἐπιφέρει ἀνεπανορθώτους ζημίας καὶ συμφοράς.

Τρεῖς οὕτω ἡμέρας εἰς τὰς ἀρχάς, τὰ μέσα καὶ εἰς τὸ τέλος τοῦ Αὐγούστου, δὲν ἔπλενον ἄλλοτε εἰς τὸ Δελβινάκι, τὸν δὲ Μάρτιον τὰς ἰδίας ἡμέρας δὲν ἐκλάδενον, οὔτε ἔκοπτον ξύλα, διότι τὰ μὲν ἐνδύματα ἐὰν ἐπλύνοντο τὰς ἡμέρας ἐκεῖνας ἐφθείροντο, κατὰ τὴν πλύσιν ἦτοι ὅπως ἔλεγον τότε «δ ρ ι μ ᾶ ζ ο υ ν» ἢ «δ ρ ι μ ο κ ὅ θ ο ν τ α ι» ἦτοι ἐκτιθέμενα εἰς τὸν ἥλιον κόπτονται καὶ γεμίζου ἀπὸ μικρὰς ὀπάς, ἐπὶ πλεόν δὲ ἐνόμιζον ὅτι ἠδύνατο νὰ συμβῆ ἀτύχημα εἰς ἐκεῖνον ποὺ θὰ ἔκοπτεν ξύλα, καὶ διότι ἐνόμιζον ὅτι τὰ ξύλα ποὺ θὰ ἐκόπτοντο τότε θὰ ἐσήποντο ἢ «ἐσαρακιάζοντο», ἦτοι κατεστρέφοντο ἀπὸ τοὺς σκόληκας.

Διὰ τὰς ἡμέρας αὐτὰς ποὺ ἐκάλουν «δ ρ ὄ μ ε ς» ἢ «δ ρ ῖ μ ε ς» σώζεται καὶ σήμερον ἀκόμη ἢ φράσις «τ' Αὐγούστου ἢ δριήμες στὰ πανιὰ καὶ τοῦ Μαρτιοῦ στὰ ξύλα»⁴.

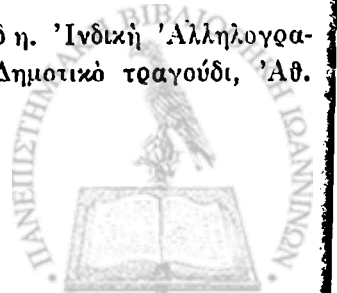
Δὲν γνωρίζομεν πῶς ὁ δυσοίωνος χαρακτήρ τῶν ἡμερῶν αὐτῶν ἔχει συνδυασθεῖ μὲ τὴν τόσην ἰκανότητα ποὺ ἀπέδωσαν εἰς αὐτάς. Τὸ ζήτημα ὅμως τοῦτο περιπλέκεται μὲ τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ «νέου» καὶ τοῦ «παλαιοῦ» ἡμερολογίου, διὰ τὸν λόγον ὅτι ἢ πρόληψις αὕτη ἐγκαθιδρούθη ἰσχύοντος τοῦ Ἰουλιανοῦ ἡμερολογίου. Πῶς λοιπὸν θὰ ἐφαρμοσθῆ μὲ τὸ Γρηγοριανόν; Ἄρα τὰ λεγόμενα «μερομήνια» δὲν ἀρχίζουν τὴν 1 ἀλλὰ τὴν 14 Αὐγούστου.

Ἀποδημία: Ἡ μοῖρα ἡμῶν τῶν Ἠπειρωτῶν εἶνε ἡ ξενητεία, αἰτία δὲ τοῦ φαινομένου αὐτοῦ εἶνε τὸ ἄγονον τοῦ ἐδάφους ποὺ δὲν ἐπαρκεῖ διὰ τὴν συντήρησιν τοῦ πληθυσμοῦ.

Ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ἢ Ἠπειρος ἐχαρακτηρίζετο ὡς χώρα «ε ὕ α ν δ ρ ο ς μ ἔ ν, ε ὕ γ ε ω ς δ' ο ὕ». Κατὰ τὴν παράδοσιν εἰς αὐτὴν διεσκόπισεν ἢ φύσις ὄλους τοὺς λίθους, οἱ ὅποιοι ὑπολογίζεται ὅτι καλύπτουν τὸ πλεῖστον μέρος τῆς χώρας⁵. Τὸ ἄγονον τοῦτο τῆς χώρας ἀναγκάζει πλῆθος Ἠπειρωτῶν νὰ φεύγουν «στὰ ἔρημα τὰ ξένα καὶ τὰ μακρυνὰ» ἢ καὶ εἰς ἄλλας ἑλληνικὰς περιοχὰς διὰ νὰ ζήσουν καὶ οἱ ἴδιοι καὶ οἱ οἰογένεταί των. Ἡ ἀποδημία αὕτη τῶν Ἠπειρωτῶν εἰς τὰ ξένα χρονολογεῖται ἀπὸ τὸν 12ον αἰῶνα, ὅποτε κατὰ τὸν Λαμπρίδην ἤρχισαν νὰ ἀποδημοῦν οἱ κάτοικοι τοῦ Ζαγορίου. Κατὰ τὸν λογογράφον ὅμως αἰμίμηστον Κ. Φαλτάιτς, ἢ τάσις ἡμῶν τῶν Ἠπειρωτῶν διὰ τὸν ξενητεμόν εἶναι πολὺ ἀρχαιότερα. Κατὰ τὸν αἰμίμηστον ἐπίσης Χρηστοβασίλην οἱ πρῶτοι ἀποδημοὶ ἦσαν οἱ κάτοικοι τῶν Ἰωαννίνων εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς Βενετίας ὅταν ὀλόκληρος σχεδὸν ἢ νησιωτικὴ Ἑλλάς ἦτο βενετοκρατούμενη.

4) Ὁ Κοραῆς ἐσχέτιζε τὴν λέξιν «δριήμες», «δριήματα» ἀπὸ τὴν προλήψιν ποὺ εἶχεν ὁ λαὸς ὅτι τὰ ὑφάσματα ποὺ πλύνονται τὰς ἡμέρας ἐκεῖνας δρύπτονται ἦτοι κόπτονται. Ἄλλοι σχετίζουν τὴν λέξιν μὲ τὰς Δριμίδας νύμφας, τὰς «Δρινάδας», τὰς νεράϊδας, ποὺ ἐμφανίζονται τὰς ἡμέρας ἐκεῖνας, γνώμη ποὺ παραδέχεται καὶ ὁ Πολίτης. Ἄλλοι παράγουν τὴν λέξιν ἀπὸ τὸ νεοελληνικὸν «δριμὸς» ἢ δριμῆς, διότι κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκεῖνας ὁ ἥλιος εἶναι καυστικώτατος καὶ προκαλεῖ καταστροφάς. Ὁ Ἡσύχιος ἐκάλει δριμῶν τὸ ψῆχος.

5) Ἑλληνικὴ Νομαρχία 1806 σελ. σημ. 198. Ἡλία Τανταλίδη. Ἰνδικὴ Ἀλληλογραφία 1852 σελ. ια. Α. Μαμπούλου: Ἡ ξενητεία καὶ τὸ Δημοτικὸ τραγούδι, Ἀθ. 1966 σ. σ. 11

Τὸ ἀληθές πάντως εἶνε ὅτι ὁ Ἑπειρώτης ἦτο πάντοτε ξενητευτής, ἢ δὲ Βεγετία ἦτο τότε τὸ κέντρον τοῦ ἡπειρωτικοῦ ἐμπορίου. Καὶ ἡ Τεργέστη ὅμως καὶ ἡ Ὀδησσὸς καὶ ἡ Βοῦδα καὶ ἀρκεταὶ ἄλλαι πόλεις τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Ρωσσίας κατοικοῦντο πρὸ τῆς ἐθνικῆς μας ἐπαναστάσεως ἀπὸ Ἑλλήνας καὶ πρὸ πάντων ἀπὸ Ἑπειρώτας ἐμπόρους, ἢ δὲ περίφημος Κοινότης τῆς Καλκούτας, πού μεταξὺ ἄλλων ἐφιλοξένησε καὶ τὸν ὀνομαστὸν Δημήτριον Γαλανὸν εἶχεν ἰδρυνθεῖ ἀπὸ τὸν Ἑπειρωτὴν Πανταζῆν⁶. Ἐγενικεύθη δὲ ἡ ἀποδημία αὐτὴ μικρὸν καὶ κατ' ὀλίγον κατὰ τὸν 15ον αἰῶνα, σήμερον δὲ ἀπαντῶνται Ἑπειρώται διεσπαρμένοι εἰς τὰ τέσσαρα σημεῖα τοῦ ὀρίζοντος. Ἐξενιτεύοντο δὲ οἱ πρόγονοί μας ἀρκετὰ μικροὶ εἰς ἡλικίαν 10—12 ἐτῶν τιθέμενοι εἰς τὰ ξένα ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν συγγενῶν καὶ συμπατριωτῶν των. Ἐταξίδεον δὲ πάντοτε μὲ τὴν ἰδέαν τῆς παλινοστήσεως ἢ δὲ ἀποδημίας αὐτῆ ἐπέδρα εὐεργετικῶς ἐπὶ τῆς τύχης τῆς γενετείρας των, διότι ἡ φιλοπατρία τοῦ Ἑπειρώτου παραμένει πάντοτε ἀχώριστος αὐτοῦ σύντροφος παντοῦ καὶ πάντοτε, διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ὅχι μόνον ὅσοι ἠὺδοκῆμον οἰκονομικῶς εἰς τὰ ξένα, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ πού ἔζων μὲ στερήσεις δὲν παρέλειψαν, ἕκαστος κατὰ τὰς δυνάμεις του νὰ ἀποδώσουν τὸν φόρον τῆς ἀφροσιώσεως εἰς τὴν γενέτειραν⁶.

Ὁ μέγας οὕτω ἐθνικὸς εὐεργέτης, ὁ Ἑπειρώτης Χρηστάκης Ζωγράφος ὁ δωρητὴς τῆς Ζωγραφεῖου Σχολῆς Κωνσταντινουπόλεως ζήσας τὰ νεανικά του χρόνια εἰς Παρισίους, ὅπου εἶχε σπουδάσει, ἀργότερον δὲ ἐπιστρέψας καὶ ἐγκατασταθεὶς εἰς Κωνσταντινούπολιν, στενὸς φίλος τοῦ Δελβινακιώτου ἰατροφιλοσόφου Κωνσταντίνου Ἡροκλέους Βασιιάδη καὶ εὐεργέτης τοῦ ἐκεῖ Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου, τραπεζίτης δὲ ἐπὶ πλέον τῶν Σουλτάνων Ἀμπδοῦλ Ἀζίζ καὶ Χαμίτ εἶχε πέσει εἰς τὴν δυσμένειαν τοῦ τελευταίου διότι ὡς ἀκραιφνὴς χριστιανὸς καὶ Ἕλλην ὑπεστήριξε τὸ Οἴκουμ. Πατριαρχεῖον. Ἡναγκάσθη ὅθεν τότε νὰ αὐτοεξορισθῇ εἰς Παρισίους, ὅπου ἴδρυσε Τράπεζαν καὶ παρέμεινε μέχρι τοῦ θανάτου του. Παρὰ τὴν ἀλλήλως ὅμως φοβούμενος μήπως οἱ υἱοὶ του ἐγκατασταθοῦν ὀριστικῶς εἰς Παρισίους καὶ γίνουν Γάλλοι καὶ ἵνα τοῖς ἐξασφαλισθῇ διὰ τὴν Ἑλλάδα ἡγόρασε μεγάλας ἐκτάσεις εἰς Θεσσαλίαν. Εἰς τὸ ἕνα τὸν ζήτημα τὴν «Λαζαρίνα» ἔγινε τότε πρότυπον ἵπποφορβεῖον, ἀνήκον σήμερον εἰς τὴν Ἑταιρίαν Ἴπποδρομιῶν, εἰς δὲ τὸ ἄλλο τὴν «Ζωγραφία» ὅπου ἐδημιούργησε τὸ πρῶτον ἐργοστάσιον σακχαρώς εἰς Ἑλλάδα⁷.

Μετὰ τὴν μικρὰν αὐτὴν παρέκβασιν ἐπανερχόμενοι εἰς τὸ θέμα μας, λέγομεν ὅτι οἱ παλαιοὶ Δελβινακιῶται ἐταξίδεον ὅπως ἐπεκράτει τότε γενικῶς ἢ συνήθεια τὴν 14 Σεπτεμβρίου μετὰ τὴν πανήγυριν τῆς Παλλιουρῆς μὲ τὰ περίφημα καραβάκια τοῦ Ρόβα τὰ ὁποῖα μετὰ ταξείδιον ἑνὸς καὶ πλέον μηνὸς ἔφθανον διὰ τοῦ Μετσόβου καὶ Γρεβνεῶν εἰς τὴν Βλαχίαν καὶ τὸ Βοιζουρέστι.

Ἐταξίδεον δὲ τότε οἱ πρόγονοί μας:

«Νὰ πᾶν νὰ ζαζαντήσουν
νὰ φέρονν γρόσια φόρτωμα
γεμάτα τὰ δισάκια,

ὅπως λέγει τὸ ἀθάνατο δημοτικὸ μας τραγοῦδι.

Καὶ εἰς μὲν παλαιότεραν ἐποχὴν οἱ Δελβινακιῶται ἐταξίδεον εἰς τὴν Τουρ-

6) Ἡ Ἑπειρος καταλαμβάνει 9.165 τετραγωνικά χιλιόμετρα ἀποτελοῦσα τὰ 6,80)ο τῆς συνολικῆς ἐπιφανείας τῆς χώρας. Ἐκ τούτων τὰ 54,10)ο ἀποτελοῦν ὄρεινὰς περιοχάς, τὰ 27,80)ο ἡμιορεινὰς καὶ τὰ ὑπόλοιπα 18,10)ο τὰς πεδινὰς. Τὸ μέσον κατὰ κεφαλὴν εἰσόδημα τῶν Ἑπειρωτῶν τὸ 1960, ἀνήλθεν εἰς 120 δολλάρια, ἔναντι 320 τοιούτων, τοῦ μέσου ὄρου τῆς χώρας διὰ τὸ αὐτὸ ἔτος (Ἑπειρ. Ἔστια 1963 σελ. 8).

7) Περ. «Εἰκόνες» δρ. 558, Ἰούνιος 1966.

κίαν και ιδίως την Κωνσταντινούπολιν, ὅπως ἀναφέρει ὁ Λήκ, ἐπισκεφθεῖς τὸ Δελβινάκι τὸ 1812.

Ἐπὶ Ἀλῆ πασᾶ, πολλαὶ οἰκογένειαι μετηνάστευσαν εἰς Ρουμανίαν, Βεσσαραβίαν, Λειβαδίαν καὶ Θήβας ὅπου ἐγκατεστάθησαν ὀριστικῶς.

Ἀργότερον καὶ μέχρι τῆς μικρασιατικῆς καταστροφῆς, ἐταξίδευσαν οὗτοι εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ἀπετέλουν μίαν τῶν πολυαριθμωτέρων ἡπειρωτικῶν παροικιῶν διακριθέντες εἰς ὅλα τὰ ἀξιώματα. ὡς ἐπαγγελματίαι, ἐπιστήμονες, βιοτέχναι καὶ στοιχεῖα ἐργατικά καὶ φιλόνομα. Πρὸς συντονισμόν τῶν πατριωτικῶν τῶν ἐνεργειῶν, οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει Δελβινακιῶται ἴδρυσαν τὸ 1909 σωματεῖον «Ἡ Εὐσέβεια» λειτουργήσαν μέχρι τοῦ 1914, με δρᾶσιν ἀξιόλογον, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ φιλοπάτριδος Δελβινακιώτου ἱατροῦ, ἀειμνήστου Χρήστου Δάλλα⁸.

Μὲ τὴν μικρασιατικὴν ὁμως καταστροφὴν τοῦ 1922, οἱ περισσότεροί ἐκ τῶν ἐκπατριωθέντων τότε ἐκ τῆς Τουρκίας Δελβινακιωτῶν, ἐγκατεστάθησαν εἰς Ἀθήνας, ὅπου ἀποτελοῦν καὶ σήμερον μίαν τῶν πολυπληθεστέρων καὶ τῶν πλέον φιλοπροόδων ἡπειρωτικῶν παροικιῶν.

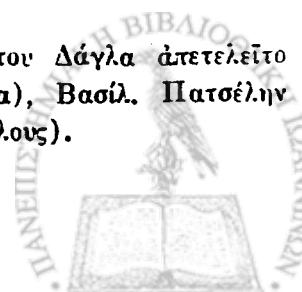
Οἱ ἐν Ἀθήναις Δελβινακιῶται τῇ εὐγενεῖ πρωτοβουλία τοῦ συγγραφέως τῆς παρούσης μελέτης καὶ τοῦ δικηγόρου κ. Γεωργίου Γεῖου, συνέληξαν τὸ 1933 σωματεῖον τὴν «Ἐνωσιν Δελβινακιωτῶν» ἥτις χάρις εἰς τὸν ζῆλον καὶ τὸν πατριωτισμὸν τῶν μελῶν τῆς ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ πολυσχιδῆ καὶ πλουσίαν δρᾶσιν ἀξίαν παντὸς ἐπαίνου καὶ ἐξάρσεως.

Ταξιδευόμενοι δὲ οἱ πρόγονοί μας, ὅπως ἀνωτέρω εἶπομεν εἰς τὴν Τουρκίαν καὶ ιδίως τὴν Κωνσταντινούπολιν, κατὰ τὸν ἴδιον τὸν Λήκ, ἐκτὸς τοῦ ἐπαγγέλματος τοῦ κτηνοτρόφου καὶ κρεοπώλου, ἐμπορεύοντο ἐπὶ πλέον καὶ γούνες εἰς τὴν Ρωσσίαν καὶ χρυσὴν κλωστήν εἰς τὴν Γερμανίαν, διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν ἀλβανικῶν κεντημάτων καθὼς καὶ εἰς τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν προϊόντων μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Μ. Θαλάσσης πλουτίζοντες οὕτω ἀρκετά, ὥστε νὰ ἐπανακτίσουν τὰς οἰκίας των.

Ἡ προετοιμασία διὰ τὴν ἀναχώρησιν εἰς τὰ «ξένα» ἤρχιζε μόλις ἐγένετο γνωστὴ ἡ ἡμέρα τῆς ἀναχωρήσεως καὶ τὸ ὄνομα τοῦ «πολίτη». Μερικὰς ἡμέρας πρὸ τῆς ἡμέρας τῆς ἀναχωρήσεως, ἤρχοντο εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ταξιδιωτοῦ οἱ στενοὶ συγγενεῖς μετὰ τὸ λεγόμενον «κανίσκι» ποῦ ἦτο κατὰ τὸ πλεῖστον κρέας ψητὸ καὶ κρεοὶ εἰς ἰδιαίτερον ξύλινον δοχεῖον «τσίτσα» καὶ συνέρωγον μετὰ τὴν οἰκογένειαν τοῦ ξενίτη, εὐχόμενοι «καλὸ κατευόδιον» δίδοντες συγχρόνως εἰς αὐτὸν καὶ προφορικὰς παραγγελίας διὰ τοὺς ἰδικούς των, καθὼς καὶ γράμματα, γραμμένα μετὰ τὸ δάκρυ τῆς μάννας ἢ τῆς ἀδελφῆς καὶ ἀρραβωνιαστικιάς. Τὸ ἑσπέρας τῆς παραμονῆς τῆς ἀναχωρήσεως ἤρχετο ὁ παππᾶς τοῦ χωριοῦ νὰ κάμῃ ἀγιασμὸν εἰς τὰς ἀποσκευὰς τοῦ ξενίτη καὶ νὰ εὐχηθῆ καὶ αὐτὸς τὸ «καλὸ κατευόδιον». Τὴν ἡμέραν τῆς ἀναχωρήσεως, ποῦ δὲν ἦτο γνωστὴ ἀπὸ καιρὸν πολὺν, διότι δὲν ἤρχετο νὰ ληφθῆ ἡ ἀπόφασις, ἔπρεπε νὰ ἦτο καὶ ἡ συνοδεία (καραβάνι) ἑτοιμοί, τὰ δὲ караβάνια δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ξεκινοῦν καθὲ ἡμέραν, οὔτε ζῆθε ἐβδομάδα. Ἐπρεπεν ἡ ἀπόφασις νὰ συζητηθῆ ἀπὸ συγγενεῖς καὶ φίλους, οὔτε καὶ ἦτο δυνατόν νὰ ληφθῆ ἀπόφασις διὰ τὸ ξεκίνημα, ἐὰν δὲν ὑπῆρχεν ὠρισμένος ἀριθμὸς ταξιδιωτῶν. Οἱ караβανιάρηδες δὲ δὲν μετέφερον μόνον τοὺς ταξιδιωτῆς, ἀλλὰ καὶ ἐμπορεύματα καὶ τὴν τότε ἀλληλογραφίαν.

Οἱ ταξιδιωτῆται πρὸς συνεννόησιν μεταξὺ των εἶχον ὡς σύνηθμα τοὺς πυροβολισμούς. Καὶ ὁ μὲν πρῶτος ἐδίδοτο εἰς ἔνδειξιν ὅτι ἐξῆλθον ἀπὸ τὸ σπίτι τοῦ

8) Τὸ Δ.Σ. τῆς Εὐσεβείας ἐκτὸς τοῦ ἀειμνήστου προέδρου Χρήστου Δάλλα ἀπετελεῖτο ἀπὸ τοὺς ἐξ ἴσου ἀειμνήστους Χρήστον Ἰακωβίδην (γραμματέα), Βασίλ. Πατσέλην (ταμίαν) καὶ Παναγιώτην καὶ ἱατρὸν Νικ. Μερτσάρην (συμβούλους).

ένος ταξειδιώτου, εις τὸν ὁποῖον πυροβολισμὸν ἀπήντων οἱ ἄλλοι εἰς ἔνδειξιν ὅτι καὶ ἐκεῖνοι ἐξύπνησαν. Καὶ ἤρχιζε τότε μιὰ λύπη ἄφατη νὰ καταλαμβάνη τὰ μέλη τῆς οικογενείας τοῦ ταξειδιώτη, διότι μόνον ὁ Θεὸς ἐγνώριζεν ἂν θὰ τὸν ἐπανεβλεπον ζῶντα ἢ θὰ τὸν ξελόγιαζαν στὴν ξενητεία Σειρῆνες καὶ δὲν θὰ τὸν ἐπανεβλεπον, πρᾶγμα ποῦ ἦτο χειρότερον καὶ ἀπὸ τὸν θάνατον, διότι ὅπως λέγει καὶ τὸ λαϊκὸ τραγοῦδι:

«Ὁ ζωντανὸς ὁ χωρισμὸς
παρηγοριά δὲν ἔχει».

Ἡ τὸ κάτωθι:

«Τὴν ξενητεία, τὴν γυμνωσιά, τὴν πίκρα, τὴν ἀγάπη
τὰ τέσσερα τὰ ζύγισα, βαρύτερα ἔναι τὰ ξένα».

Αὐτὴ δυστυχῶς εἶναι ἡ μοῖρα τοῦ Ἡπειρώτου. Μόλις τὸ Δελβινακιωτόπουλο γνωρίσῃ τὰς καλλοῦντὰς τῆς πονεμένης πατρίδος του καὶ ἀρχίζει νὰ σκέπτεται ὅτι τὸ στενὸν καὶ ἄγονον ἔδαφος τῆς πατρίδος του δὲν τοῦ ἐπιτρέπει νὰ ζήσῃ, τὸ ἀναγκάζει νὰ ξεχωρισθῇ ἀπὸ τὴν μητρικὴν του ἀγκάλην, τοὺς φίλους καὶ τοὺς συγγενεῖς, ἀποχαιρετᾷ τοὺς βωμοὺς τῆς πατρίδος του, τὰ μαγευτικὰ βουνά, τοὺς ἀπόσιτους βράχους, τὰ δροσερὰ ρυάκια καὶ τὰς ἄλλας μαγευτικὰς τοποθεσίας τῆς πατρίδος του καὶ ὅταν ἔλθῃ ἡ ὥρα νὰ τὸ ξεπροβοδῆσουν ρίπτει ἕνα δακρύβρεκτον καὶ ἀχόρταγον βλέμμα ἀτενίζον ὅλα αὐτὰ καὶ μὲ ἕνα βαρὺ ἀναστέναγμα ἀπὸ τὰ βάθη τῆς καρδιάς του, τὰ ἀφήνει καὶ καταβαίνει μέσα εἰς τὸ ἄχαρι χάος τῆς ξενητείας. Ἐκεῖ μαζρὸν ἀφοῦ ἡ μοῖρα φέρει τὸ μικρὸ Δελβινακιωτόπουλο, τότε ριζώνονται βαθειὰ εἰς τὴν καρδιά του ἕνας πόνος νοσταλγίας ποῦ κυριεύει τὴν ψυχὴν του, περιπίπτει εἰς μελαγχολίαν, ὅλα δὲ παρουσιάζονται μαρασμὸς καὶ σκότος καὶ τίποτε δὲν δύναται νὰ μεταβάλλῃ τὴν ψυχολογικὴν του κατάστασιν, ὅλα στεροῦνται δι' αὐτὸν λάμψεως καὶ ἀκτινοβολίας καὶ ἀποβαίνουν ἄχροα καὶ ἄγνωστα καὶ μόνον ἕνα πρᾶγμα διαλάμπει πέριξ του, ὁ πόθος, ὁ γλυκὺς πόνος τῆς πατρίδος του.

Καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ἀπουσίας τοῦ συζύγου εἰς τὰ ξένα. ἡ σύζυγος, παραμένουσα εἰς Δελβινάκι ἐπίστευεν εἰς τὰ καλὰ ἢ κακὰ συναισθήματα ποῦ τῆς ἔφερον τὰ προμηνύματα. Ἄν ἐτύχενε νὰ παίξῃ τὸ μάτι της, ἐφαντάζετο ὅτι πολὺ σύντομα θὰ ἐπανεβλεπε τὸν ἀπουσιάζοντα σύζυγον. Ἐὰν ἐβούίξε τὸ αὐτί της, αὐτὸ ἐσήμαινεν ὅτι τὴν στιγμὴν ἐκεῖνην κάποιος ὠμίλει δι' αὐτὸν καὶ ἀμέσως ἐπεκαλεῖτο τὴν βοήθειαν τῆς Παναγίας. Ἐὰν ἐγαργαλίζετο τὸ ἀριστερόν της χέρι τοῦτο ἐσήμαινεν ὅτι θὰ ἐλάμβανε γράμμα, ἂν δὲ τὸ δεξιόν, χρήματα. Ἐὰν τυχαίως ἐγαύγιζεν ὁ σκύλος ἢ ἔτριζε κανένα ἐπιπλον, τὸ τοιοῦτον ἐθεωρεῖτο κακὸς οἰωνὸς καὶ ὅτι κάποιος κακὸν ἠπειλεῖ τὸν ἀγαπημένον της εἰς τὰ ξένα.

Ἀνωτέρω ἐμνημονεύσαμεν μερικὰς ἀναμνήσεις λαογραφικὰς τῆς προετοιμασίας καὶ ἀναχωρήσεως τοῦ νέου Δελβινακιώτη εἰς τὰ ξένα. Ἀναμνήσεις ὅλο παραγμὸ καὶ πόνος στὴν καρδιά διὰ τὸν ζωντανὸν χωρισμὸν προσφιλῶν προσώπων.

Ἡ κατακορύφωσις αὐτοῦ τοῦ πόνου τῆς Ἡπειρώτισσας γενικῶς ποῦ ἔχει χρόνια καὶ χρόνια τὸν ἄνδρα της εἰς τὰ ξένα ζωγραφίζεται εἰς τὸ κατωτέρω θλιβερὸ τραγοῦδι:

Ἐτρίων μερῶν νε νεϊόννημη κι' ὁ ἄνδρας μου πάει στὰ ξένα
δώδεκα χρόνους ἔκαμε στῆς ξενητείας τὰ μέρη
Κι' ἡ δόλια μοιρολόγιαε κι' ἔχυνε μαῦρα δάκρυα
Σηκώνομαι τὴν χαρηνγὴ ἀπὸ τὸν μαῦρον ὕπνο
καὶ βγαίνω στὴν ἀυλόπορτα καὶ βλέπω ὀλόγυρά μου
χαρούμενες γειτόνισσες μὲ τὰ παιδιὰ ὅτὰ χέρια

9) Π. Ἀραβαντινοῦ: Συλλογὴ δημοδῶν ἀσμάτων σελ. 208.

μὲ παίρνει τὸ παράπονο καὶ κάθουμαι καὶ κλαίω
γυρίζω πίσω θλιβερὰ σφουγγίζοντας τὰ δάκρυα
βαρέθηκε ἡ καρδοῦλα μου βαρέθηκε ἡ ψυχὴ μου
χωρὶς ἄντρα στὴν ἀγκαλιὰ χωρὶς παιδιὰ στὰ χέρια».

Πλεῖστα ὄσα παρόμοια ξενητοτρόγοντα εὐρίσκονται εἰς τὰς συλλογὰς τοῦ Ἀραβαντινοῦ, τοῦ Χασιώτου, τοῦ Πολίτη, τοῦ Ζαμπέλιου καὶ εἰς τὰ Ἑπειρωτικά Χρονικά.

Ὅσον ὁμως σπαραγμὸν καὶ πόνον εἶχεν ὁ χωρισμὸς, τόσην χαρὰν καὶ ἀγαλλίαισιν προκαλεῖ ἡ ἐπιστροφή ἀπὸ τὰ ξένα. Ἀγκαλιάσματα καὶ πάλιν εὐτυχίας ὁμως καὶ καλωσορίσματα ὀλόψυχα καὶ δάκρυα χαρᾶς γιὰ τὸ εὐτυχισμένο ξανανάμωμα.

Ἡ εἰδησις τῆς ἐπιστροφῆς διεδίδετο ἀπὸ καιροῦ εἰς ὄλον τὸ Δελβινάκι, ἀπὸ γράμματα εἴτε τοῦ ἰδίου τοῦ ξενητεμένου πρὸς τοὺς ἰδικούς του, εἴτε ἄλλων συγγενῶν σιμιπατριωτῶν.

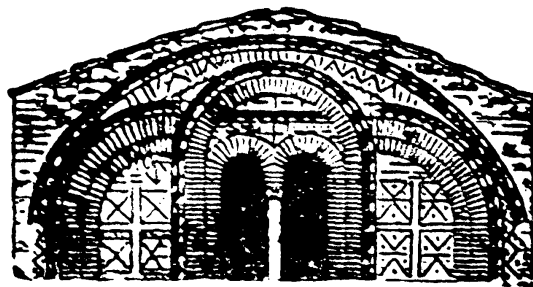
Ἡ ἐπιστροφή τελευταίως καὶ πρὶν ἢ τὸ αὐτοκίνητον καὶ τὰ ἄλλα μέσα συγκοινωνίας ἀναλάβουν τὸ εὐτυχὲς αὐτὸ ἔργον ἐγένετο ἡμέραν Παρασκευὴν καὶ περὶ τὰς μεταμεσημβρινὰς ὥρας. Τῆς ἡμέρας ὁμως αὐτῆς προηγούντο αἱ ἀποσκευαὶ «τὰ φορτώματα» τοῦ ἐπιστρέφοντος ἢ ποσότης τῶν ὁποίων ἐσχολιάζετο ποικιλοτρόπως.

Οἱ στενοὶ συγγενεῖς τοῦ ἐπιστρέφοντος καὶ ἰδίως τὰ παιδιὰ, μετέβαινον ἀρκετὰς φορὰς πρὸς προὔπαντησίν του εἰς ἀρκετὰ μακρινὴν ἀπόστασιν ἔξω τοῦ χωριοῦ, ὅταν δὲ πλησίαζεν εἰς τὸ χωριό, τότε ὁ συνοδεῖον αὐτὸν καραβανιάρης διὰ πρобоλισμῶν ἀνήγγελεν εἰς ὀλόκληρον τὸ χωριὸ τὴν ἐπιστροφήν.

Καὶ ἐὰν μὲν ὁ ἐπιστρέφων ἀπὸ τὰ ξένα ἦτο μεσήλιξ ἤροχετο διὰ προσωρινὴν ἀνάπαυσιν καὶ ἀνακούφισιν, ἐὰν ἦτο γέρον πρὸς ταφήν εἰς τὴν γενέτειραν, ὅπου κατὰ τὸν Κάλβον ὁ θάνατος εἶνε γλυκός, ἐὰν δὲ τέλος ἐλείθερον παιδιὸν ἤροχετο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πρὸς κοινωνικὴν ἀποκατάστασιν.

Ἡ τελευταία αὐτῆ περιπτώσις, ἐπιστροφῆς εἰς τὴν γενέτειραν τοῦ ξενιτεμένου Δελβινακιώτου, πρὸς κοινωνικὴν ἀποκατάστασιν, μᾶς φέρει μοιραίως εἰς τὸ ζήτημα τῆς τελετῆς τῶν γάμων εἰς Δελβινάκι, τὸ ὁποῖον θὰ θίξωμεν κατωτέρω.

Συνεχίζεται

ΠΑΝΟΥ ΓΡΙΣΠΟΥ, Δασολόγου

ΔΑΣΙΚΗ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ*

Ξαίθρα (ή) τὸ ὑπαίθρον, ὄχι ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀναπεπταμένου χώρου, ἀλλὰ περιορισμένου κλειστοῦ χώρου ἐντὸς δάσους ἢ τὰς παρυφᾶς αὐτοῦ, κεκαλυμμένου ὑπὸ γλόης ἢ τελείως γυμνοῦ. Συνήθως ἐπὶ ὄροπεδίου, κατάλληλος πρὸς κατασκήνωσιν. (Βλ. Ξάριο).

Ξακριάσω (ρ.) τὰ βγάξω πέφα, στήν ἄκρη. Βρίσκω τὴν ἄκρη, διαλευκαίνω ὑπόθεσιν. — «Ἐννοια σου καὶ δὲν θάν τ' ἀφήκω ἔτσι ἐγώ· θάν τὰ ξακριάσω μιὰ χαρᾶ».

Ξάνεμος (ἐπ.). Ὁ ἐκτεθειμένος εἰς τὸν ἄνεμον, ὁ εὐρισκόμενος πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τοῦ ἐπιζοατοῦντος ἀνέμου. Ἄντ. ἀπάνεμος, ὑπήνεμος (βλ. ἄνεμος κ. ἀπόγωνος Ἠπ. Ἔστ. τ. 189—190 σ. 41 κ. 43). Εἰς τὴν γεωργ. κτήματα ξάνεμα, προστατεύονται μὲ «ἀντανεμικούς φράκτας» σχηματιζομένους ἀπὸ δένδρα ὑπὸ πυκνὴν φύτευσιν εἰς μίαν ἢ δύο σειρὰς κατὰ μῆκος τῆς προσβαλλομένης πλευρᾶς τοῦ κτήματος.

Εἰς τὴν δασοπονίαν ἐπιδιώκεται κατὰ τὰς ὑλοτομίας «ἀντανεμική τάξις» τῶν συστάδων ὥστε νὰ προστατεύονται αἱ μὴ ὑλοτομούμεναι συστάδες ἐναντίον τοῦ κινδύνου ἀνατροπῆς των ὑπὸ τοῦ ἀνέμου. Πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν διανοίγονται καὶ «ἀντανεμικαὶ λωρίδες» διὰ τῶν ὁποίων τὸ ἰσχυρὸν ρεῦμα τοῦ ἀέρος διοχετεύεται εἰς τὸν ἀνοιχτὸν χῶρον καὶ ἀποφεύγονται οὕτω, θεωρητικῶς τουλάχιστον, ἡ δημιουργία «ἀνεμορομφιῶν» καὶ «ἀνεμορομφιάτων» ἤτοι δένδρων ἀπὸ ρίζης ἀπεσπασμένων ἢ τεθραυσμένων κατὰ τὸ μέσον τοῦ κορμοῦ ἢ κατὰ τὴν κορυφὴν (ἀνεμοθλασίαι, ἀποκορυφώσεις).

Εἰς τὴν ναυτ. διάλ. τὸ ξάνεμος λέγεται σοβράνο καὶ τὸ ὑπήνεμος σταβέντο. Εἰς τὰς ναυμαχίας οἱ ἀντίπαλοι στόλοι τῶν ἰστιοφόρων ἐπεδίωκαν νὰ κατέχουν «τὰ σοβράνα» ὥστε νὰ ἔχουν τὸ πλεονέκτημα τοῦ ἐλιγμοῦ. Εἰς μίαν συνάντησιν τῶν ἐλληρικῶν καὶ τῶν τουρκικῶν στόλων τὸ 1821 ὁ Μιαούλης διὰ καταλλήλου χειρισμοῦ «ἐπῆρε τὰ σοβράνα» τοῦ ζαπονδᾶν πιασσᾶ.

Ξανοίγμα τὸ ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τὴν ἀγρίαν δασικὴν βλάστησιν τμήμα τοῦ ἐδάφους μετ' ἐκχιζώσεως τοῦ ὑπογείου τμήματος τῶν φυτῶν πρὸς χρησιμοποίησιν του διὰ γεωργικὴν καλλιέργειαν ἢ ἄλλους σκοπούς. Τό ρ. ξανοίγω πλὴν τῆς ἐννοίας ἐκχερσῶν ἔχει καὶ ἄλλας ἐννοίας, ὡς ἐννοῶ, ἀντιλαμβάνομαι: «γιὰ ξανοίξε» ἤτοι δῶσε προσοχὴν νὰ καταλάβῃς. Βλέπω: «Ξανοίγεις τούτη τὴν ἀγκλοῦτσα;» (ἀπειλή). Διανοίγω: «ἄλλος ξανοίγει τὴ φωτιά ἀπλώνει λίγη θράκα» (Κρουστάλης). Βλ. Ξεχέρσωμα κ. Ξύλωμα.

Ξαρέσιο (τὸ) τὸ φίλημα, τὸ κέρασμα ἢ τραταμέντο, τὸ ἐπιδόρητο. Καὶ μτρ. ἢ εἰς τὸ τέλος μεγάλων περιποιήσεων, ἐρχομένη πρότασις, δυσάρεστος ἢ συμφερωντολογική, ἢ ἀποκαλύπτουσα τοὺς λόγους τῆς μεγάλης φιλοφροσύνης.

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου τόμου, σελ. 722

Ξάριο (τὸ) τὸ ξέφωτο, τὸ ἀνοικτὸ μέρος ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ κλειστὸ εἶτε ἀπὸ γύρω ὑψώματα. Ἡ αὐτὴ σημασία μετὰ τὸ «Ξαίθρα». — «Κι' αὐτὸ τὸ μονοπάτι εἶτε ἀπὸ δάσος εἶτε σιγὰ σιγὰ μᾶς ἔβγαλε στὸ ξάριο» (Δ. Λουκόπουλος).

Ξεβόθειο (τὸ) ἡ βοήθεια, ἡ συνεργασία: «Ὁ τσομπάνος ἔχει ξεβόθειο τῆ γυναῖκα του».

Ξεθαλιάζω (ρ.) ξανοίγω, συνήθως ἐπὶ ἐστίας (τζάκι) ἔνθα διανοίγεται ἡ σπούρη (βλ. λ.) ἢ συνδανίζονται τὰ ξύλα, κυρίως ὅμως ἡ ἀφαίρεσις τῆς καπνιάς ἀπὸ τὸ μπουχαρὶ (καπνοδόχον). Τὸ ξεθάλιασμα γίνεται διὰ δέματος θάμνων ἢ φουγάνων δεμένων εἰς τὸ μέσον σχοινίου τοῦ ὁποίου τὸ ἄνω ἄκρον εὐρίσκεται εἰς τὴν ἔξοδον τοῦ καπνοδόχου, τὸ δὲ κάτω εἰς τὸ τζάκι. Δύο ἄνθρωποι κρατοῦντες τὰς ἄκρας τοῦ σχοινίου σύρουν τὸ δέμα τῶν κλαριῶν ἄνω καὶ κάτω προκαλοῦντες τὴν πῶσιν τῆς καπνιάς, ἡ ὁποία δημιουργεῖ τὸν κίνδυνον πυρκαϊᾶς. Εἰς χαμηλὰ μονόροφα σπίτια τὸ ξεθάλιασμα δύναται νὰ γίνεται μετὰ ἕναν κοντάρι στὸ ἄκρο τοῦ ὁποίου προσδένεται ὁ θύσανος τῶν χόρτων. Ὁ θύσανος αὐτὸς εἰς τὰ Δωδεκάνησα ὀνομάζεται ἀνάσυρμα καὶ συντίθεται ἀπὸ κλάδους τῶν εἰδῶν θυμελαία, ἀνάγυρις καὶ λυγαριά. Τὰ εἶδη ταῦτα ἀπαντῶσιν ἐν Ἠπειρῷ εἰς τὴν ζώνην τῶν σκληροφύλων δασῶν (Ν. Προβέζης, Ἄρτης, Θεσπρωτίας καὶ Βορ. Ἠπειροῦ) φέρονται δὲ ὑπὸ τὰς ὀνομασίας, τὸ μὲν πρῶτον εἶδος, Σουπέλι, Τερζεκούκι καὶ Ζντρόζο. Τὸ δεύτερον, Ἀνδράβανο, Ζόερι καὶ Ζόγχιρα (τά). Καὶ τὸ τρίτον Λύγος (Ν. Χώτζης) καὶ Κουνουπίτσα. Εἰς τὰ χωριά τὰ ὑπερκείμενα τῆς ζώνης τῶν σκληροφύλων δασῶν, ὅπως εἰς τὰ Ἄγραφα, ὅπου δὲν ὑπάρχουν τὰ εἶδη τοῦ ἀνασύματος, τὸ ξεθάλιασμα γίνεται διὰ δέματος κλάδων κέδρου (ὄξινκέδρου) προσδενομένου εἰς τὸ ἄκρον κοντοῦ. (Βλ. πρῶτος).

Ξεκλειδώνω (τῆ γῆ) ξεχερσώνω, ἀνοίγω τὰ χωράφια ἀπὸ τὸ ἐπιφανειακὸν τοῦ ταράτσωμα συνεπεία ὀλιγοχρονίου ἀγροναπαύσεως. Μετὰ τὴν λήξιν τοῦ χειμῶνος καὶ τὸν ἐρχομὸν τῆς Ἀνοιξέως, οἱ χωρικοὶ ξεκύνονται στὸν κάμπο καὶ «ξεκλειδώνουν» τῆ γῆ (Στέφ. Γρανίτσας).

Ξεκουρβουλώνω καὶ ξεκουρμονιλώνω, ξερορίζω βγάζω ἀπὸ τῆ γῆ τὰ κούρβουλα (κούρμουλα). Λέγεται ἐπὶ ἐροζώσεως ἀμπελώνος, διότι κούρβουλο εἶναι ἡ ἀμπελοκουτσούρα. Εἰς τὴν Ἠπειρὸν κατὰ τὸ διάστημα τῆς γερμανοϊταλικῆς κατοχῆς ἡ φυλλοξήρα εἶρε τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐπεχταθῆ καὶ νὰ καταστρέψῃ τὴν ἀμπελοφυτείαν εἰς ὅλα τὰ ὄρεινά διαμερίσματα εἰς τὰ ὁποῖα καὶ δὲν ἔλαβε χώραν ἀναμπελώσις. Εὐτυχῶς ὅτι περιορσώθησαν τὰ πολύτιμα ἀμπέλια τῆς περιοχῆς Ζίτσης - Καρύτσης.

Ξεκυπρώνω ἀφαιρῶ ἀπὸ τὸ ζῶον (τράγον ἢ κριάρι) τὸ κυπρὶ (βλ. γκεσέμι Ἠπ. Ἔστ. τ. 198—199 σ. 405). Ἡ ἀφαίρεσις αὐτὴ εἶναι κάτι σὰν καθαίρεσις ἀρχηγοῦ στὸν λαὸ τῶν γιδοπροβάτων (βλ. κ' ἔπος Ἠπ. Ἔστ. τ. 219—220 σ. 459). Τὴν αὐτὴν σημασίαν ἔχει καὶ τὸ ξετσαφάρωνω (βλ. λ.).

Ξεράδι (τὸ) ξηρὸν ξύλον εἶτε ἀποχωρισμένον ἀπὸ τὸ δέντρον εἶτε ὄχι. Δὲν εἶναι σπάνιον φαινόμενον γλωρὸν δέντρον νὰ διατηρῆ ἐπ' αὐτοῦ ξηρὸν κλάδον ἢ νὰ ἔχη ἀπεξηραμένη τὴν κορυφὴν του. Καὶ ἐν τούτοις ἕνα τέτοιο δέντρον θεωρεῖται σημαδιακόν. Εἰς τὸ χωριὸν Σέλο τῆς κοινότητος Μύρρησις Εὐρυτανίας καὶ εἰς τὸν αὐλόγυρον τῆς ἐκκλησίας ὑπάρχει ἡ ὑπὸ γο, ἕνα σημαδιακὸν πουργάρι. Εἶχε ἕναν χονδρὸν κλάδον τοῦ ἀπεξηραμένου ἐνῶ τὸ ὅλον δέντρον ἦτο κατάγλωρον. Ἐτεῦθεν ἡ παράδοσις: ὁ Ἄλῃ πασοῦς διέταξε κι' ἐκρέμασαν κάποιον ἀθῶον ἀπὸ τὸ κλαρὶ αὐτό. Ὁ ἀπαγχονισθεὶς ἦτο ὀπαδὸς τοῦ πάτερ Κοσμᾶ ἢ κατὰρα τοῦ ὁ-

ποίου προεκάλεσε τὴν ἀποξήρανσιν τοῦ κλάδου. Διὰ τοῦτο ὁ κλάδος παραμένει ἐπὶ τοῦ δένδρου καίτοι ξηρὸς καὶ δὲν σαπίζει νὰ πέσῃ.

Γενικῶς ἡ ἐμφάνισις ξηρῶν κλάδων εἰς τὸ δένδρον θεωρεῖται ἕναρξις γήρατος, ὅπως τὸ ἐκφράζει μὰ κρητικὴ μαντινάδα: «ἀπῆς γεράσει τὸ δεντρὶ ξεράδια δὲν τοῦ λείπουν».

Γνωστὴ καὶ ἡ προμ. «κοντὰ στὰ ξερὰ καίονται καὶ τὰ γλωρὰ». Εἰς τὴν ἀθηναϊκὴν διάλεκτον ἀπαντᾷ καὶ ὁ τύπος **Ξερόνι** (τὸ) ὑποκ. Ξερονάτσι πληθ. Ξερονάτσια, τὰ λεπτὰ ξηρὰ ξύλα ποὺ χρησιμεύουν διὰ προσάναμα, ἐν Ἡλείρῳ κ.ά. τσάκνα (βλ. λ.).

Ξεροπλάτανος (ὁ) τὸ δασικὸν δένδρον Σφένδαμνος ὁ ψευδοπλάτανος *Acer pseudoplatanus* L. καὶ Σ. ὁ πλατανοειδὴς *A. platanoides* L. γαλ. Sycamore ἀγγλ. Sycamore τὸ πρῶτον καὶ Frableplane γαλ. καὶ Norway maple ἀγγλ. τὸ δευτερον. Συνήθως μέσα στὰ δάση τὰ δύο αὐτὰ εἶδη τοῦ γένους *Acer* ἀπαντῶσι μαζί, ἀλλὰ δὲν σχηματίζουν συστάδας, πολὺ ὀλιγώτερον, δάση. Μεμονωμένα, εἴτε κατὰ συδενδρίες ἢ μικρὰ ἀθροίσματα μόνον ἀπαντῶσι μεταξὺ τῶν δένδρων τῆς συστάδος δρυὸς ἢ ἄλλων πλατυφύλλων τῆς ζώνης τῶν δρυμῶν. Τὸ ὄνομα ὀφείλεται εἰς τὴν ὁμοιότητα τῶν φύλλων πρὸς τοῦ πλατάνου, τὸ δὲ πρῶτον συνθετικὸν εἰς τὸ ὅτι δὲν φύονται εἰς ὑγροὺς τόπους, ἀλλὰ εἰς ξηροὺς μὲν, ἀλλὰ δροσεροὺς, προσβορεῖους καὶ σὲ καλὰ δασικὰ ἐδάφη. Τὸ ξύλον του εἶναι πολύτιμον καὶ χρησιμοποιεῖται στὴν ἐπιπλοποιίαν. Τὸ φυτωνύμιον ἐσημείωσε ἐπὶ τῆς Πίνδου ἤδη ἀπὸ τοῦ 1907 ὁ ἐν Κάν τῆς Γαλλίας καθ. τῆς Βοτανικῆς René Maire διὰ τὸ *Acer obtusatum* kit. Πολὺ κοινὸν εἰς τὸ ὄροπέδιον τοῦ Ζαγορίου.

Ξερομαδάρα (ἡ) μαδάρα (βλ. λ.) γυμνὸν βουνὸ τὸ ὁποῖον ἐπὶ πλέον στερεῖται ὕδατος.

Ξεστελιώνω ἀποσυνθέτω, διαλύω, σχολάζω ἀποτελειώνω. Καὶ ξετελεύγω. Ἡ προᾶξις Ξετέλιωμα. Ἡ λέξις ἐν χρήσει εἰς τὴν δασικὴν διάλεκτον. —«Θὰ ξεστελιώσουμε τώρα τὸ νεροπρίονο, τὸν ξυλόδρομο» κλπ. Διότι ἐξηντλήθη ἡ ὑλοτομία ἢ ἐπερατώθη ἡ μεταφορὰ.

Ξεστίχου (ἐπίρ.) ἀπὸ στήθους, ἀπ' ἔξω. «Τὰ εἶπε (ὁ ἀπεσταλμένος) ξεστίχου», χωρὶς νὰ συμβουλευέται σημεῖωμα, ἢ ὁ μαθητὴς τὸ μάθημα, νεράκι.

Ξεστομάτου (ἐπίρ.) ἀπὸ στόματος, στοματικά, προφορικῶς. Ἔχει καὶ τὴν ἔννοια ἀπὸ στόμα σὲ στόμα.

«—Δὲν τὸ μάθαμε ξεστομάτου, μᾶς ἦρθε χαρτί».

«Τὸ χαμπέρι εἶναι ξεστομάτου» (ἠλαττωμένης ἐγκυρότητος).

Ξετσαφάρωνω ἀφαιρῶ τὸ τσάφαρο, εἶδος ποιμενικοῦ κώδωνος ἀπὸ τὸ ζῶον (βλ. ξεκυπρώνω καὶ τσάφαρο).

Ξεφυσίδι (τὸ) κορμοβλάστημα ἢ ριζοβλάστημα, ἄλλως κωλοφυσίδι, ἐν Κίπρῳ παραπούλι. Τὸ ξεφυσίδι ἀποσπώμενον ἐκ τοῦ μητρικοῦ δένδρου ἔχει τὴν ἱκανότητα νὰ βλαστήσῃ καὶ ἀναπτυχθῇ, φυτευόμενον. Εἶναι τοῦτο ἕνας ἀπὸ τοὺς τρόπους πολλαπλασιασμοῦ χρησιμοποιούμενος εἰς τὰ πλατύφυλλα εἶδη ὡς ἐλαίας, λεύκας κλπ.

Ξεχερσώνω, ἀφαιρῶ τὴν ἀγρίαν βλάστησιν ἀπὸ τμήμα ἐδάφους συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν ριζῶν, τουλάχιστον τῶν ἐπιφανειακῶν πρὸς τὸν σκοπὸν γεωργικῆς καλλιέργειας ἢ ἄλλης χρήσεως. **Ξεχέρσωμα**, τὸ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον διανοιχθὲν χωράφι. Λέγεται καὶ **ξύλωμα** (βλ. λ.).

Ξιφάρα και Ξιφάρι τὸ φυτόν *Imperata cylindrica*. Συνηγήσαμεν εἰς τὰς ἀμμόδεις παραλίους ἐκτάσεις τῆς Προβέξης καὶ Ἄρτης μέχρι τῆς χειρσονήσου τοῦ Ἀράξου, μετὰξὺ Βαρθολομίου, Κυλλήνης καὶ Γλαρέντζας. Τὸ φυτωνόμιον ἐπιχωριάζει καὶ ἐν Λευκάδι. Ἀπαντᾷ καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα βούτουμον ἀμφότερα δὲ ὑποδηλοῦν τὸ τέμνον ὄργανον, τὸ μὲν πρῶτον τὴν λ. Ξίφος τὸ δὲ δευτέρον σημαίνει χονδροῶς ἢ σκληρῶς τέμνω καὶ τοῦτο λόγῳ τῶν λογχοειδῶν καὶ τεμνόντων φύλλων.

Ξούδι (τὸ) πᾶν ἀναοριχόμενον φυτόν, συνήθως ἐπὶ δένδρων ἐξησθενημένων, οὐχὶ ὡς παράσιτον ἀλλὰ ὡς εὐρίσζον ὑποστήλωμα. Τοιαῦτα ξούδια εἶναι διάφοροι κισσοί, ἄγρια κλήματα, λιάνες, περιπλοκάδες κλπ. Ἐνίοτε τὸ ξούδι κατακαλύπτει ἐξ ὀλοκλήρου τὸ ὑπόθεμα ἐπειδὴ δὲ εἶναι κατὰ κανόνα ἀειθαλές συμβαίνει κατὰ τὸν χειμῶνα νὰ φαντάζει ὡς ἡ μονὴ γλωροπράσινη κηλὶς μέσα εἰς δάσος φυλλοβόλων ἀπογυμνωμένον καὶ ζίτρινον.

Ξυλεία (ἡ) γαλ. bois ἀγγλ. lumber, timber τὸ ἐκ τῆς κατεργασίας τοῦ δένδρου παραγόμενον προϊόν, ἀποτελούμενον ἐκ κυτταρίνης. Διακρίνεται εἰς δύο μεγάλας κατηγορίας. Εἰς καισοξυλείαν ἢ καισίμον ξύλον. Καὶ εἰς τεχνικὴν ξυλείαν ἢ τεχνοξυλείαν κν τεχνόξυλα.

Ἡ καισοξυλεία ἀποτελεῖται ἀπὸ τοὺς κορμούς, κλάδους καὶ ἐνίοτε τὸ ὑπόγειον μῆμα τῶν ριζῶν θαυνοδῶν φυτῶν. Δύναται ὅμως νὰ ἀποτελεῖται καὶ ἀπὸ κορμούς ὑψηλῶν δένδρων ἀκαταλλήλων λόγῳ ποιότητος διὰ παραγωγὴν χρησίμου ξύλου ἢ ἐκ δένδρων δασῶν τῶν ὁποίων ἡ ἐκμετάλλεσις ἀποσκοπεῖ τὴν παραγωγὴν καισίμου ξύλου.

Τὸ καισίμον ξύλον, κν. ξύλο, τὰ ξύλα, διακρίνεται ἀναλόγως τοῦ προορισμοῦ του διὰ τὴν κάλυψιν α) ἀτομικῶν τοῦ ξυλευομένου ἀναγκῶν. Οἱ χωρικοὶ «πᾶνε γιὰ ξύλα». «Σήμερα θὰ πᾶμε γιὰ ξύλα». — «Ἀπολύσανε τὸ λόγγο γιὰ ξύλα» κλπ. Τὰ καισόξυλα αὐτὰ λέγονται καὶ χωριανά. β) πρὸς μεταπώλησιν εἰς τοὺς κατοίκους τῶν ἐπαρχιακῶν κυρίως πόλεων, ὅπως τὰ Ἰωάννινα, ἡ Κόνιτσα, ἡ Προβέξα, ἡ Ἄρτα κλπ. Οἱ χωρικοὶ ἀπὸ παλαιόθεν, εἰς χρόνους πέραν τῆς τουρκοκρατίας εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ ὑλοτομοῦν εἰς τὰ δάση ἄνευ ἀδείας καὶ ἄνευ πληρωμῆς φόρου καισόξυλα καὶ νὰ τὰ πωλοῦν οἱ ἴδιοι εἰς τὰς πλησίον πόλεις. Σήμερον ὁ νόμος ἐπιτρέπει τὴν μεταφορὰν ταύτην μέχρι ποσοῦ τριῶν φορτίων και' ἐκάστην καὶ κατ' ἄτομον ἢ μιᾶς ἀμάξης (ἀραμπᾶ) συρομένης ὑπὸ δύο βοῦβάτων (χωρητικότης 300 δκ.). Ἡ διάταξις αὕτη ὑπενθυμίζει τὴν τουρκικὴν προσέλευσιν τῆς. Εἰς τὴν Ἡπειρον τὰ καισόξυλα αὐτὰ ὀνομαζοῦνται κα σ τ ρ ι ν ἄ, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ χωριανά, ὡς προοριζόμενα γιὰ τὰς ἀνάγκας τῶν κατοίκων τοῦ κάστρου δηλ. τῶν Ἰωαννίνων. Ἡ ὀνομασία ὑποδηλοῖ τὴν ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ πόλις περιοριζέτο κυρίως ἐντὸς τῶν τειχῶν. Σήμερον ἡ ἀντιδιαστολὴ γίνεται ἐν σχέσει πρὸς τὰ καισόξυλα τὰ λεγόμενα πα ζ α ρ ὄ ξ υ λ α ἢτοι τοῦ ἐμπορίου. Τὰ καισόξυλα τῆς τρίτης αὐτῆς κατηγορίας προσέρχονται ἐκ κανονικῶν ὑλοτομιῶν εἰς δάση ἐκμεταλλεῦμενα πρὸς σκοπὸν παραγωγῆς καισίμου ξύλου καὶ τὰ ὁποῖα ὑλοτομοῦνται ἀπὸ δασεπιχειρηματίας ξυλεμπόρους.

Παροιμίαι. — «Ὁ καιρὸς πωλεῖ τὰ ξύλα κα' ἡ ἀκρίβεια τ' ἀγοράζει». Παραλ. «κα' ἡ φουρτούνα τ' ἀγοράζει», ἢ «ὁ χειμῶνας τ' ἀγοράζει». Τὸ καισόξυλον εἶναι εἶδος τόσον ἀναγκαῖον ὥστε νὰ ἀποθηκεύεται ἐγκαίρως ἀπὸ τοῦ φθινοπώρου ἢ τέλους τοῦ θέρους, διότι μέσα πρὸς καταχείμωνο φυσικὸν εἶναι νὰ πληρωθῇ εἰς τιμὴν ἀνωτέραν τῆς κανονικῆς. Πόσον εἶναι ἀναγκαῖον τὸ καισόξυλον φαίνεται ἀπὸ διαφόρους παρμ. ἢ παραδόσεις. — Ὁ καιρὸς ὁ νοικοκύρης τὸ χειμῶνα χαιρέται. Διότι ἔχει ἀποθηκεύσει στάρι στ' ἀμπάρια του, κρησὶ στὰ βαγένια του καὶ «ξύλα στὴν ἀλὴ του». — Τὸ διαλαλεῖ ἀκόμη καὶ ἡ παρμ. τοῦ τσοπάνου «κάλιο πέντε κάρβουνα

πέρι χίλια πρόβατα» δεδομένου ὅτι καὶ τὰ κάρβουνα ξύλα εἶναι. Τὸ ὅτι τὰ καυσόξυλα πρέπει νὰ ἀποξηκείωνται ἐγκαιρῶς τὸ τονίζει καὶ ἡ πρμ. —«τὸ ποτάμι κάθε μέρα ξύλα δὲν κατεβάξει». Μ' ὅλον ὅτι ὅμως τὸ καυσόξυλον εἶναι τόσον πολύτιμον εἶδος γιὰ τὸν χειμῶνα τόσον στὰ ὄρεινά ὅσον καὶ στὸν κάμπο, σὲ σημεῖον ὥστε οἱ χωρικοὶ τῶν ὄρεινῶν τόπων νὰ λέγουν «χωρὶς ψωμί ζοῦμε, χωρὶς ξύλα δὲ ζοῦμε», ἐντούτοις τὸ νὰ πάει κανεὶς γιὰ ξύλα θεωρεῖται ἢ ταπεινότερα τῶν ἀπασχολήσεων: —«Θ' ἀφίσουμε τὸ γάμο νὰ πᾶμε γιὰ ξύλα». —«Στὸ γάμο πᾶει ὁ γάδαρος ἢ γιὰ νερό ἢ γιὰ ξύλα».

Εἰς τὴν δασικὴν βιβλιογραφίαν τὸ καύσιμον ξύλον χαρακτηρίζεται ὡς «μὴ χρήσιμον» ἐννοεῖται εἰς τὰς τέχνας. Ἡ χρήσιμος (εἰς τὰς τέχνας) ξυλεία λέγεται τεχνικὴ ξυλεία, ὡς ἐὰν προέροχεται ἐκ τεχνικῆς καὶ ὄχι ἐκ φυσικῆς κατασκευῆς. Ἄλλὰ οἱ ὄροι εἶναι συμβατικοί. Ὁ λαὸς ξύλα ἀποκαλεῖ καὶ τὰ τεχνόξυλα ὅπως καὶ τὰ καυσόξυλα. Χρησιμοποιεῖ ὅμως καὶ τὸν τουρκ. καταγωγῆς ὄρον κερεστές. Λέγει «κερεστές ἀναιώνιος» δηλ. ξυλεία μεγάλης διαρκείας. Ἡ τεχνικὴ ξυλεία, διακρίνεται ἀναλόγως τῆς κατεργασίας εἰς πριστὴν, πελεκητὴν, καὶ σχιστὴν. Προέροχεται ἀπὸ τὴν στοργγύλην, δηλ. τὴν ἀκατέργαστον ξυλείαν. Ἐντεῦθεν καὶ οἱ κατὰ εἰδικότητα δασεργάται διακρίνονται εἰς προιονάδες, πελεκάνους ἢ ρεντινάδες καὶ κουτσουράδες. Ἀναλόγως τοῦ δασοβοτανικοῦ εἴδους προελεύσεως, ἡ ξυλεία διακρίνεται εἰς ἐλατίσιαν ἢ ἐλατοξυλείαν, εἰς λάοτζινην ἢτοι ἐκ πεύκης (τσάμι, ρόμπολο) δρουξυλείαν, καστανόξυλα, πλατανόξυλα, ξυλεία ὄξυᾶς, μὲ ἕναν ὄρον, ἀγριόξυλα.

Ἀπὸ ἀπόψεως ὕλοχρηστικῆς ἡ ξυλεία διακρίνεται εἰς οἰκοδομήσιμον (κυρίως κερεστές) ἢ ἄλλων τεχνικῶν κατασκευῶν ναυπηγήσιμον (στραβόξυλα) βαρελοξυλεία, καρροξυλεία, σαγματοξυλεία, ἐπιπλοποιίας κλπ.

Ἡ σχιστὴ ξυλεία λαμβάνεται ἀπὸ τὴν στοργγύλην διὰ σχισμοῦ εἰς τρόπον ὥστε νὰ μὴ διαταραχθῇ ἡ ἐσωτερικὴ ὑφὴ τοῦ ξύλου καὶ νὰ διατηρήσῃ τοῦτο τὴν ἀντοχὴν του εἰς κάμπην, ἐφελκισμόν κλπ. προκειμένου νὰ ὑποστῇ μεγάλας πιέσεις. Ἡ σχιστὴ ξυλεία χρησιμοποιεῖται εἰς τὴν καρροποιίαν, ἢτοι παρμάκια, ἀκτίνες, σῶτρα, ὀμφαλοί, εἰς τὴν ναυπηγήσιμον, ἢτοι μπρατσόλια, φουρμιστές κ.ἄ. Εἰς τὴν ναυπηγικὴν ἐπιδιώκουν ὅπως τὰ γονατοειδῆ αὐτὰ ξύλα προέροχονται ἀπὸ τὴν φύσιν καὶ χρησιμοποιοῦνται ἀτόφια δηλ. οὔτε κὰν σχιστά, μόνον δὲ ἐλλείψει τοιούτων φύσει στραβῶν ξύλων χρησιμοποιοῦνται σχιστά ἢ καὶ πελεκητά. Ἡ προτίμησις ὁμοῦς δίδεται εἰς τὸ φύσει στραβὸ ξύλον διότι «τὸ στραβὸ ξύλο ἴσιο δὲ γένεται» ἐνῶ εἶναι δυνατόν νὰ συμβῇ τὸ ἀντίθετον: «τὸ ξύλο εἶτανε στραβὸ καὶ τώρα ἀποστράβωσε». Ἐντούτοις λέγεται ὅτι «τὸ στραβὸ ξύλο ἢ φωτιά τὸ σιάζει».

Ξυλινιάς (ὁ) τὸ δασικὸν δενδρόλιον *Pex aquifolium* L. τῆς ζώνης τῶν σκληροφύλλων πλατυφύλλων ἀπαντῶμενον ἐντὸς συστάδων δρυὸς καὶ ἐλάτης. Γνωστὸν καὶ ὡς ἀρχουδοπούοναρον.

Ξύλο (τό). Εἰς τὴν ἔνοιαν 1) τοῦ δένδρου. «Τὸ ξύλο μὲ μιὰ τσεκουριά δὲν κόβεται». (Στὴν Κρήτη: τὸ ξ. μὲ μιὰ μαναρὲ δὲν κόβεται). —«Κι' ἕνα ξύλο τῆς ἔδειξε (ὁ Θεὸς τῆς Εὐᾶς) μὴ φάει ἀπὸ τ' ἐκεῖνο / καὶ ὁ δαίμονας παράνομος ἐπλάνεψε τὴν Εὐᾶ / Εὐᾶ μ' καὶ ἂν κάνεις τὸν Ἀδάμ καὶ φάγει ἀπὸ τὸ ξύλο».

2) Στὴν ἔννοια τοῦ καυσόξυλου: —«Γιὰ νὰ περνοῦν οἱ φίλες μου νὰ μὲ καλημερᾶνε / ὅταν στὸ λόγγο τὸ προῖ πᾶνε νὰ κόψουν ξύλα». —«Ἄν πᾶς στὸ λόγγο γιὰ ξύλα καὶ πάρ'ς μισουκαμένου ξύλου, θὰ κάν'ς κουρίτσια». (Ματσούκι).

Πρμ. —«Ξύλα κούτσουρα δαυλιὰ καμμένα». —«Μὲ τὰ ξύλα τὰ ξερὰ καίγουνται καὶ τὰ χλωρά». —«Ὅταν τὸ δέντρο πέσει καθέννας κόφτει ξύλα». (Ἀραβ. 1033). —«Πολλὰ καλὰ στὴν ἔρημο ξύλα καὶ λιθάρια». (Ἀραβαν. 1144).

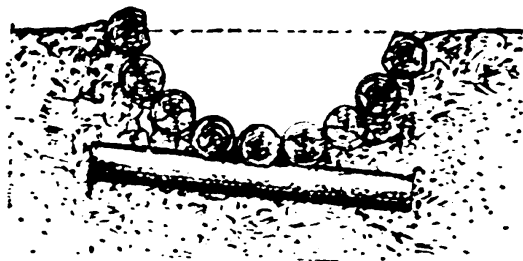
3) Στὴν ἔννοια τοῦ πλοίου: (ἀρχ.) δόρου νήϊον. (νεώτ.). «Γέμουσιν ἔρωτος καὶ φωνῶν μουσικῶν τὰ θαλάσσια ξύλα». (Κάλβος).

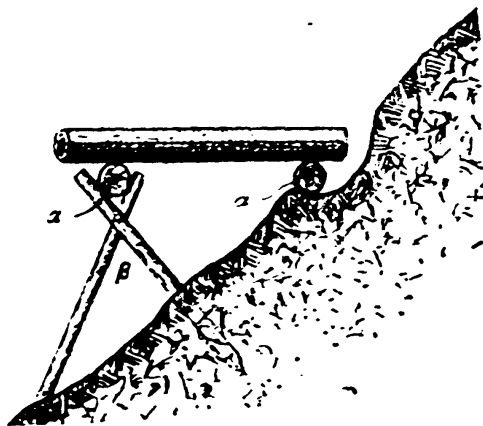
4) Μτφ. στήν ἔννοια τοῦ ξυλίῳ, δέρονω: — «Ἐφαγε ἓνα καλὸ ξύλο». — «Θὰ φᾶς ξύλο». — «Ἀνάβαλες τὸ φίλο σου, τοίμασε καὶ τὸ ξύλο» (ἄν δὲν ἐκτελέσῃς ὑπόσχεσιν δοθεῖσαν εἰς φίλον θὰ γίνετε ἐχθροί).

5) Ὡς πρῶτον συνθετικόν: ξυλοζαντάρα, ξυλοφορτιό, ξυλοσωρός, ξυλοζόπος (στήν Κύπρο ξυλοφόρος) κ.ά. Ὡς καταληκτικόν: πλατανόξυλο, κεδρόξυλο, πλυτόξυλο, γλιτσόξυλο, πατόξυλο, ταβανόξυλο, σαμαρόξυλο κλπ.

Ξυλόδρομος (ὁ) τὸ μεταφορικόν μέσον διὰ τοῦ ὁποίου μεταφέρονται ξύλα (κορμοτεμάχια) ὄχι ὁ ξύλινος δρόμος. Πρόκειται περὶ προχείρου (ὄχι μονίμου) κατασκευῆς πρὸς ἐξυπηρέτησιν ὑλοτομίας τινὸς διὰ τῆς μεταφορᾶς τῶν κορμοτεμαγίων ἀπὸ τοῦ δάσους εἰς τὸ νεροπρίονον ἢ στὸν τόπον φορτώσεως κλπ. Ἐπὶ τοῦ ξυλοδρόμου τὰ κορμοτεμάχια κινοῦνται κυλιόμενα κατὰ ἐγκαρσίαν ἔννοιαν μὲ κινήτηριον δύναμιν τὸ ἴδιον βάρος, συνεπῶς οὗτος χρησιμεύει διὰ νὰ κατεβάσωμεν κούτσουρα οὐδέποτε διὰ νὰ ἀναβάσωμεν. Ὁ ξύλ. ἔχει κλίσιν ἐκ τῶν ὑψηλοτέρων σημείων πρὸς τὰ χαμηλότερα τοιαύτην ὥστε τὰ κούτσουρα νὰ κινοῦνται μὲν ἀλλὰ νὰ μὴ ἐκφεύγουν ἐκ τῆς ξυλοτροχιᾶς συνεπεία ἱεροβολικῆς ταχύτητος ἐπαυξανόμενης μάλιστα μὲ τὴν ἐπιτάχυνσιν. Ὁ ξύλ. δύναται νὰ εἶναι κατασκευασμένος ἐξ ὀλοκλήρου ἐπὶ πασσάλων ἢ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἐν ὀρύγματι ἢ ἐν μέρει ἐπὶ τοῦ ἐδάφους καὶ ἐν μέρει ἐπὶ πασσάλων (μικτὴ διατομή. Βλέπε σχήματα). Μετὰ τὸ πέρας τῆς μεταφορᾶς ὁ ξυλόδρομος διαλύεται διὰ νὰ ἀποκομισθοῦν τὰ ξύλα ἐξ οὗ εἶναι κατασκευασμένος. Κατὰ τὰ λοιπὰ ἰσχύουν ὅσα ἐλέχθησαν εἰς τὸ λήμμα (κλαδόδρομος) (Ἡπ. Ἐστία τεύχ. 215—216 σ. 185).

Ξυλόδρομος ἐν ὀρύγματι ἐπενδεδυμένος
μὲ κορμοτεμάχια

Ξυλόδρομος ἐν μικτῇ διατομῇ

Ξυλοζαντάρα (ἡ) ζαντάρι ἢ πλάστιγξ πρὸς ζύγισιν κausοξύλων ἢ ξυλανθράκων. Ἡ ζύγισις ἐγένετο παλαιότερα ἀνὰ ἑκατὸ ὀκάδα, σήμερον ἀνὰ ἑκατὸ χιλιόγραμμα. Οἱ δίσκοι τῆς ξυλοζαντάρας εἶναι ξύλινοι καὶ τὰ βάρη λίθοι βάρους 100 ὀκ. ἢ χιλ. εἶναι ἐν χρήσει εἰς τοὺς τόπους συγκεντρώσεως ἢ πρώτης ἀποθηκεύσεως κausοξύλων ἢ ξυλανθράκων ὅπου γίνεται ἡ παραλαβὴ τῶν προϊόντων ὑπὸ τοῦ δασεπιχειρηματίου ἀπὸ τοῦ δασεργάτου ἢ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν μεταφορέων διὰ λογισμὸν τοῦ δασεμπόρου.

Ξυλοζάροβοννο (τὸ) ζάροβοννο ἀπὸ ξύλο, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ πετροζάροβοννο. Τὸ ξυλοζάροβοννο τὸ προοριζόμενον διὰ θέρμανσιν εἰς μαγειρεῖα, φοβοῦδες κλπ. λέγεται ζάροβοννο μαγγανίσιο εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὸ γυφτοζάροβοννο τὸ χρησιμοποιοῦμενον εἰς τὸ γυφτοκάμινον. Ξυλοζάροβοννο ἐπίσης λέγεται τὸ μὴ πλήρως ἀνθρακοποιηθὲν ξύλον, ἄλλως ἀπόδαλον τουρκ. τσιραλίσι. (Βλ. καμίνιζάροβοννοζάμινον Ἡπ. Ἐστ. τ. 213—214 σ. 64—67).

Ξυλοφωτιά (ή) φωτιά που ανάπτεται κατά πρωτόγονον τρόπον, εἴτε διὰ προστριβῆς ξηρῶν καὶ σκληρῶν ξύλων εἴτε μὲ τσακμακόπετραν ἢ στουραρόπετραν (ἄτσαχας) ὁπότε παράγονται σπινθήρες μεταδίδοντες τὸ πῦρ εἰς «ἀργασμένην ἴσχαν» καὶ ἐξ αὐτῆς εἰς εὐφλεκτον ὕλην (προσάναμα). Τῆς ξυλοφωτιᾶς γίνεται χρῆσις πρὸς θεραπευτικούς σκοποὺς ἰδίᾳ εἰς περίπτωσιν ἐπιζωωτίας. Ἀνάπτεται ξυλοφωτιά καὶ ὑποχρεώνονται τὰ πάσχοντα ζῶα ἢ τὰ τιθέμενα ὑπὸ προστασίαν, νὰ διέλθουν ὑπεράνω αὐτῆς.

Ξύλωμα (τὸ) καὶ ρ. ξυλώνω. Ἐπιχωριάζει εἰς τὴν Ἡπειρον εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς ἐκχερσώσεως, ἐκχερσώνω, διανοίγω ἀγρὸν διὰ τῆς ἐκριζώσεως τῶν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἀγρίων θάμνων (βλ. ξεκουρβουλώνω). Τὸ ξύλωμα γίνεται εἴτε ἐπὶ δασῶν ἐκτάσεων πρὸς μεταβολὴν τῆς ἐκμεταλλεύσεως τοῦ ἐδάφους διὰ γεωργικούς σκοποὺς, εἴτε ἐπὶ γεωργικῶν ἐκτάσεων αἱ ὁποῖαι λόγῳ μακροῦς ἀγροναπαύσεως ἀνεδασώθησαν φυσικῶς. (Βλ. ξάνοιγμα καὶ ξεχέρσωμα).

Ξωλαλῶ ποιμένω τὰ κοπάδια ἐλευθέρως, ἐκ τοῦ μακρόθεν χωρὶς νὰ τὰ παρακολοιῶ ἐκ τοῦ πλησίον. Συνήθως τοῦτο γίνεται ὅταν τὰ ζῶα διαιτῶνται εἰς λιβάδι. Προκειμένου περὶ ποιμνίων χωρικῶν (γιδοβίτσας) ἢ περὶ χασάπικων (βλ. λ.) ἢ παρακολούθησις αὐτῶν εἶναι ἀπαραίτητος.

Ξωμάχος, ὁ ἀγροδίαιτος, λέγεται καὶ ξωχίτης. Οὗτος ξωμένει ἦτοι διαβιοῖ ἔξω, μακρὰν ἀπὸ τὸ χωριὸν εἰς τὸ ὑπαιθρον ἐντὸς καλύβης ἢ ἄλλης προχείρου ἐγκαταστάσεως εἴτε ἐποχικῶς εἴτε καὶ μονίμως μετὰ τῆς οἰκογενείας του, εἰς μόνιμον ἐγκατάστασιν, ξωχόσπιτον.

Τὰ ξωχόσπιτα δημιουργοῦνται πλησίον τῶν ἀγροτικῶν κτημάτων τοῦ χωρικοῦ παρέχον δὲ τὸ πλεονέκτημα ὅτι ἐξοικονομοῦν εἰς τὸν κάτοικον αὐτῶν χρόνον καὶ κόπον διὰ τὴν μετάβασιν του εἰς αὐτὰ ἀπὸ τοῦ χωριοῦ. Ἐὰν καὶ ἄλλοι ἔχουν εἰς τὸ αὐτὸ μέρος κτήματα, τὰ ξωχόσπιτα πολλαπλασιάζονται καὶ δημιουργεῖται συνοικισμὸς (μαχαλὰς) εἰς τρόπον ὅστε πολλάκις ἓνα χωριὸν νὰ ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο ἢ τρεῖς μαχαλάδες οἱ ὁποῖοι μπορεῖ νὰ εὐρίσκονται εἰς μεγάλην ἀπόστασιν μετὰξὺ των καὶ ἡ ἔννοια τοῦ χωριοῦ νὰ ἐξαφανίζεται. Ἀποτέλεσμα τοῦ διασκορπισμοῦ καὶ τῆς διασπάσεως τοῦ χωριοῦ σὲ μαχαλάδες εἶναι γιὰ τοὺς κατοίκους των ἔλλειψις ἀσφαλείας (ἀποτελοῦσαν ἄλλοτε σταθμοὺς ἐπισιτισμοῦ, ἀναπαύσεως, ἀποκρύψεως ἢ καὶ ἀναρρώσεως τραυματιῶν, γιὰ τοὺς κλέφτες) ἔλλειψις ἐκκλησίας, σχολείου, καὶ πάσης κοινωνικῆς ἐξυπηρετήσεως. Ἐνίοτε ἡ διάσπασις τοῦ χωριοῦ δὲν γίνεται εἰς πολλοὺς μαχαλάδες, ἀλλὰ εἰς δύο, ἐξ ὧν ὁ εἰς εἶναι τὸ κυρίως χωριὸν καὶ ὁ ἄλλος τὰ καλύβια του. Τοῦτο συμβαίνει ὅταν εἰς κάποιον σημεῖον τῆς κοινοτικῆς περιοχῆς δημιουργηθῇ πεδῖον ἔλξεως, λ.χ. διέλθη δημοσία ὁδός, ἢ καταστῇ κόμβος συγκοινωνιῶν κλπ. Οὕτω εἰς τὸν νομὸν Ἰωαννίνων ἔχομεν τὴν περίπτωσιν τῶν Ἄνω Σουδενῶν καὶ Κάτω Σουδενῶν κλπ.

"ΠΑΡΓΑ-ΣΤΕΡΙΑ"

(Ἐπιστολαί)

Κύριε Διευθυντά,

Μετὰ ἀπὸ ὠρισμένες παρατηρήσεις ἰδικῶν μας ἐπάνω εἰς τὰ λεξιλόγια μοι τῆς Πάργας, οἱ ὁποῖες δὲν εἶδα νὰ με ὠφέλησαν καὶ νὰ προσέφεραν ἄλλο ἀπὸ τὴν γνῶσι τῶν καθηγητῶν καὶ διδασκάλων τῶν γραψάντων, θεωρῶ ὅτι θὰ συμβάλῃ κατὸ τι μιὰ ἐπιστολὴ ἀπὸ τὸ Βουλγαρικὸ Ἰνστιτοῦτο Βαλκανικῶν γλωσσῶν τῆς Σόφιας τοῦ Καθηγητοῦ κ. Ζορντάν Ζαΐμοφ, τὴν ὁποία καὶ παραθέτω πρὸ κάτω, με τὴν θερμὴν παράκλησι δημοσιεύσεως, με τὴν λῆξι τῆς δημοσιεύσεως τοῦ συμπληρωματικοῦ λεξιλογίου μου τῆς Πάργας.

Λέει, λοιπόν, ἡ ἐπιστολὴ τὰ ἀκόλουθα:

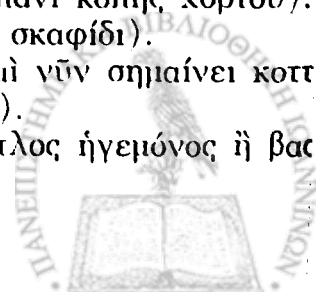
«Ἐν Σόφια τῆ 6η Αὐγούστου 1965

Ἀγαπητέ μοι κ. Ν. Τσάκα,

Ἔλαβον πρὸ πολλοῦ τὸ φιλόφρων καὶ λίαν ἐνδιαφέρον γράμμα Σας χρονολογούμενον ἀπὸ 26.12.1964, λόγῳ ὅμως φόρτου ἐργασίας καὶ τῆς δηλώσεώς Σας «δὲν θὰ βιασῶ περιμένοντας ἀπάντησι», καθυστέρησα καὶ μάλιστα πάρα πολὺ νὰ Σᾶς ἀπαντήσω. Ζητῶ λοιπὸν συγνώμην διὰ τὴν ἀμέλειά μου αὐτήν.

Καταπλήσοει ἡ ὑπομονὴ μεθ' ἧς ἔχετε συλλέξει τὸ πλῆθος τοῦτο τῶν λέξεων καὶ ἐδώσατε τὴν ἀκριβῆ σημασίαν των, ἐξ ὧν καταχωρεῖτε εἰς τὸ γράμμα Σας 125 με τὴν παράκλησιν νὰ ἀσχοληθῶ καὶ ἐγώ, ἐξετάζων τὴν πιθανότητα τῆς οὐανικῆς προελεύσεως τινῶν ἐξ αὐτῶν.
. . . . Σᾶς εἶναι γνωστὸν ἄλλωστε πόσον δυσκόλως ἐρημνεύονται λέξεις, ἐξ ἧς γλώσσης, ἰδίᾳ προκειμένου νὰ διαπιστωθῇ ἡ προέλευσίς των. Ἐκφράζονται ἐνταῦθα τὰς ἀμφιβολίας μου ὑπὲρ τῆς οὐανικῆς προελεύσεως τῶν ἐξῆς λέξεων:

- βοζίλα (ἡ) εἰς τὴν Βουλγαρ. ἀρχικῶς εἰσήμαινε τὸν μοχλὸν δι' οὗ κυλίου τὴς πέτρας καὶ ἔπειτα ἔλαβεν τὸ σημερινὸν νόημα.
- γκορίτσα (ἡ) ἐκ τῆς Βουλγαρ. λέξεως γκορά, ἡτις εἰσήμαινεν ἄλλοτε βοῦν, ὄρος. Τὸ νόημά της εἶναι τὰ μὴ καλλιεργούμενα, δηλ. ἄγρι ἀχλάδια. Παρ' ἡμῖν σήμερον γκορά σημαίνει δάσος.
- Ζάβια (ἡ) ἴσως ἐκ τῆς βουλγαρικῆς λέξεως ζάμπκα (= βατράχι) λόγῳ τοῦ σχήματος ποῦ εἶχε ἡ πόρπη τοῦ ζωστήρος.
- κόσια (ἡ) ἐκ τῆς βουλγαρικῆς λέξεως κοσα (= δρεπάνι κοπῆς χόρτου).
- κορύτος (ὁ) ἐκ τῆς βουλγαρικῆς λέξεως κορύτο (= σκαφίδι).
- κούρνια (ἡ) εἰς τὴν Βουλγαρ. γλώσσαν κούρνικ καὶ νῦν σημαίνει κοττοῖσι. Ἐκ τοῦ ἀρχαίου κοῦρ (= πετεινός).
- κράλι (τὸ) μᾶλλον σερβικῆς προελεύσεως. Παλαιὸς τίτλος ἡγεμόνος ἢ βασι

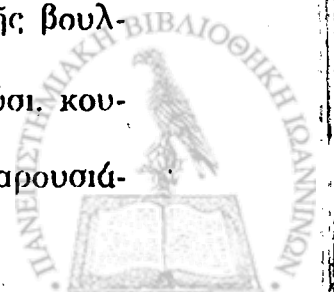
- λέως παρὰ Σλάβοις. Ἡμεῖς ἔχομεν τοὺς τσάρους.
 κωτσαίνα (ή) εἶναι δυνατὸν νὰ τὴν παραβάλωμεν πρὸς τὴν Βουλ. λέξιν κ ο τ σ ι ν ι ἄ φ ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν.
 λάπατο (τὸ) ἐκ τῆς Βουλγ. λέξεως λ ἄ πα τ με βασικὴν σημασίαν φυτὸν με πλατέα φύλλα.
 λιάσσα (ή) εἶναι ἀρχαία προφορὰ τοῦ νῦν λ ε σ ἰ ἄ (= δάσος). Ἐκ τῆς αὐτῆς λέξεως προέρχεται καὶ ἡ λ. λ ε σ κ ἰ ἄ = θάμνος φουντουκιού.
 λούτσα (ή) διατηρεῖται ἡ αὐτὴ σημασία εἰς τὴν Βουλγ. λέξιν λ ὄ τ ζ κ α (= λάκκος με νερό).
 μπραβάρι (τὸ) πολὺ ἐνδιαφέρουσα λέξις, ἣτις διεσώθη εἰς τὴν Βουλγ. γλῶσσαν ὑπὸ τὸν τύπον μ π ρ α β τ σ ἔ, παρ' ὑμῖν δὲ ἀνεπτύχθη με τὸ πρόσφυμα -αρι πιθανῶς ὑποκοριστικόν.
 μπάστινα (ή) εἶναι ἀρχαία Βουλγ. λέξις, εὐρύτατα διαδεδομένη εἰς τὴν Βυζοντινὴν νομικὴν φιλολογίαν ὑπὸ τὸ ἴδιον σχεδὸν νόημα.
 ντουμπίτσα (ή) ἔχει σχέσιν πινὰ με τὴν Βουλγ. λέξιν ν τ ἄ μ π τ σ α (= μικρὴ βελανιδιά). Εἰς τὴν γλῶσσαν μας με τὸ ὄνομα τοῦ δρυὸς χαρακτηρίζονται οἱ μεγαλόσωμοι καὶ οἱ ρωμαλαῖοι ἄνδρες, οἱ χονδροὶ καὶ οἱ γεροδεμένοι. Πάντως ἡ προέλευσις τῆς λέξεως εἶναι ἀμφίβολος.
 ντριстіλα (ή) Σᾶς εἶμαι πολὺ εὐγνώμων διὰ τὴν λέξιν αὐτὴν ἡ ὁποία ἐξέλιπεν εἰς τὴν Βουλγ. γλῶσσαν, διειρηθήθῃ δὲ τὸ ρῆμα ἐξ, οὐ ἐσχηματίσθη ἡ λέξις Σας.
 πολίτσα (ή) Ταῦτὸ δύναται νὰ λεχθῇ καὶ περὶ τῆς λέξεως αὐτῆς, σχηματισθείσης ἐκ τοῦ π ο λ (= ἡμῖς).
 σαριὰ (ή) πολὺ ἀρχαία λέξις, ἡ ὁποία διατηρεῖται εἰς τὴν Βουλγ. γλῶσσαν σ ἔ ρ ε ἰ (= ἰδρὼς προβάτου).

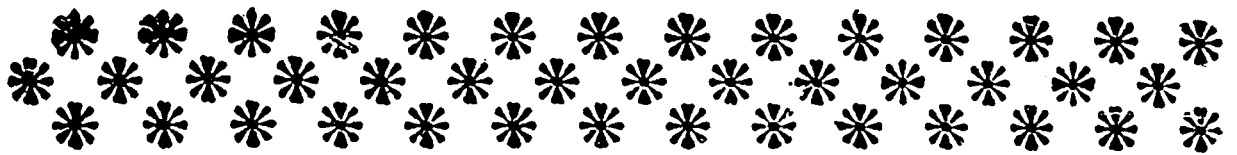
Γενικὰ ἀμφίβολος εἶναι ἡ προέλευσις ἐκ τῆς Βουλγαρικῆς τῶν ἐξῆς λέξεων:

- βιδούρι ἀπὸ τὴν Βουλγ. λέξιν β ε δ ρ ὸ (= κάδος). Ἴσως ἡ ἀρχικὴ μορφή τῆς λέξεως Σας νὰ ἦτο β ε δ ρ ο ὄ ρ ι.
 γκάλμπα πιθανὸν ἔχει σχέσιν με τὸ ἑλληνικὸν γάλα. Ἐν προκειμένῳ θὰ ἡδυνατο νὰ σημαίνῃ γαλακτοφόρον πρόβατο. Ἡ σχέσις με τὴν Βουλγ. λέξιν γ κ ἰ λ (= μαῦρος), συναντᾷ δυσκολίας σημασιολογικὰς.
 γκριλιάγκος (ὁ) ἴσως πρέπει νὰ συνδέσωμεν τὴν λέξιν με τὴν βουλγαρικὴν γ κ ρ ἰ λ ο = λαιμός.
 κουνουπίτσα (ή) ὑπενθυμίζει πολὺ τὴν βουλ. λέξιν κ ο ν ο π + ι τ σ α (= καννάβι), παραμένει ὅμως ἡ σημασία διάφορος.
 μπάρτζα (ή) ἴσως ἀλβανικῆς προελεύσεως με σημασία «λευκός».
 πίπιζα (ή) ἴσως ἔχει σχέσιν με τὴν Βουλγ. λέξιν π ἰ π κ α (= ἡμεραλωπία).
 τραπέτσι (τὸ) ὑπενθυμίζει τὴν βουλγαρικὴν λέξιν τ ρ ἄ π κ α β (= ξυνός, πικρός).
 τρεντελίνα (ή) εἶναι πιθανὸν ἐκ τῆς ἑλληνικῆς τριαντάφυλλο καὶ τῆς βουλγαρικῆς ν τ ε τ ε λ ἰ ν α (= τριφύλλι).

Ἐκ τῆς τουρκικῆς προελεύσεως δεόν νὰ εἶναι οἱ ἐξῆς: καρακούσι, κουλούφι, μπαλντοῦμι, μπανταλός, τσέργα, τσεκρίκι, φαράσι.

Ἐλπίζω ὅτι εἰς τὸ μέλλον δὲν θὰ καθυστερῶ νὰ Σᾶς γράψω. Παρουσιά-

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Ν. ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗ

Δημοδιδασκάλου

Η ΖΗΡΟΥΠΟΛΙΣ*

(Παράδοσι)

Ὁ Μπάρομπα - Σταμάτης κίτταξε μελαγχολικά τὰ γκριζογάλανα νερά τῆς λίμνης, ἀνεβοκατέβασε τὰ κάτασπρα δασιά του φρούδια κι' εἶπε:

— Μωρὲ πῶς κατάντησε ἡ δόλια ἡ Ζηρούπολις... Κι' ὅπως λένε ἦταν ξακουστή καὶ περίφημη πολιτεία... Τὸ μικρὸ ἀγοράκι, ποὺ τοῦκανε συντροφιά, κοίταξε παρακλητικὰ τὸν κάτασπρο γέρον' κι' αὐτὸς κατάλαβε.

— Πᾶνε πολλὰ χρόνια ἀπὸ τότε - ἄρχισε νὰ διηγῆται. Στὴ θέσι τῆς λίμνης ποὺ βλέπεις, ἦταν κάποτε χισιμένη ὀλόκληρη πολιτεία. Εἶχε τοὺς νόμους καὶ τοὺς ἄρχοντές της. Οἱ κάτοικοί της ζοῦσαν ἀγαπημένοι. Μὰ ξαφνικά ἓνα μεγάλο κατάρμαυρο σύννεφο ἀπλώθηκε στὸν ὀλοκάθαρο οὐρανὸ της. Μιά βασκανη μοῖρα ἐτοίμαζε τὴν καταστροφή της. Ὁ ἄλλοτε μονοιασμένος κόσμος ξεμάκρυνε, σιγὰ - σιγὰ, ἀπὸ τὸ δρόμο τοῦ Θεοῦ. Καθένας κοίταζε τὴ δουλειά του ἀδιαφορώντας γιὰ τὸ γείτονά του ποὺ πεινοῦσε. Ἀνάμεσα στοὺς κακοὺς - συνέχισε ὁ καλὸς γέροντας - ξεχώριζε μιὰ ἄσπλαχνη πλούσια γυναῖκα. Οὔτε τὴ χήρα ἀδελφή της καὶ τὸ μικρὸ παιδί της λυπόταν. Μόνο κάπου - κάπου τοὺς πετοῦσε ἓνα κομμάτι ψομί, σὰν τὰ σκυλιά.

— Τὸ παιδάκι μου λυπήσου, παρακαλοῦσε συχνὰ ἡ φτωχὴ μητέρα.

Ἄλλὰ στὰ χαμένα, ἡ καρδιά τῆς ἄλλης ἦταν φτιαγμένη ἀπὸ πέτρα.

Μ' ὅλες ὅμως τίς στερήσεις τὸ πτωχὸ παιδάκι ἦταν πρόσχαρο καὶ ροδοκόκκινο, σὰν θέλει ὁ Θεός. Τὸ πρᾶγμα ἄναψε τὴ ζήλια τῆς ἄσπλαχνης ἀδελφῆς καὶ μιὰ χειμωνιάτικη νύχτα τοὺς ἔδιωξε ἀπὸ τὸ σπιτικό της.

ζουν δι' ἐμὲ ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον τὰ ὀνόματα τῶν ἐπιτοπίων, ἐγχωρίων (ἐκεῖ) ποταμῶν, λόφων, κοιλάδων, χωραφιῶν κ.λ.π.

Χαίρω διότι ἔχετε τὴν ἐπιθυμίαν νὰ συνεχίσωμεν τὴν ἀλληλογραφίαν, ἡ ὁποία θὰ ἀποβῆ εἰς τὸ κάτω τῆς γραφῆς πρὸς ὄφελος τῆς ἐπιστήμης. Εἰς τὸ Ἰνστιτοῦτον μας μελετᾶται τὸ ζήτημα τῶν Ἑλληνικῶν γλωσσικῶν δανείων εἰς τὴν γλῶσσαν μας. Ἡμεῖς ἔχομεν παραλάβει εἰς τὴν γλῶσσαν μας ἀσυγκρίτως περισσότερα ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς παρὰ ἡ Ἑλληνικὴ ἐκ τῆς Βουλγαρικῆς.

Μετ' ἐγκαρδίων εὐχῶν

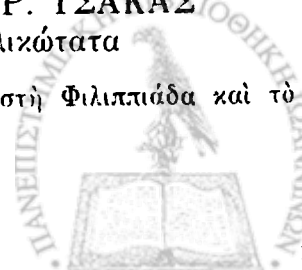
Ζορντάν Ζαΐμωφ»

Κλείνω κι' ἐγώ, με τὴν σειρά μου, μὴ ἔχοντας νὰ προσθέσω τίποτε, ὅταν τὸσον καλὰ τὰ τοποθετεῖ τὰ πράγματα ὁ διακεκριμένος ἐπιστήμων φίλος κ. Ζαΐμωφ, τὸν ὁποῖον εὐχαριστῶ θερμότατα.

ΝΙΚ. ΧΡ. ΤΣΑΚΑΣ

Φιλικώτατα

* Παράδοσις γιὰ τὴ μικρὴ λίμνη «Ζηρός» ποὺ βρίσκεται ἀνάμεσα στὴ Φιλιπιάδα καὶ τὸ χωριὸ Ριζοβοῖνι.

Ἔμειναν ἀπὸ τότε σὲ μιὰ χιλιοτροπημένη καλύβα, κλαίγοντας τὴν ἄδικη μοῖρα τους.

Μὰ ξαφνικά, κάποια μέρα, στὰ σκοτιάδια τῆς καλύβας ἔλαμψε ἓνα δυνατὸ φῶς καὶ μέσα ἀπὸ τὴ λευκότητά του πρόβαλε ἄγγελος Κυρίου καὶ τῆς εἶπε:

— Πήγαινε στὸ φούρνο νὰ πάρῃς τὸ ψωμί, φώναξε τὸ ἀγοράκι σου καὶ ἐτοιμάσου νὰ φύγῃς ἀπὸ τὴν πόλι.

— Δὲν ἔχω ρίξει ψωμί Κύριε, τόλμησε νὰ ψελλίση ἡ ἄμοιρη γυναίκα πού τᾶχασε μὲ τὴν παρουσία του.

— Μὴ θελήσης νὰ γυρίσης πίσω, ξαναμίλησε γλυκὰ ὁ ἄγγελος χωρὶς ν' ἀπάντησῃ στὴν παρατήρησί της. Αὐτὰ εἶπε κι' ἔξαφανίστηκε στὴ στιγμή.

Μισοσαστιμένη ἀκόμη ἡ γυναικούλα, προχώρησε μηχανικά πρὸς τὸ φούρνο, πού - θεέ μου - ἦταν γεμάτος ψωμιά. Ἔκανε τὸ σημεῖο τοῦ σταυροῦ, ἐπῆρε τὸ ψωμί· φώναξε χαρούμενη τὸ παιδάκι της καὶ γρήγορα - γρήγορα ἐτοιμάστηκαν καὶ ξεκίνησαν νὰ φύγουν.

Εἶχαν προχωρήσει ἀρκετὰ ἔξω ἀπὸ τὴν πόλι, ὅταν βροντὲς κι' ἀστραπὲς ἔφτασαν ὡς τ' αὐτιά τους. Τὸ παιδάκι ζάρωσε στὴν ἀγκαλιὰ τῆς μάνας κι' αὐτὴ περίεργη καὶ φοβισμένη μαζί σκέφτηκε νὰ γυρίσῃ πίσω... Ὅμως ὁ ἄγγελος τὸ εἶχε πεῖ καθαρά: «μὴ θελήσης νὰ γυρίσης πίσω».

Ὁ πειρασμός, δυστυχῶς, νίκησε... Ἔστρεψε τὸ κεφάλι της καὶ τί νὰ ἰδῇ... Ἡ περήφανη πολιτεία εἶχε τώρα χαθῆ... Στὴ θέσι της ἀγοσάλευαν τὰ νερά μιᾶς λίμνης. Σπίτια, ἄνθρωποι καὶ ζῶα, εἶχαν ταφῆ στὸν ἀπέραντο ὑγρὸ της τάφο. Δὲν πρόφθασε νὰ δῇ περισσότερα... μαρμάρωσε ξαφνικά μαζί μὲ τὸ παιδάκι της καὶ μιὰ γελάδα πούσερνε μαζί της.

Οἱ πέτρες αὐτές, εἶναι αὐτοί; διέκοψε ἀνυπόμονα ὁ μικρός.

Ὁ γέρος σκούπισε μὲ τὴν ἀνάστροφη τοῦ χεριοῦ του τὰ δακρυσμένα μάτια του κι' ἔγνεψε καταφατικά.

Αὐτοὶ εἶναι παιδί μου - συμπλήρωσε ἀργότερα - γιὰ νὰ μαρτυροῦν αἰώνια, τί παθαίνει ὁποῖος δὲν ἀκούει τὸν ἄγγελό του...

Ε Π Ι Σ Τ Η Μ Η

ΘΕΟΛΩΡΟΥ Ι. ΜΑΛΔΟΓΙΑΝΝΗ

Φ υ σ ι κ ο ũ

Δ Ι Ο Σ Η Μ Ε Ι Α

ΔΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΓΝΩΣΙΝ ΤΟΥ ΚΑΙΡΟΥ ΕΙΣ ΠΟΛΥ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΑΝ ΕΚΤΑΣΙΝ

ΠΕΡΑΝ ΤΟΥ ΛΕΚΑΝΟΠΕΔΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ (1)

1. — *Σύνδεσις με προηγουμένην δημοσιευθεϊσαν ἔργασίαν: « Διοσημεϊα ἢ Σημεϊα Καιροῦ περιοχῆς λεκανοπεδίου Ἰωαννίνων ».* (2)

Κατ' ἀρχὰς θὰ δώσωμεν τρόπον τινα τὸν ὄρισμὸν τῶν Διοσημεϊῶν καὶ μετὰ θὰ προσπαθήσωμεν ἢ παροῦσα ἔργασία νὰ εἶναι αὐτοτελής, ἂν καὶ μέχρις ἑνὸς βαθμοῦ ἀποτελεῖ συνέχεια τῆς προηγουμένης.

« Διοσημεϊα καλοῦνται χαρακτηριστικαὶ λεπτομέρειαι τοῦ ὄρατοῦ ἀτμοσφαιρικοῦ περιβάλλοντος (π.χ. μερικαὶ μορφαὶ νεφῶν σχηματιζομένων εἰς ὠρισμένα σημεϊα γειτονικῆς κορυφογραμμῆς κ.λ.π.), τὰς ὁποίας ἢ ἰθαγενὴς πείρα ἐδέχεται ὅτι προηγοῦντο συνήθως ὠρισμένης ἐξελίξεως τοῦ τοπικοῦ καιροῦ ».

Τοιαῦτα Διοσημεϊα συνεκεντρώσαμε ἀρχετὰ καὶ τὰ ἐσυμβολίσαμε με ἕνα, οὕτως εἰπεῖν αὐξοῦντα ἀριθμὸν συνοδευόμενον ἀπὸ ἕνα δείκτην, ὁ ὁποῖος εἶναι τὸ ἀρχικὸν τοῦ ἐπωνύμου αὐτοῦ ὁ ὁποῖος μοῦ τὰ εἶπεν.

Οὐχὶ σπανίως ὁ ἀριθμὸς συνοδεύεται καὶ ἀπὸ χαρακτηριστικὸν ἢ χαρακτηριστικὸν δείκτης καὶ ἐκθέτας κυρίως ἐγγραμμάτους πρὸς διάκρισιν καὶ ἀντιδιαστολήν, ἀπὸ παραπλήσια Διοσημεϊα.

Τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὴν προηγουμένην ἔργασίαν Διοσημεϊα εἶναι τὰ εἰς τὸν κατωτέρω πίνακα διδόμενα με ἐπὶ πλέον μίαν διάκρισιν εἰς τὸν συμβολισμὸν τοῦ φαινομενολογικοῦ Διοσημεϊοῦ τῶν ποντικῶν τοῦ βάλτου. Διορθωτικῶς σημειοῦμεν, ὅτι ἢ διεύθυνσις τῆς ἐμφανίσεως τῶν Διοσημεϊῶν 5Ξα καὶ 5Ξβ (βλέπε πίνακα) δὲν εἶναι καὶ τόσον ἀκριβής, ὡς εἰς τὴν προηγουμένην ἔργασίαν ἀναφέρεται, ἐὰν ἐξετασθῇ ἐπὶ τοῦ χάρατος τῆς περιοχῆς.

1) Ἐπὶ μορφὴν προσωπικοῦ ἡμερολογίου (κυρίως αἱ παράγραφοι IV καὶ V).

2) Περιοδικὸν ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ σελ. (442—449) τεῦχος (219—220) Ἰούλιος Αὐγουστος 1970.

- ΠΙΝΑΞ ΔΙΟΣΗΜΕΙΩΝ (Προηγούμενης Έργασίας)

Σύμβολον	Είδος Διοσημείου	Θέσις Διοσημείου	Πρόβλεψις
I _λ	Cu (hum) Μικρὸς χαμηλὸς Σωρείτης	Ἐπὶ τῶν πέριξ ὁρέων τοῦ Λεκανοπεδίου	Καλοκαιρία
1(α)B	Ἄστραπή	NW Λεκανοπεδίου (Βουνοπλαγιά)	Καταιγίς
1(6)B	Κυανοῦν χρῶμα τοῦ οὐ- ρανοῦ μεταξύ τῶν νεφῶν	NW Λεκανοπεδίου (Βουνοπλαγιά)	Καλοκαιρία
2B	Cb Σωρειτομελανία	Διασταύρωσις Cb ἐξ Ὀλύτσι- κας καὶ Μιτισικελίου ἢ ἐξ Ὀλύ- τσικας καὶ Τζουμέρκων — Πε- ριστερίου ἐπὶ τῆς πόλεως ἢ ἀλ- λαχοῦ τοῦ Λεκανοπεδίου	Καταιγίς (μετὰ χαλάζης)
3B _η I _σ	Νέφος με δυναμικὴν ἰσορ- ροπίαν, ἥτοι ἐκ τῆς μιᾶς πλευρᾶς διαλυομένου καὶ ἐκ τῆς ἐτέρας σχηματι- ζομένου	Ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Μιτσι- κελίου	Βοριάς
4K	Νεφικὴ ζώνη ἐκ St	Μεταξὺ Παμβώτιδος καὶ χωρίου Λυγγιάδων (ἐπὶ τοῦ Μιτισικε- λίου)	Βροχὴ
5Ξα	Πυκνὴ νέφωσις	Περιοχὴ Σμόλικα	Κακοκαιρία
5Ξβ	Γαλάζιο χρῶμα οὐρανοῦ καὶ κυρίως ἐρυθρωτὸν νέφος κατὰ τὴν δύσιν με- τὰ ἀπὸ κακοκαιρία	Περιοχὴ Σμόλικα	Καλοκαιρία
6ΞΔΚ	Ὁ πολικὸς ἀστὴρ με κά- ποιαν ἐπιμήκη διάχυτον ἀκτίνα πρὸς τινα διεύ- θυνσιν	Εἰς τὸν οὐράνιον θόλον	Ἐναλόγως τῆς διευθύνσεως τῆς ἀκτίνος διάφοροι προβλέψεις ³ .
7Ξα	Οὐχὶ στέμμα πέριξ τοῦ Ἑσπέρου	Εἰς τὸν Οὐρανὸν ἔνθα δύει ὁ ἥλιος	Καλοκαιρία
7Ξβ	Στέμμα πέριξ τοῦ Ἑσπέρου	Εἰς τὸν Οὐρανὸν ἔνθα δύει ὁ ἥλιος	Κακοκαιρία

3) Διεύθυνσις διαχύτου ἀκτίνος πρὸς βορρᾶν καὶ μαυρωπὴ, πρόβλεψις χιόν. Διεύθυνσις δια-
χύτου ἀκτίνος πρὸς βορρᾶν στροβιλώδης, πρόβλεψις χιόν καὶ ἀήρ (χιονοθύελλα, μπό-
ρα). Ὅταν διεύθυνσιν ἔχει ἡ διάχυτος ἀκτίς ἀπὸ αὐτὴν τὴν διεύθυνσιν θὰ ἔχωμεν ἀέρα.
Σ.Σ.: Ἡ διάχυτος ἀκτίς παρομοιάζεται με καπνὸν ἢ ὀμίχλην καὶ ὁ πολικὸς ἀστὴρ ὡς
ἐν χρονικῶς μεταβαλλόμενον ἀνεμολόγιον.

4) Σ.Σ.: Τὸ ἐν λόγῳ Διοσημεῖον νομίζομεν ὅτι θὰ ἔχη περισσοτέραν σημασίαν διὰ τὸ
μικροκλίμα τῆς θέσεως ἔνθα εὐρίσκεται καὶ διὰ τοῦτο δεόν νὰ θεωρῆται ἀξιόλογον ἀπὸ
μικροκλιματικῆς πλευρᾶς.

II - ΠΙΝΑΞ ΔΙΟΣΗΜΕΙΩΝ

α)α	Σύμβολον	Είδος Διοσημείου	Θέσις Διοσημείου	Πρόβελψις
12	8ΞΝΣΣ	Μηνίσκος Σελήνης	Μηνίσκος ὄρθιος	Ξηρασία
13	8(1)ΝΣΣ	Μηνίσκος Σελήνης	Μηνίσκος πλαγιαστὸς ἀριστερὸν ἄκρον πολὺ λεπτόν	Βροχή
14	8(2)ΝΣΣ	Μηνίσκος Σελήνης	Μηνίσκος πλαγιαστὸς δεξιὸν ἄκρον πολὺ λεπτόν	Βοριάς
15	8(1)-(2)ΝΣΣ	Μηνίσκος Σελήνης	Μηνίσκος πλαγιαστὸς ἀμφότερα τὰ ἄκρα λεπτά	Καταιγίς
16	9κΓ	Τὸ πτηνὸν κουρούνα	Ἡ κουρούνα φωνάζουσα ἐπὶ δένδρου πρὸς τὴν διεύθυνσιν τῆς κακοκαιρίας	Μπόρα (Καταιγίς)
17	9μΓ	Μυρμηγκοφωλεὰ	Εἰς οἰονδήποτε σημεῖον τῆς περιοχῆς	Ἡ βροχή ἢ ἡ μπόρα θὰ ἔλθῃ ἀπὸ τὴν διεύθυνσιν τῶν ὑψηλωτέρων χειλέων τῶν μυρμηγκοφωλεῶν
18	10πΣ	Τὸ πτηνὸν παπαδίτσκος	Ὁ παπαδίτσκος ἐπὶ δένδρου κελαηδῶν συνεχῶς ἐπὶ 1—2 ἡμέρας	Κακοκαιρία
19	10π.Σφ	Οἱ ποντικοὶ τοῦ βάλτου	Πέριξ τῆς λίμνης Παμβώτιδος	Καλοκαιρία (ὅταν φεύγουν ἀπὸ τὰς φωλεὰς των)
20	10πΣμ	Οἱ ποντικοὶ τοῦ βάλτου	Πέριξ τῆς λίμνης Παμβώτιδος	Κακοκαιρία (ὅταν μένουν εἰς τὰς φωλεὰς των)

5) Σ.Σ.: Διοσημεῖον ἐπιδεχόμενον μόνον Φυσιχοημικὴν ἐρμηνείαν, βάσει τῆς διαλυτότητος τοῦ ἀέρος εἰς τὰ στάσιμα ὕδατα καὶ τῆς μεταβολῆς αὐτῆς βάσει τῆς θερμοκρασίας. Πρέπει ἐπίσης νὰ γνωρίζωμεν καὶ τὸ εἶδος τοῦ ἐδάφους τοῦ πυθμένου τοῦ στασίμου ὕδατος.

— Σημείωσις: Εἰς τὸ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΑΚΟΝ ΑΡΧΕΙΟΝ ΤΩΝ ΔΙΟΣΗΜΕΙΑΚΩΝ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΩΝ ἔχομεν ὡς Διοσημεῖον καὶ τὸν σεισμόν, Σ (σύμβολον), διότι τὰς περισσοτέρας φορὰς μετὰ ἀπὸ Σεισμόν, Βρέχει κλπ. Τὰ ἀνωτέρω ὅμως ἀποτελοῦν θέμα ἰδιαιτέρας ἐρευνητικῆς ἐργασίας, διὰ τοῦτο δὲν ἀναφέρονται ἐνταῦθα, διότι δὲν πρόκειται περὶ Διοσημείου πραγματικοῦ.

**IIα. - ΠΙΝΑΞ ΔΙΟΣΗΜΕΙΩΝ ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΗΣ
ΚΑΙ ΠΑΡΟΥΣΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ**

α)α	Σύμβολον	Είδος Διοσημείου	Θέσις Διοσημείου	Πρόβλεψις
1 (21)		Φουσκάλες ⁵ ἐπὶ στασίμων ὑδάτων κυρίως (κοινῶς μπουρμπουλήθρες)	Ἐπὶ οἰουδήποτε σημείου τῆς Γῆς, (κατὰ τὴν γνώμην μας)	Παρατεταμένη κακοκαιρία
2 (22)	Τσ(;)	Τὸ πτηνὸν τσιόνος	«Ἄν ὁ τσιόνος λαλή τὸν χειμῶνα σὲ ἀνοιξιάτικο τόνο» ΠΑΡΟΙΜΙΑ	Θὰ χιονίση
3 (23)		Ἄστραπῆ	«Ἄστραψε στὸ Ζάλογγο δέσε μέσα τ' ἄλογο» ΠΑΡΟΙΜΙΑ	Βροχὴ
4 (24)	11ΔΠ	Ἐρυθρωπὸν νέφος ἢ μικρὰ ἐρυθρωπὰ νέφη	WNW Λεκανοπεδίου Σαντοβίτσα	Καιρὸς πρὸς βροχὴν
5 (25)	12ΔΤ	Διαφανὴ πλακερὰ νέφη	Περιοχὴ Σμόλικα	Πρὸς κακοκαιρίαν
6 (26)	13ΔΠΝ	Μετέωρα (Διάττοντες, Βολίδες Μετεωρίται)	Ἐξ Ἀνατολῶν	Ἄηρ καὶ μετὰ βροχὴ (θέρους)
7 (27)	14Δ12—5	= » =	Ἐκ Βοριοδυσμῶν	Ἄηρ καὶ μετὰ βροχὴ ἢ χιῶν (χειμῶν) Κακοκαιρία
8 (28)	15ΔΒΚ	= » =	Ἐκ Νότου	Νοτιᾶς καὶ μετὰ βροχὴ (θέρους) Νοτιᾶς καὶ μετὰ βροχὴ ἢ νερόχιονο (χειμῶν)

III. - Διάφορα

Οὐσιαστικῶς ἡ παροῦσα ἐργασία ἄρχεται ἀπὸ τὴν παράγραφον (IY — Παροιμιακὰ Διοσημεῖα καὶ ἐφ' ἐξῆς: Εἰς τὴν παράγραφον IY ἀρχίζομεν μὲ τὸ πτηνὸν τσιόνος, ἐνῶ εἰς τὴν προηγουμένην ἐργασίαν ἐτελειώσαμε μὲ τὰ τρωκτικὰ τοῦς ποντικούς τοῦ βάλτου.

Διὰ τοῦτο πολλοὶ ἴσως θὰ ποῦν «μὲ τέτοια ἀστεῖα καὶ ἀσήμαντα πράγματα θὰ ἀσχολούμεθα τώρα, μὲ τσιόνους καὶ ποντικούς τοῦ βάλτου», ἂν μέχρι στιγμῆς δὲν τῶπαν.

Ὅμως ἄθελά μας καὶ ἐντελῶς ἀπροκατάληπτα ἀκολουθήσαμε καὶ ἡμεῖς ἐν μέρει εἰς τὴν παροῦσαν καὶ τὴν προηγουμένην ἐργασίαν μία ἀπὸ τὰς «Ἐννέα λεω-

φόρους τῆς αὔριον»⁶ ἦτοι τὴν λεωφόρον τῆς Βιογενείας⁷

Ναὶ οἱ ποντικοὶ τοῦ βάλτου καὶ ὁ τσιόνος ὡς καὶ ὅ,τι ἔχει σχέσιν μὲ φαινομενολογικὰ Διοσημεῖα ἀνήκουν εἰς τὴν λεωφόρον τῆς Βιογενείας· εἶναι ἀλήθεια ταπεινοὶ διαβάται αὐτῆς μὰ ὄχι καὶ ἀστεῖοι. Ὁ Σ. Ἄλλεϋν ἐπ' αὐτοῦ λέγει:

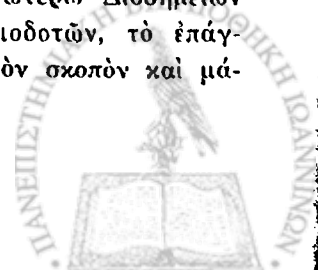
:«Ἡ φύσις ἔφτιαξε πολλὰ ταπεινὰ πράγματα πού ὅμως ὅλα κάτι ἔχουν νὰ διδάξουν καὶ στὸν πιὸ ἔξυπνο ἄνθρωπο».

Ἐπίσης ὀφείλομεν νὰ κάμωμεν καὶ μίαν διευκρίνισιν, ὅτι ὁ σκοπὸς μας δὲν εἶναι Λαογραφικὸς ἢ Φιλολογικὸς, ἀν καὶ πολλὰ ἀναφερθέντα ἤδη καὶ ἕτερα ἀναφερόμενα κατωτέρω πηγάζουν ἐκ τῆς ωραίας ἐπιστήμης τῆς Λαογραφίας, ἀφ' ἑνὸς διότι δὲν εἴμεθα ἀρμόδιοι, ἀφ' ἑτέρου διότι ἕτερος εἶναι ὁ ἀντικειμενικὸς μας σκοπὸς

Ἴσως ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον ἐκθέτομεν τὸ ἱστορικὸν τῆς συλλογῆς τῶν πληροφοριῶν, ἐξ ὧν μετὰ ἐξάγομεν τὰ Διοσημεῖα, νὰ ὁμοιάζῃ μὲ συλλογὰς Λαογραφικοῦ ὕλικου, μὰ ὅταν προσέξῃ κανεὶς τὴν ἐπεξεργασίαν, θὰ διακρίνῃ Μετεωρολογίαν. Εἰς τὴν παροῦσαν ἐργασίαν δὲν θὰ ἀναφέρωμεν πόσας φορὰς ἐπαληθεύθη ἢ μὴ ἕκαστον Διοσημεῖον, οὔτε ἐὰν ἐνεφανίσθη ἢ μὴ, ὡς ἐκάμαμε ἐν τῇ προηγουμένῃ ἐργασίᾳ, εἰς ἣν ἐδίδαμε ἀπλῶς τὸ πόσας φορὰς ἐνεφανίσθησαν κ.λπ. κατὰ μίαν ὠρισμένην χρονικὴν περίοδον, διότι ὁ καθεὶς δύναται νὰ ἀμφιβάλλῃ ἐὰν ἐπαληθεύθησαν ἢ μὴ κ.ἄ.⁸

Διὰ τοῦτο μελλοντικῶς εἰς νέαν ἐργασίαν περὶ τῶν Διοσημεῖων τῆς Περιχῆς Λεκανοπεδίου Ἰωαννίνων, ἣτις θὰ ἐκδοθῇ τῇ εὐγενεῖ πρωτοβουλίᾳ καὶ προτάσει τοῦ Ἰνστιτούτου Μετεωρολογίας Κλιματολογίας τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (Διευθυντῆς ὁ καθηγητῆς Γ. Κ. Λιθαδάς), εἰς τὴν σειράν

- 6) Ἐκ τὸ βιβλίον ΣΤΙΧΡΟΝΗ ΑΜΕΡΙΚΗ τοῦ D. S. HALACY, Jr αἱ «Ἐννέα λεωφόροι τῆς αὔριον», αἱ ὁποῖαι εἶναι: α) Λεῖψερ, δηλ. (Μία φωτεινὴ ἐλπιδοφόρος ἀκτίνα), β) Ὁ Τηλεπικοινωνιακὸς Δορυφόρος, δηλ. (Ἡ φωνὴ πού κάνει τὸ «Γῦρο τοῦ Κόσμου», γ) Ἡλεκτρικὸι Ἐγκέφαλοι, δηλ. (Οἱ μηχανές πού σκέπτονται), δ) Κρυγένεια, δηλ. (Ὁ κόσμος τοῦ ὑπερψύχους), ε) Βιονέργεια, δηλ. (Ἐνέργεια ἀπὸ ζῶντας ὀργανισμοῦς), στ) Ὁ Ἡλιακὸς συσσωρευτῆς, δηλ. (Ἐνέργεια ἀπὸ τὸ ἥλιακὸ φῶς), ζ) Ἐπέρηχοι, δηλ. (Ὁ Κόσμος τοῦ σιωπηλοῦ ἤχου), η) Αἰωρούμενες ἰπτάμενες μηχανές (χοθεοκράφτ), δηλ. (Ἡ μεγαλύτερη ἐφεύρεσι μετὰ τὸν τροχὸ) καὶ θ) Βιογένεια, δηλ. (Ἡ ἐπιστήμη πού ἀντιγράφει τὴν φύσιν).
- 7) Ἡ Βιογένεια εἶναι λησιμονημένη πανάρχαια λεωφόρος μὲ Ἑλληνικὴν ἀφετηρίαν, ἀφοῦ τὰ φαινομενολογικὰ Διοσημεῖα ἀνήκουν εἰς ταύτην. Καὶ ἰδοῦ: Διατὶ ἡ ταπεινὴ, ἀσημαντὸς καὶ ἀποκρουστικὴ κατασπίδα νὰ ἀντιλαμβάνεται μεταβολὰς κινήσεων μόλις ἐκατομμυριοστοῦ τοῦ ἑκατοστοῦ, ποῖος γνωρίζει τὸν ὀργανισμόν της διὰ νὰ τὸ ἐρμηνεύσῃ; Διατὶ μερικὰ ἐρπετὰ νὰ αἰσθάνωνται θερμοκρασιακὰς μεταβολὰς 1)1000 τοῦ βαθμοῦ, ἐνῶ τὰ συνήθη Μετεωρολογικὰ ὑδραργυρικὰ θερμομέτρα μετροῦν μὲ ἀκρίβειαν 1)10 τοῦ βαθμοῦ· ἦτοι εἶναι 100 φορὰς κατώτερα τῶν ἐρπετῶν εἰς τὸ ζήτημα αὐτὸ καὶ ὡς τὰ ἔκαμαν ἔξυπνοὶ ἄνθρωποι, ἀλήθεια τί συμβαίνει εἰς τὸν ὀργανισμόν των; Ὁ σκῶρος ἀντιλαμβάνεται διὰ τῆς ὀσφρήσεως τὰ μάλλινα ἐξ ἀποστάσεως μερικῶν (Km) χιλιομέτρων καὶ μερικὰ εἶδη ποντικῶν συνεννοοῦνται μεταξὺ των μὲ ὑπερήχους. Ὅσοτερον ἀπὸ ὅλα αὐτὰ τί τὸ ἀστεῖον ἢ τὸ ἀδύνατον καὶ ὁ τσιόνος, ὡς καὶ οἱ ποντικοὶ τοῦ βάλτου κ.ἄ. νὰ μὴν προαισθάνωνται κάτι διὰ τὰς καιρικὰς ἐναλλαγὰς; (Διοσημεῖα φαινομενολογικά).
- 8) Ἐνας μικρὸς βαθμὸς περὶ τῆς καταδείξεως τῆς ἀληθείας τῶν ἀνωτέρω Διοσημεῖων εἶναι τὰ διάφορα χρησιμοποιούμενα ὀνοματεπώνυμα τῶν πληροφοριοδοτῶν, τὸ ἐπάγγελμα αὐτῶν κ.λπ., ἅτινα ἐχρησιμοποιήθησαν δι' αὐτὸν καὶ μόνον τὸν σκοπὸν καὶ μάλιστα μερικῶν ἐξ αὐτῶν κατόπιν εἰδικῆς παρακλήσεως.

ἐκδόσεων ΜΕΤΕΩΡΟΛΟΓΙΚΑ, θὰ ἀποδείξωμεν τὰς ἐπαληθεύσεις ἢ μὴ ὄλων τῶν μέχρι τότε γενομένων Διοσημειακῶν παρατηρήσεων, ὑπὸ τὸ πρῖσμα πλέον τῆς αὐστηρῶς Μετεωρολογικῆς πλευρῆς, χωρὶς νὰ πούσωσι πρὸς τοῦτο καὶ ἡ παρούσα ἐργασία, ὡς καὶ ἡ προηγουμένη νὰ εἶναι Μετεωρολογικαὶ καὶ ἀνεξάρτητοι.

Αὗται μετὰ τοῦ προσωπικοῦ ἡμερολογιακοῦ ἀρχείου τῶν Διοσημειακῶν παρατηρήσεων θὰ ἀποτελέσωσιν τὴν βάση, διὰ τὴν προαναφερθεῖσαν ἐκδοσὶν τῶν Μετεωρολογικῶν. Εἰς τὴν ἐκδοσὶν ταύτην θὰ ἀναφέρωμεν μετ' ἀποδείξεων πάντα καὶ τὰ περὶ ὁμορρόπων καὶ ἀντιρρόπων Διοσημείων, τὴν ἐποχιακὴν καὶ ἔτι μακροτέρας περιόδου μεταβολὴν τῆς ἐντάσεως αὐτῶν, τὰς Διοσημειαζούσας παρατηρήσεις κ.ἄ.

IV. - Διοσημεῖα Παροιμιακά

Ἐπειδὴ μερικαὶ παροιμίαι ἀναφερόμεναι εἰς τὴν πρόγνωσιν τοῦ καιροῦ καὶ εἰς περιοχὴν λεκανοπεδίου Ἰωαννίνων καὶ ἐκ διασταυρωθεισῶν πληροφοριῶν καὶ εἰς ἀκτῖνα πολὺ μεγαλυτέραν τῆς ἐκτάσεως τούτου, διὰ νὰ εἶμεθα συνεπεῖς εἰς τὸν τίτλον τῆς παρούσης ἐργασίας «Διοσημεῖα διὰ τὴν πρόγνωσιν τοῦ καιροῦ εἰς πολὺ μεγαλυτέραν ἐκτασὶν πέραν τοῦ λεκανοπεδίου Ἰωαννίνων», παραθέτομεν ἐκ τοῦ ἡμερολογίου Διοσημειακῶν παρατηρήσεων τὰ κάτωθι:

: Ἐχων ὡς δεδομένα τὰ περὶ τοῦ πτηνοῦ τσιόνου δύο παροιμίας

«Ὅλα τὰ πουλιὰ φεύγουν κ' ὁ τσιόνος μένει»⁹ καὶ

«Ἄν ὁ τσιόνος λαλῇ τὸν χειμῶνα σὲ ἀνοιξιάτικο τόνο, θὰ χιονίσῃ»¹⁰

Ὡς καὶ τὸ Διοσημεῖον 10ΠΣ ὅτι εἶναι προάγγελος κακοκαιρίας (βλέπε

πίνακα Διοσημείων II), τὴν 31-12-1970, ἐγένετο ἡ ἀκόλουθος παρατήρησις:

: Κατὰ τὴν μεσημβρίαν τῆς παραμονῆς τῆς πρωτοχρονιάς, ἤκουσα τὸ κελάηδημα τοῦ τσιόνου (σπίνου) εἰς ἀλλήν τινα τῆς γειτονιάς μου, εἰς ἀνοιξιάτικον τόνον, καὶ εἶπα ἀμέσως, ὅτι θὰ χιονίσῃ.

Πράγματι τὴν ἄλλην ἡμέραν εἰς τὰ πέριξ ὄρη εἶχαμε νέα χιόνια, οὐχ ἴσως ἐντὸς τῆς πόλεως. Δὲν γνωρίζω ἐὰν ὁ τσιόνος (σπίνος) εἶναι τὸ ἴδιον πτηνὸν μὲ τὸν παπαδίτσον, ἐὰν δὲ εἶναι τὸ ἴδιον, τότε τὸ Διοσημεῖον 10ΠΣ εἶχεν ἐπαληθευθῆ εἰς ὅλην αὐτοῦ τὴν ἐκτασὶν, διότι ἀλησμόνητος θὰ μείνῃ ἡ κακοκαιρία ξημερώνοντας πρωτοχρονιά τοῦ 1971 (Ἄστραπαί, βρονταί, κεραυνοί, βροχὴ ἰσχυρὰ καὶ συγχρόνως θευλώδης ἄνεμος ἔσπασε κλώνους δένδρων καὶ ἐξερρίζωσεν τοιαῦτα (βλέπε εἰκόνα). Δηλαδή κακοκαιρία ὅ,τι προβλέπει τὸ Διοσημεῖον 10ΠΣ. Λόγῳ τοῦ ὅτι μόνον μίαν φροὰν παρετήρησα τοῦτο καὶ λόγῳ τῆς ἀμ-

9) Μοῦ τὴν ἀνέφερον ὁ κλητὴρ τοῦ Ἐργαστηρίου Μετεωρολογίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων κ. Σπ. Πανῆς, ποὺ τὴν λέγουν εἰς τὸ Δημαριὸν Ἄρτης ἀπὸ ὅπου κατάγεται.

10) Λαογραφικὰ Ἀνατολικοῦ Ξηροβοινίου Ἠλείου (Σ. Δ. Γεωργούλα) [Μετεωρολογία: Πότε βρέχει (18 παροιμίας). — Πότε χιονίζει (5 παροιμίας). — Πότε πέφτει χαλάζι (1 παροιμία). — Δεισδαιμονίες (2 παροιμίας). — Μετεωρολογικὰ φαινόμενα (2 Δύο)]. Ἐκ τοῦ περιοδικοῦ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ σελ. (144—145) Τεύχος 191—192—193 Μάρτιος - Ἀπρίλιος - Μάϊος 1968.

— Σημείωσις: Τὸ ὄρος Ξη(ε)ροβοῖνι εὐρίσκεται ESE τῶν Ἰωαννίνων καὶ ἐκτείνεται καὶ εἰς τοὺς τρεῖς νομοὺς Ἰωαννίνων - Πρεβέζης καὶ Ἄρτης, διὰ τοῦτο τὰ Παροιμιακὰ Διοσημεῖα τῆς περιοχῆς ταύτης ἔχουν ἐυρύτεραν σημασίαν, λόγῳ τῆς ἐπεκτάσεως καὶ πέραν τοῦ λεκανοπεδίου Ἰωαννίνων.

φιβολίας μεταξύ τσιόνου και παπαδίτσου, εάν πρόκειται περί τοῦ ἰδίου ἢ διαφορετικῶν πτηνῶν, ἔθεσα εἰς τὸν πίνακα τῶν Διοσημείων δίπλα ἀπὸ τὸ σύμβολον Ἰσ (ἐκ τοῦ τσιόνου) τὸ ἐρωτηματικόν. Εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην εάν τὰ πτηνὰ διευκρινισθῶσιν ὅτι εἶναι διάφορα τότε θὰ πρόκειται περί ὁμορρόπων Διοσημείων.

Σ.Σ. (Τὸ πτηνὸν τσιόνος πρέπει νὰ προαισθάνεται τὰς καιρικὰς ἐναλλαγὰς περισσότερον παντὸς ἄλλου πτηνοῦ, διότι μένει εἰς τὸν ἴδιον τόπον ὅπου ἐγεννήθη. Τοῦτο ὡς γνωστὸν μαρτυρεῖ τὸ εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς παρουσίας παραγράφου ἀναφερόμενον: «Ὅλα τὰ πουλιὰ φεύγουν κι' ὁ τσιόνος μένει»).

Ἐπίσης τὴν ἡμερομηνίαν 3-1-1971 ἐγένετο ἡ ἐπαλήθευσις τοῦ παροιμιακοῦ Διοσημείου «Ἀστραψε στὸ Ζάλογγο δέσε»¹¹ μέσα τ' ἄλογο», τὸ ὁποῖον ἐπισταμένως παρατηρηθὲν καὶ ἐπιβεβαιωθὲν κατωχυρώθη ὡς Διοσημεῖον διὰ τοῦ συμβόλου τῆς ἀστραπῆς συνοδευομένου ὑπὸ τοῦ Ζ ἐκ τοῦ Ζάλογγον. Τὸ Ζάλογγον¹² εὐρίσκεται εἰς τὸν νομὸν Πρεβέζης καὶ εἰς τὴν διεύθυνσιν SSW τῶν Ἰωαννίνων.

Ὅταν ἀστράπη ἐκ τῆς ὡς ἄνω διεύθυνσεως μετὰ ἀπὸ ὀλίγας ὥρας ἐκ-

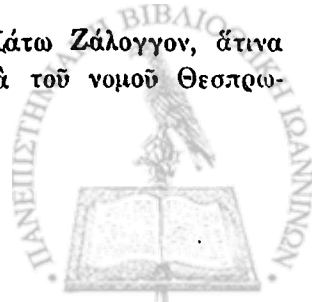
Θύελλα 31-12-70 πρὸς 1-1-71: Ξερριζωμένοι ἀμυγδαλέαι εἰς δένδρον στοιχίαν Δουρούτης

δηλοῦται βροχὴ ὄχι μόνον εἰς τὴν πόλιν τῶν Ἰωαννίνων, ἀλλὰ καὶ εἰς εὐρείαν περιοχὴν πολὺ πέραν τοῦ λεζαυοπεδίου Ἰωαννίνων, διότι ἀπὸ πολλὰ πρόσωπα διαμένοντα εἰς διάφορα χωριά ὅλων τῶν νομῶν τῆς Ἠλείρου ἤκουσα ἐκ τοῦ στόματός των τὴν ἀνωτέρω προγνωστικὴν παροιμίαν.

Ὡς ἀπόδειξιν τῆς ἐπαληθεύσεως τῶν ἀνωτέρω παροιμιακῶν Διοσημείων ἀναφέρομεν τὰς κάτωθι ἀποδείξεις: Λιὰ μὲν τὴν πρώτην Διοσημειακὴν παροιμίαν πλὴν τῆς εἰκόνας (φωτογραφίας) ἀναφέρομεν ὅτι κατὰ αἰτηθείσας τηλεφوني-

11) Ἡ ὡς ἄνω παροιμία ἀναφέρεται καὶ ὡς ἑξῆς: «Ἀστραψε στὸ Ζάλογγο βάλε μέσα τ' ἄλογο».

12) Δὲν πρέπει νὰ γίνηται σύγχυσις μετὰ τὰ χωρία Ζάλογγον καὶ Κάτω Ζάλογγον, ἅτινα εὐρίσκονται εἰς τὸν νομὸν Ἰωαννίνων καὶ εἰς τὰ σύνορα μετὰ τοῦ νομοῦ Θεσπρωτίας, W τῶν Ἰωαννίνων.

κῶς πληροφορίας ἐκ τοῦ Μετεωρολογικοῦ Σταθμοῦ τοῦ Ἀεροδρομίου Ἰωαννίνων, μᾶς ἐπληροφόρησαν ὅτι ἡ ταχύτης τοῦ ἀνέμου ἐφθάσεν εἰς τὰς 0200 τὴν 1-1-1971 τὴν ταχύτητα τῶν 38 κόμβων ἤτοι: 8 Beaufort.

: Διὰ δὲ τὴν δευτέραν Διοσημειακὴν παροιμίαν τὰ ἐξῆς: Τὴν 3-1-1971 ὁ καιρὸς ἦτο βροχερός, ἀλλὰ κατὰ τὴν βραδυνὴν παρατήρησιν δὲν ἔβρεχεν, ἤστραψεν εἰς τὴν ὥς ἄνω διεύθυνσιν (διεύθυνσιν Ζαλόγγου) καὶ μετὰ ἀπὸ ὀλίγα λεπτὰ ἤρχισεν ἡ βροχή. Λόγω τῆς βροχερότητος τῶν ἡμερῶν τούτων δὲν παραθέτομεν ἰδιαίτερα στοιχεῖα, ἀπλῶς παραπέμπομεν εἰς τὸ βιβλίον παρατηρήσεων τοῦ Ἐργαστηρίου Μετεωρολογίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων, ἵνα εὕρη ταῦτα (τὰ στοιχεῖα).

.- V Διοσημεῖα προγνώσεως τοῦ καιροῦ εἰς εὐρείαν ἔκτασιν ἢ
Διοσημεῖα Δαγκλῆ (13)

Ἱστορικὸν

— Ὁ κ. Νικόλαος Τσιούρης ἐκ Κατσικᾶς Ἰωαννίνων καὶ ἐργαζόμενος εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἰωαννίνων, ἀναγνώσας τὴν πρώτην περὶ Διοσημείων ἐργασίαν, μοῦ εἶπεν: «Γνωρίζω κάποιον γέροντα ὀνομαζόμενον Δαγκλῆν, ὁ ὁποῖος εἶναι καταπληκτικὸς προγνώστης τοῦ καιροῦ».

— Καὶ τοῦ ἀπαντῶ, πῶς τὸ γνωρίζεις σὺτό, ὅτι εἶναι «καταπληκτικὸς προγνώστης»; Ἄρχισε δὲ σὺτος τότε ἀντὶ ἀπαντήσεως, νὰ μοῦ δίδῃ τὴν ἀκόλουθον διὰ παραδείγματος ἀπάντησιν:

«Πηγαίνοντας κάποτε πρὸ τοῦ 1940 (νομίζω τὸν Αὐγούστον 1938 ἢ 1939) εἰς τὸν μῦλον μὲ τὴν σούσταν μου ἠῦρα τὸν μπάρομπα—Δαγκλῆ εἰς τὸν δρόμον καὶ μοῦ εἶπε νὰ τὸν πάρω. Πράγματι τὸν πῆρα καὶ ὅταν ἐφθάσαμε εἰς τὸ τέρομα μοῦ εἶπεν: «Ἔχεις καπνὸ ἀπλωμένο;» Ναι, γιὰ τὸ τοῦ λέγω; Καὶ μοῦ ἀπαντᾷ: «Νὰ πᾶς γλήγορα νὰ τὸν μάσης γιὰ τὴν ἔρχεται μπόρα (δηλ. δυνατὴ βροχή)». Τὶ λές! μπαρομπα—Δαγκλῆ τοῦ λέγω, χαρὰ Θεοῦ, οὔτε ἓνα σύννεφο καὶ ἐσὺ λές ὅτι θὰ βρέξῃ; «Μάλιστα, μοῦ ἀπαντᾷ καί μοι λέγει ὅπως σοῦ λέγω» καὶ φεύγει.

Καὶ ὁ κ. Τσιούρης, ἐσυνέχισεν.

«Ἐπιστρέφοντας εἰς τὸ σπίτι, λέγω αὐτὰ εἰς τὸν πατέρα μου καὶ ἐκεῖνος ἄρχισε νὰ ἀσπιεύεται, λέγοντας: «Μὲ αὐτὸ τὸ ἀσήμαντον συννεφάκι θὰ πιάσῃ δυνατὴ βροχή, πᾶψε», διότι ἐν τῷ μεταξὺ ἐπαρουσιάσθη εἰς τὸν καταγάλανον οὐρανὸν ἓνα συννεφάκι¹³. Πράγματι ὅμως ἀπὸ τὴν στιγμήν ποὺ ἐπέστρεψα εἰς τὸ σπίτι μέγρι νὰ συζητήσωμε, δὲν ἐπέρασε μία ὥρα καὶ πότε ἐμαζεύτηκε τόσο σύννεφο, μόλις ἐπρολάβασα νὰ μιάσωμε τὸν ἀπλωμένο καπνὸ καὶ πιάνει μιὰ μπόρα μὲ τὰ

13) Πρώτη Συλλογὴ Διοσημείων (Μέσα Δεκεμβρίου 1969), Διοσημεῖα Βερτοδούλου - Σαλομάγκα - Κωστῆ (εἰς Ἰωάννινα), βλέπε Πίνακα Διοσημείων, αὔξ. ἀριθμ. (2—6). Δευτέρα Συλλογὴ Διοσημείων (24.3.1970), Διοσημεῖα Ἀλιέων Νησιωτῶν (εἰς Νῆσον Ἰωαννίνων) βλέπε Πίνακα Διοσημείων αὔξ. ἀριθμ. (7—20). Τρίτη Συλλογὴ Διοσημείων (1.2.1971), Διοσημεῖα Δαγκλῆ (Ἰωάννου Χ. Πέτρου) (εἰς Βάξιαν Κράνης Ἰωαννίνων), βλέπε Πίνακα Διοσημείων, αὔξ. ἀριθμ. (24—28). Τὰ αὔξοντος ἀριθμοῦ, 1, 21, 22, 23 ἐκ διαφόρων συζητήσεων κλπ.

14) «Ἐνα νέφος εἶναι δυνατόν νὰ ἐμφανισθῇ ἀποτόμως εἰς τὸν αἰθριον ἀτμοσφαιρικὸν χῶρον...», βλέπε (στίχος 29, σελ. 199, Πρακτικὴ Μετεωρολογία Κυριαζοπούλου - Λιβαδά) Γ' ἔκδοσις.

όλα της. Μετά από ημέρες τὸν βρῖσκω ξανά καὶ τοῦ λέγω, πῶς κατάλαβες μπάρμπα—Δαγκλῆ ὅτι θὰ βρέξῃ καὶ μοῦ εἶπεν «ἀπὸ κάτι σημάδια πὸν βλέπω τὰ βράδια». Πράγματι μετὰ τὸ ἔμαθα καὶ τώρα πολὺ καλύτερα ὅτι ὁ μπάρμπα—Δαγκλῆς εἶναι γνωστὸς εἰς ὅλην τὴν περιοχὴν Κατσικᾶς—Κροάφης Ἰωαννίνων, διὰ τὴν ἱκανότητά του νὰ προλέγῃ τὸν καιρὸν μὲ καταπληκτικὴν ἀκρίβειαν».

Ἐπίσης ἐπληροφορήθην ὅτι τὰ περὶ προγνώσεως τὰ ἔμαθε, αἰχμάλωτος ὢν τῶν Γερμανῶν τὸ 1917.

Ἦτοτε ἀπὸ ὅλα αὐτὰ ἔπρεπε ὅπωςδήποτε νὰ τὸν εὔρωμεν ἐὰν ἀκόμη ἔζη. Ἀπὸ πληροφορίας ἐμάθαμε ὅτι ζῆ εἰς βαθὺν γῆρας καὶ ὅτι εἶναι τυφλός, εἰς κάποιον συνοικισμὸν Βάξια τοῦ χωρίου Κροάφης Ἰωαννίνων. Προγραμματίσαμε νὰ πᾶμε πρὸς συνάντησίν του τὴν 25-1-1971, ἀλλὰ λόγω κωλύματος τὸ ἀνεβάλαμε διὰ μίαν ἐβδομάδα καὶ τὴν 1-2-1971 συνοδευόμενος ἀπὸ τοὺς κ. κ. Ν. Τσιούρη καὶ Σπ. Πανῆν, ἐπήγαμεν εἰς Βάξιαν, ὅπου πρὸς μεγάλην μας χαρὰν συνητήσαμε τὸν ὑπέρογρον πλέον Δαγκλῆν, τοῦ ὁποῦ τοῦ πραγματικὸν ὄνομα εἶναι Ἰωάννης Χ. Πέτρου, ὡς μᾶς τὸ εἶπεν ὁ ἴδιος. Μετὰ τὴν σχετικὴν εἰσαγωγὴν περὶ τῆς ἐπισκέψεώς μας μᾶς εἶπεν:

«Μόνον «τρία πράγματα» μπορῶ νὰ σᾶς πῶ τώρα, διότι δὲν βλέπω. Ἄν ἔβλεπα θὰ σᾶς κρατοῦσα ἐδῶ τὸ βράδυ νὰ βγοῦμε ἀπὸ τῆς 11 τὰ μεσάνυκτα ἕως τῆς 3 τὸ πρωὶ καὶ θὰ σᾶς ἔλεγα ὅλα ὅ,τι ἐγνώριζα.

»Ἐγὼ σκοπὸν ὅταν κάμω τὴν ἐγχείρησιν στὰ μάτια, γιὰτὶ ἔχω καταρράκτιν καὶ ἰδῶ, νὰ πάρω δύο παιδιὰ νὰ τοὺς τὰ μάθω γιὰτὶ γέρος εἶμαι... Γεννήθηκα τὸ 1881 καὶ ἐπῆγα 17 ἐτῶν στὴ Ρουμανία, ἐκεῖ ἐδούλευα σ' ἓνα παντοπωλεῖον, πὸν προμήθευε τροφίμα στὸ σχολεῖο πὸν βγαίναν ἀξιωματικοὶ καὶ πηγαίνοντας τὰ τροφίμα ἐκεῖ, ἔβαλα νοῦ καὶ ἔμαθα μερικὰ γιὰ τὸν καιρὸ, ὅταν τοὺς τὰ ἔλεγαν ἔξω, μετὰ δὲ ἐδῶ ἀπὸ τὴν ζωὴ στὸ ὑπαιθρον.

(Ἐπομένως ἡ πληροφορία περὶ αἰχμαλωσίας του ὑπὸ τῶν Γερμανῶν δὲν ἀληθεύει).

»Μετὰ ἀπὸ χρόνια ἦλθα νὰ πολεμήσω ἐγὼ καὶ 150 ἄλλα ἄτομα, περάσαμε Οὐγγαρία — Αὐστρία μέγοι Τεργέστη, μᾶς παίρνει ἓνα βαπόρι καὶ μᾶς πάει στὴν Νεάπολιν καὶ μετὰ στὸν Πειραιᾶ. Στὴν Τεργέστη πολλοὶ ἀπὸ μᾶς ἀγόρασαν ὄπλα διὰ τὸν πόλεμον.

»Καὶ τοὺς 150 μᾶς ἔστειλαν στὴν Ἠπειρο, ἀπὸ ὅπου οἱ περισσότεροὶ εἴμαστε καὶ μένα μὲ ἐχρησιμοποίησαν ὡς ἀνιχνευτὴν γιὰτὶ ἤμουν ἀπὸ αὐτὰ τὰ μέρη καὶ γιὰτὶ τοὺς ἔλεγα καὶ γιὰ τὸν καιρὸ».

Σ.Σ.: Τώρα τὸ Δαγκλῆς (ὡς παρόνομα) ἐρμηνεύεται ἀφ' ἑνὸς διότι ἐπολέμησεν τὸν καιρὸ κατὰ τὸν ὁποῖον τὰ Πυροβόλα τοῦ Δαγκλῆ ἔπαιοναν τὸ Μπιζάνι (1913) καὶ ἀφ' ἑτέρου διότι εἶναι κοντὸς ὅπως ὁ ἡρωϊκὸς ἀείμνηστος Δαγκλῆς.

Διοσημεῖα Δαγκλῆ (*Ἰωάννου Χ. Πέτρου)

α) Γενικά

Πρὶν ἀρχίσει νὰ μᾶς ἀναφέρει τὰ «τρία πράγματα» (βλέπε κατωτέρω ι, ιι, ιιι), διὰ νὰ μᾶς τονώσῃ τὴν πίστιν εἰς αὐτὰ τὰ ὁποῖα θὰ μᾶς ἔλεγε, δηλ. τὰ σημάδια τοῦ καιροῦ, μᾶς ἀνέφερον δύο ἐπιτυχίας του καὶ μίαν περιπέτειαν.

— «Κάποτε εἶδα ἓνα νὰ σπέρνῃ καὶ τοῦ λέγω, δῶσε ἐμένα τὸν σπόρο ἐὰν θὰ τὸν σπείρῃς, διότι θὰ βρέξῃ πολὺ καὶ θὰ πάῃ χαμένος. Δὲν μὲ ἀκουσεν. Ἐ-

βρέξε και τὸ χωράφι του ἔγινε λίμνη».

— «Πηγαίνοντας κάποτε στὸ ποτάμι Ἄραχθος, ἐκεῖ πού θὰ γίνουν τὰ ἔργα τώρα, εἶδα νὰ ἔχουν σκαλωσιές, ὑλικά κ.λ.π. διὰ μία γέφυρα· τοὺς λέγω νὰ τὰ μᾶσουν καὶ νὰ φύγουν, γιατί θὰ βρέξει στὰ βουνὰ καὶ θὰ κατεβύσῃ τὸ ποτάμι. Ἐβρέξε καὶ πῆρε ἡ νεροκατεβασιὰ σβάρνα τὰ πάντα».

— «Ἐνα βράδυ βγήκα ἔξω γιὰ νὰ δῶ τὰ σημάδια, ἡ νύφη μου μὴ γνωρίζοντας τοῦτο μὲ ἔκλεισε ἔξω καὶ ἕως ὅτου μοῦ ἀνοίξει εἶδα κι' ἔπαθα, ὅταν ἐπέστρεψα ἀπὸ τὸ ἀγνάντεμα τῶν σημαδιῶν, διότι εἰς τὴν ἔρημιὰ πού ζοῦμε, δύσκολα ἀνοίγει κανεὶς τὴν πόρτα τὰ μεσάνυχτα χωρὶς νὰ βεβαιωθῇ ποιὸς εἶναι».

β) Διοσημεῖα¹⁵ Νεφῶν

(ι)— «Ὅταν θὰ δῆτε πρὸς τὸ μέρος τῆς Σαντοβίτσας κατὰ τὴν δύσιν τοῦ Ἥλιου κόκκινο χροῶμα ἢ κοκκινωπὰ μερικὰ μικρὰ σύννεφα, τότε ὁ καιρὸς θὰ χαλάσῃ (πᾶμε πρὸς βροχὴν)».

Συμβολίζομεν τὸ ὡς ἄνω Διοσημεῖον κατὰ τὸν γενικὸν κανονισμὸν τοῦ συμβολισμοῦ 11ΔΠ (ἐκ τοῦ Δαγκλῆς—Πέτρου).

Προέβημεν ἀμέσως εἰς τὸν συμβολισμὸν, διότι τὸ χωρίον Σαντοβίτσα ἢ Σαδοβίτσα (παλαιὰ ὀνομασία ὡς καὶ αὐτὸς παλαιός), νῦν Μάρμαρα πρὸς τὴν διεύθυνσιν WNW τῶν Ἰωαννίνων, ἦτοι πλησιάζει πρὸς τὸ μέρος ὅπου ἐμφανίζεται τὸ Διοσημεῖον 1(α)B καὶ ἐπομένως ἐπιβεβαιοῖ τὸ ἐν τὴν ὑπαρξιν τοῦ ἄλλου.

(ιι).— «Ὅταν στὸ βάθος πρὸς τὸν Σμόλικαν καὶ πέραν ἀκόμη, δῆτε διαφανῆ πλακερὰ σύννεφα τότε ὁ καιρὸς θὰ χαλάσῃ».

Σύμβολον 12ΔΤ ἐκ τοῦ Δαγκλῆς καὶ Ἰσιούρης, ὅστις μοῦ ἐφανέρωσεν τὸν Δαγκλῆ. Δὲν νομίζετε ὅτι τὸ ὡς ἄνω Διοσημεῖον εἶναι τρόπον τινα ὁ προάγγελος τοῦ 5Ξα διότι καὶ τοῦτο εἰς τὴν ὡς ἄνω διεύθυνσιν παρουσιάζεται;

Σ.Σ.: Τὰ ἀνωτέρω δύο Διοσημεῖα εἶναι μεγάλης σημασίας, διότι ἀφ' ἐνὸς ἐπιβεβαιώνουν ὑπάρχοντα τὰ ὁποῖα παρετηρήθησαν καὶ ἐπαληθεύθησαν, ἀφ' ἑτέρου ἰδίως τὸ 12ΔΤ εἶναι Διοσημεῖον προγνωστικοῦ τοῦ καιροῦ εἰς πολὺ μεγαλύτεραν ἔκτασιν ἀπὸ τὴν τοῦ λεκανοπεδίου Ἰωαννίνων.

γ) Διοσημεῖα Μετεώρων¹⁶

(ιι)α.— «Ὅταν δῆτε νὰ πέφτῃ ἀστὲρι ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴν θὰ ἔχωμεν ἐάν

15) Διοσημεῖα καὶ οὐχὶ Διοσημεῖα κατὰ παρατήρησιν τοῦ Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου κ. Δ. Σ. Λουκάτου ἐξ ἀφορμῆς τῆς πρώτης περὶ Διοσημεῖων ἐργασίας. «Δὲν βρῖσκω στὴν κλασσικὴ γλωσσικὴ μας παράδοσιν τὴ λέξιν Διοσημεῖον, ἀλλὰ μόνο ἢ Διοσημεῖα (μὲ ι)».

16) Κρίνομεν σκόπιμον νὰ παραθέσωμεν κατωτέρω μερικὰ περὶ Μετεώρων ἐκ τῶν σελ. (339—340) τοῦ συγγράμματος («Εἰσαγωγή εἰς τὴν Φυσικὴν Ἀστρονομίαν» τοῦ Σ. Μ. Πλαζίδου Ἀθῆναι 1954), διότι θὰ μᾶς χρειασθῶσι κατωτέρω, ἦτοι: (Ἐὰν ὑλικὸν σῶμα, ἔχον διαστάσεις κόκκον ἄμμον ἢ καὶ ὀγκολίθου, κατὰ τὴν κίνησιν αὐτοῦ περὶ τὸν Ἥλιον εὑρεθῇ εἰς ὀρισμένην ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς Γῆς, αὕτη λόγω τῆς τεραστίως μεγαλύτερας μᾶξης τῆς θὰ ἀσκήσῃ ἰσχυροτάτην ἔλξιν ἐπὶ τοῦ σώματος, τὸ ὁποῖον θὰ ἀρχίσῃ νὰ πίπτῃ πρὸς αὐτὴν μεθ' ὅλον ἐν ἀξαναομένης ταχύτητος. Καθ' ὃν χρόνον τὸ πίπτον σῶμα θὰ διασχίξῃ μετὰ μεγάλης ταχύτητος τὴν ἀτμόσφαιραν τῆς Γῆς, ἡ ἐπιφάνεια αὐτοῦ θὰ ὑφίσταται συνεχῆ βομβαρδισμὸν ἐκ μέρους τῶν μορίων τοῦ ἀέρος,

είναι καλοκαίρι αέρα και μετά βροχή. Ἐάν δὲν βρέξη ἐδῶ ὅπωςδήποτε θὰ βρέξη κάπου ἄλλου μακριά, Καλαμπάκα — Τρίκαλα — Καρδίτσα (σὲ ἀκτῖνα 150 χιλιομέτρων). Ἐάν εἶναι χειμῶνας θὰ ἔχωμεν καὶ χιόνι».

Σύμβολον 13ΔΠΝ ἐκ τοῦ Δαγκλῆς καὶ τοῦ συνοδοῦ Σπ. Πανῆ.

(ιι)β.— «Ἐάν τυχόν τὸ ἀστέρι πέφτη ἀπὸ Βορειοδυτικὰ (ἀπὸ τὸ μέρος τῆς Ἰταλίας), τότε ὅπωςδήποτε θὰ ἔχωμεν κακοκαιρίαν».

Σύμβολον 14Δ12 - 5, αἰτιολογία βλέπε κατωτέρω.

(ιι)γ.— «Ἐάν τυχόν τὸ ἀστέρι πέφτη ἀπὸ τὸν νότον θὰ ἔχωμεν αέρα (νοτιάν) καὶ μετὰ βροχή, εἴτε χειμῶνας εἶναι, εἴτε καλοκαίρι· ἐάν δὲν βρέξη ἐδῶ ὅπωςδήποτε θὰ βρέξη στὸ Ἀργίσιον. Τὸν χειμῶνα μπορεῖ νὰ ἔχωμεν καὶ χιόνι, ἀλλὰ θὰ εἶναι νερόχιονο, δὲν κρατᾷ».

Σύμβολον 15ΔΒΚ, ἐκ τοῦ Δαγκλῆς καὶ τοῦ τόπου καταγωγῆς αὐτοῦ Βάξια—Κράνης.

— Διὰ τὰ ἀνωτέρω Διοσημεῖα ὁ μπάρομπα—Δαγκλῆς μᾶς εἶπεν ὅτι ὁ οὐρανὸς πρέπει νὰ εἶναι ξάστερος (αἰθριος), διὰ νὰ φανοῦν καὶ ἔχουν περιθώριον ἐπαληθεύσεως μιᾶς ἐβδομάδος. «Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν βγαίνω μεταξὺ 11 τὰ μεσάνυχτα καὶ 3 τὸ πρωί, ποῦ ἔχει λιγώτερα σύννεφα ἢ καθόλου, μᾶς εἶπεν, διὰ νὰ δῶ κατὰ ποῦ πίπτουν τὰ ἀστέρια». Χαρακτηριστικῶς δὲ μᾶς ἀνέφερον ὅτι ἡ νύφη τοῦ τοῦ εἶπεν «ὅτι ἓνα μεγάλο ἄστρο ἔπεσε αὐτὰ τὰ βράδια καὶ ἔφεξε ὅλο τὸν λόγγο», καὶ μετὰ μᾶς λέει ἀπὸ λίγο ἄρχισαν μπουμπουνητὰ, χαλασμοὶ κόσμου ἀπὸ βροχή ἀφοῦ προηγήθη σεισμός. Ἡ ἡμερομηνία ὅμως τῶν ἀνωτέρω συμβάντων ἔμεινε ἀκαθόριστος, πιθανὸν νὰ ἦτο ἡ 27η πρὸς 28η—1—1971 ὡς συνάγομεν ἐκ

τῶν ὁποίων ἡ κινητικὴ ἐνέργεια κατὰ τὴν πρόσκρουσιν θὰ μεταβάλλεται εἰς θερμότητα. Ἐκ τῆς οὕτως ἀναπτυσσομένης θερμότητος ἐπέρχεται βαθμιαίως τῆξις καὶ τελικῶς ἐξαέρωσις τῆς ὕλης τοῦ σώματος, συνεπεῖα δὲ συγκρούσεων τῶν ἀτόμων τῶν ἀναπτυσσομένων ἀερίων μετὰ τῶν μορίων τοῦ ἀέρος, ἐπακολουθεῖ ἰονισμὸς αὐτῶν καὶ ἐκπομπὴ φωτεινῆς ἀκτινοβολίας. Οὕτω τὸ πίπτον σῶμα κατὰ τὴν διαδρομὴν τοῦ ἐντὸς τῆς γήινης ἀτμοσφαιράς ἐμφανίζεται αἰφνιδίως φωτεινόν, ἐν εἶδει ἀστέρου, ὅστις μετὰ ταχεῖαν ἐπὶ τοῦ οὐρανοῦ διαδρομὴν ἐξαφανίζεται ἐντὸς ὀλίγων sec. (δευτερολέπτων). Τὰ οὕτω διασχίζοντα τὴν ἀτμόσφαιραν φωτεινὰ σώματα καλοῦνται Μετέωρα, ἀναλόγως δὲ τῶν διαστάσεων αὐτῶν διακρίνονται εἰς τρεῖς κατηγορίας, ἤτοι εἰς διάττοντας, βολίδας καὶ μετεωρίτας. Ἐκ τούτων διάττοντες εἶναι τὰ ἐλαχίστων διαστάσεων σωματῖα, τὰ ὁποῖα εἰς λαμπρότητα δὲν ὑπερβαίνουν τοὺς λαμπροτάτους τῶν ἀπλανῶν, παρατηροῦνται συνηθέστατα κατὰ τὰς αἰθρίας νύκτας καὶ ἐξαφανίζονται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐντὸς κλίσματος τοῦ sec ἢ ἐνίοτε ἐντὸς 2 ἢ 3 sec. Σπανιώτεροι καὶ διαρκέστεροι εἶναι αἱ βολίδες. Αὗται ἐνίοτε ἔχουν τόσον ζωηρὰν λάμψιν, ὥστε κατὰ τὴν διαδρομὴν τῶν φωτίζον τὸν ὄριζοντα εἰς βαθμὸν, ὥστε τὰ διάφορα ἀντικείμενα νὰ ρίπτωσιν ἐντόνου σκιάς. Οἱ λαμπρότεροι ἐκ τῶν διαττόντων καὶ αἱ βολίδες συνοδεύονται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὑπὸ φωτεινῆς οὐρᾶς, ἡ ὁποία ἐνίοτε διατηρεῖται ὁρατὴ ἐπὶ τινα λεπτὰ καὶ μετὰ τὴν ἐξαφάνισιν τοῦ μετεώρου. Ἐνίοτε τὸ φωτεινὸν ἴχνος τῆς διαδρομῆς παρουσιάζει καμπὸς καὶ ἐλιγμούς... (Σ.Σ.: ἀναλόγως τῆς διευθύνσεως τοῦ ἀνέμου τῶν στρωμάτων τῆς ἀτμοσφαιράς, ἅτινα διέρχεται)... Ἐάν πρόκειται περὶ μεγάλης βολίδος, αὕτη ἐμφανίζεται ἐνίοτε ὡς φωτεινὸν σῶμα, ἔχοντος διαστάσεις τοῦ δίσκου τῆς Σελήνης. Ἡ διαφορὰ μεταξὺ βολίδος καὶ μετεωρίτου συνίσταται εἰς τὸ ὅτι τὸ ὑλικὸν τῆς βολίδος καταναλίσκεται δι' ἐξαερώσεως συνεπεῖα ὑπερθερμάνσεως ἐντὸς τῆς γήινης ἀτμοσφαιράς, χωρὶς νὰ πέσωσιν ὑλικά τεμάχια ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους, ἐνῶ προκειμένου περὶ μετεωρίτου συμβαίνει τοῖναντίον, ἤτοι ἀνευρίσκονται τεμάχια τοῦ οὐρανοπετοῦς λίθου).

τοῦ ἡμερολογιακοῦ ἀρχείου τῶν Διοσημειακῶν παρατηρήσεων, εἰς ὃ ἐν συνόψει διὰ τὰς ἀνωτέρω ἡμερομηνίας ἔχομεν σημειώσαι τὰ κατωθί: Ὡρα 18.00 τῆς 27-1-71 μόλις αἰσθητὸς σεισμός, ὥρα 02.00 τῆς 28-1-71 ζαταιγὶς καὶ κατὰ τὴν πρωΐνῃν παρατήρησιν ὥρα 08.00 τῆς 28-1-71 ἐμετρήθησαν ἐκ τοῦ βροχομέτρου 14,0 mm βροχῆς. Ἐκ τῆς ταινίας δὲ τοῦ παρακειμένου βροχογράφου ὑπελογίσθη ὅτι τὸ ὡς ἄνω ὕψος βροχῆς (ὑετοῦ), συνελλέγη ἀπὸ ὥρας 23.20 (27-1-1971), ἕως τῆς ὥρας 06.20 (28-1-1971).

Σ.Σ.: Πολλὰ ἐκ τῶν ὡς ἄνω Διοσημείων δὲν εἶναι δυνατόν νὰ διακριθῶσι ἐκ τοῦ Μετεωρολογικοῦ πύργου τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων, λόγῳ θέσεως καὶ ὑψομέτρου. Ἐνῶ ἐκ τῶν ὑψωμάτων τῆς Βάξιας φαίνονται. Ἄς ἐλπίσωμεν εἰς τὴν ἴασιν τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ μάρομπα—Δαγκλῆ, ἵνα μᾶς διδάξῃ ἐκ τοῦ φυσικοῦ τὴν πεῖραν του. Εἶθε ἢ εὐκαιρία νὰ μὴ ἀπωλεσθῇ, διότι τὰ Διοσημεῖα του ἔνεκα τῶν διασταυρωθεισῶν περιπτώσεων μετ' ἄλλων παρομοίων ἐκ διαφόρων θέσεων καὶ περιοχῶν τοῦ λεκανοπεδίου Ἰωαννίνων καὶ γενικῶς τοῦ νομοῦ, εἶναι ἐκ τῶν πλέον ἀξιοσημειῶτων, ἂν ὄχι τὰ σπουδαιότερα.

— Μεγίστης σημασίας εἶναι τὸ Διοσημεῖον 14Δ12—5, τὸ ὁποῖον δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι εἶναι ὁ γεννάροχης τῶν Διοσημείων 12ΔΤ καὶ 5Ξα.

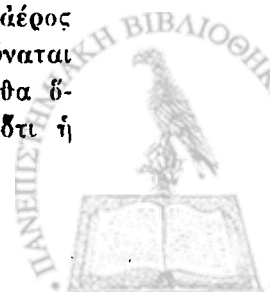
Εἰς μίαν προσεκτικὴν παρατήρησιν τοῦτο ἀληθεύει, διότι αἱ διαταράξεις τῆς ἀνωτέρας ἀτμοσφαιρας ἐκδηλούμεναι διὰ τοῦ Διοσημείου 14Δ12—5, ὅτε πλησιάζουσαι πρὸς τὰ κατώτερα στρώματα ἔχομεν τὸ 12ΔΤ καὶ ὅταν εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ λεκανοπεδίου Ἰωαννίνων 5Ξα (ἐκ τῶν ἀνωτέρω τώρα ὁ συμβολισμὸς 14Δ12—5 εὐνόητος) καὶ ἐντὸς τῆς πόλεως τῶν Ἰωαννίνων διὰ τοῦ 1(α)Β.

Δηλαδή διακρίνομεν μίαν ἀρκετὰ ἱκανοποιητικὴν ἀλληλουχίαν τῶν διαφόρων Διοσημείων 14Δ12—5 — 12ΔΤ — 5Ξα καὶ τοῦ ἐν μέρει τοπικῆς φύσεως 1(α)Β, διότι πολλὰς φορὰς ἢ κακοκαιρία ἐν τῷ λεκανοπεδίῳ Ἰωαννίνων προέρχεται ἐξ Ἰταλίας (γενικὴ διεύθυνσις ἐμφανίσεως τῶν ἀνωτέρω Διοσημείων).

Τὶ θὰ ἔλεγε τώρα κανεὶς ἐὰν ἐλέγαμε ὅτι ἡ Διοσημειακὴ σειρὰ 14Δ12—5 — 12ΔΤ — 5Ξα ἔχει ὡς ἐντολοδόχον τῆς εἰς τὸν οὐράνιον θόλον τὸ Διοσημεῖον 6ΞΑΚ; (Περὶ τοῦ ὁποῖου βλέπετε εἰς Πίνακα Διοσημείων καὶ τὴν ὑπ' ἀριθ. (3) παραπομπή).

— Ἐχοντες ὑπ' ὄψιν τὰ περὶ τῶν μετεώρων (βλέπε ὑπ' ἀριθμ. (16) παραπομπή) καὶ τῶν ἀντιστοίχων Διοσημείων, μὲ αἰτίαν τὰ τῆς ὑπ' ἀριθμ. (17) παραπομπῆς, κάμνομεν τὰς ἀκολούθους ὑποθεσιακὰς σκέψεις, μὲ ἀρκετὴν ἐπιφύλαξιν, ἥτοι: Ἐνδέχεται ὁ πίπτων ὑετὸς (ἐφ' ὅσον συντρέξωσι καὶ αἱ ἀνάλογοι κατάλληλαι συνθήκαι) κατὰ τὴν ἐμφάνισιν τῶν Διοσημείων τῶν μετεώρων (τῶν μέχρι σχεδὸν τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς ἀφικνουμένων, διότι εἰς τὰ ἀνώτερα ἀτμοσφαιρικὰ ὕψη, δὲν ὑπάρχουσιν ἐπαρκεῖς ὕδρατμοὶ ἵνα συμπυκνωθῶσιν) νὰ ὀφείληται ἐν μέρει εἰς τὰ προϊόντα τῆς καύσεως, ἐξαερώσεως¹⁶ αὐτῶν ἔνεκα τῆς τριβῆς τῶν ἐπὶ τῆς ἀτμοσφαιρας καθὼς καὶ εἰς τὰ σχηματιζόμενα ἰόντα¹⁶, διότι ἅπαντα ταῦτα ἐνεργοῦσιν ὡς πυρῆνες συμπυκνώσεως¹⁷ τῶν ἀτμοσφαιρικῶν ὕδρατμῶν.

17) Τὰ χαρακτηριζόμενα ὡς μεγάλα ἰόντα καὶ ὡς πυρῆνες Aitken ἔχουν τὰς αὐτὰς αἰσθητῶς διαστάσεις (καὶ εἶναι πυρῆνες συμπυκνώσεως). — Οἱ πυρῆνες ἐκ προϊόντων καύσεως εἶναι γενικῶς μικρότεροι τῶν πυρῆνων ἐκ χλωριούχου νατρίου, συμβάλλουν εἰς τὴν αὔξησιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν πυρῆνων Aitken, ὁ βαθμὸς τοῦ ἐμπλουτισμοῦ τοῦ ἀέρος δι' αὐτῶν ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς βιομηχανικῆς δραστηριότητος τῆς περιοχῆς καὶ δύναται νὰ φθάσῃ τὸ πλῆθος αὐτῶν, μέχρις 10⁶ ἀνά cm³ (κυβικὸν ἑκατοστόν). (Ἐνταῦθα ὁμοίως δὲν ὑπάρχει βιομηχανικὴ δραστηριότης, ἄρα λαμβάνομεν ὡς προϋπόθεσιν ὅτι ἡ

είναι καλοκαίρι άερα και μετά βροχή. "Αν δέν βρέξει έδώ όπωσδήποτε θα βρέξει κάπου άλλου μακριά, Καλαμπάκα — Τρίκαλα — Καοδίτσα (σε άκτίνα 150 χιλιομέτρων). 'Εάν είναι χειμώνας θα έχωμεν και χιόνι».

Σύμβολον 13ΔΠΝ έκ του Δαγκλῆς και του συνοδου Σπ. Πανῆ.

(ιι)β.— «'Εάν τυχόν τὸ άστέρι πέφτη από Βορειοδυτικά (από τὸ μέρος τῆς 'Ιταλίας), τότε όπωσδήποτε θα έχωμεν κακοκαιρίαν».

Σύμβολον 14Δ12 - 5, αιτιολογία βλέπε κατωτέρω.

(ιι)γ.— «'Εάν τυχόν τὸ άστέρι πέφτη από τὸν νότον θα έχωμεν άερα (νοτιάν) και μετά βροχή, είτε χειμώνας είναι, είτε καλοκαίρι· εάν δέν βρέξει έδώ όπωσδήποτε θα βρέξει στο 'Αργίσιον. Τὸν χειμώνα μορσεί να έχωμεν και χιόνι, αλλά θα είναι νερόχινο, δέν κρατᾶ».

Σύμβολον 15ΔΒΚ, έκ του Δαγκλῆς και του τόπου καταγωγῆς αυτού Βάξια—Κροάτης.

— Διά τὰ άνωτέρω Διοσημεία ό μπάρμπα—Δαγκλῆς μᾶς είπεν ότι ό ούρανός πρέπει να είναι ξάστερος (αἶθριος), διά να φανοῦν και έχουν περιθώριον έπαληθεύσεως μιᾶς έβδομάδος. «Διά τὸν λόγον αὐτὸν βγαίνω μεταξὺ 11 τὰ μεσάνυχτα και 3 τὸ πρωί, πὸν έχει λιγώτερα σύννεφα ἢ καθόλου, μᾶς είπεν, διά να δῶ κατὰ ποῦ πίπτουν τὰ άστέρια». Χαρακτηριστικῶς δὲ μᾶς ανέφερεν ότι ἡ νύφη του του είπεν «ὅτι ένα μεγάλο άστρο έπεσε αὐτὰ τὰ βράδυα κι' έφεξε όλο τὸν λόγο», και μετά μᾶς λέει από λίγο άρχισαν μπουμπουνητά, χαλασμός κόσμου από βροχή άφοῦ προηγῆθη σεισμός. 'Η ἡμερομηνία όμως τῶν άνωτέρω συμβάντων έμεινε άκαθόριστος, πιθανόν να ἦτο ἡ 27η πρὸς 28η—1—1971 ὡς συνάγομεν έκ

τῶν όποίων ἡ κινητικῆ ενεργεια κατὰ τὴν πρόσκρουσιν θα μεταβάλλεται εἰς θερμότητα. 'Εκ τῆς οὕτως αναπτυσσομένης θερμότητος έπέρχεται βαθμιαίως τῆξις και τελικῶς εξαέρωσις τῆς ἴλης του σώματος, συνεπεία δὲ συγκρούσεων τῶν ατόμων τῶν αναπτυσσομένων αερίων μετά τῶν μορίων του αέρος, επακολουθεῖ ἰονισμός αὐτῶν και έκπομπή φωτεινῆς ακτινοβολίας. Οὕτω τὸ πίπτον σῶμα κατὰ τὴν διαδρομή του έντός τῆς γηίνης ατμοσφαιρας ευφανίζεται αἰφνιδίως φωτεινόν, έν εἶδει άστέρος, ὅστις μετά ταχείαν ἐπὶ του ούρανοῦ διαδρομήν εξαφανίζεται έντός ὀλίγων sec. (δευτερολέπτων). Τὰ οὕτω διασχίζοντα τὴν ατμόσφαιραν φωτεινά σώματα καλοῦνται Μετέωρα, αναλόγως δὲ τῶν διαστάσεων αὐτῶν διακρίνονται εἰς τρεῖς κατηγορίας, ἦτοι εἰς διάττοντας, βολίδας και μετεωρίτας. 'Εκ τούτων διάττοντες είναι τὰ ἐλαχίστων διαστάσεων σωματια, τὰ όποία εἰς λαμπρότητα δέν υπερβαίνουν τοὺς λαμπροτάτους τῶν άπλανῶν, παρατηροῦνται συνηθέστατα κατὰ τὴς αἰθρίας νύκτας και εξαφανίζονται ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον έντός κλάσματος του sec ἢ ἐνίστε έντός 2 ἢ 3 sec. Σπανιώτεροι και διαρκέστεροι είναι αἱ βολίδες. Αὐται ἐνίστε έχουν τόσον ζωηράν λάμψιν, ὡστε κατὰ τὴν διαδρομήν των φωτίζουν τὸν ὀρίζοντα εἰς βαθμόν, ὡστε τὰ διάφορα αντικείμενα να ρίπτωσιν έντόνους σκιάς. Οἱ λαμπρότεροι εκ τῶν διαττόντων και αἱ βολίδες συνοδεύονται ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον ὑπὸ φωτεινῆς οὐρᾶς, ἡ όποία ἐνίστε διατηρεῖται ὀρατῆ ἐπὶ τινα λεπτά και μετά τὴν εξαφάνισιν του μετεώρου. 'Ενίστε τὸ φωτεινόν ἔχνος τῆς διαδρομῆς παρουσιάζει καμπὸς και ἐλιγμούς... (Σ.Σ.: αναλόγως τῆς διευθύνσεως του ανέμου τῶν στρωμάτων τῆς ατμοσφαιρας, αὐτὰ διερχεται)... 'Εάν πρόκειται περι μεγάλης βολίδος, αἴτη ευφανίζεται ἐνίστε ὡς φωτεινόν σῶμα, έχοντος διαστάσεις του δίσκου τῆς Σελήνης. 'Η διαφορὰ μεταξὺ βολίδος και μετεωρίτου συνίσταται εἰς τὸ ὅτι τὸ ὑλικόν τῆς βολίδος καταναλίσκεται δι' εξαερώσεως συνεπεία υπερθερμάνσεως έντός τῆς γηίνης ατμοσφαιρας, χωρὶς να πέσωσιν ὑλικά τεμάχια ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας του εδάφους, ἐνῶ προκειμένου περι μετεωρίτου συμβαίνει τοῖναντίον, ἦτοι ἀνευρίσκονται τεμάχια του ούρανοπετοῦς λίθου).

τοῦ ἡμερολογιακοῦ ἀρχείου τῶν Διοσημειακῶν παρατηρήσεων, εἰς ὃ ἐν συνόψει διὰ τὰς ἀνωτέρω ἡμερομηνίας ἔχομεν σημειώσῃ τὰ κάτωθι: Ὡρα 18.00 τῆς 27-1-71 μόλις αἰσθητὸς σεισμὸς, ὥρα 02.00 τῆς 28-1-71 καταιγὶς καὶ κατὰ τὴν πρωϊνὴν παρατήρησιν ὥρα 08.00 τῆς 28-1-71 ἐμετρήθησαν ἐκ τοῦ βροχομέτρου 14,0 mm βροχῆς. Ἐκ τῆς ταινίας δὲ τοῦ παρακειμένου βροχογράφου ὑπελογίσθη ὅτι τὸ ὡς ἄνω ὑψὸς βροχῆς (ὑετοῦ), συνελλέγη ἀπὸ ὥρας 23.20 (27-1-1971), ἕως τῆς ὥρας 06.20 (28-1-1971).

Σ.Σ.: Πολλὰ ἐκ τῶν ὡς ἄνω Διοσημείων δὲν εἶναι δυνατόν νὰ διακριθῶσι ἐκ τοῦ Μετεωρολογικοῦ πύργου τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων, λόγῳ θέσεως καὶ ὑψομέτρου. Ἐνῶ ἐκ τῶν ὑψωμάτων τῆς Βάξιας φαίνονται. Ἄς ἐλπίσωμεν εἰς τὴν ἴασιν τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ μάρμαρα—Δαγκλῆ, ἵνα μᾶς διδάξῃ ἐκ τοῦ φυσικοῦ τὴν πείραν του. Εἴθε ἡ εὐκαιρία νὰ μὴ ἀπωλεσθῇ, διότι τὰ Διοσημεῖα του ἔνεκα τῶν διασταυρωθειῶν περιπτώσεων μετ' ἄλλων παρομοίων ἐκ διαφόρων θέσεων καὶ περιοχῶν τοῦ λεκανοπεδίου Ἰωαννίνων καὶ γενικῶς τοῦ νομοῦ, εἶναι ἐκ τῶν πλέον ἀξιοσημειώτων, ἂν ὄχι τὰ σπουδαιότερα.

— Μεγίστης σημασίας εἶναι τὸ Διοσημεῖον 14Δ12—5, τὸ ὁποῖον δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι εἶναι ὁ γεννάροχος τῶν Διοσημείων 12ΔΤ καὶ 5Ξα.

Εἰς μίαν προσεκτικὴν παρατήρησιν τοῦτο ἀληθεύει, διότι αἱ διαταράξεις τῆς ἀνωτέρας ἀτμοσφαιρας ἐκδηλούμεναι διὰ τοῦ Διοσημείου 14Δ12—5, ὅτε πλησιάζουσαι πρὸς τὰ κατώτερα στρώματα ἔχομεν τὸ 12ΔΤ καὶ ὅταν εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ λεκανοπεδίου Ἰωαννίνων 5Ξα (ἐκ τῶν ἀνωτέρω τώρα ὁ συμβολισμὸς 14Δ12—5 εὐνόητος) καὶ ἐντὸς τῆς πόλεως τῶν Ἰωαννίνων διὰ τοῦ 1(α)Β.

Ἀπλῶς διακρίνομεν μίαν ἀρκετὰ ἱκανοποιητικὴν ἀλληλουχίαν τῶν διαφόρων Διοσημείων 14Δ12—5 — 12ΔΤ — 5Ξα καὶ τοῦ ἐν μέρει τοπικῆς φύσεως 1(α)Β, διότι πολλὰς φορὰς ἡ κακοκαιρία ἐν τῷ λεκανοπεδίῳ Ἰωαννίνων προέρχεται ἐξ Ἰταλίας (γενικὴ διεύθυνσις ἐμφανίσεως τῶν ἀνωτέρω Διοσημείων).

Τι θὰ ἔλεγε τώρα κανεὶς ἐὰν ἐλέγαμε ὅτι ἡ Διοσημειακὴ σειρά 14Δ12—5 — 12ΔΤ — 5Ξα ἔχει ὡς ἐντολοδόχον τῆς εἰς τὸν οὐράνιον θόλον τὸ Διοσημεῖον 6ΞΔΚ; (Περὶ τοῦ ὁποῖου βλέπετε εἰς Πίνακα Διοσημείων καὶ τὴν ὑπ' ἀριθ. (3) παραπομπή).

— Ἐχοντες ὑπ' ὄψιν τὰ περὶ τῶν μετεώρων (βλέπε ὑπ' ἀριθμ. (16) παραπομπή) καὶ τῶν ἀντιστοιχῶν Διοσημείων, μὲ αἰτίαν τὰ τῆς ὑπ' ἀριθμ. (17) παραπομπῆς, κάμνομεν τὰς ἀκολούθους ὑποθεσιακὰς σκέψεις, μὲ ἀρκετὴν ἐπιφύλαξιν, ἤτοι: Ἐνδέχεται ὁ πίπτων ὑετὸς (ἐφ' ὅσον συντρέξωσι καὶ αἱ ἀνάλογοι κατὰλληλαι συνθήκαι) κατὰ τὴν ἐμφάνισιν τῶν Διοσημείων τῶν μετεώρων (τῶν μέχρι σχεδὸν τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς ἀφικνουμένων, διότι εἰς τὰ ἀνώτερα ἀτμοσφαιρικὰ ὕψη, δὲν ὑπάρχουσιν ἐπαρκεῖς ὕδρατμοὶ ἵνα συμπυκνωθῶσιν) νὰ ὀφείληται ἐν μέρει εἰς τὰ προϊόντα τῆς καύσεως, ἐξαερώσεως¹⁶ αὐτῶν ἔνεκα τῆς τριβῆς των ἐπὶ τῆς ἀτμοσφαιρας καθὼς καὶ εἰς τὰ σχηματιζόμενα ἰόντα¹⁶, διότι ἅπαντα ταῦτα ἐνεργοῦσιν ὡς πυρῆνες συμπυκνώσεως¹⁷ τῶν ἀτμοσφαιρικῶν ὕδρατμῶν.

17) Τὰ χαρακτηριζόμενα ὡς μεγάλα ἰόντα καὶ ὡς πυρῆνες Aitken ἔχουν τὰς αὐτὰς αἰσθητῶς διαστάσεις (καὶ εἶναι πυρῆνες συμπυκνώσεως). — Οἱ πυρῆνες ἐκ προϊόντων καύσεως εἶναι γενικῶς μικρότεροι τῶν πυρῆνων ἐκ χλωριούχου νατρίου, συμβάλλουν εἰς τὴν αὔξησιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν πυρῆνων Aitken, ὁ βαθμὸς τοῦ ἐμπλουτισμοῦ τοῦ ἀέρος δι' αὐτῶν ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς βιομηχανικῆς δραστηριότητος τῆς περιοχῆς καὶ δύναται νὰ φθάσῃ τὸ πλῆθος αὐτῶν, μέχρις 10⁶ ἀνά cm³ (κυβικὸν ἑκατοστόν). (Ἐνταῦθα ὁμοῦς δὲν ὑπάρχει βιομηχανικὴ δραστηριότης, ἄρα λαμβάνομεν ὡς προϋπόθεσιν ὅτι ἡ

ΠΑΙΔΕΙΑ

ΚΩΝ. ΝΟΥ ΚΙΤΣΟΥ

Διευθυντοῦ Παιδαγ. Ἀκαδημίας

ΤΟ ΠΑΘΟΣ ΤΗΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΑΣ* ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΒΟΝ

Ἡ πρωτοτυπία τοῦ παιδευτικοῦ ἐνεργήματος τῶν μεγάλων φορέων τοῦ πάθους τῆς Παιδαγωγίας

1. Περιεχόμενο καὶ σκοπὸς τῆς ἐρευνητικῆς ἐργασίας. 2. Δεδομένα τοῦ παιδευτικοῦ ἐνεργήματος. 3. Ἡ πρωτοτυπία τοῦ παιδευτικοῦ ἐνεργήματος: α) ὑπαρξὴ δύο χαρτῶν β) τὸ ἰσοδύναμο διαφέρων πρὸς τοὺς δύο χάρτες γ) ἡ παιδαγωγία ὡς κοινὴ προχωρητικὴ πορεία, δ) συμπέρασμα. 4. Βιβλιογραφία.

Ι. Περιεχόμενο καὶ σκοπὸς τῆς ἐρευνητικῆς ἐργασίας.

Ἀπὸ τὴν ἱστορικὴ διερεύνηση τοῦ φαινομένου τῆς ἀγωγῆς εἶναι γνωστὸ ὅτι ὅλοι οἱ παιδαγωγοὶ ἐπιδιώκουν μὲ τὸ ἔργο τους νὰ διαπλάσσουν τοὺς μαθητὰς των κατὰ ἓνα ἰδεώδη τύπο ἀνθρώπου· συντάσσουν δηλαδὴ τὸν χάρτη τῶν δυνατοτήτων τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὰ ἰδανικὰ ὅρια τελειότητος καί, διατηρώντας μέσα τους ζωερὴ πάντοτε τὴν εἰκόνα του, ἐνδιαφέρονται καὶ ἐπιμένουν γιὰ τὴν προσέγγιση τῶν μαθητῶν τους πρὸς αὐτήν. Κατὰ τὴν παιδευτικὴ ὁμῶς πράξιν τους διαπιστώνουν ἀδυναμίας, δυσκολίας, ἐμπόδια καὶ ἀναγκάζονται νὰ ἐρευνήσουν τὴν κατάστασιν τῶν παιδαγωγουμένων καὶ τοῦ περιβάλλοντός των· συγκεντρώνοντας δηλαδὴ στοιχεῖα ἀπὸ τὴ βιολογία, τὴν ψυχολογία καὶ τὴν κοινωνιολογία καὶ καθορίζοντας τὰ ἀνάλογα μέσα γιὰ τὴν ἐπιτυχία τῶν σκοπῶν τους συντάσσουν τὸ χάρτη τῶν δεδομένων τῆς ἀνθρώπινης ὄντιότητος. Τὸ ἐνδιαφέρον τους ὁμῶς κατὰ τὸ παιδευτικὸ ἐνέργημα συμβαίνει νὰ στρέφεται ἐντονώτερα καὶ διαρκέστερα πρὸς τὸν ἓνα χάρτη. Ἡ Ἱστορία τῆς Παιδείας ἐντάσσει τοὺς παιδαγωγοὺς σὲ διάφορες κατευθύνσεις ἀνάλογα μὲ τὴν ἀπόκλισίν τους αὐτὴ (47-)¹. Αἴτημα ὁμῶς θεωρητικὸ τοῦ παρόντος εἶναι νὰ προσέχωνται κατὰ τὴν παιδαγωγικὴν ἐνέργειαν ἐξ ἴσου καὶ οἱ δύο χάρτες (13 - σελ. 39 - 40). Ἡ πράξιν τῶν Παιδαγωγῶν δυστυχῶς δὲν μᾶς ἐπιβεβαιώνει ὅτι τοῦτο γίνεται πάντοτε ἢ ὅτι εἶναι εὐκόλο νὰ ἐφαρμόζεται. Καί, ἀκριβῶς, στὸ σημεῖο αὐτὸ τοποθετεῖται τὸ πρόβλημα στὴ συνέχεια τῆς ἔρευνάς μας στὸ κεφάλαιον τοῦτο. Εἶναι ἀνάγκη δηλαδὴ νὰ ἐρευνηθῆ πῶς ἐκδηλώνεται τὸ διαφέρον τοῦ Σωκράτη, τοῦ Pestalozzi καὶ τοῦ Kerschensteiner πρὸς τοὺς δύο αὐτοὺς χάρτες.

Τὸν χάρτη τῶν δυνατοτήτων τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὰ ἰδανικὰ ὅρια τελειότητος καὶ τὸν χάρτη τῶν δεδομένων τῆς ἀνθρώπινης ὄντιότητος, ὅπως τοὺς ἔχουν σχεδιάσει οἱ τρεῖς Παιδαγωγοί, ἐμελέτησαν ἱκανοποιητικὰ ἱστορικὸι ἐ-

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου τόμου, σελ. 601.

1) Ἡ βιβλιογραφία καταχωρίζεται στὸ τέλος τοῦ κεφαλαίου.

ρευνηταί. Σκοπός μας, ἐδῶ, δὲν εἶναι νὰ ἐπαναλάβωμε ἢ νὰ ἐμβαθύνωμε οἱ φιλοσοφικὴ ἀνθρωπολογία καὶ στὴν ψυχολογία γιὰ τὸν ἄνθρωπο τῶν τριῶν φορέων τοῦ πάθους τῆς παιδαγωγίας², ἀλλὰ ν' ἀποκαλύψωμε τὸν τρόπο, μὲ τὸν ὁποῖο ἐπιτελοῦσαν τὸ παιδευτικὸ τους ἐνέργημα μὲ βάση αὐτοὺς τοὺς χάρτες. Θὰ ἀναζητήσωμε νὰ διαπιστώσωμε ἂν, κατὰ τὴν πράξη τῆς ἀγωγῆς, ἐνεργοῦσαν γιὰ τὴν ἐξυπηρέτηση περιοσότερο τοῦ ἐνὸς χάρτη παρὰ τοῦ ἄλλου ἢ κατάρθωναν νὰ ὑπηρετοῦν ἰσορροπία τὶς ἀπαιτήσεις καὶ τῶν δύο χαρτῶν. Μὲ τὰ στοιχεῖα ἀπὸ τὴν ἔρευνα αὐτὴ θὰ χαρακτηρισθῇ ἡ ποιότητα τοῦ παιδευτικοῦ τῶν ἐνεργήματος, θὰ διαφανῇ ὁ τρόπος τῆς παιδαγωγικῆς ἐπικοινωνίας τῶν μὲ τοὺς μαθητὰς τῶν κατὰ τὴν πραγμάτωση τῶν σκοπῶν τους, καὶ θὰ προσδιορισθῇ σαφέστερα ἢ ἔννοια τοῦ πάθους τῆς παιδαγωγίας.

Ἀπὸ τὴν ἔρευνά μας στὸ κεφάλαιο αὐτὸ θὰ καταδειχθῇ ἡ πρωτοτυπία τοῦ παιδευτικοῦ τῶν ἐνεργήματος, γιὰ τὸν λόγο ὅτι τελεῖται μὲ τὸ ἰσοδύναμο διαφέρον τους καὶ πρὸς τοὺς δύο χάρτες (δυνατοτήτων καὶ δεδομένων) καὶ ἐκδηλώνεται ὡς κοινὴ προχωρητικὴ πορεία παιδαγωγοῦ καὶ παιδαγωγουμένων.

Ἡ σύντομη ἀναφορά μας κατ' ἀρχὴν στὸ περιεχόμενο τῆς ἀνθρωπολογικῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ψυχολογίας τῶν γιὰ τὸν ἄνθρωπο θὰ μᾶς βοηθήσῃ ὄχι μόνον νὰ προσδιορίσωμε τὸν βαθμὸ τοῦ διαφέροντός των γιὰ τὸν καθένα ἀπὸ τοὺς δύο χάρτες, ἀλλὰ καὶ νὰ καθορίσωμε τοὺς παράγοντας, ποὺ συνεργοῦν σ' αὐτὸ τὸ διαφέρον τους.

II. Δεδομένα τοῦ παιδευτικοῦ ἐνεργήματος.

1. Ὁ Σωκράτης εἶναι γνωστὸν, ἀναζητοῦσε νὰ καθορίσῃ τὴν τελειότητα τῆς ἀνθρώπινης ὄντητος καὶ τὴν εὔρισκε στὴν κατάκτηση τοῦ ἀγαθοῦ (28 - Δ, II, 34 - 35). Τὸ ὑψιστὸ ἀγαθὸ γι' αὐτὸν ἦταν ἡ εὐδαιμονία ὡς «ψυχικὴ αἰθρία», ὡς ἐσωτερικὴ ἰσορροπία ἐπιθυμιῶν καὶ δυνατοτήτων, ὡς συμφιλίωση τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸν ἑαυτό του, ὥστε «μηδενὸς δέεσθαι», διότι «τὸ μὲν μηδενὸς δέεσθαι θεῖον εἶναι, τὸ δὲ ὡς ἐλαχίστων ἐγγυτάτω τοῦ θείου, καὶ τὸ μὲν θεῖον κράτιστον, τὸ δὲ ἐγγυιάτω τοῦ θείου ἐγγυτάτω τοῦ κρατίστου» (28 - YI - 9 - 10, 4 - σελ. 18, 47, 56). Τὴν ψυχικὴ αἰθρία συνθέτουν οἱ ἀρετές, ἡ ἐγκράτεια, τὸ θάρρος, ἡ συναίσθησις ἀναγκασιότητος τῆς ἐργασίας καὶ ἡ ἠθικὴ ἀξιολόγησις τῆς, ἡ φιλία (φιλότητα τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν ἄνθρωπο), ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ θρησκευτικὴ ὡς συναίσθησις τῆς σκοπιμότητος στὰ ὄντια τοῦ κόσμου (28, AII, 1 - 8, BI, 21 - 34, B IY 1 - 7, BY, YI, Δ II, 39, Δ IY, 19). Ἐξετάζοντας ὁ Σωκράτης τὴν ἀνθρώπινη φύση καὶ τὰ δεδομένα τῆς, μᾶς λέγει ὅτι ὁ ἄνθρωπος φέρει μέσα του «ψυχὴν κρατίστην» (28A, IY 11 - 14) καὶ πορεύεται μὲ ἔντονη τὴν ἐπιθυμίαν πρὸς τὴν ἀρετὴν, τὴν εὐδαιμονίαν· γι' αὐτὸ δὲν ὑπάρχει κανεὶς ποὺ νὰ μὴ θέλῃ τὴν ἀρετὴν, τὴν εὐτυχίαν του καὶ νὰ μὴ ἐνεργῇ γι' αὐτήν: «οὐδεὶς ἐκῶν κακὸς» (28A IY 11 - 14). Ἐμπόδιον γιὰ τὴν εὐδαιμονίαν εἶναι ἡ ἀγνοία τοῦ ἀνθρώπου (ἐπιστήμης ἔνδεικα), ἡ ἀγνοία του ὅτι ὁ ἑαυτὸς του ἔχει τὴ δύναμιν νὰ συλλαμβάνῃ καὶ νὰ συνδέῃ ὀρθὰ τὰ στοιχεῖα τῆς ἀρετῆς, διότι γιὰ ἐκεῖνον ποὺ κατέχει τὸ νόημά τῆς ἀποτελεῖ αὐτὴ τὴν ἀναπόφευκτὴ συνέπεια στὸ βίον

2) Βλ. σχετικὴ βιβλιογραφία R. Hubert, H. Marrou, J. Chateau, Ehm, Δ. Μωραΐτου, Α. Ἰσηγόνη κλπ.

3) Οἱ παιδαγωγικὲς ἀντιλήψεις τῶν βρίσκονται σποραδικὰ καὶ στὰ Ἑλληνικὰ συγγράμματα τῶν: Ν. Ἐξαρχοπούλου, Α. Δελμούζου, Κ. Καλλιάρια, Κ. Γεωργούλη, Ε. Παπανούτσου, Γ. Παλασιόλογου, Ε. Σούφρα.

του (39 - 358α). Το μόνο κλειδί που μπορεί να χρησιμοποιηθεί ο άνθρωπος, για ν' ανοίξει τα μυστήρια της ενάρτητης πράξεως, είναι ή έννοια της αρετής. Η πράξη πρέπει να έχει το λογικό της στημόνι και ως τέτοιο είναι ή γνώση των έννοιων που έχουμε για την αρετή. Με τη γνώση αυτή επιτελείται μια στροφή προς τις αλήθειες που εγκλείει ο εαυτός μας και έτσι διαφωτιζόμαστε σε ό,τι οφείλομε, σε ό,τι μπορούμε και σε ό,τι μᾶς διασώζει από απάτες συχνά ολέθριες που σχηματίζομε για τους όμοιους μας και για τον εαυτό μας (49 - σελ. 81 - 84 και 40 - 132β - 135δ). Τότε βρίσκει ο άνθρωπος την έσωτερική του γαλήνη, την ίσορροπία μεταξύ των επιθυμιών και των δυνατοτήτων του· ξεύρει τί γνωρίζει, τί αγνοεί τώρα και τί είναι καταδικασμένος να αγνοήσει (28 - Α ΙΙ, ΒΙΥ, ΔΙΙ, 39, 14 - σελ. 201 - 209, 35 - σελ. 30 - 40)· κατανοεί τί μπορεί να ζητήσει από την ύπαρξή του· έγινε ο ίδιος ένα ιδεώδες και ρυθμίζει κατά το ιδεώδες αυτό τα συναισθήματά του, τις επιθυμίες του, τις συνήθειες του, τη ζωή του και τον θάνατό του άκομη. Με το δικό του κριτήριο, λοιπόν, ήθικοποιείται ο άνθρωπος. Ο όρθος λόγος, ο όποιος για τον Σωκράτη (35 - σελ. 36), δεν διαχωρίζεται από το συναίσθημα και τη βούληση (ή γνώση του αγαθού έμπεδώνεται και συντελείται με την έφεση και την πραγμάτωσή του) βοηθεί την κατάκτηση της αρετής (23 - σελ. 100). Με την ενέργεια του όρθου λόγου κάθε ανθρώπου για την προσέγγιση της εύτυχίας του, για την τελείωσή του, αποκλείεται ή ένταξη του πνεύματός του σ' ένα σύστημα ετοιμών πεποιθήσεων και έξωτερικά προσφερομένων, ή προσαρμογή της βουλήσεως σε ένα σύνολο συνηθειών, ήθων και έθιμων, ταξινομημένων εκ των προτέρων· όλα αυτά είναι έξωτερικά και δεν βοηθούν τον άνθρωπο να βρει τον εαυτό του, δεν τον εύκολύνουν να ιδη μέσα του την αλήθεια, δεν του παρέχουν την πνευματική έλευθερία του.

Με το στοχασμό του, για τα ιδανικά όρια της ανθρώπινης τελειότητας, και με τις απόψεις του για την ιδιοσυστασία της ψυχής και τις ενέργειές της και για τον ρόλο των κοινωνικών δεδομένων στην τελείωση του ανθρώπου συνθέτει τη φιλοσοφική του ανθρωπολογία και την ψυχολογική ανθρωπογνωσία του ό Σωκράτη, τον χάρτη δηλαδή των δυνατοτήτων του ανθρώπου με τα ιδανικά όρια τελειότητας και τον χάρτη των δεδομένων από την ανθρώπινη όντότητα. Μ' αυτούς τους δύο χάρτες όργανώνει το παιδευτικό του ένεργημα, το όποιο συνίσταται στη βοήθειά του επί των ένεργειών και τρόπων του μαθητού, με τους όποιους θα έχει περισσότερη πιθανότητα να γίνη εύτυχής. Έφ' όσον διακατέχεται από την πεποίθηση ότι ο άνθρωπος από τη φύση του κυοφορεί την έννοια της αρετής, φέρει «δυνάμει» τις ιδέες που θα τον κατευθύνουν στην εύτυχία, νομίζει ότι ή προσπάθεια του παιδαγωγού πρέπει να είναι προσπάθεια μαιευτήρος (31 - σελ. 484, 50 παραγρ. 150), ό όποιος βοηθεί να γεννηθούν τα κυοφορούμενα και, έδω, οί ιδέες, οί αλήθειες, ή πνευματική ουσία που εγκλείεται στον άνθρωπο - μαθητή.

Κατά την προσπάθεια αυτή, πρέπει ό παιδευόμενος να δεχθῆ την άγνοιά του (49 - σελ. 7 - 10, 50 σελ. 14 - 20 και παράγρ. 149, 28, Δ, 6, 1) με τις συνεχείς έρωταπαντήσεις (Σωκρατική είρωνεία) και την έλεγκτική του παιδαγωγού, να συνειδητοποιήσει, με την κατανόηση των αντιφάσεων του, το πρόβλημα της άγνοίας του, να σκεφθῆ επί συγκεκριμένων παραδειγμάτων που παρουσιάζει ό παιδαγωγός (28 - ΥΙ, 37, Ι, 1, 8, 41 - παράγρ. 221 ε, 49 - Μενων ΧΧ, 85ε), να προβῆ σε συγκρίσεις, να βρη κοινά σημεία και διαφορές, να έξάρη το ουσιωδες, να διαπιστώσει τις αντιφάσεις μεταξύ εκείνων που κατανοεί στο βάθος της ψυχής του και της πραγματικής καταστάσεως, να φέρη στο φῶς της συνειδήσεως τις λανθάνουσες ήθικες έννοιες, να συναισθανθῆ το καθολικό κύρος των και να δράση σύμφωνα μ' αυτές (45 - σελ. 342 - 358)

Ὁ ἐλεγκτικὸς λόγος τοῦ παιδαγωγοῦ βοηθεῖ τὴν ἐκκόλαση τῆς ἀρετῆς μέσα στὴν ψυχὴ τοῦ παιδευομένου.

Σ' αὐτὸ τὸ παιδευτικὸ ἐνέργημα τοῦ Σωκράτη διαπιστώνουν οἱ ἐρευνηταὶ τῆς σωκρατικῆς μαιευτικῆς (14 παραγρ. 201 - 209, 35 - σελ. 30 - 40, 23 - σελ. 60 - 62) ' κοντὰ στὸν ἐλεγκτικὸ λόγο, καὶ μιὰ κατανόηση γιὰ τὶς δυνατότητες τοῦ μαθητοῦ, μιὰ συμπάθεια, μιὰ ἀγάπη (ἔρωσ), πὺ γίνεται δημιουργικὴ ἀγάπη. Πρόκειται, θὰ ἐλέγαμε ἐμεῖς, γιὰ μιὰ ἀγάπη παρόμοια μὲ ἐκείνη πὺ ἐνώνει τὸν ὁδηγὸ καὶ τὸν συνοδοιπόρο του, ὁ ὁποῖος τὸν κατευθύνει στὴν ὑψηλὴ κορυφὴ. Ὁ πρῶτος ἀγαπάει τὸν δεύτερο, γιὰτὶ κυοφορεῖ μέσα του τὴν ἀλήθεια, καὶ τὸν ἀγαπάει ὅπως εἶναι τώρα, ὅποτε τὸν σέβεται, καὶ ὅπως θὰ εἶναι αὔριο μὲ φανερωμένη μέσα του τὴν ἀλήθεια, ὅποτε τὸν ὠθεῖ, γιὰ νὰ φθάσῃ γρήγορα ὡς ἐκεῖ ὁ δεύτερος πὺ θρυμματίζει μέσα του τὴν οἴηση καὶ τὴν ψεύτικη «δόξα», ἀποκτίνει ἐπίγνωση τῶν ἐλλείψεων του καὶ θέλει νὰ βοηθηθῇ, γιὰ νὰ φθάσῃ στὴν κορυφὴ· ἀναζητεῖ νὰ συνδεθῇ μὲ ἐκεῖνον, πὺ θὰ τὸν θέσῃ σὲ ἐπικοινωνία μὲ τὴν παγκόσμια ἀλήθεια, μὲ τὸ σῦμπαν.

Μὲ τὸν ἐλεγκτικὸ λόγο, λοιπόν, καὶ τὸν δημιουργικὸ ἔρωτα συντελεῖται τὸ παιδευτικὸ ἐνέργημα τοῦ Σωκράτη. Ἡ μέθοδος αὐτὴ τῆς παιδαγωγίας του στηρίζεται στὶς διαπιστώσεις του γιὰ τὴ φύση τῆς ἀνθρώπινης ὄντοτητας καὶ στὸ στοχασμὸ του γιὰ τὴν εἰκόνα τοῦ τελείου ἀνθρώπου. Διαπιστώσεις καὶ στοχασμοὶ συνεργοῦν ταυτόχρονα καὶ ἰσοδύναμα στὸ πνεῦμα τοῦ Σωκράτη καὶ τὸν ὁδηγοῦν στὴ διαμόρφωση τοῦ ἐνεργήματος τῆς μαιευτικῆς του.

2.- Ὁ J. H. Pestalozzi, ὡς γνωστὸν, διαμορφώνοντας τὴν φιλοσοφικὴ ἀνθρωπολογία του, τὸν χάρτη μὲ τὰ ἰδανικὰ ὅρια τοῦ τελείου ἀνθρώπου, δέχεται ὅτι ἡ εὐτυχία εἶναι ὁ προορισμὸς τῶν πλουσίων καὶ τῶν φτωχῶν, τῶν μικρῶν καὶ τῶν μεγάλων, καὶ ὑποστηρίζει ὅτι «γιὰ νὰ εἶναι εὐτυχεῖς πλούσιοι καὶ φτωχοί, πρέπει νὰ ἔχουν τὴν εἰρήνη μέσα στὴν καρδιά τους» (44 - I σελ. 68). Ἡ ἐσωτερικὴ εἰρήνη ἐρμηνεύεται ὡς διαρρύθμιση τῶν τάσεων τοῦ ἀνθρώπου. Τέλειος ἀνθρώπος εἶναι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος σπρωγμένος ἀπὸ τὴν ἐσωτερικὴ του δύναμη, μπορεῖ νὰ φυλάσῃ τὴν ἀγνότητα καὶ τὴ δροσερότητα τῆς ἀνώτερης φύσεώς του, χωρὶς νὰ παύῃ νὰ ζῆ κάτω ἀπὸ τοὺς κοινωνικοὺς θεσμοὺς, χωρὶς νὰ σύρεται ἀπὸ τὰ ἐνστικτὰ του ἀλλὰ καὶ χωρὶς νὰ καταπιέζεται μέσα στὴν κοινωνία καὶ νὰ «ἄγεται» τυφλὰ στὴ φορά της· (32 - σελ. 71). Οἱ ἀπαιτήσεις τῆς ἀνώτερης φύσεώς του, τὸ θεῖον καὶ ἱερὸν πὺ ὑπάρχουν στὴ φύση του, δυναμώνουν σιγὰ - σιγὰ καὶ ὑπερνικοῦν τὴ δύναμη τῶν αἰσθησιακῶν τάσεων του (24 - σελ. 30 - 32, 27 - σελ. 70).

Κατὰ τὴν διερεύνηση τῆς φύσεως τῆς ἀνθρώπινης ὄντοτητας, ὁ Pestalozzi διαπιστώνει τρεῖς καταστάσεις τῆς ζωῆς: τὴ ζωώδη ἢ φυσικὴ κατάσταση (ἐνστικτα, αὐθαιρεσίες κλπ.), τὴν κοινωνικὴ κατάσταση (κοινωνικὴ συμβίωση, συμφέροντα) καὶ τὴν ἠθικὴ κατάσταση (ἠθικὴ αὐτονομία μὲ οἰκιοθελή

4) Ν. Τατάκη: «Ἡ μαιευτικὴ προσδιορίζει γόνιμα τὸ λειτουργημὰ τοῦ παιδαγωγοῦ στὰ τρία κύρια σημεῖα του: τὴν ἀναστροφή μὲ τὸ νέο, τὴν κατάλληλη νὰ γονιμοποίηση τὴν ψυχὴ του· τὴ βοήθεια, ὅπου θὰ τοῦ δώσῃ, ὥσπου νὰ φέρῃ στὸ φῶς τοὺς δικαίους του καρπούς· τὴν κρίση πὺ θὰ κάμῃ γι' αὐτοὺς τοὺς καρπούς. Ὑπαγορεῖ ὅμως καὶ τὸ πνεῦμα καὶ τὴν ἀτμόσφαιρα γιὰ τὸ ὑψηλὸ αὐτὸ ἔργο· πνεῦμα καὶ ἀτμόσφαιρα γεμάτα εὐγένεια, ἐλευθερία, αἰσιοδοξία, σεβασμὸ πρὸς τὸ νέο (πολύτιμο ὄργανο γιὰ τὸν ἀνθρωπισμὸ τοῦ ἀνθρώπου). (50— σελ. 16). Τοῦ ἰδίου: «Ὁ Σωκράτης ἐμφανίζεται στὸς διαλόγους τοῦ ἄγρουπος φύλακας τοῦ ἀληθινοῦ καὶ τοῦ σωστοῦ, ἀλλὰ μὲ πόση ἀνθρωπιά...» (49— σελ. 10).

προσπάθεια ν' άνευρίοκη μέσα του ό άνθρωπος την άγνότητα και την ήθική καθαρότητα της φύσεώς του) (3 - σελ. 294). 'Ο άνθρωπος προχωρεί πρὸς την τελείωσή του κάμνοντας άφαίρεση από τις ζωικές ανάγκες και τις κοινωνικές του σχέσεις και προσεγγίζοντας στον ύψιστο νόμο της φύσεώς του, στην ήθική του αυτόνομία στο πνεῦμα (27 - σελ. 118 - 125, 131). Το άτομο αισθάνεται έντονη την επιθυμία νὰ φθάση σ' αυτή την τελειότητα («νοιώθω μέσα μου μιὰ ήθική αλήθεια...») (27 - σελ. 125)· και θα έπιτύχη με σοβαρή προσπάθεια αυτόγνωσίας: «πίστευε στον έαυτό σου, ὦ άνθρωπε, πίστευε στην έσωτερική αίσθηση της οντιότητός σου», τονίζει ό Pestalozzi (27 - σελ. 125). Σ' αυτή την κατανόηση της άνώτερης φύσεώς του φθάνει ό άνθρωπος με την άγάπη του στο συνάνθρωπο και την πίστη του στο Θεό (27 - σελ. 131, 32 - σελ. 107).

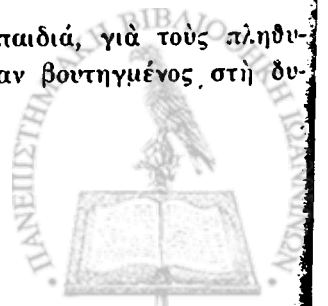
Στή συνέχεια της έρευνάς του, ό Pestalozzi, για τή σχέση της φύσεως του ανθρώπου και των κοινωνικών δεδομένων, διαμορφώνει τή γνώμη ότι το άτομο πρέπει νὰ ξεπερνά τα κοινωνικά δεδομένα, και ότι με την έσωτερική τελειότητα των ατόμων, με την ανθρωπιά των, θεραπεύονται τα κακά από τα όποια υποφέρει ό κόσμος και αναδεικνύονται οί καλοί πολίται (27 - σελ. 134 - 136).

Η πεποίθηση του Pestalozzi ότι ή τελειότητα του ανθρώπου βρίσκεται στην έσωτερική του ειρήνη και ή διαπίστωση του ότι ό άνθρωπος έχει τή διάθεση ν' αναζητη αυτή την έσωτερική γαλήνη με την κυριαρχία της πνευματικής φύσεώς του επί της ζωόδου και της κοινωνικής του φύσεως οδηγούν αυτόν νὰ πιστεύη ότι είναι ανάγκη νὰ βοηθηθῆ κατά ένα ανάλογο τρόπο το άτομο με την άγωγή του στην οικογένεια, στο σχολείο και στην κοινωνία. Η βοήθεια αυτή παίρνει στην παιδευτική πράξη του Pestalozzi τή μορφή ένεργείας κηπουροῦ, (7 - σελ. 107 - 108), ό όποιος περιποιείται και ποτίζει την ξηραμένη γῆ, προστατεύει το φυτό από κάθε έξωτερική πίεση, πού θα έφευρεν άναστάτωση στη φυσική τάξη της ανάπτυξέως του. 'Ο Pestalozzi επαγρυπνεϊ, ώστε νὰ μη υπάρχουν υλικά και κοινωνικά εμπόδια στην ανάπτυξη του ανθρώπου⁵.

Όπως το φυτό αναπτύσσεται με το δυναμισμό του από ένα σπόρο και παρουσιάζει ρίζες, κορμό, κλάδους, καρπούς, έτσι αναπτύσσονται, κατά τον Pestalozzi, τα σπέρματα των πνευματικών, τεχνικών και επαγγελματικών δεξιοτήτων και ό σπόρος της ήθικής ζωής, ή άγάπη και ή πίστη. Η παρατήρηση των μαθητών επί των συγκεκριμένων πραγμάτων (έποπτεία), ή έπεξεργασία της έμπειρίας από τή νοημοσύνη, οί πρωτοβουλίες του ατόμου στην κοινωνική ομάδα (οικογένεια, σχολείο, κοινότητα), όλα αυτά, πού έχουν διαπιστωθῆ στα σχολεία του Pestalozzi, μαρτυρούν τον σεβασμό, πού έτρεφε ό μεγάλος Παιδαγωγός στον έσωτερικό δυναμισμό του παιδευομένου (25 - σελ. 77 - 85, 31 - Νο 14 - 15/1947, 7 - σελ. 107 - 108, 22 - σελ. 277).

Είναι γνωστό ότι ή φυτική όρμη του σπόρου τον ώθει πρὸς τα κάτω και πρὸς τα άνω συμβαίνει όμως νὰ μη μπορούν οί ρίζες νὰ τρυπήσουν τους βράχους, νὰ συναντούν σκληρό κώμα ή στάσιμο νερό και νὰ ξηραίνονται ή νὰ σαπίζουν. 'Ο κηπουρός, όμως, πού αναγνωρίζει αυτές τις δυσκολίες των, ρίχνει το κατάλληλο λίπασμα, αποστραγγίζει, ανοίγει λάκκους, βοηθεϊ το φυτό στην ανάπτυξή του και στην καρποφορία του. 'Ο Pestalozzi, όπως ό κηπουρός, παρακολουθεϊ, ως γνωστόν, τις αδυναμίες των μαθητών, έπινοεί με-

5) Είναι γνωστό το ενδιαφέρον του για τα φτωχά και όρφανά παιδιά, για τους πληθυσμούς των άγροτικών περιοχών και για κάθε άνθρωπο πού ήταν βοιτηγμένος στη δυστυχία και στην ταπεινώση (34 - σελ. 80, 94, 231, 325).

θόδους διδακτικῆς, ὀργανώνει τὴ σχολικὴ ζωὴ, καλλιεργεῖ ἐπαγγελματικὰς δεξιότητες, ἀναπτύσσει σ' αὐτοὺς συνήθειες ὑγιεινῆς καὶ καλῆς συμπεριφορᾶς γιὰ νὰ γίνουν αὐτάρκειες στὴ ζωὴ καὶ νὰ διευκολυνθοῦν στὴν πορεία τους πρὸς τὴν τελειότητα. Μὲ ὅλα αὐτὰ ἀναγνωρίζει τις ἐλλείψεις τοῦ ἀναπτυσσομένου ἀνθρώπου καὶ μοχθεῖ νὰ τὸν βοηθήσῃ δεξιότεχνα στὴν ὀλοκλήρωσὴ του (16 σελ. 64, 11 - σελ. 26 - 29, 9 - σελ. 57, 95, 258).

Ὁ κηπουρὸς εἶναι εὐαίσθητος πρὸς κάθε ἐκδήλωση ἀναπτύξεως τῶν φυτῶν καὶ αἰσθάνεται κάποτε ἀγάπη πρὸς αὐτὰ, καθὼς ἀναμένει μ' ἐλπίδες καὶ χαίρει τὴν καρποφορίαν τους. Ὁ Pestalozzi, ὅπως ὁ κηπουρὸς, ἀναζητεῖ νὰ διακρίνῃ καὶ νὰ διασώσῃ κάτω ἀπὸ τὰ φτωχὰ καὶ κουρελιασμένα ροῦχα τῶν μαθητῶν ἢ τῶν χωρικῶν τὴν εὐφυΐα καὶ τὴν ἀρετὴ πού ὀφείλουν ν' ἀναπτύχθωσιν μέσα τους καὶ αἰσθάνεται σὰν φυσικὴ τὴν τάση τῆς ἀγάπης του καὶ μέριμνας γι' αὐτοὺς (34 - σελ. 87 - 88, 31 - Νο 14 - 15/1947, 9 - σελ. 258, 357). Οἱ παιδευόμενοι διακρίνουν στὸ πρόσωπό του τὴν ἀγάπην του καὶ αἰσθάνονται τὴν βοήθειάν του γιὰ τὴν ἀνάπτυξιν καὶ καρποφορίαν τῆς ὀντότητός των. Ὅπως στὸ ἔργον τοῦ κηπουροῦ δὲν διακρίνομε μόνον μιὰ τεχνικὴ πού χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὸν σεβασμὸν τοῦ πρὸς τὸν δυναμισμὸν τῶν φυτῶν (ἀφοῦ εὐκολύνει τὴν ἐσωτερικὴν ἐνέργειάν των γιὰ ἀνάπτυξιν) ἀλλὰ καὶ ἓνα συναισθηματικὸν δεσμὸν μὲ τὰ φυτὰ, μιὰ ἀγάπην του γι' αὐτὴν τὴν πορείαν τους πρὸς τὴν καρποφορίαν, ἔτσι καὶ στὸ παιδευτικὸν ἐνέργημα τοῦ Pestalozzi διαπιστώνομε τὸν σεβασμὸν τοῦ οἱς δυνατότητες τῶν μαθητῶν, πού ἐκδηλώνεται μὲ τὰ προσαρμοσμένα οἱς ἱκανότητες καὶ ἀνάγκες των μέσα ἀγωγῆς, καὶ μιὰ ἀγάπην του πρὸς αὐτοὺς πού ὀφείλεται οἱς ὀραματισμὸν πού ὑφαίνει γιὰ τὸ μέλλον τους, γιὰ τὴν ἀνοδίαν τους πρὸς τὴν τελειότητα.

Ἡ πεποίθησις ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἔχει ἀπὸ τὴ φύσιν του τὴ διάθεσιν γιὰ τὴν τελειοποίησίν του ἀλλὰ καὶ τις ἀδυναμίας του γι' αὐτὴν τὴν προσπάθειαν ὀδηγεῖ τὸν Pestalozzi νὰ αἰσθάνεται μέσα του ἓνα σεβασμὸν πρὸς αὐτὸν καὶ νὰ ἀναζητῇ τὰ κατάλληλα γιὰ τις δυνατότητές του μέσα, πού θὰ ἐπιτρέψωσιν ὅμως τὴν ἀνοδίαν του. Ὁ ὀραματισμὸς ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος τῆς εἰκόνας τοῦ τελείου ἀνθρώπου, τὴν ὀποία πρέπει νὰ προσεγγίσωσιν οἱ παιδευόμενοι, δημιουργεῖ οἱς Pestalozzi μιὰ ἀγάπην πρὸς αὐτοὺς, ἢ ὀποία τὸν κάνει ἄγρυπνον ὀδηγὸν τους πρὸς τὴν τελειότητα. Ὁ ὀραματισμὸς τοῦ Παιδαγωγοῦ καὶ ἡ διαπίστωσίν του γιὰ τὴ φύσιν τοῦ ἀνθρώπου ἀποτελοῦν τοὺς χάρτες τῶν ἰδανικῶν ὀρίων τῆς τελειότητος καὶ τῶν δεδομένων τῆς ἀνθρώπινης ὀντότητος, τοὺς ὀποίους ὁ Pestalozzi ἠξευρε ἰσορροπία νὰ χρησιμοποιῆ, γιὰ νὰ διαμορφώσῃ αὐτὸ τὸ παιδευτικὸν ἐνέργημα, πού περιγράψαμε.

3.- Ὁ G. Kerschensteiner ἐπιδιώκει, ὡς γνωστὸν, νὰ βοηθήσῃ τὸν ἄνθρωπον στὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ προορισμοῦ του, στὴν ὀλοκλήρωσιν δηλαδὴ τῆς προσωπικότητός του. Ὁ ἄνθρωπος ἐγγίζει τὰ ὀρια τῆς τελειότητος, ὅταν ἐπιτύχῃ τὴν ἐνότηταν τῆς ψυχῆς, τὴν αὐτονομίαν, τὴν αὐτοκαλλιέργειαν, τὸν περιορισμὸν τοῦ ἐγῶ, ὅταν κατορθώσῃ τὴν ἐσωτερικὴν αὐτόβουλήν καλλιέργειαν μὲ τὴν διαρρύθμισιν τῶν ἰσσεῶν του γιὰ τὴ μετὰξὺ τους ἰσορροπία. Ὅλα αὐτὰ ἐπιτυγχάνονται μὲ τὴ βίωσιν τῶν αἰωνίων πολιτιστικῶν ἀξιών, θεωρητικῶν, ἠθικῶν, αἰσθητικῶν, θρησκευτικῶν (17 - σελ. 13 - 20). Ἡ οἰκειοποίησις ἀντικειμενικῶν ἀξιών ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον ἔχει ὡς συνέπειαν, κατὰ τὸν Kerschensteiner, τὴ δημιουργίαν μιᾶς ἐσωτερικῆς τάξεως καὶ ἰσορροπίας, τὴ διεύρυνσιν τοῦ ὀρίζοντός του, τὴν ἀνοικτὴν αἰσθησὴν πρὸς τις νέες ἀξίες, τὴ συναίσθησιν ἀνάγκης συνεχοῦς ἐμπλουτισμοῦ τοῦ πνεύματος, τὴν εὕρεσιν μιᾶς ἱεραρχίας ἀξιών, τὴν ἱκανότητα προσανατολισμοῦ στὴ ζωὴ καὶ τὴν κατανόησιν τῆς «εὐγενείας» τῆς ζωῆς καὶ τοῦ μεγαλείου τῆς (1 - σελ. 47).

Κατὰ τὴν ἀναζήτηση τῶν χαρακτηριστικῶν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ὁ Kerschensteiner διαπιστώνει ὅτι ὁ ἄνθρωπος, ἐκτὸς ἀπὸ τῆς φυσικῆς (σωματικῆς, κινητικῆς) καὶ τῆς ψυχικῆς (αἰσθήσεις, παραστάσεις, συναισθήματα, ἐπιθυμίες) λειτουργίας, ἔχει καὶ πνευματικῆς λειτουργίας (δυνάμεις δημιουργίας πολιτιστικῶν ἀγαθῶν), στίς ὁποῖες ὀφείλει τὴν ἀξιολογικὴν του ἰκανότητα (14 - σελ. 331 - 340). Ὁ ἄνθρωπος βρίσκει τὸ νόημα τῆς ὑπάρξεώς του στὸ ἐνδιαφέρον του γιὰ ὅσα ἔχουν ἀξία, στὸ ἐνδιαφέρον του νὰ ἀξιολογῆ (ἀξιολογῶ, ἄρα ὑπάρχω). Στὴν ἀνθρώπινη φύση, λοιπόν, ὑπάρχει ἡ διάθεση πρὸς τῆς ἀξίες. Γιὰ νὰ καρποφορήσῃ ὅμως ἡ διάθεση αὐτή, στηρίζεται ὁ ἄνθρωπος σὲ μιὰ φυσιολογικὴ βάση (τὸ σῶμα) καὶ σὲ μιὰ κοινωνικὴ βάση (τὸ συλλογικὸ πνευματικὸ ὄν)· γι' αὐτὸ κατανοεῖ τὴν ἀξία συντηρήσεως τῆς φυσικῆς του ζωῆς καὶ ἐργάζεται μὲ τὸ ἐπάγγελμά του γιὰ τὴν ἐξοικονόμηση τῶν ἀπαραιτήτων μέσων· κατανοεῖ ἐπίσης καὶ τὴν ἀνάγκη τῆς κοινωνικῆς συμβιώσεως, γι' αὐτὸ αἰσθάνεται ὅτι ὀφείλει νὰ γίνῃ ἠθικὸς ἄνθρωπος καὶ καλὸς πολίτης. Γιὰ νὰ φθάσῃ ὅμως στὴ στιγμὴ πού θὰ θεωρῆ τὸν ἑαυτὸ του φορέα ἀξιών καὶ θὰ προχωρῇ στὴν αὐτονομία του, διέρχεται μερικὸς σταθμοὺς μὲ χαρακτηριστικῆς ἀξιολογικῆς δραστηριότητες καὶ ἔχει ἀνάγκη βοήθειας· (3 - σελ. 340).

Ἡ βοήθεια, πού προσφέρει ὁ Kerschensteiner στὸν ἄνθρωπο μὲ τὰ σχολεῖα, μὲ τῆς ἐκπαιδευτικῆς μεταρρυθμίσεις καὶ μὲ τὸ διαφωτιστικὸ ἔργο του ἐκδηλώνεται μὲ τὴ μορφή μιᾶς ἀξιολογικῆς ἀγωγῆς πού δίνει τὸν πιὸ ἀνώτερο προσανατολισμὸ στὴ ζωὴ, μιᾶς ἐπαγγελματικῆς καὶ πολιτειακῆς ἀγωγῆς, πού ὑποδεικνύει τὴν καλύτερη ὁδὸ, καὶ μιᾶς εἰδολογικῆς ἢ ψυχικῆς ἀγωγῆς πού διασφαλίζει τῆς ἀπαραίτητες ἐγγυήσεις γιὰ τὴ συνολικὴ μόρφωση (1 - σελ. 48 - 60).

Ἡ ἐνέργεια μιᾶς τέτοιας ἀγωγῆς εἶναι σύγχρονα ἐνέργεια κατανοήσεως, διότι ὁ Kerschensteiner εἶχε συλλάβει τὴν ψυχὴ τοῦ μαθητοῦ στὴν ὁλότητά της, ἐνέργεια ἀγάπης, διότι ὅλα τὰ ἐθεμελίωσε στὴ συμπάθεια πού ἔτρεφε πρὸς τὸν ἐξελισσόμενον ἄνθρωπο, ἐνέργεια θρησκευτικῆ, διότι ἔτεινε νὰ πραγματοποιῆ πνευματικῆς ἀξίες ἐπὶ τῆς ψυχῆς, καὶ τέλος, ἐνέργεια θεωρητικῆ, διότι ὁ ἴδιος ἀνέλυε, συσχέτιζε καὶ ἀξιολογοῦσε τῆς παιδευτικῆς του ἐνέργειες (3 - σελ. 346 - 348).

Τὸ παιδευτικὸ σύστημα τοῦ Kerschensteiner, γνωστὸ ὡς «σύστημα τοῦ Σχολείου Ἐργασίας» (3 - σελ. 346 - 348), κατὰ τὸ ὁποῖο οἱ μαθηταὶ ἐμάθαιναν ἐργαζόμενοι μὲ χειροτεχνικῆς ἀσχολίας καὶ ἐσφυρηλατοῦσαν τὸν χαρακτήρα τους μὲ τὴ ζωὴ τους στὴ σχολικὴ κοινότητα, καὶ οἱ ἀγῶνες του, γιὰ νὰ ἐξασφαλισθοῦν σ' αὐτοὺς εὐνοϊκοὶ παράγοντες (οἰκονομικῆς, κοινωνικῆς συνθηκῆς)⁶, ἀποτελοῦν ἔκφραση τοῦ σεβασμοῦ, πού ἔτρεφε στίς δυνατότητες, στίς ἀδυναμίες καὶ στὰ ἐμπόδια τῆς ἀνθρώπινης φύσεως κατὰ τὴν προσπάθειά της νὰ οἰκαιοποιηθῇ τῆς ἀντικειμενικῆς ἀξίες. Ὁ Kerschensteiner γνωρίζει τὴν ἀνθρώπινη φύση καὶ μοχθεῖ γιὰ τὴν εὔρεση τῶν καταλλήλων μέσων, πού συμβάλλουν στὴν προσδευτικὴ ἀνοδὸ της στὴν τελειότητα.

Ἡ ἀναζήτηση μέσων, πού θὰ βοηθοῦσαν στὴ διάπλαση τοῦ χαρακτήρος (χειροτεχνικῆς ἐργασίας, ὁμαδικὴ ζωὴ), στὴν ἀγωγή καλῶν πολιτῶν καὶ ἠθικῶν ἀνθρώπων (μάθημα ἀγωγή τοῦ πολίτου, κοινωνικὴ ζωὴ), καὶ ἡ ἀνά-

6) Ὁ Kerschensteiner ἀγωνίσθηκε γιὰ τὴν ἐξασφάλιση στοὺς συνανθρώπους του ἰκανοποιητικῶν μισθῶν, κατοικίας, ὄρων ὑγείας, ἐλευθερίας ἀνόδου καὶ τῶν πιὸ ταπεινῶν, εὐνοϊκῆς λαϊκῆς νοοτροπίας γιὰ τὴν παιδεία, ἐνεργητικῆς ἐνεργείας τῆς Πολιτείας, ὑποστηρίξεως τῆς πρωτοβουλίας τῶν κοινωνικῶν ὁμάδων (2— σελ. 35—80).

θεση τοῦ ἔργου τῆς ἀγωγῆς οὐδὲ ἐκπαιδευτικούς, ποὺ ἦσαν φορεῖς τῶν πνευματικῶν ἀξιῶν (2 σελ. 80-101, 5-σελ. 109, 134-136), μαρτυροῦν ὅτι ὁ Kerschensteiner ἐζοῦσε ζωηρῆ μέσῃ τοῦ τὴν εἰκόνα τοῦ τελείου ἀνθρώπου μὲ τὴν ἐνότητα τῆς ψυχῆς καὶ τὴν αὐτονομία καὶ ἐπιζητοῦσε νὰ συντελέσῃ οὕτως τὴν προσέγγιση πρὸς αὐτὴν τῶν συνανθρώπων του.

Ὅπως ὁ Σωκράτης, καὶ ὁ Pestalozzi, ἔτσι καὶ ὁ Kerschensteiner σέβεται τὴ φύση τοῦ ἀνθρώπου (ἀγωγή ὡς ἐνέργεια κατανοήσεως καὶ ὡς ἐνέργεια θεωρητικῆ) καὶ σύγχρονα ἀγαπᾷ τὸν ἄνθρωπο, γιατί τὸν ὀραματίζεται ἀνερχόμενο στὴν κορυφὴ τῶν ἀντικειμενικῶν ἀξιῶν (ἀγωγή ὡς ἐνέργεια ἀγάπης καὶ ὡς ἐνέργεια θρησκευτικῆ). Γνωρίζει νὰ χρησιμοποιοῦ ταυτόχρονα στὸ παιδευτικὸ του ἐνέργημα τὴ φιλοσοφικὴ του ἀνθρωπολογία καὶ τὴν ψυχολογικὴ του ἀνθρωπογνωσία, τοὺς δύο χάρτες τῶν ἰδανικῶν ὁρίων τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν δεδομένων τῆς ἀνθρώπινης ὄντοτης.

Συνεχίζεται

THEOPHILE DE VIAU (1590—1626)

Ἡ Μοναξιά

Στὴ σκότεινι καὶ ἔρημῃ ρεματιά,
πῶς πέφτει τὸ νερό, σκιρτᾷ τ' ἀλάφι,
καὶ οἰχνοῦντας στὸ ρυάκι τὴν ματιά,
τὴν χάρι τῆς σκιάς του διασκεδάζει.

Κάθε βραδυὰ τῆς Πηγῆς μιὰ Ναϊάδα,
ἐδῶ ρχεται κι' ἀνοίγει τὸ πορτάκι,
τοῦ κρυσταλλένιου τῆς τοῦ Παλατιοῦ
νὰ σιγοτραγουδήσῃ μία σερενάδα.

Οἱ νύμφες ποὺ ἀγαπᾶνε τὸ κυνήγι,
στ' ἀπόκρυφα τοῦ δάσους φθάνουν
τὴν μυστικὴ σπηλιά του πιάνουν,
μακρὰ ἀπ' τὴς ἐνέδρες τῶν σατύρων.

Στὴ ρίζα τῆς γιγάντιας δρυῆς
γέρικης, ὅσο παλιὸς κι' ὁ ἥλιος,
ὁ Βάκχος, ὁ Ἑρωτας, ὁ Ἕπνος
σκάψαν βαδὺ τὸ μνῆμα τῆς σιωπῆς.

Ἡ σκότεινι καὶ κρύα σιγαλιά,
κοιμᾶται κατ' ἀπ' τὴν φτελιά,
ἐνῶ οἱ ἄνεμοι τὰ κλαδιά χτυποῦν,
μ' ἐρωτικὴ σφοδρότη καὶ μανία...

Μετάφραση ΜΙΧ. Κ. ΠΕΤΡΟΧΕΙΛΟΥ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΓΙΩΡΓΟΥ ΜΑΤΘ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

ΕΠΙ ΤΟ ΚΥΚΝΕΙΟ ΑΣΜΑ

(Δ ι ή γ η μ α)

— Ἡ Μαρκέλλα εἶναι πάντα ἐκεῖ, συνέχισε τὸ ἴδιο σιγά. Ὀλομόναχη εἶναι. Ὅπως ἐκείνο τ' ἀπόγευμα, πού τὴν ἀποχαιρέτησα. Καμιά φορά, χάνεται ἀργά. Θαρρεῖς καὶ τὴν παίρνει κάποιο βουβὸ ἀπόβραδο. Καὶ τότε, μόνο τὰ μάτια τῆς ἀπομένουν νὰ μὲ κοιτάζουν, μεγάλα κ' ἐκπληκτα, ἀπ' τὸ βάθος τοῦ σκοτεινοῦ δρόμου. Κι' ἔλο νὰ μὲ ρωτοῦν γιὰ τὸ ταξίδι. Ὅπως ἐκεῖνο τὸ δειλινό, τὸ ὕστερο δειλινό, πού δὲν ἤξερα τὶ ν' ἀπαντήσω. Δὲν ἤθελε νὰ φύγω. Φοβόταν πολύ. Μοῦ εἶπε: (Μὴ φεύγεις. Εἶναι κιόλας ἀργά). Κ' ἔβαλε τὰ κλάματα.

Ὁ λυγρὸς ἀπὸ μιὰν ἄφατη πικρία ἀναχάραξε στὸ πρόσωπό του. Κι' ἀργά, ἄρχισε νὰ περιχύνεται, νὰ ζωηρεύει ὅλο καὶ πιὸ πολύ. Ὅνειρο, κὰν ἀλαργινό, ἔγινε στὰ μάτια του. Ἐνας κάμπος, δίπλα τὸ ποτάμι, ἓνα παιδί ἀνάμεσα στὶς καλαμιές. Μιλοῦσε γιὰ καράβια. Δὲν ἔλεγε τίποτα. Ἐκανε νοήματα, κανεῖς δὲν ἔβλεπε. Κι' ὁ ἥλιος ἔξω ἀνέβαινε. Σιωπηλὰ σύννεφα περνοῦσαν πάνω ἀπ' τὰ βουνά. Στὶς πλαγιές, τὸ χρῶμα ἀναλυόταν σὲ κίτρινες λίμνες, καὶ μεγάλες λίμνες ἀπὸ κόκκινο φῶς. Φθινόπωρο ἦταν. Χειμῶνας ἦταν. Τίποτα δὲν ξέρω. Εἶχε κιόλας ἀρχίσει ἡ φυγή. Οἱ λεῦκες, ἐκεῖνα τ' ἀσάλευτα, κρεμασμένα χέρια, σῶπαιναν ἀντίκρου. Καμιά λέξη. Καμιά κίνηση στὸ γέριμα.

Ἦψωσε λίγο τὸ κεφάλι του. Συναντήθηκε μὲ τὰ σύννεφα. Ἐμεινε μαζί τους ὥρα πολλή. Ὅσπου ἐκεῖνα χάθηκαν ὀλότελα πίσω ἀπ' τὶς κορφές, κι' ἀπόμεινε πάλι μόνος. Τότε, γύρισε τὰ μάτια του, τ' ἄφησε ἔρημα στὴν ἄγωνα περιπλάνηση. Στὸ ἴδιο ποτάμι. Σ' ἓνα μεγάλο πλάτωμα ἀπὸ θολὸ νερό, πού μυρολογοῦσε χωρὶς ν' ἀκούγεται, τὴ στέρφα χίμαιρα τοῦ ταξιδιοῦ.

— Ἦταν παιδούλα ἡ Μαρκέλλα, ξανάπε ὕστερα. Μόλις δεκαοχτῶ χρονῶ. Δὲν ἤξερε πολλά. Ἀγαποῦσε μόνο τὰ πουλιά. Ἐλεγε πὼς τὰ πουλιὰ εἶναι ἀγγελούδια. Κι' ἀνάμεσα σ' ἐκείνη τὴν ἄσπιλη ἄγνοιά τῆς, ὅλο χαμογελοῦσε. Σὰν ἓνα μεγάλο ἄσπρο τριαντάφυλλο. Μιὰ φορά, ζωγράφισε μὲ τὸ δάχτυλό τῆς στὴν ἄμμο τῆς ἀκρογιαλιάς, ἓνα χελιδόνι. Ὑστερα, ἓνα περιστέρι. Καὶ πολλὰ παράξενα πουλιὰ ζωγράφισε, πάνω στὴν ἄμμο τῆς ἀκρογιαλιάς, ὥσπου δὲν μποροῦσα νὰ ξεχωρίσω τίποτα. Χαμογελοῦσαν πολύ. Στὸ τέλος, ἔφυγε μαζί τους.

Δυὸ φύλλα ξέκοψαν ἀπ' τὸ κλῆμα τῆς αὐλῆς. Ἐπετα κι' ἄλλα. Καὶ μόνο τ' ἀργοσάλεμά τους, αὐτὴ ἡ πομπή, πρὸς τὴν ὕστερη ὥρα τῆς ἀπολησμονιάς. Ἦχος κανεῖς.

— Ἐτοι, περάσανε τὰ χρόνια, ψιθύρισε ξανά. Εἶναι ἀστεῖο. Δὲν πρόλαβα οὔτε νὰ τὸ σκεφτῶ. Κι' ὅμως, οἱ ὥρες ἦταν βαριές στὴν πλάτη μου. Τρέμαν τὰ γόνατά μου. Μὲ χτυποῦσαν μ' ἓνα ξύλο, ὅλα τὰ χρόνια μὲ χτυποῦσαν μ' ἐκεῖνο τὸ ξύλο στὸ κεφάλι. Κι' ὅλο σχεδιάζανε ὑπουλα, συνωμοτικά, τὸ θάνατό μου.

Στάθηκε άμέως. Πύκνωσε πότερο ό πόνος. Καί σα να βρέθηκε σε μιάν απόμερη άκτή. Καταμεσίς στο άπογυμνωμένο άπλωμα του χαλικιού. Κανείς άλλος δέν ήταν εκεί. Κ' ή θάλασσα πηδούσε στα βράχια κατάμονη, ένω το φως του καταμεσήμερου πάσχιζε να κρατηθεί άπ' τις κόγχες με τα νύχια του. "Όμοιο άγριοπούλι.

— "Α, φίλε μου! αναστέναξε τώρα. Σε καρτερούσαν με το δάχτυλο στην σκανδάλη. Κ' έσου δέν ήξερες τίποτα. "Ετσι, φίλε μου, κοιμήθηκες έν ειρήνη, καθώς είπαν. Έν ειρήνη, φτωκέ. Έσύ, πού ποτέ σου δέν έμαθες τι θα πεί ειρήνη. Κι' ούτε θα μάθεις πιά.

Χαμήλωσε τα μάτια του. Κοίταξε τώρα τις λευκες. 'Ο ήλιος έγερνε πάνω τους. "Ανθιζε πάνω στα τελευταία φύλλα τους. Κι' όλο αναταράζονταν εκείνα, παραδομένα στο άφωνο ρίγος του άποχωρισμού. "Εμεινε λίγο άκίνητος. "Υστερα, έκανε μερικά βήματα. Ξαναγύρισε. Στάθηκε στο προτερινό του μέρος. Εκεί, στο άνοιχτό παράθυρο. Μα τώρα, τα μάτια του ήταν αλλοιώτικα. "Αναβαν στο χαμήλωμα κάποιου πρωϊνού. Θαρρούσες έτρεχε, έτρεχε μ' όρμη, άπλώνοντας τα χέρια του, κυνηγώντας άξεδιάλυτα στεφάνια από ξεκομμένα χρώματα.

— Ναί, έκανε σίγουρα. Η όρίζόντια βροχή ήταν πυκνή και καυτή. Κανείς δε γλύτωσε για να μετρήσει τους σκοτωμένους. Να κλάψει λίγο πάνω από κείνα τα έντρομα βήματά τους, πού τα ρήμαξε ή φωτιά. Καί το λιγοστό κρασί, πού ήπιαμε κρυφά το βράδυ, έγινε φαρμάκι και το ξεράσαμε, πριν ξεμερώσει. Κανείς δε λυπήθηκε τα παιδιά. Τα στείλαμε να συνεχίσουν.

'Απομεινε μετέωρη ή τελευταία φράση του στα χείλη. Μαχαιρωμένη. Κι' άμέσως, έγειρε στις λευκες ένας ανάλαφρος άγέρας άπ' τους λόφους. Λίγο τις ανατάραξε, γέμισε ό χώρος κίτρινα φύλλα. Σαν ένα θρόισμα από κυνηγημένα πουλιά. "Υστερα, κατακάθησε πίσω ή σιωπή.

— "Ό,τι απομένει στο τέλος, συμπλήρωσε οε μιá στιγμή, θέλουμε να το κάνουμε ιστορία. Μα στο τέλος, δέν απομένει τίποτα. "Ωστόσο, κανείς δέν λυπάται τα παιδιά. Χρόνια τώρα τα μεγαλώνουμε μ' άνοστα παραμύθια.

Ξανασώπασε, γύρισε το κεφάλι του δεξιά. "Ενα τεφρό δίχτυ σκέπαζε τη γωνιά του παραθυριού. Πλησίασε. Άνάμεσά του, μιá μύγα χτυπούσε άπελπισμένα τα φτερά της. Καί τίποτα δέν άκουγόταν από κείνη την άγωνία της. "Ετσι, ξεχώριζαν μόνο τα φτερά της μεγάλα, τεράστια μπροστά στο σωμα της. Σε κίνηση τρομαγμένου έμβόλου. Καί δέν πέρασε ώρα πολλή. Σχεδόν άμέσως, φάνηκε να κατεβαίνει άπ' την κορφή, τρέχοντας, ένα κατάμαυρο σημάδι. Άναταράχτηκε όλόκληρο το δίχτυ. Ζυγιάστηκε το μαύρο σημάδι, πήδησε μεμιās στη μύγα. Ξεχώρισε ένα σφίξιμο από φτερά και πόδια. "Επειτα, όλα ήούχασαν. Η άράχνη τραβήχτηκε φορτωμένη για την τρύπα της. Πήγε να χαμογελάσει, κρατήθηκε άμέως. Σοβαρεύτηκε πολύ.

— Πάντα έτσι γίνεται, είπε ύστερα. 'Ο ένας τρώει τον άλλον. Το ζήτημα είναι ποιος θα στήσει πρώτος την παγίδα.

'Απομακρύνθηκε. Κρύωνε πολύ. "Ας μην έκανε κρύο, αυτός κρύωνε τώρα πολύ. Λες και βρισκόταν, όλόγυμνος στην καρδιά χιονισμένου χειμώνα. "Αρχισε να βηματίζει στο δωμάτιο. "Όμως, μονότονο ήταν εκείνο το βηματισμά του. Καί μήτε ζεστάθηκε διόλου. Άκόμα πότερη παγωνιά. Άκόμα. Έφτά βήματα μπροστά, ύστερα ό τοίχος, στροφή. Έφτά βήματα πίσω, ύστερα ξανά ό τοίχος. Καί το ίδιο άνοιγμα πάντα. Είκοσι έκατοστά. Τραγικά, είκοσι έκατοστά το κάθε βήμα. Κι' άρχισε, τότε, να πέφτει τριγύρω, ή σκόνη από μιάν άμίλητη άπελπισία. Κανένα έλεος. Καί το βάρος των ώρων πύκνωσε ακόμα

πάνω στα έπιπλα, στις κρεμασμένες φωτογραφίες. Άγχונה έγινε στην απολιθωμένη αύλαία του παραθυριού. Κι' αυτός πήγαινε, πάντα πήγαινε κ' έρχόταν. Έκει, κατάμονος. Χαράζοντας εύθειες γραμμές πάνω στην τελεσιδικη παγωνιά του τσιμεντένιου μωσαϊκού. Έκκρεμες καλοκουρδισμένου ρολογιού. Στάθηκε, όταν το φως πέρασε όλοτελα το παράθυρο. "Εμεινε έτσι. "Αγαλμα καταμεσής, κοιτάζοντας απ' το άνοιγμα τον ούρανό, χωρίς να τον βλέπει. Παράξενα σχήματα και χρώματα χορεύανε μακριά ξανά. Φωνές απόμακρες πολύ. Σκόρπιες λέξεις κάτω από πανύψηλα πλατάνια. Έκείνος το ποτάμι. Το πλάτωμα απ' το θολό νερό. Οί καλαμιές. Το παιδί ανάμεσα. Τα καράβια. Κ' ύστερα, μιὰ βουβαμάρα από πηχτό άσβέστη.

Το καλοκαίρι! έκανε με φόβο. Το καλοκαίρι! Ναί, είναι σίγουρο. Το καλοκαίρι το δολοφόνησα μες στους διαδρόμους του φθορίου, ροκανίζοντας σαν ποντίκι λυσσασμένο άδεια τσουβάλια από πλαστικό. Τι λάθος! Τι λάθος! Όσοσο, ίσως πρέπει να ξαναδοκιμάσω. "Ίσως πρέπει.

Πλησίασε τον καθρέφτη. "Εμεινε ακίνητος μπροστά στον άλλον. Σ' αυτόν που παρουσιάστηκε άμέσως εκεί. Έκει, μες στο έγκαταλελειμμένο πηγάδι. Στον έαυτό του. Τον κοίταξε. Άξύριστος ήταν από μέρες. Και τα χείλη του ξεχώριζαν, ανάμεσα στις άταχτες τρίχες του, άποστεωμένα. Σαν από καυτή πορεία. "Ένα συμπυκνωμένο έρώτημα κύκλωνε τα μάτια του.

Τραβήχτηκε πίσω.

— Βέβαια, χρειάζεται και λίγη τύχη, ξανάπε. Φυσικά, χρειάζεται πολλή τύχη, πολλή τύχη, για να μπορέσει να ξαναρχίσει κανείς. Κολοκύθια! Και γιατί να ξαναρχίσει κανείς; Γιατί; Μια μέρα όλα θα τελειώσουν πάλι. Συμφωνώ άπόλυτα. Είναι άνώφελο. Μπορεί και χαζό. Ναί, είναι. χαζό.

"Εγειρε άνήμπορα στην πολυθρόνα. Μισόκλεισε τα μάτια του.

— Τώρα, συνέχισε άμέσως, τώρα ή Μαρκέλλα άπόμεινε νάναι ένα κύπελλο από πικροδάφνες. "Ένα όνομα. "Ένας ήχος. Μια μαχαιριά, καθώς την πήρε για πάντα μαζί του εκείνο το ύστερο, βουβό άπόβραδο. Τι πυκνό που είναι το σκοτάδι! Δέν ξεχωρίζω πια τα μάτια της.

Δέν έκανε καμιά κίνηση. "Εκλεισε μόνο τα μάτια του, τ'άκλεισε τελείως. Παραδόθηκε όλοτελα. Και τότε, το φτερούγισμα των κορακιών ζωήρεψε πιότερο πάνω απ' τα βράχια. Μαύρα φτερά στο άτέλειωτο άσπρο της έρήμωσης. Κι' άρχισε, την ίδια στιγμή, σ' εκείνο το σκηνικό, όπως τελειωνε ή μέρα, ή όδύνη από μιάν άκυβέρνητη πορεία. Όρες όξειδωμένες στις άποθήκες. Άπογέματα από ήλίθια βήματα. Χρόνια από άγονη άναμονή. "Ονειρα φυτρωμένα σε κονσέρβες. Παιδιά. Στρατιές από παιδιά που τ' άποβλακώσανε. Κοιμισμένα παιδιά, ίαχές σε χαρακώματα, σε πεδιάδες με την όσμη του πρώιμου θανάτου. Καυτό σίδηρο. Μόνο αυτό. "Απλωσε το χέρι του. Το κατέβασε άμέσως το χέρι του. Άνώφελο ήταν. Άνέβαινε ή φωτιά, και το αίμα όρμούσε ζεστό, καταπόρφυρο στις φλέβες, κ' έβλεπε πια καθαρά. Δέν υπήρχαν έλπίδες. "Αφησε μόνο μιὰ λέξη να τρέξει στο μάγουλό του. Μια λεξούλα μόνο άπόνα τραγούδι, που τόσο το ήξερε από παιδί. Σε λίγο, κι' άλλη. "Υστερα, πολλές. Ναί, τώρα άκούστηκε καθαρά. "Εκλαιγε, ένω οί λευκες άντίκρυ πάντα σώπαιναν, και πάντα τον άποχαιρετούσαν τα κίτρινα φύλλα τους.

— Χαμηλώστε το φως! κατάφερε τέλος να ίκετεύσει πνιγμένος. Δέν έχω λια τι να πω. Ποτέ μου δέν είχα. "Όλα τα χρόνια μου παραμιλούσα. Κι' όμως, όλα τα χρόνια μου ήθελα τόσο να μιλήσω. Δέν ξέρω πια τί μου γίνεται.

PAUL HAMILTON HAYNE

(Ἡ φύση στὴν ρωμαντικὴ ποίηση — ἓνα παράδειγμα)

Δὲν πρόκειται ἐδῶ νὰ ἐξαντλήσω τὸ εὐρύτατο αὐτὸ καὶ σοβαρὸ θέμα. Ἀπλῶς ἐπιθυμῶ νὰ παρουσιάσω ἓνα καλὸ παράδειγμα, καί, ὡς εἶναι δυνατόν, νὰ γνωρίσω στὸν Ἕλληνα ἀναγνώστη τὸν Ἀμερικανὸν ποιητὴ Paul Hamilton Hayne (1830—1886), ποὺ δὲν ἔχει παρουσιασθῆ ἀκόμη στὰ Ἑλληνικά.

Ποιητὴς, βιογράφος, ἐκδότης περιοδικῶν ὁ Χέιν ἐργάστηκε γιὰ τὸ Southern Literary Gazette, δημοσίευσε ποιήματά του σὲ διάφορα ἄλλα περιοδικά, καὶ ἴδρυσε καὶ διεύθυνε ὁ ἴδιος τὸ Russell's Magazine. Τὴν ἐποχὴ ποὺ ὁ Walt Whitman ἐτοίμαζε τὰ καινοφανῆ καὶ τολμηρὰ στιχουργήματά του, τὰ περίφημα Φύλλα Χλόης (1855), ὁ Χέιν, ἀντιπροσωπευτικὸς τύπος τοῦ Νοτίου ἀριστοκράτη λογίου, ἐδημοσίευσε τὸ βιβλίον Ποιήματα (Poems). Ἀργότερα, τὸ 1872, ἡ συλλογὴ του Legends and Lyrics (Θρύλοι καὶ Λυρικά) περιέλαβε τὰ νεώτερα ἔργα του. Ἡ ποίηση τοῦ Χέιν χαρακτηρίζεται ἀπὸ ἐξαιρετικὴ λεπτότητα ἔκφρασης καὶ μελωδικὴ ἁρμονία τοῦ ἤχου. Εἶναι παραδοσιακὴ ποίηση, ὄχι νεωτερίζουσα, οὔτε ριζοσπαστικὴ καὶ ἀνήκει σὲ ἓνα κόσμον, σ' ἓνα τρόπο ζωῆς, ποὺ ἔσβυνε σιγά, σιγά, καθὼς ὁ ποιητὴς τὸν περιέγραφε καὶ τὸν ζοῦσε. Ἡ ἐργασία τοῦ Χέιν ἔχει κάτι κοινὸ μὲ τὴ ζωγραφικὴ τῶν Γάλλων ἱμπρεσιονιστῶν: συχνὰ ζωγραφίζουν τοπία ἀπὸ τὴ φύση, συλλαμβάνουν τὴν εἰκόνα τοῦ τοπίου, ἢ κάτι ἄλλου, ὅπως φαίνεται σὲ μιὰ φευγαλέα, σύντομη, στιγμῆ — ὄχι ὅπως τὸ ἀντικρύζουμε συνήθως. Στηρίζεται δὲ ὁ ποιητὴς στὴν ἀπεικόνιση τῆς ἐντύπωσης αὐτῆς τῆς μιᾶς στιγμῆς γιὰ νὰ ἐξωτερικέσῃ μιὰ σκέψη του, ἓνα αἶσθημα, ἢ μιὰ ψυχικὴ ἢ πνευματικὴ του κατάστασις μέσῳ τοῦ φυσικοῦ τοπίου (ἢ ἀντικειμένου) ποὺ μᾶς περιγράφει. Ἡ τεχνικὴ αὐτὴ, ποὺ δὲν ἦταν ἄγνωστη στοὺς ἀρχαίους, τελειοποιήθηκε ἀπὸ τοὺς Εὐρωπαίους συγγραφεῖς, ἰδιαίτερα τὸν 18ον καὶ 19ον αἰῶνα. Ἀκόμη καὶ ὁ Σολωμὸς φαίνεται πῶς τὴν καταλάβαινε ἐνστικτωδῶς σὲ ἔργα του σὰν τὸν «Πόρφυρα» καὶ ἄλλα.

Τὸ ποίημα «Ὁψεις τῶν Πεύκων» (Aspects of the Pines) ἀποτελεῖ τυπικὸ παράδειγμα μιᾶς τέτοιας φυσικῆς περιγραφῆς ἀπὸ ἓνα ποιητὴ ποὺ ἐπιθυμεῖ νὰ μᾶς μιλήσῃ — νὰ μᾶς ἐξομολογηθῆ κατὰ κάποιον τρόπο — χωρὶς ὅμως νὰ μᾶς μιλήσῃ ἄμεσα γιὰ τὸ ἄτομό του. Πλάγια λοιπὸν μιλάει ὁ Πῶλ Χάμιλτον Χέιν, καὶ ἐκφράζει μιὰ συγκρατημένη μὰ διάχυτη μελαγχολία καθὼς περιγράφει τὸν πευκῶνα, στὸ Νότιο τῶν Η.Π.Α. τὴν ὥρα τῆς δύσης. Τὰ πλούσια χρώματα, οἱ ἀπαλοὶ ἤχοι, ἢ ὅλη ἀτμόσφαιρα, ἢ σύντομη διαδοχὴ τοῦ φωτὸς ἀπὸ τὸ λυκόφως καὶ τὸ ἑσπέρας, μᾶς λένε πολλὰ γιὰ τὸν πνευματικὸ—ψυχικὸν κόσμον τοῦ ποιητῆ τὴν στιγμὴν αὐτήν. Ἔτσι τὸ βλέπει, ἔτσι τὸ αἰσθάνεται, τὸ ζῆ, ὁ Χέιν αὐτὸ τὸ τοπίον τὴν στιγμὴν αὐτή.

Ἄν τώρα διαβάσουμε τὸ ποίημα μόνον καὶ μόνον γιὰ τὴν περιγραφικὴν του ἀξία, νομίζουμε ὅτι ἀντικρύζουμε ἓνα οἶκετό, Ἑλληνικὸ ἴσως, τοπίον μὲ πευκὰ ὅπως φαίνονται τὴν φευγαλέα στιγμὴν ποὺ ἡ νύχτα διαδέχεται τὴν μέρα. Μὰ, ὅπως εἶδαμε, οἱ «Ὁψεις τῶν Πεύκων» μιλοῦνε καὶ ἐξωτερικεύουνε τὸν κόσμον τοῦ ποιητῆ, ὄχι μόνον τὴν περιγραφόμενὴν εἰκόνα.

ΟΨΕΙΣ ΤΩΝ ΠΕΥΚΩΝ

Ύψηλά, σκοτεινά, σκυθρωπά, ἐνάντια στὸν πρωῖνὸ οὐρανό,
τὰ πεῦκα στέκουν ἀγγιγμένα ἀπ' ἀπαλὲς πνοὲς μελαγχολίας,
καὶ τ' ἀειθαλὲς τοὺς φύλλωμα σαλεύουν σὰν ὄνειρο μακρινό,
σὰν νὰ ἔρχονται ἀπὸ κῶρες ζοφερὲς κρυφῆς ἀπελπισίας.

Ύψηλά, σκοτεινά, σκυθρωπά μὲ λάμπεις λούζονται ἀμυδρές,
μέσ' τὴν καρδιά τοῦ δάσους λάμποντας σὰν χρυσὸς
κάτ' ἀπ' τοῦ πονετικῆς μεσημεριοῦ τὶς ἥρεμες φωτιές,
καὶ δὲν ἀκούγεται τοῦ πρωῖνοῦ ἀγέρα πιά ὁ στεναγμός.

Μία ἀνέκφραστη, παράξενη, καὶ θεϊκὴ σιγὴ
ἀπλώνεται ὀλόγυρα μὲ τὸ παύσιμο τῆς δίνυς,
καὶ στ' ἀνχοχρωματισμένα δάση, στὶς θαμπόφωτες κοιλάδες, στὴ γῆ
ἢ ἄφωνη μένει ἔκσταση μιᾶς πιδὸ βαθειᾶς γαλήνης.

Ἡ δύση ἔρχεται στερνά, ἡ βαθύτερη δύναμη καὶ χαρά,
ὅταν ἡ ἀσύννεφη φεύγει μέρα, φερμένη ἀπὸ τὴν Ἑσπερία.
Ἀπαλὲς σὰν ἀπ' αὐτὸ αὔρες, μιὰ φωτεινὴ πυρά,
ὕψωνουν τὶς σκουροπράσινες πευκοκορφὲς πρὸς τὴν ἐλευθερία,

ὥσπου τὸ κάθε φύλλωμα λούζεται μέσ' τὸ φῶς, κάθε αὔρα κολυμπάει
μὲ χάρη, μυρωδιὲς φορτωμένη ἀπ' τὸ οὐράνιο ἀγέρι,
καὶ σιγοσβήνει, ὅταν στὸν ἀγνό του λαιμὸ τὸ λυκόφως φοραίει
ἀντὶς γιὰ πετράδι λαμπερό, τὸ τρέμουλο ἑσπερινὸ ἀστέρι.

PAUL HAMILTON HATNE

ἀπόδοση: Μ. Β. ΡΑΪΖΗΣ

Α Δ Ρ Α Ν Ε Ι Α

Παίρνεις μαζί σου τὰ πρωῖνὰ τὶς ἐλπίδες,
ὅ,τι πλάθουν οἱ φάμπρικες κι οἱ πύραυλοι.
Σχολιάζεις τὶς πηγὲς τοῦ πετρόλαδου
τοὺς γιαλοὺς μὲ τὶς ξένες καὶ τῆς Ἰνδίας τὴν πείνα.
Τὴ θάλασσα πού κρέμασαν μὲ κλωστή στὸ φεγγάρι
Καὶ τοὺς ἀγρότες νὰ κοιτοῦν τὶς μηχανὲς
πού σκίζουν σὰν στυπόχαρτο τὴ γῆς κάτω
ἀπ' τὸν ἥλιο.

Νότες ἱστορίας τὸ πλακόστρωτο.
Τὰ βήματά σου τραγουδοῦν τὴν πορεία τοῦ κόσμου.
Συγκινήσεων ἀναμνήσεις, περιπτώσεων δάκρυα.
Νύχτες χωρὶς ὄνειρα, νύχτες σκοτεινὲς
Νύχτες πού κρεμοῦν στὸ λαιμό σου τὸ ἄγχος.

Ὅταν δὲν παίρνεις τὰ πρωῖνὰ τὶς ἐλπίδες μαζί σου
...Προσεύχεσαι.

— ΑΝΘΟΣ ΠΩΓΩΝΙΤΗΣ

ΑΡΣ. ΓΕΡΟΝΤΙΚΟΥ

ΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΙΑΤΡΙΚΗ

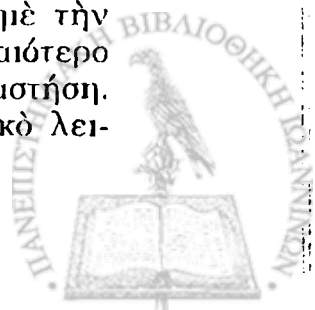
(δοκίμιο)

Ὁ κ. Γ. Δάϊκος, τακτικὸς καθηγητὴς τῆς Ἱατρικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπι-
στημίου Ἀθηνῶν καὶ παλαιὸς μου μαθητὴς στὸ Γυμνάσιο Κυπαρισσίας μοῦ ἔ-
καμε τὴν μεγάλη εὐχαρίστηση νὰ μοῦ στείλῃ τὸ ἐναρκτήριό του μάθημα, μὲ
θέμα: «Τὸ νόημα τῆς Ἱατρικῆς Παιδείας». Ὁ κ. Δάϊκος εἶναι παιδί συναδέλ-
φου ἀγαπητοῦ ποῦ μόλις τελευταῖα καὶ σὲ μεγάλη ἡλικία ἔφυγε ἀπ' αὐτὸν
τὸν κόσμο. Ἦταν ἕνας ἄντρας δυνατὸς μὲ χαρακτῆρα ἀμάλαχτο, ἀφωσιωμέ-
μένος στὰ δύο του μεγάλα καθήκοντα: τὸ πατρικὸ καὶ τὸ ὑπηρεσιακόν. Καὶ πι-
σιτεύω ὅτι ἡ ζωὴ ἀπὸ τὰ παιδικὰ ἀκόμη χρόνια πλάϊ στὸν ἑξαίρετον αὐτὸν ἄν-
θρωπο στάθηκε ἕνας ἀπὸ τοὺς βασικοὺς παράγοντες ποῦ συνετέλεσαν στὸ νὰ
διαμορφωθῇ ἕνας ἵπιος καὶ διαποτισμένος γνήσια ἀνθρωπιά χαρακτῆρας: ὁ
χαρακτῆρας τοῦ παλαιοῦ μαθητῆ μου καὶ ἰώρα φίλου μου.

Τὸ ἐναρκτήριον μάθημα τοῦ κ. Δάϊκου εἶναι ἡ ἔκθεση ἑνὸς κοινωνικοῦ πι-
στεύω μέσα σ' ἕναν νευραλγικὸ τοιμέα τῆς σημερινῆς ἐπιστημονικῆς ζωῆς:
σιὸν τοιμέα τῆς κοινωνικῆς πρόνοιας ποῦ βασικὸς συμπαρασιτάτης τῆς ἐπιστη-
μονικὸς εἶναι ἡ ἱατρικὴ ἐπιστήμη. Τῆς κοινωνικῆς πρόνοιας ὁ ρόλος θὰ εἶναι
πρωιαρχικὸς κατὰ τὴν διαμόρφωση τῆς νέας ἀνθρώπινης προσωπικότητας
ποῦ ἀπεργάζεται ἡ νέα τεχνική. Ἐὰν ἀποτύχει σιτους σιόχους τῆς ἡ κοιν. πρό-
νοια γιὰ τὸν ἄρρωστο, τὸν ἡλικιωμένο καὶ τὸν ἀδύνατο, τῶρα ποῦ σί ψυχικὸι
δεσμοὶ ἀνθρώπου μὲ ἄνθρωπο χαλαρώνονται κάθε μέρα κατὰ τρόπον ἐμφανῆ,
ἡ ἀποτυχία τοῦ νέου πολιτισμοῦ, ποῦ ὀρθώνεται τῶρα πάνοπλος μπροστὰ μας,
θὰ εἶναι ἀπόλυτη, καὶ ὅλα τὰ θαύματα τῆς Ἐπιστήμης, θὰ γίνουν γιὰ τὴν ἐ-
ξουθενωμένη ἀνθρώπινη μονάδα, παράγων σταθερῆς ἀπελπισίας.

Ἐδῶ σιτὴν Ἑλλάδα ἂν ὑπάρχει κάτι ποῦ πρέπει νὰ εἶναι γιὰ τὸν λαὸ μας
πηγὴ ἀνεξάντλητης καὶ δίκαιης ὑπερηφάνειας, μαζί μὲ Ὅμηρους καὶ Πλά-
τωνες καὶ Παρθενῶνες καὶ Δελφοὺς, εἶναι ὁ Ἱπποκράτης ὁ Κῶος. Ὁ Ἱππο-
κράτης δὲν ἔσιησε μόνον τὰ θεμέλια μιᾶς ἐπιστήμης, ποῦ ὁ χρόνος, καθῶς
κυλάει τὴν τρέφει καὶ τὴν τονώνει, χαρίζοντάς τῆς μιὰ δίκαιη ἀθανασία, μὰ
ἔδειξε συγχρόνως, σάν ψυχὴ μὲ ὑπέροχο βάρος, σιτὴν ἐπιστήμη αὐτὴ τὸν
λαμπρότερο ἀπὸ ὅλους τοὺς σιόχους: τὴν ἀφροσίωση σιὸ ζωντανὸ ἄρρωστο
πλῆσμα, ποῦ σιτέκει ἀπέναντί τῆς καὶ περιμένει ἀπὸ αὐτὴν, σάν ἀπὸ πανί-
σχυρο μάγο, τὴ λύση τῆς ἀγωνίας του. Ἀπαιτήσε νὰ εἶναι ὁ γιατρός, ὄχι ἀ-
πλῶς φορέας εἰδικῶν γνώσεων καὶ πείρας μὰ καὶ ὑποταγμένος σιὸ συγκρότη-
μα ἐκεῖνο τῶν ἠθικῶν ἀξιῶν, ποῦ μόνες μπόρεσαν νὰ ὀργανώσουν σὲ κοινω-
νία τὰ ἐπὶ μέρος ἀνθρώπινα κῆτταρα. Ὁ Ἱπποκράτης δὲν θεμελίωσε μονά-
χα μιὰ ἐπιστήμη ἀθάνατη, μὰ τὴν ἐπόισε ἀπὸ τὴν ἴδια τῆς τὴ ρίζα μὲ τὴν
ὀρθὴ ἀντίληψη ὅτι, κατὰ τὴν ἀσκησι, ὁ ἀνθρωπισμὸς εἶναι τὸ σπουδαιότερο
φάρμακο, ἕνα φάρμακο ποῦ καμιά βιοχημεία δὲν θὰ μπορέσει ν' ἀνικαταστήσει.

Εἶναι λοιπὸν ἀνάγκη, γιὰ νὰ ἀσκηθῇ μὲ ἐπιτυχία τὸ ὑψηλὸ ἱατρικὸ λει-

τούργημα, να συνεργαστοῦν δυνάμεις δύο: Ἡ ἐπιστήμη καὶ ὁ ἠθικός χαρακτήρας. Σὲ παλαιότερες ἐποχές, πρωταρχικὸ ρόλο ἔπαιζε ὁ χαρακτήρας, ἀφοῦ ἡ ἐπιστήμη βρισκόνταν ἀκόμη στὰ σπάργανα, ἀφοῦ καὶ σήμερα ἀκόμη, σὲ ἐποχὴ ἐντατικῆς καὶ συστηματικῆς ἔρευνας, σφυρηλατεῖ ἀκόμα τὰ ὄπλα της, ἀνιχνεύει καὶ προχωρεῖ μὲ διστακτικὰ βήματα, ἐνῶ οἱ νέοι τρόποι ζωῆς, τὸ σκληρὸ στρήνωγμα τῆς ἀνθρώπινης μάζας μέσα σὲ ἀηδεῖς Βαβυλώνες, πυκνῶνουν συνεχῶς τὶς τάξεις τῶν ἐχθρῶν τῆς υἰγείας μας. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς ἡ καθαρὴ συνείδηση, ἡ ἔλλειψη κάθε προσωπικῆς ἀνασκοπῆς κατὰ τὴν ἄσκηση, εἶναι ὅπως καὶ στὰ παλαιὰ χρόνια, παρὰ τὸν ὄγκο τῶν ἀνακαλύψεων στὸν ἰατρικὸ τομέα, στοιχεῖο βασικὸ γιὰ τὴν ὀρθὴ ἀντιμετώπιση τῆς ἀρρώστειας. Γιατί, μπορεῖ ὁ ἄνθρωπος νὰ γίνεται μὲ τὴν ἔρευνα συνεχῶς σοφώτερος. Τίποτε ὅμως δὲν μᾶς πείθει ὅτι γίνεται καὶ καλύτερος.

Ἡ φύση, δηλαδή ἡ ἀπὴν πραγματικότητά, ἔγινε τώρα, μὲ τὴν μεθοδικὴ ἐργασία καὶ τὴν συστηματικὴ ἔρευνα «νούσων ἰητρὸς» καὶ ξεκόλλησε ἡ ἐπιστήμη ἀπὸ τὴ σφαῖρα τῆς δεισιδαιμονίας καὶ τῆς μαγείας. Γιὰ νὰ φθάσουμε ὅμως στὸ σήμερα, βάδισε ἡ ἰατρικὴ ἕναν ἡγεμονικὸ δρόμο, γεμῆτο τριβόλους, μὰ καὶ τρόπαια ἐπὶ ὀλόκληρες χιλιετηρίδες, μὲ στόχο τὴν υἰγεία τοῦ ἀνθρώπου. Μέσα στὴ ροὴ τοῦ χρόνου γνώρισε συχνὰ καὶ ὑποχωρήσεις καὶ κάμψεις καί, τὸ χειρότερο, ἔκλεισε συχνὰ στὸν περίβολό της ἀνθρώπους ποὺ δὲν ἦταν ἄξιοι νὰ τὴν ὑπηρετήσουν οὔτε σὰν ἐπιστήμη, οὔτε σὰν ἰδανικὸ. Αὐτοὶ ὅμως ἦταν οἱ πρὸ λίγοι καὶ χάνονται μέσα στὴν μᾶζα τῶν ἰκανῶν καὶ ἐντιμῶν ἐργατῶν της, ποὺ μὲ γνώμονα τὸν ἱποκράτειο ἀφορισμὸ: «Ὁ βίος βραχύς, ἡ δὲ τέχνη μικρά, ὁ δὲ καιρὸς ὀξύς» τῆς ἀφιέρωσαν μὲ ἐπιμονὴ καὶ ἀνιδιοτέλεια τὸν σωματικὸ καὶ τὸν πνευματικὸ τους κάματο. «Ὁ μὲν γὰρ ἰατρὸς ὀρῆ τὰ δεινὰ, θιγγάνει τε ἀηδέων, ἐπ' ἀλλοιρίησι τε ξυμφορῆσιν κακῶν καρποῦται λύπας».

Ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὰ πρὸ πολλὰ χρόνια μὲ μάτι καλόβουλο ἔβλεπε πάντα τὸ ἰατρικὸ ἐπάγγελμα καὶ μὲ σεβασμὸ τοὺς λειτουργοὺς του. Βρέθηκε μάλιστα ἀρχαῖος νομοθέτης, καθὼς γράφει στὴν Ποικίλη Ἱστορία του ὁ Κλαύδιος Αἰλιανός, ποὺ θέλησε νὰ τιμωρήσῃ τὴν παρακοὴ στὰ κελεύσματα τῆς ἰατρικῆς μὲ τρόπο ποὺ θυμίζει λιγότερο τὴν ἐννοια τοῦ δικαίου καὶ περισσότερο τὴν γαλλικὴ Ἐπανάσταση καὶ τὶς λαιμητόμους της. Γράφει ὁ Αἰλιανός: «Ζαλευκού τοῦ Λοκροῦ πολλοὶ μὲν εἰσι καὶ ἄλλοι νόμοι κάλλιστα καὶ εἰς δέον κείμενοι. καὶ οὗτος οὐχ ἤκιστα εἶ τις Λοκρῶν τῶν Ἐπιζεφυρίων νοσῶν ἔπιεν οἶνον ἄκρατον, μὴ προστάξαντος τοῦ θεραπεύσαντος, εἰ καὶ περιεσώθη θανάτῳ ἢ ζημίᾳ ἦν αὐτῷ, ὅτι μὴ προσταχθὲν αὐτῷ ὁ δὲ ἔπιεν».

Φυσικὰ τῆς ἰατρικῆς τὸ αὐτὸ ἀκούει μέσα στὸ πέρασμα τῶν αἰώνων καὶ μὰ καμπάνα ἀντίθετη. Ἡ κακολογία ρέπει ἀπὸ φυσικοῦ της στὸ νὰ γενικεύει τὴν ἐξαίρεση. Αὐτὸ εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ *Idola Tribus* τοῦ Βάκωνα. "Ἐτοι ἄκουγε συχνὰ ἡ ἰατρικὴ τὸν ἐξάμαλμο ἀπὸ ἀνθρώπους ποὺ σκοπὸς της ἦταν νὰ τοὺς σώσῃ. Καὶ ὅταν ἡ ἐπίθεση ἐσιρέφονταν πρὸς κάποιο συγκεκριμένον ἄτομο πιθανὸν νὰ ἦταν ἀπόλυτα δικαιολογημένη. «Ἄστειος τῶντι ἰατρὸς κέρδεσιν ἠττώμενος» ἦταν μὰ ἀρχαία αἰχμὴ ἐναντίον κάποιου ὀρισμένου γιαιτροῦ. Μὰ τὸ φαρμακερὸ παλῆθ γαλλικὸ ἐπίγραμμα:

La Mort ayant perdu son ministre assassin,
voici venir la lèpre et la fièvre et la peste.
Je ne vois, dit la Mort, venir nul médecin,
le mérite est modeste!

οὐ μὰ ἐποχὴ βέβαια ὅπου ἡ Ἰατρικὴ ζεσταινόνταν ἀκόμη στὰ σπάργανά της,

στρέφονταν με σκληρότητα έναντίον ενός επαγγέλματος, πού δὲν εἶχε ἀκόμη σφυρηλατήσει τὰ ὄπλα του, μὰ πού ὁ ἀνθρωπισμὸς πάντα τὸ ζέσταινε μετὴν θερμὴν πνοή του, ὅπως στὴν ἐποχὴ τοῦ μεγάλου Κώου. Ἐκεῖνοι οἱ παλαιοὶ γιατροὶ δὲν εἶχαν βέβαια σιτὴ διάθεσὴ τους ὀρροὺς καὶ ἐμβόλια καὶ συσκευές καὶ ἰδιοσκευάσματα, μὰ ἔμπαινε ὁ καθένας τους στοῦ ἄρρωστου τὸ σπῆτι, «κακίης ἀμόλυντον ἔχων κατὰ πάντα λογισμὸν», μετὴ πρόθεση ἀγνή, ὅπως ὁ Ἴπποκράτειος ὄρκος τὴν ὀρίζει: «Ἐς οἰκίας δὲ ὀκόσας ἂν ἐσίω, ἐσελεύσομαι ἐπ' ὠφελείῃ καμινόντων».

Θυμῶμαι ἀκόμη τὸν παλιὸ οἰκογενειακὸ μας γιατρό. Ἦταν γέρος, μελίχιος καὶ γλυκομίλητος. Ἐφτασε στὸν τόπο του νέος εἰκοσιτριῶν ἐτῶν, διδάκτωρ ἀπὸ τὸ Πατάβιον, φόρεσε ἕνα ζευγάρι χρυσῶν γυαλιῶν, ἄφησε γένεια γιὰ νὰ φαίνεται πιὸ σοβαρὸς καὶ ἄρχισε νὰ θεραπεύῃ τὸν κόσμον, μετὰ τὰ ἐπιστημονικὰ ἐφόδια ἐκείνης τῆς ἐποχῆς δηλαδὴ μετὰ τρία καὶ ρούπι, καὶ μετὰ φάρμακα πού τὰ ἔτριβαν στὰ γουδιά τους οἱ σπετσέρηδες, δηλαδὴ οἱ φαρμακοποιοὶ ἐκείνης τῆς ἐποχῆς. Καὶ ἐν τούτοις εἶχε τόσο εὐεργετικὴ ἐπίδραση ἢ γεμάτη ἀληθινὴ φροντίδα παρακολούθησι τῆς ἀρρώστειας ἀπὸ τὸν γιατρό στὴν συνείδησι τοῦ ἄρρωστου — αὐτοὶ οἱ παλαιοὶ γιατροὶ συνήθιζαν νὰ ἐπισκέπτονται τὸν ἀσθενῆ συχνὰ χωρὶς νὰ καλοῦνται καὶ χωρὶς καμιά οἰκονομικῆς φύσεως ἀξίωσι— ὥστε αὐτὸς μετὰ τονωμένο τὸ ἠθικὸ ἀντιμετώπιζε μετὰ ἐπιτυχία τὸν ἐχθρὸ του, τὴν ἀρρώστεια. Ἔτσι ἔμοιαζε ὁ γιατρὸς μ' ἐκεῖνον τὸν μυθικὸ βασιλέα Γιάο πού, καθὼς εἶπε ὁ Κομφούκιος, ἀρκοῦσε νὰ τὸν κοιτάξῃ κανεὶς γιὰ νὰ γίνῃ ἐνάρετος.

Αὐτὸ φυσικὰ δὲν ἐμπόδιζε πάντα μέσα σιτὴ ροὴ τοῦ χρόνου τὸν ἀνθρωπὸ νὰ κοιτάξῃ μετὰ κάποια δόσι καχυποψίας ἢ εἰρωνείας τὸν δοσιμένο στὴν τέχνη τοῦ Ἴπποκράτη συνάνθρωπο ὅταν τὸν ἔβλεπε νὰ μὴν ἀντιμετωπίζει μετὰ ἐπιτυχία τὴν ἀρρώστεια. Πῶς θὰ μπορούσε ὅμως ὁ παλαιὸς γιατρὸς παρ' ὅλη τὴν ἀγαθὴν του πρόθεσι νὰ ἀντητητοῦσι χωρὶς τὰ σημερινὰ μέσα τῆς ἐπιδημίας πού ἐμάστιζαν τὴν Εὐρώπη μας, ὅπως ἐκείνη τὴν βουβωνικὴ πανώλη πού τὸν 14ον αἰῶνα, σ' ἕνα φοβερὸ κύκλωμα, ἐθέρισε τὸ ἕνα τρίτο τοῦ πληθυσμοῦ τῆς, ἀφοῦ καὶ σήμερα ἀκόμη, παρὰ τὴν ὀργανωμένην τεράστιαν ἄμυνα πού ὀρθώνει ἢ ἐπιστήμη, δύσκολα ἀντιμάχεται ὁ ἀνθρωπὸ τῆς φύσεως τὴν ὀργὴν καὶ τὴν παρδαλὴν φαντασίαν τῆς ὅταν δημιουργῇ ἀρρώστειες καινούργιες; Ὁ ἀνθρωπὸ ὅμως ἀπαιτεῖ ἀπὸ τὴν ἰατρικὴν θαύματα ὄχι μονάχα σοφία, χωρὶς νὰ ἔχῃ δυστυχῶς αὐτὴ τὸ δικαίωμα πού ἔχουν οἱ κυβερνήσεις, τὸ δικαίωμα τῆς χάριτος. Ἔτσι ἡ ἴδια ἢ μεγαλοφυΐα τοῦ Μολιέρου δὲν ἀπαξίωσε νὰ σατυρήσῃ, ὄχι βέβαια μετὰ βέλη φαρμακερά, ὅπως ὁ ἐπιγραμματοποιοὸς πού εἶδαμε παραπάνω, ὄχι ὅμως καὶ κολακευτικὰ τὴν σύγχρονήν του ἐπιστήμη. Στῆς κωμωδίαις του: *Le Médecin volant*, *le Médecin malgré lui* καὶ πρὸ πάντων στὸν ἀθάνατον: Κατὰ φαντασίαν Ἀσθενῆ, παρουσιάζει γιατροὺς πού ἀγωνίζονται νὰ θεραπεύσουν τῆς ἀρρώστειας περισσότερον μετὰ συστοιχίας λατινικῶν βαρβαρισμῶν παρὰ μετὰ φάρμακα καὶ διαγνώσεις καὶ ὅταν ἡ ἐπιστήμη τους φτάνει στὴν πρακτικὴν ἐπέμβασι, πρωτεργάταις στὴν θεραπείαν τους εἶναι τὰ καθαρτικά, τὰ κλύσματα καὶ οἱ βδέλλαις γιὰ τὴν ἀφαίμαξι. Διαβάζοντας κανεὶς τὰ ἀπομνημονεύματα τοῦ Δούκα τοῦ Σαιν Σιρὸν βλέπει νὰ τηρεῖται ἢ ἴδια θεραπευτικὴ ἀγωγή ἀκόμη καὶ στὸ πρόσωπον τοῦ Λουδοβίκου 14ου, τοῦ Βασιλέα Ἡλίου. Βέβαια οἱ ἀνθρωποὶ ἔκαναν ὅτι μπορούσαν γιὰ νὰ βοηθήσουν τὸν ἄρρωστο, μερικοὶ μάλιστα φωτισμένοι ἀπὸ πραγματικὴν ἰδιοφυΐαν καὶ ἀφοσίωσι στὸ ἀνθρώπινον πλᾶσμα ἄφησαν ὄνομα μέσα σιτὴν ἰστορίαν, ὅπως ὁ Ἴσπανὸς χειρουργὸς Ἀγκουέρρο πού σ' αὐτόν, ὅπως καὶ στὸν Θεό, προσεύχονταν τὸν 16ον αἰῶνα οἱ Ἴσπανοὶ πολεμισταὶ πρὶν ξεκινήσουν γιὰ τὸν πόλεμον.

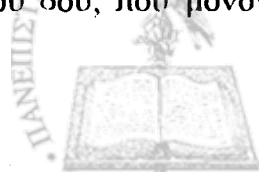
Είναι ἀλήθεια ὅτι συνέβαλαν πολὺ οὕτω δυσφήμιση τοῦ ἱατρικοῦ ἐπαγγέλματος κάθε λογῆς κομπογιαννῆτες, ψευτογιατροὶ τοῦ ποδαριοῦ πού θεράπευαν μὲ τὰ μαντζούνια τοὺς πᾶσαν νόσον καὶ μαλακίαν καὶ ἔδιναν ἀφορμὴν στὴ σάτιρα νὰ βλέπει μὲ καχυποψία ὁλόκληρο τὸ οἶνάφι τῶν θεραπευτῶν. Τὰ μέσα τοῦ περασμένου αἰῶνα οἶον τόπο μας γνώριζε ἀκόμη δόξες ἢ συντροφιά τῶν τσαρλατάνων ψευτογιατρῶν. Στὴν κωμωδία: Ἡ Βαβυλωνία τοῦ μακαρίτη Βυζαντιοῦ, ὁ Ζακυνθινὸς ἀστυνόμος βλέποντας τὸν Ντοτὸρ Τζαλάπα νὰ βρίσκει «γάστρικά καὶ βρογχοιλεμονία» οἶον Κρητικὸ, πού εἶχε ἓνα μικρὸ τραῦμα στὸ δάχτυλο, ἐνῶ συγχρόνως ἀραδιάζει ὀνόματα ἐπίσημων ἄρρωστων πού τοὺς εἶχε σώσει κατὰ τὸ λεγόμενά του ἀπὸ τὰ νύχια τοῦ χάρου, τὸν ἀποστομώνει μὲ τὸ ἑξῆς ἐποικοδομητικὸ τετράστιχο:

Μωρ' ἐγὼ δὲ σ' ἀρωπῶ διαόλου τσαρλατᾶνο,
 ἂν ἐπροβάτῃσες ποτὲ καὶ μὲ τὸν Ταμερλᾶνο.
 Ἔχεις πατέντα, δίπλωμα ἀπ' τὴν Ἀκαδημίγια,
 γιὰ τσαρλατᾶνος προβατεῖς μὲ τὴν κατεργαρία;

Ἐνῶ ὅμως γύρω τῆς σφύριζαν τὰ βέλη τῶν κακοθελητῶν, ἡ Ἱατρικὴ, ἡ ἱπποκράτεια, ἄνοιγε μὲ ἐπιμονὴ τὸν ἡγεμονικὸ τῆς δρόμο μέσα ἀπὸ μύρια ἐμπόδια. Ἐπλούτιζε τὸν τεχνικὸ τῆς ὀπλισμὸ, ἔμπαινε οἰγὰ - οἰγὰ στὰ μυστικὰ τοῦ θαυμαστοῦ ὀργανισμοῦ, πού λέγεται ἀνθρώπινο σῶμα καὶ θεμελίωνε τὰ θαυμάσια αὐτὰ ἰδρύματα πού λέγονται σήμερα Νοσοκομεῖα, ἀφοῦ πέρασαν μέσα στοὺς αἰῶνες ἀπὸ λογῆς - λογῆς βαπτίσματα, τεκμήρια ὅμως πάντα ἀμάχητα τοῦ ἀνθρωπισμοῦ μιᾶς κοινωνίας. Ὁ Σαντραγκούπτα, ὁ Ἰνδὸς βασιλιᾶς πού ἐλευτέρωσε τὴ χώρα του ἀπὸ τὸν μακεδονικὸ ζυγὸ, μαζί μὲ πολλὰ ἄλλα μέτρα γιὰ τὴν δημόσια ὑγεία ἴδρυσεν καὶ αὐτὸς τὰ Ἀσκληπιεῖα τοὺς ἀρχαίους ἐκείνους καιροῦς.

Φυσικὰ τὰ πρωτόγονα νοσηλευτήρια, ἰδιαίτερα κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους, μὰ καὶ ἕως τὸ κατώφλι τῶν νέων καιρῶν, λειτουργοῦσαν ὑπὸ ὄρους πού θὰ προκαλοῦσαν σήμερα τὴ φρίκη, μὰ καὶ τὸν θαυμασμό. Τὴν φρίκη γιὰ τὶς ὑλικὲς συνθήκες πού βασιλευσαν ἐκεῖ μέσα: τὸν θαυμασμό γιὰ τὸν πηγαῖο ἀλτροῦισμό, γιὰ τὴν ἀνιδιοτελεῖ ἀφοσίωση στὸν πονεμένο ἀνθρωπο πού φανέρωναν ἐκεῖ ἄλλα ἀνθρώπινα πλάσματα —ἰδιαίτερα νέες Μοναχές, συχνὰ ἀπὸ μεγάλα τζάκια— ἀφωσιωμένα στὴν ἀνακούφιση τοῦ ξένου πόνου. Σ' ἓνα μικρὸ βιβλίον τοῦ κ. Ν. Λούρου, τό: Αὐτοβιογραφία τοῦ Alois Carsena, εἶδα νομίζω μιὰ περιγραφὴ Νοσοκομείου οὗ ὅλες τὶς ἀνατριχιαστικὲς τῆς λεπτομέρειες. Τετρακόσια χρόνια μᾶς χωρίζουν ἀπὸ τὴν ἐποχὴ αὐτὴ, πού ἀληθινὰ δραματικὴ γιὰ τὸ μέλλον τῆς Εὐρώπης καὶ γιὰ καλὸ καὶ γιὰ κακὸ. Τότε ὁ βασιλιᾶς τῆς Γαλλίας Φραγκίσκος ὁ Α', πού ἦταν γνωστὸς στὴ χώρα του σάν: Le bon garçon, ἄρχισε, ὄχι ἀσφαλῶς σάν καλὸς χριστιανὸς καὶ γιὰ λόγους καθαρὰ οικονομικοῦς, τὶς γεμάτες γλυκύτητα σχέσεις μὲ τὸν Σουλτᾶνο, πού σιτάθηκαν πάντα ἓνα ὄχυρὸ τῆς αὐτοκρατορίας τῶν Ὀσμανλήδων, ὅταν ἐκινδύνευσαν ἀπὸ τὴ Δύση οἱ κύριοι τῶν ραγιάδων. Τότε ἐπίσης ὁ θρησκευτικὸς φανατισμὸς, μὲ ἐργάτη του τὸν Καλβίνο, ἔκαιε στὴν Γενεύη τὸν μεγάλο Ἴσπανὸ γιατρὸ Μιχ. Σερβέ. Λίγο ὅμως πῶ ὕστερα ὁ Ἄγγλος γιατρὸς Γουίλιαμ Χάρβεϋ, πού ὁ Σερβέ σιτάθηκε ὁ πρόδρομὸς του, ἀνακάλυψε τὴν κυκλοφορία τοῦ αἵματος, σταθμὸ νευραλγικὸ στὴν ἱστορία τῆς ἱατρικῆς καὶ ὁ Καρδινάλιος Γουώλσεϋ, ὁ μεγάλος σύμβουλος τοῦ Ἐρρίκου τοῦ δ'ου, πού μόνον ὁ

αίφνιδιος θάνατος τὸν γλύτωσε ἀπὸ τὸν ἀποκεφαλισμὸ διὰ χειρὸς τοῦ βασιλικοῦ δημίου, ἐνίσχυε τὸν Thomas Linacre στὴν ἴδρυση τοῦ βασιλικοῦ Κολλεγίου τῶν Κουρέων, πὸ πῶ ὕστερα τιλοφορήθηκε: Βασιλικὸ Κολλέγιο τῶν Χειρουργῶν. "Ἐτοι οἱ ἀτομικὲς προσπάθειες συγκεντρώνονται σὲ μιὰ τεράστια προσπάθεια ὀμαδική, πὸν πολλαπλασιάζει τοὺς πόρους καὶ τὰ μέσα της καὶ ὑψώνει σὲ ἐπιστημονικὴ περιωπὴ τὴν μονήρη ἀναζήτηση, ἀπομακρύνει τὴν θεραπευτικὴ ἀπὸ τὰ μαντζούνια καὶ τὴν μαγεία καὶ μπάζει στὴν ἔρευνα τὴν γόνιμη ἀρχὴ τοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἔργων. "Ἐτοι ἡ ἰατρικὴ ἐπιστῆμη ὄχι μόνον γινόνταν πὸ πλοῦσια σὲ ιδέες, μὰ καὶ συγχρόνως πὸ ἱκανὴ νὰ τίς ἐκμεταλλευθῆ ἐπὶ τοῦ πρακτικοῦ πεδίου καὶ νὰ ἐνεργοποιήσῃ γιὰ τὸ συμφέρον τοῦ ἀνθρώπου ἀδρανεῖς θεωρητικὲς γνώσεις.

Μέσα ὅμως στὴν κατακτητικὴ τῆς ὀρμῆ ἡ ἰατρικὴ ἐνῶ ἐξουθένωνε μὲ νέες μεθόδους καὶ νέα φάρμακα ἀρρώστειες μὲ ἐπιδημικὸ ἢ ὄχι χαρακτήρα, μὲ σαφῆ ἐπίγνωση τοῦ ὅτι, παράγοντας βασικὸς γιὰ τὴν ἐπίτευξη ὁποιασδήποτε θεραπείας εἶναι ἡ ἠθικὴ ἐπενέργεια τοῦ γιαιτροῦ ἐπάνω στὸ πλᾶσμα πὸν ἀπὸ αὐτὸν περιμένει τὴν σωτηρία του, μιὰ ἐπενέργεια πὸν μπορεῖ νὰ ἐκπηγάσῃ μόνον ἀπὸ εἰδικὰ συγκροτημένη συνείδηση, ἱκανὴ νὰ γεννήσῃ καὶ νὰ θρέψῃ τὴν σωτηρία ἐμπιστοσύνη, ἐφρόντιζε πάντα νὰ στέκεται μακρὰ ἀπὸ τὰ ἠθικὰ ποτατογία πὸν κήρυξαν κατὰ τὴν διάρκεια τῶν αἰώνων κοινωνικὲς τάξεις, θεωρίες πολιτικὲς καὶ οἰκονομικὰ συστήματα. Καὶ μέσα στίς παλαιότερες ἰατρικὲς Σχολὲς τῶν Πανεπιστημίων μὲ τὴν εὐχέρεια πὸν ἔδινε ἡ σχετικὴ πενιχρότητα τῆς καθαυτὸ ἐπιστημονικῆς ὕλης, ὁ ὑποψήφιος γιαιτρος ἦταν ὑποχρεωμένος νὰ παρακολουθῆ μαθήματα πὸν κατὰ τεκμήριο, ἔστω μαχητό, θὰ ἐτόνωναν τὸν ἀνθρωπισμὸ του. Μπορεῖ κανεῖς μάλιστα νὰ πῆ ὅτι ἔως τὴ γαλλικὴ ἐπανάσταση ἡ ζυγαριὰ ἔκλινε περισσότερο, ἐπειδὴ δὲν εἶχε ἀκόμη ἀποκτήσει τὸ πραγματικὸ τῆς ἀνάστημα ἡ Ἐπιστῆμη, πρὸς τὸ θεωρητικὸ ἐπίτευγμα καὶ τὴν ὀρθὴ συγκρότηση τῆς προσωπικότητας τοῦ ἐπιστήμονα. Σήμερα, π.χ. δὲν θὰ μπορούσε κανεῖς νὰ στεφθῆ Διδάκτωρ τῆς Ἰατρικῆς μὲ ἐναίσιμη διατριβή: De Summo Bono (Περὶ τοῦ Ὑψίστου Ἀγαθοῦ), ὅπως ὁ Κεφαλλονίτης Μιχ. Σκιαδᾶς, τὸν 18ον αἰῶνα. Οὔτε νὰ αὐξήσῃ τὸ ἐπιστημονικὸ του γόητρο συγγράφοντας πραγματεῖες μὲ τίτλους:

Σύνταγμα κατὰ Ἀζύμων
Κατὰ τοῦ Καθατηρίου Πυρὸς
Περὶ γνωρισμάτων τοῦ Ἀντιχρίστου
Συνταγματίον κατὰ τῆς ψευδοῦς ἀψευδίας

τοῦ Πάπα Ρώμης κλπ., ὅπως ὁ Χιώτης γιαιτρος Φ. Ἀργέντης. Ἡ ὑπερβολή, βέβαια, ὅπως καὶ ἡ ἔλλειψις, εἶναι ἐλάττωμα σὲ ὁποιαδήποτε μορφὴ ζωῆς, σὲ ὁποιαδήποτε ὄψη τοῦ νομίσματος. Ἡ γνήσια ἰατρικὴ στηρίζεται σὲ δυὸ πόδια: στὸν τεχνικὸ τῆς ἐξοπλισμοῦ, πὸν εἶναι ἔργο τοῦ πολιτισμοῦ, καὶ στὴν προσωπικότητα τοῦ θεραπευτῆ, πὸν εἶναι ἔργο τῆς ἀληθινῆς κουλτούρας. Τεχνικὴ προσφορὰ καὶ ἠθικὴ τάξη δίνουν τὴν θεραπεία, ὅπως ὁ γάμος τῆς Ἐλένης μὲ τὸν Φάουστ ἔδωσε τὸν Εὐφορίωνα. «Στοχαστέον τὸ μέσον», ὅπως ἔλεγαν οἱ σοφοὶ Ἕλληνες.

Ὁ Ἀδαμάντιος Κοραῆς ἔξυπνος, ἀνθρώπος, καὶ ἐξαίρετος γιαιτρος, εἶχε

συλλάβει πολὺ ὀρθὰ τὸ πρόβλημα. Ἀποδοκιμάζει τοὺς ἄπιστους ποὺ μὲ εἰρωνεῖα ἀντιμετώπιζαν τὴν τέχνη τοῦ Ἱπποκράτη: «Ὁ περὶ τῆς ἰατρικῆς ἀμφιβάλων, ἀμφιβάλλει ἂν ἔχη καθαρτικὴν δύναμιν ἢ κολουτέα ἢ ἂν διεγείρει ἔμετον τὸ τάρταρον ἰὸ σιμηκόν, ἢ ἂν ἀνακόπηι τοῦ πυρετοῦ τὴν ὀξύτητα ἢ κινίνη», μὰ συγχρόνως κοιτάζει μῶς θὰ ξεκαθαριστῇ ἀπὸ τοὺς τριβόλους: πλεονεξία, ἀμοραλισμὸς, ἀδιαφορία γιὰ τὴν ἐπιστήμη, τὸ ἰατρικὸ ἐπάγγελμα. «Ἄς τελειωθῇ καὶ ἄς βελτιωθῇ ἡ ἀκαδημαϊκὴ ἐκπαίδευσις: ἄς γίνωνται δεκτοὶ εἰς τὰς ἀκροάσεις καὶ τὰς ἀσκήσεις μόνον οἱ ἀληθῆ ἔχοντες κλησιν: ἄς ἀπαγορευθῇ δὲ ἢ εἰς τὸ τέμενος τοῦ Ἀσκληπιοῦ εἴσοδος εἰς τοὺς φύσει ἀναξίους νὰ μυῶνται εἰς τὰ μυοτήρια τῆς ἰατρικῆς».

Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Κοραῖ ὡς τὴ δική μας, ἡ ἰατρικὴ σὰν ἐπιστήμη, ἀφήνοντας πίσω τῆς τὸ τάρταρον τὸ σιμηκόν καὶ τὴν κολουτέαν, μὲ βήματα γιγαντα ἐπροχώρησε πρὸς τοὺς ἱεροὺς τῆς στόχους, σὲ μιὰ προσπάθεια ἀξεπέραστη καὶ μὲ ἐργάτες τῆς ἀνθρώπου ποὺ πάτησαν συχνὰ τὰ ὄρια τῆς μεγαλοφυΐας. Τὸ τί μπορεῖ σήμερα, ὅλοι τὸ ξέρουμε. Καὶ ὅμως κάποια ὑπόκωφη βοή ἀποδοκιμασίας, κάποια δόση καχυποψίας τὴν συνοδεύουν στὴν ἡρωϊκὴ τῆς πορεία. Τώρα, περιοσότερο ἴσως ἀπὸ ποῖν κάποια διάχυτη πικρία συνέχει τὴν καρδιὰ πολλῶν καμνόντων. Τί νὰ συμβαίνει τάχα: Γιατί θροῖζουν τὰ παρασκήνια; Γιατί ἀκούονται παράπονα; Οἱ λόγοι εἶναι πολλοί. Ἡ ἰατρικὴ εἶναι βέβαια πρωταρχικὴ κοινωνικὴ λειτουργία, εἶναι ὅμως καὶ ἐπάγγελμα. Καὶ ἐπειδὴ στὸν τόπο μας ὁ ἐπαγγελματικὸς προσανατολισμὸς στάθηκε πάντα ἕνα ὄνειρο θερινῆς νυκτός, εἶναι πολὺ φυσικὸ νὰ κλείνει μέσα στοὺς κόλπους του, ὅπως ὅλα τὰ ἐπάγγελατα, ἕνα ποσοστὸ ἀκατάλληλων ἀνθρώπων, ἀκαταλλήλων εἴτε σὲ ἀναφορὰ στὶς πνευματικὲς ἰκανότητες, εἴτε στὴν ψυχικὴ ἀντοχὴ ἀπέναντι τῶν εἰσηγήσεων τοῦ διαβόλου. Ὑστερα ἡ ἐποχὴ μας εἶναι μιὰ ἐποχὴ κριτικώτερη ἀπὸ τὴς περασμένες ἐποχὲς καὶ εὐκόλα ἀντιδικεῖ. Καὶ ἐπειδὴ τὸ πρῶτο ἀπὸ τὰ εἶδωλα τοῦ Βάκωνα, τὸ εἶδωλο τῆς Φυλῆς μᾶς παρωθεῖ πάντα στὸ νὰ βλέπουμε μέσα στὰ πράγματα περισσότερη τάξη καὶ συμμετρία ἀπὸ ὅ,τι πραγματικὰ ὑπάρχει, γενικεύουμε περιπτώσεις αἰχμῆς πράγματι ἀπαράδεκτες. Γιατὶ εἶναι ἀληθινὰ ἀπαράδεκτο τὸ νὰ καταβάλλεται σὰν ἀμοιβὴ γιὰ μιὰ μόνον ἀχα ἐπίσκεψη τὸ ἕνα εἰκοστὸ τέταρτο τοῦ μέσου ἀτομικοῦ ἐτησίου εἰσοδήματος. Αὐτὸ μεταβάλλει τὸ δικαίωμα κάθε πολίτη σὲ ἴση μεταχείριση ὅταν ἀγωνίζεται γιὰ τὴν υἰγεία του, τὸ πολυτιμότερό του ἀγαθό, σὲ προνόμιο τῆς κάστας τῶν πλουσίων, καὶ γίνεται συγχρόνως πονηρὸ δόλωμα γιὰ τὴν συνείδηση τοῦ νέου γιατροῦ ὅταν ἡ φύση δὲν τὸν ἐπροίκισε μὲ ἀτσάλενια ψυχικὴ ἀντοχὴ.

Ἡ ἀποτυχία στὸν ὀρθὸ ἐπαγγελματικὸ προσανατολισμὸ καὶ ἡ ἀπουσία τοῦ καλοῦ παραδείγματος γεννοῦν τὴς κακὲς ἐξαιρέσεις, ὄχι μονάχα στὸν τομέα τῆς ἰατρικῆς, μὰ καὶ σὲ ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς κατὰ κοινωνίαν ζωῆς. Ὁ ἐπαγγελματικὸς προσανατολισμὸς εἶναι καθαρὰ ὑπόθεση κρατικὴ. Τὸ παράδειγμα γιὰ νὰ πληθυνθῇ καὶ νὰ καρποφορήσῃ ἀπαιτεῖ συνθηκὲς εἰδικὲς ποὺ εἰς τὴν ἐποχὴ μας δὲν ὑπάρχουν, ἀφοῦ ἡ νέα ζωὴ σπάζει κάθε μέρα τοὺς δεσμοὺς τῆς κοινότητος, περιχαρᾶκώνει τὸ ἄτομο καὶ τὸν ἐγωϊσμὸ του σὲ μιὰ φριχτὴ ψυχικὴ μοναξιά, καὶ προσφέρει τέτοιους πειρασμοὺς πολυδάπανης τέρψης, ὥστε, πραγματικὸς Μολώχ, εἶναι σὲ θέση ἄνετα νὰ καταπιῇ ὅποιοδήποτε εἰσόδημα. Καὶ αὐτὸ τὸ γεγονὸς δὲν μπορεῖ βέβαια οὔτε νὰ γεννήσῃ οὔτε νὰ καλλιεργήσῃ τὴν θεῖα ὀλιγάρκεια. Ἀπὸ τὴν ἔλλειψη τῆς ἐποχῆς τοῦ Κο-

ραῖ, φτάσαμε τώρα στήν ὑπερβολή, «στοχαστέον τὸ μέσον» καθὼς ἔλεγαν οἱ σοφοὶ Ἕλληνες. Αὐτὸ εἶναι ἀνάγκη νὰ τὸ ἐπιδιώξουμε σὲ ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς ζωῆς μας καὶ ἰδιαίτερα στὸν τομέα τῆς ὑγείας, πὺ πρέπει νὰ θεωρῆται ἱερὸς ὁ κῶρος του σὲ κάθε ἐποχῇ, προπάντων ὅμως στὴ δική μας ὅπου οἱ ἐγμιστικοὶ ὄργανοι ἐπιτρέπουν κάθε λογῆς ἀφηνίαση.

Γιὰ νὰ γίνῃ ἀπὴ πραγματικότητα ἡ ἐντολὴ μιᾶς ἐπιγραφῆς στήν ἀρχαία Ὀλυμπία: «Ἐπὶ τῆς ἱερᾶς γῆς κόπρον μὴ ἄγειν μηδεμίαν».

Π Ρ Ο Σ Μ Ο Ν Η

Ἄς ἔρθουν, ἄς ἔρθουν οἱ βροχές...
 Ξεράθηκαν οἱ κήποι γύρω,
 στραγγίσαν οἱ χυμοὶ ἀπὸ τὰ δέντρα,
 οἱ κοίτες τῶν ποταμῶν
 χάσκουν, στεγνές, κάτου ἀπ' τὸν ἥλιο
 καὶ τὰ χωράφια διψοῦν νερό.
 Σύγνεφα σκόνης γιομίζουν τὸν ἀέρα, ἔρχονται τὰ ζῶα,
 κουρασμένα,
 νὰ πιοῦν νερὸ στήν πηγῇ
 καὶ δὲ βρίσκουν...

ὦ, τούτ' ἡ μεγάλη, τρομερῇ
 ξηρασία.
 ἔχει σχίσει τῆς γῆς κομμάτι, κομμάτι,
 καὶ ἔχει ἀπλώσει κίτρινα λάβαρα
 πάνου ἀπ' τὴ σκεφτικῇ πόλῃ.
 Ἄς ἔρθουν, ἄς ἔρθουν οἱ βροχές,
 οἱ δροσερές, ἀπαλὲς βροχές
 πὺ ξεδιψάζουν,
 αὐτὲς πὺ τίς ἔχει εὐλογῆσει ὁ Θεὸς
 νὰ πέφτουν σὰ βάλσαμο, σὰν ἀγιασμὸς
 στὴ φύση.
 Ἀπόστασαν οἱ καρδιὲς νὰ περιμένουν,
 ἀπόστασαν οἱ λειμῶνες, τὰ παρτέρια,
 τᾶλογα καὶ τὰ ἐλάφια,
 ὅλα ζητοῦν, ὅλα προσμένουν
 λίγη χαρὰ νὰ δροσίσει τὰ χεῖλια,
 λίγη ἐλπίδα στὸν οὐρανό.

ΝΙΤΣΑ ΚΑΠΠΑ—ΝΤΑΡΙΑΝ

Υ Σ Τ Α Τ Ο Ν

(Έλεγχο στον Κώστα Δ. Παπαματέλλο)

Έφυγες όπως τα θραδινά σύννεφα
 πάνω απ' την ημερη πεδιάδα
 ένα λυγρόφορ
 να αιωρείται λενζόδροη νοσταλγία
 και πιεζία πριν απ' τον ήρθο
 ενώ περιμέναμε την άνοιξη
 στους γαλιξίους δρόμους για την ποθεινή πατρίδα
 της νεραϊδώστης γης των όρέων.
 Η στάχτη και το αίμα των αδελφών
 από κείνον τον Αύγουστο της Σύρνης
 κράτησαν την βροχή και το σίγγεφο
 πάνω απ' τον ορίζοντα
 μέχρι την ύστερην ώρα της γήινης πορείας.
 Έξείνη την απείραχτην άνοιξη
 που προέλεμψες τους γλιανούς ίππεις
 στους κάμπους του Άριον Καραχισάο
 με τα κίτρινα στάχυα και τις παπαρούνες
 την έφερες στα βλέφαρα όνειρο
 ταριχευμένης αρχαίας τραγωδίας.
 Κι' όταν η πατρίδα με τα έλατα και τον άνεμο
 περίμενε να έπιστρέψεις
 ένας όδοιπόρος με την τέφρα του νόστου
 φορτωμένη στους χοστάφους
 είδες πως δέν ειγες να ζητήσης ακόμα πολλά
 μετά το ήλιοβασίλεμα
 παρά ένα όνειρο μονάχα κοινό για όλους.
 Εύχαρίστησες τον Θεό
 ος αξιώσει να περιμένεις ένα ταξίδι
 για να χαιρετίσεις τους παιδικούς φίλους
 που απόμειναν στο γενέθλιο χώμα
 ξέρακες να καρτερούν τον ύστατο χειμώνα
 και δακρυσιμένος αναχωρητής
 απίθκωσες στο προσκέφαλο με την πατρώα μνήμη
 τα παράσημα και το ξίφος
 και κοιμήθηκες έν ειρήνη
 κάτω απ' την φωνή του Κυρίου.

ΔΗΜΟΣΘ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

Γ. Μ. ΠΟΛΙΤΑΡΧΗ

ΑΓΑΠΗΜΕΝΗ ΘΑΛΑΣΣΑ

(Δ ι ή γ η μ α)

Ήσυχος και στην πολιτεία ο χειμώνας κι ως είναι δύσκολη, πολυάσχολη, βασιανιστική ή ζωή. Έμεις νοσταλγούσαμε το νησί μας. Έκει φρουσούσε ο βοριάς, άφροους γέμιζε ή άπλα της θάλασσας - προβατάκια τὰ λέγαμε τὰ κύματα που κυλούσαν προς τους βοιάχους. Το χιόνι έπεφτε σαν κομμάτια κουρέλια στη φαλάκρα του βουνού, κατηφόριζε στον κάμπο, έμπαινε στα χωράφια, σκέπαζε τὰ δέντρα, τὰ έντυνε σαν κοντόχοντρος άσπρομάλληδες που προχωρούσαν ό ένας πίσω από τον άλλο στο θάμπος της κάτασπρης γυαλιστερής μέρας. Στο τζάκι καιγόταν κορμοί και οίξες δέντρων που τις ξεχώναμε σιάβοντας με μικρούς κασιμάδες. Οί φλόγες χόρευαν όμοιες πορφυροτιμένες χορεύτριες πεινασμένες και χόρταιναν ροζανίζοντας τὰ ξερά κούτσουρα. Μά οί δοντιές του πατέρα ήταν στην πολιτεία και εκεί έπρεπε νά ζήσουμε και μόνο το καιλοζαίρι φεύγαμε για την θάλασσα, την αγαπημένη θάλασσα. Μέσα στο μυαλό μου ό χειμώνας έκαιγνε τη μορφή γέρου, φροτομένου έγνιες και μόχθους, ένω το καιλοζαίρι ζωντάνευε σαν όμορφο παληγάρι γιομάτο ξεγνιασιά, νιάτα και χαρά!

Το σπίτι στο νησί τ' άνοίγαμε Ιούλιο μήνα, μόλις κλείνανε τὰ σχολεία. Φλογισμένη το καταμεσήμερο ή γη, άχνιζε μπουχός που ανέβαινε στο ύψος κανονικού ανθρώπου, πύρωνε μάγουλα, μάτια, χείλη. Καντή ή άμμουδιά, που νά πατήσης με γυμνά πόδια; Βασιανάσαινε ό όδοιπόρος ψάχνοντας για σιιά στο γυμνό τοπίο και έβρισκε τη δροσιά στη θάλασσα, που στραφάλιζε, αναλυομένο άσημι κάτω από τον ήλιο. Τὰ ρυάκια, που κελιάριζαν, άνοιξη-φθινόπωρο και πότιζαν τὰ μπουστανικά ξερά κι άπόξερα και τὰ φύλλα διαφρισμένα περιέμεναν τη βροχή. Τί κι αν ήταν πολύχρωμα τὰ χωράφια άφου δέν ντυνόταν τις στάλες της δροσιάς;

Χτισμένο σε άπότομη πέτρα το σπίτι μας, φαινόταν κορμασμένο όταν το βλέπαμε από τη θάλασσα. Θαρείς χέρι γίγοντα έκωψε το βοιάχο με μιá σπαθιά. Στα πόδια του ή άμμουδιά ως σαράντα μέτρα πλάτος κι από εκεί το γαλάζιο του νερού. Γυναίκες, άντρες, παιδιά κολυμπούσαν, πήχτρα ή άκροθαλασσιά. Από τὰ μεσάνυχτα φτάνανε άντοζίνητα, εκδρομικά λεωφορεία γιομάτα κόσμο, άδειαζαν και έφευγαν για νά ξανάρθουν άργά τ' άπόγειμα νά ξαναπάρουν το πολύχρωμο πλήθος, κατακουρασμένους ανθρώπους, που όλη τη μέρα ξεχασαν καιημερινές ύποθέσεις, βάσανα και φτώχια.

Προς το βράδυ ό ουρανός φωτιζόταν από πυροζίτινο χρώμα, πέρα στη δύση σχηματίζονται άπίθανα σχέδια για νά έμπνέονται οί ζωγράφοι. Μερικοί έμειναν ως τη νύχτα καθισμένοι στους βοιάχους κοιτάζοντας το σγουρό, αλαφιασμένο κύμα νά δέχεται στον κυματοθραύστη ή το φεγγάρι, που μέσα στη σιγανή φυγή του έβαφε δυσσινί το βουνό, περνούσε τὰ πολύμορφα σύννεφα, ταξιδιώτης του άνυποψίαστου ουρανού.

Μὰ ὅταν χάνονταν ὅλα τοῦτα τὰ ὑπέροχα φανερώματα τοῦ οὐρανοῦ κι ἔπεφτε τὸ σκοτάδι, ἡ θάλασσα σκοτεινιάζε καὶ πολλὲς νύχτες δερνόταν στὸ βράχο, νότιζε τὸν τοῖχο, ἔμπαιναν σταγόνες ἀπὸ τ' ἀνοιχτὸ παράθυρο, δροσιὰ κι ἀγιασμός καὶ ράντισμα φυζιοῦ. Πολύχρωμη, ἐλκυστικὴ ζωγραφιὰ ὅ,τι βλέπαμε στὸ νησί. Τὴ χάναμε ὅταν πηγαίναμε στὴν πολιτεία, πὺ ἦταν κι αὐτὴ βέβαια ὁμορφη καὶ τὴν ξαναβροίσαμε κάθε φορὰ καινούργια, ἀνέγγιχτη.

Τούτη τὴ χρονιά ὁ πατέρας ἔβαλε ἀνθρώπους κι ἔκαμαν σκαλιὰ τσιμεντένια, πλατιά γιὰ νὰ κατεβαίνομε στὴ θάλασσα ἀντὶ νὰ κάνομε ὅλο τὸν κύκλο κόβοντας τὸ κατηφορικὸ μονοπάτι.

Ἦσυχη, ὠραία, γιομάτη ἀρώματα ἢ ἐξοχή. Ἀνοιχτόκαρδο τὸ σπίτι, πελώρια δωμάτια ὅλο παράθυρα. Φανάρι σωστό, ἀγνάντευες ἀπὸ ὅλες τὶς μεριὲς τοπίο ἐξαισιο. Στὸ βοριά ἀνοιγόταν τὸ δάσος. Πεῦξο πράσινο καθαρό, φόρτωνε μυρωδιὰ ρετσινοῦ τὸ πρῶτο ἀγεράκι. Κι ὅταν ἔβροχε ἢ μαύρη γῆ ἀνάδινε λεπτὴ ἀνάβρα χωματίλας. Γέμιζαν τὰ ρουθούνια καὶ στὸ στόμα καταστίαζε στιφὴ γεύση ἀγουρίδας. Στὸ νοτιὰ ἢ ἄπλα τοῦ νεροῦ, ὅσο ἔκοβε τὸ μάτι. Πέλαγο βαθυγάλαξο, ἀναριγοῦσε ἀνάλαφρο κι ἀσταμάτητο ὅλο φῶς, λουσιμένο στὶς ἀχτίνες τοῦ ἡλίου. Ἀνατολὴ καὶ Δύση κάμπος, χωρισμένος σὲ τετράγωνα προχωροῦσε κάτω καὶ κάτω. Θαῦμα πὺ τὸ δημιούργησε ἢ φύση μέσα στὴ μεγαλωσύνη της καὶ τὴν ἀπλοχευιά της.

Τὸ περιβόλι μας εἶχε πολλὰ δέντρα, φροῦτα, λαχανικά, ἀτίθαση βλάστησι, χοντρά φύλλα, σχεδὸν τροπικά, σχηματίζαν φράχτη. Καρπούζια, πεπόνια, ἀγγούριο κυλιόταν στὸ χῶμα, εὐφραίναν τὴ ματιὰ καὶ τὴν καρδιά μας. Ἀλαφρός ἦταν ὁ ἀγέρας, σὲ πλημμύριζε γαλήνη, σοῦ ξυπνοῦσε τὴ φαντασία, σὲ καλοῦσε νὰ ξαπλώσεις καὶ νὰ κρυφθεῖς στὴν ἀφάνταστη πολυχρωμία, πὺ ἦταν ἄλλη θάλασσα καθὼς ἀναδεύονταν σὰν χνουδωτὸ χαλί. Γύρω δὲν ὑπῆρχαν ἄλλα σπίτια. Μακριὰ ἀρχίζαν πέρα ἀπὸ τὸν κάμπο ἐκεῖ πὺ ἡ γῆ ἔκαμνε κύκλο. Τὸ δικό μας ἦταν χτισμένο μισὸ μίλι ἀπὸ τὸν κάβο τοῦ φάρου. Ἀπὸ τούτη τὴ μεριά ἀνάτελλε ὁ ἥλιος. Τὸν βλέπαιμ ν' ἀνεβαίνει, λαμπερὴ σφαίρα, τίναζε τὴ χαιτίη του καὶ χρῦσωνε τὰ νερά. Πετοῦσι φουχτιὲς ἀσήμι κι ὕστερα κυλοῦσε στὸν κάμπο, σκαρφάλωνε στὸ βουνὸ καὶ χρωμάτιζε τὸ κάθε τί, περνοῦσε ἀπὸ τὰ παράθυρα καὶ καθρεφτίζονταν στὸ λαῦστρο τῶ ἐπίπλων.

Ὁ φάρος ἀναβόσθινε τὶς νύχτες κι ἐμεῖς καθισμένοι στὴ βεράντα μετροῦσαμε τ' ἀστέρια καὶ βλέπαμε τὰ καράβια πὺ περνοῦσαν, κινούμενες φωτισμένες πολιτεῖες, τραβοῦσαν γιὰ τὸν Πειραιᾶ ἢ τ' ἀντίθετο γιὰ τὴν Κρήτη, τὴν Κύπρο, τὴ Ἀλεξάνδρεια. Τί μεγάλα βαπόρια καὶ πόσο εὐτυχημένοι ἐμεῖς πὺ ζούσαμε στὸ διάμεσο τοῦ θαλασσινοῦ δρόμου. Λέγαμε πὺς ἂν εἶχαμε τὰ χέρια τοῦ γίγαντα, πο ἔκοψε τὸ βράχο, καὶ τ' ἀπλώναμε, θὰ πιάναμε μὲ τὸ ἓνα τὸν Πειραιᾶ καὶ τ' ἄλλθὰ τ' ἀκουμπούσαμε στὸν κρητικὸ Ψηλορείτη. Ζούσαμε τοὺς μῆνες τῶν διακοπῶ σὲ τούτη τὴ ζεστὴ μεσογειακὴ ἀγκαλιά, ἀποξεχασμένοι καὶ εὐτυχημένοι.

Ἐπισκέφτες δὲν μᾶς ἔρχονταν, ὅπως γινόταν στὴν πολιτεία. Λιγστοὶ ἄνθρωποι χτυποῦσαν τὴν πόρτα μας. Δυὸ τρεῖς ψαράδες, πὺ ξεφύτρωναν ξαφνικά μέσ στὴ νύχτα, σούρουπο. Φίλοι τοῦ πατέρα ὅλοι, ἔφεραν χταπόδια ἢ ἄλλα θαλασσινιασμένα στ' ἀνοιχτὰ τοῦ πελάγου τὰ μεσάνυχτα, λαχταριστὰ λιθρίνια καὶ κατὶ κόκκινα μπαρμπούνια, σπαρταροῦσαν ἀκόμα μέσα στὴ λάτα τὴ γεμάτη θαλασσινεο. Ἡ ψαρόβαρκα φαινόταν στὴ μέση τῆς θάλασσας τόσο ξαφνικά, λὲς καὶ τὴ ἀπόθεσε ἐκεῖ μαγικὸ χέρι καὶ χάνονταν πάλι ξαφνικά σὰ νὰ τὴν κατάπινε τὸ κύμ

Τὰ πυροφάνια περνοῦσαν, χρυσὴ γραμμὴ καὶ ἔφρευαν καλοτάξιδα καὶ πλούσια σύριζα στὸ ἀπέναντι βουνό.

Συχνὸς ἐπισκέφτης ἦταν ὁ κύριος Μάνθος. «Μάνθος Γαλάζος, ζωγράφος» συστήθηκε. Καθόταν στὸ πεζούλι τοῦ σπιτιοῦ καὶ ζωγράφιζε τὴ θάλασσα. Οὔτε μιὰ φορὰ δὲ ζωγράφιζε τὴ στεριά, τὴν πολυχρωμία τοῦ βουνοῦ, τοῦ δάσους τοῦ ἑξαίσιου, πού θρόιζε καὶ βογγοῦσε τὶς νύχτες, τοῦ κάμπου. Σὰν νὰ μὴν ὑπῆρχαν καὶ νὰ ὑπῆρχε μόνο τὸ μονόχρωμο νερό. Εἶχ' ἓνα ἀλαφρὸ καβαλλέτο κι' ἀπάνω τεντωμένο τελάρο μουσαμιά. Χρῶματα πολλὰ στὴ μικρὴ βαλίτσα, σύνθετε ἀπίστευτους συνδυασμούς. Φωτεινὲς θαλασσινὲς εἰκόνες ὄλο κίνηση, ταξίδι κι' ὄνειρο. Τοπία ζωντανά, πού θαρεῖς καὶ τ' ἀνατάραξε ὁ ἀγέρας, τὰ φώτιζε ὁ ἥλιος, χρυσοκόκκινος κολυμπητής, μιᾶς διαφανῆς ἐπιφάνειας, ἔφτανε ὡς τὸ μέγα βάθος καὶ τ' ἀνατάραζε. Τὸ γαλάζιο; Ποιὸ γαλάζιο; Οἱ θάλασσες τοῦ Γαλάζου εἶχαν τὴν ἰριδικὴ ἐπαχρωμία καὶ τὸ νεῦρο καὶ τὸ πάθος ἀνθρώπου πού ἀγαποῦσε καὶ ζέσταινε μὲ καινούργιες χαρὲς τὸ αἰώνιο, σὰ νὰ ζητοῦσε ν' ἀνακαλύψει μέσα στὸ χάος τοῦ ὑγροῦ κάτω ἀπιαστο, ἀνεύρετο.

Ἐμεῖς τὰ παιδιά καθόμασταν ἀμίλητα ὄρες δίπλα του κι ἀποθανυμάζαμε τὴν τέχνη του. Δὲν μᾶς ἔδιωχνε, ἀλλὰ κι ἔμεῖς δὲν τὸν στενοχωρούσαμε, δὲν τὸν πιζοίναμε.

Μιὰ μέρα ὁ ἀδελφός μου ὁ μικρότερος, ρώτησε:

— Κύριε Γαλάζο, μόνο θάλασσες ζωγραφίζετε;

— Μόνο θάλασσες; ἔκανε θαυμαστικὰ ὁ ἀγαθὸς ἄνθρωπος. "Ὁχι μόνο θάλασσες.

— Τότε πῶς; "Ὁλο τὸ καλοκαίρι σᾶς βλέπουμε νὰ ζωγραφίζετε μόνο τὴ θάλασσα. Τί ζητᾶτε;

— Καὶ τὸν χειμῶνα, ὅταν λείπετε ζητῶ ἀπὸ τὴ θάλασσα τὸ ἀεικίνητο τῆς ιδέας. Αὐτὴ ἀλλάζει ἀπὸ στιγμὴ σὲ στιγμὴ χρῶμα καὶ ὄραση. Οἱ ἐκρήξεις τῶν κυμάτων ὅπως ἀνεβαίνουν στὸν ἀέρα σχηματίζουν πανάρχαια καὶ φανταστικὰ τέρατα. Σοῦ διηγοῦνται ὀλόκληρες ἱστορίες. Ἐκεῖ πού τὴ βλέπεις φουροτουνιασμένη, θυμωμένη, ξέφρενη καὶ ξεστήθωτη σοῦ παρουσιάζεται παιχιδιάρια, ἀλαφριά ξαπλωμένη σὲ ἀτσαλάκωτο ἀτλαζένιο σεντόνι πού κάτω ἀπὸ αὐτὸ σφύζει ἡ ζωὴ. Τὸ μυστήριό της. "Ὅταν τὴ ζεσταίνει ὁ ἥλιος τὴ ζωντανεύει, τὴν ἐτοιμάζει ν' ἀναδυθεῖ ἀπὸ τὸ βάθος χρυσοῦ καταράχτι. Τὴ νύχτα τὸ φεγγάρι τὴ γεμίζει λέπια, ἀναμμένες λαμπάδες πυροπολοῦν τὸ νερὸ πού παίζει μὲ τὴ φλόγα τους. "Ἄν ὁ οὐρανὸς εἶναι βαθιὰ γαλάζιος τῆς δανεῖζει τὸ χρῶμα του, τῆς δανεῖζει τὴν ψυχὴ του. Εἶναι, λοιπόν, μέσα στὴ θάλασσα καὶ τὰ μυστικὰ τοῦ οὐρανοῦ. Γι' αὐτὸ ζωγραφίζω τὴ θάλασσα. Σ' αὐτὴν ὑπάρχει τὸ αἰώνιο πού γίνεται στιγμὴ καὶ ἡ στιγμὴ γίνεται αἰώνας, ὅπως ἡ ιδέα.

Κάτι ἤθελα νὰ πῶ κι ἐγώ, κάτι πού γεννήθηκε στὴν καρδιά μου γιὰ τὴν ὀμιλία, τὴ μουσικὴ τῆς θάλασσας, τὴ φωνὴ της πού τὴν ἀκούγαμε ὅλη τὴ νύχτα νὰ μᾶς λέει ἱστορίες, νὰ μᾶς παίρνει μαζί της σὲ ταξίδια, ὄλο περιπέτεια, κίνδυνο καὶ ἀγωνία. Μὰ ἔσβησε ἡ φωνὴ μου στὸ στήθος κι ἡ ἐρώτηση ἀνέβηκε πάλι στὸ μυαλό μου καὶ δὲ βγήκε ποτέ, δὲν ἔπεσε στὸ χάος, νὰ τὴν πάρει ὁ ἀγέρας, νὰ τὴν ταξιδέψει μὲ τὸ κύμα, πού σηκώθηκε ξαφνικά, δυνατὸ καὶ ἄγριο.

Ν' ἀκουσε τάχα τὴ μυστικὴ σκέψη ὁ Μάνθος Γαλάζος, ὁ ζωγράφος μὲ τὸν μαῦρο μπερὸ καὶ δὲν μᾶς μίλησε ποτέ γιὰ τὴν τέχνη του;

Τὰ χρόνια περνοῦσαν τὸ ἓνα πίσω ἀπὸ τὸ ἄλλο. "Ἐνα δέντρο πού φυτέψαμε στὴν πόρτα τοῦ σπιτιοῦ ἄπλωσε καὶ σκέπασε τὴν πρόσοψη. Λέγαμε νὰ τὸ κόψουμε

γιατί όσο το κλαδεύαμε δυνάμωνε. Δεν το κόβαμε όμως γιατί όλοι μας το αγαπούσαμε πολύ. Τελειώσαμε το Γυμνάσιο. Μάθαμε ένα σωρό πράγματα που πρώτα μᾶς ξάφνιαζαν. Η θάλασσα ήταν τὰ ἑπτὰ δέκατα πάνω κάτω όλης τῆς ἐπιφάνειας τοῦ πλανήτη μας. Στους ἀπέραντους ὠκεανούς περιπλανιόταν τὰ πελώρια καράβια, μέρα καὶ νύχτα, οὐρανός καὶ θάλασσα νὰ συνομιλοῦν καὶ λιμάνι νὰ μὴν ὑπάρχει πονθενά. Οἱ ἄγριοι τυφῶνες παρασέρονουν στους ἀνοιγμένους στροβίλους τους καὶ κατεβάζουν στο βᾶθος αὐτανδρα πλεύμενα. Ἐπάρχει κῆμα πὸν στὸν ὄρθιο δρόμο του μοιάζει δράκος μὲ γαμπῶ νύχια δυνατά, ἄξια νὰ κόψουν στὰ δυὸ σιδερένιο σκαρί. Τὰ μποφόρ σηκώνουν τὸ νερὸ ὅλο ταχύτητα καὶ βουή καὶ μπουχὸ καὶ φεύγουν μαζί του μπροστὰ ἀπὸ τὸ κλειστὸ φινιστρίνι βάζοντας στὴν καρδιά τοῦ ναύτη τρόμο. Κι ὅμως τοῦτο τὸ καταλυτικὸ, τὸ ἀεικίνητο στοιχεῖο τὸ αγαπούσαμε πολύ. Ὁ ἀδερφός μου ἤθελε νὰ γίνει καπετάνιος καὶ ὁ πατέρας μου μὲ βαριά καρδιά, ἀναγκάσθηκε νὰ τὸν στείλει σὲ ναυτικὴ σχολή. Τὸν βλέπαμε ἀργὰ καὶ πὸν νὰ ἔρχεται σπῆτι μὲ τὴ στολή τῆς σχολῆς ὅλα καθαρότητα καὶ λάμψη. Δεν τολμούσα νὰ τὸ πῶ τοῦ πατέρα πὸς καὶ ἐγὼ πολὺ ἐπιθυμούσα νὰ πάγω σὲ ναυτικὴ σχολή καὶ νὰ μπῶ στὴ θάλασσα. Ἡ μάνα μου πὸν τὸ ἄκουσε μόνο πὸν δὲν τρελλάθηκε. Περιμένα νὰ φύγει ὁ χειμῶνας, νὰ ξαναγυρίσουμε στο σπῆτι τῆς ἐξοχῆς, νὰ πάρω τὴ βάρκα καὶ ν' ἀνοιχτῶ μεσοπέλαγα ἐκεῖ πὸν κολυμποῦν τὰ δελφίνια, κι ἐκεῖ πὸν ὁ ἥλιος ψήνει τὴν πέτρα.

Γύρω τοιγύρω θάλασσα καὶ στὴν πολιτεία. Ταξίδευε βγαίνοντας ἀπὸ τὸ μεγάλο λιμάνι καὶ τραβοῦσε στὰ λιμάνια τοῦ κόσμου. Μὰ ἡ θάλασσα στὴν πολιτεία δὲν εἶχε τὴν ἀλαφρόδα, τὴν ἄγρια γαλήνη, τὸ ἀρίγωτο γαλάζιο, τὴν ἐξαισία μωροδιά τοῦ φριζοῦ πὸν λαμπικάριζε τὸ πέλαγός μας. Ἀναλωτὸ λουλάκι κι ἀσῆμι χρωμάτιζε τὸ κορμί, σὲ μεθοῦσε σὲ παράσπερνε.

Ὁ Μάνθος Γαλάζος γέρασε. Τὸ χέρι του ἔτρεμε, ἔφτανεν ἐκεῖ στὴν πόρτα μας κάθε μέρα. Τί ζητοῦσε, τέλος πάντων, αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος; Δὲ βρῆκε τόσα χρόνια τὴ στιγμή πὸν ζητοῦσε καὶ θὰ τὴν εὑρισκε τώρα πὸν τὰ χέρια του τρέμανε;

Ζωγράφισε τὸ θάμπος τῆς μέρας, τὸ ταξίδι τοῦ μοναχικοῦ σύννεφου, πὸν ἔπαιρνε ἀτίθανα σχήματα. Παραπλανημένα καράβια, γέροντες ναυτικούς μὲ κούκους καπετάνιους, ξαπλωμένες γοργόνες πὸν ἔφενγαν μὲ ἀπλωμένο τὸ ἓνα τους χέρι πρὸς τὸ νοτιῶ, τὴν ποικιλία τοῦ κινούμενου νεροῦ καὶ δὲν εἶπε «φτάνει». «Φτάνει. Αὐτὸ εἶναι τὸ μυστήριο τῆς ζωῆς, ἡ ιδέα».

— Ὁ γέρος δὲν τὸν βγάξει τὸ χειμῶνα, εἶπε ὁ πατέρας. Τρέμει ὀλάκερος. Πρέπει νὰ τὸν βοηθήσουμε.

Τοῦ πρότεινε νὰ μᾶς πουλήσει ἓναν πίνακα. Ὁ Γαλάζος δὲν δέχτηκε λεφτά. Ἄφησε τὸν πίνακα στὰ χέρια τῆς μητέρας μου καὶ χάθηκε. Δεν ξαναγύρισε πιά.

Στὴν ἐξοχὴ πήγαινε πρώτη ἡ μητέρα. Καθάριζε τὰ δωμάτια, τὰ στόλιζε καὶ ὕστερα φτάναμε ἐμεῖς μὲ τὸν πατέρα. Ἐκείνη τὴ χρονιά ὁ Πελοπίδας ἀγόρασε μὲ τὰ λεφτά πὸν τοῦ περίσσειαν ἓνα καβαλλέτο, τελάρα καὶ βαλιτσάκι γιὰ τὰ χρώματα καὶ τὰ πινέλα. Στὴν ἀρχὴ τὸν χοροῖδέψαμε. Δὲ μιλοῦσε. Εἶναι ἡ ἀλήθεια πὸς τοῦ ἄρεσε ἡ ζωγραφικὴ ἀπὸ τὰ χρόνια τοῦ δημοτικοῦ. Ὁ πατέρας τὸν ἐνθάρρυνε κιόλας, γιατί κι αὐτὸς τὴν ἀγαποῦσε αὐτὴ τὴν τέχνη, μὰ ὅταν προχώρησαν τὰ χρόνια καὶ μπῆκε στο ναυτικὸ κανεὶς δὲ σκέφτηκε πὸς ἡ παλιὰ ἐπιθυμία θὰ ξαναζωντανέυε σὰν πόθος καὶ σὰ δύνامي κλίσης ἀπωθημένης στο βᾶθος τοῦ ὑποσυνείδητου.

Στὸ σπῆτι εἶχαμε ἔργα ζωγράφων ἀγορασμένα ἀπὸ σοβαρὰ καταστήματα τέχνης ἢ ἀπὸ φίλους μας καλλιτέχνες. Τὴν ἄξια τους τὴν μετροῦσαμε μὲ τὴν ἔλξη τῆς ψυχῆς μας. Λουλούδια, νεκρὲς φύσεις κι ἀνθρώπινες περιπέτειες μᾶς μιλοῦ-

σαν με γλώσσα μυστική, ψιθυριστή, γλυκιά και ξυπνοῦσαν επιθυμίες, ἀγάπες.

Ὁ Πελοπίδας ζωγράφιζε καλά. Δὲν ἔφτιαχνε βέβαια θάλασσες. Γιὰ νὰ μὴ θυμίζει τὴν τέχνη τοῦ Γαλάζου; Ἡ συνομιλία του μετὰ τὸ δάσος, τὸ βουνό, τὸν κάμπο, τὸ χαλὶ μετὰ τὶς πενθοβελόνες εἶναι τὰ θέματα ποὺ τὸν ἔθελγαν κι ἦταν τὸ χροῖμα τοῦ ἀπαιτοῦ σὰν πνοὴ ἀνέμου. Ὁ δρόμος πρὸς τὸν φάρο ξεχώριζε κι ἔφτανε ὡς ἐκεῖ ποὺ σταματοῦσε τὸ ὀπτικὸ πεδίο. Προτιμοῦσε νὰ κόβει τὴ μονοτονία τοῦ τοπίου προσθέτοντας σκιηνὲς ἀγροτικῶν βίου, ξωμάχους, δουλευτάδες τῆς γῆς, κουρασμένους, τυραννισμένους. Γῆ καὶ ἄνθρωπος. Μήπως δὲν εἶναι κι αὐτὸ τὸ μυστικὸ τῆς ζωῆς; Τὸν ζήλευε τὸν Πελοπίδα. Ἦταν πολὺ ὁμορφος. Σωστός καπετάνιος καὶ καλλιτέχνης φτασμένος. Ἀχτινοβολοῦσαν τὰ μάτια του, τί λέγω, γελοῦσαν. Θὰ μπόρουσα νὰ τοῦ ζητήσω ἕναν πίνακα καὶ ἤξερα πὺς θὰ μοῦ τὸν χάριζε κι ἄς ἀγαποῦσε τὰ ἔργα του κι ἐγὼ θὰ τοῦ ἔδινε ὅ,τι ἤθελε. Εἶχα σπάνια βιβλία, ποὺ μοῦ τὰ χάρισε κάποιος γέρος δάσκαλος. Ἱστορίες σοφῶν ἀνθρώπων, αἰώνιων ἀνθρώπων, δημιουργῶν πολιτισμοῦ. Κι αὐτὰ τὰ ἔδινα. Ἦθελα νὰ εἶχα τὸν πίνακα μετὰ τὸ φάρο, νὰ τὸν κορμιάσω ἀπέναντι στοῦ κορβατί μου σὰν εἰκόνημα, σὰν ζειμήλιο. Ταλαντεύονταν ἡ καρδιά μου, ἀντιπάλευε γιατί ἔβλεπα πὺς ὁ ἀδερφός μου περίμενε τὸν Μάνθο νὰ τοῦ δείξει τὰ τελλάρα ποὺ τὰ εἶχε κορμμένα ζηλότυπα καὶ μαζοριὰ ἀπὸ κάθε μάτι. Ὁ Γαλάζος δὲν φάνηκε ὄλο τὸ καλοκαίρι.

Πήγαινε νὰ φύγη τὸ φθινόπωρο. Μαζέψαμε τὰ πράγματά μας γιὰ τὴν πολιτεία. Στὴ στρουφή τοῦ δρόμου καθόταν ἕνας ἄνθρωπος. Φοροῦσε μαῦρο μπερὲ καὶ μαῦρο ἑπανωφόρι. Δίπλα του εἶχε ἕνα δέμα μετὰ ρολά. Τὸ αὐτοκίνητο σταμάτησε μπροστὰ στοῦ γέρο ζωγράφου. Κατεβήκαμε καὶ τρέξαμε κοντὰ του. Τὸ κορμί του ἔγειρε. Τὰ χέρια του ἔτρεμαν. Ἡ δυστυχία ἦταν ζωγραφισμένη στοῦ ρυτιδωμένο πρόσωπό του. Σὰ νὰ περίμενε τὸ θάνατο, ποὺ εἶχε ξεκινήσει καὶ ἐρχόταν νὰ τὸν εὔρει. Τὸν τριγυροῖσαμε. Μᾶς κοίταξε μετὰ γαλήνια μάτια.

— Πέρασα μεγάλη ἀρρώστεια. Κι εἶμαι ἀκόμη ἀρρωστος. Ἴσως τοῦ χρόνου νὰ μὴ ζῶ. Σὰς χαρίζω τοὺς πίνακές μου, ποὺ δὲ μοῦ χρειάζονται πιά. Ἄν πέσουν σ' ἄλλα χέρια δὲ θὰ τοὺς ἀγαπήσουν. Ἔσεϊς... Δὲ συνέχισε. Κοίταξε πρὸς τὴ θάλασσα. Ἴσως γιὰ νὰ μὴν ἰδοῦμε τὰ θολὰ καὶ δακρυσμένα του μάτια.

Ἄστραφτε στὸν οὐρανὸ ὁ καθαρός ἥλιος.

Ἡ μητέρα μου εἶπε:

— Ἐλάτε μαζί μας στὴν πόλη. Ἔχει κι ἐκεῖ θάλασσα. Θὰ πηγαίνετε νὰ ζωγραφίζετε.

— Εἶναι ὄλος φλόγα ὁ τόπος ποὺ γεννήθηκα. Γιατὶ νὰ τὸν ἀφήσω τώρα πιά ποὺ δὲν μπορῶ νὰ δουλέψω; Προσπάθησα νὰ δώσω ψυχὴ στοῦ ἄψυχο πανί. Τὶς φωνὲς ποὺ ἄκουγα ζωγράφιζα. Τώρα στοῦ τέλος τὰ βρίσκω κι αὐτὰ μάταια. Καλὸ ταξίδι.

Κοίταξα τὰ μάτια τοῦ ἀδερφοῦ μου καθὼς σήκωνε τὸ δέμα μετὰ τοὺς ρόλους τῶν μουσαμάδων. Τὰ χεῖλη του τρεμούλιασαν, βέβαιο πὺς ἤθελαν κάτι νὰ ψιθυρίζουν. Δὲν μπόρεσε. Ἐσκυψε καὶ φίλησε τὸ χέρι τοῦ γέρου. Μπήκαμε στοῦ αὐτοκίνητο καὶ ξεκινήσαμε ἀμίλητοι. Στὴ σκέψη μας τὰ λόγια τοῦ Μάνθου Γαλάζου ἀπλωναν, γέμιζαν τὴν καρδιά μας λύπη. Πίσω μας ἀφήναμε μιὰ ψυχὴ γιομάτη ἀγωνία.

— Ὅταν πᾶμε στὴν Ἀθήνα, θὰ ὀργανώσουμε ἕκθεσι μ' αὐτὰ τὰ ἔργα καὶ θὰ φέρεις τὰ λεφτὰ ἐδῶ, Πελοπίδα.

Εἶχαμε νοικιάσει μεγαλύτερο σπίτι, γιατί ἐκεῖνο ποὺ μέναμε δὲ μᾶς χωροῦσε τώρα ποὺ ὁ καθέννας ἤθελε τὸ δικό του δωμάτιο. Ἡ μητέρα στόλισε τοὺς τοίχους

μὲ θαλασσογραφίες τοῦ Γαλάζου καὶ ἔστειλε ἓνα καλοῦταιζο ποσὸ στὸ ζωγράφο, ἀλλὰ δὲν τὸ ἔλαβε ποτέ. Πέθανε τὸ φθινόπωρο μόνος καὶ ἀποξερασμένος.

Ὁ Πελοπίδας πῆρε τὸ δίπλωμα καὶ μπῆξε καπετάνιος στὸ καράβι «Παναγία ἢ Ἐλευθερώτρια». Ταξίδευε στὶς θάλασσες τοῦ κόσμου καὶ ἀπὸ ὅλα τὰ λιμάνια μᾶς ἔστειλε γάρτες.

Συνέχιζα τὶς σπουδές μου χωρὶς ὄρεξη. Ὁ πατέρας πῆρε σύνταξη καὶ ἡ καθιστική ζωὴ τὸν εἶχε ἐκνευρίσει λίγο. Μόνος του πέρασε χορνίζες στουὺς πίνακες τοῦ ἀδερφοῦ μου καὶ τοὺς κορέμασε καὶ αὐτοὺς κοντὰ στοῦ Γαλάζου. Πολλὲς φορὲς τὸν ἔβλεπα νὰ τοὺς περιεργάζεται ἀλλὰ ὄχι δὲν κοίταζε τοὺς πίνακες, ὁ νοῦς του ταξίδευε πέρα ἀπὸ τὴ θάλασσα ἢ ἔψαχνε στὸν σκοτεινὸ ὠκεανὸ ν' ἀνακαλύψει τὴν «Παναγία τὴν Ἐλευθερώτρια» καὶ τὴν ὁρῶτα πὸν ἀζολουθοῦσε.

Ὁ χειμῶνας ἦρθε πιὸ γοργὰ τὴ χρονιά πού ὁ Πελοπίδας ἔγινε καπετάνιος. Βαροὺς, ἀτελείωτος. Ὁ βοριάς πάγερὸς στέγνωνε τὰ νερά πὸν ἔφερνε ὁ κουραστὶκὸς νοτιάς. Ὁ δρόμος ἐρήμωνε καὶ ἡ θάλασσα θυμωμένη δερονόταν στὸ μουράγιο. Τὰ πουλιά φεύγανε φοβισμένα καὶ χάνονταν στὸν φουρτουνιασμένο ὀρίζοντα. Τὸ σκοτάδι ἀπλωνόταν κορὶς, σὰν νὰ χαμήλωσε ξαφνικά ὁ οὐρανός. Χάση κόσμου ἢ κάθε μέρα.

Ὁ πατέρας στριφογύριζε στὸ δωμάτιο ἀνήσυχος. Τί νὰ ἔλεγε στὴν καρδιά του ἢ βαρυχειμωνιά πὸν δὲ μᾶς τὸ φανέρωνε; Ἡ μητέρα μου τὶς χειμωνιάτικες μέρες ἀρρωστοῦσε. Σζεφτόταν τὸν καπετάνιο. Ἐβλαίγε κορυφὰ ἀπὸ ἐμᾶς, μὰ δὲν τὰ κατάρφανε πάντοτε νὰ κορυφῆ. Τὴν βλέπαμε καὶ ἔσφιγγε ἡ καρδιά μας. Τὸ μυαλό μας ἦταν σαῖτα πὸν ταξίδευε σὲ ἄγνωστους τόπους, καταμεσῆς οὐρανοῦ καὶ θάλασσας, σὲ μιὰ πορεία χωρὶς φῶς. Ξαστέρωνε ὅταν λαβαίναμε γράμμα. Καὶ λάβαμε μιὰ φωτογραφία του ὅταν ἤμασταν πολὺ στενοχωρημένοι. Καπετάνιος γενναῖος. Σὰν ἐκείνους τοὺς θαλασσόλυτους πὸν γι' αὐτοὺς δὲν ὑπάρχουν τυφῶνες καὶ τρομάρες. Ἡλιος πὸν φώτιζε τὰ σκοτάδια τῆς ἀπελπισίας μας.

Τώρα καταλάβαινα πόσο τὸν ἀγατοῦσα. Τὰ βράδια τὸν σζεπτόμουν καὶ μοῦ φαινόταν πὸς ἤμουν ὀρφανός. Ἐξῶ ἀπὸ τὸ σπίτι, ἀνοιχτὰ στὸ λιμάνι ὑπῆρχε ναυαγισμένη μαούνα, μισοφαγωμένη ἀπὸ τὴν ἀριύρα, καταξυλωμένη καὶ ἐκεῖ πῆγαινε ὁ νοῦς μου νύχτα καὶ μέρα. Ἐλεγα νὰ πάγω καὶ νὰ τὴν βγάλω ἀπὸ ἐκεῖ μπροστά, νὰ τὴν ρυμουλκίσω σὲ μέρος πὸν νὰ μὴν τὴν βλέπω, μὰ δὲν τολμοῦσα, ἴσως αὐτὸ ἂν τὸ ἔλεγα, θὰ τοῖς ἔκανα καὶ αὐτοὺς προληπτικούς, θὰ τοὺς φρόδιζα μὲ τὸ ναυάγιο, πὸν θὰ συμβόλιζε ἀνεπίστροφο ταξίδι τῆς «Παναγίας τῆς Ἐλευθερώτριας».

— Τί σκέφτεσαι; ρώτησε ἡ μητέρα.

— Τί σκέφτομαι; Σκέφτομαι τί θὰ γίνε φέτος μὲ τὶς ἐξετάσεις μου.

Δὲν σζεφτόμουν ὅμως αὐτό. Σζεφτόμουν τὸ βράσιμο τοῦ ἄγριου ὠκεανοῦ. Τὸ μυστήριο τῆς ζωῆς. Τὰ ναυαγισμένα καράβια. Τὴν «Παναγία τὴν Ἐλευθερώτρια», τὸν πατέρα μου. Τ' ἀνίγγραχα χρώματα τοῦ Πελοπίδα, παρατημένα στὴ γωνιά τοῦ δωματίου μου.

«Ἄραγε θὰ μποροῦσε ὁ Πελοπίδας νὰ βρεῖ στὰ ταξίδια του τὸ μυστήριο τῆς ζωῆς καὶ θὰ μποροῦσε νὰ ζωγραφίσει τὴν καρδιά τοῦ πατέρα, τῆς μητέρας καὶ τοῦ ἀδερφοῦ; Ὅλα ἐκεῖνα τὰ ἀνιστόρητα, τὰ τρομερά, πὸν ὑπάρχουν καὶ δὲν φαίνονται οὔτε στὸ βαρνανάσασμα τῶν ξωμάγων, οὔτε στοὺς ἀναστεναγμοὺς τῆς μητέρας οὔτε στὴ γαλήνη τῶν ματιῶν τοῦ Γαλάζου». Αὐτὰ σζεπτόμουν, μὰ δὲν τὸ εἶπα σὲ κανέναν.

ΨΗΛΑ ΑΠΟ ΜΙΑ ΡΑΧΟΥΛΑ

Ἄχνοροδίζουν τὰ βουνά, τ' ἄστρο τῆς μέρας βγαίνει.
Πάνω ἀπ' τὴν πλάση ἀπλώνεται ν' ἡ Αὐγὴ λαμπροντυμένη.
Κατηφορίζει τὶς πλαγιές μ' ἀνάλαφρο ποδάρι.
Φύλλο τὸ φύλλο περπατεῖ λιθάρι τὸ λιθάρι.

Καλημερίζει τὰ πουλιὰ μὲ τὸ μελένιο στόμα.
Χαμογελάει καὶ πέφτουνε τριαντάφυλλα στὸ χῶμα.
Χτενίζει τὰ μαλλάκια τῆς γεμίζει ἡ γῆς χρυσάφια.
Ἄστράφτουν οἱ χερσότοποι, λάμπουνε τὰ χωράφια.

Δάση καὶ κάμπους δρασκελάει καὶ ρεμματιές διαβαίνει.
Βρίσκει γυμνὸ καὶ ντύνει το, φτωχὸ καὶ τὸ ζεσταίνει.
Φιλάει τὸ ρόδο τῆς χαρᾶς καὶ τοῦ καύμοῦ τ' ἀγκάθι.
Φτάνει ὡς τὶς ἄκρες τῆς ζωῆς κι ὡς τῆς καρδιάς τὰ βάθη.

Ξυπνοῦν ὅλα τὰ πλάσματα καὶ τὴν ὕμνολογοῦνε.
Μύρια ματάκια ἀνοίγουνε καὶ τὴ γλυκοθωροῦνε.
Τὴ χαιρετίζουν τρυφερά. — Καλῶς τὴν τὴν Αὐγούλα.—
...Χαρά στον πού τὴνε θωρεῖ, ψηλὰ ἀπὸ μιὰ ραχούλα!

ΧΡΥΣΑΝΘΗ ΖΙΤΣΑΙΑ

Ο Λ Α Σ Β Υ Ν Ο Υ Ν

Σὰν τὶς κοινὲς θύμησες
ἀνάμεσα στὰ ἴδια πρόσωπα
π' ἀρχίζουν ν' ἀγνοοῦνται,
σιγὰ σιγὰ ὅλα σβήνουν,
σὰν τὴν ἄλλη φωνὴ
ποῦ ξεψυχοῦσε στὰ βράχια
ἓνα πρωτ'...

Κανένα μυστήριο στὴν κίνηση.
Πλὴν τῶν ματιῶν ὁ κόσμος
καὶ τῆς φωνῆς ὁ νέος ρυθμὸς,
κάτι ποῦ μόνο κάποτε
συγκλόνιζε...

ΤΑΚΗΣ ΜΑΚΡΗΣ

ΣΠΥΡ. Γ. ΜΟΥΣΕΛΙΜΗ

Ο ΑΡΧΑΙΟΣ ΑΔΗΣ ΚΑΙ ΤΟ ΝΕΚΡΟΜΑΝΤΕΙΟ ΤΗΣ ΕΦΥΡΑΣ*

(Ιστορικὸν ὀδοιπορικὸν)

Γίνεται μὲ τοὺς συντρόφους στὴ θάλασσα ὅπως τοῦειπ' ἡ Κίρκη. Πλέοντας μὲ τὸ καράβι ἀντιζοῖζει ἀπότομη ἀερογυαλιὰ ὅπου τὰ ὠκεάνια νερὰ τοῦ Ἀχέροντα γίνονται στὴν ἀερογυαλιὰ τῆς θάλασσας. Εἰσέρχεται στὸν Ἀχέροντα διασχίζοντας τὴ χώρα τῶν Κιμερίων ὅπου ἥλιος δὲν τὴ βλέπει παρὰ τὴν ὥρα πού βασιλεύει. Φτάνει στὸ μέρος πού τοῦ ὑπέδειξ' ἡ θεά, δένει τὸ καράβι καὶ ἀπολουθώντας τὴν ἀεροποταμιὰ ἔρχεται τὸ σούρωπο στὸν ἀποχοιμμένο ἀπὸ τὸ βουνὸ τῆς Στύγας βράχο, ὅπου ἐκτελεῖ τὰ ὅσα εἶχε παραγγεῖλει ἐκεῖνη.

«Ἐνθα δὲ Κιμερίων ἀνδρῶν δῆμος τε πόλις τε ἡέρι^ο καὶ νεφέλη κεκαλυμμένοι. οὐδὲ ποτ' αὐτοὺς ἥλιος Φαέθων καταδέρκεται ἀκτίνεσιν.

Οὐθ' ὅτ' ἂν στείχησι πρὸς οὐρανὸν ἀοτερδέοντα οὐθ' ὅτ' ἂν ἄψ ἐπὶ γαίαν ἀπ' οὐρανόθεν προτράπηται ἀλλὰ ἐπὶ νύξ, ἀλοῆ τέταται δειλοῖσι βροτοῖσιν. νῆα μὲν ἔνθ' ἔλθόντες, ἐκέλοαμεν, ἐκ δὲ τὰ μῆλα εἰλόμεθ' αὐτοὶ δ' αὐτε παρὰ ῥόν ὠκεάνιοιο ἦομεν, ὄφρ' ἐς κῶρον ἀφικόμεθ' ὃν φρᾶσε Κίρκη».

(Ὀδύσ. Λ. 14—22)

Τὴ χώρα τῶν Κιμερίων, δηλ. τὸν κάμπο μεταξὺ τοῦ Ἀχέροντα, τῆς ἀεροπόλης «Στύγιας» καὶ τοῦ λόφου τῆς Ἐφύρας, καὶ σήμερα (1970) σκεπάζει πυκνὴ ὀμίχλη προερχομένη ἀπὸ τὴν ἐξάτμιση τῶν ἐλῶν καὶ βαστάει ὡς τὸ μεσημέρι ὅποτε σιγὰ - σιγὰ διαλύεται.

Ὁ ἥλιος ἦταν στὸ βασίλειμα ὅταν ἔφτασε ὁ Ὀδυσσεύς μὲ τὸ καράβι του στὶς ἐκβολὰς τοῦ Ἀχέροντα.

«ἤδυσε τό τ' ἥλιος σκίων τὸ τε πᾶσαι ἀγυιαὶ ἢ δ' ἐς πείραθ' ἴκανε βαθυρροῦ ὠκεανοῖο».

(Ὀδύσ. Λ. 12—13)

Ὅσο ν' ἀνοίξει τὸ λάζο, νὰ σφάξει τὰ ταμένα στοὺς νεκροὺς σφαχτά, νὰ κάμει καὶ τίς χοές, θύσιας' ἢ νύχτα καὶ σκοτίνιας' ὁ τόπος.

Σκιαζονται τὰ εἶδωλα ἀπὸ τὸ φῶς τῆς ἡμέρας καὶ δὲν ἐμφανίζονται. Γι' αὐτὸ καὶ τὰ πνευματικὰ φαινόμενα παρουσιάζονται στὸ σκοτάδι ὅπου τὸ μυστήριο, ἡ φαντασία, τὸ περιβάλλο καὶ ἡ ὑποβολὴ σχηματίζουν ὀπτικὰς εἰκόνες καὶ σκιόγραμματα.

Οἱ ἐπισκεπτόμενοι τὸν Ἄδη προσφέρουν στὴν Περσεφόνη δῶρα γιὰ νὰ τὴν καλοπιάνουν, νὰ ἐπιτρέψει τὴν ἐμφάνιση τῶν νεκρῶν.

Ὁ Ὀδυσσεύς ἐξίλεώνει τὴν Περσεφόνη μὲ παρακάλλια, θυσιάζει τοὺς νεκροὺς, γίνει κρασί, νερό, μελίκρατο, πασπαλίζει ἀλεύρι.

«... ἐγὼ δ' ἄορ ὄξυ ὀρυσάμενος παρὰ μηροῦ βόθρον ὄρυξ', ὅσπον τε πυ-

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 484 τῆς «Ἠλειῶ. Ἐστίας» (1966)

* Ἡ λέξις ἡέρι σόζεται στοὺς Ἀρβανίτες τῆς Θεσπρωτίας (οὐέρ = σκότος, ὀμίχλη)

γούσιον ἔνθα καὶ ἔνθα, ἀμφ' αὐτῷ δὲ κρῆν κρόμην πᾶσαν νεκύεσσιν, πρῶτα μελικρήτω, μετέπειτα δὲ ἡδέϊ οἴνω, τὸ τρίτον αὐθ' ὕδατι· ἐπὶ δ' ἄλφιστα λευκὰ πάλυνον, πολλὰ δὲ γουνοῦμην νεκύων ἀμηνηνὰ κάρηνα, ἐλθὼν εἰς Ἴθάκην στείραν βοῦν ἢ τις ἀρίστη, ρέξειν ἐν μεγάροισι πυρὴν τ' ἐμπλησέμεν ἐσθλῶν, Τειρεσίη δ' ἀπάνευθεν ὄν ἱερευσέμεν οἴω παμέλαν', ὅς μήλοισι μετατρέπει ἡμετέροισιν τοὺς δ' ἐπεὶ εὐχολῆοι λιπῆοί τε, ἔθνεα νεκρῶν ἐλλισάμην, τὰ δὲ μῆλα λαβὼν ἀπεδειροτόμησα ἐς βόθρον, ρέε δ' αἷμα κελαινεφές αἰ δ' ἀγέροντο Ψυχαὶ ὑπεξ' ἐρέβρους νεκύων κατατεθνηῶτων».

(Ὀδύσ. Α. 24—37)

Πετᾶζονται ἀπὸ τῆ χαράδρα τοῦ θράχου, ἀπὸ τὸ Ἔρεβος, μελίσσι οἱ ψυχές.

«Χιλιάδες ἦρθανε μὲ μιᾶς τριγύρω στὸ Θανάση

Ψυχές μεγαλοδύναμες ἀπὸ τὸν ἄλλον κόσμο

Μὲ τὰ παλιά τους βᾶσανα, μὲ τὴν παλληκαριά τους».

(Ἀριστ. Βαλαωρίτης «Ἄθαν. Διάκος»)

Μιλᾷει μὲ τὸν Τειρεσία, μὲ τὴ μάνα του, τὸν Ἀγαμέμνονα, τὸν Ἀχιλλέα, ὁ ὁποῖος ἐπιστρέφει στὸν Ἄδη διασχίζοντας μὲ μεγάλα βήματα τ' ἀσφοδελὸ λιβάδι, γεμάτος χαρὰ π' ἄκουσε καλὰ λόγια γιὰ τὸ παιδί του, τὸ Νεοπτόλεμο.

«... ἔνθα δὲ πολλαὶ Ψυχαὶ ἐλεύσονται νεκύων κατατεθνηῶτων».

(Ὀδύσ. Κ. 529—530)

«Ὡς ἐφάμαν, ψυχῇ δὲ ποδιώκεις Λιακίδαο φοῖτα μακρὰ βιβᾶσα κατ' ἀσφοδελὸν λειμῶνα γηθοσύνη, ὁ οἱ υἱὸν ἔφην ἀριδεΐκειον εἶναι».

(Ὀδυσ. Α. 538—540)

Ὁ Ἀγαμέμνωνας προσκλαίεται γιὰ τὸ δολοφόνου του ποὺ τὸν ἔσφαξε σὰ βόϊ στὸ παχνί.

«... ὡς τίς τε κατέκτανε βοῦν ἐπὶ φάτην».

(Ὀδύσ. Α. 411)

Βλέπει τὸν Τάνταλο νὰ σκύβει σασμένος ἀπὸ τὴ δόξα νὰ πιεῖ νερὸ στὴ λίμνη καὶ ἐκεῖνο νὰ ἀναφαντίζεται καὶ ν' ἀπομνήσκει τὸ χῶμα κατάξερο, ν' ἀπλώνει τὰ χέρια του νὰ φτάζει ὑποῦρα στὰ δέντρα καὶ αὐτὰ νὰ χάνονται στὰ σύννεφα.

«καὶ μὴν Τάνταλον εἰσεῖδον κρατέρ' ἄλγε ἔχοντα ἐστεῶτ' ἐν λίμνῃ· ἡ δὲ προσέπλαζε γενεῖω· στυγὴ δὲ διηρώων, πῆειν δ' οὐκ εἶχεν ἐλέσθαι ὅσασκι γὰρ κύψει' ὁ γέρων πῆειν μενεαίνων, ἰσοσάχ' ὕδωρ ἀπολέσκει' ἀναβροχέν, ἀμφὶ δὲ ποσσὶν γαῖα μέλαινα φάνεσκε, καταζήνασκε δὲ δαίμων, δένδρεα δ' ὑψιπέτηλα κατὰ κρῆθεν χέε καρπὸν, ὄχνηαι καὶ ροιαὶ καὶ μηλέαι ἀγλαόκαρποι ουκέαι τε γλυκεραὶ καὶ ἐλαῖαι τηλεθῶσαι· τῶν ὁπότ' ἰθύσει' ὁ γέρων ἐπὶ χερσὶ μάσασθαι τὰς δ' ἄνεμος ρίπτασκε ποτὶ νέφεα σκιδόντα».

(Ὀδύσ. Α. 582—592)

Τὸ Σίσυφο νὰ παιδεύεται στὴ ἀπέναντι βουνὸ ν' ἀνεβᾷζει κυλώντας κατὰ τὸν ἄνω μὲν ὁ βράχος καὶ μόλις τὸ βγάξει στὴν κορυφὴ νὰ τοῦ φέει. Καὶ πάλι ἀγκομαχώντας νὰ τ' ἀνεβᾷζει καὶ πάλι ἐκεῖνο νὰ ξαπολυέται.

«Καὶ μὴν Σίσυφον εἰσεῖδον κρατέρ' ἄλγεα ἔχοντα λᾶαν βασιάζοντα πελώριον ἀμφοτέρησιν· ἢ τοι ὁ μὲν σκηριπτόμενος χερσὶν τε ποσσὶν τε λᾶαν ἄνω ὤθεσκε ποτὶ λόφον· ἀλλ' ὅτε μέλλοι ἄκρον ὑπερβαλέειν, τότε ἀποστρέψασκε κραταῖς αὐτίς· ἔπειτα πέδον δε κυλίδεντο λᾶας ἀναιδής, αὐταρ δ' γ' ἄψ ὤσασκε τριανόμενος, κατὰ δ' ἰδρῶς ἔρρεν ἐκ μελέων, κονίη δ' ἐκ κρατὸς ὀρώρειν».

(Ὀδύσ. Α. 593—600)

Ἄφοῦ ὅλοι οἱ νεκροὶ ἐπέστρεψαν στὸν Ἄδη ὁ Ὀδυσσεὺς κατέρχεται στὸν Ἀχέροντα. Μπαίνει στὸ καράβι καὶ τὸ ρέμα τοῦ ποταμοῦ μὲ τὸν πρῶμο ἄερα τὸν βγάζει στὴ θάλασσα.

«αὐτίκ' ἔπειτ' ἐπὶ νῆα κίων ἐκέλευον ἑταίρους αὐτοὺς τ' ἀμβαίνειν ἀνά τε πρυμνήσια λῦσαι οἱ δ' αἴψ' εἴσβαινον καὶ ἐπὶ κληῖσι καθίζον. τὴν δὲ κατ' ὠκεανὸν ποταμὸν φέρε κῦρα ρόοιο. Πρῶτα μὲν εἰρεοίη, μετέπειτα δὲ κάλλιμος οὔρος».

(Ὀδυσ. 636—640)

Πλέοντας φτάνει στὸ νησί τοῦ ἥλιου θεοῦ τῆς μέρας, ὅπου οἱ σύντροφοὶ του πεινασμένοι σφάζουν καὶ τρῶν τὰ βόδια του.

Ὁ Ἥλιος παραπονιέται στὸ Δία πῶς ἂν δὲν πληρωθεῖ γιὰ τὰ βόδια θ' ἀφήσει τὸν Οὐρανὸ καὶ θὰ κατηβῆι στὸν Ἄδη νὰ φέγγει τῶν νεκρῶν.

«εἰ δέ μοι οὐ τίσουσι βοῶν ἐπεικὲ' ἀμοιβήν, δύσσομαι εἰς Αἴδαο* καὶ ἐν νεκύεσσι φαεῖνω».

(Ὀδυσ. Μ. 382—384)

Ἐπιστρέφοντας στὴν πατρίδα του ὁ Ὀδυσσεὺς διηγίεται στὴν πιστὴ του σύντροφο πῶς κατέβηκε στὸν Ἄδη καὶ εἶδε ὅλους τοὺς συντρόφους του ποὺ εἶχαν πεθάνει καὶ τὴ γλυκειὰ του μάνα.

«ἦδ' ὡς εἰς Ἀοῖδεο δόμον ἤλυθεν εὐρώοντα, Ψυχῇ χρησόμενος θηβαίου Τειρεσίαο, νηὶ πολυκλήιδι καὶ εἶσιδε πάντας ἑταίρους μητέρα θ' ἦ μιν ἔτικτε καὶ ἔτρεφε τιθθὸν ἔόντα».

(Ὀδύς. Ψ. 322—325)

Οἱ Θεσπρωτοὶ ἦσαν πολὺ φιλόξενοι. Δὲν ἔδεναν τὴ γάτα, ποὺ λέει ὁ λόγος, νὰ μὴ τοῖς ἐνοχλεῖ ὅταν ἔτρωγαν ψωμί. Συμᾶζεναν σπίτι τους καὶ περιποιούνταν κάθε ξένο ποὺ ξέπεφτε στὸν τόπο τους.

Ἡ θεὰ Ἀθηνᾶ προσωποποιούμενη τὸν βασιλιά τῆς νήσου Τάφου παρουσιάζεται στὸ σπίτι τοῦ Ὀδυσσεῦα στὴν Ἰθάκη καὶ πλάθει ἐλπιδοφόρες ἱστορίες στὸν Τηλέμαχο γιὰ τὸν πατέρα του. Τοῦ λέει πῶς φιλοξένησε τὸν Ὀδυσσεῦα ποὺ μόλις εἶχε ἐπιστρέψει ἀπὸ τὴν Ἔφυρα, ἀπὸ τὸ βασιλιά τῆς τὸν Ἴλο Μερμερίδη ὅπου εἶχε πάει νὰ ζητήσει ἀνδροφόνου φαομίαι καὶ ἐκεῖνος δὲν τῷδωζε φοβούμενος τοὺς θεοὺς.

«Ἐξ Ἐφύρην ἀνιόντα παρ' Ἴλο Μερμερίδαο ὤχετο γὰρ καὶ κεῖσε θοῆς ἐπὶ νηὸς Ὀδυσσεὺς φάρμακον ἀνδροφόνον διζήμενος... ἀλλ' ὁ μὲν οὐ οἱ δῶκεν, ἐπεὶ ρὰ Θεοὺς νεμέσιτο αἶεν ἔοντας».

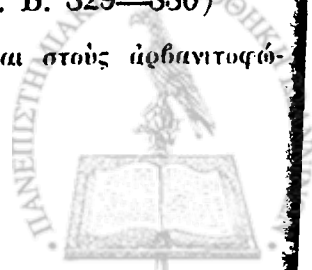
(Ὀδυσ. Α. 259—263)

Τὸν καιρὸ ποὺ ἔλειπεν ὁ Τηλέμαχος ἀπὸ τὴν Ἰθάκη καὶ γύριζε διάφορους τόπους ζητώντας πληροφορίες γιὰ τὸν πατέρα του, οἱ μνηστῆρες διασχεδιάζοντας σπίτι του, εἰρωνεύοντάς τον ἔλεγαν μεταξύ τους πῶς ἴσως νὰ πῆγε στὴν παχιά γῆ τῆς Ἐφύρας γιὰ νὰ φέρει θανατοφόρα βότανα νὰ τὰ ρίξει στὸ χοασὶ νὰ τοὺς φαρμακώσει.

«Ἡὲ καὶ εἰς Ἐφύρην ἐθέλει πείριαν ἄρουραν ἐλθεῖν, ὄφρ' ἔνθεν θυμοφθόρα φάρμακα ἐνεῖκη ἐν δὲ βάλῃ κρατῆρι καὶ ἡμέας πάντας ὀλέση».

(Ὀδύς. Β. 329—330)

* Ἡ κατάληξη -ω (Ἀίδαο, Λιακίδαο) ἀναγραμματισμένη διατηρεῖται στοὺς ἀρθανιτοφόνους τῆς Θεσπρωτίας (Σπύρονα = Σπύρον, Ἀίδαο = αἶδαο).

Ὁ Ὀδυσσεύς διηγίεται στὸ χοιροβοσκό του πῶς ἡ τρικυμία τῆς θάλασσας τὸν πέταξε στὴ χώρα τῶν Θεσπρωτῶν ὅπου ὁ γιὸς τοῦ Φεΐδωνα, βασιλιά τῆς χώρας, τὸν κοιβάλησε μπαϊλισμένο στὸ παλάτι, τὸν ἔνδυσε καὶ τὸν φιλοξένησε.

«Γαίη Θεσπρωτῶν πέλασαν μέγα κύμα κυλίνδρον, ἔνθα με Θεσπρωτῶν βασιλεὺς ἐκομίσαστο Φεΐδων ἥρωας ἀπριάτην· τοῦ γὰρ φίλος ἐπελθὼν αἴθρω καὶ καμάτω δεδημημένον ἤγεν εἰς οἶκον. χειρὸς ἀναστήσας, ὄφρ' ἵκετο δώματα πατρὸς ἀμφὶ δέ με χλαίναν τε χιπῶνα τε εἵματε ἔσοεν».

(Ὀδύσ. Ξ. 315—320)

Ὅλη ἡ Θεσπρωτία ἦταν εὐφορή καὶ καρπερὴ γῆ καὶ ἔθροφε παχιᾶς ἀγέλαδες καὶ καλὰ ἄλογα.

«Ἄγχοῦ Θεσπρωτῶν ἀνδρῶν ἐν πίονι δήμῳ».

(Ὀδύσ. Ρ. 526)

Ὁ Μηριώνης ἀπευθυνόμενος στὸν ἀντίπαλό του Αἰνεΐα τοῦ λέει πὼς ἂν τὸν ξάπλωνε γάτου θ' αἶδιε μὲ τὸ θάνατό του σ' αὐτὸν τρανὴ δόξα καὶ στὸν Ἄδη ποὺ ζουναράει ἄλογα τὴν ψυχὴ του.

«εὐχος ἐμοὶ δοίης, ψυχὴν δ' ἄιδι κλυτοπιώλω».

(Ἰλιάδα Π. 625)

Τὰ ἀρχαῖα κάστρα, τῆς Παραμυθιάς (ὁ Γαλατᾶς καὶ τὸ Παλιόκαστρο), τῆς Βέλλενης, τῆς Ἀσφάκας, τοῦ Λιογκατιοῦ, τοῦ Στανόβου (Μεγάλο Τσουμπάρι) τῆς Πανδοσίας (Καστριοῦ), τοῦ Βουχαιτίου (Ἄγ. Ἐλένης), τῆς Στίγκας (Κιμερίων), τῆς Καστρούτσας (Κορώνης), τὸ βουλιασμένο τῆς Σιντίλας, τῆς Πάργας, τὰ δυὸ τῆς Τόσσεσης (Λάκας Μπότσαρη), ἀπὸ τὰ ὅποια τὸ ἓνα μηχαναϊκό, τῆς Κύπερης (μυκηναϊκὸ) τοῦ βουνοῦ Ἐρημίτη, τὸ Θωμόκαστρο (Πέρδικας) τοῦ Κουτσιοῦ, τῆς Βουλγάρας, βουνοῦ τῆς Φασχομηλιάς, τῆς Δράμεσης, τῆς Τσουρούλας, τῆς Ὀσδίνας, τοῦ Βερνικιοῦ, τῆς Πράδαλλας, τῆς Μπεστιᾶς, τῆς Στρούνης, τοῦ Μαμάζου (Σουλίου), τοῦ Σεβαστοῦ, τῆς Ντόλιανης, τῆς Τιτάνης (Γκούλιανης) τῆς Πλησίβιτσας, τῆς Ἀράχωβας καὶ ἄλλα, καὶ τὰ πανάρχαια τῆς Ἑλλάς καὶ τῆς Ἐφύρας, καὶ οἱ διάφορες «κιουτέζες» τῶν νεωτέρων χρόνων, δείχνουν πὼς τὸν παλιὸ καιρὸ δὲν ὑπαρχε ἀσφάλεια καὶ σεβασμὸς στὴν περιουσία τοῦ ἄλλου καὶ «χαρὰ στὸν ἀξιώτερο». Οἱ ἐπιδρομὲς γένονταν αὐτοῦ καὶ αὐτοῦ, ἢ μιὰ ιατόπι τῆς ἄλλης. Οἱ βουνήσιοι καταλάβαιναν τίς γαῖες τῶν καμπήσιων καὶ ξεπύτωναν. Ἡ μιὰ πόλη ρίχνονταν κατὰ τῆς ἄλλης. Ἡ ἀρπαγὴ καὶ ἡ ληστεία τροσοδοφόρα ἐπαγγέλματα.

Ἡ παραγωγικότητα τῆς Θεσπρωτίας σὲ γεννήματα καὶ κτήνη ὑποκινεῖ τὴν ἱρπακτικότητα τῶν γειτόνων οἱ ὅποιοι διατρέχουν τίς εὐφορές πεδιάδες τῆς ἀρπάζοντας τὸν πλοῦτο τῆς χώρας. Ἡ Πηνελόπη ὄνειδίζει τὸν Ἀντίνοο, ἓνα ἀπὸ τοὺς μνηστήρες, ποὺ ἐνῶ ὁ πατέρας του ἔπεσε στὰ ποδάρια τοῦ Ὀδυσσεῦ καὶ σώθηκε ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ λαοῦ ποὺ ἤθελαν νὰ τὸν ξεκάμουν ἐπειδὴς πῆγε καὶ λήπειψε τοὺς Θεσπρωτοὺς, αὐτὸς τώρα βουλεύεται κακὸ τοῦ σπιτιοῦ του.

«ἢ οὐκ οἶσθ' ὅτε δεῦρο πατὴρ τεδὸς ἵκετο φεύγων δῆμον ὑποδείσας; δὴ ἄρ κεκολώατο λίην, οὐνεκα ληιστῆρσιν ἐπισπόμενος Ταφίοισιν ἦκαχε Θεσπρωτοῦς».

(Ὀδύσ. Π. 427—427)

Λέν ἦταν μονάχα ζευγίτες καὶ περιβολάρηδες οἱ Θεσπρωτοί. Ὅργαναν μὲ ἄλέτρια τοῦ Ἡσιόδου τὴν παχιά γῆ, περιποιοῦνταν τὴν ἐλιά καὶ σύναζαν τὸν

πλούσιο καρπό της συνθλίβοντάς τον στα τοτινά λιοτριβία για να βγει το λάδι. Σε άρχαϊε οικισμό μέσα στο χωριό της Πετροβίτσας είδα ένα τέτοιο λιοτριβίο. Ήταν κι' έξοχοι τεχνίτες. Σε σκαριά, όπως είδα στο Καναλάκι, ένα τέτοιο που έβγαλε ή φαγάνα στα φώρα, στις όχθες της άλλοτες Άχερουσίας λίμνης, κατασκευάζαν βάρες και μικρά πλεούμενα με τα όποια πέραγαν τα ποτάμια και ταξίδευαν μακρύτερα. Είχαν ανακαλύψει βότανα με τα όποια γλύκαιναν τον πόνο των παθιασμένων «θειόν εστι μαλακώνει τον πόνον». Άλλά και δηλητήρια είχαν βρει για ν' αλείφουν τα βέλη και θανατώνουν τους έχθρούς. Τούτα φυλάγονταν σε κρύπτες και φρουρούνταν για να μη πέσουν στα χέρια του λαού και γίνει κακή χρήση αυτών.

Η ΧΩΡΑ ΤΟΥ ΑΔΗ

Η χώρα του Άδη περιβαλλόμενη απόλα τα μέρη από βουνά και ράχες περιλάβαινε τη στενόμακρη πεδιάδα του Φαναριού. Άρχιζε από το Γλυζό Κόλπο της Σπλάντζας κι' έφτανε ως πάνον στην Παραμυθιά (άρχαία Έλλα). Διαρρέονταν από τα τρία ποτάμια, τον Άχέροντα, τον Πυριφλεγέθοντα και τον Κοζυτό. Τα δυο τελευταία σμίγονταν με τον Άχέροντα, (ο Πυριφλεγέθοντας σμίγονταν προτου μπει ο Άχέροντας στην Άχερουσία λίμνη κι' ο Κοζυτός μετά την έξοδό του από τη λίμνη) και ένωμένα χύνονταν στον Γλυζό Κόλπο. Τύοχει και τέταρτο ποτάμι, ή Βάβα ή Βουβός, που πηγάζει από τα ριζά της «Καστροίτσας», άρχαίας άκρόπολης στις όχθες του βάλτου της Γζάμιλης της Κορώνης, ο όποιος δεχόμενος ύπογείως και τα σκοτινά νερά του βαράθρου της Στύγας και της λίμνης Τσεπέλας πέφτει στον Κοζυτό, κι' οι δυο μαζί αποτελώντας ένα ποτάμι πέφτουν στον Άχέροντα. Γι' αυτό και δεν αναφέρεται από τους άρχαίους σαν ξεχωριστό ποτάμι.

Τα τείχη της Καστροίτσας είναι σύγχρονα με της άκρόπολης της Έφύρας και της Κύπερης. Στο μέσο υπάρχουν σωροί θριμματισμένων λίθων προερχομένων από άρχαιότατες οικοδομές.

Η πεδιάδα από τη Χοΐζα και κάτω προς τη θάλασσα αποτελούσε τον κύριο Άδη κι' από τη Χοΐζα κι' άπάνον ως την Παραμυθιά τα Ήλύσια πεδία, τον λειμώνά των Άσφοδέλων, τον όποιο και σήμερα οι άσφοδελοι σκεπάζουν με τα σπαθάτα φύλλα και τα ψηλόχορμα άσπρα λουλούδια.

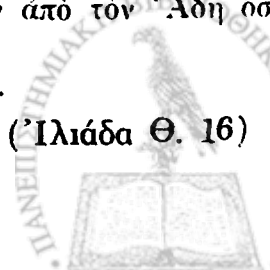
Η χώρα του Άδη από τον Άηδωνέα ονομάζονταν Άηδωνία. Το όνομα Άηδωνέας σώζεται και σήμερα στη Θεσπρωτία. Άηδωνάτος λέγονταν ο έπίσκοπος της Εύροίας κατά τον τέταρτο χριστιανικό αιώνα. Άηδώνης είναι κοινό διαδομένο βαφτιστικό όνομα. Καζάς Άηδωνάτου γράφονταν ή έπαρχία Παραμυθιάς στα τούρκικα κατάστιχα. Η Άηδωνία είναι τμήμα της Έλαιάτιδας όπως ονομάζονταν κατά τους ιστορικούς χρόνους ή περιοχή (Θουκυδίδης).

Η περιοχή ανάμεσα του Γλυζού Κόλπου, της Έφύρας, της δεξιās όχθης του Άχέροντα και της βουνοσειράς της Γλώσσας αποτελούσε τη σκοτινή χώρα των Κιμεριών. Πύλη δέ του Άδη το στενώμα της πεδιάδας μεταξύ του λόφου του Νεζρομαντείου και του άπέναντι χωριού Τσουννίδα.

Μαύρα κι' άλλαλα ήταν τα δώματα του Άδη. Ο Δίας φοβερίζει τους θεούς πως αν κανένας τους θελήσει στο έξής να βοηθήσει τους Τρωάδες ή τους Δαναούς θα τον σφοντυλήσει κάτω στα τάραρα που απέχουν από τον Άδη όσο ο άνθρακός από τη γη.

«τόσον ένερθ' Αΐδεω ύσον ούρανός έστ' από γαίης».

(Ήλιάδα Θ. 16)

Τρομερός ὁ Κέρβερος «ἄιδος τρίκρανος σκύλαξ» (Σοφ. «Τραχινίαι» 1098). Γαύγιζε καὶ σειούνταν ὁ τόπος. Φοβερό τὸ Ἔρεβος. Ὁ Ὀδυσσεύς γέρνει τὸ πρόσωπο πρὸς τὶς ροῆς τοῦ ποταμοῦ νὰ μὴ τὸ ἴδει.

«...αὐτὸς δ' ἀπονόσφι τραπέσθαι ἰέμενος ποταμοῖο ροάων».

(Ὀδύσ. Κ. 528—529)

Ἀναπιθύμητο τὸ βάραθρο τῆς Στύγας. Δύσκολα ξανάβγαινε ὁ εἰσερχόμενος σ' αὐτά. Μέσα θὰ εἶχεν ἀπομείνει καὶ ὁ Ἡρακλῆς ἂν δὲν βοήθαε ἡ Ἀθηνᾶ.

«Ἦκω νεκρῶν κευθῶνα καὶ σκότου πύλας λιπὼν ἴν' Ἄιδης χωρὶς ὤκισται θεῶν» (Εὐριπίδης «Ἐκάβη» 1—2). Μὲ παράπονο καὶ θλίψη μεγάλη οἱ νεκροὶ ἐγκαταλείπουν τὸν ἀπάνου κόσμο. Ὁ Πάτροκλος «ψυχὴ δ' ἦντ ὄνειρος ἀποπταμένη πειθόθηται» μὲ δάκρυα καὶ γρικυμητὰ εἰσέρχεται στὸν Ἄδη.

«Ψυχὴ δ' ἐκ ρεθέων πταμένη Ἄιδόσδε, βεβήκει ὄν πότμον γούωσα, λιποῦσ' ἀδρότητα καὶ ἦβην».

(Ἰλιάδα Π. 856—857)

καὶ παρακαλεῖ τὸν Ἀχιλλεῦ νὰ θάψει γρήγορα τὸ κουφάρι του, γιατί ὅσο μένει ἀθάπτο τὴν ψυχὴ του τὴν ἀποδιώχνουν οἱ σκιᾶς τῶν πεθαμένων καὶ δὲν τὸν ἀφήνουν νὰ σμίξει μ' αὐτές, νὰ διαβεῖ τὸ ποτάμι καὶ νὰ μπεῖ στὸν Ἄδη.

«θάπτε με ὅτι τάχιστα, πύλας Ἄιδας περήσω. Τῆλε μ' ἐέργουσι Ψυχαί, εἶδωλα καμόντων οὐδὲ μέ πω μίσηται ὑπὲρ ποταμοῖο ἔωσιν ἄλλ' αὐτως ἀλάλημαι ἂν εὐρυπελὲς αἶδος δῶμα».

(Ἰλιάδα Ψ. 71—74)

Ἡ Ἀνδρομάχη θρηνεῖ τὸν Ἐχτορα ποὺ πηγαίνει νὰ κλεισθεῖ στὸ σκοτεινὸ δῶμα τοῦ Ἄδη.

— Ἄντρα μου, στύλε τοῦ σπιτιοῦ καὶ στήριγμα δικό μου, πᾶς νὰ χωθεῖς βαθιὰ στὴ γῆς μέσα στὸν μαῦρον Ἄδη, καὶ μὲν ἀφήνεις τὸν καιμὸ καὶ τὴν πικρὴ τὴ λύπη.

«Νῦν δὲ σὺ μὲν Ἄιδας δόμους ὑπὸ κεύθει γαίης ἔρχεα, αὐτὰρ ἐμὲ στυγερῶ ἐνὶ πένθει λείπεις».

(Ἰλιάδα Χ. 482—483)

Ἀλύγιστος καὶ μισητὸς ἐχθρὸς εἶν' «ὁ ἀποτρόπαιος ἀήδιλος Ἄιδας» (Σοφ. «Αἶας» 608) καὶ ὅλοι οἱ ἄνθρωποι τὸν μισοῦν.

«Ἄιδης τοι ἀμείλικος ἦδ' ἀδάμαστος τοῦνεκα καὶ τε βροτοῖσι θεῶν ἔχθιστος ἀπάντων».

(Ἰλιάδα Ι. 157—158)

«ὦ δῶμ' Ἄιδου καὶ Περσεφώνης ὦ χθόνι' Ἑρμῆ καὶ πότνι ἀρά!»

(Σοφ. «Ἡλέκτρα» 110—111)

Θρηνεῖ ἡ Ἡλέκτρα καὶ ὁ χορὸς τῆς ἀπαντᾷ πὼς ἄδικα κλαίει καὶ ἀναστενάζει. Μὲ θρήνους καὶ εὐχὲς δὲ θγαίνει ὁ πατέρας τῆς ἀπὸ τὴ λίμνη τοῦ Ἄδη.

«ἄλλ' οὐ τοι τον γ' ἔξ, Ἄιδα παγκοίνου λίμνας πατέρ' ἀνστάσεις οὔτε γόοισιν οὔτε ἄντες».

(Σοφ. «Ἡλέκτρα» 137—139)

Ἀπὸ τοῦς σκουσμοῦς καὶ τ' ἀναστενιάσματα τῶν νεκρῶν ἀντηχεῖ καὶ σειέται ὁ σκοτεινὸς Ἄδης.

«μέλας δ' Ἄιδης στεναγμοῖς καὶ γόοις πλουτίζεται».

(Σοφ. «Οἰδίπους Τύραννος» 30)

Στὸν Ἄδη ἔμνησσαν καὶ οἱ Ἑριννύες (Στρίγγες), οἱ σεμνὲς θυγατέρες τῶν θεῶν «σεμναὶ τε θεῶν παῖδες Ἑριννύες» ποὺ ἔσκιαζαν, λαχταροῦσαν καὶ δὲν ἀφηναιαν σὲ γλωρὸν γλαρὶ τοὺς φονιάδες συγγενῶν καὶ ἰδιαίτερα τοὺς μητροζτόνους.

«τούτων σε λωβητῆρες ὑπεροφθόροι λοκῶσιν καὶ θεῶν Ἑριννύες ἐν τοῖσιν αὐτοῖς τοῖσδε ληφθῆναι κακοῖς».

(Σοφ. «Ἀντιγόνη» 1074—1076)

Ὁ Ἀχέροντας

«Χοροὺς καὶ ὠδὰς οὐκ οἶδ' Ἀχέρων».

(Σοφοκλῆς)

Ὁ Ἀχέροντας εἶναι ὁ σημερινὸς Μαυροπόταμος (Ἀχέροντας = χωρὶς χαρὰ). Ἀπὸ τ' ἀφρισμένα νερά του ὅπως πέφτουν ἀπὸ τοὺς ψηλοὺς καταράχτες τῆς Σκάλας τῆς Τζαβέλλαινας ταράζονται τὰ φύλλα ἀπὸ τὰ δέντρα καὶ βουίξει ὁ τόπος γύρα.

«Ραῖδιὸ ψηλά, κάτου γκρεμὸς, κακοιοπὰ ἀπὸ πέρα
Καὶ χαμηλὰ στὴ ρίζα τους τὸ φοβερὸ ποτάμι
Λυσομανώντας σὰ στοιχειὸ στὸν κήμπο ροβολάει.
Βογγάει σὰ στρίγγλα τὸ νερὸ μέσου στοὺς καταράχτες
Ἀφρίζοντας, κουνιέι' ἡ γῆς κι' οἱ λαγκαδιὲς τροιάζουν».

Ὁ δημιουργούμενος θόρυβος καὶ ἡ ἀχολοὴ ἐπισφραγίζουν τὴν ὑπαρξὴ στὸ μέρος τοῦτο τοῦ φοβεροῦ Ἄδη.

Στὸ δρόμο του ὁ ποταμὸς, προτοῦ μπεῖ στὴν Ἀχερουσία λίμνη, ἀνταμώνονταν μὲ τὸν Πυριφλεγέθοντα καὶ ἐξερχόμενος ἀπ' αὐτὴ ἔσμιγε μὲ τὸν Κοκυτὸ «ξύνεσις τε δύο ποταμῶν ἐρυδούπων». Ἀπὸ τὴ συμβολὴ του μὲ τὸν Κοκυτὸ ὡς τις ἐκβολὲς του στὴ θάλασσα ἦταν κι' εἶναι ἀκόμα πλωτὸς. Ὡς τὸ σημεῖο αὐτὸ ἔρχονταν μὲ πλοίαρια, ἀναπλέοντας τὸν ποταμὸ, ὅσοι μετέβαιναν νὰ λάβουν πληροφορίες ἀπὸ τοὺς νεκροὺς στὸ νεκρομαντεῖο.

Κατὰ τὴν Τιτανομαχίαν οἱ Τιτάνες γιὰ νὰ ξεδιψάσουν ἔπιαν νερὸ ἀπὸ τὸν Ἀχέροντα κι' ὁ Δίας ἀπάνου στὸ θυμὸ του μαύρισε καὶ πίκρανε τὰ νερά του. Γιὰ τὸ λόγο τοῦτο λέγεται καὶ Μαυροπόταμος.

Θλιβερά ὀνόματα ἔφεραν καὶ οἱ τρεῖς ποταμοὶ τοῦ Ἄδη, Ἀχέροντας, Πυριφλεγέθοντας καὶ Κοκυτὸς ὡς κι' αὐτὴ ἡ Στύγα, ἡ Ἑφουρα κι' ἡ Ἀχερουσία.

Χωρὶς χαρὰ ὁ πρῶτος, θραξαναμμένος ὁ δεύτερος, θρηνηδὸς ὁ τρίτος, στίγμα φρίκης ἡ Στύγα, γεμάτη δάκρυα ἡ Ἑφουρα, νεκρὴ καὶ παγερὴ ἡ Ἀχερουσία, πικρὸ τὸ νερὸ τῆς, ἀπαίσιος κι' ἀχρειάνος ὁ βαρκάρης μὲ τὴ μαύρη βάρκα. Θάνατοι ἐθέριζαν τοὺς κατοίκους τῆς περιοχῆς, ἡ ἐλονουσία θριάμβευε. Στρατιῆς τὰ κουνούπια λάβωναν τοὺς ἀνθρώπους κι' ὁ χάρος τοὺς ἀποτελείωνε. Κάθε ὄρνιο ποὺ διάβαινε ἀπάνου ἀπὸ τὴ λίμνη ψόφαι ἀπὸ τίς ἀναθυμιάσεις κι' ἔπεφτε μέσα. Ἀπ' αὐτὸ ἀποκαλοῦνταν καὶ Ἄσθνος. Ἄν πρόφτανε ἡ βάρκα νὰ περάσει τὸ θλιβερὸ ποτάμι κι' ἄλλο φορτίο νεκρῶν συγγεντρούνονταν στὴν ὄχθη.

«Στὸ χαροπόταμο πλέει ἡ κόρη
οκιά ὠχρόλυπη μὲ τ' ἄξιο ἄγγυρι.
Στὴ μαύρη βάρκα του στέκει' ὁ χάρος
καὶ στὸν Ἀχέροντα πάει κουροάρος».

Ἄκουει τὸ μούγκρισμα τὸ ἐρημάδι
τοῦ στοιχειοῦ τ' ἄγριου κάτου στὸν Ἄδη
καὶ τρέμει σύγκορμη κατασκιασμένη,
ποῦ παίνει ἢ ἄμοιρη, τί τὴν προσμένει!».

Ἄλλοίμονό μου! Ἄλλοίμονό μου! σκούζει ἡ Ἀντιγόνη. Ζωντανὴ μὲ πηγαίνει
ὁ Χάρος στὴν ὄχθη τοῦ Ἀχέροντα, χωρὶς τραγούδια γάμου καὶ νυφικὲς εὐχὲς νὰ
παντρευθῶ τὸν Ἄδη. Ἄλλοίμονό μου! δὲ βρίσκω λήση στοῦ Ἄδη τὸ λιμάνι!

«Ἄλλὰ μ' ὁ πάγκοινος Ἄιδας ζῶσαν ἄγει
τὰν Ἀχέροντος ἀκτὰν
οὔθ' ὕμναιων ἔγκληρον
οὔτ' ἐπινύμφειός πῶ μέ τις ὕμνος
ὕμνησεν, ἀλλ' Ἀχέροντι νυμφεύσω.
Ἰὼ ἰὼ δυσκάθαρτος Ἄιδου λιμῆν»

(Σοφ. «Ἀντιγόνη» 810—816, 1284)

Οἱ παραξοκάρδιες φωνὲς τῶν ἄμοιρων νεκρῶν ποῦ ὀδηγοῦνται στὸν Ἄδη
σοῦ κόβουν τὰ ὕπατα. Σκληρὸς ὁ βαρκάρης κι' ἄπικος βαρεὶ κουπί καὶ καταϊδρω-
μένος συχνὰ γέρονει πρὸς τὰ πίσω καὶ μετροῦει τίς ψυχές, σὰ χασάπης τὰ σαλαγι-
μένα γιὰ τὸ χασαπαρεῖο σφαγτά, μὴ τοῦ λείπει ζαμιὰ καὶ τότε τὴν ἀπολογία θὰ δώ-
σει στὸ βασιλιά τοῦ Ἄδη ποῦ τὸν καρτερεῖ στὴν ὄχθη. Βιάζεται μὴν τὸν πάρει
ἡ νύχτα, ὅποτες κλείσουν οἱ θύρες τοῦ Ἄδη κι' ὁ Κέρβερος δὲν τὸν ἀφήσει νὰ μπεῖ
μέσα καὶ ποῦ νὰ ξενυχτήσει μὲ τὸ φορτίο τῶν ψυχῶν.

«Γιαλίζ' ἡ λίμνη ἀπόπερα, σέρνεται βουρκωμένο
Στοιχειὸ πελώριο, φοβερό, τοῦ Ἄδη τὸ ποτάμι,
Ὁ Ἀχέροντας. Κατρακυλᾷ ὁ Κοκυτὸς παρέκει
Καὶ τοῦ Πυριφλεγέθοντα τὰ σπιθονέρια ἀνάφτουν.
Παίζει τοῦ Χάρου τὸ κουπί, πολλοὶ οἱ βαρκαρισμένοι
Κι' ἰδρῶν ὁ ναύτης, τὸ βαριὸ φορτίο τὸν κουράζει.

Δεμένος ἀπ' τὸν Ἀηδωνιά στὴν Κίχυρο ὁ Θεσέας
Ἄκαρτερεῖ τὸν Ἡρακλῆ νὰ τὸν ἐλευθερώσει,
Γιατὶ βουλήθηκ' ὁ ζαθὸς γιὰ λόγου του ν' ἀρπάξει
Τοῦ βασιλιᾶ τῶν Θεσπρωτῶν τὴν ὄμορφη γυναίκα.
Κι' ἔτσι σὰν πιάσθ' αἰχμάλωτος στὴ φυλακὴ κρατιέται.

Ὁ Ὀδυσσεὺς τὴ μάννα του καλεῖ ν' ἀρθεῖ κοντά του,
«Ὅπ' ἔχ' ἀφήσει στὸ χωριὸ προτοῦ νὰ πάει στὴν Τροία
Προσφέροντάς της νὰ γευθεῖ λάγιας πρατίνας αἶμα
Καὶ τὴ ρωτᾷ τί γίνεται στὸ σπίτι του στὸ Θιάκι,
Τὸ βίό του κι' ἡ συντρόφισσα πιστὴ ἂν τοῦ μὲν' ἀκόμα.

Τοῦ Περιάνδρου ἡ σύζυγο κάθεται πεισιμωμένη
Καὶ δὲν παρουσιάζεται νὰ εἰπεῖ, νὰ μαρτυρήσει

Τὸ ποῦ ἄφησε στὸ σπίτι τῆς τοὺς θησαυροὺς κρυμμένους,
Καὶ πεθαμένη τ' ἄντρα τῆς κρατάει ἀκόμα κάκια
Γιατὶ τὴν ἄφησε γυμνὴ στὸν Ἄδη νὰ κρύνει.

Βγαίνουν ἀραδαριὰ ψυχὲς ἀπὸ τὸν κάτω κόσμου
Σὰν τὰ μελίτσια ἀπ' τὸ κρηνὶ ὅταν γεννοῦν καὶ ρίνουν,
Νὰ ἴδωῦν τοὺς ποὺ χωρίστηκαν, παιδιὰ, γυναῖκες, ἄντρες.
Ἡ μάνα βρῖσκει τὸ παιδί, τὴν ἀδερφή τ' ἀδέρφι.
Γνωρίζονται τ' ἀντρόγυνα, ρωτιοῦντ' ὁ ἕνας τὸν ἄλλο.
Φίλος μὲ φίλο βλέπεται, ἐχθρὸς μ' ἐχθρὸ σχωριέται.
Δακρίζουν, κλαῖν οἱ ζωντανοί, χύνονται ν' ἀγκαλιάσουν
Τοὺς περαμένους, μὰ σκιὲς γλυστρᾶν κι' ἀναμερίζουν.
Ξεβουρλισμένα πρόβατα, ξελωλιασμένοι ἀνθρώποι!

Κάτου στὸν Κόλπο τοῦ γλυκοῦ Νεροῦ, κοντὰ στὸν ἄμμο
Λιμενισμένα μὲ πανιὰ μαῦρα, σκοπνιασμένα
Πολλὰ καράβια μὲ ψυχὲς κατάφορτα σταλίζουν
Καὶ καρτεροῦν τὸ Χάροντα νὰ πάει, νὰ κουβαλήσει.
Μὰ κεῖνος ὅλο ἀργοπορεῖ. Στὴ μέση τὸ ποτάμι
Σκέφτεται, κι' ὅλο τρώγεται μὲ κάποιον πεθαμένο
"Οπου δὲν ἔχει ὁ φουκαρᾶς πεντάρια νὰ πλερώσει.
— Δῶσε τὰ ναῦλα μου νεκρὲ νὰ σὲ περάσω πέρα.
— Γῦρε με πίσω, λέει αὐτός, δὲν ἔχω νὰ πλερώσω.
«— Ἀπόδος ᾧ κατάρατε τὰ πορθμεῖα.
— Οὐκ ἂν λάβοις παρὰ τοῦ μὴ ἔχοντος».

(Λουκ. «Νεκρ. Διάλογοι» 423)

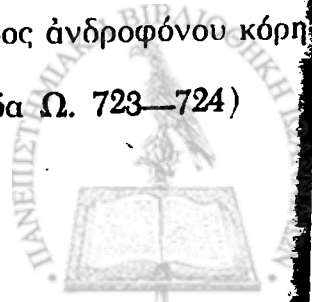
Ἦ, φέρτε μας τὰ παλαιὰ παραμυθένια χρόνια,
Τὴν πίστη τῶν προγόνων μας, τὸν ἀνδρειωμένο κόσμο,
Τὶς Θεαίνες μὲ τοὺς Θεοὺς, τὶς νύφες, τὶς νεράιδες,
Κι' ἄς ἦταν ὅλα ψέματα, κι' ἄς ἦταν, κι' ἔς μὴν ἦταν.

Ἀπὸ τὰ νεκρικὰ ἔθιμα τῶν ἀρχαίων πολλὰ σώζονται διασώζονται ὡς τὰ ση-
μερα στὴ Θεσπρωτία. Ὅποιος λάχει σὲ νεκρικὸ θάλαμο (Πόποβο, Λάκα Σουλίου
κι' ἄλ.) βλέποντας κουκουλομαντιλοῦσες τὶς γυναῖκες γύρω τὸ λείψανο, ὅταν ἡ
πρώτη, μάνα, σύζυγος, ἀδερφή, ποὺ βρῖσκεται στὸ κεφάλι τοῦ νεκροῦ, ἀρχίσει τὸ
μοιρολόγι, κι' οἱ ἄλλες ἀκολουθοῦν τὰ λόγια καὶ τοὺς θρήνους τῆς κορυφαίας τοῦ
μοιρολογιοῦ, νομίζει πὼς βρῖσκεται μπροστὰ στὸ νεκρὸ τοῦ Ἐχτορα καὶ τὶς Ὀμη-
ρικὲς γυναῖκες.

«Τῆσιν δ' Ἀνδρομάχη λευκώλενος ἦρχε γόσιο Ἐκτορος ἀνδροφόνου κόρη
μετὰ χερσὶν ἔχουσα».

(Ἰλιάδα Ω. 723—724)

Στήν Ἁγιά, πάλι, τῆς Πάργας ὅταν οἱ ἄνδρες μεταβαίνουν στο σπίτι τοῦ νεκροῦ γιά παρηγόρια τῶν οἰκειῶν, μόλις πατήσουν τὸ κατώφλι τῆς ἐξώθυρας καλύπτουν μὲ τὸ πανωφόρι τους τὸ κεφάλι καὶ ἀρχίζουν γοεροὺς θρήνους, ἀναπαρασταίνοντας ἔτσι τὴ σκηνὴ στὴν αὐλὴ τοῦ γέρο Πριάμου ποὺ τυλιγμένος μὲ τὴν κάπα του, τριγυρισμένος ἀπὸ τοὺς γιούς, κλαίει τὸ χαμὸ τοῦ παιδιοῦ του.

«Ἴξεν δ' ἐς Προιάμοιο κίχεν δ' ἐνοπήν τε γόνον τε. παῖδεν μὲν πατέρ' ἀμφὶ καθήμενοι ἔνδοθεν αὐλῆς δάκρυοισιν εἶμισ' ἔφυρον, ὁ δ' ἐν μέσσοισι γεραιδὸς ἐντυπὰς ἐν χλαίνῃ κεκαλυμμένος».

(Ἰλιάδα Ω. 160—163)

Τὸ ἴδιο γίνεται καὶ ὅταν πρωτοπαίνει στο σπίτι τοῦ νεκροῦ συγγενὴς ἢ φίλος. Οἱ οἰκεῖες γυναῖκες μὲ χαμηλωμένες τίς μαντίλες πρὸς τὰ μοῦτρα τὸν ὑποδέχονται μὲ θρήνους καὶ κοπετούς.

Ο ΠΥΡΙΦΛΕΓΕΘΟΝΤΑΣ

Ὁ Πυριφλεγέθοντας εἶναι τὸ ποτάμι τοῦ Καναλακίου, ὁ σημερινὸς Κάκαβας, τοῦ ὁποίου τὰ νερά ἔπεφταν στὸν Ἀχέροντα καὶ συντροφεμένα ἔμπαιναν στὴν Ἀχερουσία λίμνη. (Πυριφλεγέθοντας = θραζαναμμένος). Στὰ νερά του προτοῦ σμίξουν καὶ ἀνασταυθῶν μὲ τὸν Ἀχέροντα φαίνονταν κάτι φωτεινά πραγματάκια ποὺ ἔφεγγαν σὰν ζωλοφωτιές. Ἀπὸ τίς φέξεις αὐτὲς πῆρε τ' ὄνομα Πυριφλεγέθοντας. Τὰ φωτεινά αὐτὰ πράγματα βλέπονται καὶ σήμερα. Στὴ Φροσύνη ποὺ ἤμουν δάσκαλος κάποιος μαθητὴς ἔφερε στο σχολεῖο κομμάτι ξύλου, ἀπὸ σάπια νεροποτισμένη ἀπὸ τὴ βροχὴ ρίζα, ἢ ὁποία στο σζοτάδι σπινθήριζε σὰ νὰ εἶχε σπίνθες φωτιάς. Ἐπαψε δὲ τὸ φαινόμενο τοῦτο ἅμα ξεράθηκε. Τοῦτο παρατηρεῖται καὶ σὲ σάπια κόκκαλα σὲ νεκροταφεῖα καὶ προέρχεται ἀπὸ φωσφοροῦχος οὐσίες ποὺ βρίσκονται ἐντὸς αὐτῶν.

Παρόμοια σύβαινε καὶ μὲ τὸν Πυριφλεγέθοντα. Φωσφοροῦχος οὐσίες κατέβαιναν ἀπὸ τὰ γύρω βουνὰ μὲ τίς νεροσυομὲς καὶ κατακάθονταν στὴν κοίτη τοῦ ποταμοῦ.

Ο ΚΟΚΥΤΟΣ

Ὁ Κοκυτός, ποὺ ὀνομάσθηκε ἔτσι ἀπὸ τοὺς θρήνους καὶ τὰ μοιρολόγια (Κοκυτός = θρήνος), μὲ τὸ ἄνοστο νερὸ «ὔδωρ ἀτερολνέστατον» εἶναι τὸ ποτάμι τῆς Παραμυθιάς, ὁ Σελλήεντας τῶν ἀρχαίων καὶ πηγάζει ἀπὸ τὰ γυψόγενο πετρώματα τῆς Φωτικῆς, διέρχεται πλησίον τῆς ἀρχαίας Ἑλλάς, διασχίζει τὰ Ἠλύσια πεδία καὶ δεχόμενος μεσοδρομὶς τὰ νερά τῆς Βάβας, ἀνταμώνεται μὲ τὸν ἐξερχόμενο ἀπὸ τὴν Ἀχερουσία λίμνη ποταμὸ Ἀχέροντα, κοντὰ στο Νεκρομαντεῖο καὶ πέφτει μαζί του στὴ θάλασσα, στο Γλανὸ Κόλπο, «τὸν ποτὲ ἤγαγεν ἐξ Ἐφύρης, ποταμοῦ ἀπὸ Σελλήεντος».

Η ΣΤΥΓΑ

Ἡ Στύγα εἶναι τὸ πλατὺ, μεγάλο καὶ βαθὺ βάραθρο «Σταγοί» (σταγὸς = στέρινα, ἄρβαν.) ἐπὶ τοῦ βουνοῦ Ἐρημίτης, βορειοδυτικὰ τοῦ Νεκρομαντείου. Οἱ ἀπεδαπέκει ραῖδιοι σκεπαίνονται ἀπὸ ἀγριόδενδρα, θάμνους καὶ χορτάρια. Στὸ βάθος καταλήγει σὲ σπηλιὰ σκοτινὴ, ἀπὸ τὸ θόλο τῆς ὁποίας στάζει νερὸ μέσα σὲ ἐπίσης σκοτεινὴ στέρινα «ὑπὸ ζόφον ἠερόεντα» (Ἰλιάδα Λ. 445, Ψ. 51).

Στὸ κρομούμενο αὐτὸ νερὸ ὀρκίζονταν οἱ ἀθάνατοι θεοὶ «καὶ τὸ κατειβόμενον

Στυγός ὕδωρ, ὅστις μέγιστος ὄρκος δεινότατός τε πέλει μακάρεσσι θεοῖσιν» ('Οδύσ. Ε. 185—186. 'Ιλιάδα Ο. 37—38). Στὸ δὲ τρεχούμενο ποῦ ὑπογείως ἀνάβλυζε στὸν Ἄδη, ὅποιος ἐβυθίζονταν κατασταίνονταν ἀθάνατος. Σ' αὐτὸ βύθισε κι' ἡ θεὰ Θέτιδα τὸν γιό της Ἀχιλλέα κι' ἐγινε ἀθάνατος. Ἐμεινε δὲ τρωτὸ (θνητὸ) τὸ μέρος τοῦ ποδιοῦ ὅπου τὸν κράταγε, στὸ ὁποῖο τὸν πέτυχε ἡ σαίτα.

Ἡ θεὰ Ἀθηναῖα προστάτισσα τῶν Ἀχαιῶν ἔχει παράπονο ἀπὸ τὸν πατέρα της τὸ Δία, ποῦ πῆρε τὰ μάτια του ἀπὸ τοὺς Ἀχαιοὺς καὶ βοηθάει τοὺς Τρωαδίτες, ἐνῶ αὐτὴ βοήθησε τὸ παιδί του τὸν Ἡρακλῆ ὅταν τὸν ἔστειλε ὁ Εὐρουσθέας νὰ πάρει μέσα ἀπὸ τὸν Ἄδη τὸν Κέρβερο καὶ τὸν γλύτωσε ἀπὸ τὰ κρεαστὰ νερά τῆς Στύγας.

«εὐτε μὴν εἰς Ἄϊδαο πυλάρταο προὔπεμψεν ἔξ ἐρέβευς ἄξοντα κύνα στυγεροῦ Ἄϊδαο, οὐκ ἂν ὑπεξέφυγε Στυγὸς ὕδατος αἰπὰ ρέεθρα».

(Ἰλιάδα Ο. 366—368)

Τὸ καλοκαίρι στοὺς ἰσχιους τοῦ βαράθρου τῆς Στύγας σταλίζουν γιδερά κι' οἱ κοπριές καὶ τὰ κατούρια παρασυρόμενα ἀπὸ τὶς βροχὲς βρωμίζουν στὸ βάθος τὴν ἱερὴ στέρνα. Τὸ δὲ κακοτρόχαλο ράχωμα τοῦ Νεχρομαντείου καὶ ἡ ἀκρόπολη τῆς Ἐφύρας εἶναι ἀποκομμένο ξεχείλισμα τοῦ βουνοῦ τῆς Στύγας. «δὴ Στυγὸς ἀπορωξέ πέτρον τε».

Η ΑΧΕΡΟΥΣΙΑ

Ὡς τὰ 1950 ποῦ ἀνλακώθηκε τὸ φανάρι ἀπὸ τὴ φαγάνα καὶ στράγγισαν τὰ νερά, ὁ κάμπος ὅλο τὸ χειμῶνα λίμναζε κι' ὁ λόφος τοῦ Καστροῦ ἔμοιαζε μὲ νησί. Αὐτοῦ ἦταν καὶ ἡ Ἀχερουσία λίμνη. Σιγὰ σιγὰ οἱ ρίχες ἀπὸ τὰ ποτάμια σήκωσαν τὸν κάμπο κι' ἡ λίμνη περιορίστηκε στὸν ἀποξηραμένο βάλτο τῆς Μπούντας, κάτω ἀπὸ τὸ μοναστήρι τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς.

Ἡ τοποθέτηση τῆς λίμνης στὸν γύρω τοῦ Καστροῦ γῶρο θεβαιώνεται ἀπὸ τὴν πιστὴ περιγραφὴ τοῦ Ὀμήρου, τὸν ἱστορικὸ Προκόπιο κι' ἀπὸ τὸ σκαρὶ κατασκευῆς πλοιαρίων ποῦ ἀποκαλύφθηκε (1960) κοντὰ στὸ Καναλάκι.

«Καὶ μὴν Τάνταλον εἰσεῖδον κρατέρ' ἄλγε ἔχοντα ἔστεωτ' ἐν λίμνῃ» διηγίεται ὁ Ὀδυσσεύς στοὺς ἄρχοντες τῶν Φαιάκων μπροστὰ στὸ βασιλιά τους Ἀλκίνοο.

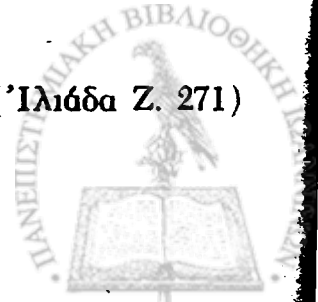
«Οὐ πολλῶ ἄποθεν τῆς Εὐροίας λίμνη κέχυται καὶ νῆσος κατὰ μέσον ἀνέχει καὶ λόφος αὐτῇ ἐπανέστηκε» γράφει ὁ Προκόπιος.

Δυὸ θεοὶ εἶχαν τὰ κατοικεῖά τους στὴ χώρα τῶν Κιμερίων, ὁ Ἀηδωνέας, ὁ θεὸς τοῦ Κάτου Κόσμου, στὸ Ἐρεβος τοῦ ἱεροῦ λόφου τῆς Ἐφύρας ποῦ ὑποδέχονταν τὶς ψυχὲς τῶν νεκρῶν κι' ὁ Μορφέας ὁ πατέρας τοῦ Ἵπνου, στὸν Ἐρημίτη, ἀπ' ὅπου μὲ τὴ Νύχτα, τὴ γυναῖκα του, κατέβαινε κι' ἔκανε λουτροὰ στὰ ἡσυχα νερά τοῦ κόλπου τ' αἰ-Γιαννάκη κοντὰ στὴ δίνη τοῦ Χειμερίου. Ὁ Ἵπνος, ὁ γιός τους, βαυκαλιζόμενος ἀπὸ τὴν Ἥρα, ποῦ τοῦ τάζει νὰ τοῦ δώσει γυναῖκα τὴν Πασίθεα, τὴ νιότερη κι' ὠραιότερη ἀπόλες τὶς Χάρες, ἐὰν ἀποκοιμήσει τὸ Δία, γιὰ νὰ εἶναι βέβαιος ὅτι θὰ ξεπλερώσει τὴν ὑπόσχεσή της, τὴν ὑποβάλλει στὸ φορικτὸ ὄρκο νὰ ὀρκισθεῖ στὰ νερά τῆς Στύγας.

«Ἄγρει νῦν μοι ὄμοσον ἀάατον Στυγὸς ὕδωρ».

(Ἰλιάδα Ζ. 271)

Ἀργότερα, ὅταν ὁ Δίας, δημιουργήματα τοῦ πνεύματος τοῦ παλίου ἀνθρώπου, καὶ τὰ γεννησούρια του, οἱ συνακόλουθοί του μικρότεροι θεοί, μώλωσαν στὶς λωζιάρους τους, καὶ ἄλλοι κρύφθηκαν στὶς χαράδρες τοῦ Ὀλύμπου, ἄλλοι στὶς σπηλιές καὶ τοὺς δρυμοὺς καὶ ἄλλοι χάθηκαν στὰ πέλαγα, καὶ ἔπαψαν ν' ἀνακατεύονται, νὰ παντρευολογιοῦνται καὶ νὰ κάνουν παιδιά μὲ τὶς γυναῖκες τῶν ἀνθρώπων, ὁ χριστιανισμὸς ἔχτισε ἀπέναντι τῆς Στύγας, σὲ ἐξέχουσα ξάγναντη ράχη, μέσα σὲ παρθένο δάσος ἀπὸ πρινάρια καὶ ἐλιές, τὸ ναὸ τῆς Φανερωμένης, δηλ. τῆς ἀγίας καὶ ὁμοούσιας Τριάδας, ὁμοομοφο παρεκκλήσι, βασταζομένου τοῦ τροῦλου του ἀπὸ τέσσαρους στρογγυλοὺς κίονες.

(«Ὅταν ἔκανες τῆ γῆ, λέει ὁ μικρότερος Θεὸς τῶν Αἰγυπτίων πρὸς τὸν μεγαλύτερο, δημιουργήσες τὸ ἀνθρώπινο γένος γιὰ τὸ γυιό σου, ποὺ βγήκε ἀπὸ τὰ ἄκρα σου». Ζακέττας Χόουκς «Ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητας, τόμ. Α. σ. 637»).

Η ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑ

Ἡ πελασγικὴ προϊστορικὴ πόλις Ἔλλα (Σέλλα) ἢ Ἑλλάδα, κτίσμα τῶν Θεσσαλῶν Θεσπρωτῶν βρισκόνταν κοντὰ στὸν Σελλήεντα (Κοκυτὸ) ποταμό, ὁ ὁποῖος διέρχονταν ἀπὸ τὴν Ἐφύρα «τὸν ποτὲ Φυλεὺς ἤγαγεν ἐξ Ἐφύρας ποταμοῦ ἀπὸ Σελλήεντος» ὅπως εἰπώθηκε καὶ παραπάνω, στὴ θέση τῆς σημερινῆς Παραμυθιάς ὅπως μαρτυροῦν τοῦτο ὁ σχολιαστὴς τοῦ Ὀμήρου «Σελλοὶ ἔθνος Ἠπειρωτικὸν τῆς Θεσπρωτίας κληθὲν ἀπὸ τοῦ παραρρέοντος ποταμοῦ ἀπὸ Σελλοῦ τοῦ Θετταλοῦ κ.λ.π.» καὶ τὰ προϊστορικὰ τεῖχη καὶ χαλάσματα ἐντὸς τῆς πόλης τῆς Παραμυθιάς, ὡς καὶ τὰ ἀναφερόμενα χάλκινα προϊστορικὰ ὄπλα, ξίφος καὶ αἰχμὴ δόρατος ποὺ βρέθηκαν κτερίσματα σὲ τάφο πολεμιστοῦ, θαμμένου ἀκουμπιστοῦ (1964).

Οἱ κάτοικοι τῆς Ἐλλας κατὰ τὸν δέκατο πέμπτο προχριστιανικὸ αἰῶνα ὑπὸ τὴν ἡγεσία τοῦ Αἰακοῦ, πάπου τοῦ Ἀχιλλέα, ὁ ὁποῖος ἦταν μιὰ ἀπὸ τὶς χθόνιες θεότητες, πιεζόμενος ἀπὸ ἄλλους λαοὺς ἐγκαταλείπουν τὴν Ἔλλα καὶ τὴ θεσπρωτικὴ Θεσσαλία καί, συναποκομιζόντας καὶ τοὺς πάτριους πελασγικοὺς θεοὺς, μὲ τὶς δοξασίες, τὰ ἱερά καὶ τὰ χρηστήριά τους, καταφεύγουν στὴν κοιλάδα τῆς Ὀλύτσιας, ἰδρύνοντας καὶ ἐκεῖ χρηστήριον τοῦ πατρῶου θεοῦ.

Ἀλλὰ καὶ ἀπ' ἐκεῖ ἀναγκάζονται νὰ φύγουν. Διέρχονται τὴν Πίνδο καὶ ἐγκατασταίνονται στὴν τωρινὴ ἀπ' αὐτοὺς ὀνομαζόμενη Θεσσαλία.

Οἱ ἀναφερόμενοι ἀπὸ τὸν Ὀμηρὸ «Σελλοὶ» δὲν εἶναι οἱ γύρω τῆς Δωδώνης τῆς Ὀλύτσιας κάτοικοι οὔτε τῆς Ἑλλοπίας τῆς πεδιάδας τῶν Γιαννίνων.

«᾽Ω Δία Δωδωνάρχοντα πελασγικὲ π' ὀρίζεις
Μακριὰ τὴ μυριοχιόνιστη Δωδώνη καὶ χωριὰ ἔχουν
Γύρω οἱ Σελλοί, οἰλερόποδοι χαμόστρωτοί σου μάντες»
(Ἰλιάδα Π. 230—235. Μετάφρ. Ἀλέξη Πάλλη)

ἀλλ' οἱ Θεσπρωτοὶ τῆς Ἐλλας καὶ τοῦ Σελλήεντα (Κοκυτοῦ) ποταμοῦ, τῆς πεδιάδας Παραμυθιάς — Φαναρίου (Ἀηδωνίας).

Δὲν δικαιολογεῖται ὁ ἰσχυρισμὸς νὰ ὀνομάζονται Σελλοὶ οἱ περὶ τῶν Δωδώνων τῆς Ὀλύτσιας, καὶ ἡ πόλις Ἔλλα (Σέλλα), ὁ Σελλήεντας ποταμὸς καὶ ἡ Ἐφύρα νὰ βρισκόνται στὴ Θεσπρωτία.

Οἱ «ἀνιπτόποδες» Σελλοὶ τοῦ Ὀμήρου δὲν ἦταν ἄλλοι παρεκείτερα, ἀλλ' αὐ-

ΑΠΟ ΤΑ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΑ ΤΗΣ ΠΑΛΑΤΙΝΗΣ ΑΝΘΟΛΟΓΙΑΣ

Μετάφραση — Σχόλια : ΒΑΣ. Ι. ΛΑΖΑΝΑ

ΛΕΩΝΙΔΑ ΤΟΥ ΤΑΡΑΝΤΙΝΟΥ

Τὰ ἀφιερῶματα τοῦ Πύρρου

Τοὺς θυρεοὺς ὁ Μολοσσὸς Ἴτωνίδι δῶρον Ἀθῆνα
Πύρρος ἀπὸ θρασέων ἐχορέμασεν Γαλατῶν,
πάντα τὸν Ἀντιγόνου καθελὼν στρατὸν οὐ μέγα θαῦμα
αἰχμηταὶ καὶ νῦν καὶ πάρος Αἰακίδαί.

(Παλατινὴ Ἀνθολογία VI, 130).

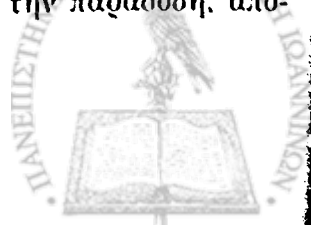
Τῶν θαρραλέων Γαλατῶν τοὺς θυρεοὺς ἀφιερῶνει
στὴν Ἴτωνίδα θεὰ Ἀθηνᾶ τῶν Μολοσσῶν ὁ Πύρρος,
τὰ ὄπλα ὡς σύντριψε τοῦ Ἀντιγόνου δὲν εἶναι θαῦμα!
Τοῦ Αἰακοῦ οἱ ἀπόγονοι δόρου αἰχμηρῶ ζυγατοῦν ἀκόμη!

1. Τὸ ἐπίγραμμα ἀναφέρεται στὴ νίκη τοῦ Πύρρου ἐναντίον τοῦ Ἀντιγόνου τοῦ Γονατᾶ. Συνοπτικὰ ἰδοὺ τὸ ἱστορικὸ γεγονός:

Ὁ Πύρρος, ὁ βασιλεὺς τῆς Ἠπείρου, ἀφοῦ δὲν ἐπέτυχε τοὺς σκοποὺς του μὲ τὴν ἐκστρατεία του στὴ Σικελία, ἐπέστρεψε στὴν Ἠπειρο. Μὲ ὀρμητήριο τὴν πατρίδα του, ἐπιχειροῦν νὰ κατακτήσει τὴ Μακεδονία. Ἔτσι τὸ 274 π.Χ. κατατροπώνει τὸν Ἀντίγονο τὸ Γονατᾶ καὶ διαλύει τὸ στρατό του, ποὺ ἀποτελεῖτο ἀπὸ Μακεδόνες καὶ Γαλάτες. Ὁ Πύρρος, ἀφοῦ κατέλαβε τὴν Ἄνω Μακεδονία καθὼς καὶ τὴν πόλη Αἰγές, παλαιὰ πρωτεύουσα τῆς περιοχῆς, ἄφησε ἐκεῖ τὸν γιό του καὶ μ' ἓνα τμήμα τοῦ στρατοῦ γύρισε στὴν Ἠπειρο. Σὲ ἀνάμνηση τῆς νίκης του ἓνα μέρος ἀπὸ τὰ πολύτιμα λάφυρα τὰ ἀφιερῶνει στὸ ἱερὸ τῆς Ἴτωνίδας Ἀθηνᾶς. Οἱ ἱστορικοὶ ἀναφέρουν στὸ σημεῖο αὐτὸ ὅτι τὸ Ἱερατεῖο τῆς Δωδώνης κολακεύθηκε ἀπὸ τὴ χειρονομία αὐτὴ καὶ ἄρχισε νὰ προπαγανδίζει ἀνάμεσα στοὺς Ἕλληνες τὰ κατακτητικὰ σχέδια τοῦ Βασιλέα τῆς Ἠπείρου. Καὶ ἐπηρέασε καὶ ἐνθουσίασε μάλιστα, ὅπως εἶναι φυσικὰ, ὅλους ἐκείνους ποὺ ἀκολουθοῦσαν ἀντιμακεδονικὴ πολιτικὴ.

2. Ἰ τ ω ν ἰ δ α... Ἀ θ η ν ᾶ. Ἡ θεὰ Ἀθηνᾶ εἶχε καὶ τὸ ὄνομα Ἴτωνίς, Ἴτώνη, Ἴτωναία, Ἴτωνιάς. Στὰ ὄρια περὶπου Θεσσαλίας καὶ Φθιώτιδας ὑπῆρχε καὶ ἱερὸ τῆς θεᾶς. Ἐπειδὴ ὅμως, κατὰ τὸν Ἀρβανιτόπουλο, δὲν βρέθηκαν λείψανα τοῦ φημισμένου ναοῦ, πρέπει νὰ τὸν ἀναζητήσουμε «μεταξὺ Φερῶν καὶ Λαοίσης». Ἡ λατρεία τῆς ἦταν διαδομένη σ' ὁλόκληρη τὴ Θεσσαλία, ὅπου ἀπαντᾶ καὶ ὁ μῆνας Ἴτωνίος καὶ ἡ γιορτὴ Ἴτώνια. Ἡ θεὰ ὡς «Ἴτωνίδα» ἀπεικονίσθηκε σὲ πολλὰ θεοσαλικὰ νομίσματα.

3. Μ ο λ ο σ σ ῶ ν. Οἱ Μολοσσοὶ εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς τρεῖς λαοὺς τῆς ἀρχαίας Ἠπείρου, ποὺ κατοικοῦσε τὸ ΒΑ τμήμα τῆς χώρας, ποὺ ὀνομαζόταν Μολοσσία ἢ Μολοσσίδα. Γενάρχης του, κατὰ τὴν παράδοση, ὁ Μολοσσός, γιὸς τοῦ Νεοπτόλεμου (γιοῦ τοῦ Ἀχιλλέα, ἐγγονοῦ τοῦ Αἰακοῦ) καὶ τῆς Ἀνδρομάχης. Γεννήθηκε στὴ Φθία ἢ κοντὰ στὴ λίμνη Παμβώτιδα καὶ ἀνατράφηκε ἀπὸ τὴ Θέτιδα γιὰ νὰ σωθεῖ τὸ γένος τῶν Αἰακιδῶν. Ὁ Πύρρος ἦταν, πάλι κατὰ τὴν παράδοση, ἀπόγονος τοῦ Μολοσσοῦ καί, κατὰ συνέπειαν, καὶ τοῦ Αἰακοῦ.

τοὶ τοῦτοι οἱ κάτοικοι γύρωθε τῆς Σέλλας, οἱ ὅποιοι ζῶντας μέσα στὰ ἔλη καὶ τοὺς βάλτους δὲν φοροῦσαν ποτέ σανδάλια, ἀλλὰ ξυπόλυτοι μὲ λασπωμένα ποδιάρια γύριζαν ὅπως οἱ σημερινοὶ Φαναρήσιοι πρὸ τῆς ἀποξήρανσης τοῦ ἐδάφους.

Κι' ἂν οἱ Μολοσσοὶ ἀφαίρεσαν ἀπὸ τοὺς Θεσπρωτοὺς τὴ βόρεια περιοχὴ τῆς Θεσπρωτίας δὲν μπόρεσε νὰ ὀνομαζόνταν «Σελλοὶ» οἱ κατακτητές, καὶ νὰ πάρουν τ' ὄνομα τῶν κατακτημένων.

(Συνεχίζεται)

" Ο Ν Ε Ι Ρ Ο "

Εἶσαι κάτι τὸ ἀδιόρατο, κάτι τὸ ἀνεξιχνίαστο
γλυκὸ ὄνειρο τῆς ἀταξίδευτης εὐτυχίας!
Πασχίζω νὰ ταιριάσω τὶς φωτοσκιάσεις σου,
μὲ τὸ παιγνίδισμα τῆς βροχῆς
στὰ τεντωμένα τσίνορα τῶν κάκτων,
ὅταν ἀπομένουν βουβοὶ ὕστερα
ἀπὸ τὶς μεταπτώσεις τῶν ἐσπερινῶν θυμῶν,
πάνω στὶς ἐκλάμψεις τῶν σιωπηλῶν ἀστραπῶν,
ποὺ δοξάζουν τὶς πυγολαμπίδες τῶν ἀστεριῶν
καὶ τὶς μοῦσες τῶν ἐνιαχοσίων λιμνῶν.
Πασχίζω νὰ ὀσφρανθῶ μέσα στὴ σύναξη τῶν ἀνθρώπων,
ἓνα ὄνειρο μὲ ὀλοκάθαρες φτεροῦγες,
χωρὶς ὑπεκφυγές κι' ἀπαγορεύσεις,
μ' ἓνα χαμόγελο ἐσπερινῆς αἰθρίας
πασπαλισμένο στὴν ἐπιθεομίδα τῶν λεμονανθῶν...

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΒΑΡΔΑΡΗΣ

Α Δ Υ Ν Α Μ Ι Α

Ζητήσαμε νὰ μάθουμε γι' αὐτοὺς
καὶ μᾶς ἄνοιξαν τὴν καρδιά τους.
Μᾶς εἶπαν πολλὰ κι' εἶδαμε τὴ ζωὴ τους.
"Ὅταν φύγαμε ὅμως... γελάσαμε
Δὲν εἴμαστε, βλέπετε,
στὴ χαρὰ ἢ στὴ λύπη τ' ἀδερφοῦ μας.

ΝΙΚΟΣ ΜΟΥΤΙΑΣ

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ ΗΠΕΙΡΟΤΙΚΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΚΙΝΗΣΙΣ

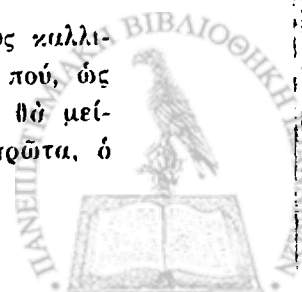
ΤΑ ΑΡΙΣΤΕΙΑ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Πρίν από λίγο καιρό, ανακοινώθηκε απ' τόν ύφυπουργό κ. Δημ. Τσαίκωνα ή απόφαση, πού πήρε ή Προεδρία Κυβερνήσεως, γιά τήν καθιέρωση εκατόν πενήντα 'Αριστείων Γραμμάτων (100 γιά τούς λογοτέχνες καί 50 γιά τούς καλλιτέχνες), τά όποία, μέ τήν μορφή 4.000 δραχμών τόν μήνα, θά δίνονται σάν ένα είδος αποζημίωσης, στους ανθρώπους πού, μέ ανάλωση προσωπική καί χωρίς καμμιάν άμοιβή, οικοδομούν τόν έθνικό μας πνευματικό πολιτισμό. 'Η απόφαση αυτή, πού έρχεται νά καλύψει μιá κρίσιμη ανάγκη στόν τόπο μας (γιατί δέν είναι ποτέ δυνατόν, σ' έναν τόπο πού έχει πολú περιορισμένον αριθμό αναγνωστικού κοινού καί πού ή γλώσσα του, τήν όποία μίλησαν οι μεγάλοι άνθρωποι κι' οι θεοί, δέν όμιλείται έξω απ' αυτόν, νά δώσει όποσδήποτε τήν βάση πού θά στηρίξει κάθε πνευματική προσπάθεια γιά τήν οικονομική τους άυτονομία), είναι πράγματι μιá ανταπόκριση σ' ένα πολú σημαντικό αίτημα. Γιατί, κατά τήν γνώμη μας, μονάχα μέ τήν κρατική ενίσχυση — μιá ενίσχυση πού, έξω απ' όποιαδήποτε άλλη έξάρτηση, θά έχει τήν έννοια ενός χρέους άπέναντι στις πνευματικές δυνάμεις τού έθνους — θά είναι δυνατόν νά γίνει κάτι ούσιαστικό, γιά τήν διατήρηση καί γιά τήν ανάπτυξη τών Γραμμάτων καί τής Τέχνης στην χώρα μας. Έτσι, τό γεγονός αυτό, πού τό άξιολογούμε σάν ένα άρχετό ενόσιον όθημα, πρίν νά πάρει τήν όριστική καί τήν συγκεκριμένη του μορφή, πιστεύομε πώς θά πρέπει, πρῶτ' απ' όλα, νά συζητηθεί ενόυτερα, νά γίνει υπόθεση όλων τών πνευματικών ανθρώπων τής χώρας μας, ώστε νά θεμελιωθεί πάνω σέ αντιπροσωπευτικές βάσεις, απ' τήν άρχή. Καί, έπειδή προβληματιζόμενος από χρόνια πάνω στο θέμα αυτό, είχα εκφράσει, στο πρώτο Λογοτεχνικό Συνέδριο, πού έγινε στή Λάρισα τό 1966, συγκεκριμένες άπόψεις, παραπλήσιες ή, όποσδήποτε, παράλληλες μέ τό πνεύμα τής άπόφασης, πού αναφέραμε παραπάνω, έχω τήν γνώμη πώς ίσως θά είχα νά προσφέρω κάτι, εκθέτοντας έν προκειμένο τις γνώμες μου. Κάτω απ' αυτό άκριβώς τό πρίσμα, δίνω καλοπροαίρετα καί χωρίς ν' αντιδικήσω μέ κανέναν, τις παρακάτω άπόψεις μου.

Τότε (πρίν από τέσσερα καί παραπάνω χρόνια), είχαμε προτείνει, τόσο στο Λογοτεχνικό Συνέδριον, όσο καί σ' ένα άνάτυλό μας, πού τυπώσαμε, μέ τόν τίτλο «'Η πνευματική μας έπιβίωση» απ' τό περιοδικό «'Ηπειρωτική Έστία», τήν όργάνωση μιáς διμοσπονδίας όλων τών συγγραφέων, ή όποία, μέ άυστηρά, άδιάλλακτα, αντιπροσωπευτικά καί άξιολογικά κριτήρια νά προτείνει τήν χορήγηση μιáς αποζημίωσης, γιά τήν οικονομική έξασφάλιση τού συγγραφέα, ώστε νά μπορεί, αυτός, νά περιοριστεί άποκλειστικά στο έργο του, άντί νά αναλώνει τόν χρόνο του σέ άλλες άπασχολήσεις γιά τήν έξέρωση τών αναγκαίων νά ζήσει. Δηλαδή, τό περιεχόμενο τής διάκρισης αυτής, νά έχει ένα πρακτικό σχολό πού, πέρ' απ' τήν τιμητική άναγνώριση, νά συμβάλλει — πρὸ παντός — καί στην άξιοποίηση τών δυνάμεων πού έχει τό έθνος στόν πνευματικό τομέα. Συγκεκριμένα, γράψαμε, ειδικότερα στο κεφάλαιο τούτο, πού άποτελεί πιθανόν καί τό πιό άξιοπρόσεκτο σημείο, τά εξής: «μία τή εισόδου ενός λογοτέχνη, στην ένωση αυτή, νά δίνεται μιá έπιχορήγηση (για δύο-τρία χρόνια, άς υποθέσουμε, 5.000 δραχ. τόν μήνα), ώστε νά έχει έτσι όλη τήν είνκαιρία γιά νά άφιερωθεί άποκλειστικά στο έργο του. Καί νά έχει, έναντι τής έπισίτισης αυτής, τήν υποχρέωση νά δώσει, μέσα στο καθορισμένο τούτο χρονικό διάστημα, τοιλάχιστον ένα σημαν-

τικό έργο. Έάν, στο μεταξύ, δέν αποδώσει αυτό τὸ ἐλάχιστο ἀντιστάθμισμα, νά ἐκπίπτει τοῦ δικαίωματος τῆς ἀνανέωσης γιὰ τὴν συνέχιση τῆς ἐπιχορηγήσεως. Τὸ ἀνώτατο αὐτὸ ὄργανο (ἡ ἔνωση) νά ἔχει, ἑταιρικά μὲ ὅλα τὰ μέλη τῆς, μιὰ μεγάλη καὶ πρότυπη ἐκδοτική ἑταιρεία, πού νά ἀναλαμβάνει, ὄχι μονάχα τὴν ἔκδοση, ἀλλὰ καὶ τὴν προβολὴ καὶ τὴν προώθηση ὡς τὴν πώληση, ὅλων τῶν ἔργων πού θὰ ἔκρινε ἄξια. Καί, παράλληλα μὲ τὶς ἐκδόσεις, θὰ εἶχε τὴν εὐθύνη ἀκόμα νά προωθήσῃ στὴν ἑλληνικὴ σκηνὴ τὰ θεατρικὰ ἔργα, στὴν τηλεόραση, στὴν ραδιοφωνία τόσο τοῦ ἐσωτερικοῦ, ὅσο καὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ... Νά παρασχεθεῖ ἀκόμα, στὰ μέλη τῆς ἑνώσεως αὐτῆς, κάθε δυνατὴ διευκόλυνση ἐπαφῆς, ἐπικοινωνίας καὶ συμμετοχῆς στὴν κοινωνικὴ, στὴν πνευματικὴ, στὴν καλλιτεχνικὴ καὶ στὴν ἐκπολιτιστικὴ ζωὴ τῆς χώρας μας (ἰδιωτικὴν χρησιμοποίησιν τῶν μέσων συγκοινωνίας, ἐλευθέρωσιν εἰσοδοῦ στὰ θεάματα, διάκριση κοινωνικὴ, διευκόλυνση περιήγησιν καὶ γνωριμίας σὲ ὅλες τὶς ἑλληνικὰς ἐπαρχίας κ.λ.π.). Ἔτσι, θὰ προσφέρονταν καὶ τὸ κλίμα καὶ οἱ ἐρεθισμοὶ καὶ ὁ διάλογος στὸ κάθε λογοτέχνη, γιὰ νά συνθέσῃ τὴν πνευματικὴν ὑφὴ τῆς σύγχρονης ἑλληνικῆς πραγματικότητος καὶ γιὰ νά πάρει, ὁ ἴδιος, ζωὴ καὶ ὑπόστασιν ἀπ' τὴν ἀνάσα, τὸν ἰδρωτὰ καὶ τοὺς χτύπους τῆς καρδιάς τοῦ λαοῦ του...». Αὐτὰ λέγαμε, τότε. Καί, τώρα, πού, ὕστερ' ἀπ' τὶς ἀνακοινώσεις τοῦ κ. ὑπουργοῦ, φαίνεται πὼς παίρνουν μιὰ ἰδιαίτερον σημασίαν (τοῦλάχιστον ὡς συζητήσῃ), νομίζω πὼς ἔχω τὸ δικαίωμα καὶ τὴν υποχρέωσιν νά πῶ τὴν γνώμη μου πάνω στὸ θέμα αὐτὸ καὶ νά κάμω κάποιες καινούργιες προτάσεις, μὲ τὴν πρόθεσιν νά βοηθήσω, ὅσο μοῦ εἶναι δυνατόν, γιὰ τὴν καλύτερον δυνατὴν ὁργάνωσιν αὐτῆς τῆς βοήθειας στοὺς λογοτέχνες καὶ στοὺς καλλιτέχνες τοῦ τόπου μας. Κατ' ἀρχήν, ἡ ἰδέαν γιὰ τὴν ἰδρυσὴ ἰδρύματος Ἄριστείων, πράγματι, πιστεύω πὼς δίνει μιὰ πολὺ καλὴ λύσιν στὸ πρόβλημα τοῦ σχήματος ἀναφορικὰ μὲ τὴν μορφήν πού θὰ πρέπει νά ἔχει ἕνα τέτοιο σῶμα. Μόνον πού θὰ πρέπει, τὸ ὄργανο, ἡ ἐπιτροπὴ πού θὰ προτείνει τοὺς υποψήφιους δηλαδή, νά εἶναι ὅσο γίνεται πιὸ ἀντιπροσωπευτικὸ καί, πρὸ παντός, νά συμμετέχει, εἰ δυνατόν κατὰ προνομιακὴ μεταχείρισιν, καὶ ἡ ἐπαρχία. Γιατί, δέν πρέπει νά ξεχνᾶμε πὼς, περισσότερο ἀπ' τοὺς λογοτέχνες καὶ τοὺς καλλιτέχνες τῆς πρωτεύουσας, οἱ συνάδελφοὶ τους στὴν ἐπαρχία ἀντιμετωπίζον μεγάλη πίεσιν ἀπὸν κλίμα πνευματικῆς ἀσκητικῆς, πράγμα πού κάνει τοὺς πιὸ πολλοὺς, νά σκέπτονται μὲ τικρία πὼς ἀπομένουν ἀγνοημένοι καὶ παραγνωρισμένοι. Κι' αὐτὸ, ἀπ' τὰ βασικὰ αἰτήματά τους, σ' αὐτὴν τὴν περίπτωσιν, πιστεύω πὼς θὰ πρέπει νά εἶναι νά μὴν μείνουν ἔξω ἀπ' τὴν ἐπιτροπὴν πού θὰ συγκροτηθεῖ γι' αὐτὸν τὸν σκοπὸν καί, πὼς, σὺν πνευματικῆν ἔκφρασιν τῶν τριῶν τετάρτων τοῦ πληθυσμοῦ πού ἔχει ἡ ἐπαρχία, νά παροῦν τοῦλάχιστον τὸ 40 μὲ 50 τοῖς ἑκατὸν ἀπ' τὸν ἀριθμὸν τῶν Ἄριστείων. Ἐφ' ὅσον φυσικὰ, συγγενετώσουν, μὲ τὰ ἴδια κριτήρια πού θὰ γίνων καὶ γιὰ τοὺς συναδέλφους τους τῆς πρωτεύουσας, τὸ ἀνάλογο ἀντίκρισμα τῶν ἀναγκαίων προϋποθέσεων. Προτείνουμε αὐτὸν τὸν τρόπο διαχωρισμοῦ, γιὰ νά μὴν ὑπάρξῃ καμμιά ἀμφιβολία γιὰ τὴν εὐθύνη τῆς ἐκλογῆς, πού, ἔτσι, θὰ γίνονταν πιὸ πολὺ καὶ μὲ τὴν δικὴν τους συμμετοχὴν καὶ πού θὰ μπορούσε νά καλύψῃ, βασικὰ, τὴν ἔκτασιν τῆς ἀντιπροσωπευτικότητος στὰ σύγχρονα γράμματα, καὶ γιὰ νά μὴν ἔχουν ἀκόμα τὴν γνώμη πὼς ἀγνοήθηκαν. Ἀλλὰ, καὶ γιὰ πιὸ πρακτικὸν λόγον, ἔφ' ὅσον τὸ Ἄριστεῖο συνιστᾷ, πρὸ ἀπ' τὴν ἡθικὴν ἀμοιβήν, καὶ μιὰ οὐσιαστικὴν οἰκονομικὴν βοήθειαν. Γιατί, πιὸ πολὺ στὴν ἐπαρχία, οἱ λογοτέχνες καὶ οἱ καλλιτέχνες, δέν ἔχουν πολλὰς εὐκαιρίας γιὰ νά ἀξήσουν τὸ πενιχρὸν τους ἔσοδον ἀπ' τὴν κύρια ἐπαγγελματικὴν τους ἀπασχόλησιν. Μὲ βάση αὐτὴν τὴν παρατήρησιν, θὰ ἤθελα νά ἐπιμείνω, εἰδικώτερα, στὰ παρακάτω σημεῖα, σχετικὰ μὲ τὴν ἐπάρκειαν, ἀφ' ἑνός, καὶ μὲ τὴν σχολιμότητα, ἀφ' ἑτέρου, πού, κατὰ τὴν γνώμη μου, θὰ πρέπει νά ἔχει ὁ θεσμὸς τῶν Ἄριστείων:

1) Πιστεύω πὼς ὁ ἀριθμὸς τῶν 100 γιὰ τοὺς λογοτέχνες καὶ τῶν 50 γιὰ τοὺς καλλιτέχνες εἶναι πολὺ μικρὸς. Ἄν μάλιστα, ἀπ' αὐτὸν τὸν ἀριθμὸν θὰ παροῦν καὶ αὐτοὶ πού, ὡς ἡλικιωμένοι καὶ ἀναγνωρισμένοι δέν λαβαίνουν τὴν λογοτεχνικὴν σύνταξιν, τότε, δέν θὰ μείνουν, φοβᾶμαι, πολλὰ περιθώρια. Γι' αὐτὸ, θὰ εἶταν ἴσως καλύτερα νά ἀξήθεῖ, πρῶτα, ὁ

αριθμός, περίπου στο διπλάσιο, και, ύστερα, οι ηλικιωμένοι και αυτοί που θα πάρουν το 'Αριστείο Ισοβίως, να αποτελέσουν ξεχωριστή κατηγορία.

2) Νομίζω πώς πρέπει, ακόμα, να ξεκαθαριστεί, κατά τρόπο που να μην αφήνει περιθώρια για οποιαδήποτε παρερμηνεία, για ποιόν σκοπό θα δοθούν τα 'Αριστεία (δηλ. για ενίσχυση λόγω ένδειας ή για αποζημίωση, άσχετα με την εύπορία ή μη του λογοτέχνη, λόγω της προσφοράς του;). Και τούτο το σημείο, που θα καθορίσει και την αναγκαιότητα και την σκοπιμότητα της διάκρισης αυτής, χρειάζεται να συζητηθεί από πριν. Γιατί, δέν καταλαβαίνω τι νόημα θα είχε, η αποζημίωση των 4.000 δραχ. τον μήνα, για έναν λογοτέχνη ή καλλιτέχνη που έχει, βάσει των στοιχείων της Οίκον. Έφορίας, ένα εισόδημα πάνω από 15.000 δραχ. τον μήνα, την στιγμή που υπάρχουν, έξ ίσον άξιοι συνάδελφοί του που, είτε ως υπάλληλοι, είτε κι' ακόμα ως βιοτέχνες, αναλώνονται, χωρίς ανάσα, για ένα πενιχρό εισόδημα, που μόλις φτάνει και δέν φτάνει για να καλύψει τις οικογενειακές τους ανάγκες. Έτσι, άλλωστε, θα έχανε και την έννοια της βοήθειας, αυτή η αποζημίωση, και θα πήγαινε, σε πολλές περιπτώσεις, στο περισσόν. Γι' αυτό, νομίζω πώς, στην προκειμένη περίπτωση, επιβάλλεται να διευκρινισθεί, για ποιόν λόγο θα δίνονται τα 'Αριστεία. Η γνώμη μας είναι πώς, για να φέρουν κι' ένα πρακτικό αποτέλεσμα, καλόν θα είναι να δίνονται ως έξις: σε κείνους που έχουν ανάγκη (που όπωσδήποτε δέν συγκεντρώνουν ύψηλό εισόδημα), να δίνονται με την μορφή χρηματικής αποζημίωσης, ενώ στους άλλους, δηλ. στους εύπορους, με την μορφή ενός ειδικού τιμητικού μεταλλίου ή μιās ξεχωριστής αναγνώρισης. Έτσι, θα πιάσουν και τα χρήματα αυτά κάποιον τόπο, όχι εκεί που δέν είναι αναγκαία, και πολλοί απ' τους πνευματικούς μας ανθρώπους, ιδιαίτερα της επαρχίας, θα μπορούν να έχουν κι' ένα είδος οικονομικής ανεξαρτησίας, για να σκύφουν πιο καλά πάνω στο χαρτί. Μάλιστα, για την ανανέωση, σε κάθε 5—10 χρόνια, έχομε την γνώμη πώς, όπωσδήποτε, αυτό θα είναι καλό, ιδιαίτερα για τους πιο νέους απ' αυτούς που θα το πάρουν, γιατί, έτσι, θα υπάρχει πάντα κι' ένα είδος ανταπόδοσης, που θα τους κρατεί έν έγρηγορσει, για λόγους στοιχειώδους συνέπειας.

3) Μαζί με την χρηματική αυτή αποζημίωση, πιστεύω πώς είναι αναγκαίο να δίνεται, έξ ίσου, και ιατροφαρμακευτική περίθαλψη. Διότι, κι' έτσι που έχουν τώρα τα πράγματα, δέν είναι επιτρεπτόν να μένουν χωρίς αυτήν την κάλυψη, όσοι απ' τους πνευματικούς μας ανθρώπους τυχαίνει να μην είναι άλλου πουθενά ασφαλισμένοι, σε μιιά εποχή που δέν υπάρχει κανένα άλλο επάγγελμα στο έλεος μονάχα της οικονομικής άντοχης των μελών του.

4) Κι' ένα ερώτημα, που ανακεφαλαιώνει τις αρχικές μας έπιστημάνσεις, σχετικά με τον τρόπο και με το όργανο, που θα αναλάβει να προτείνει τους υποψηφίους, για το έδωμα των 'Αριστείων: από ποιους και πώς θα αποτελεσθεί; Η επαρχία, βάσει ποιών κριτηρίων, θα αντιπροσωπευθεί, στην όλη αυτή κίνηση, για να φτύσουμε ως την έκλογή και την πρόταση για τα 'Αριστεία; Είναι ένα πρόβλημα, που θα πρέπει να προσεχθεί, για να έχομε, όχι καλή βάση στο ξεκίνημα μονάχα, αλλά και καλή απόδοση του πράγματι ωφέλιμου και, έν πολλοίς, πολυσήμαντου αυτού θεσμού, για την έν γένει πνευματική ζωή της χώρας μας. Γι' αυτό, θα ήταν ίσως καλύτερα να συνταχθεί πρώτα ένας κατάλογος, με την γνώμη των πνευματικών σωματείων, των σοβαρών πνευματικών έστιών της επαρχίας και των μεμονωμένων λογοτεχνών και καλλιτεχνών μας, απ' τον όποιον, κατόπιν, βάσει αυστηρών κριτηρίων, να βγει μιιά επιτροπή, όσο γίνεται πιο αντιπροσωπευτική, που θ' αποτελέσει τα πρώτα μέλη και, συνεπώς, την πρώτη αρχή για την ανάληψη ευθύνης. Με αυτήν την ευρύτερη συγκατάθεση και την, έν ταύτφ, θεώρηση των πραγμάτων απόνα πρίσμα αναντίρρητης έγκυρότητας, θεωρώ πώς θα είχαμε τα καλύτερα δυνατά αποτελέσματα. Κι' αυτά όλα, φυσικά, δίχως την άρροπορία και την χρονοτριβή της πολύπλοκης διαδικασίας, που, όχι λίγες φορές, καταντάει να γίνεται ένα χρόνιο εμπόδιο.

Τέλος, για την επαρχία, που, καθώς αντιλαμβάνονται όλοι γενικά, έχει ανάγκη να κρατήσει τα πνευματικά της κεφάλαια απ' τους άνοιχτούς δρόμους της μετανάστευσης στο

ζέντρο και πού, ακόμα, είναι ή δεξαμενή απ' την οποία άντλει το έθνος μας πού πολύ τις γνήσιες πνευματικές του δυνάμεις και πού κρατάει άπειραχτες τις δικές του ρίζες, πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή. Γι' αυτό δέν ξέρω αν θα είταν, μάλιστα, ένδεδειγμένο να συζητηθεί, αν θα έπρεπε, προκειμένου για το δικό της τό δυναμικό, να δίνονταν έξ ολοκλήρον ο λόγος κι' ή εϊθύνη στην ίδια, για να μὴν έχουμε τις αιώνιες εκείνες λέξεις «επαρχία» και «ζέντρο», πού τόσες και τόσες φορές έχοιν πικράνει πολλούς, είτε άδιστα είτε δίκαια, όπως ξέρουμε κι' όπως διαπιστώσαμε, τόσο έντονα, και στο Α' Λογοτεχνικό Συνέδριο, πού έγινε τό 1966 στην Λάρισα.

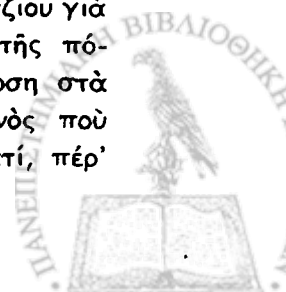
Αυτά είχαμε να προσθέσουμε, τώρα, πάνω σε όσα είπαμε παλιότερα, ύστερ' απ' την αναζοίνωση για τα Άριστεια Γραμμάτων. Και τό κάναμε με τό χέρι στην καρδιά, πιστεύοντας πως κάτι προσφέρουμαι για τό καλό.

Δ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

Η ΔΩΡΕΑ ΤΟΥ ΚΩΝ. ΜΕΡΤΖΙΟΥ

Ο Κων. Μέρτζιος, ά. μ'. της Άκαδημίας Άθηνών και της «Ήπειρωτικής Έστίας», γνωστός στην διεθνή βιβλιογραφία διακεκριμένος ιστορικός και λόγιος και ο κορυφαίος απ' τους ιστοριοδίφες πού διαθέτει ή χώρα μας στα διεθνή επιστημονικά ιστορικά συνδέρια, ως έπιστέγασμα μίας μοναδικής προσφοράς στην πνευματική ζωή του τόπου μας και γενικότερα στην διερεύνηση των στοιχείων της ιστορίας των πέντε τελευταίων αίωνων, προσφέρει τώρα και την μοναδική σ' ενδιαφέρον και αξία βιβλιοθήκη του, στο Πανεπιστήμιον Ίωαννίνων, για την ίδρυση και για την ανεξαρτησία του οποίου επάσχισε και εργάσθηκε όσο λίγοι. Η χειρονομία αυτή του Γιαννιώτη άκαδημαϊκού και ξεχωριστού λογίου, πού, επί μισόν αίωνα, εργάζεται σκληρά και χωρίς θόρυβο για την έξερεύνηση, την αξιολόγηση, τον συσχετισμό και την σύνθεση όλων των ιστορικών στοιχείων πού άφορούν τον έλληνισμό απ' τον 15ον αιώνα και δώθε, στα Γενικά Κρατικά Άρχεία της Βενετίας, είναι κάτι παραπάνω από συγκινητική. Γιατί, ο άκαταπόνητος αυτός Ήπειρώτης, πού λευκάνθηκε και πού έζησε μίαν ολόκληρη ζωή ανάμεσα απ' την σιωπηλή ήρεμία και το άποταμιευμένο παρελθόν της πάλαι ποτέ Γαληνοτάτης Δημοκρατίας των Δόγηδων, τότε πού οι Έλληνες ραγιαδες άγνάντευαν τον όρίζοντα καρτερώντας πότε θα φέξει και γι' αυτούς ο Θεός, οί άχώριστοι «σύντροφοι και φίλοι του, πού μαζί τους δέν μάλωσε ποτέ και πού μαζί τους

συνομιλούσε, όπως γράφει ο ίδιος στην άπόφασή του να τους άποχωρισθεί τώρα, είταν αυτά τα βιβλία. Και, πράγματι, στην σχετική άλληλογραφία του, υπάρχει χυμείνη στις καλογραμμένες λέξεις του, ή άγωγή αυτού του άποχωρισμού, πού, άρχικά, θα τον ήθελε να γίνει μετά την πορεία του στον μάταιο τουτο κόσμο πάνω στη γή. Άλλά, όμως, παρά τα 85 χρόνια πού τόσος περήφανα τα φέρει πάνω στους όρθιους ώμους και στο κυπαρισσένιο του άνάστημα, τα έδωσε τώρα, για να έχει την ύψιστην ίκανοποίηση, να τα ιδεί κι' ο ίδιος να γίνονται φώς για την σπουδάζουσα νεότητα και κεφάλαιο για τό πανεπιστήμιο της γενέτειράς του. Γι' αυτό, κι' ή περίπτωση τούτη του κ. Μέρτζιου κρατάει ίνα ειδικό περιεχόμενο, ένα κλίμα και κι' ένα ήθος φιλογένειας για τον τόπο, πού γίνεται λαμπρό παράδειγμα και πού έντάσσεται μέσα στην ώραία παράδοση των Ήπειρωτών λογίων και εύκλεών χορηγών της νεώτερης παιδείας μας. Έτσι, ή προσφορά της βιβλιοθήκης του (μια βιβλιοθήκη με σπάνιες έκδόσεις πού ξεκινούν απ' τό 1500 και πού είναι κατάμεστη από εργασίες και έρευνες μοναδικού ενδιαφέροντος), την οποία ή Σύγκλητος του Πανεπιστημίου Ίωαννίνων έκαμε άποδεκτή με αισθήματα εύγνωμοσύνης, τιμής και άναγνωρίσεως της αγάπης του κ. Μέρτζιου για τό άνώτατο πνευματικόν ίδρυμα της πόλης τούτης με την εύκλητή παράδοση στα γράμματα, γίνεται κι' ένα γεγονός πού πρέπει να έξαρθεί ξεχωριστά. Γιατί, πέρ'

ἀπ' τὴν ἀξία τῆς δωρεᾶς καθ' ἑαυτὴν, (ἡ ὁποία, ἄλλωστε, εἶναι καὶ σπάνια σὲ εἰδικὸ ἐπιστημονικὸ ἐνδιαφέρον), ἀποτελεῖ μιὰ συνέχεια αὐτῆς τῆς ἐνδοξης παράδοσης, ὅπως κι' ἐκείνη τῆς δωρεᾶς, στὸ ἴδιο Πανεπιστήμιο, τῆς βιβλιοθήκης τοῦ αἰμίμηστον Χρ. Πράτσικα, πού ἀρχίζει νὰ ξαναπαίρνει τὴν μεγάλη τῆς ἀκτινοβολία, μαμὶ μὲ τὴν ἀνάπτυξη καὶ τὴν ὄντοτητα τοῦ ἱεροῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων. Κι' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, πού δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ ἔχει μιὰ εὐρύτερη ἀπήχηση στοὺς ἀπανταχοῦ τῆς γῆς Ἠπειρώτες, γίνεται καὶ μιὰ εὐγενικὴ παρότρυνση, μιὰ ἐξαιρετὴ πνευματικὴ ὁροθεσία, πού θὰ γεννήσει παρόμοιες φιλοδοξίες, πού θὰ συνδέσει ἀκόμα πιὸ πολὺ τὸ Πανεπιστήμιο μὲ τὸν χώρὸ ἐδῶ καὶ μὲ τὴν ντόπια παράδοση. Καὶ αὐτὴ ἡ σύνδεση, πρὸ παντός, εἶναι πού βοηθάει στὰ πρῶτα χρόνια, γιὰ τὴν θεμελίωση μιᾶς εἰδικῆς ἔρευνας καὶ μιᾶς εἰδικῆς ἐπιστημονικῆς ἀνάπτυξης πάνω στὸ ὑπόστρωμα τῆς παράδοσης ἐνὸς τόπου. Ὁ κ. Μέρτζιος, πού ἐξακολουθεῖ ἀκόμα νὰ ἐργάζεται καὶ νὰ δίνει συνεχῶς καινούργια στοιχεῖα, μὲ βάση τὰ ἔγγραφα, τὶς ἀδιάσειστες μαρτυρίες τῶν Ἀρχείων τῆς Βενετίας, πού συμπληρῶνουν καὶ ἀνακατὰσουν ἀπόψεις καὶ κενὸ στὴν διεθνή καὶ στὴν δική μας ἱστορικὴ βιβλιογραφία, εἶναι ἕνα κεφάλαιο κι' ἕνα ὄνομα γιὰ τὴν πόλη τῶν Ἰωαννίνων. Ἐργάσθηκε γιὰ νὰ φέρει στὸ φῶς καὶ ν' ἀποθησαυρίσει καὶ στὴν δική μας τὴν γλῶσσα χιλιάδες σελίδες ἀπ' τὴν ἐνετικὴ περίοδο, πού ἀναφέρονται στὴν Ἑλλάδα καὶ στοὺς Ἕλληνες κι' ἔφαξε, μὲ πάθος γιὰ τὴν ἀνέυρεση τῶν γραπτῶν στοιχείων, νὰ βρεῖ ἀκόμα τὶς

ληξιαρχικὲς πράξεις καὶ τὰ συμβόλαια ξεχωριστῶν ὀνομάτων στὴν παγκόσμια ἱστορία τοῦ πολιτισμοῦ, ὅπως τοῦ Ἑλ Γκρέκο, τοῦ Β. Κορνάρου. Ἀκόμα, εἶναι ὁ μόλιος πού συγκέντρωσε, ὑστερ' ἀπ' τὰ «Μνημεῖα τῆς Μακεδονικῆς Ἱστορίας» (ἔκδοσις τῆς Ἑταιρ. Μακεδ. Σπουδῶν), τὶς διαθέκτες τῶν Ἑλλήνων τῆς Βενετίας, πού κράτησαν τὴν ἐγρήγορη τῆς ἑλληνικῆς συνειδήσεως ὡς τὴν ἐθνικὴ μας παλιγγενεσία, φτιάχνοντας στὴ Δύση μιὰν ἐξόριστὴ Ἀθήνα τῶν μεταβυζαντινῶν χρόνων. Τὰ πολὺτιμα αὐτὰ ἔγγραφα, πού συνιστοῦν γιὰ τὴν κρίσιμη περίοδο τῆς ἱστορίας μας ἕνα μοναδικὸ κεφάλαιο, εὐτύχησε νὰ τὰ συγκεντρώσει στὸν τόμο τοῦ Β' τεύχους τοῦ «Μικροῦ Ἑλληνομνήμονα», πού ἐξέδωσε μὲ ἀνατύπωση ἡ «Ἠπειρωτικὴ Ἑστία» (τὸ πρῶτο τεῦχος τὸ εἶχε ἐκδόσει ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, ἐνῶ τὸ Γ' τώρα δημοσιεύεται πάλι στὴν «Ἠπειρωτικὴ Ἑστία») καὶ νὰ τὰ παραδώσει κι' αὐτὰ στὴν ἑλληνικὴ βιβλιογραφία. Ἔτσι, τώρα, μὲ τὴν δωρεὰ καὶ τῆς ἀνεκτίμητης βιβλιοθήκης τοῦ στοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ὁ κ. Μέρτζιος ὀλοκληρῶνει, μὲ ἔργα κι' ὄχι μὲ λόγια, τὴν μεγάλη του καὶ πολὺτιμη προσφορά στὰ γράμματα, στὴν ἱστορία καὶ στὴν ἔρευνα, γιὰ τὴν πατρίδα καὶ γιὰ τὴν γενέτειρα. Εἶναι ὄντως ἀξίος νὰ ἔχει τὴν ἀναγκώριση καὶ τὴν εὐγνωμοσύνη, γιὰ ὅλα αὐτὰ. Κι' ἐλπίζομε πὼς ἡ πράξη του αὐτῆ, θὰ πρέπει νὰ προκαλέσει τὸ ἐνδιαφέρον κι' ἄλλων Ἠπειρωτῶν, πού μποροῦν νὰ προσφέρουν τὴν ἀγάπη τους καὶ τὴν συμβολὴ τους γιὰ τὸ Πανεπιστήμιο Ἰωαννίνων.

Δ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΑΙ Η ΗΠΕΙΡΟΣ

Ἡ ἀνάγκη γιὰ μιὰ ἐξειδίκευση στὶς σπουδὲς τοῦ πανεπιστημίου Ἰωαννίνων πού νὰ καλύπτουν τὴν μεταβυζαντινὴ γραμματεία καὶ εἰδικώτερα τὴν πνευματικὴ παράδοση τῶν 3—4 τελευταίων αἰώνων στὴν Ἠπειρο, εἶναι μιὰ ξεχωριστὰ ἀξιοπρόσεκτη γνώμη. Ἐπίσης, ἡ πρότασή μας, σ' ἕνα δημοσίευμα, γιὰ μιὰ συζήτηση γύρω ἀπ' τὴν ὀνομασία καὶ τὸ ἔμβλημα

μα τοῦ πανεπιστημίου, ἔβαλε πολλοὺς σ' ἕναν γόνιμο προβληματισμὸ κι' ἔδωκε, ἀκόμα, τὴν ἀφορμὴ γιὰ νὰ γίνουν πάνω σ' αὐτὸ πολλὲς σκέψεις. Τὸ θέμα τοῦτο, φαίνεται πὼς ἐνδιαφέρει γενικώτερα κι' ὄχι μονάχα τοὺς Ἠπειρώτες. Γιατί, ὅπως γράψαμε καὶ σὲ προηγούμενα ἄρθρα μας, ἡ παιδεία τῆς νεώτερης Ἑλλάδος, πού ξεκίνησε κυρίως ἀπ' τὴν πόλη τούτη ἔχει

πράγματι μιὰ βαθύτερη ιστορική σύνδεση (τούλάχιστον ὡς ἀκτινοβολία) μὲ τοὺς Ἡπειρώτες Μεγάλους Εὐεργέτες καὶ μὲ τὸν Ἡπειρωτικὸ Διαφωτισμὸ. Ἔτσι, ὕστερ' ἀπ' αὐτὲς τὶς ἐκδηλώσεις, ἔρχομαι τώρα, γιὰ νὰ δώσω μιὰ συνέχεια.

Ἡ ἴδρυση τοῦ πανεπιστημίου Ἰωαννίνων, πράγματι, θέτει γιὰ τοὺς Ἡπειρώτες τώρα ἓνα βαρύτερο καθήκον: τὴν ἀνάπτυξή του καὶ τὴν ἀνασύνδεση τῆς δικῆς τους παράδοσης μὲ τὴν σύγχρονη χορηγία τῆς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας. Γιατί, ὅπως εἶναι γνωστόν, τὸ ὄνομα τῶν εὐεργετῶν τῆς παιδείας στὴν Ἡπειρο εἶναι πάντοτε ὀνομασθέντες μιὰ λαμπρὴ κληρονομιά καί, μαζί, μιὰ ἠράκλεια φιλοδοξία γιὰ τὴν διατήρησή της καὶ στὶς ἡμέρες μας. Πράγματι, νομίζομε πὼς δὲν θὰ εἶταν ἀνεδαφικὸ νὰ περιμένουμε τὴν ἔξαρση αὐτῆς τῆς πνευματοτρόφου χειρωνακίας, ἀφοῦ καὶ στὶς ἡμέρες μας ἔχομε, σὲ ὀλόκληρη σχεδὸν τὴν Ἡπειρο, τόσες ἀξιοθαύμαστες ἐκδηλώσεις καὶ τόσες συγκινητικὲς δωρεές γιὰ τὴν παιδεία (γυμνάσια, δημοτικὰ σχολεῖα, μαθητικὰ οἰκοτροφεῖα, βιβλιοθήκες κλπ.). Θὰ μπορούσε, λοιπόν, νὰ ξαναγίνει μιὰ καινούργια ἀνθιση αὐτῆς τῆς παράδοσης μὲ νεώτερος μεγάλους χορηγούς, πού θὰ ὀλοκλήρωνε καὶ τὸ πανεπιστήμιον καὶ πού, μέσα σὲ σύντομο χρόνο, θὰ ἐφτιαχνε, ὄχι μόνο τὶς ἔδρες πού θὰ χρειαζόνταν γιὰ τὶς ἐξειδικευμένες σπουδές, ἀλλὰ καὶ ὀλόκληρες σχολές νὰ δημιουργήσῃ. Γιατί, τάχα, δὲν θὰ εἶταν δυνατόν, στοὺς σύγχρονους Ἡπειρώτες (τόσον ἐδῶ, ὅσον καὶ στὸ ἔξωτερικὸ) νὰ διαθέσουν τὸν πλοῦτον τους γιὰ ἓναν τέτοιον σκοπὸ, ἀφοῦ ἔτσι καὶ τὸν τόπον τους θὰ ὠφελοῦσαν καὶ τὴν μνήμη τους θὰ διαιώνιζαν, κατὰ τὸν καλύτερον δυνατόν τρόπο, ὡς παιδεία καὶ ὡς ἀγλαΐσμα ἱστορικῶν ἀνάμεσα στοὺς συναθρώπους τους; Καί, φαντόζομαι, τὸ νὰ φτιάξῃ κανεὶς μιὰ πανεπιστημιακὴ Σχολή, μὲ τὰ χρήματα καὶ μὲ τὴν προικοδότηση γιὰ τὴν ἀνάπτυξή της στὸ διενεκές, θὰ ἀποτελεῖ ἓνα ὄνειρον πού δὲν πραγματοποιεῖται, παρὰ σὲ τέτοιες πρόσφορες περιστάσεις, ὅπως εἶναι ἡ πε-

ρίπτωση τούτη. Ἔτσι, πιστεύω, τὸ πανεπιστήμιον Ἰωαννίνων, ὄχι μονάχα θὰ συνδέονταν μὲ τὴν Ἡπειρωτικὴ παράδοση καὶ μὲ τὰ ὀνόματα τῶν νέων Ἡπειρωτῶν, ἀλλὰ καὶ θὰ ἔπαιρνε, πολὺ γρήγορα μάλιστα, μιὰ ἰδιαίτερη ἀκτινοβολία, πού θὰ τὸ ξεχώριζε ἀπ' τ' ἄλλα ἀνώτατα ἐκπαιδευτικὰ μας ἰδρύματα. Ἀκόμα, μὲ αὐτὴν τὴν μορφή τῆς πρωτοβουλίας καὶ τῆς ἠθικῆς καὶ οἰκονομικῆς στήριξης θὰ δύνονταν νὰ γίνῃ πιὸ καλὰ καὶ ἡ ἐξειδίκευση τῶν σπουδῶν πού ἀναφέραμε. Γιατί, ἐκτὸς ἀπ' τὴν γενικὴ ἐπιστημονικὴ ἀνάδειξη τῶν Σχολῶν, πού θὰ μπορούσαν νὰ δημιουργήσουν αὐτὲς οἱ ὠραῖες φιλοδοξίες, θὰ εἶταν εὐκολο νὰ φτιάξουν, ἐντεταγμένες μέσα στὰ πανεπιστημιακὰ πλαίσια, καὶ ὠρισμένες κατευθύνσεις γιὰ ἔρευνα, γιὰ εἰδικὴ μεταπτυχιακὴ σπουδὴ κλ., ὥστε νὰ ἀξιοποιηθῶν καὶ ἡ παράδοση καὶ ἡ ὑπάρχουσα βιβλιογραφία τοῦ τόπου καί, γενικώτερα, νὰ πάρῃ μιὰν εἰδικὴ ἀπόκλιση, ἓνα Τμήμα τούλάχιστο, τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς. Τότε, νομίζω, καὶ τὸ θέμα τῆς ὀνομασίας καὶ τὸ ἔμβλημα τοῦ πανεπιστημίου, πού θέσαμε πρὸς συζήτηση, θὰ ἔπαιρνε κι' αὐτὸ ἓνα ἰδιαίτερον περιεχόμενο. Καί, ὅπως δὴποτε, δὲν θὰ εἶταν δύσκολο νὰ συνδεθῇ ἀκόμα καὶ μὲ τὴν σύγχρονην Ἡπειρο.

Πιστεύομε, ὅτι τὸ δημοσίευμα τοῦτο, χωρὶς νὰ προσφέρει τίποτε τὸ συγκεκριμένο, ρίχνει τούλάχιστο μιὰ ἰδέα. Καὶ ὑπάρχουν πολλοὶ πού θὰ εἶχαν νὰ προτείνουν κάτι τὸ πιὸ συγκεκριμένο ἢ, ὅπως δὴποτε νὰ δώσουν ἰδέες πιὸ καλές. Γι' αὐτὸ, ἀκριβῶς, καὶ θεώρησα ἀναγκαῖο νὰ γράψω κι' ἐδῶ, πάνω στὸ ζήτημα τοῦτο, προσθέτοντας τώρα πῶς, γιὰ ὅσους ἔχουν κάποιο ξεχωριστὸν ἐνδιαφέρον, εἶναι μιὰ καλὴ ἀφορμὴ νὰ προσφέρουν τὶς ὑπηρεσίες τους. Τὸ γεγονὸς τῆς ἰδρύσεως τοῦ πανεπιστημίου Ἰωαννίνων, πού εἶναι ἀπ' τὰ πιὸ σημαντικὰ στὴν νεώτερη ἱστορία της καὶ πού δικαιώνει τὴν προσφορὰ τῆς πόλης τούτης στὴν νεώτερη ἑλληνικὴ παιδεία, προσφέρει μιὰ μοναδικὴ εὐκαιρία.

Δ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΤΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΣΤΗΝ ΗΠΕΙΡΟ

Τὰ βυζαντινὰ μνημεία, πού ἔφτασαν ἐν ἐνεργῶ καταστάσει καὶ πού ἐξακολουθοῦν (τὰ περισσότερα ἀπ' αὐτὰ) νὰ ἔχουν πάντα τὸν ἴδιο προορισμὸ στὴν ἐποχὴ μας, ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ μιὰ ἰδιάζουσα προσοχὴ κι' ἀπὸ μιὰ ξεχωριστὴ προστασία. Γιατί, ἐφ' ὅσον δὲν εἶναι ἔξω ἀπ' τὴν ζωὴ μας, κατ' ἀνάγκην, ὑπόκεινται κι' αὐτὰ στὴν φθορὰ, πού φέρει ἡ συνάρτηση μὲ τὸν ἄνθρωπο καὶ μὲ τὴν δική του δραστηριότητα. Εἰδικώτερα, γιὰ τὰ βυζαντινὰ μνημεία πού ὑπάρχουν σὲ ἀπομονωμένες περιοχές, —κι' αὐτὰ εἶναι πάρα πολλὰ καὶ σημαντικά—, ὁ κίνδυνος αὐτὸς εἶναι πολὺ κοντὰ. Κι' ἂν δὲν ληφθοῦν, ὅσο γίνεται πιὸ γρήγορα, τὰ μέτρα κι' ἡ πρόνοια πού θὰ τοὺς προσφέρει τὴν διαφύλαξη καὶ τὴν ἀναγκαίαν ἐπιστημονικὴ συντήρηση, ὑπάρχει πιθανότητα νὰ χάσουμε πολλὰ ἀπ' τὸν μεγάλο αὐτὸν θησαυρὸ τῆς ἐθνικῆς μας ζωῆς. Ἰδιόιτερα στὴν περιοχὴ τῆς Ἠπείρου, πού ὑπήρξε, μετὰ τὴν ἄλωση ἀπ' τοὺς Σταυροφόρους τὸ 1204, ἕνας μητροπολιτικὸς χώρος τῆς ἱστορίας μας, τὰ βυζαντινὰ τούτα μνημεία, πού ἀποτελέσαν καὶ στὰ χρόνια τῆς δουλείας κέντρα θρησκευτικῆς καὶ κοινοτικῆς ἀκτινοβολίας, ἀντιμετωπίζουν μεγαλύτερη ἀνάγκη. Πρὸ παντός, στὰ χωριὰ ἐκεῖνα πού, ἀραιωμένα ἀπ' τὴν μετανάστευση (κι' αὐτὰ εἶναι κυρίως τὰ ὄρεινὰ καὶ τ' ἄγωνα πού, στὰ χρόνια τῆς τουρκοκρατίας, εἶχαν μιὰ κοινοτικὴ συγκρότηση, πού ἐκράτησε τὴν παράδοση καὶ τὰ θρησκευτικὰ τοὺς μνημεία), δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀσκηθεῖ ἕνας ἀποτελεσματικὸς ἔλεγχος. Βέβαια, τὸ θέμα τοῦτο εἶναι εὐρύτερο, πολὺ μεγάλο γιὰ ὁλόκληρο τὸν ἑλληνικὸν χώρον, ἀλλὰ, στὴν Ἠπειρο παρουσιάζει, κατὰ τὶς ἀπόψεις τῆς 5ης Περιφέρειας Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων (ἡ περιοχὴ πού καλύπτει ἡ Περιφερειακὴ τούτη ὑπηρεσία εἶναι τῆς Ἠπείρου, τῆς Αἰτωλίας καὶ τῶν Ἐπτανήσων δηλ. ἑννέα νομοὶ καὶ ἕνδεκα Μητροπόλεις) μιὰ εἰδικὴ μορφή. Πρῶτα γιατί ἡ ἐπαρκῆς ἐπίβλεψη καὶ ὁ ἀναγκαῖος ἔλεγχος δὲν εἶναι δυνατόν νὰ γίνουσι σ' ἕναν τόσο ἐκτεταμένο χώρον μὲ δυὸ μονάχα εἰδικοὺς ἀρχαιολόγους βυζαντινῶν ἀρχαιοτήτων (ὁ κ. Βοκοτόπουλος κι' ἡ κ. Μυρτάλη Ποταμιάνου πού προϊστάται) καὶ δεύτερον, ἰδίως στὸ Νομὸ Ἰωαννίνων καὶ στὸ Νομὸ Θεσπρωτίας, πολλὰ βυζαντινὰ μνημεία δρῖσκονται σὲ δυσπρόσιτα μέρη καὶ σὲ ἀπομονωμένες περιοχές. Ἔτσι, ἡ προσπάθεια τῆς ὑπηρεσίας, παρ' ὅλη τὴν ἐντατικὴ ἐξάντληση τῶν δυνατοτήτων τῆς, περιορίζεται πρωτίστως στὴν καταγραφή, στὸν ἀποθησαυρισμὸ καὶ στὴν ἔρευνα, χωρὶς νὰ προλαβαίνει νὰ ἀξιοποιήσει τοὺς μόχθους καὶ τὶς ὠραῖες προθέσεις πού ἔχει. Εἶναι ἕνα πρόβλημα, ἀπ' τὰ σοβαρότερα, πού ἀντιμετωπίζεται γενικώτερα στὸν τομέα τοῦτον. Γιατί, ἡ ἀξία καὶ τὸ εἰδικὸ ἐνδιαφέρον, πού παρουσιάζουν πολλὰ ἀπ' τὰ μνημεία στὴν Ἠπειρο, (πολλὰ ἀπ' αὐτὰ δὲν ἐρευνηθήκαν ἐπαρκῶς ἢ πού, μὲ τὰ νέα δεδομένα τῆς σύγχρονης ἐπιστημονικῆς θεωρήσεως, χρειάζονται περισσότερη προσοχὴ) εἶναι μοναδικῆς μορφῆς. Ὁ προγραμματισμὸς γιὰ μιὰ συντήρηση καὶ παρακολούθηση, κάτω ἀπ' αὐτὲς τὶς συνθήκες, ἄλλωστε, γίνεται καθ' ὅσον τὸ ἐπιτρέπει ὁ χρόνος καὶ ἡ δυνατότητα τῶν βυζαντινολόγων, ἐνῶ ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν τῶν μνημείων στὴν Ἠπειρο εἶναι, γιὰ τὴν ὥρα, 180 (κἄστρα, ἐκκλησίαι, ἀρχοντικά καὶ οἰκισμοὶ ὁλόκληροι). Καὶ τὸ μεγαλύτερον πρόβλημα, ἐν προκειμένῳ, εἶναι ἡ φύλαξη (τούλάχιστον γιὰ τὰ ἐπισημῶς κηρυγμένα ὡς ἱστορικὰ καὶ διατηρητέα μνημεία ὅπως οἱ οἰκισμοὶ στὸ Μονοδένδρι Ζαγορίου, στὸ Δολὴ Πωγωνίου, στὸ Πάπιγγο Ζαγορίου καὶ στὴ Νῆσο Ἰωαννίνων). Πολλὰ, πάλι, ἀπ' τὰ Μοναστήρια, πού εἶναι χωρὶς μοναχοὺς κι' ἔχουν ἐξαιρετὰ ξυλόγλυπτα καὶ σπάνιες ἀγιογραφίες (πολλὲς ἀπ' τὴν οἰκογενειακῆς παραδόσεως Σχολὴ Ἀγιογράφων Χιονιάδων Κονίτσης, πού, ἐκτὸς ἀπὸ μιὰ θαυμάσια μονογραφία πού ἔχει κάμει ὁ ἱερέας Γ. Παπαῖσιος, δὲν μελετήθηκε ὅσο θὰ ἔπρεπε ὡς ξεχωριστὸ καφάλαιο Τέχνης), ὑφίστανται, ἐκτὸς ἀπ' τὸν κίνδυνον τῆς κλοπῆς, τὴν ζημιὰ ἀπ' τὸ χρόνο κι' ἀπ' τὴν ἄγνοια τῶν Ἐκκλησιαστικῶν ἐπιτροπῶν, πού κάνουν, ἰδίως πρωτοβουλία καὶ χωρὶς νὰ ζητήσουν τὶς ὑποδείξεις τῶν εἰδικῶν, διάφορες ἐπισκευές. Γι' αὐτὸ, πρωτίστως, εἶναι ἀνάγκη νὰ ληφθοῦν, γιὰ τὴν διαφύλαξή τους, ἀποτελεσματικὰ μέτρα, ἰδίως

στά άπομακρυσμένα κάπως χωριά. Πρέπει να καταγραφούν και να φωτογραφηθούν, πρώτ' απ' όλα, ώστε να περιοριστούν κάπως τὰ περιθώρια για τὴν ἀρχαιοκαπηλεία. Διότι, σὲ πολλές ἐκκλησίες χωριῶν, ὅπως μᾶς βεβαίωσεν ἡ ὑπηρεσία βυζαντινῶν ἀρχαιοτήτων Ἡπείρου, ὑπάρχουν εἰκόνες ἀξίας, ποὺ θὰ ἔπρεπε, γιὰ περισσότερη ἀσφάλεια καὶ γιὰ συντήρηση, νὰ συγκεντρωθοῦν σὲ μιὰ εἰδικὴ πτέρυγα τοῦ Μουσείου Ἰωαννίνων, ποὺ προορίζεται, ἄλλωστε, γι' αὐτὸν τὸν λόγο. Ὅμως, γιὰ νὰ γίνει αὐτό, θὰ πρέπει νὰ τὸ κατανοήσουν οἱ παράγοντες τῶν χωριῶν αὐτῶν καί, ἀκόμα, γιὰ περιπτώσεις ποὺ ἐνδείκνυται ἀπὸ τὴν ἐπιστημονικὴ ἐξακρίβωση, νὰ δοθεῖ μιὰ ὑπεύθυνη διαδικασιακὴ ἐξουσία στὸν ἀρχαιολόγο. Γιατί, πρόκειται γιὰ θησαυρὸ ποὺ ἀνήκει στὸ ἔθνος ὁλόκληρο κι' ὄχι σ' ἓνα χωριό. Ἐν πάσῃ περιπτώσει, γιὰ νὰ γίνει κάτι, ποὺ θ' ἀποτρέψει ὅλ' αὐτὰ τὰ δυσάρεστα, ποὺ ἐπισημαίνονται ἀπὸ τώρα γιὰ τὴν διαφύλαξη, τὴν ἔρευνα καὶ τὴν ἀξιοποίηση τῶν βυζαντινῶν μνημείων στὴν περιοχή τούτη, νομίζομε πῶς, σύμφωνα καὶ μὲ τὶς ἀπόψεις τῶν εἰδικῶν, θὰ πρέπει νὰ δοθεῖ ἡ δυνατότητα στὴν 5ῃ Περιφέρεια Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων ποὺ ἔδρευε στὰ Γιάννινα, νὰ καταγράψει καὶ νὰ φωτογραφῆσει ὅλα τὰ μνημεῖα καὶ τὰ ἀντικείμενα ποὺ παρουσιάζουν ἐνδιαφέρον. Ὑστερα, νὰ ἐπιλεγοῦν, γιὰ ὠρισμένα μνημεῖα ποὺ δὲν ἔχουν ἀσφάλεια (γιὰ κλοπὴ, πυρκαγιὰ κ.λ.), κατὰ τόπους μικρὰ μουσεῖα, ἢ ὀρισμένες Μονές, ποὺ εἶναι ἐν ἐνεργείᾳ (ὅπως στὰ Κατσανοχώρια, Ζαγοροχώρια, Κόνιτσα, Δελδινάκι), στὰ ὁποῖα νὰ τοποθετηθοῦν εἰδικοὶ φύλακες. Καί, τέλος, μιὰ συντονισμένη ἀπὸ κοινοῦ προσπάθεια τῶν ἀρχαιολόγων μὲ τὶς Μητροπόλεις, πάνω σὲ μιὰ διάρθρωση συνεργασίας πολὺ στενότερης μορφῆς, θὰ ἔφερνε μεγάλα ἀποτελέσματα. Καί, πρὸ παντός, περισσότερα χρήματα καὶ περισσότερους βυζαντινολόγους, θὰ εἶχαν νὰ ζητήσουν ἀκόμα οἱ εἰδικοί, ποὺ ἔχουν τὴν εὐθύνη γι' αὐτὸν τὸν ἱερὸ καὶ ἔθνικὸ θησαυρὸ, ποὺ χαρακτηρίζει τὴν φυσιογνωμία στὸν νεοελληνικὸ μας βίο.

Γράψαμε λίγα, γιὰ τὰ βυζαντινὰ μνημεῖα στὴν Ἡπειρο, καί, εἰδικώτερα, στὴν περιοχή τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων. Ἀσφαλῶς, μὲ αὐτὰ δὲν ἐξαντλεῖται αὐτὸ τὸ θέμα. Ἀπλῶς, χαράξαμε μιὰ ἀφόρμηση. Κι' ἔχομε τὴν πρόθεση, στὴν πρώτη εὐκαιρία, νὰ ἐπανέλθουμε, ξεχωριστὰ γιὰ τὸ καθένα καί, ὅσο γίνεται, γιὰ τὰ μνημεῖα τῆς Βορείου Ἡπείρου, πιὸ ἐκτενέστερα.

Δ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ

Τὸ Ἐθνικὸν Ἰδρυμα, μεταξύ τῶν ἄλλων δραστηριοτήτων ποὺ ἀναπτύσει γιὰ τὴν γενικώτερη προαγωγή τῆς πολιτιστικῆς ζωῆς τῆς ὑπαίθρου, ἔχει καὶ μιὰ πολὺ μεγάλη προσφορά στὸν τομέα τῆς παιδείας καὶ τῆς πνευματικῆς ζωῆς. Καλύπτει ἀνάγκες οὐσιαστικές, ἀνάγκες πρωταρχικῆς σημασίας, ὄχι μονάχα γιὰ τὴν διευκόλυνση καὶ τὴν υποβοήθηση τῶν μαθητῶν τῶν Γυμνασίων καὶ τῶν φοιτητῶν, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ἴδια τὴν συνέχιση τῶν σπουδῶν τους, ἰδιαίτερα στὰ παιδιὰ ἐκεῖνα ποὺ δὲν διαθέτουν τὴν οικονομικὴν δυνατότητα ἀπ' τὸ σπίτι τους. Καὶ ἡ προσφορά τούτη, πρὸ παντός, ἀποτελεῖ τὴν καλύτερη ἐπένδυση καὶ τὴν ὠραιότερη ὑπηρεσία ποὺ μπορεῖ νὰ δώσει ἓνος τέτοιος ὀργανισμὸς γιὰ τὴν διαφύλαξη καὶ τὴν ἀξιοποίηση τῶν δυνάμεων τῆς φυλῆς μας. Εἰδικώτερα, μάλιστα, στὴν ἐποχὴ μας μὲ τοὺς ἀνοιχτοὺς δρόμους γιὰ τὶς πόλεις, τὸ Ἐθνικὸν Ἰδρυμα, ἔχει ἀναλάβει μιὰ πραγματικὴ σταυροφορία γιὰ τὴν νεότητα τῆς ἐπαρχίας καὶ γιὰ τὴν δημιουργία μιᾶς βασικῆς πνευματικῆς ἐστίας σὲ πάρα πολλὰ ἀπομακρυσμένα χωριά, πράγμα ποὺ ἀνταποκρίνεται στὸ πνεῦμα καὶ στὶς ἀπαιτήσεις τῆς σύγχρονης μορφῆς ζωῆς στὴν ἐπαρχία. Πράγματι, οἱ ὑπερχίλιες βιβλιοθῆκες, ποὺ ἔχει ἰδρύσει σὲ χωριά τῆς ἀκρτικῆς ὑπαίθρου (κυρίως) μὲ σύνολο βιβλίων πάνω ἀπὸ 100.000 τόμους, τὰ Κέντρα Πολιτισμοῦ, ποὺ ἔχει δημιουργήσει σὲ χωριά ἐπίσης γιὰ τὴν ἐξω-

σχολικήν άπασχόληση τής νεολαίας και τήν πνευματική, καλλιτεχνική, κοινωνική και ήθικη μόρφωση γενικώτερα στην έπαρχία, είναι μια ύπηρεσία πολύ σημαντική και, πρώταντός, θετικής βοηθείας για τήν ειαφύλαξη τών δυνάμεων τής έπαρχίας και για τήν αξιοποίησή τους, κατά τόν καλύτερον δυνατόν τρόπον. Άκόμα, οι ύποτροφίες, πού, κοντά σ' άλλα, δίνει τό Έθνικόν Ίδρυμα σέ δεκάδες μαθητές Παιδαγωγικών Λυκείων και Τεχνικών Σχολών για τήν μελέτη και τήν συγγραφή πρωτοτύπων μελετών, συνιστούν ένα κίνητρο και μια δόκιμη μορφή έπιλογής δυνάμεων πού προέρχονται άπ' τα ίδια τα χωριά τής έλληνικής υπαίθρου. Τα Κέντρα Νεότητος, επίσης, είναι μια πολύ μεγάλη και πολύ ώφέλιμη ύπηρεσία για τις χρυσές ελπίδες του έθνους, αφού σ' αυτά βρίσκουν τήν βοήθεια, τό φαγητό, τήν οικεία άτμόσφαιρα και τήν υπεύθυνη συμπαράσταση τών παιδαγωγών εκπαιδευτικών τόσα φτωχά παιδιά, πού έρχονται άπ' τα χωριά για νά τελειώσουν τό Γυμνάσιο. Μια προσφορά πού τήν έχουν ανάγκη, περισσότερο άπό κάθε άλλο, οι φιλότιμοι και μοχθούντες άνθρωποι τής υπαίθρου, ώστε νά δυνηθούν νά άνεδάσουν, όσο γίνεται πιο ψηλά, τα παιδιά τους. Και, ακόμα, τα Οικοτροφεία και οι Φοιτητικές Έστίες, για τα όποια τό Έθνικόν Ίδρυμα δαπανά πολλά εκατομμύρια, αποτελούν μια πρόνοια και μια μέριμνα με κριτήρια κατ' έξοχήν έθνικής αξιολογήσεως και ίεραρχήσεως. Άπ' τό πρόγραμμα, πού έχει τό Ε. Ι., στον τομέα αυτόν, για τό τρέχον έτος, ως έργα εν έκτελέσει μονάχα, μπορεί νά μορφώσει κανείς μια ιδέα για τήν έκταση και για τήν εκτίμηση τής προοπτικής του για τις φοιτητικές έστίες: 1) περάτωση τής Σπουδαστικής Έστίας του Μετσοβίου Πολυτεχνείου, δυνάμει 550 μονόκλινων δωματίων, δαπάνης 96.000.000, 2) περάτωση Φ. Έστίας Β. Άρρένων Θεσσαλονίκης, δυνάμει 352 μονόκλινων δωματίων, δαπάνης 45.000.000. Για τα Οικοτροφεία: 1) Οικοτρ. Μέσης και Κατωτέρας Τεχνικής Σχολής Ναούσης, 900 κλινών, δαπάνης 34.000.000. 2) περάτωση Οικοτροφείων Μέσης Παιδείας Νεστορίου και Καρπενησιού, δυνάμει 220 οικότροφων, ενώ, στα έργα υπό μελέτην, περιλαμβάνονται: Φοιτητική Έστία Ίωαννίνων, δυνάμει 400 μονόκλινων δωματίων, δαπάνης 60.000.000, Φοιτητική Έστία Πατρών, δυνάμει 400 μονόκλινων δωματίων και δαπάνης 60.000.000, μεγάλη Φοιτητική Έστία Θηλέων στην Άθήνα, δαπάνης 90.000.000 και άλλη μια Φοιτητική Έστία στην Θεσσαλονίκη, δαπάνης 60.000.000 και, επί πλέον, μια δαπάνη άπό άλλα 150 εκατομμύρια για τήν μετατροπή 25 Κέντρων Νεότητος σέ κοινοτικά Οικοτροφεία Μέσης Παιδείας.

Ειδικώτερα, στην Ήπειρο, τό Έθνικόν Ίδρυμα, εκτός άπ' αυτά πού αναφέραμε παραπάνω, μέσα στα ίδια πλαίσια δραστηριότητας, καταβάλλει μεγάλη προσπάθεια για τό έκσυγχρονισμό και τήν βελτίωση τής λειτουργίας τών Κέντρων Νεότητος και για τήν εύρτην έφαρμογή τών οικότροφείων Μέσης Παιδείας, δεδομένου ότι ο χώρος εδώ, εκτός τής άκριτικής του θέσης, έχει παράδοση μεγάλη στα γράμματα και αντιμετωπίζει, λόγω το όρεινού όγκου του μεγαλυτέρου μέρους τής υπαίθρου, πιο πολύ τό πρόβλημα τουτο τής άποτελεσματικής προστάσις τών γυμνασιοπαίδων. Ήδη, στους Νομούς Θεσπρωτίας και Ίωαννίνων, τα Κέντρα Νεότητος πού ανέλαβε τό Ε. Ι. άπ' τήν ευθύνη Έθνικού Όργανισμού Πρόνοιας, είναι στην πρώτη γραμμή του ενδιαφέροντος και τής μερίμνης του πρώτης τήν κατεύθυνση. Άκόμα, για τήν περιοχή τής Ήπειρου, γίνεται προσπάθεια και για μια σταδιακή έφαρμογή τών προγραμμάτων για τήν δημιουργία Πνευματικών Κέντρων σέ κοινότητες, καθώς και κοινοτικών βιβλιοθηκών (Ίδρυση και έμπλουτισμός με βιβλία) πράγμα πού θα συμβάλει πολύ και στην αξιοποίηση τών ντόπιων δυνάμεων και θα δώσει στα χωριά τήν δυνατότητα νά φτιάξουν, έτσι, έναν πυρήνα δικής τους πνευματικής ζωής. Και, στο σημείο τουτο, ή προσφορά του Έθνικού Ίδρύματος λογίζεται πάρα πολύ σημαντική, γιατί, όπως ξέρομε, ο τεχνοκρατούμενος εκπληκτικός αιώνας μας, με τα μέσα επικοινωνίας και έπαφής με τήν πόλη, δεν άραιώνει μονάχα τους κατοίκους άπ' τα πιο ρισσότερα χωριά, αλλά φέρει μαζί και τήν άπειλή για μιάν άποχρωμάτιση τής παράδοσης, εάν δεν υπάρχουν τα μέσα αξιοποίησεως τών δυναμικών πνευματικών μας κεφαλαίων.

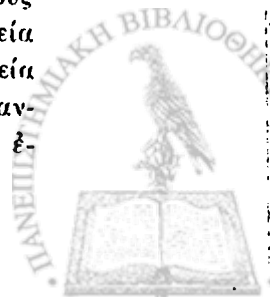
Τέτοια κεφάλαια, ως είναι φυσικόν, υπάρχουν εκεί όπου αναπτύσσεται κάποια πολιτιστική και πνευματική κίνηση. Γι' αυτό, πιστεύομε, πώς, με τις Βιβλιοθήκες, τὰ Κέντρα Πολιτισμοῦ, τὰ Πνευματικά Κέντρα και τὰ Κέντρα Νεότητος και τὰ Οἰκοτροφεία για τοὺς μαθητὰς τῶν Γυμνασίων, τὸ Ἐθνικὸν Ἰδρυμα ἔχει νὰ ἐπιτελέσει ἕνα μεγάλο, ἱερὸ και ἐθνωφελὲς ἔργο. Κι' εἶναι εὐτύχημα ποὺ ὁ Νομὸς Ἰωαννίνων, ὅπου τὸ Ἐθνικὸν Ἰδρυμα ἔχει και ξεχωριστὸ κλιμάκιο τῆς ὑπηρεσίας του, καθὼς κι' ἡ ἄλλη γενικώτερα Ἡπειρος, συγκεντρώνει μιὰ καλὴν ὑποδομὴ για τὴν ἀνάπτυξη τῆς δραστηριότητος τοῦ ὀργανισμοῦ αὐτοῦ.

ΤΕΧΝΟΚΡΙΤΙΚΑ

ΠΑΡΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΘΙΑΣΟΥ "ΡΩΜΙΟΣΥΝΗ"

Ἡ προσπάθεια για μιὰ οὐσιαστικὴ σύνδεση τῆς ἐπαρχίας με τὸ ἑλληνικὸ σοβαρὸ θέατρο, ὅσο κι' ἂν εἶναι οἰκονομικὰ δύσκολη και, πολλὲς φορὲς ἀνέφικτη, ἔξακολουθεῖ πάντα νὰ ἀποτελεῖ τὸν ἰψηλότερο και τὸν μεγαλύτερο στόχο, ποὺ μπορεῖ νὰ ἔχει μιὰ θεατρικὴ κίνηση με ὠραῖες και, πρό παντός, ὑποσχρικὲς φιλοδοξίες. Ἔτσι, οἱ πράγματι ἡρωϊκὲς εἰρῆνες ἔξορμήσεις, ποὺ, γὰρ ἀπὸν τέτοιο πνεῦμα, ἔκαμαν διάφοροι λαμπροὶ καλλιτέχνες και ξεχωριστοὶ πνευματικοὶ ἄνθρωποι, ὅσο κι' ἂν ὑποχρεώθηκαν ἀπ' τὶς οἰκονομικὲς ἀντιξοτητες νὰ ξαναγυρῶσιν στὴν Ἀθήνα, ἄφησαν στὴν ἐπαρχία, ὅχι μονάχα μιὰν ἀλησμόνητη ἀνάμνηση, ἀλλὰ και τὸ πρῶτο ὑπόστροφμα ἀπὸ κάποιο καλλιτεχνικὸ ζήνημα. Καί, πάντοι ἀπ' ἄλλα, οἱ ἴδιοι συνδέθηκαν με τὸν γῶρο και με τὸν ἄνθρωπο τῆς ἑλληνικῆς ἐπαρχίας, πράγμα ποὺ τοὺς ἔδωσε τὴν μοναδικὴν ἴσως χαρὰ τῆς ἐπικοινωνίας με τὸν ἀνθρώπινο και ἀτραυματιστο θεατὴ, τὴν ὁποία μπορεῖ νὰ ζητήσῃ, στὴν δύσκολη και στὴν φοβερὰ ἀνηφορικὴ πορεία τῆς σκηνης, ὁ ἄνθρωπος. Ἀκόμα, ἡ ἐπαρχία αὐτὴ, ἡ γνωριμία με τοὺς πνευματικὸς ἀνθρώπους τῆς ἐπαρχίας, ὁ προβληματισμὸς, ποὺ ἔρχονται ὡς ἀφευκτη συνέπεια μιᾶς παρόμοιας ἴνσης, μποροῦμε νὰ ποῦμε πὼς, ὅλ' αὐτὰ, συνιστοῦν και τὸ περιεχόμενον, ποὺ δικαιώνει τὴν ποστολὴ ἐνὸς θεάτρον. Ἡ προσφορά, ποὺ με αὐτὴν τὴν μορφή, ἔκαμαν παλαιότερα ὁ ἴωρο. Καραντινὸς με τὴν Ἀττικὴ Σκηνή, ὁ Κωστής Λειβαδέας με τὸν Θίασο Ἀρχαίας ῥαγωδίας, τὸ προπέρσινον Ἄσμα Θεάτρον, καθὼς και ἄλλοι θίασοι ποὺ, ἔστω κι' ἂν δὲν ἐκίνησαν με τὰ μεγαλεπήβολα σχέδια, ἤρθαν στὴν ἐπαρχία κυρίως για καλλιτεχνικὴ πειοδεία, δὲν πῆγε χαμένη. Ἡ ἐπαρχία, ποὺ κρατᾶει τὸν πῖο ζωντανὸ και τὸν πῖο λαγαρὸ ντῆλογο στὰ ἀνανεωτικὰ πνευματικὰ ζινηματα, ἐκτίμησε τὴν προσφορά αὐτὴ και τὴν ἀξιοῦγησε, στὶς διαστάσεις και στοὺς ὀρίζοντες ποὺ ἔφρασε. Καί, ξεκινῶντας ἀπ' αὐτὴν ἀκριβὼς τὴ θέση, ἐξήτησε τὴν θεατρικὴ ζοή, τὴν πνευματικὴ ἀποζέντρωση και, με φωνὴ σοκρὴ και ἀσθηρὴ τὸ περιοδικὸ τῶν Ἰωαννίνων «Ἡπειρωτικὴ Ἐστία» με τὴν δημοσία οὐίτηση, σὲ πανελλήνια κλίμακα, «Ἡ ἐπαρχία ζητᾶει θεάτρο», ἐδημοῦργησε μιὰ πραγματικὴ ὀνιμη συνέπεια στὴν γενικώτερη σοβαρὴ θεατρικὴ μας ζοή, ἐπέτρυσε νὰ κινήσει τὰ λιμνά-ντα, ἀπὸ χρόνια πολλά, ὕδατα γύρω ἀπ' τὴν Θεατρικὴ Σκηνή.

Μιὰ τέτοια περίπτωση, τώρα, εἶναι και ἡ περιοδεία, σ' ὀλόκληρο τὸν γῶρο τῆς ἑλληνικῆς ἐπαρχίας, ποὺ κάνει κι' ὁ θίασος «Ρωμιοσύνη» τοῦ Νίκου Ξανθόπουλου, ἐνὸς προικιένου ἠθοποιοῦ και σοβαροῦ πνευματικοῦ ἀνθρώπου, ποὺ, παρὰ τὴν θριαμβευτικὴ του θηλα στὸν ζινηματογράφον, ἀναζήτησε αὐτὴν τὴν μεγάλη ἀποστολὴ στὸ θεάτρο. Εἶναι, πράγματι, παρήγορο ποὺ, στὴν ἐποχὴ τούτη με τὶς δειλεστικὲς ὑποσχέσεις και τοὺς ἀνοιχτοὺς ὀμούς τῆς ἄκοπης ἐπιτυχίας τῆς ὀθόνης, ὑπάρχουν ἄνθρωποι, ποὺ, ἀναζητῶντας τὴν θεία εἶνη και δυσκολοπλησιαστὴ καλλιτεχνικὴ συγκζηση, προτιμοῦν νὰ ἀνοιχτοῦν σὲ μιὰ πορεία ὀρίς οἰκονομικὸ ἔδαφος. Κι' αὐτὸ, ἀκριβὼς, κι' ἡ προσπάθεια τοῦ θίασου τοῦ Νίκου Ξανθόπουλου, ποὺ, ἐδῶ και πάνω ἀπὸ ἔξη μῆνες, βρῖσκεται στὶς διάφορες πόλεις τῆς ἑ-

παροχίας, μακριά απ' την στήλβουσα πρωτεύουσα, άρχίζει κιόλας να φτιάχνει μια φιλία. Ήταν ξεσπό τόνο συνομιλίας και μια χαροπόφορα συνεργασία με το κοινό της επαρχίας. Τα έννοιαι και τις δυνάμεις, που διαθέτει το σεμνό και άφωτο αυτό θεατρικό συγκρότημα, καθώς και η μετριοφροσύνη που χαρακτηρίζει τις εκδηλώσεις του γενικά, έχουν αφήσει, ιδιαίτερα στην πόλη μας, μια πολύ ισχυρή εντύπωση. "Έτσι, με τις δυο μονάχα εμφανίσεις, που είχαν έδω, το χειμώνα, ο θίασος αυτός, όχι μονάχα επιτεύχθηκε ένας πρωτοφανής σχεδόν άφθιμος θεατών (πάνω από 2.000), αλλά, που παντός, φανερώθηκε καθαρά αυτή η ανάγκη, που, καθώς αναφέραμε προηγουμένως, έχουν άρρωστα και η επαρχία και το σοβαρό ελληνικό θέατρο, για μια στενότερη και ούσιαστικότερη σύνδεση. Και τούτο, μέσα στο γενικό πνεύμα της ανάπτυξης και ελληνικότητας (δηλ. και στο δραματολόγιο) του σύγχρονου ελληνικού θεάτρου, είναι άποσπαστο πολύ ένθαρμονικό. Γιατί, ο θίασος του Νίκου Ξανθόπουλου, εκτός απ' τα λόγια και τα προσοχήματα που είναι, άλλωστε, εύκολο πράγμα — έφερε μαζί και ένα θέατρο, με τα έργα, πράγματι ελληνικό. Ξεκίνησε, δηλαδή, με γνώσια δικά μας στοιχεία, εβλήπτα και οικεία, που, εν τούτοις, αν δεν είχαν την κατάλληλη για το άσυνήθιστο, κρατούσαν την ελληνική αίσθηση και την πνευματική φυσιογνωμία του δικού μας του τόπου. Κι' αυτήν την επιλογή, άσφαλώς δεν την έχαμε από έλλειψη άλλων έργων — έπαρχουν τόσα πολλά, που κοντεύουν να χάσουν το θέατρο περισσότερο φιλόξενο στα έννο όνόματα — αλλά από σωστό προβληματισμό, που στηρίχθηκε πάνω στην άποστολή, την όποια έταξε απ' την άρχή. Λιάνεξε δυο ελληνικά έργα, όχι πολύ μακρινά, που να έχουν την ηλικία μας και τις άξεις από μια βιωμένη παράδοση της δικής μας ζωής: "Το κορίτσι με το κορδελάκι" του Νότη Περγιάλη και το "Τ' άρραβωνιάσματα" του Αημίτη Μλόγου. Ένωστά και τα δυο και άνεβασμένοι όχι για πρώτη φορά. "Όμως, στην περίπτωση τούτη, έπειδή διαλέχθηκαν και για να έκφοράσων καλύτερα τις προθέσεις του θιάσου "Ρωμοσύνη", συγκέντρωσαν περισσότερη θέση κι' έδωσαν μια προέκταση εύότερη. Βέβαια, στις παραστάσεις αυτές, που οργανώθηκαν χωρίς καμιά φειδώ δαπάνης, που δεν έξαοτήθηκαν απ' την άρχή των οικονομικών κριτηρίων και που συγκέντρωσαν την συνεισφορά ξεχωριστών καλλιτεχνών μας, τις πρόσεξε ο Ν. Ξανθόπουλος με ιδιαίτερη φροντίδα. Και, ακόμα, τις πλαισίωσε με έξαιρητικά στελέχη, έτσι που να πάρουν μια ειδική ένταση και μια έσωτερική έκταση πάνω στη σκηνή. Γι' αυτό και άπόδωσαν, ίσα ήταν δυνατόν περισσότερα, ως πνευματικά και καλλιτεχνικά γεγονότα. Ειδικότερα, στο Γιάννινα, οι παραστάσεις αυτές άγαπήθηκαν απ' το κοινό κι' έκαμαν τον θίασο να νοιώσει μιάν οικειότητα κι' ένα αίσθημα άντιαπόδοσης, που, άποσπαστο, δεν μπορεί παρά να έχει εύρογετικές επιπτώσεις.

Έμελες έδω, για λόγους πρακτικής άξιολόγησης και θεωρητικής έννημέρωσης, πάνω στα όσα αναπτύξαμε σ' ένα γενικότερο πλαίσιο που άφορά πλιότερα το θέατρο και την επαρχία, να σταθούμε για να κρίνουμε, ως φωνή και ως κριτήριο της ελληνικής επαρχίας, την παράσταση, στο έργο του Α. Μλόγου "Τ' άρραβωνιάσματα", γιατί, κατά την δική μας γνώμη, στο έργο τούτο, δείχνονται πιδ καιά και τα προσόντα κι' οι άδυναμίες, που μπορεί να έχει μια σκηνή. Το έργο, που είναι με στοιχεία και χαρακτηριστικά γνώσιας ελληνικότητας απ' το άττικό πέλαγος απ' την νησιώτικη γραμικότητα, παρά την καθημερινότητα της θεματογραφίας απ' την ζωή με την δική της έκει παράδοση, έχει ένα τραγωδικό βάθος κι' έναν τόνο ύψηλης λυρικής ποίησης, έτσι που αξιοποιεί τα ήθογραφικά του στοιχεία. Η σκηνοθεσία, που είναι του γνωστού στα σύγχρονα γράμματα και στο θέατρο πνευματικού άνθρώπου Μήτσου Αυγίζου, κρατημένη με δοθόδοξη άντίληψη στο πνεύμα του έργου, αξιοποιεί πολύ καλά τις δυνατότητες που προσφέρει ο θίασος αυτός. Το ίδιο, να μπορούσε να πει κανείς και για ένα μονάχα μέρος απ' την μουσική επένδυση, που, λέφ' απ' τις άπαιτήσεις της σκηνής με την λυρική έξαρση και την ψυχική δόνηση στον μονόλογο του γέρο Λεμπέση, φαίνεται κάπως όχι άπαραίτητη και λίγο ξεφεύγουσα απ' το περιβάλλον του κλίματος. Άλλά, εκεί που, που παντός εύτύχησε η παράσταση και που, με την ψυχή του σύνθεσε το σύνολο των δυνάμεων του θιάσου, είναι η ένσάρκωση των ξεχωριστών τύπων κι' η ένιαία φυσιογνωμία, από σκηνοθετικής πλευράς, που χαρακτηρίζουν την παράσταση. "Έτσι, στην συγκρό-

τηση και στην έκφραση ενός απ' τους κεντρικούς ήρωες, του γέρο Λεμπέση, ο Ίακ. Ψαρῆς, ένας προικισμένος και έξοπλισμένος ήθοποιος που θύμισε, σε κορυφαίες στιγμές μεγάλα ονόματα που τίμησαν το νεοελληνικό θέατρο, όχι μονάχα κράτησε το μέγιστο βάρος που του δίνει ο συγγραφέας εδώ, αλλά έδημιούργησε, με προσωπικό ήθος και με έντονο συναισθηματικό χρώμα, έναν θεατρικό τύπο, έναν ήρωα που κατάφερε να αναδείξει — πράγμα, ξέρετε, πολύ δύσκολο— όλη την έξαρση και την ποίηση, που κρατάει αυτή η μορφή της ζωής, στους άπλους ανθρώπους με την παράδοση και με την δύναμη της πατρίδας τους. Πουθενά δεν έχασε την ψυχραιμία του και πουθενά δεν παρασύρθηκε απ' την έξουσία, που ο ίδιος καταλάβαινε να έχει πάνω στον δικό του τον ρόλο. Ο Γιώργος Κυρίτης, πάλι, ετύχησε να δώσει τον δύσκολο και κάπως ασυνήθιστο τύπο του φιλάργυρου και του έξουθενωμένου ήθικα τοκογλύφου, στον ρόλο του Ρούπη, μέχρι τις πιο ρευστές και τις πιο άπρόοπτες χαμηλόφωνες αντιδράσεις. Και, η Τζαίνη Στεφανάκου, στον ρόλο της Σταύραινας, καθώς κι η Μαρούλα Ρώτα, ως Λεμπέσαινα, έδειξαν πως στέζονται, ως κεφάλαια του θιάσου, στην πρώτη κλάση. Κρατήθηκαν κοντά σε τόσο έντονες και μεγαλόφωνες διαστάσεις, που είχαν οι ρόλοι του Λεμπέση και του Δημητρού, που τον υποδύθηκε με άψογη ήρεμία και με πνευματικότητα πολλή ο Νίκος Ξανθόπουλος, δίχως να χάσουν τίποτε απ' την δική τους αυτονομία. Το ίδιο ετύχησε κι η Σμαράγδα Σμυρνάου, ως Τσεβή, ο Γιώργος Λουκάκης ως δικηγόρος και, προ παντός, ο Στέφανος Στρατηγός (που έχει και την καλλιτεχνική διεύθυνση του θιάσου), στο πρόσωπο του Λένα, που έχει έναν απ' τους πιο υπεύθυνους λόγους, για την ολοκλήρωση των κυριότερων χαρακτήρων της παράστασης. Και τ' άλλα πρόσωπα, όπως ο Κουτσοῦκος, που υποδύθηκε ο Κυριάκος Κατριβάνος, με πολλή επιτυχία στην απλότητα που ζητάει το έργο, καθώς κι η Χαρά Αποστόλου, στον ολιγόλογο, αλλά τόσο χαρακτηριστικό ρόλο της γρηῆς Σοφῆς, κινήθηκαν με άνεση και απέδωσαν, στο σύνολό τους, ένα όξιόλογο αποτέλεσμα κι ένα κλίμα, διαποτισμένο με την γνωστή λυρική πλαστικότητα του Δημ. Μπόγρη, που τόσο καλά έχει αφομοιώσει τον τόπο και τους ανθρώπους της πατρίδας. Τέλος, ο Πέτρος Ζαχαράδας, ως αστυνόμος, η Τζένη Στεφανάκου, ως Κωστούλα, ο Τάσος Ράμσης στον ρόλο του Σόρμπα και ο Ηλίας Κατέβας ως Γαρέφας, όλοι αυτοί που, σύμφωνα με την εκτεταμένη πληρότητα μᾶς συντηρητικῆς αντίληψης για την παράσταση του έργου που θέλησε ο συγγραφέας, ο καθένας στο δικό του ρόλο, έδωκαν ένα πλαίσιο δεμένο με την όλη έσωτερική δομή της παράστασης. Αλλά, όπως τονίσθηκε και στην αρχή, πέρ' από τις έπιτεύξεις, τις δυνατότητες και τις αναπόφευκτες, σε όλες τις σζηνές δημιουργίες αδυναμίες — που εδώ υπῆρξαν εντελῶς άττονες παρ' όλο που το έργο είναι πολυπρόσωπο και με δευτερεύοντες ρόλους—, η εμφάνιση αυτή, κάτω απ' το ποῖσμα της αξιολόγησης της προσπάθειας που κάνει ο θιάσος αυτός, αξίζει να προσεχθεί ιδιαίτερα. Γιατί, με ειλικρίνεια και με την μεγαλύτερη εμπιστοσύνη, έρχεται για να γτιάξει μια δική του παράδοση για ένα ελληνικό καθαρό θέατρο. Και γι' αυτόν τον μεγάλο σζοπό, ξεκινάει απ' την έπαρσία, απ' όπον, άλλωστε, ξεκίνησαν στην ιστορία κι όσοι χάραξαν νέους δρόμους, όταν οι πρωτεύουσες δεν έχουν ν' άντλήσουν απ' τον ίδιο τους τον έαυτο την δύναμη για ανανέωση και για διάρκεια.

Δ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΤΟ ΕΘΝΙΚΟ ΘΕΑΤΡΟ ΣΤΑ ΓΙΑΝΝΙΝΑ

(Παραστάσεις με το έργο « Ίερὸς Λόγος » τοῦ Γ. Κισόπουλου)

Ἡ συμμετοχή τοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου, στήν 150ετηρίδα τῆς ἐθνικῆς μας Παλιγγενεσίας, με περιοδεία του στα ἀστικά κέντρα τῆς έπαρχίας, δίνοντας παραστάσεις μ' ένα

θεατρικό έργο άντλημένο απ' τον Μεγάλο Άγώνα όπως είναι ο «Ίερός Λόχος» του Γ. Κιτσόπουλου, αποτελεί μιá προσφορά άντάξια τής άπαστολής του. Πράγματι, τέτοια περιοδεία τής έθνικής μας σκηνής, όχι μονάχα δίνει στην έπαρχία την εύκαιρία να έπικοινωνήσει μ' ένα καλό θέατρο, αλλά εύρύνει και τὰ όρια τής δραστηριότητας του ίδιου του έθνικού θεάτρου. Κι' αυτό, όπως σδήποτε, δικαιώνει άναντίρρητα την προσπάθειά του ν' άνταποκριθεί στο ύψος τών προθέσεών του. Γιατί, φυσικά, ή Ελλάδα δεν είναι μονάχα ή Άθήνα και γιατί, άκόμα, ή έπαρχία έχει περισσότερη ανάγκη από θέατρο. Αύτες οι άπόψεις, που έκφράστηκαν και που συζητήθηκαν άρκετά στην πόλη τούτη κι' έδωκαν άφορμή για μιá συζήτηση σε πανελλήνια κλίμακα (το περιοδικό «Ήπειρωτική Έστία» είχε ξεκινήσει, πριν από χρόνια, την τόσο άποτελεσματική εκείνη σταυροφορία με τον τίτλο: «Ή έπαρχία ζητάει θέατρο», καθώς και συζητήσεις, στον άθηναϊκό τύπο κι' άλλου), δείχνουν πόσα μπορεί να προσφέρει ή έπαρχία για την γενικότερη ανάπτυξη τής θεατρικής ζωής στον τόπο μας. Έτσι, την εμφάνιση του Έθνικού Θεάτρου στα Γιάννινα, που ποτέ δεν έμεινε χωρίς ιδιαίτερη προσοχή, την είδαμε και τώρα με τις αξιώσεις που δικαιούμαστε να έχουμε για την στάθμη και τις δυνατότητες τής έθνικής μας Σκηνής. Και, στην προκειμένη περίπτωση, που ή περιοδεία του έχει και την βαρύτητα τής συμμετοχής στην 150ετηρίδα τής άνεξαρτησίας μας, την προσέξαμε άκόμα πιό πολύ, και την ξεχωρίσαμε, ως πνευματικό και καλλιτεχνικό γεγονός. Κάτω απ' αυτό το πρίσμα, ο «Ίερός Λόχος», το θεατρικό ιστορικό δράμα του Γ. Κιτσόπουλου, που άνέβασε το Έθνικό Θεάτρο, βέβαια, ως θέμα, είταν άπόλυτα ένδεδειγμένο. Το έργο αυτό, που, παρά την τόλμη του συγγραφέα για μιá λογοτεχνική άξιοποίηση τών δραματικών και τών έπικών στοιχείων, καθώς και τών ύπαρκτων ιστορικά ήρώων του Δραγατσανίου, παρουσιάζει άδυναμίες στην έσωτερη σκηνική του οικονομία κι' έναν ίσως υπερβολικό λυρισμό. Έν τούτοις, όμως, έπειδή ή κρατική σκηνή είναι ένα θέατρο με παράδοση ύψηλης στάθμης, διερωτόμαστε αν, επί παραδείγματι, δεν θα έπρεπε να επιλέξει, γι' αυτήν την περίπτωση, το δικαιωμένο καλλιτεχνικά έργο του Σπ. Μελά «Παπαφλέσσας». Γιατί, παρά την προσπάθεια και την φιλοτιμία τών ήθοποιών, που χρησιμοποιήθηκαν στον «Ίερό Λόχο», ή γνώμη μας είναι πώς, σε πολλά σημεία, ή δεν άξιοποιήθηκαν καλά, από σκηνοθετική πλευρά, οι δυνατότητές τους, ή, όπως σδήποτε, το έργο δεν είναι, στο σύνολό του, χωρίς άδυναμίες του συγγραφέα στην όλη δομή και στην έσωτερική έκταση του λόγου. Έν πάση περιπτώσει, το Έθνικό Θεάτρο, μäs έδωσε την εύκαιρία, με την άφορμή αυτή, να σκεφθούμε πώς, για τον Μεγάλο Άγώνα τής Παλιγγενεσίας, θα πρέπει, οι Έλληνες συγγραφείς, να προσέξουν πώς δεν έχουμε, όση θα έπρεπε, θεατρική σοβαρή βιβλιογραφία. Γι' αυτό, νομίζουμε πώς δεν θα είταν άστοχο και άσκοπο να προκηρύξει, το ίδιο το Έθνικό Θεάτρο, έναν διαγωνισμό με θεματογραφία το 1821, προσφέροντας ένα ειδικό άριστείο κι' ένα πολύ σημαντικό χρηματικό έπαθλο, ώστε να υπάρξουν κίνητρα ήθικής δικαίωσης και ύλικής κάλυψης. Τώρα, πέρ' απ' αυτά, που άποτελούν μιá γενικότερη άποψη, ή έκτέλεση τής παράστασης του «Ίερού Λόχου», έχει κι' ένα συγκεκριμένο ενδιαφέρον, ως άπόδοση, στα καθέκαστα τών προσώπων που έλαβαν μέρος και που είχαν την φροντίδα γι' αυτήν.

Ή σκηνοθεσία, που είταν του Κώστα Μιχαηλίδη, παρά την έκμετάλλευση τών εικόνων τής σκηνογραφίας και την διανομή τών έσωτερικών έπεισοδίων με ζυγιασμένη άντίληψη, δεν εύτύχησε άπόλυτα να δώσει μιάν άπόσταση, μιá χρονική γεύση, σε όλόκληρη την εξέλιξη. Είναι κάτι που, δύσκολο καθώς είναι, δεν μπορούμε να το καθορίσουμε, για να τεκμηριώσουμε άναντίρρητα τις άπόψεις μας, που, φυσικά, είναι πάντα άπόψεις υποκειμενικής άξιολόγησης. Θα είχαμε να παρατηρήσουμε, μονάχα, ένα κλίμα κάπως ρωμαντικό, τόσο στον τόνο του λόγου όρισμένων διαλόγων, όσο και στις κινήσεις και στις στάσεις τών ήθοποιών. Δηλαδή, θέλουμε να πούμε, πώς θα δύνονταν ίσως να τὰ προσαρμόσει, όλ' αυτά, κάπως πιό λιτά (όχι με τις φωτεινές εικόνες και την υπόκρουση, πράγματα που, πιστεύω πώς, άντίθετα απ' τον κινηματογράφο, δεν έχουν να προσφέρουν στο θέα-

τρο, όταν δέν ζημιώνουν), για να πλησιάσει πιο πολύ την ώρα τής ύψιστης θυσίας. Στην διανομή τών ρόλων, ο Γκίκας Μπινιάρης, ως Βλαδιμηρέσκου υπήρξε πάρα πολύ συνεπής κι' έδωσε, μ' έμφαση αρκετά όρατή, έναν θεατρικόν ήρωα ολοκληρωμένον που έκάλυψε τις προθέσεις του συγγραφέα. Επίσης, τὰ ίδια, μπορούμε να πούμε, και για την θεατρική ένσάρκωση του Δρακούλη απ' τον Νίκο Παπακωνσταντίνο, που στάθηκε, με όλο τὸ βάρος που του έδινε ο λόγος, χωρίς αδυναμίες. Για την Έλένη Ρήγα, που υποδήθηκε την Μοναστηριώτη —είταν, άλλωστε, ή μοναδική γυναίκα στο έργο αυτό—, παρ' όλη την όρθόδοξη θεατρική άγωγή στο διάλογο και στις έκδηλώσεις του ρόλου της, δέν εΐμαστε τὸ ίδιο ένθουσιαστικοί. Εΐχε κάτι απ' τον άλύγιστο λόγο, κάτι απ' την έκζήτηση και την γρήγορη ροή στο διάλογο, που, όπωσδήποτε, την κράτησε σ' ένα δυσπροσάρμοστο συντηρητισμό. Ο Ζώρας Τσαπέλης, στον κεντρικό ρόλο του Άλ. Ύψηλάντη, έδωσε άναντίρρητα ένα ώραίο παράστημα, μιὰ επίβλητική παρουσία και μιὰ ίκανοποιητική μεταστοιχείωση, στη μορφή τών έκδηλώσεων και τών λόγων, τών συναισθημάτων και τών ψυχικών κραδασμών, που βάζει ο συγγραφέας ένώπιόν του. Επέτυχε να εύτυχήσει, εν προκειμένω, ως ήθοποιός κλάσεως. Με μεγάλη συνέπεια, πάλι κράτησε τὸ βάρος και, σε πολλές περιπτώσεις, κατόρθωσε να φτάσει στις πιο αξιόλογες κορυφώσεις, ο Κώστας Κόκκαλης ως Λαζάνης, που, συγκεντρώνοντας ένα μεγάλο βάρος απ' την όλη παράσταση, έδωσεν έναν άψογο κι' έναν θερμό τύπο. Καί, μέσα στα πλαίσια αυτών τών συνυφασμένων προσώπων και πράξεων, οί Γρηγόρης Βαφιάς και Θεόδωρος Μορίδης, ο πρώτος στον ρόλο του Γ. Όλύμπιου κι' ο δεύτερος του Καραβιά, υπήρξαν πράγματι έξαιρετικά καλοί. Έδωσαν με άνεση και οικειότητα, ως προς την φυσιογνωμία και τὸ ήθος τών ήρώων του ιερού άγώνα μας, μιάν καλοφτιαγμένη ιστορική όντότητα και μιὰ άυτονομία, που τους ξεχώριζε και πού, ακόμα, τους έκανε σύμφωνους με την άτμόσφαιρα, που δημιουργούσεν ο ίδιος τους ο ρόλος. Παρακάτω, ο Δημ. Δαμαλάς, ως Νικ. Ύψηλάντης, που δέν εΐταν πάντα πειστικός για την διαφορά που θα έπρεπε να τον χωρίζει απ' τους άλλους, καθώς και τὰ υπόλοιπα πρόσωπα (Χριστ. Καζαντζίδης και Θεόδ. Δημητρίεφ, ως ιερολοχίτες, ο Κώστας Φραγκόπουλος, στον ρόλο του χωριού, ο Κώστας Ρήγας, ως Κροκιάς και, τέλος, ο Κώστας Καγξίδης, ως πολεμιστής), με άξιέπαινη προσπάθεια και με ζήλο, πάσχισαν να κρατήσουν την άπόδοσή τους στα επίπεδα, που έχει πάντα τὸ Έθνικό Θέατρο. Δέν μπορούμε, γενικά, να πούμε πως ή παράσταση τούτη υπήρξε κατώτερη απ' τις δυνατότητες τών κεφαλαίων που έχει τὸ Έθνικό Θέατρο. Έν τούτοις, όμως, δέν μπορούμε να πούμε πως ίκανοποίησε και τις αξιώσεις που έχουμε απ' αυτό. Κατά την γνώμη μας, τὸ έργο του Γ. Κιτσόπουλου, καθώς είναι καμωμένο με την φανερή προσπάθεια ν' ανταποκριθεί σε μιὰ μεγάλη ώρα, πυρακτωμένη απ' τον πυρετό του άγίου πάθους για την άνάσταση του Γένους, κρατήθηκε περισσότερο σ' έναν προβληματισμό, παρά στην ποιητική έξαρση μιās όμηρικής κατασκευής τών ήρώων του. Καί τὸ 1821 υπήρξε μιὰ άσύλληπτη μυθογονία του Νέου Έλληνα. Κι' αυτή —πιθανόν— ή δομή του έργου να μη έδωσε την εύκαιρία για την πλήρη άνάπτυξη τών δυνατοτήτων που διαθέτει ή Έθνική μας Σκηνή.

Δ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

Ο ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ LOUIS ROUSSEL

(1881 - 1971)

Φωτογραφία εύγενικά ανακοινωμένη
από την κόρη του

Στις 17 Μάρτη 1971 πέθανε στο Montpellier ο μεγάλος έλληνοεραστής και ελληνικής φιλέλληνας Louis Roussel, συνταξιούχος καθηγητής. Κάτω από τη νεκρολογία που δημοσιεύτηκε στις τοπικές εφημερίδες, το εύλαβές χέρι της κόρης του προσέθεσε τα λόγια αυτά του ψαλμοδοού: «Φώτισον τούς ὀφθαλμούς μου, μήποτε ὑπνεύσω εἰς θάνατον». (Ψ., ΙΒ', δ').

Ὁ Louis Roussel γεννήθηκε στις 6 Ὀκτώβρη 1881 στο Νimes ὅπου ἦταν ὁ πατέρας του καθηγητής στο γυμνάσιο. Ἀφοῦ πήρε τὸ δίπλωμα τοῦ Agrégé De L' Université ἔφυγε γιὰ τὴν Ἑλλάδα κι ἔμεινε κεῖ ἀπὸ τὸ 1905 ὡς τὸ 1924. Ἐγινε καθηγητής στο Γαλλικὸ Ἰνστιτοῦτο τῆς Ἀθήνας. Ἦτανε καὶ Στρατιωτικὸς Ἀζόλουθος στὴν Πρεσβεΐα τῆς Γαλλίας. Στὴν ἑλληνικὴν πρωτεύουσα γνώρισε βέβαια πολλοὺς λόγιους καὶ λογοτέχνες καὶ ἰδιαίτερα τὸν Κωστῆ Παλαμᾶ.

Ἄμα γύρισε στὴ Γαλλία —ἦταν τότε Διδάκτορας— διορίστηκε καθηγητής στὴ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Montpellier. Ἐκεῖ ἐδίδασκε μὲ ἐξαιρετικὴ λάμψη τὰ ἀρχαῖα καὶ τὰ νέα

ἑλληνικά ἀπὸ τὸ 1924 ὡς τὸ 1962. Ἡ πολυμαθειὰ του δίχως λογιωτατισμὸ, τὸ ἔμφυτό του αἶσθημα τῆς ἀληθινῆς τέχνης καὶ ἡ ἀδιαλλαξία τῆς πνευματικῆς του χρησιμότητος προξενούσαν θαυμασμὸν καὶ φιλίαν τῶν φοιτητῶν. Ἀλλὰ αὐτὲς οἱ ἀρετὲς πάρα πολὺ σπάνιες δὲν μπορούσαν νὰ μὴν προκαλέσουν τὴ ζήλεια τῶν Ζωίλων καὶ τὴν ἀκατανόησι μερικῶν καλόπιστων ἀνθρώπων. Γι' αὐτὸ τράβηξε ὁ Louis Roussel προσβολὲς καὶ θλίψεις. Ἀλλὰ τὴν πάλι ποτὲ του δὲν τὴν ἀρνῆθηκε. Ἦταν μαχητικὸς καὶ ἐπίμονος καὶ ἂν δὲν ἀρκοῦσε ἡ λογικὴ συζήτηση τότε χρησιμοποίησε ἄλλα ὄπλα, τὸ γέλιο ἢ τὴν εἰρωνεία ποὺ ἔριχναν κάτω τὸν ἀντίπαλον τὸν πιὸ ἄγριο.

Ἐπρεπε τέτοιος ἀνθρώπος νὰ ἔχη στὴ διάθεσή του ἓνα περιοδικὸ ἢ μιὰν ἐφημερίδα, μὰ δὲ μπορούσε νὰ βρῆ ὄργανον τύπου πάντα καλοδιάθετο νὰ παραδεχτῆ τις ἀπαιτήσεις του. Γι' αὐτὸ δημιούργησε τὸ περιοδικὸ LIBRE. Σημαντικὸς ἦταν ὁ τίτλος αὐτός. Καὶ μπορεῖ πάντοτε τὸ ἐπίθετο αὐτὸ νὰ συνοψίξη καὶ ἐξηγή ὅλη τὴ διαγωγή του. Στις στήλες τοῦ LIBRE, μὲ ὑπομονή, μὲ ἐπιμονή, πολλὰς φορὲς μὲ εὐγένεια, κάποτε μὲ ἀυστηρότητα, σπάνια μὲ ἀδικία, ἔγραφε λογοδοσίες ἀρθρῶν καὶ βιβλίων, ἑλληνικῶν καὶ γαλλικῶν. Ἡ κριτικὴ του ταιριάζει νὰ ὁμολογήσωμε ὅτι πολὺ συχνὰ συνετέλεσε στὴν ἀνακάλυψη ἢ τουλάχιστο στὴν ἐπιβεβαίωση συγγραφέων. Ἐτσι δὲν δίστασε νὰ ἐκδηλώσῃ τὸ θαυμασμὸ του

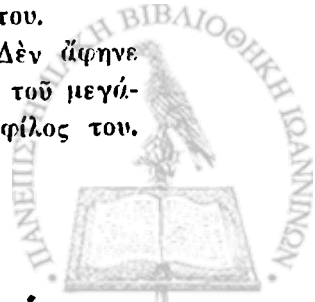
γιά την έπιστήμη τών 'Ι. Ψυχάρη, Μ. Τριανταφυλλίδη, Χ. Χρηστίδη, γιά την έξοχη πρόζα του Κ. Θ. Δημαρά, γιά τό λαμπρό τάλαντο τών 'Α. Τερζάκη, 'Α. Πετσάλη, γιά την ψυχολογική λεπτότητα τής 'Ελλης 'Αλεξίου καί πρό πάντων γιά την άπέραντη μεγαλοφροΐα του Κ. Παλαμά. Δέ μπορώ βέβαια παρά νά αναφέρω μόνο μερικά όνόματα.

Όσο γιά τούς συγγραφείς πού δέν του άφρασαν, μου φαίνεται πώς καμιά φορά υπερβολική ήταν ή κρίση του. Δέν καταλαβαίνω π.χ. πώς μπορεί νά απαριθμήση τόν 'Ι. Πολέμη ανάμεσα στους ποιητές καί συνάμα νά απορρίψη τόν Κ. Ουράνη. 'Επίσης οί έπιφυλάξεις του προς την ποίηση του Γ. Σεφέρη φαίνονται παράξενες. 'Αλλά μόνο γιά όσους άγνοούν την προκατάληψη του L. Roussel γιά την κλασσική μορφή. Καί άπέναντι στον Σολωμό μπορεί ή κρίση του νά φανή παραξενευτική τώρα πού σ' όλη την 'Ελλάδα στερεώθηκε ή φήμη του έθνικού ποιητή. 'Αναφέρω έδω τή φράση αυτή του L. Roussel μέ ένα τρανό ύπονοούμενο: «'Ο Σολωμός έγραψε καί στα Ιταλικά καί στα έλληνικά, καί την πιο ωραία στροφή του δέν την έγραψε στα έλληνικά». Σχετικά μέ τόν Καβάφη καί τούς λατρυντές του ήταν φοβερός. 'Αναγνωρίζει τό ποιητικό αίσθημα του Καβάφη αλλά μισεί τις άσκήμιες του στοχασμού καί τής καρδιάς στα ποιήματά του, καί την άδυναμία τών στίχων καί την ψεύτικη του πολυμάθεια. Νόμιζε ότι άπάτη είναι ή Καβαφολατρεία, άν καί μερικά ποιήματα του Καβάφη λάμπουν σαν άστρατές. 'Ο συγγραφέας πού έγινε τό θύμα του L. Roussel, τό άληθινό καί μόνο θύμα του ήταν ο Jean Moreas, όχι ο 'Ι. Παπαδιαμαντόπουλος αλλά ο Γάλλος συγγραφέας τών Syrtes, τών Cantilènes καί τών Stances, του όποιου ή κυριότερη άξία είναι τό νά έχει δώσει στην ομάδα τών Décadents τό περίφημο όνομα Symbolisme. Τό λογοτεχνικό κοινό τόν γνώρισε πρό πάντων από τό μέτριο Manifeste Littéraire πού έγραψε στον Figaro τό 1886. Μερικά χρόνια άργότερα (1891) δημοσίεψε στην ίδιαν έφημερίδα μιάν άλλην προκήρυξη, αυτή τή φορά γιά την καινούργια Ecole Romane. Τή φήμη του σαν ποιητής την όφείλει ιδιαίτερα στο Charles Maurras ο όποιος παράξένα τόν εκτιμούσε σαν κλασσικό. 'Εδω καί σαράντα χρόνια ο J. Moreas είχε ακόμα όπαδούς πού τόν θεωρούσαν καλόν ποιητή. Τότε άσχισε ο L. Roussel νά άποδείξη την έπιπολαιότητα καί την άδυναμία του συγγραφέα αυτού. Κατηγορούσε την άκαλαισθησία του καί την παραγνώρισή του τής γαλλικής γλώσσας.

Πολύ συχνά ακόμα τά είχε ο L. Roussel μαζί μέ άλλους Γάλλους καθηγητές. Θα πω μόνο ότι ο J. Vendryés κι ο H. Pernot ήταν οί πιο έπίμονοί του αντίπαλοι. Καί θα προσθέσω πώς διατήρησε πάντα ο Ψυχάρης έχθρικά αισθήματα προς τόν L. Roussel. Ποιός άγνοεί ότι φοβερή είναι ή μνησικακία τών γλωσσολόγων, πρό πάντων όταν είναι άδικαιολόγητη; 'Ο Ψυχάρης ήταν μεγάλος γλωσσολόγος μιά όχι καλλιτέχνης. Κι όμως είχε καλλιτεχνικές άπαιτήσεις. "Όταν ήταν ύποψήφιος ο Κ. Παλαμάς γιά τό βραβείο Νόμπελ έγραψε ο L. Roussel στο Revue de Paris (1.IX.1928) τό άρθρο La Littérature de la Grece Moderne στο όποιο τούς Δροσίνη, Παλαμά, Ψυχάρη, Πάλλη, 'Εφταλιώτη καί Ροΐδη τούς όνόμαζε «άνθρώπους γιά πάντα σεβαστούς». 'Ο Ψυχάρης όμως πού ήταν κι αυτός ύποψήφιος γιά τό ίδιο βραβείο, στο γράμμα του τής 8.IX.1928 στο διευθυντή του Comoedia διαβεβαίωνε ότι «ο L. Roussel θέλει νά αξιοποιήση τόν Παλαμά γιά τό βραβείο Νόμπελ» γιά νά παρεμποδίση τόν Ψυχάρη, καί προσπάθησε —του ζάκου— νά παρακινήση τόν A. Mirambel νά γράψη ενάντια στον L. Roussel.

Μετά την έξαγάνιση του περιοδικού LIBRE, βγήκε τό CAHIER ROUSSEL, όπου βρίσκονταν σινετοί στοχασμοί καί μιá κριτική πάντα άξιόλογη καί πολλές φορές ειρωνική. 'Ο άριθμός 74 τής 1.VIII.1968 ήταν ο τελευταίος εκείνου του περιοδικού τό όποιο όνόμαζε «'Εφ' 'Ελληνικών Νήττα Δεσπώτις». 'Αζόμεστος, άζούραστος ο L. Roussel κιόλας ήλιωμένος άρχισε νά μάθη τά έθραϊκά μέ τά όποια πλούτισε συχνά τό περιοδικό του.

'Αλλά σιγά, σιγά τά γεράματα καί ή άρρώστια νίκησαν τόν L. Roussel. Δέν άφηνε πιά τό σπίτι του. 'Η στερνή του έπίσκεψη μακρυνά από τό Montbellier, στο χωριό του μεγάλου Mistral, στη Maillane. 'Ο Φρειδερίζος Mistral ο άνεπιός του ποιητή ήταν φίλος του.

Ἄς θυμίσω ὅτι στό L. Roussel ἀφιέρωσε ὁ Κ. Παλιμάς τὸ ποίημα Ὁ τάφος ἐν ὄσῳ Μάγου (29.XII.1931) πού πρωτοδημοσιεύτηκε στό Revue du Pays d'Os, Μάρτ. 1932, σ. 168—174 (ἐλληνικό κείμενο καὶ μετάφραση τοῦ L. Roussel).

Κλεισμένος σπύτι, ἀδύνατος πὰ νὰ δουλέψη, τὴν ζωοδέχτηκε μὲ τὴ σειρά του τὴ σω-
πὴ πού πάντα οἱ ἀντίπαλοί του θέλησαν νὰ ἀπλώνουν στό ἔργο του.

R. HIBON

Νὰ ἕνας κατάλογος —ὄχι ἐξαντλητικός— τῶν ἔργων του:

Grammaire descriptive du Roméique littéraire, S. de Boccard, Paris, s.d.

Ἡ γλωσσική διδασκαλία στὰ Δημοτικά Σχολεῖα καὶ ἡ ἐκθεση τῆς Ἐπιτροπῆς,
Altènes, 1921

Karagheuz ou un Théâtre d' Ombres à Athènes, 2 vol., Athènes, 1921

La Prononciation de l' Attique classique; E. de Boccard, Paris, 1921

La Vernification de André Calvos, Athènes, 1922

L' Hellenisme de Jean Moréas, 1936

(Pseudo) Lysias, L' Invalide, P.U.F.

Bible, Genése, I, III, texte, traduction, commentaires

Commentaires sur l' Evangile de Mathieu (1)

Bible, le livre de Josué

Bible, le Psaume I

Sophocle, Oedipe - Roi, texte, traduction, commentaires

Eschyle, Les Perses, texte, traduction, commentaires

Callimaque, Hymne I (à zeus), texte, traduction, commentaires

Contes de Myconos, avec lexique

Malfalsito ou Espéranto sans malfaçons

La lettre «N» en hébreu

Le talent littéraire dans l' Evangile dit de Marc

La Fontaine, Fables XI, III (Explication approfondie)

Du Rose au Mauve, Contes

Textes en vers grecs et latins, lus avec la prononciation restituée (disque)

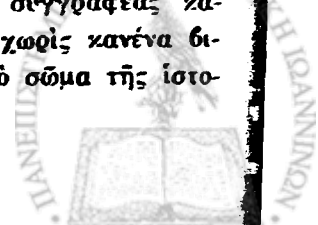
R. H.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Λάμπρου Μάλαμα: «Τουριστική Ἡ-
πειρος», 1971

Ὁ Λάμπρος Μάλαμας, ἕνας ἀπ' τοὺς ξε-
χωριστοὺς σύγχρονους λογοτέχνες πού εἶναι
ἀπ' τοὺς πρὸ ἀγαπητοὺς καὶ τοὺς πρὸ γνω-
στοὺς στὴν πνευματικὴ ζωὴ καὶ κίνηση τῆς
χώρας μας, ἐξέδωκε τελευταῖα ἕνα και-
νούργιο ἔργο του («Τουριστικὴ Ἡπειρος»),
πού, ξεφεύγοντας ἀπ' τὴν συνηθισμένη μορ-
φὴ τῶν ταξιδιωτικῶν καὶ τῶν τουριστικῶν,
παρουσιάζει ἕνα ἐντυπωσιακὸ ἐνδιαφέρον.
Γιατί, ἐκτὸς ἀπ' τὴν χρησιμότητα, πού εἶ-
ναι ὀρατὴ καὶ ἀναντίρρητη, τὸ βιβλίο τοῦ-
το, ἔτσι ὅπως εἶναι διαρθρωμένο μὲ τὸ ὕ-
λικὸ τῶν μαρτυριῶν, τῶν μνημείων, τῶν
μεγάλων ὀνομάτων, τῆς ἰδιαίτερης φυσιο-
γνωμίας τῆς Ἡπείρου καὶ διαστρωμένο βα-

θύτερα μὲ τὴν ποιητικὴ διάσθρωση ἀτόναι
ἑρμῆ φιλοπάτριδα λιρικό λόγο τοῦ Λ. Μά-
λαμα, παίρνει μιὰ μορφὴ ἰδιότυπη καὶ ἔχει
ἕνα περιοχόμενο διαποτισμένο μὲ τὴν γαί-
ση καὶ τὴν ἀνάσα τοῦ τόπου τούτου. Ἔ-
τσι, ἡ «Τουριστικὴ Ἡπειρος», ξεπερνᾷ τὴς
δεσμεύσεις καὶ τοὺς φραγμοὺς, πού βάζουν
συνήθως τὰ εἰδικὰ πλαίσια τῶν παρόμοιων
ἔργων, καὶ γίνεται μιὰ εὐρύτερη πορεία.
κίττω ἀπὸ μιὰ διάθλαση μέσα στὸν χρόνο
καὶ στὸν χώρο, ἡ ὁποία ἐνανθρωπίζεται ἀπ'
τὴν ψυχὴ καὶ τὴν ρέμβη τοῦ συγγραφέα,
γὰ νὰ πικνωθεῖ, νὰ χρωματιστεῖ μὲ τὴν
παράδοση καὶ τὴν ἱστορία καὶ νὰ καταλή-
ξει σὲ μιὰ χρυσάλλωση πού δίνει στὰ
πράγματα μὴν ὄντοτητα πνευματικῆς ἐ-
πόστασης. Πράγματι, ὁ συγγραφέας κα-
τορθώνει νὰ ἀξιοποιήσει, χωρὶς κανένα δι-
δλιευρατικὸ ἔλεος, ὅλο τὸ σῶμα τῆς ἱστο-

οικῆς ἀκτινοβολίας τῆς Ἡλείου, νὰ συνθέσει τὴν φυσιογνωμία τῆς μὲ τὸ τοπίο καὶ τὴν παράδοση, νὰ συνδέσει τὰ χρόνια μὲ τὰ πρόσωπα καί, μὲ τὴν αἴσθησι τοῦ ποιητῆ καὶ τοῦ στοχαστῆ μαζί, νὰ τὰ κάμει μιὰ περιήγησι μὲ προέκτασι ὡς τὴν προσωπικὴ του ὄρασι. Καὶ τὸ ἔργο, πνευματικὸ καὶ νοτισμένον ἀπ' τὴν ἀθόρυβη ἐκείνη συγκίνησι ποὺ δίνει ἡ σιωπηλὴ συνομιλία μὲ τὸν χρόνο, τὸ φῶς καὶ τὴν ἱστορικὴν ὑποβολὴ ἑνὸς τόπου, δὲν εἶναι μονάχα χρήσιμον γιὰ τὴν γνωριμία μὲ τὴν Ἡπειρο, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν σύνδεσι, τὴν οικείωσι μὲ τὸ βάρος καὶ τὴν πνευματικὴν ἵπóστασι ἑνὸς χώρου, πρᾶγμα ποὺ δίνει στὸν ἀναγνώστη τὴν δυνατότητα νὰ πάρει γὰτι ἀπ' αὐτὴν τὴν καθολικώτερη ἐπαφὴ μαζί του. Γι' αὐτό, πιστεύω πῶς ἡ «Τουριστικὴ Ἡπειρος» τοῦ Λάμπρου Μάλαμα, ποὺ ξεκινάει ἀπ' τὸν ἴδιον τὸν ποιητὴ καὶ φτάνει, μὲς' ἀπ' τοὺς αἰῶνες καὶ τὰ τοπία, γιὰ μιὰ πνευματικὴ γεύσι καὶ πληροφόρησι, ἔχει μιὰ ξεχωριστὴ ἀξία, ἀνάμεσα στὰ ταξιδιωτικὰ βιβλία, ποὺ κυκλοφοροῦν στὴν ἐποχὴ μας. Καὶ εἶναι μιὰ χειραγώγησι μ' ἕναν ποιητὴ καὶ μ' ἕναν ὁδοπόρο ποὺ βλέπει πίσω ἀπ' τοὺς κοινὸς ὁρίζοντες, γιὰ νὰ γνωρίσουμε μιὰ Ἡπειρο μὲ βουνά, μὲ κάμπους καὶ πορτοκαλιές, μὲ πολέμαρχους καὶ μὲ σοφοὺς Δασκάλους, μὲ ἀνημεῖα καὶ μὲ ὀνόματα ἐνεργετῶν καί, ἀκόμα, νὰ μιλήσουμε μὲ τοὺς θρόλους τῆς καὶ μὲ τοὺς ἀνθρώπους τῆς, τὴν ὥρα ποὺ στεφανώνονται οἱ κορφές ἢ ποὺ ποτίζονται τὰ βασιλικά στίς γλάστρες τῆς αὐλῆς. Καί, στὴν ἐποχὴ μας, ποὺ τὰ μέσα συγκοινωνίας δίνουν στὸν ἀνθρώπο, τὸν κατάκοπο ἀπ' τοὺς ἀσφαλτοστρωμένους δρόμους, τὴν δυνατότητα νὰ κινήθῃ εὐκόλα, τὸ ἔργο τοῦτο ἔρχεται νὰ καλύψῃ ἕνα κενὸ καὶ νὰ προσφέρει ἕνα πρότυπο.

✱ ✱

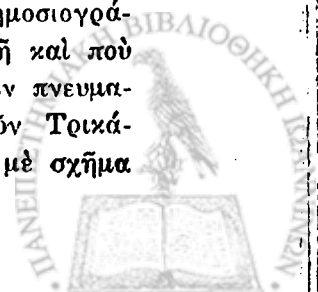
«Τὰ πνευματικὰ Τρίκαλα» (ἔκδοσι τοῦ Δήμου Τρικάλων μὲ φροντίδα καὶ πρόλογο τοῦ Δημάρχου κ. Ι. Μάτη), 1970

Μιὰ πρωτότυπη καὶ ὑποδειγματικὴ, γιὰ τοὺς Δήμους τῆς χώρας μας, συγκέντρωσι τῶν πνευματικῶν δυνάμεων ποὺ ἔχει ὁ Νομὸς Τρικάλων, μᾶς δίνουν τὰ «Πνευμα-

τικὰ Τρίκαλα». Ἡ ἔμπνευσι καὶ ἡ πρωτοβουλία αὐτῆ, ποὺ τιμᾶει ξεχωριστὰ τὸν προοδευτικὸ καὶ διανοούμενον Δήμαρχο τῆς ὁμορφῆς θισσαλικῆς αὐτῆς πόλης, καὶ ἡ πρόθεσι ἀνταπόκρισι —ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά— τῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων ποὺ ἔδωσαν τὰ καίμενά τους γιὰ νὰ γίνῃ αὐτὴ ἡ ἔκδοσι, πρέπει νὰ τὴν χαιρετίσουμε ἀνεπιφύλακτα. Γιατί, μὲ τὸν τόμο τοῦτο, ἐκτὸς ἀπ' τὴν γνωριμία μὲ τοὺς συγγραφεῖς, τοὺς ποιητῆς, τοὺς καλλιτέχνες καὶ τοὺς διανοούμενους ἐπιστήμονες, ποὺ ἔχουν τὴν καταγωγὴ ἢ σχέση καταγωγῆς ἀπ' τὰ Τρίκαλα, γίνεται καὶ ἡ ἀποθησαύρισι τῆς πνευματικῆς φυσιογνωμίας ἑνὸς τόπου, ἀφοῦ τὰ περισσότερα ἀπ' τὰ βιώματα, ποὺ ἀποτελοῦν σ' αὐτὲς τὶς περιπτώσεις καὶ τὸν κύριο κορμὸ τῆς θεματογραφίας, προέρχονται ἀπ' τὸν χώρο, τὴ ζωὴ, τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὶς ἀξίες τῆς παράδοσι αὐτοῦ τοῦ τόπου.

Κι' ἔτσι, χωρὶς τὴν ἀπόστασι ποὺ δημιουργεῖ ἡ μονομέρεια ποὺ ὑπάρχει σ' ἕνα μόνο ἄτομο, ἡ ὁμαδικὴ ἐμφάνισι προσφέρει μιὰ εὐρύτερη ἀξιολογικὴ ἀποτίμησι γιὰ τὴν ἐντότητα καὶ γιὰ τὶς δυνάμεις ἑνὸς περιορισμένου καί, πρὸ παντός, συγκεκριμένου τόπου (ὅπως εἶναι τὰ πλαίσια ἑνὸς Νομοῦ). Γι' αὐτό, θὰ μπορούσε νὰ ὑποστηρίξει κανεὶς, πῶς ἂν γίνονταν ἀπὸ κάθε πόλη γὰτι παρόμοιο, τότε θὰ εἴχαμε, ὁπωσδήποτε, μιὰ γενικώτερη εἰκόνα τοῦ πνευματικοῦ παρόντος τῆς ἐλληνικῆς ἐπαρχίας, πρᾶγμα τόσο ἀναγκαῖο καὶ γιὰ τὴν ἀξιοποίηση τῶν πνευματικῶν καὶ καλλιτεχνικῶν κεφαλαίων. σὲ μιὰ ἐποχὴ ποὺ ἡ ἀστυφιλία δημιουργεῖ ἕναν κίνδυνον γιὰ τὴν διαφύλαξι καὶ γιὰ τὴν ἀνάπτυξι τῆς πνευματικῆς φυσιογνωμίας ἑνὸς χώρου, ὅταν οἱ ἀνθρωποι ποὺ σφισσοῦν τὰ πνευματικὰ κεφάλαιά του δὲν ἀξιοποιεῖνται. Ἡ πρωτοβουλία τοῦ κ. Ι. Μάτη πρέπει νὰ προσεχθῇ ἰδιαίτερα καὶ νὰ θεωρηθῇ ὡς ὁροθέτησι καὶ ὡς φιλοδοξία γιὰ τοὺς ἄλλους Δημάρχους.

Τὰ «Πνευματικὰ Τρίκαλα», ποὺ τυπώθηκαν στὰ τυπογραφεῖα τῆς ἐφημερίδας «Τρικαλινὰ Νέα» τοῦ λογιῶ δημοσιογράφου καὶ δ'ντοῦ τῆς Α. Κορδαλῆ καὶ ποὺ ἔγιναν μὲ τὴν συμπαράστασι τῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων τῆς πόλης τῶν Τρικάλων, εἶναι ἕνας ὀγκώδης τόμος, μὲ σχῆμα

λον, που περιέχει συνεργασίες 74 διαποικιμένων και καλλιτεχνών, θαυμάτων με αλφειοποιητική οπτική προτεραιότητας. Το σύνολο της ύλης, που περιέχει ο τόμος αυτός είναι γενικά καλής ποιότητας, εκτεταμένης θεματογραφίας σε όλες τις μορφές και τις εκδηλώσεις της ζωής κι' έχει, σε μεγάλο βαθμό, την ιδιαίτερη αξία άπονα ιδιαιτέρως πνευματικό έσοστρωμα διαωμένης εμπειρίας απ' την όρεινη και την πεδινή Θεσσαλία. Τέλος, πιστεύουμε πως τα «Πνευματικά Τριζαλα», που πάντοτε ένα δικό τους χώρο στην σύγχρονη βιβλιογραφία μας, θα σταθούν ή άπαρχή για ένα ξεκίνημα που, καθώς φαίνεται, περιλαμβάνεται στις προθέσεις του Δημάρχου Τριζαίων κ. Ι. Μάτη.

✽ ✽

Κώστα Γ. Μίσσιου: «Μνήμες», (ποίηματα), Άθήνα, 1971

Μια περσόνα και αϊθερωμένη άπονα γυναικίνο άντανάκλασμα λυρική δόνηση: επιτύμβια (περίοτε) έλεγγία, ή ποιήση του τή του Κ. Μίσσιου, κρατάει έναν λόγο νοποιημένο από άφατη θλίψη. Πρόκειται για ένα περσό ποτήρι, μεταστοιχειωμένο σ' έναν υψηλής κατεργασία σφιχτοδεμένο σίχο, που, καθώς είναι σπύλων και αϊχμηρός από μια πειθαρχημένη εϊωσθησία κι' από μια έξαίσινα έπιλογή της πνευματικότητας της γλώσσας, φτάνει την σύνθεση των προσωπικών αϊσθημάτων ως την έπερατομότητα της ποιήσης. Πρόκειται για μια απ' τις πιο αξιολόοατες παροχές στα σύγχρονα γραμματά μας.

✽ ✽

Γάσου Π. Βέλλιου: «Σπονδές», (ποίηματα), 1968

...Κάλλιο άργά, παρά ποτέ. Και για ποιήματα του νέου ποιητή και τόσο έποχεπικό Γάσου Βέλλιου, που ξεχωρίσθηκαν κι' έδωσαν μια θέση στον ίδιον, άνάμεσα στα όνόματα, που περιλαμβάνει ή σύγχρονη γραμματολογία μας. Πρόκειται για μια ζεστή λυρική φωνή, που θγάνει από καθαρά έλληνικά στρώματα σγχνήσης και διαωμένη ποιητική ένατένιση, και που εκφράζεται με την χριστιανική ήμερότητα, για τα μεταστοιχειωθεί σ' έναν πνευματικό και καλλιτεχνικό χώρο. Αναντιφροητα ό Τ. Βέλλιος, που φέρει μαζί του μια σταθμι-

ωμένη πισθητική και μια όραση ποιητική: εϊφορίας, με τα ποιήματά του αυτά, που κρατούν την εϊωσθησία και την τριφερότητα άπειραχτες μέσα στην ψυχή του. δίνει μια γήσινα φωνή στον άνθρωπο της έποχής μας. Κι' αυτό πρέπει να μας σταματήσει και να μας κάμει να τον προσέξουμε.

✽ ✽

Γιάννη Σφακιανάκη: «Η χώρα με τους άνέμους» (Διηγήματα), 1970

Οι πολλαπλές έποχεψώσεις κι' οι άπαχολήσεις, που πάντα κερματίζουν άνελέτητα τον χρόνο ενός πνευματικού ανθρώπου, δεν μ' άφησαν να παροισάσω, έστω και σύντομα, το παραπάνω βιβλίο του ξεχωριστού λογοτέχνη Γιάννη Σφακιανάκη. Και, ειδικότερα το παραπάνω έργο του, θα έπρεπε να έχει κάποια προτεραιότητα. Γιατί, εκτός που ή θεματογραφία των διηγημάτων του είναι απ' τους δύσκολους και πράγματι σνταρακτικούς εκείνους χρόνους της κατοχής, ό συγγραφέας έδω δίνει έναν λόγο πνευωμένο, σύντομο στην σύνταξη του και, από παντός, ελευθερό από τις δεσμεύσεις των σκηνικών. Γι' αυτό, κατέ την γνώμη μας, το βιβλίο αυτό, που στυσιτά μια κατάκτηση κι' ένα κεφάλαιο για την πεζογραφία των χρόνων μας, έχει το βάρος απ' την ένταση των προσωπικών νωμένων εμπειριών του συγγραφέα και την προσωπική λύση στην μορφή της οκωδόμησής της. Άπτά, μαζί με τις γνωστές άρετες του λόγου και της πνευματικής άνωσης του συγγραφέα του «Άφέντη της Βαθέρνας» στο άπλωμα της έκφρασης σ' έναν χώρο ποιητικής διάστασης, κάνοτε και το νέο αυτό βιβλίο εν' απ' τα πιο ένδιαφέροντα και τα πιο ποιησιμάντα της τριζαίωνης μας πεζογραφίας.

✽ ✽

Δημήτρη Γαλιάνη: «Ο άλλος άνέμος» (ποίηματα), 1971

Με τον περσό άπονα οίγος έρωτική: ένατένιση και με την αϊσθηση τεττωμένη άπονα άνήσοχον όραζοντα, ή ποιήση του Δημήτρη Γαλιάνη είναι πάντα μια εϊφορία και μια όραση, που κρατεί ένα δικό της κάρος. Κι' είναι, για τον δειντόν και ό έντατο λυρικό τύπο της και για την καθα-

ρότητα που κρατάει στα περιγράμματα των εικόνων της, μιὰ περίπτωση απ' τις πιο ύπολογισιμες. Γι' αυτό, ή παρουσία του ποιητή αυτού, που φέρνει πάντα έναν καινούργιο άνεμο και μιὰ στίλβουσα εδαισθησία προσωπικής γείσης, είναι κι' ένα σημαντικό πνευματικό γεγονός, ανάμεσα στους ανθρώπους των γραμματάων μας.

Κυριάκου Μητσοτάκη: «Ταξιδεύοντας» (ταξιδιωτικά), 'Αθήνα, 1970

Και τὰ ταξιδιωτικά τούτα του Κυριάκου Μητσοτάκη, που πήραμε από πέτσι, μόλις τώρα κατορθώνουμε να τὰ παρουσιάσουμε. Είναι μιὰ καθυστέρηση που, καθώς εξήγησα και παραπάνω, γίνεται από αναπόφευκτη αδυναμία. Κι' αυτό, παρά την καλή μας θέληση, μάς κάνει άσυνεπείς, τουλάχιστο στις δικές μας προθέσεις, παρ' όλο που, έξ αντικειμένου πλέον, δέν γίνεται διαφορετικά. Έτσι, τὸ ώραίο, τὸ ήρεμο περπάτημα με την ψυχή γιομάτη από ποίηση και με τὸ τοπίο φορτωμένο την ύποβλητή της ένανθρώπισης και την ιστορία του, που κάνει ὁ Κυριάκος Μητσοτάκης στην ταξιδιωτική πεζογραφία του, γίνεται και πει την Κρήτη, την Ήπειρο, την Θεσσαλία, τὸν Μοριά και τόπους απ' την Μακεδονία και τὰ Νησιά, όταν γράφεται με την στο βιβλίο τούτο. Ένα ταξίδι, που καλύπτει εδαισθησία ενός ποιητή και την μουσική μιᾶς ήμερης ύψηλης κλίμακας ὅπως είναι ὁ λόγος του Κυριάκου Μητσοτάκη, παίρνει τις διαστάσεις και την γεύση απόνα μύθο κι' από μιάν ἀλήθεια, απόνα ὄνειρο πραγματικό. Αὐτὰ τὰ προσόντα, μέσα σ' ένα κλίμα χρωτισμένο απ' την λυρική ἀναπνοή του ποιητή και συγγραφέα Κ. Μητσοτάκη, ξεχωρίζουν τὰ ταξιδιωτικά του, τους δίνουν μιὰ μοναδικότητα κι' ένα βάρος ειδικής ἀξίας. Ίδιαίτερα, σήμερα που ὁ άνθρωπος έχει την δυνατότητα να ταξιδεύει και την ἀνάγκη να ζήσει, έξω απ' την ασφυξία της μεγάλης πόλης, τὸν τόπο, την ιστορία και την καθημερινότητα των ἄλλων ανθρώπων.

Γ. Μ. Πολιτάρχης: «Γνώρισα τὸν Πειραιά» (ὀδοιπορικό), 1970 — «Ποιητικές μορφές» (δοκίμια), 1970

Ὁ Γ. Μ. Πολιτάρχης, απ' τὰ πιο πολυέδερα και δυναμικά πνευματικά κεφάλαια που ἔχουμε στα σημερινὰ ἑλληνικά γράμματα, είναι πάντα ένας ἀφανής μεγάλος, ένας ὀδοιπόρος φορτωμένος ἀνθρώπινη ποίηση από χωνεμένη πυράκτωση κι' απόνα ὀσκητικό λυρικό λόγο, που, χωρίς θόρυβο και θεματικότητες, διακονεί την λογοτεχνία μας με την ἀμίλητη ἐκείνη σοβαρότητα που ἔπαρχει διαχιμένη σ' ὀλόκληρο τὸ ἔργο του. Έτσι, ἂν είχε να μιλήσει κανείς για την προσφορά και για τὸ πρόσωπο του Γ. Πολιτάρχη, θὰ ἔπρεπε να ἀρχίσει απ' την σιωπηλή ὄχθη, απ' την σεμνή και, περίπου, μοναχική ἀντάρχειά του, για να γνωριστῆ με την φυσιογνωμία του ἔργου του. Γιατί, ὁ συγγραφέας αὐτός, που, κοντὰ σ' ἄλλα, είναι και ὁ φίλος κι' ὁ οἰκετός συνάδελφος των πνευματικῶν ἀνθρώπων της ἐπαρχίας, ἀποτελεῖ μιὰ ὄντοτητα πνευματικής ἀκεραιότητας και καλλιτεχνικής ἰδιοσυστασίας, τέτοιας ὕψης, που δέν ἀναζητᾶει τὸ βήμα της προβολής, παρ' ὄλο που, σὺν ἐκδότης παλιὰ των «Παναθηναίων» και σὺν ἑνας ὀξυδερκῆς και ἐντιμος κριτικῶς, θὰ δίνονταν να φωτίζεται, ἂν τὸ είχε ἀνάγκη, περισσότερο. Έτσι, μέσα στο περασμένο χρόνο, κυκλοφόρησε δυὸ βιβλία, χωρίς να ἐπιζητήσει οὔτε τὸν νόμιμο και —ἀκόμα ἀκόμα— τὸν ἀναγκαῖο, για ἑναν γόνιμο προβληματισμό, θόρυβο, ἀγνοώντας και κείνο των ἀρχαίων «ἔργο κἂν ἀγαθόν, οἰγαθὲν, θνάσκει...». Τὸ πρῶτο απ' τὰ βιβλία αὐτά, τὸ «Ἐξῆσα τὸν Πειραιά», είναι μιὰ λυρική ἀνασύνθεση, σὲ ποιητική μεταστοιχείωση των προσωπικῶν βιωμάτων και των χροσταλλωμένων συγκινήσεων, που ὁ Γ. Πολιτάρχης, κρατώντας μέσα στην φωνή του ὡς ἀπείραχτη χῶβολη, τὰ ἔφερε ὡς την ὄριμην ὄρα της ἡλικίας με την δυνατὴ νοσταλγία. Έτσι, τὸ ἔργο αὐτό, που από ἀπόψεως μορφῆς, μοιάζει να είναι μιὰ ἰδιόμορφη πρόζα ἡψηλῆς λυρικής κλάσης και ποιητικῆς ρέμβης ἀνάμεσα στην ἐποχή και στους ἀνθρώπους που ἄγγιξαν τὸν ἴδιο τὸν συγγραφέα, κρατᾶει ἑνα πικρὸ βάρος απ' την γεύση της ἀτμόσφαιρας και της θάλασσας στο λιμάνι και διανοτίζεται απ' την ἐκλυση μιᾶς τηκόμενης συνέχειας συγκίνησης που ἔμεινε να είναι χροσταλλωμένη σ'

έναν ήμερο λόγο. Γι' αυτό, μπορούμε να πούμε, πώς τὸ ἔργο τοῦτο, μέσα στὰ σκηνακά μονάχα μιᾶς πόλης γιὰ ἕναν ποιητή, εἶναι ἀπ' τὰ πιὸ ἔντονα καὶ μαζί τὰ πιὸ ἀπλᾶ πεζογραφήματα, πού πλουτίζουν πραγματικά τὴν σύγχρονη γραμματολογία μας καὶ πού φέρουν ἕνα φορτίο, παρμένο ἀπ' τὸν διάλογο καὶ τοὺς ἐρεθισμοὺς μὲ τὴν γνησιότητα τῆς ἀφῆς καὶ τῆς ὄρασης ἀπὸ μιὰν ἀληθινὴ αὐτοψία. Τὸ δεύτερο ἀπ' τὰ παραπάνω ἔργα τοῦ Γ. Πολιτάρχη, («Ποιητικὲς μορφές»), εἶναι ἕξη δοκίμια γιὰ ἕξη ποιητὲς πού, μένοντας κι' αὐτοὶ μακριὰ ἀπ' τὸν θόρυβο, πέθαναν ἡρεμα καὶ δίχως θεαματικὸν λόγους. Κάτι σὰν ἕνα ἀξιολογικὸ μνημόσυνο ἀπόβαν συνάδελφο —ὅπως πολὺ συγγραφεὺς τὸ γράφει κι' ὁ ἴδιος γιὰ τὸν Κ. Κρυστάλλη στὸ βιβλίο τοῦτο—, πού, ὅμως εἶναι μιὰ καθαρή καὶ ἀναντίρρητη τοποθέτηση, στὸν χῶρο τῶν νεοελληνικῶν γραμμάτων. Τὰ δοκίμια αὐτά, πού ἔχουν σαφήνεια καὶ καθαρότητα σκέψεων καὶ κρατοῦν μιὰ πειθαρχημένη δόνηση ἀγάτης, εἶναι μιὰ ὀρθὴ ἀποτίμηση τῆς προσφορᾶς τοῦ ἔργου καὶ τῆς ἀνάλωσης τῶν ποιητῶν, γιὰ τὴν δημιουργία τῆς πνευματικῆς μας ὄντοτητας. Περιλαμβάνει τὸν Κ. Κρυστάλλη, τὸν Ἀπόστολο Μελαχροινό, τὸν Στέλιο Σπεράντζα, τὸν Κώστα Φραγκισκάτο καὶ τὸν Στέργιο Σμαδᾶ. Θὰ ἔλεγε κανεὶς πῶς, ὁ εὐαίσθητος Γ. Πολιτάρχης, πονώντας γιὰ τὴν μοῖρα αὐτῶν τῶν ποιητῶν πού τόσο πόνεσαν, ἐπέτυχε νὰ δώσει τὴν μνημείωση τῆς προσφορᾶς τους καὶ, χωρὶς ἐκεῖνα τὰ θολὰ μακρονὰ περιγράμματα τῶν θεωρητικῶν κατασκευῶν γιὰ τοὺς μείζονες τόνους, νὰ συνθέσει τὴν προσωπικότητα, ἐν συναρτήσει μὲ τὴν ζωὴ καὶ τὴν ἐποχὴ τους, τῶν ἐξῆς αὐτῶν πράγματι πονεμένων ποιητῶν. Κι' ἡ προσφορὰ, ἐν προκειμένῳ, πού κάνει μ' αὐτὴν τὴν ἐργασία του ὁ Γ. Πολιτάρχης, στὴν ἐποχὴ τούτη τῶν ἐντυπωσιασμῶν καὶ τῆς καταπλήξεως πού ἐπιχειρεῖται στὴν τέχνη, εἶναι ἕνας ὁρατὸς σταθμὸς, γιὰ τὴν ἀποτίμηση καὶ τὴν διαστάσεις, πού πρέπει νὰ ἔχουμε, προκειμένου νὰ ἀξιολογήσουμε φρόνιμα καὶ νὰ ζυγίσουμε μὲ ἀγάπη τὸ ἔργο καὶ τὴν ἀνάλωση τῶν ποιητῶν. Ἀναντίρρητα, ὁ Γ. Πολιτάρχης, πού τόσο προσέφερε στὴν καθολικότερη πνευ-

ματικὴ μας ζωὴ, ἔδωσε κι' ἔδω ἕνα πολὺτιμο ἔργο.

* *

Βασ. Ι. Λαζανά: «Ἀρχαῖα ἑλληνικὰ ἐπιγράμματα» (ἐμπνευσμένα ἀπ' τὴν Κόρινθο καὶ τὴν περιοχὴ τῆς), Ἀθήνα, 1971

Περισυλλέγοντας αὐτὸν τὸν ἀτίμητο πνευματικὸ θησαυρὸ, πού συνιστοῦν τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ ἐπιγράμματα, ὁ Βασ. Ι. Λαζανάς, δὲν κάνει μονάχα μιὰ χρήσιμη φιλολογικὴ ἐργασία, ἀλλὰ κατορθώνει νὰ μεταστοιχειώσει, σὲ ὑψηλὴ ποιητικὴ σύνθεση, τὴν ἀνεπανάληπτη μορφή καὶ τὸ σχεδὸν ἀπρόσιτο πνευματικὸ κάλλος, πού κρατοῦν τὰ μνημεῖα ἐνὸς θεσπέσιου λυρικοῦ λόγου ἀπ' τὴν ἀρχαῖα ἑλληνικὴ ποίηση, στὴν σύγχρονη νεοελληνικὴ γλώσσα. Καὶ τὸ ἄθλημα αὐτό, πού εἶναι ἀπ' τὴς πιὸ ὀρειότερες φιλοδοξίες γιὰ ἕναν πνευματικὸν ἄνθρωπο, ὁ Β. Λαζανάς τὸ κάνει μὲ τὴν θέρη τῆς ψυχῆς καὶ τὴν ἐπάρεχια ἐνὸς σπάνιου φιλολογικοῦ ὀπλισμοῦ. Ἔτσι, ὅστερ' ἀπὸ μιὰ τεκμηριωμένη τοποθέτηση καὶ ἀναφορὰ στὸ ἱστορικὸ καὶ στὴν γενικότερη φυσιογνωμία τῶν χρόνων καὶ τῶν περιόδων τῆς ἀρχαίας ἐπιγραμμαιτικῆς ποίησης, φτάνει στὴν εὐφορία νὰ ξαναστήσει, ὅσο γίνεται πὸ ἀπειραχτο, τὸ ἀρχαῖο ζεῖμενο στὴν νεοελληνικὴ. Εἶναι μιὰ κατάκτηση, στὴν προκειμένη περίπτωση, πού δρεῖλεται στὴν ποιητικὴ ἐνδιάθετη ἀντίληψη τοῦ Β. Λαζανά καὶ στὴν καλλιεργημένη αἴσθηση τῆς γλώσσας, πρὸ παντός. Γιατί, ὅπως κι' ὁ ἴδιος τονίζει στὴν εἰσαγωγή του, ἐκτὸς ἀπ' τὴν κατοχὴ τῆς ἀρχαίας καὶ τῆς νεοελληνικῆς, ἐκεῖνο πού μπορεῖ νὰ πλησιάσει αὐτὸ τὸ ὑσὺλληπτο καὶ τὸ ἀκαθόριστο πού κρατοῦν μέσα τους τ' ἀρχαῖα ἑλληνικὰ ἐπιγράμματα, εἶναι μονάχα ἡ ἀνάκληση μιᾶς δόνησης ἀπ' τὴν μέθη κι' ἀπ' τὴν ποιητικὴ ἀλμαλώσια, πρᾶγμα πού προϋποθέτει —σχεδὸν ἀμετάθετα— νὰ εἶναι κι' ὁ μεταφραστὴς ἕνας συγγενικὸς ποιητὴς. Τὴν μεγάλη αὐτὴ καὶ πρωταρχικὴ ἀξία, τὸ τάλαντον, τὸ ἔχει ὁ Β. Λαζανάς. Καί, μαζί μὲ τὴν ξητημένη ἀγάπη του γιὰ τὸ ἀρχαῖο ἑλληνικὸ ἐπίγραμμα, ἔχει καὶ τὴν ἐμπειρίαν ἀπ' τὴν οὐκείωση, ἐπὶ χρόνια πολλά, πού τοῦ ἐξασφάλισε ἡ ἀγάπη κι' ἡ ἀσταμάτητη προσπάθεια γιὰ τὴν πλήρη προσπέλασή του

Γι' αυτό, τὸ βιβλίο τοῦτο, ἀξίζει νὰ προσεχθεῖ ἰδιαίτερα. Εἶναι μιὰ σπάνια, στὸ εἶδος του, προσφορά, πὸν πιάνει ἕναν ξεχωριστὸ χῶρο στὰ γράμματα καὶ στὴν φιλολογικὴ βιβλιογραφία μας.

✱ ✱

Χρήστου Σωκρ. Σολομωνίδη:
«Ὁ Σμύρνης Χρυσόστομος» (τόμοι Α' καὶ Β'), Ἀθήνα, 1971

Δυὸ ὀγκώδεις τόμοι, πάνω ἀπὸ ἑφτακόσιες σελίδες πυκνοτυπωμένες, ἢ παραπάνω ἐργασία τοῦ Χρήστου Σ. Σολομωνίδη, μνημιώνει τὴν μεγάλη ἔθναρχικὴ ἐκκλησιαστικὴ φυσιογνωμία καὶ τὴν ἀποστολικὴ θυσία τοῦ ἀείμνηστου Μητροπολίτου Σμύρνης Χρυσοστόμου, πού, ὅπως ὁ καλὸς ποιμὴν, ἐσύρθηκε καὶ ἐσφαγιάσθη κάτω ἀπ' τοὺς καπνοὺς καὶ τὶς στάχτες τῆς ἀλησμόνητης Σμύρνης, ἐκείνον τὸν φοβερὸν Αὐγουστο τῆς Μικρασιατικῆς καταστροφῆς. Ἡ μνημίωση αὐτῆ, πὸν εἶταν, πρῶτ' ἀπ' ὅλα, ἕνα χρέος ἔθνικὸ καὶ μιὰ ἱερὴ πράξη γιὰ τὴν διαφύλαξη τῆς μνήμης του, τιμᾷ ξεχωριστὰ τὸν λαμπρὸν λόγιο καὶ τὸν ἐμπνευσμένο εὐπατριδὴ Χρῆστο Σολομωνίδη, πού, ἐπὶ δεκαετίες ὀλόκληρες, πάσχισε νὰ ξαναστήσει, σὲ μορφὴ πνευματικῆς διάρκειας καὶ νὰ διαφυλάξει, ὡς ἀξία κι' ὡς παρακαταθήκη ἔθνικὴ, τὴν χαμένη μεγάλη πατρίδα, τὴν Σμύρνη. Τώρα, ὕστερ' ἀπ' τοὺς τόσους τόμους πὸν μᾶς ἔδωσε, ἀπ' τὶς τόσες ὀμιλίες, ἀπ' τὴν πολὺπλευρὴ καὶ τὴν ἀπεριόριστη πνευματικὴ καὶ πολιτιστικὴ του δραστηριότητα, τέλος ἀπ' τὴν ἀνάλωσή του γιὰ τὴν συλλογὴ, τὴν διαφύλαξη καὶ τὴν ἀξιοποίηση στὴν τωρινὴ ζωὴ μας, τῆς Σμύρνης, ὀλοκληρώνει ἕνα ἔργο πὸν τὸ ἔκαμε ὑπόθεση ζωῆς, μὲ τοὺς δυὸ αὐτοὺς τόμους. Κι' εἶναι νὰ θαυμάζει κανεὶς, ὄχι μόνο τὴν ἀκόμητη ἀγάπη καὶ τὴν ἀνεξάντλητη πνευματικὴ εὐφορία τοῦ Χρ. Σ. Σολομωνίδη, ἀλλὰ καὶ τὴν δύναμη, τὴν ἀντοχὴ τὴν ἀνθρώπινη γιὰ νὰ δώσει ὅλ' αὐτὸ τὸ ἔργο, ἕνας ἄνθρωπος μονάχα, αὐτός. Ἰδιαίτερα, στὸ βιβλίο τοῦτο, ἐκτὸς ἀπ' τὸ ἱστορικὸ, τὰ περιστατικά, τὰ πρόσωπα καὶ τὰ πράγματα, πὸν συνδέονται μὲ τὴν Σμύρνη καὶ τὸν Χρυσόστομο, τόσα πολλὰ στοιχεῖα καὶ τόση ἔκταση ἔρευνας γιὰ τὴν περίοδο καὶ τὴν δράση

του, ὥστε νὰ ἀποτελεῖ πραγματικὴ πνευματικὴ προσφορά μοναδική. Γιατ, δὲν πρόκειται γιὰ μιὰ ἱστορία, πὸν νὰ ἔχει μονάχα τὴν ὀργάνωση καὶ τὴν διάταξη τῆς ὕλης, ὅπως γίνεται σὲ παρόμοιες περιπτώσεις. Τὸ ἔργο αὐτὸ τοῦ Χρ. Σολομωνίδη εἶναι γραμμένο μὲ προσωπικὴ συγκίνηση καὶ διαποτισμένο μὲ τὴν θέρη ἀπ' τὴν δική του ψυχὴ κι' ἔχει, κοντὰ στ' ἄλλα, τὴν προσωπικὴ κρίση, τὴν ὑποκειμενικὴ ἀξιολόγηση καὶ τὴν ἀμεσότητα, πὸν δίνει ἢ ἐμπειρία κι' ἢ πνευματικὴ παρησία. Γι' αὐτὸ, ἀκριβῶς, ὁ «Σμύρνης Χρυσόστομος», τώρα, ὡς πνευματικὴ ὄντοτητα, στὶς διαστάσεις πὸν τοῦ ἔδωσε ἢ ἐθελοθυσία ὑπὲρ τοῦ χριστιανικοῦ καὶ τοῦ ἔθνικοῦ ποιμνίου, γίνεται ἀπ' τὴν εὐγκλητικὴ διακονία στὴν μνήμη του τοῦ Χρ. Σολομωνίδη, μιὰ μυθογονικὴ νεοελληνικὴ μορφή, ἀπ' αὐτὲς πὸν λαμπρύνουν τὴν δική μας καὶ τὴν ἀνθρώπινη γενικώτερα ἱστορία. Κι' ἢ δικαίωση τούτη, πὸν γίνεται μὲ τὴν προσφορά τοῦ συγγραφέα στὴν τωρινὴ μας βιβλιογραφία, εἶναι ἢ καλύτερη δυνατὴ μαρτυρία γιὰ τὴν παιδεία τῶν γενεῶν. Νὰ εἶναι βέβαιος, λοιπόν, ὁ Χρ. Σολομωνίδης, πὸς μὲ ὅσα ἔχει κάμει γιὰ τὴν ἀνάσταση καὶ γιὰ τὴν ἐπίζηση τῆς χαμένης πατρίδας (αὐτῆς τῆς πατρίδας πὸν τόσο τὴν ἔχει κλάψει κι' αὐτὸς κι' ἐμεῖς) εἶναι τὸ μεγαλύτερο δυνατό ἔργο πὸν θὰ μπορούσε νὰ τῆς προσφέρει ἕνας ἄνθρωπος. Κι' ὁ ἔλλητισμός τῆς Σμύρνης κι' ὁ Χρυσόστομος κι' ὅλοι, πὸν σφαγιάστηκαν ἢ ρίχτηκαν στὶς φλόγες, ἔζησαν, ἀφοῦ διασπρώθηκαν στὴν νεοελληνικὴ πνευματικὴ ζωὴ κι' ἔγιναν ζῶσες ἀξίες. Γιατί, μαζί μὲ τοὺς ἀδελφούς τῆς Μικρασίας, ἤρθαν κι' οἱ πνευματικὲς του ἀξίες. Αὐτὲς πὸν τόσο ἀγάπησε ὁ Χρῆστος Σολομωνίδης καὶ πού, μὲ τὴν ψυχὴ καὶ τὸ πνεῦμα του, τὶς ξανάστησε καὶ τὶς παράδωσε στὸ ἔθνος.

Λ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

✱ ✱

Κων. Τσιρπανλῆ: «Σύντομη ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης» — «Νεοελληνικὸ Ἀναγνωστικὸ γιὰ τοὺς Ἀμερικανούς»

Ὁ Δρ. Κωνστ. Τσιρπανλῆς, καθηγητῆς τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ φιλολογίας στὸ πανεπιστήμιο τῆς Ν. Ὑόρκης, ἐξέδωσε τε-

λευταία δύο ενδιαφέροντα βιβλία: τὴν «Σύντομη Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης», στὰ ἀγγλικά καὶ τὸ «Νεοελληνικὸ Ἀναγνωστικὸ διὰ τοὺς Ἀμερικανούς».

Τὸ πρῶτο βιβλίον, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ συγγραφεὺς στὸν πρόλογόν του, εἶχε παλαιότερα δοθῆ ὡς διάλεξι στὴν Ἑλληνοαμερικανικὴ Μορφωτικὴ Ἐταιρεία «Ὁ Παρνασσός» τῆς Ν. Ὑόρκης. Ἀργότερα, ἀνταποκρινόμενος στὴν ζήτησι, ἰδίως τῆς ἑλληνοαμερικανικῆς νεότητος, ὁ κ. Τσιρπανλῆς τύπωσε τὴν διάλεξίν του σὲ βιβλίον, ἀφοῦ τὴν συμπλήρωσε μὲ νέα στοιχεῖα. Στὰ κεφάλαια τοῦ βιβλίου ἐξετάζεται ἡ προέλευσις τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, οἱ σχέσεις τῆς μὲ τίς ἄλλες ἰνδοευρωπαϊκὰς, οἱ γλωσσικὰς τῆς περιόδοι, καθὼς καὶ οἱ διάλεκτοι τῆς Ν. ἑλληνικῆς γλώσσης.

Τὸ δευτέρον βιβλίον τοῦ κ. Τσιρπανλῆ προορίζεται γιὰ τοὺς Ἀμερικανούς ἀλλὰ καὶ γιὰ κάθε ἀγγλομαθῆ πού θὰ ἤθελε νὰ μάθῃ τὴν γλῶσσαν μας. Εἶναι ἓνα ἀναγνωστικὸν τῆς Ν. Ἑλληνικῆς πού βασίζεται στὴν πολυετῆ πείρᾳ τοῦ συγγραφεῖ ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν τῆς γλώσσης μας σὲ ἀμερικανικὰ σχολεῖα. Περιλαμβάνει περὶ τὰ 30 κείμενα πού ἀρχίζουν ἀπὸ ἀπλὰς προτάσεις καὶ φτάνουσι σὲ ἀποσπάσματα ἀπὸ δοκίμους νεοἑλληνας λογοτέχνες. Στὸ τέλος κάθε κειμένου ἀκολουθεῖ λεπτομερὲς λεξιλόγιον μὲ παράλληλη μετάφρασι στὰ ἀγγλικά. Πρόκειται γιὰ ἓνα βιβλίον ἀξιόλογον, πού συμπληρῶνει ἓνα κενὸν στὸ εἶδος του.

ΠΑΝ. ΚΑΡΑΓΙΩΡΚΟΣ

ΕΛΛΑΔΑ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

- «ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ», τόμ. ΙΒ', τ. 3, 4.
 «ΘΕΟΛΟΓΙΑ», τόμ. 41, τ. 1, Ἀθῆναι.
 «ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ», τ. 433, 438, Ἀθῆναι.
 «ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ», τ. 175, 179, Ἀθῆναι.
 «ΣΜΥΡΝΑ», τ. 26, 27—28, 29—30, 31, Ἀθῆναι.
 «ΔΑΣΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ», τ. 144, 145, 146, 147, Ἀθῆναι.
 «ΑΚΤΙΝΕΣ», τ. 315—320, Ἀθῆναι.

«Ο ΚΟΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΔΟΣ», τ. 173—178, Ἀθῆναι.

«ΙΔΙΟΣΟΣ», τ. 84, 85, Ἀθῆναι.

«ΠΡΩΤ. ΦΙΛΟΛ. ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ», ἔτος 13ον, τ. 9—10, 11—12, Ἀθῆναι.

«ΣΤΥΖΗΤΗΣΙΣ», τ. 127—132, Ἀθῆναι.

«ΕΚΚΛΗΣΙΑ» (ἔτος ΜΗ'), τ. 1—9, Ἀθῆναι.

«Ο ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ», (ἔτος Κ'), τ. 1—6, Ἀθῆναι.

«ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΟΝ ΒΗΜΑ», τ. 683—695, Ἀθῆναι.

«ΦΙΛΙΑΤΡΑ», τ. 55—56, Ἀθῆναι.

«ΦΙΛΟΤΕΛΕΙΑ», τ. 423—425, Ἀθῆναι.

«Η ΧΑΡΑΤΗ ΤΗΣ ΑΛΗΘΕΙΑΣ», τ. 36—40, Ἀθῆναι.

«ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ», τ. 80, Φλώρινα.

«ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ», τ. 70, Πάτρα.

«ΚΟΝΙΤΣΑ», τ. 102—104, Ἀθῆναι.

«ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΝ ΒΗΜΑ ΤΟΥ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ», (ἔτος ΙΗ'), τ. 1—6, Ἀθῆναι.

«CONGO», τ. 49—54, Ἀθῆναι.

«ΕΠΙΜΟΡΦΩΤΙΚΟΝ ΒΗΜΑ», τ. 80—82, Ἀθῆναι.

«ΔΕΛΤΙΟΝ ΑΓΡ. ΤΡΑΠΕΖΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ», τ. 176, 178, Ἀθῆναι.

«ΣΙΦΝΑΪΚΗ ΦΩΝΗ», (ἔτος ΣΤ'), φύ 71—76, Ἀθῆναι.

«ΚΡΗΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ», τ. 195, Χαγιά.

«ΛΤΡΑ», τ. 2—3, Ζάκυνθος.

«ΔΕΛΤΙΟΝ ΕΘΝ. ΟΡΓΑΝ. ΧΕΙΡΟΤΕΧΝΙΑΣ», τ. 2, Ἀθῆναι.

«ΜΕΤΕΩΡΑ», τ. 168—168, Τρίκαλα.

«ΟΡΙΖΟΝΤΕΣ», τ. 3—5, Ἀθῆναι.

«ΝΕΑ ΣΚΕΨΗ», τ. 91—97, Ἀθῆναι.

«ΦΥΣΙΟΛΑΤΡΗΣ», τ. 264—271, Ἀθῆναι.

«ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΣ», (ἔτος 1957), Ἀθῆναι.

- Γ'), τ. 1.
- «ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ», τ. 18, 'Αθήναι.
- «ΤΡΙΚΚΗ», (έκδ. Νομαρχίας Τρικάλων), τ. 11—12, Τρίκαλα.
- «ΜΑΘΗΤΙΚΟΙ ΑΝΤΙΛΑΛΟΙ», (έκδ. Νομαρχίας Πρεβέζης), τ. 3, 4, Πρέβεζα.
- «ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑΙ ΕΙΔΗΣΕΙΣ», (έκδ. 'Υπουργ. Συντονισμού), 'Αθήναι.
- «ΝΙΟΧΩΡΙ», (έκδ. Κοινότητας Νεοχωρίου Αιτωλίας), τ. 1—6, Νεοχώριον.
- «ΔΕΛΤΙΟΝ ΠΡΑΚΤ. ΠΝΕΥΜ. ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ», (έτος 8ον), τ. 1—2, 'Αθήναι.
- «GUALITY», (έκδ. 'Εθν. 'Οργ. 'Ελλην. Χειροτεχνίας), τ. 9, 'Αθήναι.
- «Ο ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΤΟΤ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ» τ. 202—217, Θεσσαλονίκη.
- «ΝΕΑ ΣΥΝΟΡΑ», τ. 8—10, 'Αθήναι.
- «ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ», τ. 2, 'Αθήναι.
- «ΑΙΟΛΙΚΑ ΚΡΑΜΜΑΤΑ», τ. 1, 'Αθήναι.
- «ΑΘΑΜΑΝ», (έκδ. Δημ. Σχολείου Παλ. Μουχουστίου 'Ιωαννίνων).
- ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ
- «ΚΡΙΚΟΣ», τ. 239—243, Λονδίνον.
- «ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ», τ. 121—123, Λευκωσία.
- «ΚΥΠΡΙΑΚΟΣ ΛΟΓΟΣ», τ. 10—12, Λευκωσία.
- «ΔΕΛΤ. ΠΑΙΔΑΓΩΓ. ΕΝΗΜΕΡΩΣΕΩΣ», (έκδ. Παιδ. 'Ακαδημίας Κύπρου), τ. 3, Λευκωσία.
- «HELLENIKA», τ. 19—20, BOCHUM.
- «CITTA DI VITA», XXV 5—6, FIRENZE.
- «AUSONIA», XXV—1 και XXV 1—5, SIENA.
- «LA CULTURA NEI MONDO», XXIV, 5—6, ROMA.
- «LA CAROVANA», XIX—96, ROMA.
- «H. A. BULLETIN HISTORICAL ABSTRACTS», VOL. 16, N 3)4 — SANTA BARBARA — CALIFORNIA.
- «HISTORICAL A ABSTRACTS — VOL. 15, INDEX — S. BARBARA — CALIFORNIA.
- «LIFE», VOL. 50, N.S.V. SAN FRANCISCO.
- «REVUE DES ETUDES BYZANTINES», TOME XXVIII, ANN 1970, PARIS.

